2001 ПОГЛЕДИ ОД СТРАНА
VËSHTRIME NGA ANËSH

Мировна акција | Aksioni Paqësor

Интервјуа со мировни активисти, новинари, хуманитарни работници и странски политички претставници

2001, ПОГЛЕДИ ОД СТРАНА

2001, VËSHTRIME NGA ANËSH

Intervista me aktivistë të paqes, gazetarë, punëtorë humanitarë dhe përfaqësues të huaj politikë

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

94(497.7)"2001"(047.53)
316.482(497.7)"2001"(047.53)

2001 : погледи од страна = vështrime nga anësh / уредник Емрах Реџепи ; превод од англиски на македонски јазик Ана Василева, Фросина Пандурска Драмиќанин, Катарина Павичевиќ ; превод од англиски на албански јазик Ениена Аети = redaktorë Emrah Rexhepi ; përkthimi nga anglishtja në gjuhën maqedonase Ana Vasileva, Frosina Pandurska Dramikjanin, Katarina Pavicevikj ; përkthimi nga anglishtja në gjuhën shqipe Eniena Aeti. - Прилеп : Мировна акција : Aksioni Paqësor, 2024. -
424 стр. ; 21 см

Текст на мак. и алб. јазик

ISBN 978-608-4883-24-1

а) Воени конфликти -- Македонија -- 2001 -- Интервјуа б) Македонија -- Воени конфликти -- 2001 -- Интервјуа

COBISS.MK-ID 65016837

Ky publikim është pjesë e programit Ballafaqimi me të Kaluarën të “Aksionit Paqësor”, në bashkëpunim dhe me përkrahje të organizatës "KurveVustrou" nga Gjermania, e financuar nga Ministria për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim e RF të Gjermanisë.

МИРОВНА АКЦИЈА
AKSIONI PAQËSOR
PEACE ACTION

KURVE Wustrow

Оваа публикација е дел од програмата Соочување со минатото на Мировна акција, во соработка и со поддршка на организацијата „Курве Вустроу“ од Германија, финансирана од страна на Министерството за економска соработка и развој на СР Германија.

Мировна акција
2024

www.mirovnaakcija.org

Titulli: 2001, VËSHTRIME NGA ANËSH

Intervista me aktivistë të paqes, gazetarë, punëtorë humanitarë dhe përfaqësues të huaj politikë

Redaktorë: Emrah Rexhepi

Intervistues:
Emrah Rexhepi
Boro Kitanoski

Transkribimi:
Emrah Rexhepi

Përkthimi:
Eniena Aeti
Ana Vasileva
Frosina Pandurska Dramikjanin
Katarina Pavicevikj

Lektura:
Ilir Ajdini
Julijana Taleska

Dizajn:
Aleksandar Dudeski

Fotografia në kopertinë: PA Images / Alamy Stock Photo

Përzgjedhës i fotografisë:
Boro Kitanoski

Shtyp: Shtypshkronja Acetoni

Botues:
Aksioni Paqësor
office@mirovnaakcija.org
www.mirovnaakcija.org
2024

Наслов: 2001, ПОГЛЕДИ ОД СТРАНА

Интервјуа со мировни активисти, новинари, хуманитарни работници и странски политички претставници

Уредник: Емрах Реџепи

Интервјуери:
Емрах Реџепи
Боро Китаноски

Транскрипција:
Емрах Реџепи

Превод:
Ениена Аети
Ана Василева
Фросина Пандурска Драмиќанин
Катарина Павичевиќ

Лектура:
Илир Ајдини
Јулијана Талеска

Дизајн:
Александар Дудески

Фотографија на насловна страна:
PA Images / Alamy Stock Photo

Избор на фотографија:
Боро Китаноски

Печати: Печатница Ацетони

Издавач:
Мировна Акција
office@mirovnaakcija.org
www.mirovnaakcija.org
2024

PËRMBAJTJA

Hyrje 8
Metodologjia 20
Intervista:
Jolyon Naegele 24
Jake Hershman 82
Albert van Hal 146
Aldo Biondi 222
José Manuel Pinto Teixeira 260
Ivana Franoviq dhe Nenad Vukosavljeviq 312
Sinisha Stankoviq 344
Dion van den Berg 370
Për "Aksionin Paqësor" 422

СОДРЖИНА

Вовед 8
Методологија 21
Интервјуа:
Џолион Негл 25
Џејк Хершман 83
Алберт ван Хал 147
Алдо Бјонди 223
Жозе Мануел Пинто Тешеира 261
Ивана Франовиќ и Ненад Вукосављевиќ 313
Синиша Станковиќ 345
Дион ван ден Берг 371
За „Мировна акција“ 423

HYRJE

ВОВЕД

HYRJE NË LIBËR DHE NË SERI

Edhe 23 vjet pas konfliktit të armatosur të vitit 2001 në vendin tonë, shoqëria jonë mbetet e ndarë ndjeshëm sipas vijave etnike, me tregimet mono-etnike që vazhdojnë dhe riprodhohen me shumë pak dialog jashtë vetë bashkësisë etnike për çështjen e vetë luftës dhe konfliktet nga e kaluara. Vitet e fundit, dhe veçanërisht gjatë fushatave zgjedhore, si ajo e fundit në maj 2024, ato narrativa ishin më të pranishme në diskursin publik, kryesisht për t'i shërbyer interesave politike dhe partiake dhe për të mobilizuar qytetarët në mënyrë etno-politike.

Me përpjekjet e ndryshme për të relativizuar diskriminimin dhe ndodhitë nga e kaluara, për të mohuar vuajtjet e njerëzve, për të neglizhuar viktimat civile, për të kryer revizionizmin e së kaluarës veçanërisht mes mungesës së informacionit dhe arkivave publike dhe të besueshme rreth ndodhive të asaj periudhe, është me rëndësi të madhe të mblidhen më shumë përvoja personale dhe dëshmi të njerëzve që u përfshinë në proceset e përballjes dhe trajtimit të kësaj Zhvillimi i ngjarjeve. Përfaqësuesit e komunitetit ndërkombëtar, punonjësit e huaj humanitarë dhe aktivistët e paqes, si dhe gazetarët dhe foto-reporterët si individë të përfshirë aktivisht në ato kohë sfiduese kanë shumë përvoja dhe informacione të cilat janë të rëndësishme për ne për të njohur dhe ruajtur. Përfitimi për shoqërinë tonë është i dyfishtë: një perspektivë për të kaluarën tonë nga lufta në vitin 2001 nga ana e paanshme (më e paanshme se individët që identifikohen me njërën palë nga konflikti, të paktën), dhe dokumentimi i dëshmive dhe përvojave të vërteta të jetuara të të huajve që kanë dhënë kontribut për mirëqenien e popullit të saj dhe për një shtet demokratik të Maqedonisë në rrugën e saj drejt bashkimit me BE-në, të cilat përfaqësojnë gjithashtu një pjesë të patjetërsueshme të historisë së këtij vendi.

ВОВЕД ВО КНИГАТА И СЕРИЈАЛОТ

Дури и 23 години по вооруженото конфликт од 2001 година во нашата земја, нашето општество останува значително поделено по етнички линии, со моноетнички наративи кои опстојуваат и се репродуцираат со многу малку дијалог надвор од сопствената етничка заедница за прашањето на самата војна и конфликтите од минатото. Во последниве години, а особено за време на изборните кампањи, како што е последната во мај 2024 година, овие приказни беа повеќе присутни во јавниот дискурс, првенствено за да служат на политичките и партиските интереси и да ги мобилизираат граѓаните на етно-политички начин.

Со различните напори да се релативизира дискриминацијата и настаните од минатото, да се негира страдањето на луѓето, да се занемарат цивилните жртви, да се изврши ревизионизам на минатото, особено во услови на недостаток на јавни и веродостојни информации и архиви за настаните од тој период, од голема важност е да се соберат повеќе лични искуства и сведочења на луѓето кои биле вклучени во процесите на соочување и справување со тоа развој на настаните. Претставниците на меѓународната заедница, странските хуманитарни работници и мировните активисти, како и новинарите и фото-репортерите како поединци активно вклучени во тие предизвикувачки времиња имаат многу искуства и информации кои е важно за нас да ги знаеме и да ги зачуваме. Користа за нашето општество е двојна: перспектива за нашето минато од војната во 2001 година од непристрасна страна (понепристрасна од поединците кои се идентификуваат со било која од страните од конфликтот, барем) и документирање на сведочењата и вистинските искуства на странците кои дале придонес за благосостојбата на својот народ и за демократската држава Македонија на нејзиниот пат кон приклучување кон ЕУ, кои исто така претставуваат неоттуѓив дел од историјата на оваа земја.

KONTEKSTI

Edhe pse Maqedonia, me shoqërinë e saj multietnike dhe multifetare, mbeti relativisht e qëndrueshme gjatë shpërbërjes së Jugosllavisë, konflikti i armatosur shpërtheu në vitin 2001 kur Ushtria Çlirimtare Kombëtare Shqiptare (UÇK) mori armët mbi shtypjen sistematike nga qeveria maqedonase. Ndërsa vendi ende po përballej me pasojat e këtyre luftërave, si një "Oaz i Paqes" ku shumë refugjatë (nga vende të tjera ish-jugosllave që ishin në luftëra) vrapuan për siguri. Konflikti i armatosur zgjati tetë muaj dhe, megjithëse kishte shumë më pak viktima dhe më pak mizori sesa në BiH dhe Kosovë, ai rezultoi në zhvendosjen e 171,000 njerëzve. Dhe shkelje të shumta të të drejtave të njeriut.

Ka shumë pak debat rreth konfliktit të armatosur, tregime shumë të forta nacionaliste vazhdojnë dhe nuk ka hapësirë për multiperspektivitet. Intoleranca etnike dhe mosbesimi kanë rrënjë të thella dhe kalohen brez pas brezi. Në këtë kuptim, marrëdhëniet ndër-etnike në vend janë të brishta dhe i nënshtrohen oportunizmit politik të politikanëve që qëndrojnë deklarativisht për multikulturalizmin e tij, megjithatë duke qenë në thelb etno-nacionalist. Konfliktet – në ditët e sotme kryesisht në formën e gjuhës së urrejtjes, revizionizmit, shënjimit të territoreve dhe mënyrave të ngjashme por fatmirësisht pa armë dhe dhunë të rëndë – midis maqedonasve etnikë dhe shqiptarëve etnikë shpërthejnë gjatë kohës së krizës politike dhe pakicat e tjera etnike në përgjithësi neglizhohen ose shtyhen mënjanë, veçanërisht populli rom që vazhdon të përballet me diskriminim serioz të pakrahasueshëm me atë të pakicave të tjera në vend.

Marrëveshja Kornizë refuzon përdorimin e dhunës për qëllime politike dhe ruan unitetin e Maqedonisë duke mohuar një ndarje të mundshme etnike të vendit. Përveç kësaj, ajo riafirmon një Maqedoni shumë-etnike, ndërsa kërkon të pasqyrojë më mirë këtë karakteristikë në vend.[1] Megjithatë, zbatimi është vonuar, zgjatur, ndonjëherë edhe sabotuar, dhe për gjithë kohëzgjatjen që nga nënshkrimi i tij deri më sot abuzoi për interesa politike (vota, punësime partiake, viktimizim etj.). Megjithatë, si e tillë, ajo ka kontribuar në transformimin e Maqedonisë për mirë, por në të njëjtën kohë ka pasur një dështim në zbatimin e asaj që quhet në mënyrë llokulike si "fryma e marrëveshjes" – që në thelb është pjesa e sjelljes së barazisë dhe solidaritetit të vërtetë në një vend që i përket të gjithëve nga vendi.

1. Maqedoni: Zbatimi i Marrëveshjes kornizë (Ohër) : https://webarchive.archive.unhcr.org/20230602041521/https://www.refworld.org/docid/3f7d4dc91c.html [Aksesuar për herë të fundit më 06/20/24]

КОНТЕКСТ

Иако Македонија, со своето мултиетничко и мултирелигиозно општество, останала релативно стабилна за време на распадот на Југославија, вооружениот конфликт избувнал во 2001 година кога Ослободителната Армија на Албанија (ОНА) ја зела власта поради системската репресија од страна на македонската влада. Додека земјата сè уште се соочувала со последиците од овие војни, како "оаза на мирот" каде што многу бегалци (од други поранешни југословенски земји кои биле во војни) побегнале за безбедност. Вооружениот конфликт траел осум месеци и иако имало многу помалку жртви и помалку злосторства отколку во БиХ и Косово, резултирал со раселени лица од 171.000 луѓе. И повеќекратни прекршувања на човековите права.

Има многу малку дебата за вооружениот конфликт, многу силни националистички наративи опстојуваат и нема простор за мултиперспективност. Етничката нетолеранција и недоверба имаат длабоки корени и се пренесуваат од генерација на генерација. Во таа смисла, меѓуетничките односи во земјата се кревки и предмет на политичкиот опортунизам на политичарите декларативно се залагаат за мултикултурализмот, но во суштина се етно-националистички. Конфликтите меѓу етничките Македонци и етничките Албанци еруптираат за време на политичка криза, а другите етнички малцинства воопшто се занемаруваат или се туркаат настрана, особено Ромите кои продолжуваат да се соочуваат со сериозна дискриминација неспоредлива со онаа на другите малцинства во земјата.

Рамковниот договор ја отфрла употребата на насилство за политички цели и го зачувува единството на Македонија со негирање на можна етничка поделба на земјата. Покрај тоа, таа ја потврдува мултиетничката Македонија, додека се обидува подобро да ја одрази оваа карактеристика во земјата.[1] Сепак, имплементацијата беше одложена, долготрајна, понекогаш дури и саботирана, и за целото времетраење од нејзиното потпишување до денес се злоупотребува за политички интереси (гласови, партиски вработувања, жртви итн.). Сепак, како таква, таа придонела за трансформирање на Македонија кон подобро, но во исто време имало неуспех да се спроведе она што колоквијално се нарекува "духот на договорот" – што во суштина

1. Македонија: Имплементација на Охридскиот договор: https://webarchive.archive.unhcr.org/20230602041521/https://www.refworld.org/docid/3f7d4dc91c.html [Последен пристап на 06/20/24]

Me kalimin e kohës, dhe veçanërisht gjatë kohës së qeverisjes së udhëhequr nga Nikola Gruevski (2006-2017) dhe përpjekjet e saj autoritare për të shtypur mediat, shumica e arkivave që ishin në dispozicion të publikut me informacion dhe mbulim lajmesh nga viti 2001 dhe në përgjithësi nga para vitit 2006 filluan të zhduken. Si rezultat, shumë pak burime kanë arkivat e tyre në dispozicion tani. Titujt mund të shfaqen në lajmet-agregator **www.time.mk,** për shembull, por pasi t'i hapësh kupton për shumicën e tyre se përmbajtja nuk është më. Gazetat janë kataloguar, por botimet e tyre nuk janë dixhitalizuar dhe është e pamundur t'i arrish ato online. Dhe ndërsa më shumë informacion nga viti 2001 është larguar nga aksesi i lehtë publik, revizionizmi dhe lajmet e rreme janë në rritje, gjë që e përkeqëson edhe më shumë situatën.

Përveç kësaj, të gjitha përkujtimet dhe përpjekjet e përkujtimit bëhen në mënyrë monoetnike, shpesh në një mënyrë problematike dhe në kohë antagonizuese, gjë që e mban më tej komunitetin të mbërthyer në të njëjtin pozicion. Me këto këndvështrime etnocentrike që i nënshtrohemi, Veprimi i Paqes që mbledh perspektivat e individëve nga jashtë vendit që kanë ardhur e jetuar dhe kanë punuar përmes tij, dhe kanë rrezikuar edhe jetën e tyre, është vendimtar për të kontribuar në tablonë më realiste se çfarë dhe pse dhe si kanë ndodhur gjërat, dhe si të ecim drejt një të ardhmeje të përbashkët me një qasje të drejtë drejt së kaluarës. Sidomos pasi të ketë krijuar dhe publikuar studimin e parë ndonjëherë që fokusohet në situatën dhe nevojat e viktimave civile të luftës në Maqedoni dhe pasi ka konfirmuar të dukshmen – se viktimat civile janë lënë pas dore dhe harrohen.

е дел од донесувањето на вистинска еднаквост и солидарност во земја која им припаѓа на сите во земјата.

Како што поминува времето, а особено за време на владата предводена од Никола Груевски (2006-2017) и нејзините авторитарни напори за потиснување на медиумите, поголемиот дел од архивите кои беа достапни за јавноста со информации и вести од 2001 година и воопшто од пред 2006 година почнаа да исчезнуваат. Како резултат на тоа, многу малку извори ги имаат нивните архиви достапни сега. Насловите може да се појават на **www.time.mk** на агрегатор на вести, на пример, но кога ќе ги отворите сфаќате дека содржината ја нема. Весниците се каталогизирани, но нивните изданија не се дигитализирани и е невозможно да се дојде до нив на интернет. И како што повеќе информации од 2001 година исчезнаа од лесниот јавен пристап, ревизионизмот и лажните вести се во пораст, што дополнително ја влошува ситуацијата.

Покрај ова, сите комеморации и напори за сеќавање се направени на моноетнички начин, често на проблематичен и понекогаш антагонистички начин, што дополнително ја држи заедницата заглавена во истата позиција. Мировната акција ги собира перспективите на поединци надвор од земјата кои дошле и живееле и работеле преку тоа, и ги ризикувале своите животи, е од клучно значење за придонес кон пореалистичната слика за тоа што и зошто и како се случиле работите, и како да се движиме кон заедничка иднина со фер пристап кон минатото. Особено по создавањето и објавувањето на првата студија која се фокусира на ситуацијата и потребите на цивилните жртви од војната во Македонија и потврдувајќи го очигледното – дека цивилните жртви се запоставени и заборавени.

RËNDËSIA DHE ROLI I BASHKËSISË NDËRKOMBËTARE NË MAQEDONI NË PERIUDHËN E FUNDIT TË VITEVE '90 – FILLIMI I VITEVE '00

Duke u bazuar në arkivin e Qendrës Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar dhe hulumtimin tonë të gjerë në shumë shënime, memo, azhornime, raporte etj. të botuara nga organizatat ndërkombëtare gjatë fillimit të vitit 1999 dhe deri në vitin 2004, kishte mbi 60 organizata ndërkombëtare (të lidhura me shtetin dhe jo-shtetërore) që vepronin në Republikën e atëhershme të Maqedonisë, të cilat po trajtonin çështjet dhe pasojat e luftës.

Nga konsultimet tona me njerëz nga rajoni ku ata u prekën më shumë nga lufta, dhe pas diskursit ndër vite, është e qartë se shumë pak dihet për aktivitetet e këtyre organizatave përveç përgjithësimeve të gjera rreth ndihmës humanitare që kanë dhënë, ndërmjetësimit mbi një kuptim më të gjerë politik dhe pranisë me trupa. Supozojmë se nuk është shumë ndryshe nga ndonjë zonë lufte apo zonë e konfliktit të armatosur. Por megjithatë, kjo e bën edhe më të rëndësishme mbledhjen e jetëshkrimeve të atyre individëve që punuan dhe vepruan në emër të atyre organizatave dhe kontribuan për paqen dhe mirëqenien e qytetarëve të vendit tonë.

Maqedonia në këtë kuptim ishte shumë me fat, sepse kur filloi lufta në vend, kishte një numër të madh organizatash ndërkombëtare tashmë të pranishme dhe që vepronin këtu, kryesisht duke trajtuar pasojat e spastrimit etnik në Kosovë dhe në përgjithësi krizën e refugjatëve si pasojë e gjakderdhjes me shpërbërjen e Jugosllavisë. Kjo bëri që organizatat ndërkombëtare të ishin në gjendje të reagonin shpejt ndaj zhvillimeve të reja në vitin 2001, dhe gjithashtu luajtën një rol të rëndësishëm në luftën që nuk përkeqësohej dhe nuk shndërrohej në një luftë të plotë civile apo edhe të rritej në diçka më të gjerë rajonale.

Në mënyra të ndryshme dhe në bashkëpunim të ngushtë me të gjitha institucionet shtetërore, veçanërisht me udhëheqjen politike, Zyrën e Presidentit, Kryeministrin, Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe organet e tjera shtetërore, si dhe shumë organizata joqeveritare në vend si Kryqi i Kuq Maqedonas dhe organizata humanitare El Hilal, të gjitha këto organizata punuan pa u lodhur në trajtimin pak a shumë të të gjitha aspekteve të luftës apo konfliktit të armatosur.

Aktori kryesor humanitar gjatë konfliktit ishte Komiteti Ndërkombëtar i Kryqit të Kuq (CICR), i cili dha lehtësim dhe ndihmë të menjëhershme për popullsinë e zhvendosur dhe rezidente, siç raportoi OCHA. Ishte edhe deri në qershor 2003, që ICRC ndihmoi IDP-të me

ВАЖНОСТА И УЛОГАТА НА МЕЃУНАРОДНАТА ЗАЕДНИЦА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД КРАЈОТ НА 90-ТИТЕ ДО ПОЧЕТОКОТ НА 2000-ТИТЕ ГОДИНИ

Врз основа на архивата на Македонскиот центар за меѓународна соработка и нашето опсежно истражување на многуте брифинги, меморандуми, ажурирања, извештаи итн. објавени од меѓународните организации почнувајќи од 1999 година па се до 2004 година, во тогашната Република Македонија работеле над 60 меѓународни организации (и државни и недржавни), кои се справувале со прашањата и последиците од војната.

Од нашите консултации со луѓе од регионот каде што тие биле повеќе погодени од војната, јасно е дека многу малку се знае за активностите на овие организации, освен широките генерализации за хуманитарната помош што ја обезбедиле, посредувањето во поширока политичка смисла и присуството со војници. Претпоставуваме дека не е многу поразлично од било која воена зона или вооружена конфликтна зона. Но сепак, ова го прави уште поважно да се соберат животните приказни на оние поединци кои работеле и дејствувале во името на тие организации и придонеле за мирот и благосостојбата на граѓаните на нашата земја.

Македонија во оваа смисла имаше голема среќа, бидејќи кога започна војната во земјата, имаше голем број на меѓународни организации кои веќе беа присутни и работеа тука, главно справувајќи се со последиците од етничкото чистење во Косово и генерално бегалската криза како резултат на крвопролевање со распадот на Југославија. Меѓународните организации беа во можност брзо да одговорат на новите случувања во 2001 година, и исто така одиграа важна улога во војната да не се влоши и да не се претвори во целосна граѓанска војна или дури да прерасне во нешто пошироко регионално.

На различни начини и во блиска соработка со сите државни институции, особено политичкото раководство, Кабинетот на претседателот, премиерот, Министерството за внатрешни работи и други државни органи, како и многуте невладини организации во земјата како што се Црвениот крст на Македонија и хуманитарната организација Ел Хилал, сите овие организации неуморно работеа за решавање на повеќе или помалку сите аспекти на војната или вооруженото конфликт.

Главниот хуманитарен актер за време на конфликтот бил

dhënien e rregullt të ushqimeve dhe artikujve joushqimorë.[2] Aktorë të tjerë ndërkombëtarë duke përfshirë UNHCR, UNICEF, UNDP, WFP, OBSH, IOM, FAO, Komisioni Evropian dhe OJQ të shumta kanë ofruar një sërë shërbimesh për IDP-të, duke përfshirë ushqime dhe artikuj joushqimorë, mbështetje shëndetësore dhe psiko-sociale, ndihmë rehabilitimi dhe rindërtimi, në thelb të gjitha ndihmat humanitare të nevojshme, disa prej të cilave unë dhe familja ime i kemi marrë gjithashtu.

Të dërguarit special të Bashkimit Evropian dhe SHBA-së, François Leotard dhe James W. Pardew udhëheqin negociatat për një zgjidhje paqësore të konfliktit të armatosur, gjë që e bënë me kontributin e partive politike kryetare në Maqedoni, si dhe përpjekjeve të tjera diplomatike dhe aktorëve ndërkombëtarë në terren. Së bashku, të gjithë duke bërë pjesën e tyre dhe me fokusin, vizionin dhe vlerat e tyre, lufta u ndal me marrëveshjen e paqes të quajtur Marrëveshja Kornizë e Ohrit e cila jo vetëm e ndali atë, por edhe hodhi një plan të llojllojshëm, për ta transformuar Maqedoninë në më shumë të vendit që ajo po deklaronte se ishte, por po dështonte në shumë mënyra.

Ky libër përbëhet nga 8 intervista të kryera në distancë duke përdorur ZOOM (me përjashtim të një personi), me punëtorët e paqes dhe aktivistët që folën për përvojat e tyre në vend dhe kontekstet me të cilat ata janë më të njohur; punëtorët humanitarë dhe ndihmës që me altruizëm na ndihmuan ne dhe popullin tonë në kohë nevoje; një gazetar që mbuloi konfliktin/luftën e armatosur pasi kishte mbuluar rrëmujën e krimeve të luftës në Kroaci, BiH dhe Kosovë; dhe përfaqësuesi politik (Ambasadori i BE-së) që hapi Delegacionin e BE-së në vend dhe ishte në detyrë gjatë gjithë konfliktit të armatosur. Ne do të vazhdojmë të rritim serinë nga e cila rezultoi libri, me intervista tashmë të planifikuara me aktivistët e paqes dhe fotoreporterët dhe me shpresa dhe plane që narratorët më të rëndësishëm të kontaktohen dhe intervistohen në të ardhmen.

2. Përditësimi humanitar OCHA Shkup Sept - Nov 2001: https://www.unocha.org/publications/report/serbia/humanitarian-update-ocha-skopje-sept-nov-2001 [Aksesuar për herë të fundit më 06/25/2024]

Меѓународниот комитет на Црвениот крст (МКЦК), кој обезбедил итна помош и помош за раселените и постојаните жители. Дури и до јуни 2003 година, МКЦК им помагал на раселените лица со редовна испорака на храна и не-храна.[2] Други меѓународни актери, вклучувајќи ги УНХЦР, УНИЦЕФ, УНДП, ВФП, СЗО, МОМ, ФАО, Европската комисија и бројни невладини организации обезбедија голем број на услуги за раселените лица вклучувајќи храна и не-храна, здравствена и психо-социјална поддршка, помош за рехабилитација и реконструкција.

Специјалните пратеници на Европската Унија и САД, Франсоа Леотар и Џејмс В. Пардју ги воделе преговорите за мирно решавање на вооружениот конфликт, што го направиле со придонес на градоначалникот на политичките партии во Македонија, како и со други дипломатски напори и меѓународни актери на теренот. Заедно, секој го вршеше својот дел и со свој фокус, визија и вредности, војната беше запрена со мировниот договор наречен Охридски рамковен договор кој не само што ја запре туку и постави еден вид на план, за да ја трансформира Македонија во повеќе од земјата за која се декларираше себеси, но не успеваше на многу начини.

Оваа книга се состои од 8 интервјуа спроведени од далечина со користење на ZOOM (освен едно лично), со мировни работници и активисти кои зборуваа за нивните искуства во земјата и контекстот со кој се најзапознаени; хуманитарни работници кои несебично ни помагаа на нас и на нашите луѓе во време на потреба; новинар кој го покривал вооружениот конфликт/војна откако го покривал хаосот од воените злосторства во Хрватска, БиХ и Косово; и политичкиот претставник (амбасадор на ЕУ) кој ја отвори делегацијата на ЕУ во земјата и беше на функција за време на вооружениот конфликт. Ние ќе продолжиме да ја развиваме серијата од која произлезе книгата, со веќе планирани интервјуа со мировни активисти и фотоновинари, и со надежи и планови за повеќе релевантни раскажувачи кои ќе бидат контактирани и интервјуирани во иднина.

2. Хуманитарно ажурирање ОСНА Скопје септември - ноември 2001: https://www.unocha.org/publications/report/serbia/humanitarian-update-ocha-skopje-sept-nov-2001 [Последно пристапено на 06/25/2024]

METODOLOGJIA

МЕТОДОЛОГИЈА

Metodologjia

Në kuadër të kësaj serie, ne kemi mbledhur 8 intervista me aktivistë të paqes, gazetarë, punonjës humanitarë dhe përfaqësues të huaj politikë, duke u fokusuar në përvojat e tyre në vend gjatë periudhës nga viti 1990 deri në vitin 2004, dhe veçanërisht gjatë vitit 2001.

Për shkak të vëllimit të vetë intervistave, vendosëm të botonim 8 të parat në këtë libër, me pjesën tjetër që është rënë dakord dhe ato që ende nuk janë rregulluar dhe regjistruar duke u botuar në faqen e internetit të www.2001.mk.

Ne e filluam procesin duke hulumtuar rolin e komunitetit ndërkombëtar në vend, duke identifikuar organizatat dhe individët që ishin të pranishëm gjatë atyre periudhave të vështira për shoqërinë tonë, si dhe duke mbledhur materiale relevante për vitin 2001, si raporte, njoftime, deklarata, etj. Bazuar në këtë, ne strukturuam pyetësorin gjysmë të strukturuar që përdorëm për intervistat, i cili u strukturua më tej pas çdo takimi individual me narratorët. Në shumicën e rasteve, patëm dy takime me narratorët: një takim përgatitor në të cilin diskutuam detajet teknike, ato që nuk i njihnim, i prezantuam me punën e Veprimit të Paqes (veçanërisht seksionin e historisë gojore), dhe u njohëm me ta dhe përvojat e tyre personalisht dhe një takim tjetër në të cilin u regjistrua vetë intervista. Dy nga intervistat u filmuan në dy pjesë, sepse narratorët ishin të kufizuar në kohë dhe ishte e rëndësishme për ne që t'i vazhdonim ato biseda.

Ishte një grup aktivistësh të paqes të cilët ne donim t'i intervistonim dhe për kënaqësinë tonë të madhe ata pranuan shpejt të intervistoheshin. Por, kur bëhej fjalë për individë nga profile të tjera, procesi i kontaktit me narratorët e mundshëm ishte veçanërisht sfidues, duke pasur parasysh se për disa prej tyre kishim vetëm emra dhe organizata, dhe ende nuk kishte gjetur individë të caktuar pas më shumë se 20 vjetësh. Për këtë qëllim, ne përdorëm LinkedIn, rrjetet sociale Facebook, Instagram, Twitter (X), faqet e internetit të organizatave dhe kontaktet me njerëz që ishin në gjendje të lidheshin me ta. Për fat të keq, disa nga njerëzit nuk janë më mes nesh, disa prej nesh nuk kanë mundur t'i gjejnë, disa prej të cilëve nuk kemi mundur të kontaktojmë me ta dhe disa prej nesh ende shpresojnë t'u përgjigjen ftesave tona për intervista. Në çdo rast, kjo konfirmoi tezën tonë fillestare se do të jetë gjithnjë e më e vështirë në të ardhmen për të gjetur këta njerëz dhe se është e rëndësishme të fillojmë dhe të vazhdojmë mbledhjen e jetëshkrimeve sa më shpejt të jetë e mundur.

Duke pasur parasysh se narratorët potencialë janë të vendosur në vende të ndryshme anembanë botës, xhirimet live do të kishin qenë të

Методологија

Како дел од оваа серија до сега собравме 8 интервјуа со мировни активист(к)и, новинар(к)и, хуманитарни работници/чки и странски политички претставници/чки, со фокус на нивните искуства во државата во текот на периодот од 90 до 2004, а посебно во текот на 2001.

Поради обемноста на самите интервјуа, во оваа книга одлучивме да ги објавиме првите 8, со тоа што останатите кои се договорени и тие кои допрва ќе ги договориме и снимиме ќе бидат објавени во сајтот www.2001.mk.

Процесот го започнавме со истражување за улогата на меѓународната заедница во земјата, идентификување на организациите и индивидуите кои беа присутни во тие тешки периоди за нашето општество, како и прибирање материјали релевантни за 2001-ва година, како што се извештаи, соопштенија, изјави и слично. Базирајќи се и на тоа го структуриравме полу-структурираниот прашалник кој го користевме за интервјуата, а кој дополнително се структурираше после секоја поединечна средба со нараторите. Во најголемиот број случаи, со нараторите имавме по две средби: една подготвителна во која ги дискутиравме техничките детали, оние со кои не се знаевме ги запознававме со работата на Мировна акција (посебно делот за орална историја) а и лично се запознававме повеќе со нив и нивните искуства, и друга средба на која се снимаше самото интервју. Две од интервјуата беа снимени во два дела, поради тоа што нараторите беа лимитирани со време а ни беше важно да продолжиме со тие разговори.

Постеше група на мировни активисти кои сакавме да ги интервјуираме и на наше големо задоволство тие брзо прифатија да бидат интервјуирани. Но, кога станува збор за лицата од други профили, процесот на наоѓање контакти со потенцијалните наратори беше од посебен предизвик со оглед на тоа дека за некои од нив имавме само имиња и организации, и требаше допрва да се најдат конкретните индивидуи после над 20 години. За таа цел, ги користевме ЛинкедИН, социјалните мрежи Фејсбук, Инстаграм, Твитер (X), сајтовите на организациите, и контакти со луѓе кои беа во можност да не' поврзат со нив. За жал, дел од луѓето веќе не се меѓу нас, дел не успеавме да ги најдеме, дел кои ги најдовме не успеавме да стапиме во контакт со нив, а дел се' уште се надеваме дека ќе ни одговорат на нашите покани за интервју. Во секој случај, ова ни ја потврди и почетната теза дека се' потешко ќе биде во иднина да ги

vështira për t'u bërë, si nga pikëpamja praktike, ashtu edhe financiare. Kjo është arsyeja pse ne vendosëm për Zoom si opsionin optimal, i cili me kalimin e viteve që nga fillimi i pandemisë është provuar të jetë një mjet shumë i dobishëm dhe i vlefshëm.

Të gjitha intervistat u regjistruan përmes profilit Peace Action në Zoom (Pro-abonim), me cilësinë standarde HD të ofruar nga Zoom. Ato do të jenë në dispozicion në faqen e internetit www.2001.mk të së njëjtës cilësi, me nëntituj në gjuhën maqedonase, shqipe dhe angleze. Intervista e vetme e regjistruar live është regjistruar me një kamerë profesionale dhe është në cilësi Full HD.

Ne gjithashtu kemi mbledhur një mori informacionesh në lidhje me narratorët e historive të jetës, të cilat si burime shtesë janë në dispozicion përveç çdo interviste të arkivuar në Qendrën e Dokumentacionit të Veprimit të Paqes.

Ne nënshkruam leje me të gjithë narratorët për të përdorur intervistat, secili prej tyre duke konfirmuar se ata ranë dakord që Peace Action të publikojë intervistën për qëllime jofitimprurëse dhe qëllime paqendërtuese, dhe duke konfirmuar se ajo që u nda u bë vullnetarisht (me ndërgjegje të mirë) dhe siç u kujtuan; se ajo që ndahet përfaqëson opinionet dhe kujtimet personale dhe se kështu duhet interpretuar ato.

најдеме овие луѓе и дека е важно што-поскоро да се почне и да се продолжи со собирањето на животни приказни.

Со оглед на тоа дека потенцијалните наратори се на различни места низ светот, снимањето во живо ќе беше тешко изводливо, како од практичен, така и од финансиски аспект. Поради тоа се одлучивме за ЗУМ како оптимална опција, која низ годините од почетокот на пандемијата ни се покажа како многу корисна и вредна алатка.

Сите интервјуа се снимени преку профилот на Мировна акција на ЗУМ (Pro-претплата), со стандардниот HD квалитет кој го овозможува ЗУМ. Истите после обработка ќе бидат достапни на сајтот www.2001.mk со истиот квалитет, со титли на македонски, албански и англиски јазик. Единственото интервју снимено во живо беше снимено со професионална камера и е во Full HD квалитет.

Собравме и поголем број информации за нараторите/ките на животните приказни, кои како дополнителни извори се достапни покрај секое интервју архивирано во Документацискиот центар на Мировна акција.

Со сите наратори потпишавме дозволи за користење на интервјуата, секој од нив потврдувајќи дека се согласува Мировна акција да го објави интервјуто за непрофитни цели и со цел изградба на мир, притоа и потврдувајќи дека споделеното е направено своеволно (in good conscience) и како што памти; дека споделеното ги претставувуа личните мислења и сеќавања и дека така треба да бидат интерпретирани.

Jolyon Naegele

Џолион Негл

Emrah Rexhepi: Përshëndetje. Ju lutem prezantohuni.

Jolyon Naegele: Emri im është Jolyon Naegele. Kam lindur në New York City në vitin 1955 dhe jetoj në Evropë që nga fundi i vitit 1980, duke punuar si gazetar dhe më pas si zyrtar për çështje politike për Kombet e Bashkuara deri në pensionimin tim në 2017.

ER: Na flisni pak për qëndrimin tuaj në Maqedoni, periudhën kohore për të cilin po flasim dhe për detyrat tuaja në vend.

JN: Në rregull. Mendoj se udhëtimi im i parë në Maqedoni ishte në vjeshtën e vitit 2000... më falni. Udhëtimi im i parë në, në atë kohë ishte Republika Jugosllave e Maqedonisë, atëherë ishte ende Jugosllavi, kjo ishte në vitin 1985. Unë isha korrespondent i Zërit të Amerikës. Iu bashkova Zërit të Amerikës vitin paraprak. Sapo kisha marrë patentë shoferin disa muaj më parë dhe lëviza me makinë nga Vjena në Beograd dhe nga Beogradi në Shkup dhe shkova në Tetovë, sepse kisha lexuar një artikull në Tanjug që banorët shqiptarë të Tetovës po detyroheshin t'i prishin muret e oborrit, se komuna ankohej se muret e oborreve të tyre ishin shumë të larta. Mua m'u duk kjo histori shumë e çuditshme dhe vendosa, shkova përmes kanaleve zyrtare dhe intervistova disa zyrtarë komunalë në një lagje ku këto mure po rrëzoheshin dhe intervistova një ose dy pronarë shtëpish që ishin të frustruar për këtë çështje. Atyre nuk ju kërkohej të rrëzonin murin tërësisht, por duhej të ulnin murin në një nivel, besoj rreth 1.3 metra. Por, mund të jem gabim. Ishte shumë kohë më parë, gati 40 vjet. Argumentet e banorëve ishin se ata kanë traditat e tyre dhe donin të ruanin privatësinë për të mbrojtur gratë dhe fëmijët dhe familjet e tyre nga sytë e kalimtarëve dhe thjesht dëshironin të kishin mure të larta oborresh për të mbrojtur privatësinë e tyre. Argumenti i shtetit ishte se ata dyshonin se po zhvilloheshin aktivitete të paligjshme… [PROBLEME ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET]

JN: Mirë. Pra, gjithsesi, argumenti i shtetit, argumenti i shtetit maqedonas, jugosllavo- maqedonas ishte se mund të ketë aktivitete të paligjshme pas këtyre mureve të oborreve dhe se banorët shqiptarë të Tetovës... Mendoj se mund të ketë pasur një incident ku ka ndodhur diçka e pakëndshme, por në pjesën më të madhe banorët mendonin se po akuzoheshin padrejtësisht për aktivitete të paligjshme. Pra, kjo ishte në vizitën time të parë. Megjithatë, kur u ktheva në Shkup mora një telefonatë nga zyrtari për çështje publike ose drejtuesi i Bibliotekës së Agjencisë së Informacionit të Shteteve të Bashkuara në Shkup, që më

Емрах Реџепи: Здраво. Ве молам претставете се.

Џолион Негл: Се викам Џолион Негл (Jolyon Naegele). Роден сум во Њујорк во 1955 година, а живеам во Европа од крајот на 1980 година, прво работејќи како новинар, а потоа и како координатор за политички прашања на Обединетите нации до моето пензионирање во 2017 година.

ЕР: Кажете ни нешто повеќе за вашиот престој во Македонија, за периодот за кој зборуваме и за вашите обврски во земјава.

ЏН: Во ред. Ми се чини дека моето прво патување во Македонија беше есента 2000 година... Се извинувам. Моето прво доаѓање беше во, на времето, југословенската Република Македонија - тогаш сè уште постоеше Југославија, во 1985 година. Бев дописник на „Гласот на Америка“. Се вработив во „Гласот на Америка“ претходната година. Некој месец претходно само што имав изработено возачка дозвола и возев од Виена до Белград и од Белград до Скопје, па отидов и до Тетово, затоа што прочитав напис на „Танјуг“ дека жителите Албанци на Тетово биле принудени да ги рушат ѕидовите од своите дворови затоа што општината се жали дека ѕидовите им се превисоки. Ја открив оваа прилично чудна приказна и решив, отидов преку официјални канали и направив интервјуа со неколку општински службеници во населбата каде што се рушеа ѕидовите, и со неколку изреволтирани сопственици на куќите. Барањето не беше целосно да го урнат ѕидот, но мораа да го спуштат до одредено ниво, ми се чини околу 1,3 метри. Но, можеби се лажам. Одамна беше, поминати се речиси 40 години. Аргументите на жителите беа дека тие имаат свои традиции и сакаат да ја зачуваат приватноста за да си ги заштитат жените, децата и семејствата од очите на минувачите – просто сакаа да имаат високи ѕидови околу дворот за да си ја заштитат приватноста. Аргументот на државата беше дека постои сомневање за одвивање на незаконски активности… [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША]

ЏН: Во ред. Значи, како и да е, аргументот на државата, аргументот на македонската, југословенска република беше дека можно е во дворовите зад овие ѕидови да се одвиваат недозволени активности и дека жителите Албанци на Тетово... Мислам, постои можност да имало некаков инцидент во кој се случило нешто недолично, но најголем дел од жителите сметаа дека неправедно ги обвинуваат за злонамерни активности. Значи, тоа беше мојата прва посета. Но, кога се вратив во Скопје имав телефонски повик од службеникот за односи со јавност или од раководителот на библиотеката на Агенцијата за информации на Соединетите Американски Држави во Скопје, кој

kërkoi të kontaktoj me zyrtarin për çështje publike në Ambasadën e SHBA-së në Beograd. Kështu që e thirra nga hoteli.

ER: A ju treguan arsyen për këtë?

JN: Jo. Mendoj, thirra në ambasadë për ta kuptuar arsyen dhe zyrtari tha, po raportoni për Zërin e Amerikës. Kush ju dha leje? Unë thashë, redaksia. Shefi im në Zërin e Amerikës, shefi i divizionit të lajmeve. Cili është numri i tij i telefonit? Kështu që i dhashë personit numrin e tij të telefonit dhe ai e telefonoi. E zgjoi shefin tim që flinte në shtëpi dhe i tha të më largonte menjëherë nga Shkupi, se nuk kisha punë atje. Shefi im ishte pak i hutuar. Ai quhej Don Henri, ishte pak i hutuar nga kjo, por tha, OK, nëse ambasadori i SHBA-së është kaq i shqetësuar, atëherë OK. Më thirri dhe më tha, duhesh të largohesh nga Shkupi. Kështu që unë bëra gati valixhen dhe u largova, u desh të anuloja takimet. Gjithçka ishte e pakëndshme për mua, ishte e pakëndshme për Zyrën për Informim të Republikës së Maqedonisë, e cila kishte organizuar disa takime. Megjithatë, kur ambasadori dhe zyrtari për çështje publike erdhën më pas në Uashington për një vizitë zyrtare, patën takim në Agjencinë e Informacionit të SHBA-së me Zërin e Amerikës dhe iu tha në mënyrë shumë të qartë se nuk kishin punë të ndërhynin në aktivitetet e Zërit të Amerikës se ne nuk u nënshtrohemi tekave apo nevojave të tyre. Dhe kërkuan falje. Më pas, vite më vonë, e takova zyrtarin për çështje publike nga Ambasada e SHBA-së në Beograd. Më pas ai kishte një punë tjetër diku tjetër, por unë e takova atë në Bled gjatë një konference në Slloveni. Ai gjithashtu kërkoi falje dhe fajësoi ambasadorin në atë kohë, i cili kishte planifikuar një vizitë në Shkup. Unë po e kërkoj emrin e ambasadorit, kështu që ja, John [Douglas] Scanlan. Ambasadori John Scanlan kishte planifikuar vizitë në Shkup dhe mendonte se duke pasur parasysh marrëdhëniet delikate apo delikatesën e çështjes së emrit të Maqedonisë, çdo fokus shtesë i SHBA-ve në Maqedoni mund të komplikojë vizitën e tij dhe marrëdhëniet midis Shteteve të Bashkuara dhe Greqisë. Në fakt, një muaj pas vizitës sime në Maqedoni, ambasadori Scanlan realizoi një vizitë në Shkup, e cila nxiti menjëherë përqeshje dhe lloj-lloj akuzash nga qeveria greke e asaj kohe, në vitin 1985. Ky është një kapitull i vogël...

ER: Çfarë lloj akuzash?

JN: ... Unë, shikoni, kjo ishte pothuajse 40 vjet më parë. Duhet të kthehemi prapa dhe ta shikojmë se çfarë kanë thënë Tanjug dhe agjencitë e tjera në atë kohë. Por ishte… Nuk dua të spekuloj tani. Kishte të bënte

ме замоли да се јавам на координаторот за односи со јавност во Амбасадата на САД во Белград. Па јас му се јавив од хотелот.

ЕР: Ви дадоа ли причина за повикот?

ЏН: Не. Се јавив за да стапам во контакт со лицето за односи со јавност и реков: „Известувам за ‘Гласот на Америка‘ “. – „Кој ти дал дозвола?“ Реков: „Редакцијата. Мојот шеф во Гласот на Америка, Раководителот на одделот за вести“. - „Кој е неговиот телефонски број?“ - Потоа му го дадов бројот и тој се јави. Го разбуди мојот шеф, кој спиеше дома, и му рече веднаш да ме тргне од Скопје, дека немам што да барам тука. Мојот шеф се најде во недоумица. Се викаше Дон Хенри, ова малку го збунило, но рекол: „Добро, ако американскиот амбасадор е толку вознемирен, тогаш во ред“. Ми се јави и ми рече: „Ќе треба да си одиш од Скопје“. - Па се спакував и заминав, морав да откажувам состаноци. Ми падна многу незгодно, непријатно беше и за Канцеларијата за информации на Република Македонија, од каде што ми ги закажаа состаноците. Меѓутоа, кога амбасадорот и службеникот за односи со јавност потоа беа во Вашингтон на официјална посета, имаа средба во Американската информативна агенција со „Гласот на Америка“ и многу категорично им беше кажано дека немаат што да се мешаат во активностите на „Гласот на Америка“; дека не можеме да се повикуваме на нивните каприци или потреби. Па се извинија. Понатаму, години подоцна, налетав на службеникот за односи со јавност од американската амбасада во Белград. Беше на сосем друго работно место, а јас наидов на него во Блед за време на една конференција во Словенија. И тој ми се извини и го обвини тогашниот амбасадор, кој планирал посета на Скопје. Во моментов го барам името на амбасадорот - еве го - Џон Сканлон (John D. Scanlon). Амбасадорот, Џон Сканлон, планирал посета на Скопје и сметал дека со оглед на деликатните односи или деликатноста на македонското прашање за името, секое дополнително фокусирање на САД врз Македонија можело да ја искомплицира неговата посета и односите меѓу САД и Грција. Всушност, еден месец по мојата посета на Македонија, амбасадорот Сканлон го посети Скопје, што веднаш предизвика подбив и секакви обвинувања од тогашната грчка влада, во 1985 година. Тоа е едно кратко поглавје…

ЕР: … Какви обвинувања?

ЏН: … Видете, ова беше пред речиси 40 години. Ќе треба да се вратиме и да провериме што рекле во „Танјуг“ и во другите агенции во тоа време. Но, беше... Не би сакал да шпекулирам сега. Имаше некаква врска со проблемот со името и референцата, претпоставувам,

me çështjen e emrit dhe referencën, supozoj, të kombit maqedonas apo diçka të tillë. Ju e dini, çfarëdo qoftë që qeveria greke në atë kohë ishte e irrituar apo e prekshme në lidhje me Shkupin, siç i referohej gjithë Republikës Jugosllave.

ER: Po. Pra, që nga vizita juaj e parë, ishit tashmë të ekspozuar ndaj çështjeve ndëretnike në vend...

JN: Po, po. Menjëherë.

ER: Cilat ishin përshtypjet tuaja të para për vendin në atë aspekt?

JN: Epo...

ER: Kur mësuat për konfliktin?

JN: Epo, shikoni… Kam studime universitare dhe studime pasuniversitare Marrëdhënie Ndërkombëtare me fokus në Evropën Qendrore dhe Lindore dhe në Bashkimin Sovjetik. Si student i diplomuar, kam kaluar një javë në Beograd me kolegë studentë nga qendra Johns Hopkins Bolonja, ku u takuam. Kemi mbajtur ligjërata në Institutin Jugosllav për Marrëdhënie Ndërkombëtare dhe kemi pasur takime me anëtarë të bashkësisë diplomatike. Kështu që, unë tashmë isha i informuar si student për çështjen e Maqedonisë. Pra, nuk më erdhi si ndonjë surprizë e jashtëzakonshme. Nuk isha injorant për këtë çështje. Dhe supozoj se është një nga arsyet që vendosa se ishte koha për të shkuar në Maqedoni dhe, dhe ende në epokën jugosllave. Pra, kjo ishte vizita ime e parë.

Vizitat pasuese. Besoj se kam qenë atje diku në mesin e viteve '90 në Shkup në mes të dimrit. Kam pasur intervistë me presidentin Trajkovski. Mendoj se ishte intervistë e përbashkët, ku ishte edhe dikush nga Washington Post-i. Cilësia e ajrit ishte e neveritshme. Ishte shumë ftohtë. Nuk mbaj mend shumë nga ajo vizitë, përveç se ndoshta shkova afër kufirit me Kosovën, në veri të Tetovës, në rrugën, deri në kufi, deri në kufirin jugosllav për të vizituar një vend vëzhgimi të Kombeve të Bashkuara. Kishte një ekip paqeruajtësish ushtarakë të OKB-së. Në veri dhe në perëndim të Shkupit kishte skandinavë. Dhe kishte trupa amerikane në verilindje nën kujdesin [mburojën] e Kombeve të Bashkuara. Kështu që u ngjita vetëm për t'i hedhur një sy dhe për t'i pyetur se si ishte trafiku në vendkalimin kufitar dhe çfarë po shihnin në anën tjetër.

Dhe pastaj me krizën e Kosovës në vitet 1998-99, kur nuk mund të hyja në Kosovë, shkoja të mbuloja gjërat nga Shkupi. Ose kur Aeroporti i

кон македонската нација или нешто такво. Знаете, што и да беше, грчката влада во тоа време беше лесно раздразлива или осетлива по однос на прашањето за Скопје, како што всушност и ја нарекуваше целата Југословенска Република.

ЕР: Да. Така, од вашата прва посета веќе се судривте со меѓуетничките прашања во земјата…

ЏН: Веднаш. Веднаш. Да.

ЕР: Какви беа вашите впечатоци за земјата од тој аспект?

ЏН: Па...

ЕР: Кога дознавте за конфликтот?

ЏН: Па, видете... На факултет и додипломски студии студирав меѓународни односи со фокус на Централна и Источна Европа и Советскиот Сојуз. Поминав една недела во Белград како дипломиран студент со колеги студенти од Болоњскиот центар на „Џон Хопкинс“, каде што и се запознав со нив. Имавме предавања на Југословенскиот институт за меѓународни односи и имавме средби со членовите на дипломатската заедница. Значи имав некаков увид во состојбата со македонското прашање уште како студент. Поточно, не бев нешто претерано изненаден. Не дека немав поим за што станува збор. И претпоставувам дека тоа е една од причините што решив дека е крајно време да ја посетам Македонија, сè уште во ерата на Југославија. И така дојде до мојата прва посета.

Понатамошните посети: ми се чини дека дојдов некаде во средината на 90-тите во Скопје среде зима. Имав интервју со претседателот Трајковски. Мислам дека беше заедничко интервју, имаше и некој од „Вашингтон пост“. Квалитетот на воздухот беше одвратен. Беше многу студено. Не се сеќавам нешто многу што сум правел на таа посета, освен што можеби отидов до границата со Косово, северно од Тетово, по патот до границата, до југословенската граница, за да ја посетам набљудувачницата на Обединетите нации. Имаше тим од воени мировници на ОН. На север и запад од Скопје имаше Скандинавци. И имаше американски војници на североисток под покровителство на Обединетите нации. Затоа, се качив чисто да фрлам еден поглед, и да ги распрашам како изгледа сообраќајот преку границата и што гледаат од другата страна.

А потоа со косовската криза во 1998-1999 година, кога не можев да влезам во Косово, известував за темата од Скопје. Или кога аеродромот во Приштина, по војната, сè уште не беше отворен за

Prishtinës nuk ishte ende, pas luftës, nuk ishte ende i hapur për fluturime komerciale, më duhej të fluturoja përmes Shkupit. Pra, ka pasur edhe disa, disa vizita të tjera derisa unë atëherë u vendosa, deri pas luftës në Kosovë. Dhe pastaj mendoj se kam qenë në Shkup disa herë. Mendoj, mund të ketë qenë për blerje, mund të ketë qenë për takim me ambasadorin e SHBA-së, anëtarë të tjerë të bashkësisë diplomatike në Shkup. Mendoj, është më pak se dy orë me makinë nga Prishtina.

ER: Çfarë mendove kur dëgjove se ka filluar një konflikt i armatosur në Maqedoni?

JN: Të gjitha gjërat. E kuptoni, një konflikt i armatosur...

ER: A u befasuat?

JN: Jo. Po dhe jo. Para së gjithash, me përfundimin e konfliktit të armatosur në Kosovë, në qershor të vitit 1999, padyshim që kishte mbledhje të armëve në Kosovë dhe në Shqipëri. Por është e qartë se disa armë mund të kenë hyrë në Maqedoni. Me kryengritjen në Luginën e Preshevës pati një sinergji, supozoj, me atë që po ndodhte në Maqedoni.

Disa nga frustracionet, acarimet në jetën e përditshme që kishin ekzistuar në Kosovë në vitet '80 dhe '90 ekzistonin edhe në Maqedoni, në zonat etnikisht të përziera. Jo në të njëjtën masë. Por pas luftës në Kosovë, disa nga këto tensione u krijuan, pasi liderët politikë shqiptarë, maqedono-shqiptarë ndjenë një justifikim për të kërkuar respektimin e të drejtave qytetare, të të drejtave gjuhësore, të të drejtave të njeriut të të gjitha komuniteteve etnike, duke përfshirë komunitetin shqiptar në Maqedoni, për t'iu përmbajtur kushtetutës në përpikëri etj. Nuk kishte asgjë radikale. Nuk kishte kërkesë për ndarje. Nuk kishte asnjë kërkesë serioze për aneksim apo bashkim me Kosovën apo Shqipërinë, asgjë e tillë. Gjithçka kishte të bënte me kërkesën për respektimin e të drejtave, për drejtësinë, të cilën ata e ndjenin se nuk po e merrnin.

ER: Para se të vazhdojmë, jam kureshtar të di, si i referoheni asaj që ndodhi në Maqedoni? Ju personalisht si e konsideroni? A mendoni se ka qenë luftë apo konflikt i armatosur...

JN: Ishte një konflikt i armatosur...

ER: ... Siç e dini, ka shumë… shumë njerëz në vend që refuzojnë ta konsiderojnë atë si luftë, dhe në të njëjtën kohë, ka njerëz që asaj ekskluzivisht i referohen si luftë.

комерцијални летови, па морав да летам преку Скопје. Па така ми се чини дека направив уште неколку посети додека не се сместив, по војната, во Косово. А и потоа мислам дека бев во Скопје во повеќе наврати. Мислам, понекогаш чисто за пазарување, понекогаш за средба со американскиот амбасадор, со други членови на дипломатската заедница во Скопје. Реално, патот е помалку од два часа возење од Приштина.

ЕР: Што ви падна на памет кога слушнавте дека започнал вооружен конфликт во Македонија?

ЏН: Хм, што сè не. Знаете, вооружен конфликт...

ЕР: Бевте изненаден?

ЏН: Не. И да и не. Како прво, со завршувањето на вооруженото конфликт на Косово, во јуни 1999 година, очигледно се насобра оружје во Косово и во Албанија. Но јасно, дел од тоа оружје можеби завршило во Македонија. Востанието во Прешевската Котлина беше во некаква синергија, претпоставувам, со она што се случуваше во Македонија.

Дел од фрустрациите, нервозите во секојдневниот живот што постоеја на Косово во текот на 80-тите и 90-тите ги имаше и во Македонија, во етнички мешаните области. Не во еднаква мера. Но, по војната во Косово, ваквите тензии се наталожија, бидејќи албанските, албанските политички лидери од Македонија почувствуваа оправданост на барањата за почитување на граѓанските права, јазичните права, човековите права на сите етнички заедници, вклучително и албанската заедница во Македонија, целосно придржување на Уставот и сл. Немаше ништо радикално. Немаше барање за поделба. Немаше сериозно барање за припојување или обединување со Косово или Албанија, ништо такво. Стануваше збор за почитување на правата, на правдата, која тие сметаа дека им е оневозможена.

ЕР: Предда продолжиме, ме интересира, како го квалификувате она што се случи во Македонија? Како вие лично го нарекувате? Дали би рекле дека беше војна или вооружен конфликт...?

ЏН: Тоа беше вооружен конфликт…

ЕР: ... Како што знаете, има многу... многу луѓе во земјата кои одбиваат да го сметаат за војна, а во исто време, има други луѓе кои го сметаат исклучиво за војна.

JN: Po shikoni, një luftë që ka 64 vdekje nga njëra palë dhe 63 nga pala tjetër, nuk është luftë. Thjesht nga numri i vdekjeve, kjo nuk është një luftë. Është një konflikt i armatosur ose një kryengritje, në fakt, të cilën maqedonasit, atëherë, Ministria e Brendshme e IRJM-së, dhe në një masë më të vogël armata, u përpoqën ta shtypnin. Megjithatë, të dyja palët kishin probleme me forca dhe pajisje të vjetra të pamjaftueshme, dhe merrnin hua ose blinin nga diku tjetër.

Dhe më kujtohet që shihja granatimet dhe sulmet me helikopterë, ose helikopterë luftarak, ndaj Llojanit dhe Vaksincës, në veriperëndim të Kumanovës. Dhe ka një vijë të hollë mes asaj, a është kjo tani një luftë apo thjesht një konflikt i armatosur? Ishte në shkallë të ulët, por nëse një helikopter hyn dhe lëshon një granatë minahedhëse ose bombë ose çfarëdo tjetër në xhami, dhe njerëzit ikin për të shpëtuar jetën e tyre, në rregull, është një konflikt i armatosur. Nuk kishte shpallje lufte si të tillë. Sipas ligjit ndërkombëtar, nuk mendoj se mund ta përkufizosh si një luftë.

ER: A ishit dëshmitar i granatimit të xhamisë?
JN: Po, po. E kam parë me sytë e mi. Nga Sopoti.

ER: Ah, afër kufirit me Serbinë?
JN: Po.

ER: Po, dhe afër dy fshatrave...
JN: Afër Stanishevcit, dhe e shihja përtej luginës. Nga ishte me origjinë helikopteri, nëse ishte pronë e ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë apo i huazuar nga Bullgaria, siç thoshin disa njerëz në atë kohë, nuk e di. Nuk e di nëse piloti, gjuajtësi ishte maqedonas, bullgar apo rus. Gjithçka që di është se ky bombardim ndodhi në mes të majit të 2001. Dhe ishte shqetësuese ta shikoje, për ta thënë butë. Isha dëshmitar edhe në muajin mars, të shtëna dhe granatime në Tetovë dhe përreth. Kjo ishte diçka ndryshe. Kjo ishte shumë ndryshe, sepse kur ishte në Tetovë, të shtënat ishin në të dy drejtimet. Nuk kishte asnjë shenjë se kishte të shtëna me armë zjarri nga Llojani apo Vaksinca. Ky ishte një sulm i paprovokuar i njëanshëm ndaj fshatrave që kryesisht ishin braktisur atë kohë. Dhe ata shënjestruan targetin më të madh në fshat, që është kupola e xhamisë dhe ndoshta minarja.

ER: A jeni ndjerë i kërcënuar apo në rrezik nga granatimet?

ЏН: Добро, видете, војна со 64 загинати од една страната и 63 од другата, не е војна. Едноставно според обемот на смртни случаи, тоа не е војна. Тоа е всушност вооружен конфликт или бунт, кој тогашното македонското Министерството за внатрешни работи на ПЈРМ, а во помала мера и Армијата, се обидоа да го потиснат. Но, и двата органи имаа проблеми со бројот на луѓе и недостигот на опрема, а онаа што ја имаа беше стара, па позајмуваа или купуваа од друго место.

И се сеќавам дека го гледав гранатирањето и нападот со хеликоптер на Лојане и Ваксинце, северозападно од Куманово. Тенка е границата меѓу двата поими: дали стануваше збор за војна или само за вооружен конфликт? Беше од мал размер, но ако влезе хеликоптер и фрли минофрлачка граната, или бомба, или што и да е врз џамијата, а луѓето бегаат на сите страни за да си ги спасат животите, во ред, ама сепак тоа е вооружен конфликт. Немаше објавување на војна како таква. Според меѓународното право, мислам дека не би можело да се дефинира како војна.

ЕР: Дали бевте сведоци на гранатирањето на џамија?
ЏН: Да. Да. Гледав со свои очи. Од Сопот.

ЕР: Аха, во близина на границата со Србија?
ЏН: Да.

ЕР: И близу до двете села, да.
ЏН: Близу до Станишевци, имав поглед преку долината. Од каде што дојде хеликоптерот, дали беше сопственост на Република Македонија или позајмен од Бугарија, како што на времето се велеше, не би знаел. Дали пилотот, дали стрелецот бил Македонец, Бугарин или Русин, исто така не би знаел. Знам само дека гранатирањето се случи во средината на мај, 2001 година. Глетката беше потресна, во најмала рака. Бев сведок и во март на пукање и гранатирање во и околу Тетово. Ама ова беше подруго. Многу подруго, бидејќи кога беше во Тетово, пукотницата одеше во двата правци. Немаше никаков знак на пукање од Лојане или Ваксинце. Ова беше еднонасочен непредизвикан напад врз села кои до тој момент веќе беа во голема мера напуштени. На нишан ја зедоа најголемата цел во селото, тоа беше куполата на џамијата, а можеби и минарето.

ЕР: Дали се чувствувавте загрозени или во опасност од гранатирањето?
ЏН: Не. Не, сè се случуваше од другата страна на долината. Бев среде интервју со локален земјоделец од Сопот додека се одвиваше

JN: Jo. Jo, ishte në anën tjetër të luginës. Isha në mes të intervistimit të një fermeri lokal nga Sopoti derisa kjo po ndodhte. Nuk ishte hera e parë me sa duket. Dhe po, ishte disa kilometra larg. Pra, ishte shumë më larg se kur pashë të shtëna, gjurmues, këmbim zjarri etj., rreth Tetovës në mars.

ER: A ju kujtohet se si u mbulua kjo në media atë kohë?

JN: Jo, nuk më kujtohet. Mendoj, unë isha dëshmitar. Nuk kërkova të shoh se çfarë ka shkruar Nova Makedonija apo ndonjë gazetë tjetër, Dnevnik apo cilado tjetër, apo shtypi në gjuhën shqipe në atë kohë. Nuk pashë gazetarë të tjerë atje. Unë kisha një përkthyes që tani mund të jetë ambasador në Arabinë Saudite. Dhe ma përktheu shqipen meqë shqipja ime ishte ende e dobët. Është ende, por atëherë ishte edhe më e dobët. Dhe unë lexoja shtypin çdo ditë, por nuk mbaj mend asgjë thelbësore për këtë, për këtë incident. Por kishte vëzhgues nga OJQ të ndryshme dhe organizata ndërkombëtare që supozoj raportuan për këtë. Megjithatë, nuk mbaj mend të kem parë raporte. Por nuk do të habitesha nëse do të kishte.

ER: Ju keni ecur andej dhe këndej nga territoret e ndryshme nën kontrollin e të dy palëve, si të themi. Si ishte të lëvizësh nga njëra anë në tjetrën? Dhe a keni kaluar nëpër postblloqe dhe…?

JN: Jo, jo, jo, jo, jo, jo. Kjo nuk ishte e mundur gjatë konfliktit në Maqedoni. Gjatë konfliktit në Maqedoni kam qëndruar në njërën anë. Mendoj, mund të shkoja në Tetovë. Nuk tentova të ngjitesha në Shipkovicë, derisa konflikti mbaroi. Mendoj se nuk kam shkuar atje deri në vitin e ardhshëm kur intervistova Gëzim Ostrenin në Shipkovicë. Kështu që më duhej të qëndroja në njërën anë.

Dua të them, kam pasur mjaft përvojë nga konflikti në Bosnje për të mos dashur të përfshihem në kalimin e vijës së frontit në një situatë të pasigurt dhe të paqartë. Dua të them, nuk ka shumë kuptim. Doja të ngjitem në Tanushë menjëherë pas atij incidenti, por nuk munda t'i bindja kolegët nga zyra e Zërit të Amerikës në Prishtinë të vinin me mua atje lart. Shumë premtime boshe, por dua të them, mendoj se ata ishin po aq të shqetësuar për sigurinë. Dua të them, është një gjë të shkosh në kufi, por sapo të kalosh matanë, ka rrezik. Kam kaluar kufirin gjatë konfliktit në Luginën e Preshevës. Kam kaluar nga Kosova në Dobrosin. Thjeshtë kalova dhe intervistova anëtarët e UÇPMB-së [Ushtrisë Çlirimtare të Preshevës,

нападот. Се чинеше дека не е првпат. И да, беше на далечина од повеќе километри. Значи многу подалеку отколку кога видов истрели, светлечки проектили, пукање и слично, околу Тетово во март.

ЕР: Се сеќавате ли како за тоа известуваа медиумите во тоа време?

ЏН: Не, не. Мислам, лично посведочив. Не барав да видам што пишува во „Нова Македонија“ или во некој друг весник, „Дневник“ или кој и да е, или тогашниот печат на албански јазик. Не видов други новинари таму. Имав преведувач кој сега можно е да е амбасадор во Саудиска Арабија. Ми преведуваше од албански затоа што тогаш слабо го владеев албанскиот јазик. Сè уште слабо го владеам, но тогаш знаев уште помалку. Секојдневно ги читав весниците, но не се сеќавам на ништо суштинско во врска со тоа, со тој инцидент. Сепак, имаше набљудувачи од различни невладини и меѓународни организации кои веројатно известуваа. Но, не се сеќавам да сум видел извештаи. Но, не би ме изненадило доколку постојат.

ЕР: Се движевте наваму-натаму низ различните територии под контрола на двете страни, ако може така да се каже. Како изгледаше преминувањето од една на друга страна? Поминувавте низ контролни пунктови и...?

ЏН: Не, не, не. Тоа не беше можно за време на македонскиот конфликт. За време на конфликтот во Македонија останав на едната страна. Мислам, можев да одам до Тетово. Но не се обидов да се качам до Шипковица додека не заврши конфликтот. Мислам дека отидов таму дури следната година кога му правев интервју на Г’зим Острени во Шипковица. Па така морав да останам на едната страна.

Мислам, имав доволно искуство од конфликтот во Босна за да не се впуштам во преминување на фронтот во небезбедна, неизвесна ситуација. Реално, тоа не ни имаше некаква смисла. Сакав да се качам до Танушевци набргу по инцидентот, но не можев да ги убедам колегите од канцеларијата на „Гласот на Америка“ во Приштина да тргнат со мене нагоре. Многу празни ветувања, но мислам дека и тие беа еднакво загрижени за својата безбедност. Едно е да се качиш до граница, но штом веќе ја поминеш, постои ризик. Поминав за време на конфликтот во Прешевската Котлина. Влегов од Косово во Добросин. Едноставно поминав и направив интервјуа со членовите на ОВПМБ (Ослободителната војска на Прешево, Медвеѓа и Бујановац) погоре, но тоа повеќе беше за драмски ефект од било што друго. Мислам, имаше купишта војници на КФОР на границата...

Medvegjës dhe Bujanocit] lart, por kjo ishte më tepër efekt dramatik se çdo gjë tjetër. Dua të them, kishte masa të KFOR-it në kufi....

ER: Si e kaluat?

JN: … Epo, unë u ngjita me makinë afër kufirit dhe aty kishte një kontingjent të madh të paqeruajtësve ushtarakë amerikanë nga KFOR-i me tanke dhe transportues të blinduar të drejtuar nga Serbia. Tregova pasaportën time dhe kartën e shtypit, dhe mua dhe përkthyesit tim na thanë se mund të vazhdonim në rrezikun tonë. Zbritëm në Dobrosin dhe intervistuam fshatarët lokalë dhe gjithçka dukej se ishte mjaft normale. Pastaj, ndërsa po largoheshim, dy-tre ushtarë ose kryengritës me uniforma të zeza parakaluan nëpër fshat. Mendoj se kjo ishte për të na rënë në sy neve, nuk dukej se kishte shumë kuptim paraqitja e tyre e papritur në orët e vona të pasdites. Pastaj u kthyem lart dhe nuk kishte asnjë rrezik. Forcat serbe ishin shumë më larg. Më pas isha në Luginën e Preshevës dhe shkova në… Mendoj se ishte Bujanoc. Dhe... aty ishin Beretat e Kuqe dhe situata ishte shumë e tensionuar dhe njerëzit nuk mund të lëviznin lirshëm. Banorët lokalë ishin të gjithë të shqetësuar, nuk mund të bënin pazarin e tyre, nuk mund të lëviznin lirshëm në fshatin e tyre. Kjo u ndal më pas nga Zoran Gjingjiqi, i cili zbriti nga Beogradi dhe u tha Beretave të Kuqe, forcave speciale, që ta qetësonin sjelljen. Pra, ky ishte gjithashtu një konflikt me intensitet të ulët.

Por sidoqoftë, të kthehemi në Maqedoni. Atëherë isha i stacionuar në Pragë, siç jam edhe sot, por në atë kohë punoja për Radion Evropa e Lirë. Dhe erdha në Maqedoni disa herë gjatë konfliktit dhe më duhej të shihja se si ishte situata në terren. Më ndihmonte zyra në Shkup e korrespondentes së servisit në gjuhën shqipe në Shkup, Zërijeta Hajro Jajaga. Ajo ishte një ndihmë e madhe në organizimin e intervistave. Gjithashtu ishte shumë mirë e informuar. Fola me subjektet e zakonshëm në bashkësinë diplomatike dhe mediatike dhe shkova në Radion e Maqedonisë [MRT] dhe fola me drejtorin e kështu me radhë. Më duhet të ndalem për një sekondë… [PAUZË E SHKURTËR]

ER: Përmendët komunitetin ndërkombëtar. Cili ishte interpretimi apo këndvështrimi i komunitetit ndërkombëtar ndaj konfliktit apo luftës derisa zgjati? Dhe si ndryshoi me kalimin e kohës? Mendoj se ajo që po përpiqem të pyes është se si ka ndryshuar mbulimi mediatik me kalimin e kohës? Nëse mund të vëreni ndryshime të tilla.

ЕР: Како поминавте?

ЏН: … Па, возев до границата и имаше огромен, значителен контингент американски воени мировници од КФОР со тенкови и оклопни транспортери насочени кон Србија. Ги покажав пасошот и новинарската идентификација, па потоа мене и на мојот преведувач ни беше кажано дека можеме да продолжиме на сопствен ризик. Влеговме во Добросин и направивме разговори со локалните селани и се чинеше дека сè беше прилично нормално. Потоа, кога тргнувавме да си одиме, низ селото продефилираа двајца или тројца војници или востаници во црни униформи. Претпоставувам дека сакаа да ги видиме, се чинеше дека немаше некоја друга цел за нивното ненадејно појавување во доцните попладневни часови. Потоа тргнавме назад и немаше никаква опасност. Српските сили беа значително подалеку. Потоа бев во Прешевската Котлина и отидов во… мислам дека тоа беше Бујановац. И... таму имаше Црвени беретки и беше многу напнато, а луѓето не можеа слободно да се движат. Локалните жители беа вознемирени, не можеа да пазарат, не можеа слободно да се движат низ своето село. Тоа потоа го смири Зоран Ѓинѓиќ кој дојде од Белград и им рече на Црвените беретки, на специјалците, да олабават. Така што и тоа беше конфликт од мал интензитет.

Но како и да е, да се вратиме во Македонија. Во тоа време јас бев базиран во Прага, како што сум и сега, но тогаш работев во „Радио Слободна Европа“. Дојдов во Македонија во неколку наврати за време на конфликтот за да видам каква е ситуацијата на терен. Ми помагаше канцеларијата, скопската канцеларија на скопскиот известувач на албанската служба, Зеријета Хајро Јајага. Таа беше од голема помош во договарањето на интервјуата. Значи беше многу добро информирана. Па така разговарав со главните фаци во дипломатската и медиумската заедница и отидов во Македонското радио (МРТ) и разговарав со директорот итн. Извинете, само момент, ќе морам да запрам... [КРАТКА ПАУЗА]

ЕР: Ја споменавте меѓународната заедница. Какво беше толкувањето или перспективата на меѓународната заедница кон конфликтот или војната додека траеше? И како се промени со текот на времето? Всушност она што сакам да прашам е како се промени медиумското известување со текот на времето? Ако воопшто сте забележале некоја промена од таков вид.

ЏН: Јас би ги разграничил. Кога велам меѓународна заедница, за мене тоа се дипломатската заедница и меѓународните организации, без разлика дали се владини или невладини.

JN: Do të bëja një ndarje. Kur them komuniteti ndërkombëtar, për mua, ky është komuniteti diplomatik dhe organizatat ndërkombëtare, qofshin ato qeveritare apo joqeveritare.

ER: Po.

JN: Epo, padyshim që është aspekti humanitar dhe më pas është çështja e armëve dhe e qëllimit të kryengritësve. Unë mendoj se komuniteti ndërkombëtar ishte plotësisht i vetëdijshëm për atë që po ndodhte, kishte kontakte dhe informacione të mjaftueshme dhe nuk ishte i interesuar në asnjë mënyrë për përkeqësimin e situatës së sigurisë, apo që dikush të lëndohej në këtë proces. Duke kaluar nëpër... [PROBLEME ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET]

ER: Po, unë isha i interesuar të di se si ka ndryshuar mbulimi mediatik me kalimin e kohës. Dhe po ashtu si ka ndryshuar diskursi me kalimin e kohës.

JN: Po, nuk mund të them sepse nuk kam qenë aty gjatë gjithë konfliktit. Dhe definitivisht nuk isha aty në fund të konfliktit. Kështu që e humba atë pjesë. Unë isha në Francë me pushime në atë kohë. Pra, isha i varur nga mediat franceze. Dua të them, ishte e drejtpërdrejtë. E dini, kishte marrëveshje, ka pasur një marrëveshje dhe konflikti ka përfunduar. Po ndiqja. [PROBLEME ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET]

ER:. Më falni, gjëja e fundit që dëgjova, ju përmendët që keni intervistuar Gëzim Ostrenin dhe më pas dikë tjetër, por nuk jam i sigurt... Na tregoni më shumë për ato intervista?

JN: Po. Kam intervistuar ndër të tjerët Gëzim Ostrenin dhe Ali Ahmetin. Gëzim Ostreni ishte ende në shtëpinë e tij në Shipkovicë dhe kishte një faks dhe disa telefona celularë, gjë që në ato ditë ishte ende e pazakontë, kishte shumë celularë dhe ishte në komandë. [PROBLEME ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET]

ER: Më kujtohet kur ndaluam… po. Ju përmendët se keni intervistuar Gëzim Ostrenin në shtëpinë e tij në Shipkovicë.

JN: Saktë. Në rregull. Kështu që unë intervistova Gëzim Ostrenin në shtëpinë e tij në Shipkovicë. Ai kishte një faks dhe besoj tre telefona celularë dhe ishte në kontakt me njerëzit e tij në terren dhe me sa duket nuk ishte ende gati të vinte në Tetovë dhe Shkup…

ЕР: Да.

ЏН: Па, очигледно тука е хуманитарниот аспект, а потоа тука е и прашањето за оружјето и целта на бунтовниците. Мислам дека меѓународната заедница беше целосно свесна за тоа што се случува, имаше доволно контакти и информации и не беше заинтересирана да се влоши безбедносната состојба на било каков начин, ниту пак некој да биде повреден во тој процес. Поминувајќи низ... [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША]

ЕР: Да, ме интересираше како се менуваше медиумското известување со текот на времето. А потоа и како дискурсот се менуваше со текот на времето.

ЏН: Да, не би можел да кажам бидејќи не бев постојано присутен за време на конфликтот. И сосем извесно не бев присутен кон крајот на конфликтот. Значи тоа го пропуштив. Тој период бев во Франција на одмор. Па зависев од француските медиуми. Мислам, беше чиста ситуација. Знаете, дојде до договор и конфликтот заврши. Го следев тоа. [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША]

ЕР: Извинете, последната работа што ја слушнав, спомнавте дека сте направиле интервју со Г’зим Острени, а потоа и со некој друг, но не сум сигурен... Може ли да ни кажете нешто повеќе за тие интервјуа?

ЏН: Да. Меѓу другите направив интервју и со и Г’зим Острени и Али Ахмети. Г’зим Острени сè уште беше во неговата куќа во Шипковица и имаше факс и неколку мобилни телефони, што во тоа време сè уште беше невообичаено – некој да има повеќе мобилни телефони, и сè уште активно командуваше. [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША]

ЕР: Се сеќавам до каде застанавме... да. Спомнавте дека сте направиле интервју со Г’зим Острени во неговата куќа во Шипковица.

ЏН: Точно. Да. Значи, направив интервју со Г’зим Острени во неговата куќа во Шипковица. Имаше факс и ми се чини три мобилни телефони и беше во контакт со своите луѓе на терен, но очигледно сè уште не беше подготвен да слезе во Тетово и Скопје…

ЕР: Дали мислите дека некој од телефоните беше сателитски телефон, или само обични телефони? Чисто од љубопитство.

ЏН: Мене ми изгледаа како обични телефони, не личеа на

ER: A mendoni se kishte telefon satelitor apo ishin telefona të zakonshëm? Jam thjesht kureshtar.

JN: Më dukeshin si telefona të zakonshëm, nuk më dukeshin si telefon satelitor. Por kjo nuk do të thotë se nuk kishte një të tillë në dhomë tjetër. Por ai ishte i sigurt, në humor të mirë. Ndjehej se kryengritja, rebelimi, si të duam ta quajmë, kishte qenë një sukses. Nuk kishte pasur të papritura, përveç në fillim, kur njësia policore maqedonase kishte bredhur ose në Tanushë [Tanushevci] ose në Haraçinë. Se incidenti i parë ishte i paplanifikuar, por gjithçka tjetër ishte llogaritur dhe për këtë arsye numri i të vdekurve ishte jashtëzakonisht i ulët, 64 nga njëra palë dhe 63 nga pala tjetër. Dhe se i kishin arritur qëllimet e tyre për respektimin e ligjeve dhe Kushtetutës së Republikës së Maqedonisë.

Kur e intervistova Ali Ahmetin, ai ishte… dukej se ishte më i shqetësuar, më i shqetësuar. Dua të them, unë mund të lexoja frikën në fytyrën e tij, nëse jo në zërin e tij. Ai kishte shqetësime të thella. Sepse kishte…

ER: Kur ka qenë kjo?

JN: Mendoj se kjo ishte në të njëjtën periudhë në mars, ose në mars të vitit 2002. Pra, pas konfliktit në të dyja rastet, të dyja intervistat.

ER: Po.

JN: Sepse disa javë më parë kishte ndodhur një lloj atentati apo incidenti me armë zjarri, siç më kujtohet.

Një gjë tjetër që nuk e përmenda ishte pogromi ose trazira në Manastir në vitin 2001, në të cilat shtëpitë shqiptare dhe bizneset në pronësi shqiptare në Manastir u shënjestruan dhe u dogjën ose u shkatërruan nga turma protestuese në përgjigje të një sulmi ndaj një patrulle policie në malet e Sharrit prapa Shipkovicës, në të cilën u vranë disa policë apo ushtarë, nuk më kujtohet se cilët, nuk ishin nga zona, por mendoj se të paktën disa ishin nga Manastiri dhe nga zonat e tjera me shumicë maqedonase. Dhe kështu unë isha atje disa javë pas këtij incidenti, incident i cili, nuk e mbaj mend nëse ishte në prill apo maj të vitit 2001, por nuk kishte pasur asnjë përpjekje të vërtetë pastrimi më pas. Mbaj mend që pashë një kafene, një kafene në pronësi të shqiptarëve, e cila ishte shkatërruar, e dëmtuar, ku qëndronin ende ëmbëlsirat e vjetra me javë, duke u shkrirë. Dhe xhami i thyer ishte fshirë nga trotuari, por ishte kudo tjetër. Ishte një përvojë e frikshme, e çuditshme, ta përjetosh.

сателитски телефон. Што не значи дека немал сателитски телефон во некоја друга соба. Ама беше самоуверен, во добро расположение. Чувствуваше дека вооружените немири, бунтот, како и да решиме да ги наречеме, биле успешни. Немаше никакви изненадувања освен оние на самиот почеток, кога македонската полициска единица залута или во Танушевци или во Арачиново. Дека тој прв инцидент бил непланиран, но сè останато било пресметано и оттука бројот на загинати бил невообичаено низок, 64 од едната, и 63 од другата страна. И дека ги постигнале своите цели за почитување на законите и Уставот на Република Македонија.

Кога го интервјуирав Али Ахмети, тој беше... се чинеше позагрижен, понасекиран. Мислам, можев да му прочитам страв на лицето, иако не и во гласот. Чувствуваше длабока загриженост. Бидејќи имаше…

ЕР: Кога беше ова?

ЏН: Ова беше приближно исто време во, претпоставувам, март... 2002 година. Значи, по конфликтот и во двата случаи, и двете интервјуа.

ЕР: Да.

ЏН: Затоа што имаше некој вид на убиство или инцидент со пукотници неколку недели претходно, колку што се сеќавам.

Друга работа што испуштив да ја спомнам беше погромот, односно пустошењето во Битола во 2001 година, кога беа земени на нишан домовите и дуќаните во сопственост на Албанците во Битола и беа опожарени или опустошени од разгневена толпа како реакција на нападот на полициската патрола на Шар Планина, зад Шипковица, во кој беа убиени повеќе полициски службеници или војници, кои не се сеќавам добро, но не беа од тоа подрачје (на Шипковица), туку мислам дека барем неколкумина од нив беа од Битола и од другите подрачја со претежно македонско мнозинство. Јас бев таму неколку недели по инцидентот, не помнам дали инцидентот беше во април или мај 2001 година, но реално не беа преземени некакви мерки за расчистување на уништеното. Се сеќавам дека видов кафуле, кафуле во сопственост на Албанци, кое беше донекаде разрушено, оштетено, а колачите стари со недели сè уште беа таму и се топеа. А пак искршеното стакло беше изметено од тротоарот, но беше оставено насекаде наоколу. Поминувањето таму беше морничаво, чудно доживување.

ER: A keni folur me …?

JN: Fola me të dyja palët edhe me maqedonasit edhe me shqiptarët, por shqiptarët kryesisht kishin ikur. Më pas intervistova një zëvendësministër, shtëpia e të cilit ishte sulmuar dhe ai ishte evakuuar. Besoj se e kam intervistuar atë në Shkup apo Tetovë, më duhet të shoh storjet e mia të vjetra.

ER: A e mbani mend emrin e tij?

JN: Do të më duhet ta kërkoj. Nuk dua të hamendësoj.

ER: Në rregull. Çfarë tha ai, nëse ju kujtohet?

JN: Nuk dua të supozoj çfarë ka thënë ai, do të më duhet të kërkojë për ta parë.

ER: Mjaft e drejtë. Si reaguan institucionet ndaj asaj që ndodhi atje?

JN: Dua të them… ata… E dini, kur ishte fjala për departamentin e zjarrfikësve dhe policisë në Manastir, ata nuk u angazhuan shpejt dhe me aq efektivitet sa duhej. Mendoj se ata qëndruan pranë dhe e lanë të ndodhte. Dhe ndërhynë për të parandaluar përkeqësimin e situatës, por pati ankesa. Njerëzit ishin të shqetësuar nga të dyja palët, por të mbash dikë përgjegjës thjesht në bazë të përkatësisë së tij etnike për diçka që ka ndodhur diku tjetër… E dini, nëse dikush i bashkohet policisë dhe policia vendoset në një zonë tjetër dhe atë e zë në pritë, kjo është e sandaloze. Pastaj kërko njerëzit që bënin pritën. Mos i kërko fqinjët e policëve, që rastësisht ishin shqiptarë, sepse janë shqiptarë. Thjesht sjellje budallenjësh. Ata nuk ishin autorët, nuk kishin asnjë lidhje me të.

ER: Nga e gjithë lufta apo konflikti i armatosur, sidoqoftë, cila ishte gjëja më e rëndë dhe cila ishte gjëja më e çuditshme që keni qenë dëshmitarë, nëse ju kujtohet?

JN: Po, mirë, mendoj se ishte rasti në Tetovë, kur kishte zjarr gjurmues nga Tetova duke u ngjitur në male në Shipkovicë dhe fshatra të tjera në muzg në pranverën e vitit 2001. E kalova ditën në Tetovë. Kishte pasur të shtëna më herët gjatë ditës dhe më duhej të vrapoja nga një bllok në tjetrin nëpër rrugë dhe të shpresoja se nuk do të goditesha nga zjarri snajper. Të shtënat nuk ishin shumë afër, por nuk ishin edhe aq larg gjatë ditës. Megjithatë, në mbrëmje, duke parë këtë zjarr gjurmues që ngjitej

ЕР: Разговаравте ли со…?

ЏН: Зборував и со Македонци, а Албанците главно си имаа заминато. Потоа направив интервју со еден заменик-министер чиј дом беше нападнат и кој беше евакуиран. Ми се чини дека интервјуто го направив во Скопје или Тетово, ќе треба да проверам, да разгледам во старите статии.

ЕР: Му го помните ли името?

ЏН: Ќе морам да го проверам. Не би сакал да зборувам на памет.

ЕР: Во ред. Што ви кажа тој, доколку помните?

ЏН: Не би сакал да испадне дека сум кажал нешто што тој не го рекол. Ќе морам да проверам и да се потсетам.

ЕР: Во право сте. Како реагираа институциите на тоа што се случи таму?

ЏН: Мислам... Знаете, кога станува збор за пожарникарите и полицијата, не се активираа онолку брзо и ефективно како што требаше, во Битола. Мислам дека си стоеле на страна и оставиле работите да си течат. Се вмешувале за да спречат ескалација во одредени моменти, но имаше поплаки. Луѓето и од двете страни беа вознемирени, но да бараш одговорност од некого чисто врз основа на неговата етничка припадност за нешто што се случило на сосем друго место... Знаете, ако некој стане полициски службеник, па потоа е распореден во непознато подрачје и падне во заседа, тоа е скандалозно. Ама треба да ги гониш лицата што ја извршиле заседата. Не може да им се пуштиш на соседите на полицајците, кои случајно се погодило да се Албанци, само затоа што се Албанци. Тоа е едноставно глупаво. Тие не беа сторители, немаа никаква врска.

ЕР: Од целата војна во Македонија или вооруженото конфликт, сепак, што беше најтешко и што [беше] најчудно да се посведочи, доколку се сеќавате?

ЏН: Да, претпоставувам дека беше Тетово, кога во пролетта 2001 година во самракот беа истрелани светлечки проектили од Тетово нагоре по планините кон Шипковица и другите села. Денот го поминав во Тетово. Имаше пукање и претходно во текот на денот и морав да трчам од еден блок до друг преку улицата и да се надевам дека нема да ме погоди снајперски оган. Истрелите не доаѓаа од многу блиску, но и не беа толку далеку во текот на денот. Меѓутоа, вечерта, гледајќи ги светлечките проектили како летаат кон планините,

në male, mendoj që ishte një histori shumë e ndryshme. Ishte dramatike ta shihje, por nuk u ndjeva në asnjë lloj rreziku. Por po, ishte e sikletshme të ishe në Tetovë derisa po ndodhnin të shtënat. Dhe kisha arritur atje duke udhëtuar nga kufiri i Kosovës, nga Hani i Elezit. Një diplomat, nuk e mbaj mend nëse ishte holandez apo suedez, një diplomat i Evropës Veriore më mori me makinë. Ai ishte nisur për në Tetovë dhe unë po ashtu. Dhe duke ecur, kur nisën të shtënat, vendosa të telefonoja gruan time në Pragë, gjë që, në retrospektivë, është mjaft fëmijërore për t'u bërë. Dhe ajo mund të dëgjonte të shtënat në prapavi dhe unë po i flisja në çekisht. Dhe diplomati më tha: "Mos fol në asnjë gjuhë sllave, mund të na pushkatojnë!" Dhe unë thashë, nuk mendoj se dikush do të ngatërrojë çekishten me maqedonisht, por në rregull. Kështu që e përfundova thirrjen. Por po, nuk duhej të rrezikohet dhe kjo ishte një gjë e marrë për të bërë në atë moment.

ER: Çfarë ishte sfiduese për ju në terme praktike, në aspektin praktik?

JN: Oh, liria e lëvizjes. E dini, kur keni konflikt të armatosur, nuk keni liri të plotë të lëvizjes. Po, mund të udhëtoja nga Shkupi në Manastir, nga Shkupi në Tetovë, Shkupi në Dibër, por nuk mund të kaloja linjat dhe të ngjitesha në zonat e kontrolluara nga UÇK-ja. Thjesht nuk kishte siguri. Dhe qëllimi i të qenit gazetar është të nxjerrësh storjen dhe jo të bëhesh storja.

ER: Po. Cilat ishin raportet tuaja me gazetarët e tjerë, të huaj dhe lokalë, nëse keni pasur ndonjë ndërveprim me to?

JN: Epo, kam pasur ndërveprim me gazetarë shqiptarë, veçanërisht me ata që punonin për RFE-RL, Radio Evropën e Lirë - Radio Liberty dhe familjarët e tyre. Dhe bashkëpunimi ishte i shkëlqyer, i shkëlqyeshëm, veçanërisht me Zërijeta Hajro Jajagan, e cila ishte një enciklopedi e gjallë dhe libër telefonik i gjallë dhe i njihte të gjithë dhe e dinte se çfarë po ndodhte, dhe gazetare shumë profesioniste, është një gazetare shumë profesioniste. Dhe lexoja shtypin maqedonas, por nuk kisha shumë kontakte përveçse me drejtuesin e Radio Shkupit, Radios Maqedonase, emri i të cilit... Nuk dua të hamendësoj. Unë do ta njihja atë, megjithatë. Gjithsesi, ai ishte më i moshuar në atë kohë, ishte i artikuluar dhe fliste shumë mirë anglisht. Por e pashë më të dobishme vetëm të flisja me njerëz të rëndomtë, të shkoja në treg, të intervistoja njerëz në mënyrë anonime, gjysmë anonime dhe njerëzit ishin më të gatshëm të flisnin haptazi. Sigurisht, unë mund të shkoja në konferenca shtypi, të OSBE-së apo OKB-

мислам дека тоа беше сосема друга приказна. Беше драматично за гледање, ама не чувствував како да сум во некаква опасност. Но, да, кога бев во Тетово додека се пукаше, тоа беше непријатно. Стигнав таму со автостоп од косовската граница, од Елез Хан. Ме донесе еден дипломат, не се сеќавам дали беше Холанѓанец или Швеѓанец, важно северноевропски дипломат. И тој беше упатен кон Тетово како мене. И додека се движев таму среде пукањето, решив да ѝ се јавам на жена ми во Прага, што беше прилично инфантилна одлука гледано од оваа перспектива. Таа ја слушаше пукотницата во позадина, плус со неа зборував на чешки. Па дипломатот ми се сврти: „Не зборувај на словенски јазици, може да нè застрелаат!“ - Му реков дека мислам оти никој нема да ги смеша чешкиот со македонскиот, но добро. Па го прекинав повикот. Но, да, немаше потреба да се ризикува и тоа реално беше непромислено во тој момент.

ЕР: Што ви претставуваше предизвик во практична смисла, од практичен аспект?

ЏН: Ах, слободата на движење. Знаете, кога има вооружен конфликт, немате целосна слобода на движење. Да, можев да отпатувам од Скопје до Битола, од Скопје до Тетово, од Скопје до Дебар, но не можев да ги преминам линиите и да се качам во областите што ги држеше УЧК. Едноставно не беше безбедно. А поентата кога сте новинар е да се извлече приказната, а не самиот да станете приказна.

ЕР: Да. Какви ви беа односите со другите новинари, и странски и локални, доколку имавте почести контакти со нив?

ЏН: Па, имав контакти со новинари од албански јазик, особено со оние кои работеа за „Радио Слободна Европа“, „Радио за Европа - Радио Либерти“ и членовите на нивните семејства. А соработката беше одлична, исклучителна, особено со Зарија Хајро Јајага, која беше енциклопедија и телефонски именик во движење и ги познаваше сите и знаеше што се случува, а и високопрофесионален, исклучителен новинар. Ги читав и македонските медиуми, но немав многу контакти освен со првиот човек на скопското радио, Македонско радио, чие име... Не би сакал да направам грешка ако се обидам да се сетам на името. Но би го препознал. Како и да е, тоа беше постар човек, многу писмен и многу добро зборуваше англиски. Но, ми беше покорисно да разговарам со обичните луѓе, да одам до пазар, да правам анонимни и полуанонимни интервјуа, така луѓето полесно се отвораа. Се разбира, можев да одам на прес-конференции, на ОБСЕ

së, apo çfarëdo qoftë, kushdo që organizonte një konferencë shtypi për qeverinë. Por këto janë ngjarje të inskenuara dhe ju merrni përgjigje që janë të shprehura në gjuhën diplomatike. Është më interesante kur mund të flasësh me njerëz të rëndomtë ose me njerëz të përfshirë në konflikt.

ER: Çfarë përshtypjesh keni në lidhje me mbulimin mediatik? Për sa i përket profesionalizmit, për sa i përket gjuhës së mundshme të urrejtjes… A mendoni se kjo e ka nxitur edhe më shumë konfliktin? Apo mendoni se kishte më shumë një lloj qasjeje parandaluese?

JN: Po. Epo, varet nga mediumi. Kishte një ose dy stacione televizive në Shkup të cilat kishin qartë një agjendë politike nacionaliste, siç më kujtohet. Nuk i merrja lajmet e mia prej tyre, por i shihja vetëm për të parë llojin e qëndrimeve që po promovoheshin që nuk ishin të dobishme. Njerëzit racionalë e dinë se ku të gjejnë informacion të besueshëm, ose duhet të dinë se ku të gjejnë informacione të besueshme dhe objektive. Dhe nëse duan të dëgjojnë ose shikojnë lajme që vetëm i konfirmojnë ata në paragjykimet dhe intolerancën e tyre e kështu me radhë, ata i bëjnë shërbim të keq vetes. Pra, e dini, sot në çdo shoqëri mund të gjesh një spektër të plotë të pikëpamjeve politike në media, dhe disa prej tyre janë objektive, dhe shumë prej tyre janë shumë subjektive, ose thjesht propaganduese dhe manipuluese.

ER: Sa kishte siguri për gazetarët në vend në atë kohë? Si në aspektin fizik, por edhe me presion dhe gjithçka në mes?

JN: Nuk vërejta asnjë presion. Mbaj mend që nuk ka pasur presion. Kishte siguri. Kishte liri lëvizjeje. Mund të ketë pasur aty-këtu kontrolle të herëpashershme përgjatë rrugëve, kontroll identiteti, por me të vërtetë kishte shumë pak nga këto. Gjithçka ishte relativisht mjaft e sigurt. Nuk mund të shkoje në kodrat përtej Tetovës, kjo ishte thjesht shumë e rrezikshme, dhe më duket se rrugët ishin të bllokuara dhe sigurisht që nuk do të kisha shkuar natën e kështu me radhë. Duhet të përdorni arsyen në këtë situatë. Por qëllimi i të qenit atje është të zbulosh se çfarë po ndodh dhe të shkruash storjen. Dhe të shkosh prapa linjave është e vështirë, mund të jetë shumë e vështirë dhe e rrezikshme. Dhe pyetja është, çfarë do të shihni dhe dëgjoni në të vërtetë që do të ndryshojë diçka? E dini, një gazetar i vdekur nuk ka vlerë për askënd.

или ОН или слично, кој и да организираше прес-конференција за владата. Но, тоа беа однапред подготвени настани, на кои добивате одговори завиени во извежбан дипломатски јазик. Поинтересно е кога вистински разговарате со обичните луѓе или со луѓето кои се всушност вклучени во конфликтот.

ЕР: Каков е вашиот впечаток во однос на медиумското известување? Во однос на професионалноста, во однос на потенцијалниот говор на омраза... Дали мислите дека тоа уште повеќе го подгреваше конфликтот? Или мислите дека беше повеќе превентивен пристапот?

ЏН: Да. Па, зависеше од медиумот. Имаше една или две телевизии во Скопје кои очигледно имаа националистичка политичка агенда, колку што се сеќавам. Не се информирав од нив, но ги следев чисто за да видам какви ставови промовираат, иако со тоа одмагаа. Луѓето со здрав разум знаат каде да најдат веродостојни информации, или би требало да знаат каде да најдат веродостојни, објективни информации. А ако сакаат да слушаат или гледаат вести што само им ги зацврстуваат предрасудите и нетрпеливоста итн., самите си прават мечкина услуга. Значи, знаете, во секое општество во денешно време можете да најдете целосен спектар на политички ставови во медиумите, при што дел од нив се објективни, а голем дел се крајно субјективни или едноставно сеат пропаганда и манипулација.

ЕР: Колку безбедни беа новинарите во земјата во тоа време? И од физички аспекти, но и во однос притисоците и сè останато помеѓу?

ЏН: Не забележав притисоци. Помнам дека немаше никаков притисок. Беше безбедно. Имаше слобода на движење. Можеби повремено имало по некоја проверка на патиштата, проверка на личните исправи, но и тоа беше многу ретко. Севкупно атмосферата беше прилично безбедна. Не можеше да се оди по ридовите над Тетово, тоа беше едноставно премногу опасно, и веројатно ќе имаше и блокада на патот, а јас секако не планирав да се качувам ноќе и така натаму. Во таква ситуација мора да користите здрав разум. Но, целта на нашето присуство тука беше да дознаеме што се случува и да ја извлечеме приказната. И одењето зад поставените граници е тешко, може да биде многу тешко и опасно. А прашањето е дали она што ќе го видите и слушнете всушност ќе промени нешто? Знаете, никој нема фајде од мртов новинар.

ER: E vërtetë.

JN: Pra, për fat, për fat, kishte telefona celularë dhe njerëzit mund të intervistoheshin përmes telefonit nëse nuk kishte mundësi tjetër. Dhe kështu u ndjeva se nuk jam injorant. Isha në gjendje të ndiqja se çfarë po ndodhte atje. Dhe gjëja tjetër është, në atë kohë, kjo ishte dy vjet pas përfundimit të luftimeve në Kosovë. Kështu që unë hyja dhe dilja nga Kosova për të mbuluar zhvillimet atje, zgjedhjet, ngritjen e institucioneve demokratike, dhe pastaj vija në Maqedoni dhe bëja një sërë storjesh atje, para se të kthehesha në Kosovë ose të kthehesha në shtëpi. Dhe Kosova ishte gjithashtu një burim i mirë informacioni, një burim relativisht i mirë informacioni për atë që po ndodhte në Maqedoni. Por, padyshim që nuk ishte kopje, për të shkuar në Maqedoni, në Shkup dhe Tetovë për të mësuar më shumë.

ER: Po, sigurisht. Ju përmendët se nuk mund të shkonit në kodrat e Tetovës e tutje në territorin që ishte nën kontrollin e UÇK-së. Megjithatë, a shkuat në postblloqe, ato të parat ku ishin të bllokuara rrugët?

JN: Jo, jo. Nuk pashë se kishte shumë kuptim. Dua të them, duke pasur përvojën e Bosnjës dhe ekzistencën e minave portative në postblloqe, dhe nëse nuk ndaloni në vendin e duhur, rrezikoni të hidheni në erë sepse nuk e keni parë kutinë e drurit. Jo, e dini, një gjë e tillë në hapësirën post-jugosllave duhej të shmangej. Domethënë, atë e dija nga Bosnja, si edhe më shum nga Kroacia.

ER: Le të bëjmë një digresion nga ajo që ndodhi atëherë në Maqedoni. Dhe të përqendrohemi në luftërat e mëparshme që keni mbuluar në Ballkan. A mund të na tregoni më shumë rreth tyre dhe sipas radhës që i keni mbuluar si korrespondent lufte?

JN: Po. Epo, në rregull. Fillimisht, më lejoni të them që unë nuk jam korrespondent lufte dhe nuk kam planifikuar kurrë që të jem, nuk kam menduar kurrë të jem dhe nuk e kam ndjerë veten si një të tillë. Megjithatë, që nga momenti që u punësova në Zërin e Amerikës në vitin 1984, u paralajmërova nga një koleg, paraardhësi im si korrespondent i Evropës Lindore me qendër në Vjenë, se më herët ose më vonë do të më thoshin se do të më duhej të shkoja në Bejrut ose Bregun Perëndimor ose kudo ku kishte luftë. Dhe nëse nuk shkoja, duhej të dorëzoja dorëheqjen. Kështu që kuptova se kjo ishte në plan, por nuk kishte asnjë trajnim për këtë. Nuk kisha përvojë ushtarake.

ЕР: Точно.

ЏН: За среќа, имаше мобилни телефони и можеше да се прават интервјуа со луѓето преку телефон кога немаше друг начин. И поради тоа не се чувствував изгубено. Можев да следам што се случува таму. А другата работа е што во тоа време, знаете, ова беше две години по завршувањето на војувањето во Косово. Така, јас влегував и излегував од Косово покривајќи ги случувањата таму, изборите, формирањето на демократските институции, а потоа се симнував и до Македонија и правев избор на прилози и од таму, пред да се вратам на Косово или да се упатам дома. И Косово беше добар извор на информации, релативно добар извор на информации за она што се случуваше во Македонија. Но, секако не беше замена за посета на Македонија, посета на Скопје и Тетово за да се дознае повеќе.

ЕР: Да, секако. Спомнавте дека не можевте да одите нагоре по тетовските ридови и кон територијата што беше под контрола на УЧК. Дали појдовте до контролните пунктови, првите каде што беа блокадите?

ЏН: Не, не. Ми се чинеше дека ќе нема смисла. Мислам, имајќи го предвид искуството од Босна и поставените преносни мини на контролните пунктови, ако не застанете на вистинското место, ризикувате да бидете разнесени затоа што не сте ја забележале дрвената кутија. Знаете, во постјугословенскиот простор подобро беше да се избегнат таквите работи. Барем толку научив од Босна, а уште повеќе од Хрватска.

ЕР: Ајде да направиме дигресија од она што тогаш се случуваше во Македонија. И да се фокусираме на претходните војни на Балканот за кои известувавте. Можете ли да ни кажете нешто повеќе за нив, по истиот редоследот по кој ги работевте како воен дописник?

ЏН: Да. Па, во ред. Како прво, дозволете ми да кажам дека не сум воен дописник и никогаш не сум планирал да бидам, никогаш немав намера да бидам и никогаш не се чувствував како таков. Сепак, од моментот кога бев ангажиран во „Гласот на Америка“ во 1984 година, еден колега, мојот претходник, ме предупреди дека како дописник од Источна Европа со седиште во Виена, порано или подоцна ќе ми наложат да одам во Бејрут или на Западниот Брег или било каде, каде што има војна. И ако одбијам да одам, можам да си дадам отказ. Така што јасно ми беше што ме чека, но немаше обука за тоа. Немав воено искуство.

Shpërthimi i dhunës në Jugosllavi pritej shumë gjatë kohë. Nuk mund të them se u befasova plotësisht, kur më në fund shpërtheu në pranverën e vitit 1991. Ajo akumulohej, e sigurisht në Kroaci dhe Slloveni në vitet e mëparshme. E mbulova fillimisht nga Beogradi, duke u futur në zonat e pushtuara serbe të Sllavonisë Lindore në verën e vitit '91 dhe në vjeshtën e '91-shit. Ishte një... Në verën e '91-shit kishte shumë refugjatë që vinin përtej Danubit me varka nga ana kroate. Familjet u ndanë. Më kujtohet që vizitova një shtëpi, mendoj se ishte në Beli Manastir, në skaj të fshatit, dhe dikush kishte skalitur në pjesën e jashtme të shtëpisë "ova je srpska kuca" [kjo është shtëpi serbe] dhe trokita në derë, aty ishte një grua serbe e cila ishte refugjate nga diku tjetër në Sllavoninë Perëndimore. Ajo ishte serbe. Burri i saj… ajo nuk kishte dëgjuar për të shoqin prej muajsh. Ajo tha se kur mbërriti, iu dha kjo shtëpi, banorët e mëparshëm nuk kishin pasur kohë as të paketonin gjërat e tyre. Ata i kishin lënë pjatat në tavolinën e kuzhinës sikur të ishin ndërprerë në mes të vaktit, ishte e paqartë nëse ishin lejuar të largoheshin të gjallë apo të vdekur. Dhe ajo ishte shumë e shqetësuar për fatin e burrit të saj dhe për fatin e saj, çfarë do të ndodhte me fëmijën e saj. Kishte pasur mundësinë të fliste me të një ose dy herë, muaj më parë, falë operatorëve telefonikë në Sarajevë, të cilët e rregulluan telefonatën nga … që ajo e bënte kudo që ai ishte. Në Kroaci me sa duket, ose ndoshta, supozoj, në Serbi. Më pas e vizitova, u ktheva në zonë, po, në nëntor kur ishte nën granatime, natën. Nuk kishte energji elektrike. Njerëzit kishin ushqimin e tyre, njerëzit kishin proshutë dhe ushqime të tjera që i kishin prodhuar vetë në depot e tyre ose në papafingo. Pra, dua të them se ata nuk po vuanin nga uria, por ishte një situatë e vështirë. Dhe gjithmonë ekzistonte rreziku që dikush të dehej ose dikush me pushkë të dehej dhe të fillonte të bënte budallallëqe në sheshin e fshatit, gjë që e pashë edhe unë. Dhe pastaj nuk e dini nëse personi papritmas fillon të tërheqë këmbëzën sepse sheh gazetarë apo dikë, dikë të çuditshëm, dikë që nuk e njeh.

Mbaj mend që drejtoja makinën nga Zagrebi, mendoj se ishte vitin e ardhshëm, duke shkuar në Sllavoninë Perëndimore, shkova sa më larg që munda në Autoput, në autostradë, pastaj ktheva në veri në Novska në drejtim të Pakracit. Dhe isha me një gazetar kroat dhe më në fund arritëm në një postbllok të paqeruajtësve të OKB-së nga Jordania. Dhe ata thanë, nga po vini? Ne u thamë, erdhëm në rrugën nga Novska. Dhe na pyeten: askush nuk qëlloi drejt jush? Askush nuk u përpoq t'ju ndalonte? Ky është territor i kontrolluar nga Serbia. Asgjë nuk ishte e markuar. Nuk kishte

Ерупцијата на насилството во Југославија се крчкаше веќе долго време. Не би можел да кажам дека бев не знам колку изненаден, кога конечно изби во пролетта 1991 година. Се таложеше, особено во Хрватска и Словенија во претходните години. Првично известував од Белград, возејќи во српските окупирани области на Источна Славонија во летото и есента на 1991 година. Беше... Во летото 1991 год., имаше многу бегалци преку Дунав со чамци од хрватската страна. Цели семејствата беа разделени. Се сеќавам дека посетив дом во, мислам дека беше во Бели Манастир, на работ од селото и некој имаше нашкрабано на ѕидот од куќа „ова е српска куќа", па отидов, тропнав на вратата и ми отвори една Србинка која беше бегалка од некое друго место во Западна Славонија. Беше Србинка. Нејзиниот сопруг… немаше абер од нејзиниот сопруг со месеци. Ми кажа дека кога пристигнала ѝ ја дале оваа куќа, претходните жители немале време ниту да се спакуваат. Садовите биле оставени на масата во кујната како да ги прекинале на среде оброк, не се знаеше дали им дозволиле да заминат живи, или беа мртви. И беше многу загрижена за судбината на сопругот и сопствената судбина, што ќе се случи со нејзиното дете. Успеала да зборува со него еднаш или двапати, месеци претходно, благодарение на телефонските оператори во Сараево кои го префрлиле повикот од... местото каде што бил лоциран тој. Во Хрватска веројатно, или пак можеби, во Србија. Потоа го посетив истото место кога се вратив во тој дел, да, во ноември кога беше под гранатирање, ноќе. Немаше струја. Луѓето чуваа храна, сувомеснато и друга храна што сами ја произведуваа во сандаците или на поткровјата. Мислам, не гладуваа, ама состојбата беше тешка. И секогаш постоеше опасност некој да се опијани, поточно некој со пушка да се опијани и да почне да се резили на селскиот плоштад, нешто што и самиот го посведочив. И тогаш не знаете дали на ликот ќе му текне да го повлече чкрапалото затоа што здогледал новинари или некој, некој што му чуден, некој што не го познава.

Се сеќавам дека возев од Загреб, ми се чини дека беше следната година, отидов до Западна Славонија, додека беше можно се движев по автопатот, па свртив на север кај Новска кон Пакрац. Бев со еден хрватски новинар, и надокрај стигнавме до блокада на мировниците на ОН од Јордан. Тие нè прашаа од каде доаѓаме. Рековме дека дојдовме по патот од Новска. А тие нè прашаа: „И никој не пукаше во вас? Никој не се обиде да ве запре? Па тоа е српска територија". - Ама ништо не беше обележано. Немаше блокада на патот. Немаше проверка. Возевме низ едно село што изгледаше, знам често се користи оваа споредба, но изгледаше како сценографија од Холивуд.

bllokim rruge. Nuk kishte asnjë kontroll. Ne kishim kaluar me makinë nëpër një fshat ku ishte si, e di që kjo thuhet shpesh, si një set hollivudian. Epo, kjo ishte e vërteta. Kishte një betejë atje. Në mes të rrugës kishte automjete, përfshirë një ambulancë, ambulancë ushtarake. Por e gjithë kjo ishte ndoshta një vit më parë. E megjithatë e gjithë kjo ishte ende në mes të rrugës. Një fushë misri e pakorrur, një fshat i braktisur. Dhe me sa duket ushtarët rebelë serbë në pyll, por ata nuk na ndaluan. Vetëm jordanezët e bënë këtë. Dhe pastaj shkuam në Pakrac, i cili ishte i sulmuar shumë keq. Dhe kam intervistuar njerëz të ndryshëm, nuk e di, kryetarin e komunës, drejtorin e shkollës.

Mbaj mend një vizitë tjetër, ndoshta edhe kjo ishte në vitin '91 në Sllavoninë Lindore në një fshat, një fshat etnikisht i përzier, ku kishte pasur sllovakë, ruthenianë, ukrainas, serbë e kroatë dhe të gjithë sllovakët kishin ikur. Dhe kishte një grua rutheniane që ishte çmendur. Mendoj, ajo po fliste dërdëllisje dhe ishte vetëm gjysmë e veshur, duke u endur nëpër shkurre. Por prifti sllovak ishte ende atje dhe ai ishte në gjendje të përshkruante situatën. Pra, gjithsesi, këto janë të gjitha imazhe shqetësuese, përvoja shqetësuese të njerëzve, jeta e të cilëve ishte kthyer përmbys, të cilët kishin pak shpresë dhe nuk kishin asnjë ide se kur do të përfundonte e gjithë kjo. Pra, këto janë disa nga përvojat e mia nga Kroacia.

Sa i përket Bosnjës, shkova në Bihaq dhe në disa fshatra e qytete përreth. Bihaqi ishte i rrethuar nga forcat serbe. Kishte një njësi kroate, kroatë të Bosnjës atje në kodra, dhe kishte një njësi të ushtrisë boshnjake. Dhe ishte, përsëri ... kjo ishte një nga këto... nuk ishte zonë e mbrojtur, nuk kishte mbrojtje të vërtetë dhe ishte shumë e paqartë se çfarë do të ndodhte me njerëzit atje, nëse ky xhep, xhepi i Bihaqit, do të dorëzohej ose nëse do t'i mbijetonte luftës. Askush nuk e dinte se për sa kohë do të përfundonte lufta. Dhe aty takova dy persona që punonin për radiostacionin lokal, prej të cilëve asnjëri nuk ishte gazetar profesionist, të dy kishin qenë studentë para luftës. Njëra ishte gjysmë kroate, gjysmë serbe. Tjetri ishte gjysmë slloven, gjysmë boshnjak, Morrison, Aleksandra. Dhe…

ER: Kombinim interesant.

JN: …Kombinim interesant. Dhe njerëz absolutisht të mrekullueshëm. Dhe u ktheva për t'i parë pas Dejtonit, dhe kishin mbijetuar. Epo, nuk mund të them mrekullisht, por ata kishin shpëtuar. E kishin kaluar luftën, siç e kishin bërë shumica e njerëzve që kishin ngecur në Bihaq. E megjithatë donin, natyrisht, të largoheshin, të dilnin nga ish-Jugosllavia, t'i jepnin

Само што ова беше реално. Се водела вистинска битка. На сред пат имаше возила, меѓу кои и брза помош, воена брза помош. Веројатно сето беше од пред една година. А сепак беше оставено таму на среде пат. Неожнеано поле со пченка, напуштено село. И се чини имало и српски бунтовнички војници низ шумата, но тие не нè запреа. Нè запреа само мировниците од Јордан. А потоа продолживме кон Пакрац, кој беше целосно изрешетан. Правев интервјуа со разни луѓе, не знам, градоначалникот, директор на училиштето.

Помнам и една друга посета, можеби исто во 1991 година во Источна Славонија во едно село со етнички мешано население, каде што имаше Словаци, Рутени, Украинци, Срби и Хрвати, при што сите Словаци беа избегани. Налетавме на една Рутенка која го загубила разумот. Зборуваше бесмислици и се шеташе полуоблечена, талкајќи низ грмушките. Сепак, останат беше и словачкиот свештеник кој ни ја опиша состојбата. Како и да е, тие беа вознемирувачки слики, вознемирувачки искуства на луѓе чии животи биле превртени наопаку, кои имале малку надеж и немале поим кога сето ова ќе заврши. Значи тоа би биле дел од моите искуства од Хрватска.

Кога станува збор за Босна, отидов во Бихаќ и неколку села и градови таму. Бихаќ беше опколен од српските сили. Таму по ридовите имаше една хрватска, босанско-хрватска единица, а имаше и единица на босанската армија. И повторно, да, тоа не беше баш... не беше заштитена зона, немаше вистинска заштита, и не се знаеше што ќе се случи со луѓето таму, дали тоа упориште, кај Бихаќ, ќе биде заземено или ќе ја преживее војната. Никој не знаеше колку долго ќе трае војната. И таму запознав двајца луѓе кои работеа за локалната радиостаница, при што ниту еден од нив не беше професионален новинар, и двајцата беа студенти пред војната. Таа беше половина Хрватка, половина Србинка. Тој беше половина Словенец, половина Босанец, Морисон, Александра. И…

ЕР: Каква комбинација.

ЏН: ... Да, каква комбинација. И апсолутно прекрасни луѓе. Се вратив да ги видам по Дејтон, и имаа преживеано. Не би можел да речам за чудо, ама сепак, преживеаја. Ја поминаа војната, како и повеќето луѓе кои беа заглавени во Бихаќ. А сепак сакаа, се разбира, да си заминат, да ја напуштат поранешна Југославија, никогаш да не се вратат во Босна, која повеќе не ја сметаа за свој дом како таква. Но не можеа да добијат виза за да емигрираат, затоа што, како што им рече еден австралиски конзуларен службеник во Загреб: „а, па вие бевте дел од конфликтот затоа што бевте новинари. А ние не

fund me Bosnjën, të cilën nuk e konsideronin më si shtëpinë e tyre, si të tillë. Por nuk mund të merrnin viza imigrimi, sepse siç u tha një zyrtar konsullor australian në Zagreb, "oh, por ju ishit pjesë e konfliktit sepse ishit gazetarë. Pra, ne nuk u japim viza njerëzve që ishin përgjegjës për konfliktin." Por ata nuk ishin përgjegjës për konfliktin. Ai ishte një inxhinier për audio, kurse ajo ishte reportere, thuajse pa dëshirë, në një enklavë të rrethuar. Por vetëm kjo pikëpamje bardh e zi e një zyrtari konsullor që thotë: "Ti nuk kualifikohesh sepse ke qenë gazetar, ti je përgjegjës" më duket e tmerrshme, për ta thënë butë.

ER: Duket mjaftë e çuditshme.

JN: Është. Gjithsesi, kjo është historia që ua thanë dhe që ma treguan mua. Dhe krejtësisht e besueshme, duke pasur parasysh mentalitetin në atë kohë dhe vetë-drejtësinë. Pas konfliktit në Bosnje, pas Dejtonit, me makinën familjare kalova nëpër Bosnjën Veriore në Bihaq, Sanski Most, Banja Luka, Bjelina, Bërçko... dhe mora njerëz me auto-stop gjatë gjithë rrugës, për një jave, dhe bëra intervista me ta në makinë. Ishin refugjatë, veteranë, disa të lënduar. Dhe dua të them, të gjithë kishin jetë të shkatërruar. Dhe më kujtohet se isha ulur në restorantin e hotelit duke ngrënë mëngjes në Banja Luka dhe shikoja përreth. Dhe në një tavolinë, ishin disa policë holandezë të OKB-së. Dhe në tavolinën ngjitur kishte njerëz që për nga pamja dhe sjellja e tyre ishin kriminelë serbë të luftës. Dhe serbët e "fortë" nuk ishin të frikësuar dhe nuk kishte asnjë interes nga ana e paqeruajtësve holandezë për ndonjë lloj ndërveprimi. As një kontroll identiteti apo ndonjë gjë tjetër. Ishte shumë e çuditshme. Epo, jo, gjithsesi, këto janë vetëm disa.

ER: A ishit ju në Bosnje kur doli informata për Srebrenicën?

JN: Jo. Jo, nuk isha. Unë kam qenë në, hëm.., kam qenë në Republikën Çeke në verën e '95, ose kurdo që ishte. Pra, dua të them, nuk ka pasur mungesë informacioni. Informacioni doli shumë shpejt. Nuk është se askush nuk e kishte idenë për disa vite. Në fakt, mendoj se ishte... Nuk e kam datën e saktë. Ishte qershor, apo, gjithsesi, um, oh, prit. Do ta kontrolloj këtë.

ER: Mirë.

JN: Korrik, korrik '95. Po, pra, mendoj se, kjo ishte në thelb në muajt e fundit të luftës. Por jo, nuk kam qenë në Bosnje, definitivisht nuk kam

даваме визи на луѓе кои се одговорни за конфликтот. " - Тие не беа одговорни за конфликтот. Тој беше тонец (аудио инженер), а таа беше известувач, речиси не по своја волја, во енклава под опсада. Но јас сметав дека ваквиот црно-бел поглед на некојси конзуларен службеник кој им рече: „Не се квалификувате затоа што сте новинари, вие сте одговорни" - беше во најмала рака ужасно.

ЕР: Па и звучи чудно.

ЏН: Така е. Како и да е, тоа е она што им го рекоа, и тоа што тие ми го кажаа мене. И е совршено веродостојно, со оглед на тогашниот начин на размислување и самоправедноста. По босанскиот конфликт, по Дејтон, се возев со семејниот автомобил низ северна Босна до Бихаќ,Ански Мост, Бања Лука, Бијељина, Брчко и качував автостопери по цел пат во текот на една недела, па правев интервјуа со нив во колата. Меѓу нив имаше бегалци, ветерани, некои беа повредени. И мислам, на сите животот им беше уништен. И помнам еднаш, седев на појадок во хотелскиот ресторан во Бања Лука и разгледував околу себе и на една маса беа холандски полицајци на ОН, а на соседната маса имаше луѓе кои по изгледот и однесувањето беа српски воени злосторници. И не гледав никаков страв кај „јаките" Срби, ниту пак некаков интерес кај холандските мировници за каков било контакт. Ниту проверка на идентитетот, ниту ништо. Беше многу чудно. Ама, во секој случај, тоа се само неколку...

ЕР: Дали бевте во Босна кога излезе информацијата за Сребреница?

ЏН: Не. Не, не бев. Бев, хм, бев во Чешка летото 1995 год., или кога и да беше. Значи, мислам, немаше недостиг од информации. Информациите излегоа прилично брзо. Не е дека никој немаше поим со години. Всушност, мислам дека... не го помнам точниот датум. Дали беше јуни, или, како и да е... причекајте. Веднаш ќе проверам.

ЕР: Во ред.

ЏН: Јули, јули 1995 год. Да, значи, мислам, ова во суштина беше во последните месеци од војната. Но, не, не бев во Босна, дефинитивно не бев во Босна, а мислам дека не бев ниту во Хрватска во тој момент. Најверојатно бев во Прага. Но, можеби бев во Москва, мислам, постојано се движев насекаде, бев надлежен за известување за голем простор. А тоа не беше работа за која некој би бил информиран однапред.

qenë në Bosnje dhe nuk besoj se kam qenë as në Kroaci në atë moment. Besoj se isha në Pragë. Por mund të kisha qenë në Moskë, dua të them, po lëvizja kudo, kisha një zonë të madhe për të mbuluar. Dhe kjo nuk ishte diçka që dikush do ta kishte ditur më parë.

ER: Po, sigurisht. Dhe më pas ju shkuat në Kosovë?

JN: Shkova në Kosovë, munda të kthehesha në Kosovë vetëm pas rënies së regjimit të Millosheviqit.

ER: Aha, mirë.

JN: Nuk më linin të hyj në Kosovë gjatë viteve të 90-ta. Nëse e vendosja Kosovën në aplikimin tim për vizë, kërkesa ime për vizë refuzohej.

ER: Por ju duhej të aplikonit për vizë në Beograd [Pragë], supozoj.

JN: Gjatë gjithë viteve të 90-ta. Më duhej të aplikoja në Pragë para se të largohesha dhe më duhej të tregoja se ku po shkoja. Pra, nëse vendos Beogradin, atëherë mirë, mund të fluturoj për në Beograd, nuk ka problem. Mendoj se mund të kisha provuar një herë në Beograd për të marrë një lloj leje për të shkuar. Por .. ndërrova…

ER: Si ishte të jesh në Beograd?

JN: Vetëm më lejoni të përfundoj. Unë u largova nga Zëri i Amerikës në vitin 1994. Më pas kam qenë i pavarur për dy vjet, ose më pak se dy vjet. Dhe pastaj fillova me Radion Evropa e Lirë, Radio Liberty, në maj të vitit 1996. Dhe shkoja në Beograd, jo aq shpesh në atë kohë. Në fakt, pas një pike të caktuar, nuk merrja as vizë [serbe]. Kam marrë vizë jugosllave... [PROBLEM ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET] …Mund të shkoja në Serbi gjatë gjysmës së parë të viteve '90. Por më pas për disa vite nuk munda të merrja vizë serbe. Dhe vetëm në vitin 2000, me rënien e Millosheviqit, arrita të marr sërish vizë për Serbi.

ER: Si ishte?

JN: Isha në Beograd pak më vonë, disa ditë pas rënies së Millosheviqit. Ishte një përvojë e çuditshme. Njerëzit ishin ende të zemëruar, nëse jo të traumatizuar, disa njerëz ishin, nga bombardimet e NATO-s në '99-tën. Dhe nëse ata..., unë pashë njerëz, pashë njerëz që më përplasnin qëllimisht, disi më shkelnin në rrugë. Gratë e moshës së mesme, njerëz të tjerë. Flisja në celular në anglisht dhe isha, e dini… armiku, dhe ata thjesht

ЕР: Да, секако. А потоа отидовте во Косово?

ЏН: Бев во Косово, односно можев да се вратам во Косово дури по падот на режимот на Милошевиќ.

ЕР: Аха, во ред.

ЏН: Не ми дозволуваа влез во Косово во текот на 90-тите. Да го ставев Косово на барањето за виза, веднаш ќе ми го одбиеја.

ЕР: Но, претпоставувам дека моравте да аплицирате за виза во Белград [Прага].

ЏН: Во текот на 90-тите. Морав да аплицирам во Прага пред да заминам и морав да најавам каде одам. Па ако го ставев Белград, тогаш беше во ред, ќе можев да летам до Белград без проблем. Претпоставувам дека штом еднаш ќе стигнев во Белград можев да се обидам да добијам некаква дозвола да одам. Но, заминав…

ЕР: Како беше да се биде во Белград?

ЏН: Само момент, само да завршам. Го напуштив „Гласот на Америка“ во 1994 година. Потоа работев како хонорарец две години, нешто помалку од две години. А потоа почнав да работам со „Радио Слободна Европа“, радио „Либерти“, во мај 1996 година. И во тој период не одев толку често до Белград. Всушност, по одреден момент, не добивав ни [српска] виза. Добив југословенска виза... [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША] Можев да одам во Србија во првата половина на 90-тите. Но, потоа неколку години не можев да добијам српска виза. И дури во 2000 година, со падот на Милошевиќ, успеав повторно да добијам српска виза.

ЕР: Како беше?

ЏН: Набргу потоа бев во Белград, поминати беа само неколку дена од падот на Милошевиќ. Атмосферата беше чудна. Луѓето сè уште беа лути, ако не и истрауматизирани, барем некои луѓе, од бомбардирањето на НАТО во 1999 година. И ми се случуваше некои луѓе намерно да ме турнат, да се бувнат во мене по улица. Средовечни жени, други луѓе. Ќе зборував на мобилниот на англиски, и им изгледав, знаете… како да сум непријателот, и ќе ме турнеа. Такво нешто не сум доживеал ниту пред, ниту потоа, на ниедно друго место.

ЕР: Набргу потоа отидовте во Косово, нели?

ЏН: Почнав да работам за УНМИК во април 2003 година.

më shtynin. Diçka që nuk e kisha përjetuar kurrë më parë apo më pas askund tjetër.

ER: Pastaj, shpejt pas kësaj ju shkuat në Kosovë, ashtu?
JN: Unë fillova të punojë për UNMIK-un në prill të vitit 2003.

ER: Pra, pas Maqedonisë.
JN: Në prill 2003, për 14 vite.

ER: OK, 14 vite.
JN: Po.

ER: Si ishte të punoje në UNMIK në ato vite mjaft vendimtare?
JN: Mahnitshëm. Kosova nuk ishte shtet sovran. UNMIK-u në thelb e drejtonte Kosovën në shumë nivele. Forca e policisë ishte nën kujdesin e OKB-së. Unë kam qenë përfaqësues i UNMIK-ut në Komisionin Qendror të Zgjedhjeve. Kam qenë koordinator për dialogun ndërmjet Prishtinës dhe Beogradit, duke filluar nga vjeshta e vitit 2003. Duke qenë gazetar, gjithmonë nga jashtë duke spekuluar për vendimmarrje nga brenda, papritmas isha brenda dhe pjesë e vendimmarrjes. Pak më herët, në dy vitet e para, por ndërsa përparova në sistem dhe, me sa duket, u dëshmova, m'u dha më shumë përgjegjësi dhe isha dëshmitar i diskutimeve të mahnitshme me aktorë ndërkombëtarë, zyrtarë, drejtues të organizatave ndërkombëtare, udhëheqës të qeverive të ndryshme të huaja dhe nga institucionet e Kosovës.

Ishte një periudhë emocionuese dhe magjepsëse për Kosovën dhe për mua. Isha i fokusuar në Kosovën dhe në rajonin, por kisha një pozicion me njohuri që nuk e kisha gjithmonë kur isha gazetar. Në anën tjetër, shumica e kolegëve të mi nuk e kishin atë përvojë gazetareske. Dhe si burokratë, kishte një farë mosbesimi se unë mund të transmetoja informacion ose çfarëdo tjetër. Si dhe mënyrë tjetër për t'iu qasur gjërave. Dua të them, gazetarët i shikojnë gjërat në një mënyrë dhe burokratët në mënyrë tjetër. Dhe mendoj se e kisha më të mirën nga të dyja botët.

ER: Çfarë ishte sfiduese me procesin e dialogut në fillim?
JN: Mungesa e vullnetit të mirë. Këtë në thelb ua thoshte bashkësia ndërkombëtare përfaqësuesve nga Prishtina dhe Beogradi, që të ulen dhe të bisedojnë për çdo gjë dhe për gjithçka dhe të përpiqen të shkojnë drejt

ЕР: Значи по Македонија.
ЏН: Во април 2003 година, 14 години.

ЕР: Во ред, 14 години.
ЏН: Да.

ЕР: Како беше да се работи во УНМИК во тие поприлично одлучувачки години?
ЏН: Восхитувачки. Косово не беше суверена држава. Во суштина УНМИК го водеше Косово на повеќе нивоа. Полициските служби беа под покровителство на ОН. Јас бев претставник на УНМИК во Централната изборна комисија. Бев координатор за дијалог меѓу Приштина и Белград, почнувајќи од есента 2003 година. Со оглед на тоа што претходно работев како новинар, секогаш однадвор шпекулирајќи за тоа како се носат одлуките однатре, одеднаш се најдов внатре како дел од процесот на носење одлуки. Не толку на почетокот, во првите неколку години, но како што се движев нагоре низ системот и, претпоставувам, се докажував, добивав сè поголема одговорност и бев сведок на восхитувачки дискусии со меѓународните актери, функционерите, лидерите на меѓународните организации, лидерите на различните странски влади и оние на косовските институции.

А тоа беше возбудлив и воодушевувачки период за Косово и за мене. Фокусот беше на Косово и регионот, но се чувствував во позиција на добар увид што не секогаш го имав кога бев новинар. Од друга страна, поголемиот број од моите колеги го немаа тоа новинарско искуство. Па како бирократи, имаа одредена недоверба дека можеби пренесувам информации или нешто такво. И имаа поинаков пристап кон работите. Мислам, новинарите на еден начин гледаат на работите, а бирократите ги гледаат на друг начин. И претпоставувам дека јас бев во добра позиција да ги обединам тие два различни пристапи.

ЕР: Што претставуваше предизвик на почетокот на процесот на дијалог?
ЏН: Недостатокот на добра волја. Во суштина меѓународната заедница им наложи на претставниците од Приштина и Белград да седнат на маса и да разговараат за сè и сешто и да се обидат да стигнат до некаков договор. Има една фраза на англиски: „можеш да го дотераш коњот до водата, но не можеш да го натераш да се напие“. Мислам дека многу одговара на овој случај. Можете да ги доведете страните во Приштина, Белград или Виена и да ги натерате да седнат

një lloji të marrëveshjes. Ka një frazë në anglisht, që mund ta çosh një kalë te uji, por nuk mund ta detyrosh të pijë. Dhe kjo vlente shumë në këtë rast. Ju mund t'i sillni palët në Prishtinë, në Beograd ose në Vjenë dhe t'i bëni të ulen e të bisedojnë, por ata nuk flisnin me njëri-tjetrin, në rastin më të mirë drejtoheshin njëri-tjetrit. Ata nuk ishin përgatitur në mënyrë adekuate në rastin e Prishtinës. Jo të gjithë. Dhe kur grupet e punës u krijuan, vërtet varej nga kush e drejtonte grupin e punës, nëse do të kishte vullnet të mirë dhe synim për të arritur në të vërtetë një marrëveshje apo nëse ata thjesht po shkelnin ujin, thjesht kalonin kohën. Ishte frustruese. Komuniteti ndërkombëtar ishte dashamirës. Dialogu u kryesua nga, besoj se ishte dikush nga Kryqi i Kuq Ndërkombëtar. Por Beogradi gjithmonë përpiqej të fitonte pikë politike në vend që të arrinte ndonjë marrëveshje apo të ofronte ndonjë formë njohjeje. Sepse Beogradi e kuptoi shpejt këtë, pasi dialogu ishte një nga standardet për Kosovën që ... [PROBLEME ME LIDHJEN E INTERNETIT/NUK DËGJOHET]

ER: Ne po flisnim për procesin e dialogut, dhe ju përmendët se Serbia e mësoi shpejt, Beogradi...

JN: Po. Beogradi e kuptoi shpejt se standardet për Kosovën, nëse më kujtohet, ishin 12 standarde. Një nga standardet ishte dialogu dhe perceptimi ishte se nëse Kosova do t'i përmbushte të gjitha këto standarde, do të fitonte pavarësinë. Pra, natyrisht, nuk ishte në interes të Serbisë që ta çonte procesin e dialogut drejt pavarësisë dhe ata bënë gjithçka për të minuar dialogun. Ishin të vështirë, arrogantë, jokonstruktivë, nënçmues, politizonin thuajse në çdo rast. Ishin katër grupe punuese, prej të cilëve vetëm njëri ishte vërtet funksional, vullnetmirë dhe i suksesshëm, dhe ky ishte ai i drejtuar nga Enver Hasani, profesor i Prishtinës. Të tjerët, për fat të keq, u treguan disi më të dobët. Ishte një përvojë zhgënjyese dhe dy diplomatë britanikë u sollën për të mbikëqyrur procesin dhe nuk patën më shumë sukses sesa që kisha unë. Thjesht nuk kishte vullnet të mirë.

ER: Pse mendoni se strukturimi ishte ashtu siç ishte?

IN: Si mendon?

ER: A do të mundej të ishte ndryshe? Ndoshta grupet e punës, ndoshta ajo që kërkohej nga Kosova, ajo që kërkohej nga Serbia…

JN: Problemi ishte si në vijim: kjo diktohej nga lart. Ajo u diktua nga Ban Ki-Moon, Sekretari i Përgjithshëm, kreu i Departamentit të

и да разговараат, но тие немаа слух за соговорникот, во најдобар случај тоа беше „дијалог на глуви“. Кога станува збор за Приштина, не беа соодветно подготвени. Барем не сите. И потоа кога се формираа работните групи, навистина зависеше од тоа кој ја водеше работната група, дали имаше доволно добра волја и намера навистина да се постигне договор или дали само ќе се „млати празна слама“, ќе се тепа време. Нервите ги искинавме. Меѓународната заедница имаше добри намери. Со дијалогот претседаваше, ми се чини, некој од Меѓународниот Црвен крст. Но, Белград секогаш се обидуваше да постигне политички поени наместо да постигне некаков договор или да понуди каква било форма на признавање. Затоа што Белград набргу сфати дека, со оглед на тоа што дијалогот беше еден од стандардите за Косово што... [ПРОБЛЕМИ СО ИНТЕРНЕТ КОНЕКЦИЈАТА/НЕ СЕ СЛУША]

ЕР: Зборувавме за процесот на дијалог, а вие спомнавте дека Србија бргу сфати, Белград...

ЏН: Точно. Белград бргу сфати дека стандардите за Косово, ако се сеќавам, има 12 стандарди, еден од стандардите беше дијалогот, а перцепцијата беше дека ако Косово ги исполни сите овие стандарди, ќе добие независност. Значи, секако, не беше во интерес на Србија да го придвижи процесот на дијалог кон независност, па направија сè што можеа за да го поткопаат. Беа напорни, арогантни, неконструктивни, имаа потценувачки однос, ги политизираа работите во речиси секоја прилика. Имаше четири работни групи, од кои само една беше навистина функционална и со добра волја и успешна, а тоа беше онаа предводена од Енвер Хасани, професор од Приштина. Останатите, за жал, се покажаа нешто послаби. Навистина нервите ги искинавме, па донесоа двајца британски дипломати да го надгледуваат процесот, но ни тие не остварија поголем успех од мене. Едноставно немаше добра волја.

ЕР: Зошто мислите дека работите беа поставени на таков начин?

ЏН: Што сакате да кажете?

ЕР: Дали можеше да биде поинаку? Можеби работните групи, можеби она што се бараше од Косово, што се бараше од Србија…

ЏН: Проблемот беше ваков: ова беше диктирано од високо. Тоа беше диктирано од Бан Ки-Мун, генералниот секретар, раководителот на Одделот за мировни операции на Обединетите нации, од генералниот секретар на НАТО, Лорд Робертсон, од најмалку двајца

Operacioneve Paqeruajtëse të Kombeve të Bashkuara, nga Sekretari i Përgjithshëm i NATO-s, Lordi Robertson, nga të paktën dy komisionarë të BE-së që u interesuan për këtë dhe nxitën dialogun në një takim të gjerë në Vjenë, për të nisur dialogun në vjeshtën e vitit 2003. Për të cituar një komisionar të BE-së, "shiko, duhet të uleni dhe të flisni, dhe mund të flisni për çdo gjë. Mund të flisni për motin, por duhet të uleni dhe të bisedoni me njëri-tjetrin". E dini, në retrospektivë, këto nuk janë udhëzime shumë të mira, sipas mendimit tim.

Duhet të ketë vullnet nga të dyja palët. Duhet të ketë mirëkuptim, që të dyja palët përfitojnë dhe nuk është një ushtrim i thjeshtë për t'i provuar palës tjetër se pala tjetër është e paaftë, e gabuar, e keqe, e marrë, çfarëdo qoftë. Kjo nuk u kuptua mjaftueshëm në atë kohë.

ER: Duket se ende vazhdon të jetë kështu.

JN: Jo vetëm në Kosovë.

ER: Po.

JN: Është një problem ballkanik në përgjithësi. Ka mungesë kuptimi në Evropën Perëndimore dhe në Shtetet e Bashkuara për të ashtuquajturin mentalitet ballkanik, çfarë është dhe si duhet ta marrësh parasysh këtë dhe të punosh me të në vend që ta shpërfillësh.

ER: Çfarë e bën atë disi unike në këtë aspekt?

JN: Mungesa e vullnetit të mirë, ndoshta. Mendoj, shikoni, ka mungesë të vullnetit të mirë edhe në Partinë Republikane të SHBA-së për momentin. Por kjo është një histori tjetër. Është një qëndrim. Është trashëgimia e Jugosllavisë së Titos. Është trashëgimia e Perandorisë osmane. Është trashëgimi e një sërë traditash dhe vlerash që nuk janë në sinkronizim apo në harmoni me vlerat e Evropës Perëndimore, me ato euroatlantike.

ER: Në njëfarë mënyre, duke qenë në një udhëkryq perandorish për një kohë shumë të gjatë.

JN: Po, po, po.

ER: Në çfarë mënyre do të thoshit se konteksti dhe zhvillimet në Maqedoni reflektoheshin në aktivitetet e UNMIK-ut dhe në qasjen e tij të përgjithshme, nëse ishte fare në radar?

еврокомесари кои се заинтересираа за ова и се залагаа за дијалогот на големата средба во Виена, за со дијалогот да се отпочне во есента 2003 година. Да цитирам еден еврокомесар: „Види, мора да седнете и да разговарате, неважно за што ќе разговарате. Можете да разговарате за времето, но барем да седнете и да разговарате едни со други". Знаете, според мене тоа не беа многу добри насоки, барем гледано од сегашна дистанца.

Мора да постои волја и кај двете страни. Мора да има разбирање дека и двете страни ќе имаат придобивки, и дека ова не е само можност за надмудрување на другата страна и докажување дека другата страна не е во право, дека е неспособна, злобна, глупава, што и да е. Во тој момент ова не ни беше целосно јасно.

ЕР: Се чини дека и понатаму е така.

ЏН: Не само на Косово.

ЕР: Да.

ЏН: Тоа е општ балкански проблем. Недоволното разбирање од страна на Западна Европа и САД на таканареченото „балкански менталитет" - што е тоа, и како тоа треба да го земете предвид и да се справите со него, наместо да го игнорирате.

ЕР: Што го прави донекаде уникатен од тој аспект?

ЏН: Недостиг на добра волја, можеби. Мислам, погледнете, во моментов има недостиг на добра волја и кај Републиканската партија на САД. Но, тоа е друга приказна. Тоа е став. Тоа е наследството на Титова Југославија. Тоа е наследство на Отоманската Империја. Тоа е наследство на збир од традиции и вредности кои не се совпаѓаат или не се усогласени со западноевропските, евроатлантските вредности.

ЕР: На некој начин, бидувајќи на крстопат помеѓу империи долго, долго време.

ЏН: Да, да, да.

ЕР: На каков начин би рекле дека контекстот и случувањата во Македонија се одразиле врз активностите на УНМИК и нивниот општ пристап, ако воопшто била на радар?

ЏН: Да, секако била на радар. УНМИК имаше канцеларија во Скопје, која ја водеше, во мое време, Русин, искусен професионален руски дипломат, кој се приклучи на ОН, кој исто така имаше израелско, како и руско државјанство. Човекот беше компетентен

JN: Oh, sigurisht që ishin në radar. UNMIK-u kishte zyrë në Shkup, e cila drejtohej nga një, në kohën time, nga një rus, një diplomat profesionist rus me përvojë, i cili ishte anëtarësuar në OKB, dhe gjithashtu kishte nënshtetësi izraelite si dhe shtetësi ruse. Ai ishte kompetent dhe përgatiste raport ditor për zhvillimet, zhvillimet politike, në Maqedoni, bazuar në mediat dhe kontaktet e tij diplomatike. Dhe kështu ishte një burim i mirë informacioni dhe ndjehej, me të drejtë ose gabimisht, se UNMIK-u mund të mbante konferenca të brendshme për planifikimin e politikave apo çfarëdo tjetër në Shkup në një atmosferë më të sigurt dhe të relaksuar sesa që mund të bënte atë diku në Kosovë. Pra ka pasur konferenca që janë mbajtur, qoftë në Shkup, qoftë në Ohër në vitin 2003, besoj. Dhe kishte punonjës që mbanin banesa dhe familjet e tyre në Shkup dhe shkonin në shtëpi në Shkup gjatë fundjavave dhe kalonin pushimet në Shkup. Pra, kishte një marrëdhënie më të ngushtë.

ER: A po flisni për ata të cilët erdhën prej jashtë Ballkanit?
JN: Po.

ER: Pse zgjodhën që familjet e tyre të jenë në Shkup?
JN: Sepse është afër. Sepse është dy orë me makinë. Ata nuk duhej të hipnin në aeroplan dhe të fluturonin për në Budapest apo Vjenë apo kudo tjetër. Mund të shihnin familjet e tyre çdo fundjavë nga e premtja në mbrëmje deri të hënën në mëngjes.

ER: Por pse jo në Kosovë ose Serbi?
JN: Epo, për dy arsye. Arsyeja kryesore ishte se ishte e ndaluar, se rregulloret për personelin e UNMIK-ut nuk i lejonin ata të sillnin familjarët e tyre për të jetuar me ta në Kosovë. Tani, shumë e thyen atë rregull deri në trazirat, trazirat në mars 2004. Jo. Kur ishin trazirat e marsit? Trazirat e marsit, më pas UNMIK-u duhej ta zbulonte dhe të thoshte se shumë njerëz po shkelin rregullat dhe i kanë familjet e tyre këtu, dhe kjo duhet të marrë fund.

ER: Çfarë i nxiti ata?
IN: Trazirat e marsit?

ER: Po.
JN: Informacioni i rremë. Dua të them se kishte pasur tensione, kishte

и подготвуваше и поднесуваше дневен извештај за случувањата, политичките случувања во Македонија врз основа на медиумите и неговите дипломатски контакти. Всушност беше добар извор на информации, и постоеше мнение, со право или без, дека УНМИК може да одржува внатрешни конференции за планирање политики или слични работи, во Скопје, во побезбедна, поопуштена атмосфера, отколку некаде на Косово. Значи се одржуваа конференции, не знам дали во Скопје или во Охрид, во 2003 година, ми се чини. А имаше и вработени кои имаат станови и нивните семејства беа во Скопје, па за викенди и празници си одеа дома во Скопје. Значи постоеше тесна врска.

ЕР: Зборувате за оние кои дојдоа надвор од Балканот?
ЏН: Да.

ЕР: Зошто избираа да ги сместат семејствата во Скопје?
ЏН: Затоа што е блиску. Затоа што е два часа со автомобил. Не мораа да се качат на авион и да летаат до Будимпешта или Виена или каде и да е. Може да си бидат со семејството секој викенд од петок навечер до понеделник наутро.

ЕР: Но зошто да не бидат во Косово или Србија?
ЏН: Па, две причини. Главната причина беше тоа што беше забрането, што прописите за персонал на УНМИК не им дозволуваа да ги носат членовите на семејството да живеат со нив во Косово. Сега, многумина го прекршуваа тоа правило до почетокот на нередите, немирите во март 2004 година. Не. Која година беа Мартовските немири? Мартовските немири, потоа УНМИК мораше да крене рачна и да каже дека премногу луѓе ги прекршуваат правилата и ги донеле семејствата тука, и дека тоа не е дозволено.

ЕР: Што ги поттикна?
ЏН: Мартовските немири?

ЕР: Да.
ЏН: Лажни информации. Мислам, тензиите веќе постоеја, беа натрупани, фрустрација кај членовите на албанската заедница, фрустрација поради ОН. Но, на крајот, иницијалната каписла беа смртните случаи со давење на неколку деца косовски Албанци од село на реката Ибар кај Митровица, во петокот попладне во март. Излегоа приказни дека не била незгода во прашање, туку дека биле

pasur një ngritje tensionesh, zhgënjim nga ana e anëtarëve të komunitetit shqiptar, frustrim me OKB-në. Por në fund, shkaktari i vërtetë ishte vdekja apo ishin vdekjet nga mbytja e disa fëmijëve shqiptarë të Kosovës në një fshat në lumin Ibër afër Mitrovicës një të premte pasdite në mars. Pastaj, kishte histori se ky nuk ishte një aksident, se serbët ishin të përfshirë. Dhe kështu u sulmuan fshatrat serbe, fshatrat serbe në Kosovë. Pastaj u sulmuan trupat e KFOR-it, veçanërisht rreth Graçanicës dhe Gjakovës, në jug të Prishtinës, dhe pësuan një numër të konsiderueshëm të lëndimeve. Këta ishin skandinavët, norvegjezët dhe suedezët në pjesën më të madhe. Trupat gjermane të KFOR-it në Prizren braktisën pozicionet e tyre kur një turmë u ngjit në kodrën drejt kishës që ata ruanin dhe dogjën kishën. Gjithsesi pati tri ditë përplasje. NATO u përgjigj duke hedhur forca me parashuta.

Por gjithashtu mendoj se tërheqja e forcave britanike nga KFOR-i vitin paraprak, në qershor 2003, mund të ketë qenë një faktor kontribuues, sepse forcat britanike u morën seriozisht. Ata patrullonin në këmbë për shembull, në Prishtinë dhe gjetkë në Graçanicë dhe Gjakovë, në Kosovën qendrore. Ata u zëvendësuan nga një kontingjent suedez. Suedezët nuk dilnin nga transportuesit e tyre të blinduar të personelit. Ata thjesht kalonin nëpër Prishtinë, Graçanicë dhe Gjakovë, me një flamur të madh suedez që valëvitej nga mbrapa. Por nuk u morën seriozisht. Nuk kishte asnjë komunikim. Nuk pati asnjë diskutim adekuat me njerëzit në terren.

ER: Pse u zëvendësuan? Dhe pse ishte ky ndryshim i qasjes?

JN: Ndryshimi erdhi sepse britanikët kishin ndjerë se ata ishin të nevojshëm diku tjetër, me sa duket në Irak. Dhe kështu ata thjesht u larguan. Dhe ka pasur një llogaritje të gabuar, besoj. Dhe suedezët, ju e dini, ata kanë pajisje të bukura me shkëlqim, por nuk dilnin jashtë. Nuk flisnin me njerëzit. Nuk ecnin lart e poshtë rrugëve. Kur një grup ushtarësh britanikë ecte nëpër një rrugë në Prishtinë, secili me... e dini... armë shumë të rënda, njerëzit i merrnin seriozisht. Nuk kishte asnjë ngatërresë me ta. Askush nuk i merrte seriozisht suedezët. Por ishin budallenj që nuk i morën norvegjezët seriozisht. Norvegjezët reaguan me forcë sepse ishin të trajnuar mirë. Por suedezët nuk ishin në gjendje të bënin këtë.

ER: Mirë. Nga të gjitha luftërat që keni mbuluar në Ballkan, cila ishte gjëja më e vështirë për t'u procesuar emocionalisht apo për t'u kuptuar?

вмешани Срби. Потоа дојде до напади врз српските села на Косово. Беа нападнати трупите на КФОР, особено оние околу Грачаница и Ѓаковица, јужно од Приштина, и претрпеа значителен број повреди. Тоа во најголем дел беа Скандинавци, Норвежани и Швеѓани. Германските војници на КФОР во Призрен ги напуштија позициите кога толпа луѓе се искачија на ридот кон црквата што ја чуваа и ја запалија. Како и да е, судирите траеја три дена. НАТО одговори со испраќање падобранци.

Но, исто така, би рекол дека повлекувањето на британските сили од КФОР претходната година, во јуни 2003 година, можеби беше фактор што придонесе, бидејќи британските сили уживаа сериозен углед. Патролираа пеш во Приштина, на пример, и на други места во Грачаница и Ѓаковица, во централно Косово. Потоа ги замени шведски контингент. Швеѓаните не излегуваа од своите оклопни транспортери. Само си се возеа низ Приштина, Грачаница и Ѓаковица со големо шведско знаме развиорено одзади. Но, немаа тежина. Немаше никаква комуникација. Немаше никаков муабет со луѓето на терен.

ЕР: Зошто ги заменија? И зошто дојде до ваквата промена на пристапот?

ЏН: Замената настана затоа што Британците сметаа дека им се потребни на друго место, веројатно во Ирак. И си заминаа. Мислам дека се направи погрешна процена. А Швеѓаните имаа убава, блескава опрема, ама не излегуваа од неа. Не правеа муабет со луѓето. Не маршираа нагоре-надолу по улиците. Кога групата британски војници маршираше по улиците на Приштина, секој од нив вооружен со тешко оружје, луѓето ги сфаќаа сериозно. Не се гибаа со нив. Швеѓаните никој не ги сфати сериозно. Беше глупаво од нивна страна што и Норвежаните не ги сфатија сериозно. Норвежаните реагираа со примена на сила бидејќи се добро обучени. Но, Швеѓаните не беа дораснати.

ЕР: Во ред. Од сите војни за кои известувавте на Балканот, што беше најтешко за емоционално да се обработи или емоционално да се разбере?

ЏН: Со оглед на искуството на Европа, генерацијата на моите родители, генерацијата на моите баби и дедовци, нивните искуства од Втората светска војна во Европа и моите солидни познавања за периодот од студирањето, од слушањето приказни... Не дека моите родители се од Балканот: татко ми е роден во Германија, а мајка

JN: Duke pasur parasysh përvojën, përvojën e Evropës, brezin e prindërve të mi, brezin e gjyshërve të mi, përvojat e tyre nga Lufta e Dytë Botërore në Evropë dhe njohja ime për të nga studimet e mia, nga dëgjimi i historive, jo se prindërit e mi ishin nga Ballkani, por babai im ka lindur në Gjermani, nëna ime në Angli. Por asgjë që ndodhi në Ballkan nuk përputhej me atë që ndodhi në Luftën e Dytë Botërore. Nuk përputhej, por kishte disa elementë. Kampi i Jasenovacit, trajtimi i të burgosurve, i njerëzve në Srebrenicë, ato ishin jehona e Luftës së Dytë Botërore. Këto janë gjëra që nuk i kam përjetuar në lëkurën time, sigurisht.

Pra, për mua, çfarë kam përjetuar personalisht në Sllavoninë Lindore dhe Perëndimore, pra në territorin kroat, ishin thellësisht shqetësuese, si rrethimi i Bihaqit që ishte thellësisht shqetësues, si shkatërrimi që pash në pjesë të Kosovës, veçanërisht në Dukagjin, në rrafshin e Dukagjinit rreth Deçanit dhe Junikut, Gjakovës, një shkallë e shkatërrimit të lagjeve të tëra, një shkatërrim sistematik i shtëpive të fortifikuara të kullave, Kulla, tmerri që përjetuan njerëzit, që më pas pashë pasojat e menjëhershme, teksa qëndrova në kufi, në kufirin Shqipëri-Kosovë, në maj të vitit 1999 dhe pashë nga afër se si erdhën veturë pas veture plot me shqiptarë, kryesisht nga Gjakova dhe këta njerëz ishin të traumatizuar, kishin parë fqinjët e tyre duke u pushkatuar, kishin parë grumbuj trupash pranë rrugës jashtë Prizrenit dhe ishin në gjendje tërësisht të tronditur. Disa vinin me makinë, tjerët ishin në këmbë, prisnin disi që të afërmit t'i marrin në anën tjetër, nuk e kishin idenë se ku do të shkonin. Ata ishin… që unë mendoj se ishin më tronditësët. Familja e babait tim ishin refugjatë, stërgjyshja ime vdiq në kamp përqendrimi, ose në transportimin nga një kamp, nga Terezin, në një kamp tjetër. Pra, po, kjo më preku thellë.

ER: Po, e kuptoj. A ju ndryshuan të gjitha këto në një farë mënyre, qëndrimi në këto vende dhe ajo që keni kaluar?

JN: Epo, këtë duhet ta thonë ndoshta të tjerët, nëse më ndryshoi kjo gjë mua. Më ndihmoi të kuptoj më mirë të kaluarën po aq sa të tashmen. Është një gjë të rritesh me histori, është tjetër gjë të shohësh njerëzit të përjetojnë në të vërtetë terrorin, pasojat e menjëhershme të terrorit. Dhe për të kuptuar më mirë veprimet apo mosveprimet e shteteve në reagimin ndaj krizave.

Po ashtu, e kam parë, si herë të tjera në të kaluarën, naivitetin dhe paaftësinë e disa gazetarëve dhe fotografëve që ndërmarrin rreziqe të panevojshme me pasoja fatale. Këto janë mësimet. Njeriu duhet të mësojë

ми во Англија. Но, ништо од она што се случуваше на Балканот не се поклопи со она што се случуваше во Втората светска војна. Не се поклопуваше, иако имаше одредени елементи. Логорот „Јасеновац“, постапувањето со затворениците, со луѓето во Сребреница, тоа беа одгласи од Втората светска војна. Тоа се работи што не сум ги доживеал на своја кожа, се разбира.

Така, за мене, она што јас лично го доживеав во Источна и Западна Славонија, значи на хрватска територија, тоа длабоко ме вознемири, исто како што длабоко ме вознемири опсадата на Бихаќ, исто како и разрушувањето што го сведочев на делови од Косово, особено во Дукаѓин, во Метохија околу Дечани и Јуник, Ѓаковица, степенот на разрушување на цели населби, систематско уништување на утврдени кули, Кулата, теророт што го доживеаја луѓето кој го сведочев непосредно по случувањата, додека стоев на албанско-косовската граница, во мај 1999 година и одблизу гледав како доаѓаат автомобил по автомобил полни со Албанци, главно од Ѓаковица. Луѓето беа истрауматизирани, го гледаа стрелањето на своите соседи, гледаа купови од тела покрај патот на излезот од Призрен, и беа во состојба на тотален шок. Некои пристигнаа со кола, некои беа пеш, некако очекуваа, дека од другата страна ќе ги чекаат роднини, немаа поим каде ќе се упатат. Претпоставувам дека тоа беше најтрогателно. Семејството на татко ми беа бегалци, прабаба ми почина во концентрационен логор или при транспортот од еден логор, од Терезин, во друг. Па да, ова длабоко ме погоди.

ЕР: Да, ве разбирам. Дали тоа ве промени на некој начин, престојот во овие земји и она што го доживеавте тука?

ЏН: Па, веројатно другите ќе треба да кажат дали ме променило. Ми помогна подобро да го разберам минатото, но и сегашноста. Една работа е да растеш со приказни, а друга е да посведочиш како луѓе навистина преживуваат терор, моментите непосредно откако го поминале теророт. И подобро да ги разберам постапките или неактивноста на државите во ситуација на криза.

Исто така ја посведочив, како и во други прилики во минатото, наивноста и неспособноста на некои новинари и фоторепортери кои се впуштаа во непотребни ризици со фатални последици. Тоа се лекциите. Човек мора брзо да ги научи пред да биде предоцна. Не знам дали некој води статистика, но според моите увиди, моето знаење и моето искуство постои поголема веројатност новинарите да настрадаат при избувнување на конфликт отколку во кој било друг период од конфликтот, затоа што најчесто во тој момент немаат

shpejt para se të jetë tepër vonë. Nuk e di nëse dikush mban statistika, por perceptimi im, njohuria ime, përvoja ime është se më shumë gazetarë ndodh që të vdesin në shpërthimin e një konflikti sesa në çdo pjesë tjetër të konfliktit, sepse ata zakonisht janë të papërvojë në atë fazë dhe janë në vendin e gabuar në kohën e gabuar.

Kështu ishte rasti në Bërnik, aeroportin e Lubjanës, në shpërthimin e konfliktit në Slloveni, ku zbritën disa të rinj austriakë, nuk mendoj se ishin gazetarë profesionistë, mendoj se ishin thjesht djem të rinj që mendonin se mund të shkruanin një ose dy storje, dhe e parkuan makinën e tyre në fund të pistës në aeroport, dhe një top serb ose çfarëdo tjetër i hodhi në ajër. Rreth 1 majit 1992 kishte një ekip të tërë gazetarësh dhe fotografësh nga Evropa Perëndimore dhe Shtetet e Bashkuara në Beograd, kur dëgjuan se kishte të shtëna në Sarajevë, morën një grup makinash së bashku dhe u nisën nga një "gung-ho" (entuziastë me adrenalinë të rritur) në një autokolonë nga Beogradi në Sarajevë. Dhe një ose dy prej tyre kishin vdekur para fundit të fundjavës. Dhe të tjerët ishin në spital për muaj më pas me plagë të tmerrshme nga armë zjarri.

ER: Desha të të pyesja për disa nga ato aspekte. Si ishte për ju kur shkonit drejt një zone lufte? Si ndiheshit? Çfarë përgatitjesh bënit?

JN: Epo, unë isha po aq i papërvojë. Dhe nga mbulimi i demonstratave të dhunshme në Çekosllovaki dhe Poloni në fund të viteve 1980, kuptova se detyra ime kryesore është që të nxjerr storjen, të mos bëhem storja, të mos përfundoj i lënduar, i arrestuar, në burg ose në spital. Kështu që, e pata atë përvojë, e cila ishte e dobishme, por e pamjaftueshme. Nuk kisha veshur kurrë një jelek antiplumb. Nuk më dhanë një të tillë, as helmetë. Disa organizata lajmesh ofruan makina të blinduara, truproja, parzmore, helmeta, etj. Nuk mora asgjë nga Zëri i Amerikës. Kolegët që pretendonin se kishin qenë në Sarajevë shtatë herë gjatë luftës... Unë thashë, pra çfarë? Fluturuat me Sekretarin e Shtetit. Askush nuk do të qëllojë mbi ju nëse jeni me James Bakerin. Pritej që në njëfarë mënyre të hyja në Sarajevë në rrugët e pasme pa hasur në ndonjë minë ose pa u qëlluar. Dhe unë thashë, nuk po e luaj atë lojë. Nëse organizata e lajmeve nuk është e gatshme të paguajë faturën për t'ju futur atje dhe për t'ju nxjerrë të sigurt, atëherë ajo storje mund të bëhet nga Zagrebi ose nga Beogradi.

ER: Kuptohet që po, po. A kishit ndonjë pritshmëri apo shpresë në lidhje me mënyrën se si mund të shkojnë gjërat?

JN: Ku?

доволно искуство и се наоѓаат на погрешно место во погрешно време.

Имаше еден случај во Брник, аеродромот во Љубљана, избувнувањето на конфликтот во Словенија, каде што настрадаа неколку млади Австријци, без разлика дали беа професионални новинари – мислам дека не беа, мислам дека беа само млади момци кои мислеа дека ќе извлечат некоја интересна приказна, па ја паркираа колата на крајот од пистата на аеродромот, и ги разнесе српски топ, или нешто такво. Имаше цел тим репортери и фоторепортери од Западна Европа и Соединетите Држави во Белград околу 1 мај 1992 година, па кога слушнаа дека има пукотници во Сараево, собраа куп автомобили и превозбудени тргнаа во конвој од Белград до Сараево. Еден или двајца од нив беа мртви до крајот на викендот. А другите поминаа месеци во болница со страшни прострелни рани.

ЕР: Сакав да ве прашам за некои од тие аспекти. Како ви беше вам кога се упатувавте кон воена зона? Како се чувствувавте? Какви подготовки правевте?

ЏН: Па, и јас бев подеднакво неискусен. Но јасно ми беше од известувањето за насилните демонстрации во Чехословачка и Полска во доцните '80-ти, дека мојата примарна задача е да ја извлечам приказната, а не јас да станам приказна, т.е. да завршам повреден, уапсен, во затвор или во болница. Имав одредено искуство, кое беше корисно, но несоодветно. Никогаш не бев носел панцир. Ниту пак ми дадоа, а не ми дадоа ниту шлем. Некои новински организации обезбедија оклопни автомобили, телохранители, панцири, шлемови итн. Ништо од тоа не добив од „Гласот на Америка". Колеги кои тврдеа дека седум пати биле во Сараево за време на војната... Им велев, па што? Влегувавте со Државниот секретар на САД. Никој нема да те застрела кога си со Џејмс Бејкер. Од мене се очекуваше некако да успеам да влезам во Сараево по споредни патишта без да нагазам на мина или да ме застрелаат. Па им реков, јас не играм така. Ако новинарската организација не сака да си подмири трошок за безбедно да те внесе таму и безбедно да те извлече, тогаш истата приказна може да се направи од Загреб или Белград.

ЕР: Ве разбирам, секако. Дали имавте очекувања или надежи за тоа како би можеле да излезат работите?

ЏН: Каде?

ЕР: Да речеме, со Босна, Косово и Македонија. Дали во тоа време изгледаше дека постои потенцијално лесно решение што ќе биде логично и возможно?

ER: Le të themi, me Bosnjën, Kosovën dhe Maqedoninë. A dukej në atë kohë se mund të kishte një rregullim të lehtë që do të kishte kuptim dhe që ishte i mundur?

JN: Jo. Nuk ka pasur kurrë ndonjë zgjidhje të lehtë për Jugosllavinë dhe shtetet pasardhëse të saj pasi u shpërbënë. Një problem i madh është Serbia. Nëse nuk mund ta zgjidhni Serbinë, shtetet e tjera do të vazhdojnë të jenë problem që janë pre e lehtë për Serbinë.

ER: Pse mendoni se është kaq shumë sfiduese?

JN: Sepse Serbia, Serbia nuk është pajtuar kurrë me shpërbërjen e saj, besoj. Ende ka kompleks për Kosovën. Ajo ka ende kompleks për Bosnjën dhe për qasjen në Adriatik. Dhe do ta bëjë atë. Ende disi mendon se Mali i Zi është një zgjatim i Serbisë. Dhe derisa nuk keni liderë të vërtetë demokratikë në pushtet, jo në opozitë, por në fakt në pushtet dhe që vepron me përgjegjësi, dhe jo të jenë thjesht populistë dhe nacionalistë, nuk do ta çoni procesin përpara atje. Dhe kjo, natyrisht, vlen po aq për Kroacinë dhe Maqedoninë, Kosovën dhe Bosnje e Hercegovinën, dhe Slloveninë, sinqerisht. Ata të gjithë përballen me këtë, këtë betejë të vazhdueshme mes demokratëve liberalë që janë në pakicë dhe nacionalistëve dhe populistëve që zakonisht janë në shumicë.

ER: Kur është fjala për Maqedoninë nga kjo distancë, çfarë mendoni se duhej bërë ndryshe, si nga vendasit, por edhe nga komuniteti ndërkombëtar dhe media?

JN: Epo, nuk mendoj se mediat i kushtuan vëmendje të mjaftueshme Maqedonisë. Unë mendoj se mediat nuk e kanë sqaruar ndonjëherë në mënyrë adekuate atë që ka ndodhur në Kumanovë dhe rreth saj, 10 vjet më parë.

ER: 2015?

JN: Më 2015, nëntë vjet më parë. Sepse storja t'i hap sytë. Ajo thotë shumë për atë që ka ndryshuar dhe çfarë nuk ka ndryshuar në Ballkan, dhe nuk mendoj se kjo është trajtuar në mënyrë adekuate në mediat ndërkombëtare. Nëse është trajtuar fare, sinqerisht. Dhe edhe në nivelin diplomatik, kishte një sasi të madhe naiviteti dhe mosgatishmërie për të hyrë nën sipërfaqen e storjes.

Por ky është një problem i përgjithshëm, kur bashkësia ndërkombëtare, bashkësia diplomatike, nuk ka kontakte të zhvilluara

ЏН: Не. Никогаш немало лесно решение за Југославија и државите наследнички откако се распадна. Еден голем проблем е Србија. Ако не можете да ја решите Србија, останатите држави ќе продолжат да бидат проблеми кои се лесен плен за Србија.

ЕР: Зошто мислите дека е толку голем предизвик?

ЏН: Затоа што Србија, Србија никогаш не се помирила со распадот, ми се чини. Сè уште има комплекс за Косово. Сè уште има комплекс за Босна и за пристапот до Јадранот. И ќе продолжи. Сè уште си мисли дека Црна Гора е продолжение на Србија. А сè додека немате вистински демократски лидери на власт, не во опозицијата, туку во самата власт, кои се однесуваат одговорно, а не се само популисти и националисти, нема да го придвижите процесот. И тоа, се разбира, подеднакво важи и за Хрватска и Македонија и Косово и Босна и Херцеговина, и Словенија, искрено кажано. Сите се соочуваат со оваа постојана битка меѓу либералните демократи кои се малцинство и националистите и популистите кои најчесто се мнозинство.

ЕР: Кога станува збор за Македонија од оваа дистанца, што мислите дека требаше поинаку да се направи, и од страна на локалното население, но и од страна на меѓународната заедница и медиумите?

ЏН: Па, мислам дека медиумите не обрнаа доволно внимание на Македонија. Мислам дека медиумите никогаш не го објаснија адекватно... она што се случуваше во и околу Куманово, пред околу 10 години.

ЕР: 2015 год.?

ЏН: 2015 година, пред девет години. Бидејќи приказната може да ни ги отвори очите. Кажува многу за тоа што се променило и што не се променило на Балканот и мислам дека не беше соодветно покриена од меѓународните медиуми. Искрено, се прашувам дали воопшто беше покриена. Па дури и на дипломатско ниво, имаше огромна количина на наивност и неподготвеност да се навлезе под површината на приказната.

Но, тоа е општ проблем, кога меѓународната заедница, дипломатската заедница, нема доволно развиени професионални контакти низ општеството, тогаш само си го губи времето. Просто ги носи одлуките единствено врз основа на она што го чита во весниците, а тоа е само половина од приказната.

mjaftueshëm profesionale në të gjithë shoqërinë, atëherë po humbet kohën e saj. Është thjesht duke e bazuar vendimmarrjen e saj në atë që lexon në gazeta, që është vetëm gjysma e historisë.

Por, për t'u kthyer te pyetja juaj, çfarë mund të ishte bërë ndryshe... e dini, është si pas një ndeshjeje të futbollit, çfarë mund të kishim bërë ndryshe? Nuk mundesh gjithmonë, është e vështirë ta parashikosh. Shtetet jugosllave, mendoj, duhet të kthehemi në Jugosllavinë e atëhershme dhe të themi se sa ishte funksionale, çfarë gabimesh janë bërë tashmë pas Luftës së Parë Botërore? A ishte ndarja administrative midis luftërave, e cila nuk ishte në vijat nacionaliste [kombëtare], gjëja e duhur për t'u bërë, linja kombëtare, a ishte kjo gjëja e duhur për t'u bërë? A duhej ndjekur dhe mirëmbajtur kjo pas Luftës së Dytë Botërore? A ishte ndarja e Jugosllavisë pas Luftës së Dytë Botërore shumë sipas linjave staliniste, në përmbajtje socialiste kombëtare dhe e huaj, një model sovjetik në thelb që nuk i merrte në konsideratë në mënyrë adekuate nevojat lokale, veçanërisht në rastin e Bosnjës, ashtu siç nuk i mori parasysh nevojat lokale në rastin e Azerbajxhanit, Armenisë, Taxhikistanit, Uzbekistanit, e kështu me radhë.

E dini, asgjë nuk ndodh në vakum. Rrënjët e konfliktit të viteve '90 dalin, ju e dini, para vitit 1919, para Luftës së Parë Botërore dhe ndoshta para Betejës së Fushë Kosovës, Kosovsko Polje, në pikëpamje të ndryshme, pikëpamje bizantine dhe perëndimore për botën, për raportet dhe marrëdhëniet. Dhe nuk mendoj se dikush ka një recetë për t'i bërë gjërat e tilla të funksionojnë, përveç sigurimit të një edukimi adekuat për të gjithë dhe shpjegimit të plotë pse disa gjëra funksionojnë më mirë se disa gjëra tjera. Nëse keni një sistem arsimor me të meta, nëse fëmijët nuk lexojnë, nëse nuk e kuptojnë shoqërinë, mekanizmat shoqërorë, kulturën, atëherë ata janë të dënuar t'i bëjnë gabimet që i kanë bërë prindërit, gjyshërit dhe stërgjyshërit e tyre, të bazuar në injorancë, egoizëm dhe koprraci.

Pra, nuk ka receta të lehta për Maqedoninë apo ndonjë entitet tjetër ish-jugosllav. Mendoj se Maqedonia ka bërë më mirë se sa pritej në këtë drejtim. 20, 30 vjet më parë, Maqedonia ishte perceptuar se do të ishte një fuçi baruti, siç u shndërrua Bosnja. Dhe për fat të mirë, Maqedonia nuk ishte fuçi baruti, nuk u hodh në ajër tërësisht në asnjë aspekt. Dhe zhvillimi i saj në dy dekadat e fundit ka qenë, me disa përjashtime, pozitiv dhe më i mirë sesa do të kishin parashikuar shumë, falë udhëheqjes së mirë në shumë raste. Dhe supozoj edhe falë një Serbie më të dobët dhe një Greqie dhe Shqipërie më të përgjegjshme. Bullgaria ka problemet e veta.

Но, да се навратам на вашето прашање, што можеше да се направи поинаку... знаете, тоа е како по фудбалски натпревар, што можевме да направиме поинаку? Не можете секогаш, тешко е да се предвиди. Југословенските држави, ми се чини, треба да се вратиме во тогашна Југославија и да видиме колку таа беше функционална, какви грешки се направија уште по Првата светска војна? Дали административната поделба меѓу војните, која не беше согласно националните граници, беше вистинското решение? Дали тоа требаше да се следи и за тоа да се води сметка по Втората светска војна? Дали поделбата на Југославија по Втората светска војна беше во преголема мера по сталинистичка линија, национална и странска социјалистичка содржина, во суштина советски модел кој не ги зеде предвид локалните потреби на соодветен начин, особено во случајот на Босна, исто како што не ги зеде предвид локалните потреби во случаите на Азербејџан, Ерменија, Таџикистан, Узбекистан итн.

Знаете, ништо не се случува во вакуум. Корените на конфликтот во '90-тите се протегаат назад до пред 1919 година, пред Првата светска војна и веројатно пред битката кај Фуш-Косово, Косовско Поле, до различните гледишта - византиските и западните гледишта кон светот и кон односите. И мислам дека никој нема рецепт за тоа како да профункционираат тие работи, освен да се обезбеди соодветно образование за сите и да се објасни темелно зошто некои работи функционираат подобро од други. Ако имате погрешен образовен систем, ако децата не читаат, ако не го разбираат општеството, социјалните механизми, културата, тогаш тие се осудени да ги прават грешките што ги направиле нивните родители, баби и дедовци и прадедовци базирани на незнаење, себичност и користољубие.

Значи, нема лесни рецепти за Македонија или за кој било друг поранешен југословенски ентитет. Мислам дека Македонија успеа повеќе од очекуваното во тој поглед. Македонија пред 20, 30 години се сметаше за буре барут, она во што се претвори и Босна. И за среќа Македонија не беше буре барут, во ниту еден случај не се разнесе на сите страни. И нејзиниот развој во последните две децении беше, со одредени исклучоци, позитивен и подобар отколку што многумина би предвиделе, благодарение на доброто лидерство во многу случаи. И, претпоставувам, благодарение на заслабнатата Србија и поодговорните Грција и Албанија. Бугарија си има свои проблеми.

ЕР: Да. Како гледате дека работите ќе напредуваат во иднина за Македонија?

ЏН: Не можам да кажам. Поминаа седум години откако последен пат бев во Македонија. Тоа е во рацете на граѓаните на Македонија,

ER: Po. Si vlerësoni se do të shkojnë gjërat në të ardhmen për Maqedoninë?

JN: Nuk mund të them. Kanë kaluar shtatë vjet që kur kam qenë për herë të fundit në Maqedoni. Është në duart e popullit të Maqedonisë, pavarësisht nga përkatësia e tyre etnike. Ata duhet të vazhdojnë të jenë konstruktivë dhe tolerantë dhe ata kanë qenë të tillë sipas standardeve ballkanike. Në përgjithësi, kanë qenë shumë tolerantë dhe udhëzues dhe me përjashtim të vitit 2015, nuk e kanë lejuar veten të manipulohen dukshëm nga jashtë. Ndoshta thjesht nuk ka pasur shumë përpjekje për atë lloj manipulimi që atëherë. Por unë jam më optimist për të ardhmen e Maqedonisë sesa për shumicën e republikave të tjera ish-jugosllave.

ER: Unë i përfundova pyetjet. A keni diçka që do të donit të shtoni?

JN: Folëm për më shumë tema sesa e prisja. Pra...

ER: Mirë…

без разлика на нивната етничка припадност. Тие треба да продолжат да бидат конструктивни и толерантни, какви што веќе и беа, според балкански стандарди. Општо земено, беа многу толерантни и одржаа лекција, а со исклучок на 2015 година, не си дозволија да бидат значително манипулирани однадвор. Можеби оттогаш и едноставно немало многу обиди за таков вид манипулација. Но, јас сум поголем оптимист кога станува збор за иднината на Македонија отколку за повеќето други поранешни југословенски републики.

ЕР: Јас завршив со прашањата. Дали има нешто друго што би сакале да додадете?

ЏН: Опфатиме многу повеќе отколку што очекував дека ќе опфатиме. Така што…

ЕР: Добро…

Џејк Хершман

Jake Hershman

JAKE HERSHMAN: Unë jam Jake Hershman, dhe gëzohem që jam me gjithë juve këtu. Isha në shtetin e bukur të Maqedonisë, tani me emrin Maqedonia e Veriut, gjatë viteve 2001 dhe 2002, dhe më ka mbetur zemra atje. E kam nder të flas për vendin dhe popujt e vendit.

EMRAH REXHEPI: Gëzohemi që të kemi me ne, Jake. Na trego diçka më shumë për qëndrimin tënd në vendin tonë. Çfarë ishin më saktë obligimet e tua?

JH: Pra, në vitin 2001, në gjysmën e parë të vitit, nëse më kujtohet mirë, ishte koha kur filloi konflikti në Maqedoni, dhe unë gjendesha në Shtetet e Bashkuara duke kërkuar mundësi pune jashtë Shteteve të Bashkuara. Dhe më erdhi një ofertë që quhej bursë ndërkombëtare me agjencinë Catholic Relief Services (CRS (Shërbimet katolike për ndihma)), që ishte një mundësi për të hyrë në programin vendor të CRS-së, dhe të kaloj një vit duke vijuar të gjitha aspektet e menaxhimit, menaxhimit financiar, përfshirjen e partnerëve, zhvillimin e biznesit, menaxhimin e programit, personelit, dhe gjithçka tjetër. Pra, kjo ishte një mundësi shumë e mirë për mua, dhe më informuan se do të më dërgojnë në Maqedoni. Pak më pas, së shpejti, nisa të hulumtoj se çfarë po ndodhte në Maqedoni. Në fakt, unë e dija se çfarë po ndodhte. E dija që ka një konflikt dhe kisha shumë emocione për mundësinë, ndonëse asnjëherë nuk kisha qenë në Shkup ose askund në vend më herët.

Më informuan se duhet të paraqitem në zyrën qendrore, më duket, në fillim të korrikut të vitit 2001, për një javë trajnim orientimi, dhe më pas do të udhëtoja për në Maqedoni menjëherë pas trajnimit. Kur arrita në zyrën qendrore, më treguan se bursistët e CRS-ës nuk kanë të drejtë të dërgohen në zonat e konfliktit, ose zona "të nxehta", dhe ndoshta është ndonjë gabim ose thjesht diçka që nuk mund të vazhdoj më tutje. Qartë, nuk isha i kënaqur me këtë fakt dhe duhej të pres një javë që të shihnim se çfarë do të ndodhte. Më thanë që kanë vendosur të më lejojnë, dhe do më dërgojnë. Arrita në Shkup dhe nga aeroporti menjëherë u nisa drejt zyrave të CRS-së në ndërtesën e "Makedonija Tabak", u takova me shefin tim të ri, përfaqësuesin në vend, i cili më tregoi se nuk ka qenë i sigurt se si kam arritur atje, pasi që kishin evakuuar personelin për në Sofje para 2 javëve, sapo janë kthyer, dhe ka gjasa që sërish do të duhet të evakauojnë stafin ndërkombëtar, dhe se ka gjasa të duhet të evakuohem edhe unë gjithashtu. Më tha të mos kem shumë pritshmëri, madje aspak të mos kem pritshmëri, vetëm të lexoj rregullat nga një skedar i madh i CRS-së derisa të më kontaktoj prap. Andaj, në ditën e dytë, pasi u adaptova me ndryshimin e orës, unë shkova atje. Më thirri që të shkoj në zyrën e tij, dhe me lexoi një rishikim që kishte marrë nga zyra qendrore për bursistin paraprak që

ЏЕЈК ХЕРШМАН: Јас сум Џејк Хершман (Jake Hershman) и среќен сум што сум тука со сите вас. Во текот на 2001 година и 2002 година бев во прекрасната земја Македонија, сега наречена Северна Македонија, и таму оставив делови од моето срце. Со задоволство зборувам за таа земја и нејзините луѓе.

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Мило ми е што си со нас Џејк. Раскажи ни малку за твојот престој во земјата. Со што се занимаваше конкретно?

ЏХ: Да, па вака, за време на првите шест месеци од мојот престој, ако добро се сеќавам, тоа беше истиот период кога конфликтот започна во Македонија, тогаш бев во Соединетите Држави и се обидував да добијам работа надвор од САД. И тогаш ми понудија меѓународна стипендија преку Католички служби за помош (Catholic Relief Services – во понатамошниот текст ЦРС), што беше можност да влезам во програма за земјата и да поминам една година низ сите аспекти на управување, финансиски менаџмент, партнерски ангажман, бизнис развој, управување со програми, персонал, сè. Ова беше одлична можност за мене и ме известија дека ќе одам во Македонија. И така, набрзина, знаете, погледнав што се случува во Македонија. Всушност, знаев што се случува. Знаев дека има активен конфликт и бев многу возбуден од можноста, иако претходно не сум бил во Скопје или во некој друг град во земјата.

Ми беше кажано дека ќе треба да се пријавам во нашата централна канцеларија, на почетокот на јули 2001 година за еднонеделно објаснување за ориентација, а потоа веднаш ќе тргнам за Македонија. Кога стигнав во седиштето, ми беше кажано дека соработниците за ЦРС не смеат да се испраќаат во активни конфликтни зони или во жешки зони, и затоа ова е можеби грешка или нешто не е добро. Очигледно не бев задоволен со овој одговор, па морав да почекам да заврши таа недела за да видам што ќе се случи. Рекоа дека се согласиле и дека ќе ме пуштат. Така, пристигнав во Скопје, веднаш отидов од аеродромот до канцеларијата на ЦРС во зградата на Македонија Табак, и се сретнав со мојот нов претпоставен, претставникот за земјата, кој ми рече дека не му се верува како сум стигнал воопшто овде, дека веќе го евакуирале персоналот во Софија пред две недели, и дека тие се вратени назад, така што постојат шанси повторно да се евакуира и другиот меѓународен персонал, па можеби ќе треба да бидам евакуиран од овде наскоро. На крај ми рече да не очекувам дека ќе направам многу, да не очекувам ништо, само да ги читам процедурите на ЦРС додека не слушнам нешто од него повторно.

Така, вториот ден откако ми помина мачнината од промената на

kishte qenë një vit më herët dhe që nuk kishte dhënë rishikim të mirë për këtë person. Ai kishte thënë se ka pasur një përvojë të tmerrshme, nuk kishte ndonjë mundësi për zhvillim, dhe më tha se nuk dëshiron që kështu të jetë rasti edhe me mua, dhe që do të bëjë mundin që të më më japë mua mundësi. I thashë, shum mirë. Shumë më ndryshe nga këshilla që kisha marrë një ditë më parë.

Në ditën e tretë më ftoi dhe më tha, dëgjo, sapo kemi marrë mjete për të financuar një program emergjent shpërndarjeje të artikujve joushqimorë në qendrat kolektive për personat e zhvendosur nga konflikti, në veçanti në pjesën perëndimore të vendit. A mund ta administrosh këtë? Unë thash se po. Nuk e kisha idenë se çfarë do të përfshinte kjo, por përnjëherë, brenda 72 orëve, më kishin përfshirë në një proces të shpërndarjes emergjente për PZHBV, personat e zhvendosur brenda vendit, në qendrat kolektive. Më duket që kishte rreth 33 qendra në gjithë shtetin.

Më dhanë një leje njëjavore për lëvizje që e mbaja në qafë, që më mundësonte të kaloj në territore që nuk ishin nën kontrollin e qeverisë maqedonase dhe me këtë filloi një proces njëmujor që më mësoi mua për konfliktin në Maqedoni, ndikimin mbi familjet dhe popullin dhe më dha një pasqyrë të gjerë të shtetit. Fillova të mësoj për kulturën, çështjet, sfidat, për bukurinë e mrekullueshme dhe kohën e mirë. Kjo ishte njohja ime me vendin dhe me rolin që kisha në këtë shtet, ku e gjeta veten në mesin e vitit 2001, që ishte në kohën e njëjtë me negociatat, nëse më kujtohet, që zhvilloheshin negociata për të filluar armëpushimin dhe për ndalimin e dhunës, si dhe nënshkrimi i një marrëveshjeje paqësore, nëse dëshironi, që në fund ishte Marrëveshja Kornizë e Ohrit, më vonë atë verë. Pra, ato ishin ditët e mia të para në Shkup dhe më pas kalova në qendrat kolektive me dy kolegë tjerë të cilët veçmë ishin duke bërë këtë punë gjatë kohë dhe unë mundohesha që të mësoj prej tyre dhe të kap hapin e tyre. Çdo javë ua dërgonim këto artikuj joushqimorë personave në nevojë.

ER: A ishin ata vendorë apo jo?

JH: Po, ishin vendorë, në kuptimin që secili atje ishte person i zhvendosur brenda shtetit të Maqedonisë. Unë sa mbaj mend, këta nuk ishin, por mund edhe të jem gabim, këta nuk ishin persona që ishin të zhvendosur nga Kosova, nga konflikti i vitit 1999, të cilët, si refugjatë, kanë kaluar kufirin në Maqedoninë veriore, dhe që CRS-ja i kishte ndihmuar duke shtruar kampe në atë kohë. Andaj, mund të kenë qenë një pjesë e personave që nuk ishin kthyer në Kosovë dhe ende ishin të zhvendosur në Maqedoni, dhe sërish, për herë të dytë, ishin zhvendosur nga konflikti në Maqedoni. Mund të ketë qenë ajo, nuk më kujtohet saktë kjo informatë

повеќето часовни зони заради летот, повторно се појавив таму. Тој ме замоли да дојдам во канцеларијата и ми прочита оценка што штотуку ја доби од централата од претходниот колега што бил тука претходната година. Оценката не беше добра. Тој рече дека имал страшно искуство без позитивни можности, и дека се надева дека тоа нема да биде случај со мене, па затоа ќе работи за да ми даде можност да не биде така. Реков „одлично!“. Многу поразлично од вчерашниот совет.

Третиот ден ме покани и ми рече: „Слушај, само што добивме некои ресурси за да финансираме итна програма за дистрибуција на непрехранбени производи до колективните центри за лицата раселени од конфликтот посебно во западниот дел на земјата. Можеш ли да го менаџираш тоа?“ Кажав да. Не знаев што би значело тоа, но одеднаш, во рок од 72 часа, бев вклучен во процесот на дистрибуција за итна помош за внатрешно раселените лица, во колективните центри. Мислам дека ги имаше 33 низ државата.

До крајот на неделата на вратот имав обесено пропусница што ми овозможуваше да се движам во територии кои моментално не ги држеше македонската влада и на тој начин започна мојот едномесечен процес на запознавање со конфликтот во Македонија, влијанието што го имаше врз семејствата и луѓето, а и за земјата пошироко. Запознавање со културата, со проблемите, со предизвиците, со неверојатната убавина и со убавите времиња. Така, тоа беше моето запознавање и почетоците на мојата улога во земјата во која се најдов во средината на 2001 година, кога истовремено, ако добро се сеќавам, беа и преговорите во тек, за да се стави прекин на насилството и да се постигне мировен договор, ако сакате, кој на крајот стана Охридски мировен договор подоцна истото лето.

Тоа беа моите почетоци во Скопје и потоа низ колективните центри заедно со уште двајца колеги кои работеа многу на овој начин, а јас се обидував да им се придружам и да учам. Но главно одејќи еднаш неделно и носејќи непрехранбени производи за луѓето што имаа потреби.

ЕР: Тие беа локалци или не?

ЏХ: Тоа беше локално население, во смисла дека таму беа сместени само раселени лица од цела Македонија. Ако добро се сеќавам, но можеби и грешам, таму немаше раселени лица од Косово од конфликтот од 1999 година кога имаше бегалци кои ја преминуваа северната граница на Македонија и кога ЦРС всушност ги одржуваше камповите во тој период. Па можеби евентуално дел од овие луѓе да останале, да не се вратиле во Косово и сè уште да се водат како раселени

24 vite më vonë, por e di që këta ishin persona nga Maqedonia ose që jetonin afër kufirit në Kosovë, dhe CRS-ja u ndihmonte me ndihma joushqimore, që në fakt ka qenë e pranishme në shtet për disa vite para se të fillojë konflikti në Maqedoni për shkak të lëvizjes së refugjatëve nga Kosova në vitin 1999 brenda kufijve të Maqedonisë. Unë mendoj se kampi në Stenkovec ka qenë njëri nga ata ku CRS-ja ka punuar më shumë për të administruar, nëse më kujtohet emri i sakte, ndoshta edhe nuk e ka emrin ashtu.

ER: Po.

JH: Po, pra ajo ishte një prej konteksteve historike dhe mënyra se si prania jonë si organizatë, Catholic Relief Services (CRS), evoluon në çdo vend ku jemi të pranishëm. Në këtë rast, veçmë kishim qenë atje, kishim prezencë të gjerë në shtet dhe, në njëfarë mënyre, kemi mundur që këtë ta transferojmë në atë që kishte ndodhur në vitin 2001 në Maqedoni. Ajo në fakt po ndodhte me infrastrukturën tonë si një organizatë, por edhe me personelin, një lloj përshtatjeje dhe qëndrueshmërie në një proces që ndryshonte shumë shpejt. Andaj, ndoshta vetëm do të përmend, e dini, CRS-ja nuk merrej vetëm me punë humanitare. Mendoj se kemi qenë të pranishëm në Maqedoni që prej fillimit të viteve '90, ndoshta 1994, 1993 ose 1994. Dhe mendoj se puna jonë më shumë ishte përqendruar, nëse më kujtohet, në sektorin e arsimit, dhe ndoshta krijimin e shoqatave të prindërve dhe mësimdhënësve, dhe thjesht kemi punuar në kontekst të zhvillimit më shumë sesa në atë të humanitar. Dhe kështu këto gjurmë, atëbotë të zgjeruara nga nevojat humanitare nga Kosova, e krijuan këtë lloj të pranisë më të madhe dhe më të përgatitur të CRS-së, që arriti të përshtatet me situatën në vitin 2001. Andaj, siç përmenda, unë veçmë isha personalisht i përfshirë në këtë mjedis në mes të vitit 2001 dhe fillova të mësoj nga kolegët, që ishte edhe qëllimi i bursës, që unë të mësoj. Nuk e di a t'u përgjigja në pyetjen tënde?

ER: Po. A ka pasur shumë të huaj të tjerë që kanë punuar me CRS-në në atë kohë?

JH: Po, kishte edhe të huaj të tjerë. Nuk më kujtohet sa ose numri i saktë i personelit në atë kohë. Më duket që ndoshta ishim rreth 50 ose 60 persona përafërsisht. Mendoj se ishim pesë, gjashtë ose shtatë nga stafi ndërkombëtar i të huajve në kohën që kisha arritur unë. Por, pjesa më e madhe ishte personel lokal, kombëtar, që i përgjigjeshin situatës, por ka pasur edhe nga ndërkombëtarët, po.

лица во Македонија и тогаш всушност по втор пат да се раселиле од конфликтот во Македонија. Но може ова и да не било така, не можам баш јасно да се сетам сега после 24 години, но знам дека ова беа луѓе од внатрешноста на Македонија или веднаш до границата со Косово и ЦРС испраќаше помош со непрехранбени продукти и беше присутна уште пред вооруженото конфликт во Македонија бидејќи помагаше за време на бегалскиот бран од Косово во 1999 година во Македонија. Мислам дека името на кампот беше Стенковец, во тој камп ЦРС работеше најактивно, ако добро се сеќавам на името, но може и да грешам.

ЕР: Да.

ЏХ: Да, така што тоа беше и да речам историскиот контекст на нашето присуство како Католички служби за помош кои постојано еволуираат каде и да сме. Во овој случај, бевме таму и имавме озбилно присуство во земјата и со нашето претходно искуство можевме брзо да се приспособиме во однос на давање помош за она што се случи во Македонија во 2001 година. Тоа се случуваше на ниво на организацијата, но исто така нашите вработени брзо се адаптираа и беа агилни во процесите што беа менливи. Па можеби тука да спомнам дека ЦРС не се занимаваше само со хуманитарна работа. Ние бевме присутни во Македонија и во 90-те години, мислам уште од 1994 год., 1993 година. И мислам дека нашата работа тогаш ако добро се сеќавам беше насочена кон образовниот сектор, или изградба на здруженија на наставниците и родителите, и тогаш работевме во еден развоен контекст, а не во хуманитарен. Потоа таа работа се прошири со хуманитарните потреби за Косово, а тоа брзо нè адаптираше за големо и брзо присуство на ЦРС во 2001 година. И тоа главно беше атмосферата во којашто јас се најдов во средина на 2001 година и почнав да учам многу од моите колеги, што и беше целта на моето стипендирано присуство. Се надевам дека одговорив на прашањето.

ЕР: Да. Имаше ли многу странци што работеа за ЦРС во тоа време?

ЏХ: Имаше други странци. Не се сеќавам на точната бројка на персоналот, но бевме некаде 50 до 60 лица. Мислам дека веројатно имаше пет, шест, седум лица, меѓународен персонал во времето кога пристигнав јас. Така што голем дел беа локални, државјани вработени кои одговараа на ситуацијата, но имаше и меѓународен персонал исто така.

ER: Mirë. Kur dëgjove për konfliktin, madje edhe në fillim kur udhëtoje drejt Maqedonisë ose kur arrite këtu, cilat ishin përshtypjet tua të para?

JH: Pra, kur ta mendoj, kisha bërë përpjekje për të ndjekur ose për të mësuar për konflikte të ngjashme ose paraprake që kishin ndodhur në vende tjera të ish-Jugosllavisë, si ai në Bosnje, ose në Kroaci apo Serbi, ose thjesht, në përgjithësi, shpërbërja e Jugosllavisë dhe mënyra se si u manifestua kjo në gjithë rajonin. Andaj, mendoj se kisha një njohuri për këto dinamika, por edhe të kuptuarit që ka një mikro kontekst më i veçantë dhe lokal që duhet të mësohet. Po ashtu, mund të merrni informatat nga librat ose në orë mësimore, si dhe në gazetën New York Times, por është një ndjenjë tjetër kur jeni në terren dhe kuptoni në thellësi aspektin e ndërlikuar dhe ndikimin mbi familjet dhe njerëzit. Më kujtohet se kam shikuar edhe një film, para se të nisem për në Maqedoni, për të kuptuar më mirë gjërat që po ndodhin. Mendoj se ishte filmi që kishte dalë në vitet 1990, i Milço Mançevskit, me emrin "Para shiut". Më kujtohet që isha shumë i mahnitur nga filmi, dhe nga toni i tij, nga skenat. Më kujtohet edhe në kuptimin e zërit, ka pasur një kolonë muzikore shumë mistike dhe jotokësore. Mendoj se ishte një grup folklorik i Maqedonisë që ka bërë muzikën për këtë film. Më duket se ishte Anastasia, ose diçka e tillë, ndoshta nuk e them si duhet. Por, sidoqoftë, vetëm ndjenja, që kjo më ndihmon pak të kem vizion dhe të kuptoj se çfarë po ndodh, mjaftonte. Pastaj, siç e thashë, të arrish në shtet dhe të përfshihesh në takime me personelin, me kolegët, madje edhe filmi të përmendet në biseda dhe të zhvillohen diskutime të brendshme ose debate, madje edhe në momente konflikti për atë se sa me mend ose sa qesharake është që të merret një film si referencë ose pikë mësimi ose ta theksosh si një lloj përfaqësimi për diçka që po zhvillohet në vend. Madje që një koleg thotë se është vetëm film, asgjë tjetër, nuk ka kurrfarë kuptimi. Vetëm film është. Mua ende më kujtohet që mendoja, po, ka të drejtë, por ndonjëherë arti, dhe filmat si dhe artistët ndonjëherë mund të na ndihmojnë që të shohim gjëra për veten që nuk do të mund t'i shihnim ndryshe. Ndaj, dola nga ky takim me dy poenta në mendje për të cilat, sinqerisht, ende ndonjëherë mendoj. Por, ajo është, ato ishin disa përpjekje reale për të mësuar se çfarë po ndodhte në Maqedoni, por më pas, edhe të shkosh atje, dhe thjesht të mbash gojën mbyllur dhe vetëm të dëgjosh dhe të vëzhgosh, të largohesh nga rruga dhe të mundohesh të jesh një burim i mbështetjes dhe të kontribuosh më shumë se sa që fiton nga situata, nëse mund të shprehem ashtu.

ER: Si të dukej shteti ty në atë kohë? Çfarë të befasoi kur arrite në vend? Apo, ndoshta ishte shumë afër asaj si e kishe paramenduar ti?

ЕР: Така. Кога слушна за конфликтот, и на почеток кога тргна во правец на Македонија или кога веќе стигна тука, какви беа твоите впечатоци?

ЏХ: Па, кога би се навратил на тоа време, мислам дека се трудев да ги пратам и проучам сличните конфликти што се случија на други места во Југославија, дали тоа беше во Босна или во Хрватска или Србија или воопшто, распаѓањето на Југославија, и како тоа се манифестираше во регионот. Така што мислам дека имаше некоја поврзаност со таков тип на динамика, но исто така постоеше и микро локален контекст од којшто требаше да учам. И да, можеш да научиш многу од книги, од предавања или во Њујорк Тајмс, но сосема поразлично е кога си во земјата и навистина почнуваш да ја разбираш комплексноста и влијанието врз семејствата и луѓето. Па се сеќавам дека гледав филм пред да дојдам во Македонија, сакајќи да добијам подобар впечаток за работите. Мислам дека беше филм од деведесеттите на Милчо Манчевски со наслов „Пред дождот". И се сеќавам дека навистина бев фасциниран од филмот, неговиот тон и пејзажите. Се сеќавам дури и на звукот, дека имаше многу етерична и мистична музика во филмот. Мислам дека беше од една македонска група, „Анастасија" или така нешто, не сум сигурен. Но, во секој случај, тоа беше едно нешто што ми помогна да си претставам или разберам што се случува. И тогаш, знаете, кога дојдов во земјата и бев дел од многу состаноци со персоналот, и самото спомнување на филмот во многу разговори кои беа на некој начин внатрешна дискусија или дебата, или понекогаш за самиот конфликт, на пример колку е паметно или глупаво еден филм да ти биде референтна точка или појдовна точка за учење и за претставување на тоа што се случува во земјата. И се сеќавам еден колега како повторуваше, тоа е само филм, не значи ништо. Тоа е само филм. И се сеќавам дека си мислев, да, тоа е фер заклучок, но исто така, знаете дека уметноста и филмот и уметниците некогаш ни помагаат да видиме нешта за нас коишто можеби не ги гледаме. Така што излегов од тој состанок со две главни поенти во моите мисли, кои искрено, сè уште си ги помислувам. Но да, тоа беа навистина напори да научам што се случува во Македонија, но исто така да бидам во земјата и да молчам, да слушам и набљудувам, да бидам настрана, и да се обидам да бидам поддршка.

ЕР: Како ти изгледаше тогаш земјата? И што те изненади кога дојде? Или беше од прилика иста како што очекуваше?

ЏХ: Не, не беше иста како што очекував. Јас бев во Југославија во 1990 година кога сè уште беше недопрена. Бев до северот на Источна Славонија во Осиек и тој регион, односно Хрватска подоцна

JH: Jo, nuk ishte si ajo që e prisja. Kisha udhëtuar në Jugosllavi në vitin 1990 kur nuk ishte e shpërbërë. Isha në veri të Sllavoninë lindore, në Osijek dhe ato anë, madje kam qenë edhe në Kroaci më vonë në vitet ’90-ta, posaçërisht në bregun e Dubrovnikut dhe Splitit. Andaj, mund të paramendoni përvojën time vizuale që kam pasur, sepse Sllavonia veriore dhe rajoni atje kanë një topografi tërësisht tjetër. Atje ka shumë rrafshnalta dhe një peizazh tërësisht ndryshe. Normal, është edhe bregu, Adriatiku, Dalmacia, që janë tërësisht unike. Pra, nuk është përfaqësim i saktë vizual i topografisë së Maqedonisë. Gjithashtu, më kujtohet se më kishte mahnitur ose më kishte lënë përshtypje ndikimi dramatik që kishte peizazhi. Më kujtohet se kishte një ndjenjë të ashpërsisë, shumë shkëmbinj, shterpësi, dhe ngjashëm. Por, disa pjesë ose rajone të vendit ishin më tërheqëse dhe më të gjelbra, ndërsa pjesa tjetër ishte plot me shkëmbinj dhe e shterpët, si vende që i ngjanin sipërfaqes së Hënës. Mua, në anën tjetër, më pëlqente shumë ajo që po shikoja dhe çfarë po përjetoja. Por, më kujtohet se ishte shumë e ndritshme, në kuptimin që kishte shumë diell dhe ajri ishte i thatë. Më shumë kishte ndjenjë mesdhetare, nëse më kuptoni. E kisha ndjenjën sikur jam më tepër në jug sesa kur isha në vendet tjera të rajonit.

Shumë shpejt mësova për byrekun, gjevrekun dhe jogurtin. Jashtë zyrës kishte një zotëri çdo mëngjes që kishte karrocë ku shiste gjevrekë dhe jogurt, ku unë blija rrugës për në zyrë çdo mëngjes dhe më kujtohet që ishte një prej çasteve më të mrekullueshme të jetës sime që ende e kujtoj. Mënyra specifike e pjekjes së farave në gjevrekun ishte diçka që nuk e gjen askund tjetër. Madje edhe tash e ndjej shijen, aromën, dhe e përjetoj gjithë kohën. E kam fjalën, po kaloja shumë mirë, flas për mua personalisht. Ishte një ndjenjë shpërblyese. Vërtetë më rrëmbeu kultura dhe populli. Pa dallim nga ajo që po ndodhte ose konflikti, dhe si ndikonte mbi marrëdhëniet, madje edhe në zyrë, si dhe frika që ishte pjesë e asaj, në një mënyrë paksa vetjake unë po zhvillohesha dhe pasurohesha me përvoja. Ajo është pjesë e çuditërisë ose dyzimit e të qenit në ndonjë prej këtyre konteksteve nganjëherë.

Dhe po, vështrime tjera ... mund të vazhdoj të flas gjatë për Maqedoninë. Hasa në mikpritje të mrekullueshme. Gjeta njerëz që të ftonin të përjetosh jetën, të luash basketboll, të shkosh deri në “Pivnica”. Më kujtohen reklamat e vjetra që i kam parë gjithkund dhe që i kam dëgjuar nga të gjitha anët dhe fillova të mendoj për ato kur fillova të mësoj gjuhën lokale. “Sakam Skopsko”, më kujtohet, ishte një reklamë e madhe për birrë në atë kohë. Shumë shpejtë mësova për ajvarin dhe kalova një fundjavë duke mësuar se si bëhet ajvari dhe më pas si të hahet ajvari me bukë dhe djathë që është prodhuar në perëndim, diku atje lartë në Mavrovë, dhe si ishte vendosur në një kanoçe të madhe me ujë që e

во деведесеттите, посебно на брегот на Дубровник и Сплит. И како што претпоставувате моето сликовито искуство беше Северна Славонија и тој регион има различна топографија. Многу е рамен и едноставно со различен предел. И потоа, секако брегот, Јадранот, Далмација си има своја посебност. Така што ни тој предел нема ништо заедничко со топографијата на Македонија. Се сеќавам дека бев обземен и воодушевен со драматичниот изглед на пределот. Се сеќавам дека пределот ме тераше да се чувствувам строго, некако карпесто, неплодно, а исто така и разнолико. Така што, природата во некои места или области во земјата беше побујна и зелена, а други места беа многу карпести и суви, речиси како да сте на Месечината. И навистина уживав во тоа што го гледам или искусувам. Но исто така памтам дека беше многу светло, во смисла имаше многу сонце, но и суша. Повеќе делуваше медитерански. Се чувствував повеќе јужно отколку на други места во регионот. Многу брзо се навикнав на бурек, ѓеврек и јогурт. Имаше еден господин пред нашата канцеларија што секое утро носеше со количка ѓеврек и јогурт што го купував попатно секое утро и тоа е еден од најубавите моменти што ден-денес го памтам. Посебниот начин на прилепениот сусам на ѓеврекот беше нешто што не може ништо да го надмине. Дури и сега можам да се сетам на мирисот и вкусот, можам целосно да се присетам на тоа искуство. Поентата ми е, имав прекрасно време за себеси. Едноставно тоа беше чувство на награда. Навистина бев обземен со културата и луѓето. И покрај тоа што се случуваше и конфликтот и како тоа влијаеше на односите, дури и во канцеларија, и стравот кој беше дел од тоа, на некој себичен начин, растев и се чувствував побогато. Тоа е во исто време чудно и двојно искуство што се случува кога сте дел од вакви контексти понекогаш. И да, можам да зборувам со саати за други мои искуства за Македонија. Едноставно за мене беше неверојатна гостопримливоста. Памтам како луѓе ме канеа да го искусам животот, да играм кошарка, да одам во Пивница. Се сеќавам имаше една реклама што ја гледав и слушав насекаде кога почнав да го учам локалниот јазик. „Сакам скопско“, мислам така беше, за тогашното најпознато пиво. Брзо научив што е ајвар и поминав викенд за да научам како се прави ајвар и како се јаде со леб и сирење кое беше од некаде околу Маврово, и како потоа се става во тегли попарени со вода за да се вакуумира и да траат на полица целата зима. Секако дознав што е и ракија, не само пиејќи, сливова ракија, туку и за други намени за што може да се користи ракија, за миење раце, миење лице кога се будиш. Некои стари луѓе сè уште го правеа тоа. И да, многу учење и впечатоци. Секако би можел да продолжам со други слични муабети, но верувам дека имаме и други теми за разговор, нели Емрах.

ka mbajtur të njomë, dhe e kishim atje një raft me ajvar për gjithë dimrin. Mësova edhe për rakinë, jo vetëm që të pi raki kumbullash, por edhe për qëllimet tjera për të cilat përdoret rakia, për të larë duart, për të larë fytyrën në mëngjes kur zgjohesh. Disa prej më të moshuarve, siç mësova, ende vazhdonin ta bënin ashtu. Andaj, po, kam mësuar shumë dhe kisha shumë përshtypje të fuqishme. Ashtu, mund të vazhdoj me orë, por do të lë vend për temat tjera të bisedës që i kemi, Emrah. Po.

ER: Mirë. Në rregull. Jetoje në Shkup, por udhëtoje nëpër gjithë vendin, posaçërisht në pjesën perëndimore që ishte më shumë e përfshirë me atë që po ndodhte. Çfarë mendoje për marrëdhëniet ndërpersonale dhe ndëretnike të njerëzve në atë kohë? A kishte diçka që ti arrite të vëresh?

JH: Po, ishte një gjë që mundohesha ta kuptoj ose të arrij në një kuptim më të thellë, sepse mendoj se disa prej bisedave të përgjithshme, ose ajo që po ndodhte në sipërfaqe, ndoshta nuk ishte mjaft përfaqësuese e asaj se çfarë po ndodhte në të vërtetë. Andaj, ndoshta, kjo është një vëzhgim tjetër shtesë që ishte i rëndësishëm, që në zyrën tonë më të madhe, në nivelin sipërfaqësor, mundeshe, si një person nga jashtë, të fitosh një përshtypje se secili ishte i kënaqur, se ka një ndërveprim të mirë mes kolegëve, se ajo që po ndodhte në këto rajone tjera të cilat ne i ndihmonim, nuk ishte patjetër duke u manifestuar ose të kishte ndikim mbi zyrën. Por, mendoj se në momentin që kishim takime tjera në të cilat na duhej të mësojmë më shumë për programet ose të përpilojmë përgjigjet ose analizimin e asaj se çfarë po ndodhte, atëherë disa prej këtyre konflikteve fillonin të paraqiteshin te personeli, te kolegët. Mua nuk më kujtohet ndonjëherë të kenë qenë agresivë ose madje edhe joprofesionalë. E gjithë ajo ishte profesionale, por ishte edhe personale. Më kujtohet që asnjëherë nuk kanë dalë jashtë kontrollit. Çdoherë ka qenë brenda bisedave të kontrolluara ose të mbyllura.

Por më pas, më kujtohet, kur dilnim në terren me makina, disa prej kolegëve ndanin haptazi dhe personalisht mendimet e tyre. Ndërsa unë... kur kujtohem, ndoshta këto momente ishin momente ku personeli ose kolegët që ishin të vendit ishin më të vetëdijshëm se kush gjendej në makinë, dhe zakonisht në makina nuk përziheshim. Mendoj se në momente, më kujtohet, ata dëshironin të ndajnë diçka me mua, ndonjë mendim, për kontekstin politik ose kontekstin e konfliktit, që nuk bëhej zakonisht në makina me kolegë të ndryshëm ose në makina plot me njerëz. Ishte më shumë këndvështrimi i një grupi etnik ose grupi kombëtar, dhe më pas, kishte një tjetër, në makinën tjetër, që dallonte nga biseda që zhvillohej kur kishim njerëz nga të dy përkatësitë etnike ose nga më shumë

ЕР: Прекрасно. Во ред. Ти живееше во Скопје, но често патуваше низ земјата, особено во западниот дел кој беше повеќе погоден со тоа што се случуваше. Што мислиш за меѓусебните односи и меѓуетничките релации на луѓето во тоа време? Дали можеше да забележиш нешто?

ЏХ: Да, тоа беше нешто што се обидував да го забележам и се обидував подлабоко да го разберам, затоа што чувствував дека некои од интеракциите на површно ниво и она што се случува на површина навистина не беа репрезентативни за она што е реалноста и тоа што се случуваше. И, знаете, ќе спомнам една дополнителна важна опсервација од нашата поголема канцеларија. На површно ниво, може, ако сте аутсајдер, првично да добиете чувство дека сите се задоволни и дека има добри колегијални односи, дека што и да се случува во овие други региони на кои реагираме не мора да се манифестираат или да влијаат и на односите во канцеларија. Но, мислам дека штом имаше други состаноци што требаше да навлезат подлабоко во програмите или дизајнирањето одговори или анализирањето на она што се случува, тогаш некои од овие конфликти почнуваа да се појавуваат кај персоналот и кај колегите. Не се сеќавам дека некогаш било агресивно, па дури и нешто слично, непрофесионално. Сето тоа беше многу професионално, но беше и лично. И така, се сеќавам дека речиси никогаш ништо не излезе од контрола. Секогаш остануваше во контролиран или ограничен контејнер на меѓусебна интеракција.

Но, тогаш можам да се сетам дека се качував во автомобили за да одиме на терен каде што колегите поотворено, лично со мене ги споделуваа своите мислења. И јас, знаете, кога ќе се присетам, мислам, добро, ова веројатно беа моменти кога персоналот или колегите кои се од земјата се свесни кој е во автомобилот, а обично не беа мешани. Мислам дека во тие моменти се сеќавам дека сакаа да споделат со мене нешто, мислење за политичкиот контекст или конфликтниот контекст, и дека тоа обично не се правеше во мешан етнички состав. Можеби тоа беше перспектива од една етничка група или национална група, а потоа од другата во различно возење со автомобил, за разлика од луѓето кои беа таму од двете етнички групи или повеќе етнички групи кои споделуваа и зборуваа отворено во автомобилот за поширокиот контекст. Тоа се случуваше на сегментиран начин. Не знам дали сум јасен?

ЕР: Да, да.

ЏХ: Да. Па такво е моето сеќавање. И исто се сеќавам...

përkatësi etnike që flisnin hapur për tema më të gjera. Kjo ka ndodhur në mënyrë më të segmentuar. Nuk e di a jam i qartë?

ER: Po, po.

JH: Po. Pra, ajo më kujtohet edhe mua. Gjithashtu, më kujtohet…

ER: …kjo ofron shumë..., më fal që po të ndërpres. Vetëm desha të komentoj që kjo ofron një pasqyrë të thellë dhe mundësi të merren informacione në atë mënyrë nga të dy palët, por unë mendoj se gjithashtu... duhet të jetë një pozitë e vështirë për ta gjetur veten ashtu.

JH: Po. Andaj unë vetëm isha duke thënë se ishte një peizazh i hershëm për mua, si në aspektin personal ashtu edhe në atë profesional, për të qenë i orientuar drejt, dhe do të më shërbejë shumë, dhe ishte, dhe ka qenë vërtet një pjesë e karrierës sime në jetën e mëvonshme, përfshirë këtu edhe në Shtetet e Bashkuara, ku edhe gjendem për momentin. Por, mendoj se përmenda më parë për dëgjimin, dhe duhej vërtet ta mbaj veten të disiplinuar për të dëgjuar dhe për të mos u përfshirë në asnjërën anë. Por, e dini, kisha mundësinë për të parashtruar pyetje dhe për të analizuar në ndonjë masë, por më kujtohet ndjenja se nuk duhej të shpreh mendimin apo qëndrimin ose të marr anë. Duhej të dëgjoj dhe të mbetet me aq.

Por, se a ishte ajo qasja e duhur ose jo, apo a ishte qasje e shëndoshë, këtë nuk e di. Por më kujtohet në atë kohë që po mendoja në vete, se më mirë do të ishte është nëse veproja ashtu. Dhe ashtu bëra. Dhe mendoj se hera e vetme kur unë ndoshta kam paraqitur këndvështrimin tim ose kam dhënë mendimin tim ndodhi për shkak të faktit se në shtator të vitit 2001, derisa isha unë në Maqedoni, ndodhën sulmet në Shtetet e Bashkuara, në Nju-Jork, në Uashington. Përnjëherë, çështjet e konfliktit, çështjet e llojit të dhunës gjeopolitike, dhe të gjithë flitnin për atë... edhe unë flisja për atë dhe të gjitha këto gjëra filluan që të lidhen bashkërisht në një mënyrë tjetër nga ajo që para shtatorit ndoshta nuk ishte shumë e qartë për botën.

Andaj, kjo gjithashtu ishte interesante për ta reflektuar. Ishte sikur një pamje që rritet e zvogëlohet. Ishte sikur je në Maqedoni, në këtë mikro-mjedis, duke punuar mbi çështjet e konfliktit, zhvendosjes, dhunës. Dhe më pas, si një i huaj, je pothuajse si, mirë pra, unë jam një lloj pale e paanshme që ka vendin këtu dhe që nuk duhet të marr anë, të cilën unë e kam mësuar se është pak naive dhe, sipas mendimit time, ndoshta një perspektivë kundërshtuese për ta pasur në ndonjë kuptim. Por, më tutje, përnjëherë, kjo ngjarje, ose kjo seri e ngjarjeve, ndodhën brenda Shteteve të Bashkuara, dhe ti bën një hap mbrapa dhe e vështron atë situatë.

ЕР: ... тоа овозможува многу... се извинувам што те прекинувам. Сакав само да искоментирам дека тоа ти овозможило голем увид и одлична можност да слушнеш информации од двете страни, но сепак верувам дека тоа било и тешка позиција во којашто си се наоѓал.

ЏХ: Да, баш и тоа сакав да го кажам, дека тоа беа моите рани почетоци, на професионален и личен аспект и тоа ми помогна да се ориентирам, всушност тоа навистина ми послужи, и беше дел од целата моја кариера, дури и потоа, и тука во САД каде што сум сега. И спомнав и претходно во врска со слушањето, требаше да се дисциплинирам себеси, да слушам, да не влегувам во дискусија без потреба. Знаете, можев понекогаш да поставувам прашања, но се сеќавам дека имав едно чувство дека не треба да искажувам мислење или став или да се истакнувам. Требаше да слушам и да остане на тоа.

И дали тоа беше правилниот начин или здравиот начин, не знам. Но се сеќавам дека си мислев дека можеби тоа е најпаметното нешто да го правам во тој момент. И да, мислам дека тоа и го правев. И мислам дека единствен пат кога пренесов свое мислење или став за тоа што се зборуваше беше фактот дека додека бев во Македонија во септември 2001 година се случи нападот на САД во Њујорк и Вашингтон. И одеднаш, прашањата за конфликтот, прашањата за геополитичко насилство, едноставно сите зборуваа за тоа, јас зборував за тоа и некако овие работи се поврзаа на различен начин што пред тој септември можеби не беа толку јасни за светот.

И да, тоа беше интересно да се анализира. Беше како да зумирате и да одзумирате. На пример јас бев во Македонија, во една микро средина, работев на конфликтот, на раселените лица и на насилството. И како аутсајдер требаше да бидам непристрасен и да не заземам страни, што подоцна разбрав дека е можеби наивно, според мое мислење беше можеби и конфликтна перспектива во некои случаи. Но одеднаш, овој настан или серијата настани се случија во САД, и одзумираш и го гледаш сето тоа! И тогаш се случуваат овие работи во светот и станува јасно дека можеби тие се поврзани на начин во смисла дека сите сме поврзани во една мрежа од конфликти и врски на кои сите влијаеме.

И така, тоа беа некои рани сознанија кои некако графички доаѓаа во мојот ум или во главите на другите во тоа време. И навистина се сеќавам дека бев поканет во Амбасадата на САД затоа што сум американски граѓанин, на еден вид состанок, за да се сретнеме и процесираме што се случи на 9.11.2001 год. И за време на тој состанок настана конфликтна ситуација меѓу американски граѓани во амбасадата. Некои од раните мислења и позиции и ставови на

Pastaj, disa prej këtyre gjërave që ndodhin në botë fillojnë të qartësohen në mënyrë se ndoshta janë të ndërlidhura, në mënyrë se të gjithë jemi në një rrjet të konfliktit dhe marrëdhënieve mbi të cilat të gjithë ndikojmë.

Pra, ato ishin disa prej realizimeve të reja ose të hershme që në një formë grafike më ranë mua në mend, por edhe të tjerëve në atë kohë. Mua në fakt më kujtohet që më kishin ftuar në Ambasadën e SHBA-ve sepse isha shtetas i SHBA-ve, që në një mjedis të shtetasve amerikanë atje, të procesojmë se çfarë ka ndodhur më 11 shtator [09.11.2001] dhe të takohemi për këtë çështje. Dhe në atë takim sikur të ishim zënë në konflikt ne shtetasit amerikanë në ambasadë. Dhe kështu disa prej opinioneve dhe qëndrimeve dhe pozitave të hershme të njerëzve ndaj shtytësve të kësaj, justifikimit të kësaj, njerëzit që kundërshtonin justifikimet, që thoshin nuk ka asgjë këtu të justifikueshme... dhe konflikti u shfaq aty në Ambasadën e SHBA-ve për çështje të cilat nuk kishin aspak të bëjnë me Maqedoninë. Por mendoj se njerëzit filluan të kuptojnë botën në një mënyrë tërësisht ndryshe përnjëherë. Pra, ky është një element tjetër i kohës sime në Maqedoni, që ndonjëherë unë e harroj, por më kujtohet që isha ulur në zyrë, duke shikuar pamjet e avionit të parë që u përplas në Qendrën Tregtare Botërore në Nju-Jork, dhe më pas, duke parë të dytin dhe më pas duke më kapluar një ndjenjë si, oh-ah, kjo do të ndryshojë botën, sinqerisht.

Por, po, nuk jam shumë linear me mendimet e mia këtu, Emrah, por mendoj se ajo është në njëfarë mënyre esenca, se gjërat ndodhin dhe kanë ndodhur derisa kam qenë unë në Maqedoni në mënyrë jo-lineare. Mund të mendoj për kalendarin në mënyrë shumë lineare, por jeta nuk ishte në atë mënyrë dhe asnjëherë nuk është.

ER: E vërtetë.

JH: Po, nuk e di nëse, thjeshtë do të them... në kuptim të kalimit pak në temën e punës humanitare që kam theksuar, për sigurimin e ndihmës joushqimore, e cila ka zgjatur tre ose katër muaj, dhe disi në mes të gjithë asaj, ose në pjesën e fundit të këtij procesi, unë gjithashtu punoja për mbështetjen e një ekipi, ekipi të ri në kuadër të CRS-së, mendoj se quhej Ekipi i Drejtësisë dhe Paqes, mendoj se ishte një ekip i ri, dhe kishte dëshirë që vërtet të kuptohej nëse ka ndërtim to paqes apo transformim të konflikteve, zgjidhje të konflikteve përdorej më tepër si term në atë kohë,... grupe që punonin dhe investonin në Maqedoni për këto çështje. Dhe duke u munduar të kuptojmë a ekzistojnë, kush punon në këtë çështje? Dhe kështu duke vendosur që ekipi ynë duhej në njëfarë mënyre të dalë jashtë, që të kuptojë atë atmosferë pak, të merr një vështrim të

луѓето кон тоа што водеше до тоа [нападите], оправдувањата на тоа, отпорот на луѓе кон тоа оправдување кои велеа дека такво нешто не се оправдува со ништо... конфликт настануваше токму таму во амбасадата, и тоа за работи кои немаа никаква врска со Македонија. Но, мислам дека луѓето одеднаш почнаа да го разбираат светот поинаку. Така, тоа беше и еден фрагмент од моето време поминато во Македонија на кој понекогаш заборавам, но се сеќавам дека седев во канцеларија, ја видов снимката од првиот авион што полета во Светскиот трговски центар во Њујорк, а потоа го видов вториот, а потоа почувствував и си реков: „уф, во ред, ова најверојатно ќе го промени светот“. Така што, не ги кажувам работите по ред во моментов Емрах, но мислам дека тоа е и поентата, дека работите што се случија за време на мојот престој во Македонија не беа линеарни. Можам да размислувам за календарот на многу линеарен начин, но животот не беше таков, и никогаш не е.

ЕР: Навистина.

ЏХ: Да, и не знам дали, само ќе спомнам малку нешто дополнително, нашата хуманитарна работа, обезбедувањето непрехранбени продукти траеше три или четири месеци, и некако во средината или на крај од тој процес, јас почнав да работам и во поддршка на нов тим во рамки на ЦРС, тимот мислам се викаше Тим за правда и мир и мислам дека беше нов тим, со желба навистина да разбере дали има изградба на мир или трансформација на конфликти, разрешување на конфликти се користеше како термин повеќе во тоа време... дали има групи кои работеа и инвестираа во Македонија на такви прашања. Тимот се обидуваше да разбере дали тоа се случува во Македонија и кој работи на тој простор? И така одлучивме дека нашиот тим, треба да помине време на терен и да разбере што се случува директно од терен, да добие смисла, да разбере дали има локални актери кои работат на овие прашања. Што прават тие? Кои се нивните предизвици? Кои се нивните намери и цели? Кои се нивните... Значи во тој процес поминав веројатно два месеци на пат, направив разговори со многу од овие групи, а потоа пишував збирни извештаи кои помагаа да се информира ЦРС за тоа што се случува, кој во тој процес изразил желба за соработка, за партнерство, или за заеднички активности. Така, тоа беше нешто што беше многу информативно за нас, да разбереме каде има можности и вид на моментум, и што исто така може да биде комплементарна улога за помош и поддршка од ЦРС.

ЕХ: Како одеше тој процес за тебе?

ЏХ: Се сеќавам дека ова беше навистина од голема помош, се

ri, të skanojë shtetin për të parë se ku janë aktorët lokalë qytetarë që punojnë në këto çështje. Çfarë janë duke bërë? Cilat janë sfidat e tyre? Cilat janë aspiratat e tyre? Cilat janë synimet e tyre? Cilat janë... Pra, duke kaluar atëherë, më duket, me siguri nja dy muaj në rrugë, duke vizituar dhe marrë në intervista shumë prej këtyre grupeve, dhe më pas përpiluam një raport të përmbledhur që do të ndihmojë në informimin e CRS-së për atë se çfarë po ndodhte, se kush, në atë proces, ndoshta ka shprehur dëshirë të bashkëpunojë, ose të bëhet partner me ne, ose dëshiron të bashkëveprojë. Kështu që ajo ishte diçka që ishte shumë informuese për ne gjithashtu, për të kuptuar se ku ishin mundësitë dhe a kishte një lloj momentumi, dhe çfarë gjithashtu mund të ishte roli plotësues i CRS-së për të ndihmuar, ose për të dhënë mbështetje.

ER: Si ka vijuar ky proces për ty?

JH: Më kujtohet që kisha shpresë dhe ndjenjën që ka gjëra të mira këtu, dhe ka mundësi të mira dhe veçmë është bërë punë e mirë, dhe e kuptoj disi qasjen të cilën këto grupe e kishin. Por, gjithashtu më kujtohet se disa prej tyre ndjeheshin, nuk dua të them të hutuar, por ndoshta të shqetësuar se si të drejtojnë veten nëpër paqëndrueshmërinë e kontekstit që në të vërtetë është paraqitur me shpejtësi në vitin 2001, dhe duke mos ditur se në çfarë drejtimi do të vazhdohet, ku do të përfundojë, dhe si të jesh pjesë e mëkëmbjes së shëndoshë të shtetit, që sipas meje, mendoj se ishte qëllimi kryesor i shumë grupeve që punonin në këtë fushë. Por, gjithashtu për të mësuar dhe kuptuar si një organizatë e re lokale në rritje, çfarë do të thotë ajo për ne, për punën në këtë fushë dhe në çfarë mënyre do të zhvillohet ajo? Andaj, më kujtohet që kisha ndjenjën se këto janë diskutime që duhet të zhvillohen në këtë moment, por sërish, ende nuk kam qartësi të pastër në këto biseda. Ato janë më shumë pyetje që ne i parashtronim, por edhe që na i parashtronin, dhe që në mënyrë kolektive të gjithë pyetnin, sikur, çfarë nënkupton e gjithë kjo? Çfarë do të jetë ndikimi i gjithë kësaj? Në çfarë mënyre, ne si sektor qytetar, si ndërtues të paqes ose aktorë qytetarë për transformimin e konfliktit mund të punojmë në këtë fushë? Çfarë nënkupton kjo për personelin tonë? Si mund të punojmë me komunitetin ndërkombëtar? A do të jetë komuniteti ndërkombëtar i pranishëm? A është komuniteti ndërkombëtar prani problematike ose kundërshtuese? Thjeshtë kishte shumë pyetje. Procesi në të cilin unë morra pjesë, mendoj se u karakterizua me shumë pyetje.

ER: A e kishe ndjenjën se kishit gjetur aleatë ose në përgjithësi persona që kishin potencialin e njëjtë të shërimit, të themi ashtu?

JH: Po, ka kaluar shumë kohë. Siç e thashë, unë kam qenë në

сеќавам како си велев, ај овде има и добри работи, добри можности, и веќе добра постоечка работа, и добив разбирање за тоа каде овие групи имаат пристап. Но исто така се сеќавам, дека дел од нив се чувствуваа, нема да речам збунето, но можеби загрижено како ќе го надминат нестабилниот контекст што се случи во 2001., и не знаеја кон што тој ќе доведе, кон што ќе води, како да се функционира во негово присуство, на здрав начин за исцелување на државата, што мислам дека беше главна цел на најголем број од групите што работеа во таа тема. Но исто така, само да учиме и разбереме што значи да се биде локална организација во зародиш, во раст, што тоа ќе значи за нас да работиме во овој простор и како? И така, се сеќавам како имав разговори за тоа што треба да се случува, но пак, немам јасно сеќавање дека за тоа имало јасен став тогаш. Тоа беа повеќе прашања, кои ние ги поставувавме или бевме прашувани или сите колективно се прашувавме, во смисла што значеше сето тоа? Што е влијанието на сето ова? Како ние како граѓанскиот сектор можеме да придонесеме кон изградба на мир или разрешувањето на конфликти на овој простор? Што би значело тоа за составот на нашиот персонал? Како ќе работиме со меѓународната заедница? Дали меѓународната заедница ќе биде таму? Дали меѓународната заедница е проблематична или конфликтна? Едноставно, многу прашања. Тоа беше дел од мојот процес којшто го карактеризираа многу прашања.

ЕР: Дали се чувствуваше дека наоѓаш сојузници во луѓето што ги среќаваше, со некаков потенцијал за исцелување да речеме?

ЏХ: Да, помина доста време. И како што кажав, јас бев и на многу други места. Така што не можам баш да се сетам на сè во смисла на конкретни организации, но се сеќавам дека беше динамичен сектор, што некако беше во зародиш, немаше ни 30 години, но имаше динамика. Имаше посветеност кон постојано учење и обид да се биде присутен на начин што не ѝ прави штета на ситуацијата, туку тоа беа платформи за соработка и разговор што навистина имаа цел да го трансформираат она што се случуваше во нешто поздраво и попозитивно во иднина. И се сеќавам како си велев, овде има неверојатни групи и енергија на посветени луѓе, но тука моите сеќавања запираат.

Ќе додадам дека истовремено, не се сеќавам како настана, но мислам... епа, дозволи ми и ова да го кажам, Емрах, само за да објаснам, Католичките служби за помош се потпираат на некои принципи кои се дел од католичкото општествено учење и се подлога или основа за пристапот на организацијата кон хуманитарноста и развојот во светот. А еден од нив е принципот наречен Супсидијарност. Супсидијарноста

shumë vende tjera. Andaj, nuk e mbaj mend saktë gjithçka në kuptim të organizatave specifike, por më kujtohet ndjenja se ka një sektor dinamik këtu dhe se ai në njëfarë mënyre është në ngritje. Nuk ka qenë andej për 30 vite, por kishte një dinamizëm. Kishte përkushtim për të mësuar, mësim të vazhdueshëm dhe tentim për të qenë një prezencë që nuk dëmton situatën ose përkeqëson situatën, por në fakt krijon mjete dhe pjesë hapësinore për bisedën dhe lidhjet relative të cilat janë të nevojshme për të transformuar në një mënyrë atë që jemi duke përjetuar në mënyrë negative në diçka më të shëndoshë dhe më pozitive për të ardhmen. Më kujtohet një ndjenjë sikur, mirë, ka disa grupe të mahnitshme dhe njerëz, dhe energji, dhe përkushtim, por kujtimet më mbarojnë diku aty.

Unë kisha shtuar se në kohën e njëjtë, por nuk më kujtohet saktë se si ndodhi, por mendoj se... pra, më lejo që të them thjesht, Emrah, të sqaroj... se Catholic Relief Services bazohet në disa parime të cilat janë pjesë e mësimit social katolik, dhe kjo pjesë është në themel, ose në bazë të qasjes së organizatës ndaj humanitarizmit dhe zhvillimit në botë. Një prej këtyre parimeve është parimi i Subsidiaritetit. Në thelb, Subsidiariteti është të kuptuarit, besimi që ata që jetojnë në një komunitet, më mirë i kuptojnë sfidat dhe mundësitë brenda atij komuniteti. Për këtë, ata janë më mirë të pozicionuar dhe të vendosur për t'u përgjigjur dhe për të udhëhequr përgjigjet ndaj këtyre sfidave. Andaj, ky është parimi kryesues që në fakt informon mbi mënyrën se si ne punojmë gjithkund nëpër botë.

Dhe e njëjta ishte edhe në Maqedoni. Dhe për atë kishte një dëshirë që të bëhemi partnerë me organizatat lokale dhe ato ta kuptojnë qasjen tonë gjithashtu. Me resurset tona, me kapitalin tonë social, si ne mund ta ndihmojmë atë që jeni duke u munduar të bëni? A ka diçka që ne mund të bëjmë për ta zhvilluar ose mbështetur atë? Pra, në këtë mënyrë, u lidhëm me MCIC (Qendrën Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar), që ishte një organizatë e madhe, organizatë e madhe lokale në Maqedoni. Më pas, kishte dëshirë që të zhvillohet një panair i parë i OJQ-ve, panair lokal i OJQ-ve në Maqedoni. Për këtë, ishim akorduar me një organizatë tjetër që quhej Instituti për Komunitete të Qëndrueshme (SHBA) për të punuar dhe për të organizuar një ngjarje shumëditëshe në "Aleksandar Palas", ku do të ishte vendi i mbledhjes, një platformë për të gjitha organizatat lokale që të vijnë dhe të prezantohen. Do të fitonim pasqyrë vizuale, ndërlidhëse të sektorit civil në Maqedoni. Më pas, të krijojmë lidhje me palët përkatëse, si për shembull me dikë që zhvillon aktivitete në fushën e arsimit, tjerët që zhvillojnë aktivitete për t'iu përgjigjur nevojave të komunitetit rom, tjerët duke punuar për çështje të grave... Prandaj, mund të them se ishte një proces i mahnitshëm, për të qen pjesë. Mendoj se ishte shumë i suksesshëm në të ndihmuarit që njerëzit të kuptojnë në mënyrë vizuale

во основа е моето разбирање, верувањето дека оние кои живеат во заедница, најдобро ги разбираат предизвиците и можностите во таа заедница. И така тие се најдобро позиционирани и поставени да одговорат на тие предизвици. И така, тоа е водечки принцип кој суштински информира како работиме насекаде во светот.

И тоа беше истиот случај со Македонија. И постоеше желба да се работи во партнерство со локални организации и тие да го разберат нашиот пристап. Со нашите ресурси, со нашиот социјален капитал, како можеме да помогнеме во она што се обидувате да го направите? Дали има нешто што можеме да направиме за да го продолжиме тоа или да го поддржиме тоа? И така преку тоа се поврзавме со МЦМС, која беше локална, голема локална организација во Македонија. И имаше желба некако да се направи првиот НВО саем, локален НВО саем во Македонија. И така, се договоривме со друга организација наречена Институт за одржливи заедници (од САД), да работиме на тоа да се организира повеќедневен настан во хотелот „Александар Палас" кој ќе биде место за состаноци, платформа за сите локални организации да се зближат. Тогаш и визуелно, можевме да добиеме чувство за постоењето на граѓанскиот сектор во Македонија. И, истовремено, можете и да разберете, а да, тие работат во образовниот простор, тие работат за да одговорат на потребите во ромските заедници, тие работат со жени. И навистина се работеше за фасцинантен процес од којшто бевме дел. И мислам дека беше доста успешен во смисла да им помогне на луѓето да го разберат граѓанскиот сектор и визуелно. Тоа беше навистина еден извор на оптимизам во тоа време. Бидејќи беше доста негативно. И сето ова нам ни помогна да разбереме кои се актерите во граѓанскиот сектор кои работат на различни теми во невладиниот сектор.

Да, и не знам колку долго тоа траеше во следните години или што се случи со тоа. Но, знам дека не беше единствениот. Мислам дека тоа се случуваше неколку години. Имам и постер што ќе ви го испратам на кој се гледа дел од промоцијата што ја направивме. Се сеќавам дека еден колега рече: „Познавам еден куп студенти на универзитет кои секогаш бараат да прават работи, да бидат вклучени, да бидат активни." Реков, во ред, ајде да ги земеме. Ајде, и дојдоа 15 студенти. И се сеќавам дека имав мобилен, како да се сретнеме во одреден момент и да рековме, во ред, добивме возила. Одиме. И еден колега ми рече: „Џејк, никој не потпишал дозвола за одење на терен. Не можеме само да ги напикаме студентите во возила за да прават нешто за нашата организација." Тоа беше многу добра поента. И така, тогаш моравме да составиме повеќе различни документи и тоа се случи, мислам дека

se ekziston sektori qytetar në Maqedoni. Ndoshta madje kjo ishte edhe burim i ngritjes ose optimizmit në këtë kontekst. Në atë kohë kjo ishte shumë negative. Organizimi i kësaj ngjarjeje gjithashtu na ndihmoi edhe neve që të kuptojmë se cilët aktorë janë në sektorin qytetar dhe në cilët sektorë të ndryshëm në kuadër të shoqërisë qytetare gjenden ata.

Po, dhe nuk e di se sa ka zgjatur ajo pastaj ose çfarë ka ndodhur me të. Por e di se nuk ishte e vetmja ngjarje e tillë. Mendoj se u mbajt edhe disa vite tjera. Kam një afishe të cilën do të ta dërgoj, ku tregon pjesë të promovimit që kemi bërë. Më kujtohet një koleg që tha se njeh shumë studentë nga universiteti që çdoherë kërkojnë angazhime, që të përfshihen, të jenë aktivë. Unë i thashë, në rregull, le t'i ftojmë. I ftuam, diku rreth 15 studentë universitarë erdhën. Më kujtohet se kisha celular, u takuam diku dhe gjetëm makinat. Të gjithë u futën në makina. Një kolege më tha, Jake, askush nuk ka nënshkruar dokumentin për mohim të përgjegjësisë (vërtetim për pjesëmarrje). Nuk mund thjesht të fusim studentë në makina dhe të bëjnë diçka për organizatën tonë. Kishte të drejtë. Andaj, më pas, duhej të hartojmë dokumentin dhe disa dokumente tjera, mendoj se unë vajta në zyrë, hartova diçka dhe i printova. Të gjithë i nënshkruan. Por në fakt, ne i morëm këta të rinj për të shkuar si grupe nëpër Shkup, në veçanti. Gjithashtu, sollëm kova me ngjitës, ujë dhe brusha. Kemi dalë vërdallë dhe kemi ngjitur këto afishe në të gjitha pjesët e Shkupit për të promovuar panairin e OJQ-ve dhe të sektorit qytetar. Do të dërgoj një prej këtyre, por nëse mund të paramendoni, nuk e di, ndoshta disa mijëra kemi ngjitur në gjithë vendin ose në gjithë qytetin, së paku ashtu dukej në atë kohë.

ER: Shumë mahnitëse. Po, të lutem m'i dërgo.
JH: Po, po.

ER: Kur bëhet fjalë për organizatat dhe vetë panairin, cilat mendon që kanë qenë kufizimet ose çështjet me të cilat është përballur sektori në atë kohë? Nëse të kujtohen detaje... më merr mendja që struktura etnike në kuadër të tyre ka qenë njëra prej çështjeve…

JH: Desha të filloj me atë. Mendoj se e dini, thjesht, shumë prej këtyre grupeve kanë pasur personel me më tepër gupe etnike ose grupe nacionale. Me siguri kanë punuar në mënyrë disi ritmike dhe kanë bashkëpunuar dhe më pas, pasi ndodhi 2001-shi, mendoj se kjo ka nxjerrë në sipërfaqe disa prej çështjeve që në atë kohë kanë ndikuar në punën e përditshme dhe bashkëveprimet e përditshme dhe kulturën brenda zyrës. Kur ta mendoj, organizimi i një panairi të OJQ-ve ose diçkaje të tillë ishte sikur një shans për të mobilizuar dhe investuar dhe do të ishte një

влетав во канцеларијата и ги спремив документите и ги отпечативме. А луѓето ги потпишаа. Во основа, со овие млади луѓе одевме во групи, посебно низ Скопје. И зедовме кофи со лепак и вода и четки. И ги распоредивме овие плакати низ Скопје за да го промовираме НВО саемот и граѓанскиот сектор. Па, ќе ти испратам еден од нив, но ако можеш да замислиш, поставивме не знам, можеби неколку илјади од тие низ целата земја или низ целиот град, така изгледаше во тоа време.

ЕР: Тоа е прекрасно. Да, те молам испрати ни ги.
ЏХ: Да, да.

ЕР: Кога се работи за организациите и за самиот саем, што мислиш, кои беа лимитирањата или предизвиците со кои се соочуваше секторот во тоа време? Дали можеш да се сетиш на некои детали... претпоставувам и кај нив имало етнички поставена структура...

ЏХ: Тоа сакав да кажам, мислам, почнувајќи со тоа. Мислам дека знаеш дека најголем број од овие групи имаа претставници од различни етничка или национални група. Веројатно тие работеле со некој ритам и соработувале, но во 2001 година испливале на површина некои прашања кои потоа влијаеле во нивното секојдневно работење и културата во канцеларија. И на некој начин, организирањето на НВО саемот беше и шанса да се инвестира и да се покаже еден здрав чекор којшто е надвор од конфликтот во 2001 година или можеби беше само привремено тргање на вниманието, не знам, но знам дека луѓето што беа дел од тоа и го организираа овој настан требаше да се претстават и да ги покажат нивните вредности и причини за продолжување на нивната мисија... Знаете тоа е добар процес низ којшто поминаа луѓето. Тоа беше како едно копче за премотување или рестартирање со коешто си го поставувате прашањето, „што сме, или за што навистина работиме“. И тоа беше барано од НВО саемот на некое ниво.

Мислам и на предизвиците околу ресурсите. главно стигнаа во земјата ресурси за хуманитарна помош и итна помош, но дел од потоа и за реконструкција. Не сум сигурен дека имаше многу ресурси за да се дојде до основните развојни предизвици на земјата, па дури и некои од двигателите на конфликтот и така што беше, и веројатно тоа останува засекогаш предизвик за локалните организации.

Да, се сеќавам дека невработеноста беше многу висока, само целокупната економска ситуација за земјата беше, знаете, предизвик затоа што многу млади луѓе бараа да одат на друго место за да се обидат да се реализираат настрана. Тоа е проблем или предизвик кога

hap i shëndoshë për të dalë nga mjegulla e konfliktit të vitit 2001 dhe mund të ketë qenë një shpërqendrim i përkohshëm, nuk e di, por e di se grupet që kanë qenë pjesë e kësaj duhej të organizojnë dhe të vijnë e të përfaqësojnë... të paraqiten dhe të mendojnë për vlerat e tyre dhe arsyet e ekzistimit të misionit të tyre. Ishte një gjë e mirë, të përfshihesh në mesin e gjithë asaj që populli po përjetonte. Si një rivendosje ose shpalosje e asaj se çfarë është, dhe për çfarë jemi aty të pranishëm. Mendoj se kjo nevojitej nga panairi i OJQ-ve në një shkallë të caktuar.

Mendoj për sfidat me resurset, një numër i resurseve kishin hyrë në vend kryesisht për përgjigje humanitare, përgjigje emergjente, dhe një numër tjetër për rindërtim pas kësaj. Nuk e di nëse ka pasur mjaft mjete për t'u përballuar me sfidat përkatëse të zhvillimit në vend dhe madje edhe për disa prej shtytësve të konfliktit dhe ajo ishte dhe me siguri mbetet përherë sfidë për organizatat lokale.

Po, më kujtohet se papunësia ishte shumë e lartë, dhe thjesht situata e përgjithshme ekonomike për vendin ishte, e dini, një lloj sfide, sepse shumë të rinj po kërkonin që të iknin jashtë dhe për të përcaktuar një karrierë ose rrugë të jetës në ndonjë shtet tjetër. Ajo është një problem ose sfidë kur mundoheni të krijoni një organizatë dhe të punoni. E dini, mendoj se, nuk më kujtohet sepse nuk isha në Maqedoni mjaft gjatë, por kam punuar në rajonet tjera, në vendet tjera të rajonit dhe në SHBA dhe ndonjëherë sektori qytetar është ose ka qenë i karakterizuar në mënyrë negative si i paefektshëm ose pa ndikim, ose madje edhe më keq, ndonjëherë i korruptuar. Ajo është shumë e padrejtë, e dini, të karakterizohesh, por ka një ndikim mbi perceptimet e njerëzve dhe mundësinë për të zhvilluar punën. Andaj, nuk jam i sigurt se a po ndodhte në atë kohë, nuk më kujtohet, por mendoj se kryesisht njerëzit nuk e kuptonin sektorin qytetar dhe rolin e OJQ-ve ose OJQ-ve lokale, madje edhe një lloj të aktiviteteve të ndërtimit të paqes.

Po, andaj mendoj se këto ishin sfidat me të cilat na duhej të punojmë. Keni sfidat e qëndrueshmërisë. Keni njerëz që dyshojnë në efikasitetin e punës suaj dhe madje në atë përse ekziston. Keni një udhëheqësi më të gjerë të vendit që në kuptimin politik mund të mos jenë, të shprehem në mënyrë diplomatike, nuk shfrytëzojnë ndikimin ose ndikimin pozitiv të sektorit qytetar. Ata më parë do të shfrytëzonin për qëllime tjera të pakëndshme ose të pashëndetshme të cilat i kanë. Ajo ka ndikim negativ mbi sektorin qytetar. Ato janë ndoshta disa prej kujtimeve të cilat unë i kam ose të kuptuarit në atë kohë.

Më kujtohet gjithashtu, njerëzit dëshironin mundësi për të mësuar si të bëhen udhëheqës më të mirë të OJQ-ve lokale, të ndjekin trajnime, të përfitojnë përvoja të reja dhe të ketë një lloj relacioni në

се обидувате да изградите организација и да работите. Знаете, мислам, не можам да се сетам, дека не бев доволно долго во Македонија, но работев во други региони, други земји во регионот и во САД и понекогаш граѓанскиот сектор е или бил негативно окарактеризиран како неефективен, невлијателен или уште полошо, понекогаш корумпиран. И тоа може да биде многу неправедно, знаете, карактеризирано, но има влијание врз перцепциите на луѓето и способноста да се заврши работата.

Па така, не сум сигурен дека тоа се случуваше тогаш, не можам да се сетам, но мислам дека главно луѓето не го разбираа граѓанскиот сектор и улогата на невладините или локалните невладини организации, дури и активностите што беа поврзани со изградба на мир.

Да, па мислам дека тоа беа предизвици поврзани со работата. Имате предизвици за одржливост. Имате луѓе кои ја преиспитуваат ефикасноста на вашата работа и зошто воопшто постоите. Политички имате пошироко раководство во земјата, што можеби нема да биде, само дипломатски ќе кажам, искористувајќи го влијанието или позитивното влијание на граѓанскиот сектор. Наместо тоа, тие можеби ги искористуваат за други задни или нездрави цели што ги имаат. А тоа има негативно влијание врз граѓанскиот сектор. Тоа се некои од можеби сеќавањата што ги имам или сознанијата од тоа време.

Се сеќавам и на луѓето кои сакаа можности, да научат како да бидат подобри лидери на локална невладина организација, да се обучуваат, да бидат изложени на други искуства и да имаат некакви односи на ниво на врсници кои би можеле да им помогнат како што им помагаат на нивните организации да растат. Значи, тоа е веројатно сè уште случај. Но, се надевам дека 24 години подоцна, има одреден раст во тој поглед. Да, веројатно не помагам премногу со разговоров во овој момент Емрах, но тоа се некои од моите сеќавања.

ЕР: Не, сето ова е корисно. Ми отвори и една дилема. Имајќи на ум дека зборувавте со толку многу организации во тоа време, и имајќи предвид што сте ги имале тие, на некој начин еднострани разговори со вашите колеги од тимот, и имајќи предвид дека сте биле во интеракција со толку многу луѓе од земјата. Дали се сретнавте со луѓе кои ви дадоа чувство дека тие ја разбираат другата страна, или имаат емпатија кон другата страна, дека имаат разбирање за што зборува другата страна? Од етнички аспект.

ЏХ: Значи, повторно, малку под влијание на времето, еве го моето сеќавање. Но, додека размислувам за тоа сега, се чувствувам како поголемиот дел од работата што ја направив беше во хуманитарниот

nivel të bashkëmoshatarëve që mund të ndihmojnë që ata të ndihmojnë organizatën e tyre të rritet. Me siguri ende veprohet kështu, gjithashtu. Por, shpresoj që, 24 vite më vonë, ka pasur ndonjë rritje në këtë kuptim. Po, me siguri nuk jam duke ndihmuar shumë në këtë pjesë, Emrah, por ato janë disa prej kujtimeve të mia.

ER: Jo, është e vyeshme kjo. Kjo ka hapur një dilemë për mua. Duke marrë parasysh që ke biseduar me shumë organizata në atë kohë, madje, edhe duke i pasur ato biseda, të themi, të njëanshme me kolegët nga ekipi dhe duke pasur parasysh faktin që ke qenë në bashkëveprim me shumë njerëz në vend. A ke takuar njerëz të cilët të kanë dhënë ndjenjën se ata në fakt e kuptojnë palën tjetër dhe se kanë empati për palën tjetër, dhe kanë kuptim të ndërsjellë për çështjen për të cilën pala tjetër është duke biseduar, pa dallim se për cilën palë jemi duke folur, në kuptimin etnik?

JH: Pra, sërish po e them, ka kaluar pak kohë, kaq më kujtohet ... Por, kur e mendoj tani, ndjej se pjesa më e madhe e punës që kam bërë është në fushën humanitare, dhe do të thosha gjithashtu edhe pas përfundimit të skanimit të OJQ-ve, skanimit të ndërtimit të paqes, përfundova me kryerjen e rolit për të rindërtuar infrastrukturën që është shkatërruar ose dëmtuar, veçanërisht në pjesën perëndimore të vendit. Kishim një shumë fondesh prej OKB-së për të rikthyer besimin tek njerëzit që të kthehen në komunitetet e tyre të mëparshme. Andaj, kjo ishte një pjesë e asaj që unë do ta konsideroja si përgjigje humanitare ose emergjente gjatë qëndrimit tim në Maqedoni. Më pas puna tjetër që përmenda për ndërtimin e paqes dhe panairi i OJQ-ve, ishin më shumë në fushën e organizatave qytetare me një mikro-fokus në çështjet e konfliktit dhe konfliktit etnik-nacional që zhvillohej në Maqedoni në atë kohë. Në atë hapësirë të vogël, në ato biseda me disa prej grupeve, me aktorët lokalë që ishin duke punuar në këto çështje, mendoj se ka pasur një analizë më të thellë mbi konfliktin qytetar, një përpjekje më të thellë si individë që të punohet në kuptimin e brendshëm, për të kuptuar dhe mbështetur dikë që mund të jetë me origjinë tjetër dhe dëshirë për të punuar në këtë drejtim që të mund të mbahet një lloj tensioni që ka ekzistuar në vend dhe sërish të lëvizim përpara. Por, më kujtohen ato dinamika, ato përkushtime të shprehura, puna që aktorët lokalë kryenin, për të përgatitur veten, personalisht dhe si organizatë, për të bërë këtë punë, për të vazhduar duke bërë këtë punë në Maqedoni.

Mua nuk më kujtohen që këto biseda dhe kjo punë të kenë qenë fort të përhapura ose të dukshme në fushën humanitare, ku merrja pjesë unë. Nuk them që nuk kanë ndodhur. Vetëm që këto biseda, këto veprime

дел, а исто така треба да кажам и по завршувањето на скенирањето на невладините организации, скенирањето за градење мир, преминав во улога да се помогне во реконструкцијата на инфраструктурата што беше уништена или оштетена, особено во западниот дел на земјата. Имавме одредено финансирање од ОН за да ја обновиме довербата, за луѓето да се вратат во нивните заедници. Така, тоа беше дел од она што јас би го сметал за моја хуманитарна или итна работа додека бев во Македонија. А потоа, другата работа што ја спомнав на ниво на градење мир и саемот на НВО беше повеќе вид на граѓански простор со одреден микро фокус на прашањата на конфликтот и на етнонационалниот конфликт што беше во Македонија во тоа време. Во тој микро простор, во тие интеракции со некои од групите, локалните актери кои работеа на овие прашања, чувствувам дека постоеше подлабока анализа на граѓанскиот конфликт, подлабок напор како поединци да работат внатрешно, да разберат и да се соживеат со некој кој можеби е од различно потекло и има желба да ја заврши таа работа за да може да издржи некаква тензија што постои во земјата, но сепак да оди напред. Така, се сеќавам на таа динамика, на оние, хм, изразени заложби и работата што ја правеа локалните актери, некако да се подготват лично и, и организациски да ја работат оваа работа, да продолжат да ја работат оваа работа во Македонија.

Не се сеќавам дека таквите разговори и таквата работа биле толку чести или видливи во хуманитарниот простор во кој сум бил дел. Не дека тоа не се случувало. Едноставно, тие интеракции, оние акции што ги правевме од коишто бев дел, едноставно не дозволуваа, или луѓето не сакаа да зборуваат, или можеби немаа способност, да изразат емпатија за другата страна или дури и да слушаат. Тоа повеќе беше како да продолжи да се движи, да се испорачува, да биде ориентиран кон акција, што беше потребно, но во исто време, не создаваше простор за слушање и таква желба да се вклучи и разбере другиот. Хм, тоа беше прилично бурен период, знаеш, многу се случуваше и тешко беше во тоа време да останеш своја личност, да си со себеси, и твојот тим. Ако управувате со тим, вашата организација, ако водите организација, да го направите тоа.

Се сеќавам сега, додека зборувам за овие работи, дека ЦРС донесе некои луѓе однадвор за да помогнат во олеснување на дел од овој разговор внатре, во нашиот тим. Се сеќавам на двајца луѓе кои дојдоа од Северна Ирска од различни страни во тој конфликтен контекст, кои беа обучени за медијација, но исто така и само за олеснување разговори низ конфликтните поделби и поминуваа време со нас за да ни помогнат со олеснување на некои од овие разговори.

që ne po bënim dhe pjesë e të cilëve isha unë, nuk lejonin... ose njerëzit nuk kanë dashur që të flasin për atë, ose nuk kanë pasur mundësinë, për të shprehur empati për palën tjetër... madje as të dëgjojnë. Këto hapësira nuk ishin të krijuara për të dëgjuar. Ishte më tepër, sikur ecnim, shpërndanim, sikur ishim të orientuar drejt veprimit, që ishte e nevojshme, por njëkohësisht, nuk ka pasur hapësirë për të dëgjuar dhe dëshirë të tillë për t'u angazhuar dhe për të kuptuar palën tjetër. Në fakt, ajo ishte një periudhë mjaft kaotike, e dini, po ndodhnin shumë gjëra dhe është vështirë që në kuadër të krejt asaj të jesh personi që je, të jesh vetvetja, dhe më pas, ekipi yt. Nëse menaxhoni një ekip, një organizatë, nëse jeni duke udhëhequr një organizatë... për të bërë këtë.

Vetëm do ta them edhe këtë gjithashtu, më kujtohet tash, kur flas për këto gjëra, se CRS-ja ka sjellë persona nga jashtë për të ndihmuar në lehtësimin e disa prej bashkëbisedimeve tona, brendapërbrenda ekipit tonë. Më kujtohen dy persona të cilët erdhën nga Irlanda Veriore, nga, si të thuash, anë të ndryshme të kontekstit të konfliktit, të cilët gjithashtu ishin të trajnuar ndoshta edhe në ndërmjetësim, por edhe për të lehtësuar bisedat të cilat mund të ndajnë njerëzit për shkak të konfliktit, që të kalojnë kohë me ne, të lehtësojnë disa prej këtyre bisedave të cilat unë i paskam harruar. Po më kujtohet tash kur flas. Dhe, mendoj se çfarë ka bërë ajo ishte që ka nxjerrë në sipërfaqe disa prej çështjeve për të cilat unë fola më herët, që mund të kaloje nëpër zyrë dhe dukej sikur gjithçka është në rregull në sipërfaqe. Por, kur këto biseda më të thella u ndërmjetësuan dhe u krijua hapësira për atë që këta dy të huaj kanë ndihmuar të krijohet... mendoj se shumë nga këto gjëra tjera dolën në pah. Mendoj se qëllimi ishte që të bisedohet për atë, dhe të sigurohet që ne ishim duke investuar në mjedis të shëndoshë për stafin tonë, për kolegët, dhe gjithashtu për të mbajtur bashkë ekipin dhe punën që po zhvillonim. Eh, unë nuk mund të them se cili ka qenë rezultati përfundimtar afatgjatë i kësaj, madje as se në çfarë mënyre këto , hëm, investime kanë kontribuar, sepse këto janë një proces dhe ndonjëherë mund të kalojë shumë kohë, por, e dini, unë nuk isha atje shumë gjatë, por mendoj se ka pasur një përpjekje që me qëllim të synohet të investohet në atë, si e kundërta e asaj që vetëm të thuhet, hajt se do ta kalojmë atë, të gjitha do të kalojnë..., kjo nuk u bë në atë mënyrë, ishte më shumë sikur kemi nevojë për ndihmë, kemi nevojë për mbështetje, dhe duhet në mënyrë të qëllimshme të pranojmë disa nga këto... një pjesë e kësaj dinamike të konfliktit të jashtëm në kuadër të organizatës sonë, në kuadër të ekipit tonë nëse doni, që ka ndikuar, qartë, edhe në rezultatet e punës sonë. Ishte sikur të kemi një relacion reciprok, të gjithë mbajmë konflikt brenda vetes dhe brenda familjes sonë, si dhe brenda komunitetit dhe organizatës sonë.

Сум заборавил на тоа. Сега размислувам за тоа и мислам дека со она што го направија се извадија на површина некои од оние теми за што зборував претходно, дека можеш да поминеш низ канцеларијата и да се чувствуваш како сè да е прилично солидно на површината. Но, штом почнаа да се фацилитираат и да се креира простор за овие подлабоки разговори од страна на тие двајца луѓе од надвор, мислам дека многу други работи тогаш излегоа на површина и се дискутираа.

И мислам дека целта таму беше да разговараме за тоа и да се увериме во тоа, дека вложуваме во здрава средина за нашиот персонал, нашите колеги, а исто така да го одржиме заедно тимот и работата што ја работевме. Не можам да кажам каков беше крајниот долгорочен резултат од тоа, па дури и како тие видови поддршка, придонесоа, бидејќи тоа се процеси, понекогаш може да потрае многу долго. Знаете, не бев таму доволно долго, но знам дека имаше обиди да се работи на тој план, наместо само да кажеме да, ќе го поминеме ова, сите ќе поминат, не функционираше на тој начин, повеќе беше во смисла: ни треба помош, потребна ни е поддршка, треба да си признаеме дел од ова... дел од оваа надворешна конфликтна динамика во нашата сопствена организација, во нашиот тим ако сакате, која имаше влијание, очигледно, во нашата работа. Тоа е како реципрочна врска, сите ние носиме конфликт во себе и во нашите семејства и во нашата заедница и во нашата организација.

И така мислам дека ЦРС стана многу подобра во разбирањето на таа поширока врска, таа внатрешна активна врска и работа на тоа, но мислам дека во тоа време тоа беше, тоа беше во зародиш или незрело разбирање, па се обидувавме да работиме на тоа и да се подобри таа состојба. Но, лично мислам дека тоа е работа што организациите треба постојано да ја вршат низ целиот свет сè додека тие организации се составени од луѓе.

ЕР: Но, изгледа дека институционалните напори не недостигале и во 2001 година кога се работи за ЦРС.

ЏХ: ... тие не..., може да го повториш прашањето?

ЕР: Велам дека не недостигале институционални напори да се прави тоа.

ЏХ: Не, го правевме. И знаете јас не бев на раководна позиција, и се сеќавам на раководството дека ги донесоа тие одлуки за да дојде помош од надвор и да се фацилитираат тие внатрешни разговори. Не беше тој напор, не беше таков да 60 луѓе повеќедневно да водиме фацилитирани разговори, тоа повеќе беше вклучено во

Andaj, mendoj se CRS-ja është bërë më e mirë në të kuptuarit më të hollësishëm të asaj marrëdhënieje më të gjerë, asaj marrëdhënieje të brendshme aktive dhe investimit në të, por mendoj se në atë kohë ishte, ishte si diçka e re ose e hershme për të kuptuar se çfarë ishim duke investuar, për të përmirësuar atë situatë. Por, mendoj unë personalisht, është punë që organizatat në gjithë botën duhet ta bëjnë në mënyrë të vazhdueshme, përderisa këto organizata janë të përbëra nga njerëz.

ER: Më duket se përpjekjet institucionale nuk kanë munguar madje edhe në vitin 2001, kur bëhet fjalë për CRS-në?

JH: … Ato nuk..., mund ta përsërisësh…?

ER: Nuk kanë munguar përpjekjet institucionale për ta bërë atë.

JH: Jo, ne e bëmë. Dhe unë, edhe ti e di, nuk isha në pozitë udhëheqëse, më kujtohet që udhëheqësia merrte ato vendime për të sjellë mbështetje nga jashtë për të lehtësuar këto biseda në kuadër të brendisë së organizatës, disi ... përpjekjet nuk ishin, ne nuk takuam ata 60 persona për biseda të tilla të lehtësuara disa ditë përnjëherë, por thjesht këta lehtësues ishin të angazhuar në kuadër të ekipeve tona specifike. Andaj, në saje të ekipit të arsimit, të ekipit të mikro-financave, të ekipit të përgjigjes emergjente, dhe ekipeve tjera që ishin pjesë përbërëse, zhvilloheshin këto biseda. Në ekipin tonë të Paqes dhe Drejtësisë, gjithashtu, po. Por, ishte një përvojë e... kur ta mendoj prej këtij këndvështrimi, me këtë përvojë të gjerë dhe duke punuar edhe diku tjetër, do ta karakterizoja atë përpjekje, në atë kohë, si përpjekje hyrëse. Por, çfarë ka ndodhur më pas, ose nëse ka ndodhur diçka më vonë, nuk jam i sigurt.

ER: Mirë. Të flasim pak për punën tuaj humanitare me personat e zhvendosur brenda vendit, në veçanti. Si ishte të punosh me ta, në aspektin praktik? Si dukej?

JH: Po, shpërndarjet e para për personat e zhvendosur brenda vendit, që ishin në qendrat kolektive, në kohën kur unë isha kyçur në atë, veçmë kishte ritmin përkatës, ishte funksionale, dhe pothuajse në ritëm javor ekipi përfshihej në aktivitete, merrte materiale, dhe mendoj se kishte disa pika të mbledhjes ku kemi marrë materiale në makinën të cilën e përdornim. Më pas, ishim tre persona që udhëtonim në kabinën e kamionit dhe shkonim në qendrat e ndryshme kolektive dhe në mënyrë të caktuar formale...

ER: A ishit ju i vetmi ndërkombëtar?

JH: Po, po. Ka pasur edhe dy ose tre zotërinj, mendoj se njëri prej

нашите посебни тимови. Така што во тимот за едукација, во тимот за микрофинансирање, во тимот за итна помош, во различи тимови што беа дел од нив, и таму се случуваа тие разговори. Во нашиот тим за правда и мир, исто така, да. Но беше убаво, морам да кажам дека имав многу искуства и на други места, тој напор тогаш можам да го наречам првичен, воведен напор. А што потоа се случуваше или дали нешто се случуваше, не сум сигурен.

ЕР: ОК. Ајде да зборуваме малку за твојата хуманитарна работа, посебно со внатрешно раселените лица. Како беше во практична смисла, да се работи тоа? Како изгледаше тоа?

ЏХ: Па, првите дистрибуции беа за внатрешно раселените лица во колективните центри, и во времето кога јас бев вклучен тоа си се случуваше редовно, знаете си функционираше и имаше неделна достава од тимот што беше дел од тоа, па знаете, подигнување на материјалите, мислам дека имаше повеќе точки од коишто се подигнуваа материјалите со камионот што го имавме. Потоа имаше тројца од нас што ќе се возат со овој камион до повеќе колективни центри да се доставаат материјалите и тоа си беше формална процедура...

ER: Дали само ти беше од странство?

ЏХ: Да, да. Имаше уште двајца господа, мислам дека едниот господин беше колега Ром, а другиот беше Албанец или Македонец, не сум сигурен. Сега се сеќавам дека имавме добри моменти додека се возевме со камионот и ги носевме материјалите, што беше многу методично. Имаше некој вид на лидерство во овие центри што ни беа доделени или одредени од претходно и секогаш знаеја кога ние доаѓаме. Пристигнувавме со список на станари, имаше некаков начин на доделување на материјалите во тоа време за да се потврди за кои од станарите се материјалите и потоа ја делевме помошта. Значи, сето тоа беше прилично едноставно.

Но, подоцна, како што спомнав дека ЦРС доби можност да управува, верувам дека тоа беше грант од милион долари од ОН наречена QUIPS Program, Quick Impact Projects, и така што во суштина беше обид за… тоа беше механизам за мал грант за дистрибуција на мали грантови од околу 10-30 илјади долари во обем, за невладини организации, за локални заедници во областите погодени од конфликт, во основа да создадат доверба дека луѓето можат и дека би сакале да се вратат во нивните заедници. И така тоа би можело да биде нешто како нови улични светилки кои беа уништени, имаше темнина, заедницата се чувствуваше небезбедно, и така новите светла ги натераа луѓето да се

kolegëve ishte një rom dhe tjetri, nuk e di a ishte shqiptar ose maqedonas sllav, nuk jam i sigurt. Mua vetëm më kujtohet se kalonim mirë duke u vozitur në kabinën e kamionit dhe shpërndarjet kryheshin në mënyrë metodike, kishte udhëheqës në këto qendra kolektive që ishin përcaktuar ose vendosur më herët dhe ata zakonisht e dinin që jemi duke ardhur. Arrinim me një listë të të vendosurve aty, bëhej përcaktim i shpërndarjeve në atë kohë dhe merrnim konfirmim se cilët ishin ata qytetarë dhe pastaj ata merrnin ndihmën e caktuar. Gjithçka ishte e drejtpërdrejtë dhe e qartë.

Më vonë, siç e përmenda, CRS-ja fitoi mundësinë për të menaxhuar një grant prej një milion dollarësh nga OKB-ja që quhej QUIPS Programi, Quick Impact Projects (Projekte për Ndikim të Shpejtë), dhe kjo ishte në fakt një përpjekje për të... ishte një mekanizëm i vogël i granteve për të shpërndarë grante të vogla në shuma prej 10-30 mijë dollarë, për OJQ-të përkatëse, për komunitetet lokale në rajonet e përfshira në konflikt, për të rikthyer besimin tek popullata dhe që të kenë dëshirë të kthehen në komunitetet e tyre të mëparshme. Mund të ishte diçka e vogël, si mungesë e dritave të rrugës, që ishin shkatërruar, ishte errët, dhe njerëzit nuk ndjeheshin të sigurt, andaj, me furnizimin e dritave të reja njerëzit ndiheshin më mirë, ishte më sigurt, vendi bëhej më mikpritës, më shumë dukej si shtëpi. Ndoshta mund të ketë qenë edhe rindërtim i çatisë së qendrës së ambulancës, ose çfarëdo gjëje tjetër.

Nuk ka pasur shumë kufizime se çfarë mund të financonim, por krijuam një ekip prej më shumë personave, mendoj se ka qenë prej pesë ose gjashtë personave në këtë komision, që do të shqyrtonte..., pra në thelb promovonim këtë mundësi dhe më pas njerëzit do të mësonin për atë, organizatat lokale do ta kuptonin këtë, dhe më pas edhe ato do të mund të aplikonin dhe ky komision i personave që ka përfaqësuar CRS-në, që ka përfaqësuar organizata lokale, që ka përfaqësuar UNHCR-in, shqyrtonin aplikimet në baza javore dhe merrnin vendime me kritere dhe në përgjithësi... nuk më kujtohet i gjithë procesi, por... dhe më pas këto grante zbatoheshin dhe - me shpresë se do të nxitej besimi, do të kthehej, do të kujdesej për të në këto komunitete.

Për këtë duhej shumë të udhëtojmë nëpër këtë rajon, deri në komunitetet më të vogla, në pjesë më të largëta në veri të Tetovës, për të verifikuar se cila ishte situata, gjithashtu bënim edhe vlerësim të terrenit. Gjatë këtyre udhëtimeve, sigurisht që takoheshim edhe me zyrtarë lokal ose përfaqësues të organizatave... Ja, këto janë disa prej kujtimeve të mia për këtë periudhë. A ke ndonjë pyetje për këtë, Emrah?

ER: Jo, asgjë specifike në këtë drejtim. Megjithatë, jam kureshtar... Po, të lutem vazhdo.

чувствуваат како ова да е побезбедно и гостопримливо место, повеќе како свој дом. Можеби беше реконструкција на покрив на амбулантски центар, можеби беа, различни проекти.

Навистина немаше премногу ограничувања за тоа што сè би можело да се финансира, но формиравме тим со повеќе лица, верувам дека можеби беа пет или шест луѓе во оваа комисија, кои ги разгледуваа апликациите, така што, во суштина прво ја промовиравме ова можност и тогаш луѓето кога ќе разбереа за грантовите, локалните организации потоа можеа да аплицираат. Мислам дека покрај ЦРС, во изборот беа вклучени локални организации и УНХЦР, кои ги разгледуваа тие неделни апликации и носеа одлуки врз основа на критериуми… Не можам да се сетам на целиот процес, но… и тогаш тие грантови се имплементираа со надеж дека ќе се создаде доверба, ќе се поврати и дека ќе се негува во овие заедници. И сето тоа бараше доста патување низ регионот во мали заедници во изолирани места на северот од Тетово, да се провери ситуацијата и да се направи проценка на терен. Тоа значеше средби со локални лидери, претставници на организации,... тоа се некои мои спомени од тој период, дали имаш некое прашање во врска со ова Емрах?

ЕР: Не, ништо конкретно во таа насока. Но, љубопитен сум... да, те молам продолжи.

ЏХ: ... Па знаеш, интересно беше. Значи тоа ми беше прв пат. Многу од тоа што го доживеав во Македонија ми беше првпат во оваа работа. Така што тоа беа моите први искуства со таканаречени проектни концепти и методологии за брз импакт. И нема да кажам дека се сомневав во нив, но едноставно се прашував колку имаат ефект овие мали проекти со крајна цел луѓето да се вратат во своите места на живеење. И потоа бев преместен на друга позиција во друга земја пред тие проекти да завршат. Така што немав прилика да видам или да расудувам кој би бил долгорочниот ефект од нив. Дали тие акции направија да се вратат луѓето во своите места? Така што не можам да зборувам за тоа, но можам да кажам дека тоа беа напори од меѓународната заедница што се практикувале и на други места и беа воспоставени во Македонија со цел да се придонесе кон враќање на луѓето во своите населени места.

ЕР: Добро. Зошто си замина? Дали беше тоа твој избор?

ЏХ: Мислам дека имаше доза на избор, бидејќи јас бев на почетоците на мојата кариера и сакав да се посветам на неа. Така што ми беше понудено долготрајна позиција со полно работно време

JH: … E di, është interesante. Ajo ishte hera ime e parë. Shumë nga ajo që kam përjetuar në Maqedoni ishe hera ime e parë në këtë lloj të punës. Ishte hera ime e parë që të përjetoj një koncept dhe metodologji të projekteve me ndikim të shpejtë, nëse mund t'i quajmë ashtu. Nuk them që kam pasur dyshime, por më interesonte se sa me ndikim këto projekte të vogla mund të jenë për këtë qëllim të përgjithshëm, të kthimit të personave ose ngjashëm. Në fund, më transferuan në pozitë tjetër, në një shtet tjetër para se ky projekt të përfundojë. Andaj, nuk kisha mundësinë që të shoh madje as të mendoj për ndikimin afatgjatë të cilin mund ta ketë pasur. A ka lehtësuar kthimet në bashkësitë e origjinës për popullatën? Nuk mund të them, por mund të them se ishte një përpjektë nga komuniteti ndërkombëtar që është zbatuar edhe në vende tjera, dhe është sjellë në Maqedoni gjithashtu për të lehtësuar kthimet.

ER: Mirë. Përse u larguat? A ishte kjo zgjedhje e juaj?

JH: Po, mendoj se ishte një lloj zgjedhjeje, në kuptimin që isha në fillim të karrierës sime dhe kërkoja që të zhvilloja karrierën. Gjithashtu, më ofruan pozitë afatgjate në menaxhim, në nivel të menaxhimit të programit, që edhe ishte qëllimi im, një prej qëllimeve të mia. Desha të shfrytëzoja rastin. Puna ishte në Timorin Lindor, Timor-Leste, meqë Timor-Leste ishte duke fituar pavarësinë. Ishte veçmë pavarësuar në vitin 2002 kur unë arrita atje.

Meqë ra fjala, isha shumë i pikëlluar që po largohesha nga Maqedonia, dhe në fakt, nuk duhej të largohem nga Maqedonia. Personalisht, isha shumë i lumtur atje. Mësoja shumë dhe më mungonte. Më mungonte aq shumë saqë dëshiroja të kthehem në rajon nëse mundja, në ndonjë pjesë të jetës në të ardhmen. Disa vite më vonë, pas punës në Azinë Juglindore, Kaukazin Jugor, Lindjen e Mesme, Afrikën Veriore..., erdha sërish në Sarajevë dhe Bosnjë e Hercegovinë, duke mbuluar atë vend, Serbinë, dhe vendet tjera të ish-Jugosllavisë. Kjo më erdhi si një rikthim i mirë, mund të shprehem ashtu, në këtë rajon për mua.

Por, nuk kisha mundësinë që të qëndroj shumë kohë në vitet pasuese në Maqedoni. Ndoshta kjo do të ndryshojë ndonjëherë. Megjithatë, e kam vëzhguar situatën dhe kam shikuar disa prej sfidave me të cilat jeni përballuar. Ndoshta edhe ka pasur pak progres. Ka ende mundësi, por edhe shume sfida.

ER: Pak më shumë për kohën kur ke qenë në Maqedoni gjatë vitit 2001, për atë periudhë. Në fillim, përmende se ke pasur disa distinktivë me të cilët ke lëvizur nëpër rajone të ndryshme. Si ishte të kalosh nga një territor i kontrolluar në tjetrin? A kaloje nëpër pika të kontrollit? Cili ishte përjetimi yt?

како менаџер на програма што тогаш и ми беше цел. И сакав да ја искористам таа прилика. И тоа беше во Источен Тимор, Тимор-Лесте, во периодот кога Тимор-Лесте стануваше независен. Беше независен во 2002 година кога јас заминав таму.

И вака кога ќе се присетам, навистина бев тажен што си заминувам од Македонија, и можеби не требаше да си одам од Македонија. Јас бев навистина задоволен таму. Учев многу и многу ми недостигаше. Толку ми недостигаше, што планирав да се вратам во регионот во некоја блиска иднина. И неколку години подоцна, по Југоисточна Азија, по Јужен Кавказ, по Блискиот Исток, Северна Африка, завршив повторно во Сараево, Босна и Херцеговина, покривајќи ја земјата, Србија и останатиот дел од поранешна Југославија и тоа за мене беше прекрасно обединување со регионот.

Но немав прилика да поминам повеќе време во Македонија во тој период. Се надевам дека тоа ќе се промени во иднина. Сè уште сакам да се вратам. Сепак будно следам што се случуваше во меѓувреме и низ кои предизвици поминуваше земјата. Веројатно е направен некој прогрес. Има можности сигурно, но и предизвици.

ЕР: Може ли да се навратиме за периодот додека бевте во Македонија во 2001 година. Прво споменавте дека сте имале некакви пропусници за да се движите низ различни региони. Како изгледаше да се движите од една контролирана територија кон друга? Дали поминувавте низ контролни пунктови? Какво беше тоа искуство за тебе?

ЏХ: Искрено, не се сеќавам дали имаше вооружени контролни точки... можеби сум грешка. Во моето сеќавање немаше вооружена контрола. Но, можеби сум грешка. Искрено не се сеќавам, но памтам дека требаше пропусницата да ми биде на видливо место и да ги има моите податоци со слика, за да можам да влезам во било која општина, во канцеларииите, да се сретнам со градоначалникот, да го најавам нашето присуство, нашето доаѓање и на некој начин да добиеме дозвола и благослов да продолжиме со нашата работа.

Исто така, се сеќавам дека кога гледав нагоре, забележливо беше албанското знаме кое се вееше на столб за струја или на нешто високо закачено и тогаш знаевме во која територија влегувавме. И се сеќавам дека си мислев дека тоа е различно од тоа што сум го забележал подолу. Но знаете откако ќе бидете во овие заедници и ќе ја надминете оваа линија, за мене беше нормално тоа што го гледав, со кога работев и какви прашања поставував. И не се сеќавам дека имаше некоја огромна разлика во врска со тоа. Имаше локални невладини

JH: Sinqerisht, nuk më kujtohet nëse ka pasur ndonjë pikë kontrolluese të armatosur që është dashur të kaloj... ndoshta edhe gabim jam. Kujtimet e mia nuk kanë ndonjë pikë kontrolluese të armatosur. Por, mund të gabohem, sinqerisht, nuk më kujtohet. Më kujtohet që kishte nevojë që të mbaj atë zinxhirin në qafë me lejen për kalim, e cila kishte kartën e identifikimit dhe fotografinë time, me atë mund të kaloja në gjitha komunat ku duhej të takohem me kryetarët e komunave në zyrat e tyre, për t'i njoftuar mbi praninë tonë, arritjen tonë në atë komunitet dhe esencialisht mund të them, për të marrë një lloj bekimi, për të me punën që po bënim.

Më kujtohet gjithashtu se nëse shikonit lart, do të shihnit ose ndonjë shtyllë elektrike, ose diçka të ngjashme lart në ajër, me një flamur shqiptar të ngjitur, i cili shënonte territorin në të cilin po kalonim, që po hynim. Më kujtohet se po mendoja atë, po mendoja që kjo ishte diçka tërësisht ndryshe nga ajo që e kam parë rrugës. Por, kur veçmë të hynit në këto komunitete, kur më vetëm gjendeni në atë rrugë, ishte sikur normale në kuptim të asaj që shihni, me çka punoni, çfarë lloje të pyetjeve parashtroni. Andaj, nuk më kujtohet të ketë pasur diçka më ndryshe ose më të dalluar në atë kuptim. Shpeshherë kishte një përfaqësues të ndonjë OJQ-je lokale, ose siç thosha unë, partneri ynë, përfaqësuesi ynë, vetë kryetari i komunës, ose ndonjë përfaqësues i zyrës së kryetarit, ose komunës..., nuk më kujtohet ndonjë gjë shumë e vlefshme për t'u shënuar lidhur me atë. Më kujtohet se njerëzit ishin falënderues për përpjekjet që ishim duke i bërë për të ndihmuar komunitetin. Nuk më kujtohet që jam ndjerë në rrezik ose diçka të tillë. Nuk kishte rrezik. Më kujtohet se po mendoja, ose ndoshta edhe isha i shqetësuar, për minat tokësore, ose thjesht, minat në rrugë, dhe duke e menduar këtë, që nuk ka më luftime në atë çast, por para disa javëve ka pasur, dhe... e dini... mund të shihni të gjithë atë, madje edhe mund të ndjeni edhe aromën, por a ka lloje tjera të mbetjeve që kanë mbetur prapa si mina dhe... Më duket që ka pasur një delegacion i ndërkombëtarëve që kishin vdekur nga një mine në rrugë gjatë kësaj periudhe. Më duhet të rikujtohem por mendoj se ajo kishte ndodhur. Atë gjithsesi e mendoja.

ER: Po. Cilat ishin marrëdhëniet tua me institucionet shtetërore dhe mundësisht edhe me forcat e sigurisë së shtetit?

JH: Nuk më kujtohet, e di... Emrah, nuk më kujtohet. Unë isha në nivel të oficerit të ri dhe kisha rolin tim, përderisa njerëzit në nivel më të lartë më kërkonin diçka, unë përmbushja atë rol... dhe sinqerisht nuk më kujtohet. Mund vetëm të komentoj pa informata të plota. Komenti im është se CRS-ja ka marrëdhënie përkatëse me institucionet kompetente

организации често, или како што кажав наши партнери, нивни претставници, градоначалници или претставници на градоначалникот или општината, ... не се сеќавам на нешто важно во врска со тоа. Паметам дека луѓето главно беа благодарни за нашите напори да ѝ се помогне на заедницата. Не се сеќавам дека сум почувствувал дека сум во некаква опасност или нешто слично. Немаше закана. Но се сеќавам дека постоеше загриженост кај мене за нагазни мини или само, знаете, мини покрај патот, и си мислев, да, во моментов тука нема никакви борби, но пред неколку недели имаше, и знаете, можете сето тоа да го видите, дури и да го намирисате, но има ли и други последици што остануваат, како што се мините и... Јас како што паметам, мислам дека имаше и меѓународна делегација што загина од мина покрај патот во тој период. Треба да се навратам и да видам, но мислам дека тоа се случи. И дефинитивно тоа ми се моташе низ паметот.

ЕР: Да. А какви ви беа односите со државните институции или службите за безбедност?

ЏХ: Знаеш, не можам да се сетам Емрах, не можам да се сетам. Јас бев тогаш на некое ниво на приправник, па тоа беше така што имам доделено улога и луѓето што се на позиција ми кажуваат што треба да правам во таа улога... така што искрено не се сеќавам, можам само да коментирам без целосни информации. Мојот коментар тука би бил дека ЦРС има релации со соодветна национална институција, каде и да работиме, за да го работиме тоа што го работиме. Претпоставувам така било и од нашите менаџери во тоа време. Да нè најават, зошто одиме таму, да ја најават нашата намера за одреден регион, да ја најават поддршката кон Владата на Македонија и нејзините напори, или било која друга потреба. Секогаш сме многу расположени да се искомуницира и да се развијат односи за поддршка на општинско ниво или национални ниво кога можеме и дефинитивно да не влегуваме во конфликт или да ги поткопуваме тие напори.

Тоа беа сензитивни времиња. Претпоставувам дека ЦРС беше многу сензитивна да се осигура дека сме во добри односи и дека комуницираме јасно со локалните и националните власти. Другата работа што сакам да често да ја кажувам за идентитетот на нашата организација е тоа дека ние сме очигледно католичка организација. Ние сме дел од глобална католичка федерација наречена Каритас Интернешенелс. Мислам дека вкупно има 180 членки. Овие групи и овие организации се хуманитарни и развојни тела на Католичката црква во земјите низ светот. Постои Каритас Македонија. Каритас постои и во Босна и Херцеговина. Каритас во САД се всушност Католичките

kombëtare, kudo që punojmë, për të bërë punën e duhur. Ky ka qenë rasti edhe me udhëheqësinë tonë në atë kohë. Të njoftojmë se përse ne gjendemi atje, për të informuar mbi punën tonë që zbatojmë, në këtë rajon në veçanti, për të informuar mbështetjen tonë për qeverinë e Maqedonisë dhe përpjekjet përkatëse, për çfarëdo që të jenë objektivat. Çdoherë jemi të gatshëm të komunikojmë dhe të zhvillojmë marrëdhëniet dhe mbështetjen, zakonisht për objektivat komunale ose kombëtare, atje ku mundemi, dhe përfundimisht jo të kundërshtojmë ose pengojmë këto përpjekje.

Ishte një kohë e ndjeshme. Mund të them se CRS-ja ishte tepër e ndjeshme që të sigurohet se jemi në marrëdhënie të mira dhe që jemi duke komunikuar mirë e qartë me autoritetet lokale dhe kombëtare. Një gjë tjetër që do të them, që është një lloj identiteti në kuadër të organizatës sonë, ne qartë jemi një organizatë katolike. Jemi pjesë e një federate globale të organizatave katolike që quhen Caritas Internacionales. Mendoj se mund të ketë diku rreth 180 entitete të këtij lloji. Këto grupe, këto organizata janë organe përfaqësuese humanitare dhe zhvillimore të Kishës Katolike në vendet e gjithë botës. Caritas ekziston edhe në Maqedoni. Ajo është Caritas Macedonia. Caritas ka edhe në Bosnjë e Hercegovinë. Caritas nga SHBA-të është Catholic Relief Services. Ne punojmë vetëm në vende në të cilat kemi ftesë për të punuar nga Kisha Katolike dhe me mbështetjen e organizatës Caritas, edhe pse jo çdo shtet i botës ka organizatë Caritas. Këtu rikthehemi në pjesën e Subsidiaritetit të cilën e kam përmendur më para, që ata në komunitet e kuptojnë më mirë. Ne punojmë vetëm nëpërmjet partnerëve tanë lokalë nëpër botë. Kemi edhe partnerë ndërkombëtarë. Ne kemi edhe qeveri dhe palë tjera të cilat janë partnere me ne, p.sh. qeveria e SHBA-ve si partner bilateral. Por mekanizmi ynë kryesor ose mjeti ynë është të punojmë me partnerët lokalë, dhe ne lejojmë që partnerët lokalë të udhëheqin aq sa dëshirojnë dhe sa lejon situata, dhe ky është modaliteti ynë i veprimit. Kjo gjithashtu na ndihmon edhe në marrëdhëniet të cilat i kemi me autoritetet lokale dhe kombëtare. Kjo dallon prej vendi në vend. Disa përfaqësues të kishave janë partnerë mjaft aktivë me autoritetet, kombëtare ose lokale. Në disa vende, situata nuk është e tillë. Por, zakonisht, përfitojmë të paktën në nivelin minimal nga kjo marrëdhënie. Ndonjëherë, është edhe pjesë e kontestit të konfliktit, dhe si organizatë katolike duhet të jemi të vetëdijshëm dhe vigjilentë, si dhe sa më shumë realë për këtë. Kjo ndonjëherë mund të paraqet sfidë, por ajo është sfida e të punuarit në botë.

Po, dhe do të them për mua personalisht, mua më ka tërhequr në fillim CRS-ja për shkak të këtyre parimeve. Unë nuk jam katolik, nuk jam, unë në fakt jam rritur si djalë i një prifti protestant në Shtetet e Bashkuara,

служби за помош - ЦРС. Ние одиме да работиме во земји единствено ако сме поканети од локалната Католичка црква а со тоа и на Каритас организацијата, иако секоја земја во светот нема Каритас организација.

Тоа повторно нè наврака на онаа тема поврзана со Супсидијарноста што ви ја спомнав претходно, дека оние што се дел од заедницата најдобро ја разбираат. Работиме само преку локални партнери ширум светот. Имаме и меѓународни партнери. Имаме влади и други партнери со нас, американската влада и билатералните односи. Но, нашиот примарен механизам и начин на работа е со локални партнери, и им дозволуваме на локалните партнери да водат онолку колку што сакаат и колку што ситуацијата дозволува, и тоа е нашиот модалитет.

Тоа исто така ни помага со релациите поврзани со локалните и националните власти. Тоа варира во секое место. Некои црковни претставници се многу активни партнери со властите, национални или локални. Во некои места, не е така. Но сепак, ние минимално имаме бенефит од тие релации. Понекогаш тоа е дел и од контекстот поврзан со конфликтот исто така, и како Католичка организација ние треба да сме свесни, трезвени и реалистични со тоа. Тоа понекогаш може да биде предизвик, но тоа е предизвикот при работењето во светот.

Да, и исто така сакам за мене лично да кажам, дека јас првично бев привлечен да работам со ЦРС поради овие принципи. Јас не сум католик, не сум католик. Јас всушност бев израснат како син на протестантски свештеник во Соединетите Држави, но сметам дека принципите се исти и тие се такви, тие беа целта или поттикот јас да се вклучам во оваа работа и на некој начин... да ако сакате и со теолошка терминологија, ние ја имаме молитвата во вид на христијанска практика, а во молитвата се вели дека Божјото царство дојде, „Да дојде царството твое, да биде волјата твоја како на небото така и на земјата“, така што оваа идеја беше и дел од тоа на што сме обврзани, и како да работиме во светот на начин кој го рефлектира Господ и целите негови за нас и царството негово. Ова беше и дел од мојата цел и потрага да се помине низ различни моменти и сезони на длабока верба и проверка на истото, бидејќи јас бев сведок на многу загуба кај луѓето во нивните животи и многу тага. И однесувањето на луѓето кон нивните луѓе, сето тоа е многу тешко да се испроцесуира, да се посведочи, да се провери и да се има влијание... и имаше влијание и на мене, понекогаш и се мачев, дури и сега..., можеби посебно сега со дел од сето ова. И знаете тоа е на некој начин повторно некој дуалитет во овие ситуации кога може да видите толку многу моќ и тоа да ве награди и збогати со тоа што го гледате кај луѓето, начинот на вашата работа, тоа што сте дел или едноставно сте среќни што сте дел од тимот и неговите напори, и

por mendoj se këto parime janë të njëjta dhe janë në një mënyrë, ato ishin edhe qëllimi ose shtyrja për mua që të përfshihem në këtë punë dhe disi... po, kemi edhe lutjet e Zotit, si praktikë krishtere dhe lutja ndaj Zotit thotë që e dini se mbretëria e Zotit vjen "ardhtë mbretëria jote, u bëftë vullneti yt në tokë, si në qiell" dhe kjo ideja e asaj se çfarë detyre kemi dhe si mund të punojmë në tokë në mënyrë që do të pasqyrojë Zotin dhe qëllimet e tij për ne dhe për mbretërinë e Zotit, nëse mund të përdor terminologji teologjike. Pra, ajo ka qenë një pjesë e rrugëtimit tim dhe kërkimit tim dhe, e di, kam kaluar shumë momente dhe stina të besimit të thellë dhe të hamendjes gjithashtu, si dhe kam parë humbje, njerëz që kanë humbur shumë dhe aq shumë në jetën e tyre, vuajtje. Mënyra e sjelljes së disa njerëzve me njerëzit tjerë ndonjëherë është shumë vështirë të kuptohet, të vështrohet, të dyshohet, ka një ndikim... ka pasur ndikim edhe mbi mua, ndonjëherë edhe kam vështirësi me këtë, madje edhe sot... ndoshta, posaçërisht sot, me këtë çështje. E ke parasysh, është një lloj si sërish një dyzim i këtyre situatave, ku mund të shihni aq shumë fuqi, të mahniteni dhe të pasuroheni me atë që jeni duke parë tek njerëzit, dhe në një mënyrë, puna dhe e gjithë ajo që je duke bërë të bën të ndjesh kënaqësi që je pjesë e një ekipi që përpiqet dhe që është duke investuar më shumë sesa që është duke fituar, por pastaj njëkohësisht je duke parë gjëra të tmerrshme dhe... e di, gjëra që nuk mundesh, nuk mund t'i shtypësh përgjithmonë, të lënë mbresë dhe bëhen pjesë e psikikës tënde në një mënyrë. Po, jam duke folur shumë gjëra tani, por vetëm desha të them se mendoj se duke i menduar të gjitha këto dhe me kalimin e kohës, duke u munduar të ndjek një pjesë të asaj që është ndoshta shëmti, ose dhimbje, ose hamendje, është shumë vështirë, ndoshta edhe është një gjë pozitive që të kalosh disa gjëra, për punën që bëjnë organizatat. Mendoj se të gjithë duhet ta bëjmë këtë reflektim në punën tonë, për t'u siguruar se nuk jemi duke ndikuar ose përhapur ndjenjë negative të cilën e kemi absorbuar në mënyra që i bëjnë gjërat më negative dhe që shkaktojnë konflikte. Unë mendoj se është e rëndësishme për organizatat dhe për ne si njerëz, sepse në njërën anë është kjo një vrasës i ngadaltë për ne si qenie njerëzore, por edhe mendoj se organizatat mund të jenë burime të konflikteve, madje edhe nëse motivet e tyre janë të mira, ndoshta edhe për zgjidhjen e konfliktit, por ndonjëherë gjërat janë më të ndërlikuara nga ajo që mund të shihet.

ER: Mirë. Si identifikohesh në kuptim të religjionit?

JH: Po, unë ende e kam besimin tim që është, ndoshta në një kuptim, më i thellë, dhe më personal për mua. Kemi një shprehje në SHBA,

знаете дека тимот вложува повеќе отколку што добива. Но истовремено вие гледате ужасни работи и... знаете работи што не можете трајно да ги потиснете, тие ве обележуваат и стануваат дел од вашата психа во некоја смисла.

Така што да. Можеби доста шетам сега во разговоров, но сакав да кажам дека тоа размислување поврзано со болката, испрашувањето е тешко од една страна, но од друга страна е добра работа за работата што ја прават организациите. Мислам дека сите треба да си правиме интроспекција во нашата работа за да се осигуриме дека не влијаеме или дека не праќаме негативна енергија којашто сме ја впиле па да придонесеме стварите да се негативни или конфликтни. И лично сметам дека тоа е важно за организациите и за нас како луѓе бидејќи конфликтите се тивки убијци за луѓето, но и за организациите, кои исто така можат да бидат извор на конфликт дури и ако нивните мотиви се добри, а не со цел поттикнување на конфликт, дури и кога сакаат да разрешат некој конфликт, но едноставно работите се покомплицирани од тоа.

ЕР: Да. Како се идентификувате во религиозна смисла?

ЏХ: Па, сè уште имам верба, тоа е во некоја лична подлабока смисла. Имаме израз во САД дека луѓето како мене понекогаш ги нарекуваат причарс кид (preacher's kid) или детето на свештеникот, РК - тоа е краток акроним за детето на свештеникот. И како дете на свештеник, знаете имав секакви стереотипни етикети. Една од нив беше дека тоа се едни од најлудите луѓе што ќе ги сретнете. Друга изрека е дека тие се често создавачи на пеколни ситуации, во смисла одат насекаде со нивната коса во пламен, предизвикувајќи хаос со нагон за забава до самоуништување, ако може да се каже така. И истовремено сум видел многу за да кажам за жал дека оваа етикета е и често вистинита. Значи, поентата ми е дека ако навистина пораснеш во институционален, религиозен вид на црковно опкружување, тоа дефинитивно понекогаш може да направи да се чувствувате, според мене, ограничено, воздржано и нездраво.

И мислам дека во овој момент, и исто во контекст на САД, јас лично сè потешко наоѓам начин да ја прифатам и да вложувам во институционалната религија. Но, можам да ја разберам вредноста во заедницата и потребата да се свика донекаде одговорност што доаѓа со здрав начин на религиозно собирање, ако сакате, и солидарност и издигнување и поддржување на едни со други. Кога поплавите се случуваат, треба да се поддржуваме еден со друг. И во таа насока ја

personat si unë ndonjëherë marrim emrin PK. PK është një fëmijë i priftit (Preacher's kid), një shkurtesë për një fëmijë të priftit. Të qenët një PK ka shumë karakterizime stereotipie. Një prej këtyre është se PK-të janë disa prej personave më të çmendur që mund të keni parë. Një shprehje tjetër është se PK-të zakonisht janë "shumë të gjallë", gjegjësisht bëjnë rrëmujë kudo që të jenë, shkaktojnë kaos dhe bëjnë qejfe vetë-shkatërruese dhe të prirë nga mllefi, nëse mund të themi ashtu. Andaj, unë kam parë mjaft, që të kuptoj se kjo nuk është vetëm një karakterizim, por shpesh është e vërtetë. Nëse rriteni në mjedis institucional, fetar dhe kishtar, me siguri që kohë pas kohe, do të ndiheni, së paku unë ndihem, i kufizuar, me duar të lidhura dhe jo shumë i shëndetshëm.

Mendoj se në këtë pikë, si dhe në kontekst të SHBA-ve, unë personalisht e kam më vështirë që të përqafoj dhe të investoj në religjionin institucional. Megjithatë unë e kuptoj vlerën e komunitetit dhe të thirrjes dhe ndonjëherë edhe llogaridhënien që vjen me llojet e shëndetshme të tubimeve religjioze, nëse mund të them ashtu, dhe solidaritetin, mbështetjen, dhe përkrahjen e njëri-tjetrit. Kur të rritet niveli i ujit gjatë vërshimeve, duhet të mbahemi me njëri-tjetrin. Andaj, vlerësoj kolektivin në këtë kuptim. Por kam vërejtur që ndonjëherë këto institucione keqpërdoren dhe manipulohen ose bëjnë abuzime. Kam rezervë dhe hamendje që në këtë moment të zhytem tërësisht në gjithë këtë.

Pra, feja që kam karakterizohet si fe krishtere. Jam model i atit të Krishtit, ose, përpiqem të jem, dhe ky është qëllimi im dhe ajo që më jep fuqi mua. Por jo edhe të nënshtroj ose t'u tregoj tjerëve se çfarë duhet të bëjnë. Thjesht është një rrugë në të cilën gjendem unë. Po, në fund do të them që kam mësuar shumë në jetën time me Kishën Katolike, veçanërisht për komunitetin françeskan, dhe vërtet kam mësuar që të vlerësoj qasjen e orientuar drejt komunitetit të rendit françeskan në kuadër të komunitetit katolik. Siç e përmenda, mësimi social katolik, është një lloj strukture për fenë, pjesë e së cilës jam edhe unë. Jam rritur në mënyrë që nuk i kam pasur patjetër këto të strukturuara, madje edhe sikur parime udhëheqëse për ta përkthyer fenë në veprim. Dhe vërtet duke e vështruar fenë si një folje veprimi.

Nuk është puna që të ulesh dhe vetëm të meditosh dhe të jesh në kontakt me Zotin. Ka të bëjë me mënyrën se si të manifestojmë diçka më të mirë për njerëzit dhe si të jemi duke ndryshuar veten dhe të tjerët në një mënyrë e cila është reflektuese e një dinamike të kthyer të fuqisë, apo jo? Aty ku më të paktë janë më të fuqishmit. Kjo është diçka në të cilën unë dua të marr pjesë. Me kalimin e kohës dhe me moshë, vazhdimisht jam duke kërkuar mekanizmin e vërtetë që të veproj. Ndonjëherë kjo mund të jetë vetëm që të largohesh nga rruga. Vërtetë, e mendoj, po.

гледам вредноста на заедницата. Но понекогаш овие институции се злоупотребуваат и се манипулираат. Јас сум воздржан и внимателен во овој момент за целосно да се впуштам во тоа.

Значи, тоа е вера која би се карактеризирала како христијанска вера. Јас сум татко на Христовиот модел, или се трудам да бидам, и тоа е мојата цел и она што ме тера. Но, тоа не е да се потчини или да му се кажува на некој друг што треба да направи. Тоа е само патот по кој одам. Да. И ќе кажам и ова, научив многу во моето време со Католичката црква, посебно со францисканската заедница, и многу го вреднувам пристапот фокусиран на заедницата од страна на францискаткиот ред како дел од католичката заедница. И како што спомнав, католичкото општествено учење, ова е донекаде структура за верата во која сум дел. И јас пораснав на начин кој не нужно имаше вакви структурирани, речиси како водечки принципи за преточување на верата во акција. И навистина е вид на гледање на верата како глагол поврзан со акција.

Не се работи само за седење и медитација и за контакт со Бога. Се работи за тоа како манифестираме нешто подобро за луѓето и како се менуваме себеси и другите на начин што е одраз на вид на динамика на превртена моќ, нели? Каде што најмалку се најмоќните. И така, тоа е она во коешто сакам да бидам дел. И како што стареам, постојано барам кој е вистинскиот механизам или начин да го правам тоа. И понекогаш тоа е само останување надвор од патот. Навистина, мислам, да. Така... да, ќе треба да имаме неколку интервјуа, Емрах. Оваа тема е прилично длабока.

ЕР: Да, Имам уште неколку прашања доколку имаш уште енергија за тоа?

ЏХ: Да, ако имаш уште внимание, да.

ЕР: Да, имам, да. За работи што ме интересираат. Можеби се мачам со АДХД малку, но имам јасен фокус кога станува збор за работи кои се многу интересни и ми се важни.

ЏХ: ОК, тогаш, двајцата треба да го плакнеме лицето со по малку ракија. Тоа би ни помогнало.

ЕР: Да, веројатно, ако имав дома. Едно прашање што го имав, а беше поврзано со религија е тоа дека многу од луѓето во земјата беа муслимани или православни христијани, па дури и во тимот на ЦРС во тоа време. Што би рекол, каква улога имаше религијата во тие динамики за тебе лично, но исто и за ЦРС и сите со коишто беше во интеракција?

Andaj... po, do të duhet të bëjmë më shumë intervista, Emrah. Kjo është temë shumë e thellë.

ER: Po. Unë kam edhe disa pyetje nëse keni energji për ta.

JH: Po, nëse ende ke vëmendje të plotë, po.

ER: Po, kam. Atë po. Për gjërat që më interesojnë. Ndoshta unë vuaj nga ADHD pak [QESH], por jam i prirë të kem një fokus tuneli kur bëhet fjalë për gjëra që janë shumë interesante dhe të rëndësishme për mua.

JH: Mirë, por, të dy duhet të hedhim pak raki fytyrës. Ajo duhet të ndihmojë.

ER: Po, sikur të kisha pak në shtëpi. Një pyetje që kisha dhe është e ndërlidhur me religjionin gjithashtu, duke marrë parasysh që shumë njerëz të vendit ishin myslimanë dhe të krishterë ortodoks, madje edhe në ekipin e CRS-së në atë kohë, çfarë do kishe thënë, çfarë roli ka luajtur religjioni në këto dinamika, për ty personalisht, por edhe për CRS-në, dhe gjithashtu për të gjithë me të cilët ishe në bashkëveprim?

JH: Pra, në këtë kontekst në Maqedoni, kujtesa ime është një kuptim i vazhdueshëm, në rend të parë, i identitetit të organizatës në të cilën kolegët ishin duke punuar dhe ishin bërë pjesë, qofshin ata myslimanë, ortodoksë, ose ateistë jugosllavë, nuk e di, a po? Mendoj, ka shumë qasje të ndryshme ndaj fesë, por njohja dhe mbështetja për disa prej parimeve për të cilat unë kam folur, sikur njerëzit e kanë respektuar qasjen dhe ishim të lumtur, jo vetëm që kishin punë, por që ishin pjesë e qasjes së shëndoshë ndaj punës në të cilën ishim pjesë të gjithë. Andaj, mendoj se njerëzit disi e respektonin natyrën katolike të gjithë kësaj, edhe nëse nuk e mendonin shumë këtë. Mendoj se të gjithë e dinin se nga vinte kjo mbështetje, si punojmë, përse punojmë në atë mënyrë. Faktin që nuk duhet të jeni katolik që të keni ato vlera të njëjta, të respektoni qasjen, dhe të punoni në kuadër të CRS-së, mendoj se këta njerëz e kanë respektuar atë. Unë gjithashtu e respektoj. Unë isha që në fillim me angazhimin tim me CRS-në, dhe kjo ishte shumë e rëndësishme për mua. Dhe mendoj se në ato kohë të konfliktit dhe për këtë periudhë të konfliktit në Maqedoni në të cilën duhej të zhvillohen biseda të vështira, ku dinamika të vështira ishin në lojë, të kesh parime të cilat mundje të vështrosh dhe bisedosh, si një subsidiaritet, të paraqitet një dëshirë të futesh thellë në konfliktin për kontekst të analizës, të jesh i ndjeshëm ndaj konfliktit. Mendoj se duhet të shkosh sa më afër që mundet.

Nëse je i sinqertë, duhet të afrohesh sa më afër që mundet konfliktit

ЏХ: Па, во тој контекст во Македонија, како што се сеќавам првенствено во врска со идентитетот на организацијата каде работеа и беа дел и колегите, дали беа муслимани, православни или југословенски атеисти, едноставно не знам, така? Сепак, мислам дека има различни пристапи до верата, но главно признанието и поддршката за некои од принципите за кои веќе зборував постоеше и луѓето го ценеа пристапот и беа среќни што не само што имаа работа, туку што се дел од тој здрав пристап на работата чиј дел бевме сите. И мислам дека луѓето го ценеа тој католички пристап, иако можеби не поминуваа долго време во размислување за тоа. Мислам дека луѓето знаеја од каде доаѓа ова, кои сме ние, како работиме, зошто работиме на тој начин. Тука е и фактот дека не мора да си католик за да ги имаш сите тие вредности, да го цениш тој пристап и да работиш за ЦРС. И мислам дека тоа на луѓето им се допаѓаше и го ценеа. И јас исто така. И тоа беа моите почетоци во ЦРС, и за мене тоа беше многу важно. И мислам дека во тие моменти на конфликт и таа година на конфликт во Македонија во којашто тешки разговори требаше да се случат, тешки динамики требаше да се случат, да постојат принципи на кои можеш да се огледаш, како супсидијарноста, сакаш да имаш подлабока анализа на конфликтот и анализа на контекстот, да бидеш сензитивен кон конфликтот. Мислам дека треба да се приближиш.

И ако си искрен, тогаш треба да се приближиш до конфликтот и да разбереш што го предизвикува истиот, кој е афектиран од истиот, кој има корист, кој е тригерот, кој е таму потенцијално да помогне за истиот да се надмине? И тоа е на некој начин супсидијарност на дело. И мислам дека луѓето тогаш учеа за ЦРС и го ценеа фактот дека организацијата има религиозно потекло, католичко потекло и ја ценеа работата што ја правевме.

Последователно, на други места каде што работев, имаше конфликтни религиозни поделби, или религијата се користеше како обележје или идентитет за конфликт, или насилство, да бидам искрен. И, само ќе кажам дека тоа не секогаш ја исклучувала Католичката црква или католичката заедница, ако разбирате што велам. И така, тоа прави непријатна ситуација за ЦРС да ја исполни нашата мисионерска цел, додека некои можеби мислат дека заземаме, или треба да заземаме страна, дека треба да ги поддржуваме католиците, да бидам директен, така? Зошто ги поддржуваме православните? Зошто го поддржуваме муслиманот? Ние сме католици.

И така, ние, секогаш велиме дека даваме поддршка и помош на луѓето не затоа што се католици, туку затоа што ние сме католици. Со други зборови, тоа е она што нè тера да ја работиме оваа работа,

për ta kuptuar se çfarë e motivon, kush është ndikuar nga konflikti, kush përfiton, kush po e shkakton, kush gjendet aty që mundësisht të ndihmojë për të tejkaluar konfliktin. Andaj, kjo është një lloj subidiariteti, në manifestimin e tij në njëfarë mënyre. Dhe kështu mendoj se njerëzit po mësonin në atë kohë për CRS-në, dhe kanë respektuar faktin që ka pasur origjinë religjioze, origjinë katolike për punën të cilën zhvillonin.

Si pasojë, në vende tjera ku kam punuar, ka pasur konflikte me përçarje fetare, ose religjioni është përdorur si shenjë ose identitet për konflikt, ose dhunë në fakt, të jem i sinqertë. Si dhe, vetëm do të them se kjo çdoherë nuk e ka përjashtuar Kishën Katolike ose komunitetin katolik, nëse më kupton se çfarë dëshiroj të them. Kjo e bën pak të ndërlikuar dhe shpeshherë e ka bërë të ndërlikuar për ne, për CRS-në që të, të plotësojmë qëllimin tonë të misionit, ndonëse disa mendojnë se ne jemi duke marrë anë, ose duhet të kemi marrë anë, se ne duhet të mbështesim katolikët, të jem konkret, a po? Pse jemi duke mbështetur ortodoksët? Pse jemi duke ndihmuar myslimanët? Ne jemi katolikë.

Dhe ne, çdoherë themi që jemi duke ofruar ndihmë dhe mbështetje njerëzve, jo sepse janë katolikë, por sepse ne jemi katolikë. Me fjalë tjera, ajo është motivimi ynë që të bëjmë këtë punë, identiteti dhe feja jonë katolike. Kjo nuk ka rëndësi për njerëzit të cilët ne i ndihmojmë. Andaj, po, kjo ka qenë qasja udhëzuese, që është në gjithçka në të cilën kemi marrë pjesë. Po, jo secilit i pëlqen kjo, e di, ndonjëherë kemi udhëheqës të cilët thonë, po, po ... por çfarë me këtë? Çfarë do bëhet me ne? Po, ne jemi duke ndihmuar të gjithë. Ose, përse jeni duke ndihmuar ata? Ata e kanë bërë këtë,... Por, e dini, është interesante edhe të vështrohet gjithashtu, sa më shumë kohë që kolegët kalojnë në CRS, ne japim kontribut edhe për kulturën, por edhe jemi të ndikuar nga kultura, mësimi dhe parimet e organizatës. Dhe si rezultat, ju keni disa prej mbrojtësve më të mëdhenj dhe më të fuqishëm të mësimit social katolik nga gjithë bota, nga myslimanë të cilët janë kolegë tanët. Dua të them se unë e kam përjetuar këtë vazhdimisht, ata më sfidojnë, dhe kuptohet, më duhet të marr veten, më duhet të jem më i qartë në këtë drejtim për fuqinë dhe për urtësinë. Andaj, është një dinamikë interesante për ta parë se si zhvillohet.

Nuk isha në Maqedoni aq gjatë sa për të vështruar rritjen në kuptimin afatgjatë ose zhvillimin e kësaj dinamike. Por, siç thashë, kam kaluar shumë kohë në rajon, në vendet tjera, në kontekste të ngjashme. E di se ka respekt për qasjen që keni ndërmarrë dhe që Caritas e merr nga komuniteti ortodoks, nga komuniteti mysliman, si dhe nga komunitetet tjera. Mendoj, ka edhe disa grupe të vogla të feve tjera ose grupeve religjioze edhe në ish-Jugosllavinë, që kanë respekt dhe përfitim nga kjo qasje. Nuk e di a jam duke u përgjigjur atë që...

нашиот католички идентитет и вера. И не е важно ништо од тоа кај луѓето на кои им служиме. И така, да, тоа беше водечки пристап во сè во што сум бил дел. И да, не секој го сака тоа, знаете, понекогаш добивате лидери кои велат: „да, да, да, но што е со ова? Што е со нас? Па, ние ги поддржуваме сите. Зошто ги поддржуваш нив? Тие го направија ова.“ Но, знаете, тоа е, исто така, интересно да се види, бидејќи колегите поминуваат повеќе време во ЦРС, а ние, знаете, ние придонесуваме за културата, а исто така сме под влијание на културата на организацијата на учењето и принципите.

А вие, добивате некои од најартикулираните и најжестоките бранители на католичкото општествено учење ширум светот, од муслимани кои ви се колеги. Мислам, сум го видел тоа повторно и повторно, ме предизвикувале, леле, треба да се соземам, да се обидам тука со соодветни изрази за моќта и за мудроста. Значи, интересна динамика е да се види како сето тоа се одвива.

И знаете дека не бев доволно долго во Македонија за да го видам долгорочниот раст или еволуција на таа динамика. Но, како што реков, поминав многу време во регионот, во другите земји, во други слични контексти. И знам дека постои почит за пристапот што го имавме и што Каритас го има од православната заедница, од муслиманската заедница, како и од другите заедници. Мислам, постојат делови и на други верски групи или религиозни групи и во поранешна Југославија, кои го почитуваат и имаат корист од пристапот. Не знам дали го сфатив тоа што го имаше на ум...

ЕР: Да, да, апсолутно.

ЏХ: Јас... да..

ЕР: Моето следно прашање би било, кое беше најтешкото искуство за тебе за емотивно да го испроцесуираш? И можеби исто така што беше за тебе најтешко да разбереш додека беше во земјата тоа време?

ЏХ: Хм, емотивно, јас не... нема да се преправам дека јас дури... не знам како го процесуирав. Мислам дека јас... знам дека бев многу млад. Се надевам дека емотивно сум созреал оттогаш. Мислам дека сум. Мислам дека животот ме принудил тоа да го направам. Така што не сум сигурен дека емотивно сум процесуирал сè што се случуваше во тоа време. Искрено мислам дека голем дел од тоа било длабоко складирано за подоцна да го процесуирам со други искуства. Понекогаш како што тече животот, искусувате други работи и ви помагаат да испроцесуирате што се случило претходно или нешто

ER: Po, po, absolutisht.
JH: Unë... po...

ER: Pyetja ime e radhës do të ishte, cila ishte gjëja më e vështirë për ju, që ta përballoni emocionalisht? Dhe ndoshta, cila ishte gjëja më e vështirë për ta kuptuar kur ishit në vendin tonë në atë kohë?

JH: Hëm, e di, emocionalisht, unë nuk jam... nuk do të shtirem që unë... nuk e di si e kam procesuar atë. Unë mendoj se isha... isha shumë më i ri. Shpresoj që jam pjekur emocionalisht deri në një nivel. Mendoj se po. Mendoj se jeta veçmë më ka detyruar që një pjesë të ndjenjave të mia të piqen. Andaj, nuk e di nëse emocionalisht madje isha duke përpunuar gjithçka që ndodhte në atë kohë. Sinqerisht mendoj se një pjesë e konsiderueshme e kësaj ishte disi e përfshirë thellë në vetvete dhe më pas ishte përpunuar me pika tjera të referencës. Ndonjëherë, duke qenë në vende tjera dhe duke përjetuar gjëra tjera, të ndihmon që të kuptosh atë që ka ndodhur më para ose diçka tjetër që ke përjetuar. Mendoj se ndoshta sfida më e madhe ishte në fakt të mundohem të kuptoj një kontekst shumë të ndërlikuar. Më vonë, e mësova atë që po ndodhte në atë rajon... si dhe në vendet tjera ku kam qenë. Mendoj, gjithçka ka shtresa, si një qepë, dhe vetëm i heq shtresat e qepës. Me këtë, bëhet gjithnjë më e ndërlikuar. Nuk bëhet më e qartë. Sa më gjatë që të jeni në një vend, ajo bëhet më e ndërlikuar. Ndaj, mendoj se është një lloj ballafaqimi me atë realitet. Sikur, e dini, keni dalë nga studimet pasdiplomike dhe mendoni që keni këtë të menduar analitik, ose, kritik me të cilin mund të jepni diagnozë për çështjet dhe t'i analizoni ato. Më pas, filloni jetën në botën e vërtetë dhe vizitoni vende si këto. Thjesht, është... sikur... është sikur... pak qesharake. Por, mund të jetë edhe dëmtuese. Dhe kështu me të kuptuarit të këtij realiteti, për mua, është sikur unë, kjo pjesa analitike, dhe e dini, unë vetëm duhet të dëgjoj. Dhe unë dua ta kuptoj dhe të kap këtë. Por a është ky realiteti? A është e mundshme të jetë? Me atë lloj, si dhe në proces të zhvillimit të kësaj, duhet të parashtroni pyetjet, dëshironi të parashtroni pyetjet, të depërtoni, të pyetni përse, dëshironi ta bëni këtë, por kjo mund të jetë mjaft e ndjeshme dhe problematike nëse bëhet në mënyrë të gabuar.

Thjesht të kuptoni, për shembull, më herët i përmenda minat tokësore, minat përreth rrugës, ka shumë mina metaforike në këto kontekste të cilat mund t'i ndizni ose t'i aktivizoni me të shkelur duke qenë injorant, ose i pasigurt, ose i pandjeshëm. Unë mendoj se ishte, thjesht, një lloj fakti për mua, vetëm të përballohem me atë realitet dhe të mund të zhvillohem si rezultat, në kuptim të këtij konteksti. Por, gjithashtu, edhe në kuptimin profesional. Andaj, të qenët i ndjeshëm ndaj secilit është

што сте го виделе. Мислам дека можеби најголемиот предизвик беше навистина да се разбере еден многу комплексен контекст. И подоцна го разбрав и контекстот за регионот но... и за други места каде што бев.

Мислам дека сè е како лупење на лушпи кромид. И станува сè покомплицирано. Не станува појасно. Што подолго поминуваш на некое место, толку покомплицирано станува. И така мислам дека некако се справувам со таа реалност. Како на пример кога завршувате постдипломски студии и мислите дека ја имате сета аналитичка способност за критичко размислување со којашто можете да ги дијагностицирате проблемите и да ги анализирате. И потоа пристигнувате во вистинскиот свет и добивате таква позиција. И тоа е... како да кажам... тоа е навистина смешно. Но исто така тоа може да биде и штетно. И тоа искуство за мене беше такво, одеднаш бев во реалноста, сакав да анализирам, да слушам. И да разберам, да сфатам што се случува. Но дали тоа е реалноста? Дали е тоа возможно? Во тој процес, секако сакате и треба да поставувате прашања, и да се распрашате, сакате да прашате зошто, сакате, но сето тоа може да биде сензитивно и проблематично ако се направи на погрешен начин.

И знаете, едноставно разбирањето, да, ги спомнав нагазните мини претходно, мините покрај пат, знаете има секакви метафорички нагазни мини во овие контексти кои може да ги предизвикате со тригер доколку нагазите поради тоа што не сте информирани или не сте сензитивни доволно. И мислам дека за мене тоа беше такво чувство, да се соочам со реалноста и да пораснам како резултат на тој контекст. И да, и во професионален аспект исто така. Така што, во поглед на сензитивноста кон сите, тоа е нешто на што сè уште треба да работам. Да, навистина. Така што мислам дека тоа беше мојот најголем предизвик. Да. Но истовремено тоа време беше огромен извор на инспирација. Навистина ја сакав таа комплексност и збунувачка природа. Да.

ЕР: Во таа смисла, особено бидејќи го спомна нападот на 11 септември и тоа дека беше тука кога се случи, како сметаше дека тој настан се вклопува во пошироката состојба на светот во тоа време? Исто така, дали имаше некакви очекувања или надежи за тоа како би можеле да се одвиваат работите потоа? Конкретно за Македонија.

ЏХ: За Македонија?

ЕР: Да.

ЏХ: Па што знам, како што кажав јас прилично брзо си заминав во Источен Тимор, што за мене значеше да одам на другата страна на светот и што поскоро да имам детокс од сè што знаев и научив, и да

diçka që unë ende duhet ta mësoj. Me të vërtetë duhet. Mendoj se kjo ishte sfida ime më e madhe. Po. Por gjithashtu ishte edhe burimi im më i madh i frymëzimit. Mua më pëlqente natyra e ndërlikuar dhe konfuze. Po.

ER: Në këtë kontekst, dhe në veçanti që përmende 11 shtatorin, që ke qenë këtu kur ka ndodhur dhe gjithçka tjetër, si e ke parë përfshirjen e kësaj në gjendjen më të gjerë të botës në atë kohë? Gjithashtu, a ke pasur pritje ose shpresa se çfarë mund të ndodhë më tutje? Në veçanti për Maqedoninë.

JH: Për Maqedoninë?

ER: Po.

JH: Unë kam ikur nga shteti shumë shpejt, siç thashë, vajta në Timorin Lindor, kalova në anën tjetër të botës dhe më duhej që tërësisht, e di, të pastrohem nga gjithçka që kam mësuar dhe kam ditur dhe të filloj të mësoj një kontekst të ri. Andaj, për një vit ose dy, nuk kisha mundësi të mendoj shumë për Maqedoninë. Më kujtohet, më kujtohet që po mendoja për disa prej vendimeve dhe lëvizjeve në nivelin e udhëheqjes politike nga udhëheqja e komunitetit shqiptar dhe komunitetit ortodoks që, sipas meje, më dukeshin se po lëviznin në drejtimin e duhur në kuptim të afirmimit të identitetit, në njëri-tjetrin, dhe afirmimin e ankesave në njëri-tretin, dhe duke bërë hapa për të ndihmuar për konsolidimin e një shoqërie më multi-etnike. Më vonë, pas disa viteve, u ktheva për një udhëtim të shkurtër. Në fakt, ishte një mbrëmje. Më duhej të kaloj kufirin nga Serbia. Kishte disa probleme me pasaportën, dhe unë thashë, do të kaloj andej nga Kumanova, do të vij deri në Shkup, dhe të ha një darkë në "Pivnica", dhe thjesht të...

Këtu vërejta se shenjat në rrugë ishin bërë ndryshe, tani ishin në më shumë gjuhë, diçka që nuk ishte rasti kur unë isha këtu. Pashë që... mendoj se kishin bërë punime edhe në infrastrukturë për t'i shërbyer gjithë komunitetet më shumë. Gjithashtu, vërejta edhe ndërtimet masive në qendrën e qytetit, monumentet e mëdha dhe shumë gjëra ari të cilat nuk mendoj se ishin një pasqyrim pozitiv, për një të ardhme afatgjate të Maqedonisë, dhe që mund të pasqyrojnë gjëra tjera të cilat nuk janë të shëndosha. Por, i vërejta ato përpjekje të hershme të cilat i përmenda me shenjat në rrugë dhe gjërat tjera të cilat ishin një përpjekje për të ecur përpara në drejtim më të duhur.

Por mund të them se nuk jam shumë optimist në planin botëror për gjërat që kanë ndodhur, për vendimet dhe veprimet, si dhe për sjelljen e disa prej udhëheqësve globalë. Pra, në kontekst të pyetjes që më parashtrove për shpresat e mia ose pritjet e mia, derisa diçka prej kësaj nuk

учам за тој нов контекст. Па првите две години немав ни време воопшто да мислам за Македонија. Се сеќавам, како мислев дека има некои одлуки и движења на политичко ниво од страна на албанската заедница и православната заедница што изгледаа дека се придвижувања во здрава насока во смисла на афирмирање на идентитетот кај другиот, и афирмирање на загубите кај другиот, што се мали чекори кои помагаат за консолидирање на мултиетничко општество. И потоа, неколку години потоа се вратив на кратка посета. Буквално, беше тоа само една вечер. Требаше да ја поминам границата од Србија. Имаше некои проблеми со пасошите, и си реков ќе го поминам Куманово и ќе одам во Скопје на вечера во Пивница и така... И тогаш забележав дека знаците се поинакви и на повеќе јазици, тоа не постоеше кога јас бев таму. Забележав дека има подобрување во инфраструктурата за да им служи на сите заедници повеќе. Видов масивно градење во центарот на градот, големи статуи, и многу златни работи што сметав дека не се баш позитивни, во долгорочна смисла за Македонија, можеби тие може да рефлектираат некои други работи кои не се здрави. Но ги забележав тие мали напори коишто ги спомнав, пример со знаците и други работи кои ќе влијаат работите да се придвижат кон посензитивно општество.

Но, знаете, јас само ќе кажам дека не сум многу оптимистичен за светот пошироко, со оглед на одлуките и постапките и однесувањата на некои од нашите глобални лидери. И така, во однос на твоето прашање за моите надежи или моите очекувања, додека не се променат нештата и додека некои од тие тенденции не се подобрат, искрено овие денови се мачам да најдам надеж во било што. Можеби за еден месец или два ќе биде поинаку, но едноставно така се чувствувам овие денови. Но не знам, можеби сум само мрзлив и песимистичен. Сум видел и многу добри работи во тој регион исто така. И тогаш во тој период јас си заминав и си реков добро е, работите се движат во подобра насока од тоа што беа година или две пред тоа. Но кој да знае?

ЕР: Од оваа дистанца, што мислиш дека требаше да се направи поинаку во тој период?

ЏХ: Тоа е,... нема да кажам дека е опасно прашање. Тоа е прашање што сметам дека не сум доволно подготвен да го одговорам или не сум во позиција да дадам одговор. И затоа ќе кажам дека мислам дека сите ние имам кратка времетраење на вниманието во овој момент во светот и дека понекогаш ние не им даваме приоритет на важните работи. И мислам дека со појавување кратко во овие различни конфликти низ светот, како меѓународна заедница или само како глобален распон на вниманието, развиваме едно чувство дека еве работите во Југоисточна

ndryshon dhe derisa disa prej këtyre tendencave nuk përmirësohen, nuk mendoj se kam shumë shpresë kohën e fundit, askund, të jem i sinqertë. Ndoshta për një muaj ose dy, nuk e di, por thjesht e kam këtë ndjenjë kohën e fundit. Nuk e di, ndoshta jam thjesht i zymtë dhe pesimist. Por, gjithashtu kam parë shumë gjëra të mira në atë rajon. Andaj, në atë kohë, thjesht më duhej të ik dhe kisha ndjenjën që gjërat po ecnin në një drejtim më të mirë nga ajo që ishin duke lëvizur një apo dy vite më parë. Por, kush mund ta dijë?

ER: Nga kjo distancë, çfarë mendon se duhej të bëhet më ndryshe në atë kohë?

JH: Kjo është... nuk do të them një pyetje e rrezikshme por është një pyetje për të cilën nuk ndjehem mjaft i mbathur për t'u përgjigjur ose në pozitë për të dhënë përgjigje. Andaj, do të them se, mendoj se të gjithë kemi vëmendje të kufizuar në këtë pikë në botë dhe ndonjëherë nuk bëjmë prioritet gjërat më të rëndësishme. Gjithashtu, mendoj se... vetëm duke u paraqitur në këto lloje të konflikteve në botë si komunitet ndërkombëtar ose thjesht si një vëmendje e llojit global, zhvillojmë një ndjenjë se gjërat janë në vend të duhur në Evropën Juglindore, janë gjetur zgjidhjet, katastrofa është shmangur, dhe gjërat thjesht do të bëhen më mirë vetvetiu. Por, jo, nuk bëhen, ato duhet të pranohen për të vërtetën se çfarë ka ndodhur ose se çfarë po ndodh.

Dhe, tani flas në kontekstin e SHBA-ve kur flas për njohjen dhe ngritjen e besimit nga kjo pikë e njohjes. Dhe me llogaridhënien që e kam, që të gjithë e kemi ndaj kësaj, mendoj se gjithkund është situata e njëjtë. Mendoj se do të jetë e dobishme për njerëzit që momentalisht injorohen, që nuk janë në pozitë të autoritetit ose fuqisë, që janë duke u ndikuar në mënyrë negative nga humbje e baraspeshës. Dhe, po, ndodhi 11 shtatori. Vëmendja e një pjese të madhe të botës, nën udhëheqjen e SHBA-ve, u kthye te hakmarrja dhe te forma të operacionit të sigurisë, ose si të doni quajeni, duke pushtuar shtete tjera, për një gjë që nuk ka marrë fund. Mendoj, ju mund të thoni se kjo ka përfunduar me Afganistanin në vitin 2021, apo kjo është vetëm në sensin formal, a po?

Andaj, si të ta them, unë nuk e di. Mendoj se mbështetja e aktorëve lokalë, mbështetja e organizatave lokale, të qenët të qëndrueshëm në këtë punë dhe të zhvillosh punën si udhëheqës, vetë për vetveten. Nuk e di. Ndjehem sikur ndoshta kjo është gjëja më e mirë që mund të bëjmë. Ose, ndoshta nuk është më e mira, por është themelore dhe eksponenciale. Po parashtron disa pyetje të vështira, Emrah. Po, thua ti se...

ER: E kisha patjetër...

Европа се во ред и се средуваат, катастрофите се избегнати и работите сами ќе се разрешат. Но во суштина, тоа не се случува, треба да се зборува за вистината и за тоа што се случува или се случувало.

И јас сега зборувам во контекст на САД во смисла на оддавање почит и признание и изградба на доверба од таа позиција на признание. И отчетноста што ја имам, што ја имаме сите кон тоа, мислам дека е насекаде иста. И сметам дека од ова ќе имаат корист луѓето кои биле запоставувани, кои не биле во позиција на моќ или власт, и на кои негативно влијаела таа нерамнотежа. И да, 9.11 се случи. Вниманието на најголем дел од светот со водство на САД, се насочи кон одмазда и вид на безбедносна операција, како сакате наречете ја, инвазија на други земји, за она што не е завршено. Мислам, може да тврдите дека заврши со Авганистан во 2021 година, но тоа е само во формална смисла, нели?

Значи, навистина, јас не знам. Мислам дека со поддржување на локалните актери, ги поддржуваме локалните организации, и треба да сме доследни во оваа работа и да ја работиме работата како лидери, самите на себе. Не знам. Чувствувам дека тоа е можеби најдоброто што можеме да го направиме. Или можеби не е најдоброто, но е основно и експоненцијално. Поставуваш тешки прашања, Емрах. Да, речиси еден...

ЕР: Да, морав...

ЏХ: Тоа е филозофско прашање со крајна цел да се дестилира четврт век на геополитика и во развој на хуманитарна активност на заедницата. Тешко е. Но сепак ќе кажам дека пристапот на моменти делува наивно, делува плитко понекогаш, и не ја отсликува комплексноста на тоа што навистина се случува во овие места. Тоа е пристап одозгора надолу наместо од долу нагоре.

ЕР: Многу тесно поврзано со ова. Мислам дека некои од работите што ги спомна сега на крајот се работи кои се направени до одреден степен, се разбира. Но, што мислиш дека беше неопходно да се направи во тоа време? И за среќа беше направено во тоа време?

ЏХ: Па, што знам, тоа е нешто што јас не бев баш присутен да го забележам. Мислам дека во 90-те се случија навистина стравотни работи во поранешна Југославија. И тогаш на самиот крај на деценијата, и на крајот од векот, и си велите во ред, ова поглавје е затворено нели? Си велевме, тоа беше страшно, тоа беше ужасно, влијанието од тоа продолжува да се бранува, но нема активно пукање и артилерија и ракети и такви работи. И тогаш 2001 година, речиси на почетокот на

JH: Kjo është pyetje filozofike me një aftësi për të distiluar zhvillimet gjeopolitike prej një çerek shekulli si dhe zhvillimet e aktiviteteve të komunitetit humanitar. Është e vështirë. Por, do të them se qasja mund të jetë naive kohë pas kohe, duket e cekët kohë pas kohe, dhe jo çdoherë pasqyron natyrën e ndërlikuar të asaj se çfarë në të vërtetë ndodh në këto vende. Kjo është nga lart poshtë, për dallim nga qasja nga poshtë lart.

ER: Ndërlidhur shumë me këtë. Dhe mendoj se disa prej gjërave që përmende tani në fund janë gjëra që janë bërë, në një masë, kuptohet. Por, çfarë mendon se ishte e domosdoshme të bëhet në atë kohë? Dhe që, fatmirësisht, u bë në atë kohë?

JH: Po, mendoj, ajo është diçka për të cilën unë nuk gjendesha aty për ta vështruar shumë. Mendoj se ju kanë ndodhur gjëra vërtet të tmerrshme gjatë viteve të 90-ta në ish-Jugosllavinë. Por, më pas, me përfundimin e dekadës, shekulli përfundoi, dhe ka një ndjenjë, OK, ky kapitull është mbyllur, a po? Ne e kishim, ishte e tmerrshme, ishte e keqe, ndikimi i saj vazhdon të trazojë, por nuk ka më të shtëna aktive, as artileri ose raketa dhe gjëra të tilla. Në vitin 2001, diku pothuajse në fillim të vitit të ri, filloi në Maqedoni. Andaj, nuk e di, komuniteti ndërkombëtar zakonisht është shumë i ngathët. Mendoj se në mënyrën e tyre të ngathët, kanë punuar që kjo të mos shndërrohet në luftë shumëvjeçare. Nuk dua t'i jap merita komunitetit ndërkombëtar, vetëm mendoj se ka pasur një frikë se kjo do të shndërrohet në diçka shumë më të madhe.

Mund të jem edhe gabim me këtë, nuk më kujtohet shumë, por më kujtohet se Maqedonia kishte një president, një udhëheqës kombëtar, i cili, në shumë mendime ka pasqyruar gjëra ndryshe nga blloqet tjera të cilat ishin në konflikt, që ka pasur disa parime të caktuara dhe një identitet që ka pasqyruar diçka ndryshe që ishte mjaft e dobishme në atë kohë. Ky ishte Trajkovski, Boris Trajkovski?

ER: Po.

JH: Mendoj se udhëheqja e tij, prania e tij... mendoj, secili mund të bëjë gabime, udhëheqësit janë me gabime, por mendoj se prania e tij ishte një burim i ndryshëm i ndihmës në atë kohë. Dhe perceptimi im ishte se ai nuk ishte një lider përfitues, manipulues, egocentrik, madje nuk ishte i korruptuar, në fakt, ishte e kundërta e gjithë këtyre. Dhe mendoj se kjo ishte e dobishme që të mbahet ajo situatë më larg nga shkuarja përtej asaj që u bë. Por, ka të tjerë që janë më të kualifikuar për të folur për këtë, por ky ishte mendimi im në atë kohë…

Këtu në bregun lindor të SHBA-së është shumë herët, kurse ti je duke më parashtruar pyetje të thella.

Новата година, тоа почнува во Македонија. И не знам, меѓународната заедница знае да биде многу несмасна. И затоа мислам дека на свој несмасен начин, таа успеа да влијае тоа навистина да не стане повеќегодишна војна. И не сакам да ѝ дадам кредити на меѓународната заедница, но мислам дека имаше страв ова да не се претвори во нешто поголемо. Можеби грешам и за ова, не можам да се сетам премногу, но се сеќавам дека Македонија имаше претседател, национален лидер, кој во многу аспекти рефлектираше нешто различно од другите конститутивни групи кои беа во конфликт, кој имаше одредени принципи и еден вид идентитет што рефлектираше нешто поинакво, што беше корисно во тоа време. Тоа беше Трајковски, Борис Трајковски?

ЕР: Да.

ЏХ: И мислам дека неговото лидерство... мислам дека сите прават грешки, сите лидери се очигледно расипливи, но, мислам дека неговото присуство беше диференциран извор на помош во тоа време. И мојата перцепција беше дека тој не е користољубив, манипулативен, егоцентричен лидер, ниту е корумпиран, напротив ништо од тоа. И мислам дека тоа беше корисно за таа ситуација да не излезе подалеку од она што беше. Но, другите се подобро квалификувани да зборуваат за тоа, но тоа беше моето чувство во тоа време…

Рано е овде на источниот брег на САД, ми поставуваш длабоки прашања.

ЕР: Да.

ЏХ: Уште не сум го испил второто кафе…

ЕР: … Но имам само уште две прашања

ЏХ: И треба да зборуваме и само за кафето, за ќебапите, едноставно за ритуалите што се дел од животот таму. Бидејќи навистина мислам... на лично ниво, јас навистина научив и си зедов многу нешта од Македонија и од регионот за тоа кој сум сега. Имам длабока почит за преданоста кон малите ритуали во секојдневието, дури и сред овие негативни периоди и времиња на загуба. И на некој начин изнаоѓање на простор и време за овие навистина мали и едноставни нешта, како убав и суштински дел на животот. И без разлика, дали станува збор за подготвување на скарата за месо, дали тоа е подготвување на ќебапите на начин максимално да се испржени, навистина, дали е кафето или само набљудување, за што и да станува збор, навистина тоа е како да има спиритуална димензија за мене и тоа го имам научено од регионот. И ова не го кажувам на шега, навистина јас имам длабока почит за ова.

ER: Po.

JH: As që e kam pirë kafen e dytë...

ER: … Por, kam vetëm edhe dy pyetje tjera.

JH: Dhe duhet gjithashtu të flasim edhe për kafen, për qebapët, ritualet që janë pjesë e jetës në vend. Sepse mendoj se... thjesht personalisht, unë kam marrë me vete shumë nga ajo që kam mësuar në Maqedoni dhe në rajon, si pjesë e asaj që jam bërë. Kam respekt të thellë për përkushtimin në ritualet e vogla të jetës, madje edhe në mesin e gjithë këtyre gjërave negative dhe humbjeve. Si dhe, të kremtosh këto gjëra të vogla si një pjesë themelore, të thjeshtë të jetesës. Pa marrë parasysh se a është përgatitja e zjarrit për skarë, ose të tymosësh qebapët në një mënyrë të caktuar për të fituar tymin maksimal, mendoj, pavarësisht se a është kafja me të çelurit fall ose çfarëdo që të jetë, është sikur një dimension shpirtëror për mua, që unë e kam marrë nga ky rajon. Nuk e them këtë me shaka, kam një respekt të thellë për këtë. Më pëlqen shumë. Vazhdimisht mendoj për ndonjë mënyrë se si të kthehem atje. Kjo është vetëm që të kuptosh se unë kam një lloj respekti të çuditshëm për atë që njerëzit atje e bëjnë në baza ditore. Dhe për të qenë të lidhur. Ka një përkushtim që në mëngjes të gjithë të mblidhen bashkë, të pinë kafe, të pinë shumë cigare. Ajo është një përvojë shoqërore për njerëzit, apo jo. Është një mënyrë e lidhjes me njëri-tjetrin. Ndoshta ajo edhe është gjëja më e mirë që është bërë në atë kohë. Pa dallim se çfarë zhvillohej në atë rajon dhe në Maqedoni, njerëzit kanë mbajtur atë përkushtim ndaj këtyre gjërave të vogla, ndaj këtyre riteve të cilat janë të rëndësishme për ta dhe që janë të kuptimshme dhe në fakt kanë kuptimin e vet në mesin e gjithë këtyre ndarjeve. Janë praktika të përbashkëta, janë rituale të përbashkëta të respektit dhe ndonjëherë edhe ndahen mes vete. Ajo në fakt ka vazhduar edhe në mesin e gjithë atij konflikti dhe ka vazhduar të ndodhë edhe pastaj. Andaj, ndoshta ky është një burim i shpresës, për liderët politikë. Restorantet lokale, dhe qebaptoret, dhe vendet tjera, nuk e di.

ER: Më vjen mirë që ndihesh kështu. Dhe një prej pyetjeve të mia do të ishte se çfarë të ka lënë përshtypje të madhe, përveç aspekteve që kanë të bëjnë me konfliktin dhe këtë që e përmende në fakt e mbulon shumë mirë atë, sipas mendimit tim.

JH: Po, kam respekt të thellë. Në fakt kam përfshirë edhe shumë njerëz në këtë. Solla disa njerëz në rajon dhe, e di, ka respekt universal nga të gjithë të cilët kanë qenë në kontakt me këtë natyrë. Po nuk e di. Kjo është diçka që ka hapur shumë gjëra brenda meje. Unë në fakt ndjehem i

И навистина го обожувам. И постојано си помислувам, како можам да се вратам таму. И ова го велам исто така за да разбереш дека јас имам малку чудна почит кон тоа што луѓето прават во секојдневието. Исто така во смисла на тоа да останат поврзани. Има посветеност секое утро луѓето да бидат заедно, да го испијат кафето и да испушат многу цигари. Тоа е заедничко искуство за луѓето. Тоа е начин на меѓусебно поврзување. И можеби тоа беше најдоброто нешто што се направило. Можеби, без разлика на сè што се случувало низ целиот регион и во Македонија, луѓето останеле посветени на тие мали нешта, на тие ритуали кои им се важни и значајни, и кои, всушност, имаат значења што ги надминуваат сите поделби. Нивните заеднички практики, нивните заеднички ритуали на почит и некогаш навистина заеднички споделени. И сето тоа продолжи за време на тој конфликт и тоа продолжи и понатаму. И можеби тоа е изворот на надежта за политичките лидери. Тоа е кафеаната, ќебапчилницата или другите места, не знам.

ЕР: Навистина ми е мило што се чувствуваш така. Исто така, едно од моите прашања ќе беше што ти остави значаен впечаток настрана од конфликтот, и она што го кажа навистина го покрива тоа на многу убав начин.

ЏХ: Да, длабока почит. И мислам дека кон таа практика натерав и многу други луѓе. Донесов луѓе во регионот и мислам дека тоа е на некој начин и универзална почит на сите кои доаѓаат во контакт со тоа. Да, не знам. Ова е нешто што многу нешта отвори во мене. И на некој начин не можам сè да искажам во врска со тоа. Ова е некако првичен одговор, и веројатно има и подлабоки размислувања што можам да ги споделам. Но претпоставувам дека има вредност во тоа.

ЕР: Секако дека има вредност во тоа и многу ми е мило што можам да учам за овие аспекти што ми ги сподели. Особено бидејќи зборуваш за теми кои досега не сме ги опфаќале со интервјуата. И навистина го ценам и тој дел. Друго нешто што сакав да позборуваме и на некој начин и да го привршиме интервјуто е тоа дека имајќи ги предвид сите други твои искуства со други конфликти, посебно за Македонија, на што мислиш дека треба да се сеќаваме? Генерално, но и од твој личен агол и размислување и искуство. Како треба да се фокусираме на сеќавањата за 2001. за Македонија?

ЏХ: Па, размислувам за некои работи што ги чувствувам за земјата во којашто сум сега. Но мислам дека тоа важи насекаде. И така, и за 2001 година. Научив дека признавањето на тоа што се случило

papërshtatshëm për të ndarë gjithë këtë. Kjo më erdhi si përgjigje e parë dhe me siguri ka edhe mendime më të thella se sa ajo që unë kam thënë për këtë. Por, e gjithë kjo ka vlerën e vet.

ER: Sigurisht që ka vlerë dhe gëzohem që dëgjoj për këto aspekte të cilat i ke përmendur me ne. Por edhe për faktin që je duke treguar për gjëra të cilat nuk i kemi mbuluar me intervista deri në këtë moment. Andaj, e vlerësoj edhe këtë. Një tjetër gjë që desha të diskutoj dhe ndoshta të përmbyllim, është: duke e pasur parasysh gjithë përvojën tënde, edhe në konflikte tjera, por edhe në Maqedoni në veçanti, çfarë mendon se duhet të mbajmë mend? Në përgjithësi, por edhe nga përvojat dhe kujtimet tua personale. Si duhet të përqendrohemi në të kujtuarit kur bëhet fjalë për vitin 2001 në Maqedoni?

JH: Pra, unë jam duke reflektuar disa gjëra të cilat i ndjej për shtetin në të cilin jam për momentin. Por, mendoj se kjo vlen për të gjitha vendet. Pra, edhe për 2001-shin, mendoj. Kam mësuar që të pranosh se çfarë ndodh ose çfarë ka ndodhur dhe në kuadër të kësaj strukture të fuqisë në të cilën ka njerëz të cilët janë lënduar nga ndonjë institucion i fuqisë, qoftë ai institucion politik, institucion kombëtar, ose çfarëdo tjetër, qoftë ai grup i kryengritësve, grup formal ushtarak, këto humbje, ky pikëllim, kjo frikë krijon një mosbesim. Kjo nuk largohet lehtë. Madje nuk largohet vërtet as me kalimin e kohës. Ndonjëherë bëhet edhe më keq. Andaj, mënyra e vetme për tejkalimin e kësaj dhe për të tentuar të riorientosh në një drejtim pozitiv, është të bëjmë njohjen/pranimin, që është gjëja e parë.

Mendoj se njerëzit që kanë vuajtur ose që kanë humbur duhet të dëgjojnë njohje për humbjen e tyre dhe jo vetëm të jetë e konfirmuar, por edhe të mos kenë më frikë se ajo do të ndodhë sërish. Sepse, nëse nuk është e njohur, atëherë fitohet ndjenja se kjo fuqi, kjo rrethinë mund të paraqitet përsëri. Ka frikë që kjo mund të ndodhë sërish. Andaj, mënyra e vetme, në një kuptim, që ta kthesh në drejtim të ndryshëm është të fillosh me njohjen. Nuk mendoj se ka ndonjë mënyrë tjetër deri sa ajo të ndodhë. Mendoj se ky është një hap me rëndësi esenciale.

Andaj, të njohësh vitin 2001 dhe të gjithë atë që ka përjetuar shteti, si dhe gjithë atë tollovinë, dhe natyrën e ndërlikuar, dhe humbjet, do të jetë një hap i shëndoshë. Më pas e di, do të thosha, sa delikate është për njerëzit në botë, në SHBA, në ish-Jugosllavinë, që disi nganjëherë të ngatërrojnë kujtimet me këtë lloj të memorializimit. Pra, me fjalë tjera, dallimi mes kujtimit dhe nderimit, ka dallim. Unë jetoj në një qytet të SHBA-ve, në qytetin Richmond, Virginia, që ishte edhe ish-kryeqyteti i Konfederatës që është ndarë nga SHBA-të dhe është munduar të luftojë për çfarëdo për të cilën ka luftuar. Dhe ka një përmendore në mes të këtij

или што се случува, и во тој вид на структури на моќ, каде што има луѓе кои биле повредени од институции на моќ, било тоа политичка институција, национална институција, што и да е, група на бунтовници, формална воена група, тие загуби, таа жалост, тој страв очигледно создава недоверба. И тоа не исчезнува. Тоа не исчезнува дури и со текот на времето. Понекогаш станува полошо. И така, единствениот начин за да се надмине таа ситуација и работите да се насочат кон позитивна насока е прво да се признае.

И затоа мислам дека луѓето коишто страдале или загубиле некој треба да слушнат признание за нивната загуба, за да бидат афирмирани, но и да немаат страв дека тоа повторно ќе се случи. Бидејќи ако не постои признание, тогаш има чувство дека таа сила, таа ситуација може да се повтори. Постои страв дека тоа може да се случи повторно. И затоа единствениот начин работите да тргнат во друг правец е да се даде признание. И не сум сигурен дека постои друг начин сè додека тоа не се случи. Мислам дека е навистина суштински важен чекор.

И признавајќи ја 2001. и сè низ што поминала земјата со цел хаос и комплексност и загуба тоа би било здрава работа. И знам дека сето тоа е многу сензитивно за луѓето во светот, во САД, во поранешна Југославија, понекогаш сеќавањето да се помеша со меморализација. И, со други зборови, постои разликата меѓу сеќавањето и длабоката почит. Јас на пример живеам во град во САД, Ричмонд, Вирџинија, кој беше поранешната престолнина на Конфедерацијата, која се одвоила од Соединетите Држави и се обидела да се бори за што и да се борела. И тука имаше до 2020 година споменици за лидери од Конфедерацијата во центарот на градот. Имаше шест или седум такви. И тоа беа само големи споменици посветени на овие луѓе. Имаше голема дебата за тоа дали овие споменици треба да се тргнат и имаше луѓе што сакаа да останат. Но како и да е, за мене, има разлика... сепак имаше луѓе што велеа да ги задржиме. Тоа е наша историја и треба да ја чуваме, не можеме да ја избришеме нашата историја. Но наспроти тоа мислам дека тоа во коешто верувам е дека треба да се сеќаваме. Треба да ја признаеме историјата. И така да ја запаметиме, но да не се сведе на длабока почит (за направеното), бидејќи таму има позиција на страв и болка кај многу луѓе што немаат никаква корист од нив. И таквата динамика не е здрава за нашата заедница.

Но во моментов не сум ни сигурен што ти беше прашањето што ме натера да мислам за Македонија. Но мислам сеќавањето и признавањето на 2001 година, веројатно ќе значи сеќавање и признавање на работите што се случувале многу години пред 2001 година, ова е важно и не се случило досега. И потоа веројатно и што

qyteti që deri në vitin 2020 ka pasur monumente të Konfederatës, të udhëheqësve të kohës së Konfederatës. Ka pasur gjashtë ose shtatë. Andaj, e gjitha përbëhej prej monumenteve gjigante të këtyre personazheve. Dhe ka pasur një përpjekje për një kohë të gjatë, që vlerësonte nëse duhej të rrëzoheshin, por kishte edhe banorë që jepnin mbështetje për t'i lënë monumentet. Andaj, për mua, është dallimi në mes asaj që thuhet në njërën anë dhe asaj që njerëzit thonë se duhet të mbajmë monumentet. Kjo është historia jonë dhe ne nuk mund të lajmë historinë tonë. Unë mendoj se kundërpërgjigja është ajo që mendoj se keni të drejtë. Duhet ta kujtojmë. Duhet të njohim historinë. Andaj, ta përkujtojmë. Por mos ta nderojmë (atë kë është bë), sepse ka pasur fuqi, e cila është shprehur nëpërmjet këtyre monumenteve, e cila është lënduese dhe që është bazuar në frikë për shumë njerëz të cilët nuk kanë përfituar nga ajo situatë. Kjo është një dinamikë që nuk është e shëndoshë për komunitetin tonë.

Nuk jam i sigurt se çfarë ishte pyetja jote që më bëri të mendoj këtë në lidhje me Maqedoninë. Por mendoj se kujtimi dhe njohja e vitit 2001, që me siguri do të nënkuptojë edhe kujtimin dhe njohjen e gjërave që kanë ndodhur shumë para vitit 2001, është e rëndësishme dhe nuk ka ndodhur. Edhe ajo që ka ndodhur më pas do të kërkojë njohje dhe biseda të sinqerta. Mendoj se kjo është një qasje e shëndoshë të cilën mund ta zbatojmë kudo në botë në këtë moment. Po, me siguri nga e gjithë kjo, nga kujtimi dhe njohja e vitit 2001, do të ketë shumë humbje dhe pikëllim të shprehur. Mund të ketë edhe gjëra pozitive të cilat do të mund të shprehen dhe të punohet mbi to. Për faktin se njohja dhe bisedimi për këto gjëra mund të japë një lloj harte për të vazhduar për të ndërtuar atë momentum. Kjo mund të ndikojë që njerëzit të kenë më tepër besim në të ardhmen e tyre dhe në të tjerët, vetëm për faktin se humbja dhe pikëllimi i tyre është njohur, se frika e tyre është njohur.

ER: Po. Pajtohem shumë për gjithë këtë që the. Unë mbarova me pyetjet. Të faleminderit shumë për gjithçka që ke ndarë me ne. Nëse ke diçka tjetër që do të thuash, mund ta thuash tani. Ndoshta për ndonjë pyetje që unë nuk ta kam parashtruar, ose nëse të kam ndërprerë në ndonjë moment, që ke dashur të thuash diçka, mund ta thuash tash.

JH: Jo, assesi, Emrah. Ishte një mundësi e shkëlqyeshme për mua. Jam i nderuar që ke marrë iniciativën për të kontaktuar një person të panjohur. Në fakt, më duhej ta lexoj tri herë që të sigurohem se nuk është ndonjë mesazh i kotë/spam. E di, ndonjë person që mundohet të më marrë 50 dollarët e fundit nga llogaria ime bankare. Por, ishte nder. Siç përmenda, dhe e thashë, ajo ishte një kohë shumë e rëndësishme për mua, në jetën time, që më ka mësuar shumë gjëra. Pastaj edhe kishte gjëra të vështira

се случувало потоа ќе бара признание и искрени разговори. И мислам дека тоа е еден здрав пристап од кој може да почнеме секаде во светот во овој момент, и веројатно со признанието за сеќавањата поврзани со 2001., ќе има и изразување на многу загуба и многу тага. Можеби ќе произлезат некои позитивни нешта од коишто може да се градат почетоци понатаму. Така што самиот факт на признавање и зборување за овие нешта може да даде една мапа и насока од каде да се продолжи изградбата на тој моментум. И може кај луѓето да донесе чувство на поголема доверба за заедничка иднина, и тоа само со признавање на нивната загуба и нивната жалост, со признавање на нивниот страв.

ЕР: Да, навистина се согласувам со тоа што го велиш. И завршив со прашањата исто така. Ти благодарам многу за сè што сподели. Ако имаш уште нешто да споделиш, можеш тоа слободно да го сториш сега. Ако нешто не прашав или ако те прекинав во некој момент кога сакаше да се искажеш, сега е моментот за тоа.

ЏХ: Не, воопшто Емрах. Ова беше одлична можност за мене. Почестен сум што потегнавте иницијатива да се обратите на сосема обична личност. И искрено требаше да го прочитам мејлот три пати за да се осигурам дека не се работи за спам. Знаеш од оние што сакаат да ти ги украдат последните 50 долари од банкарската сметка. Но навистина беше прекрасно. И како што кажав и претходно, тоа навистина беше важен период за мене во тој период и многу научив тогаш. И потоа имав и некои лични тешки ситуации низ кои поминував и сè уште мислам дека тој период од животот беше многу среќен за мене. И затоа имам голема почит за луѓето од земјата и за нивното влијание врз мене. И како што кажав, продолжувам да разгледувам опции да се вратам таму. Па би сакал и да слушнам повеќе за работата којашто ја работите, па дури и да се најдат начини за да ве поддржиме. Па се надевам дека ќе продолжиме да бидеме во контакт, бидејќи верувам дека начинот е со поврзување. И сфатив дека долги години не сум бил поврзан со Македонија. И не би сакал тоа да биде така во иднина, сега кога веќе воспоставивме контакт. Навистина ви посакувам огромна среќа со ова што го правите и мислам дека тоа е одлична работа. Како што реков претходно, некогаш се чувствувате осамено, и се прашувате дали има влијание, дали е видено, дали е слушнато. Но не, сметам дека е важно. И сметам дека треба да се грижите за себе и да инвестирате во себе и во колегите во вашата активистичка заедница. И сакам да бидам дел од процесот на изнаоѓање начини за внесување повеќе издржливост и енергија, додека сите вие се жртвувате за работите што се важни. Да, можеби ова е само едно охрабрување за вашата заедница да не

të cilat i kam kaluar edhe personalisht, dhe më kujtohet ajo kohë si me shumë lumtur për mua. Andaj, kam shumë respekt për popullin e vendit dhe ndikimin që ka pasur mbi mua. Thashë, do të mundohem të kërkoj mundësi për t'u kthyer atje. Madje edhe për të dëgjuar për punën të cilën jeni duke bërë, dhe mënyrat se si mundet të ju epet mbështetja. Pra, le të mundohemi, të shpresojmë që do të mund të vazhdojmë të bisedojmë edhe personalisht, sepse besoj që lidhja është mënyra e duhur. E pranoj që nuk kam qenë shumë në kontakt me Maqedoninë gjatë viteve të fundit. Angazhohem që të mos e përsëris atë gabim tani që kemi marrëdhënie të reja. Andaj, të uroj shumë fat me këtë. Mendoj se është një punë shumë e mirë që, siç përmenda, është pak e vetme dhe të bën të mendohesh dy herë nëse do të ketë ndonjë ndikim, nëse shihet ose nëse dëgjohet. Andaj, unë, unë them jo, kjo është e rëndësishme. Duhet të kujdesesh për veten dhe të sigurohesh që je duke investuar në veten, si dhe në kolegët, dhe komunitetin tënd të aktivistëve. Unë kisha dashur të jem pjesë e zbulimit të mënyrave për të injektuar më tepër qëndrueshmëri dhe energji, sepse ju të gjithë sakrifikoni shumë, me këto gjëra që zhvilloni, që janë të rëndësishme. Andaj ndoshta është vetëm një zë, një fjalë inkurajimi për komunitetin tënd, që të mos humbni shpresë. Dhe ndoshta, ndoshta në momente ose periudha kur do të ndjeheni të pashpresë, ta dini se ka njerëzit sikur unë që dëshirojnë ta bartin atë shpresë për ju, dhe do ta bëj këtë, dhe me siguri ka momente dhe ditë në të cilat unë ndjehem sikur i pashpresë për këtë lloj të punës, dhe do të gëzohesha shumë që ka njerëz të tillë në Maqedoni, në Maqedoninë e Veriut, ose kudo tjetër, që ndoshta janë duke rrezatuar shpresë në atë ditë. Mendoj se të gjithë kemi nevojë për atë në këtë çast.

ER: Po. Faleminderit shumë dhe je shumë i mirëseardhur në Maqedoni.

JH: Në rregull. Së shpejti do t'i përgjigjem asaj ftese.

губи надеж. И можеби кога се чувствувате безнадежно некои денови или некоја сезона да знаеш дека има луѓе како мене што би ја носеле надежта за вас и јас исто така веројатно за оваа работа би се чувствувал некои денови или некоја сезона безнадежно, и би ми било мило дека има луѓе во Македонија, Северна Македонија или било каде што во тој ден ја носат надежта за мене. Мислам дека на сите ни е потребно тоа во овој момент.

ЕР: Да. Ти благодарам многу и многу си добредојден во Македонија.

ЏХ: Во ред. Ќе ја разгледам таа понуда наскоро.

Albert van Hal

Алберт ван Хал

ALBERT VAN HAL: Unë jam Albert van Hal. Vij nga Holanda. Jetoj në Amsterdam. Kam jetuar dhe punuar në Gostivar në Maqedoni në periudhën prej gusht 2000 deri më maj 2002, pra, pothuaj se dy vite, pak më pak se dy vite. Kam jetuar në qytetin në jug të Tetovës, në Maqedoni.

Kam punuar për një OJQ holandeze me emrin IKV, Ngritja e Paqes mes Kishave (Inter-Church Peace Building), që në vitin 2006 ose 2007 është bashkuar me PAX, gjegjësisht në PAK për Paqe. Pra, IKV është një lloj paraardhësi i PAX-it për Paqe, dhe kjo organizatë më kërkoi që të vij në Gostivar. Ideja ishte që ne të themelojmë një OJQ lokale në bazë të ligjeve të Maqedonisë, të regjistruar në gjykatën e Gostivarit, dhe mbante emrin Shoqata e Qytetarëve (Citizens Association) me personel nga Gostivari, dhe unë isha pjesë e tyre si këshilltar ndërkombëtar, për të ndihmuar me themelimin e organizatës.

Mbante emrin IPG, Projekti Ndëretnik Gostivar (Inter-Ethnic Project Gostivar) dhe objektiva ishte shumë e qartë. Punonim për përmirësimin e marrëdhënieve mes grupeve etnike në atë qytet. Si filloi? Në Gostivar, kuptohet, ka grupe të ndryshme etnike. Mund të thoni që shqiptarët përbëjnë dy të tretat e këtij qyteti, maqedonasit janë me siguri një, ndoshta një e katërta, ose një e treta, 10% janë turq dhe pjesa tjetër janë romë. Andaj, është një qytet shumë etnik, me shumicë të shqiptarëve.

Ka pasur disa incidente në të kaluarën. Ka pasur një incident të njohur në vitin 1997 kur flamuri shqiptar ishte vendosur në mbajtësen e flamurit të ndërtesës së komunës, që ka rezultuar me protesta, policia ka vepruar kundër protestave, madje ka pasur edhe të shtëna, dhe kanë vdekur disa persona në vitin 1997. Kjo është prapavija e IPG-së. Ka pasur disa persona në Gostivar të cilët kanë organizuar aktivitete ndëretnike në nivel lokal, dhe në atë kohë, quhej Universiteti i Punëtorëve, ishte sikur një institut për arsimin e të rriturve. Ka pasur disa aktivitete shumë të vogla, të imta, për marrëdhënie ndëretnike që zbatoheshin. Ata kishin kontaktuar IKV-në para do kohe, dhe kishin kërkuar ndihmë në përmirësimin e këtyre marrëdhënieve.

EMRAH REXHEPI: Në vitet e 1990? Kanë kontaktuar IKV-në në vitet e 1990?

AvH: Po, në pjesën e fundit të viteve 1990, diku në vitin 1999. Më pas, IKV-ja gjeti fonde për të bërë një vizitë në teren, një studim fizibiliteti. Më pas, më kërkuan të themeloj organizatë në Gostivar, dhe kërkesat e këtyre personave në Gostivar ishin dyfishuar. Njëra ishte, a mund të ndihmoni me marrëdhëniet mes grupeve të ndryshme në Gostivar? Dhe e dyta, duam që mjetet financiare ndërkombëtare të vijnë në Gostivar, së paku të jetë jashtë Shkupit. Ishte një ndjenjë që e gjithë vëmendja shkonte

АЛБЕРТ ВАН ХАЛ: Да, благодарам. Се викам Алберт ван Хал, од Холандија сум. Живеам во Амстердам. Помеѓу 2000 година и 2002 година (мај), живеев и работев во Гостивар, во Македонија, скоро две години, односно нешто помалку од две години. Живеев во тој град јужно од Тетово, во Македонија.

Работев за холандската невладина организација „Меѓуцрковна изградба на мирот“ (Inter-Church Peace Building) (МИМ), која 2006 година или 2007 година се спои со ПАКС (PAX) во „ПАКС за мир“. МИМ се едни од претходниците на „ПАКС за мир“ и тие ме поканија во Гостивар. Планот беше да се формира локална невладина организација според македонскиот закон, регистрирана во судот во Гостивар. Таква организација во Македонија се води како Здружение на граѓани, со вработени од Гостивар. Мојата улога, како меѓународен советник, тоа ми беше титулата, беше да помогнам во формирањето на организацијата.

Проектот го доби името „Меѓуетнички проект Гостивар“ (МПГ), што ја одразува неговата јасна цел: подобрување на односите меѓу етничките групи во градот. Како започна? Гостивар е град на различни етникуми, дом на повеќе етнички заедници. Албанците сочинуваат приближно две третини од населението, Македонците сочинуваат околу една четвртина до една третина, Турците сочинуваат околу 10%, а остатокот се Роми. Накратко, тоа е мултиетнички град со албанско мнозинство.

Имаше инциденти во минатото, вклучително и еден значаен во 1997 година кога на градското собрание беше подигнато албанското знаме, што предизвика немири, судири со полицијата, па дури и пукање, што резултираше и со загинати. Ова беше заднината за создавањето на Меѓуетничкиот проект Гостивар. Во Гостивар, неколку поединци веќе организираа мали меѓуетнички активности на тогаш познатиот Работнички универзитет, Институт познат по едукација и образование на возрасни. Се случија некои помали меѓуетнички проблеми. Тогаш го контактираа МИМ, барајќи помош за подобрување на меѓуетничките односи.

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Во деведесеттите? Контактирале со МИМ во деведесеттите?

АВХ: Да, тие го контактираа МИМ кон крајот на 90-тите, околу 1999 година. МИМ успеа да обезбеди финансии за да спроведе истражувачка студија на изводливост. По ова, добив задача да основам организација во Гостивар. Барањата од луѓето во Гостивар беа двојни: прво, тие бараа поддршка за подобрување на односите меѓу различните етнички групи во градот и второ, тие сакаа меѓународното

në Shkup, dhe jashtë Shkupit nuk ndodhej asgjë. Pra, dy arsye, ajo ndjenja e të qenit lënë pas dore dhe çështjet ndëretnike.

Andaj, më kërkuan të bëhem pjesë e organizatës. Vajta atje në gusht, detyra ime kryesore ishte të themeloj organizatën, të gjej hapësirat për zyrën. Më pas, u angazhua personeli dhe duheshe t'i trajnoj dhe të krijoj një ekip nga ata. Puna më e rëndësishme ishte që të gjejmë të hollat, sepse ne kishim fonde për fazën e fillestare, por nuk kishim të holla për më tutje. Andaj, muajt e para kemi biseduar me të gjithë. Të gjithë. Përpiluam një hartë të fuqishme të situatës dhe aktorëve, dhe të gjitha gjërave tjera, dhe i shënuam në letër gjitha idetë që kishim për të përmirësuar këto marrëdhënie. Më pas, pas disa muaj bisedime dhe shkresa, e dorëzuam tek donatori dhe ata e aprovuan. Pra, në fund të vitit 2000, kishim fonde për dy vite funksionimi të organizatës. Në organizatën që kishim, kishte infrastrukturë, zyrë për personelin, me kompjuterë dhe gjitha gjërat tjera, por kishim edhe mjete financiare për aktivitete.

Organizatat lokale mund të kërkonin nga ne fonde për të zhvilluar ndonjë projekt në Gostivar, por projekti duheshe të ketë edhe dimensionin ndëretnik. Pra, projekt në të cilën mund të bashkoheshin grupe të ndryshme në një vend për të shprehur interes të përbashkët. Temat mund të ishin ekologjia, arsimi, madje edhe të drejtat e grave, mundej të jetë gjithçka. Megjithatë, duhej të jenë me cilësi të mirë, do të bënim vlerësimin, dhe duhej të ketë edhe dimensionin ndëretnik. Pra, një pjesë e madhe e buxhetit ishte për këto aktivitete. Kishim edhe buxhet për aktivitetet tona personale. Gjithashtu mund të dizajnonim projektet tona si IPG. Por, ne i bënim të dy gjërat. Të gjitha aktivitetet ishin për marrëdhëniet ndëretnike si dhe për iniciativat e qytetarëve. E dini, kishte fuqi në shoqërinë civile të Gostivarit.

Kishim këshillin e banorëve lokal, qytetarëve lokal, të themi, persona të rëndësishëm. Kjo u bë në një mënyrë ku komuna e Gostivarit i ka ndihmuar projektit që të themelojmë këshillin. Më vonë, kjo ishte u paraqit si një problem të madh, sepse anëtarët e këshillit ishin të gjithë politikanë, ishin nga partitë kryesore politike në Gostivar. Ata nuk e kuptonin konceptin e shoqërisë civile ose demokracisë. Mundoheshin që të manipulojnë organizatën dhe buxhetin për interesat e tyre. Por, më vonë kishin një zënkë të madhe me këshillin. Ishte zënkë e keqe. Pra ajo ishte struktura e organizatës. Një çështje tjetër ishte që themelimi i organizatës kishte pak vështirësi, për shkak të shtypjes së anëtarëve të këshillit, të cilët këmbëngulnin që të vendosin njerëzit e tyre në organizatë, madje edhe në personel.

Personeli ishte pak më i vështirë. Por kur arrita unë, nisëm me organizatën, vazhduam me trajnim, zhvilluam pjesën më të madhe të

финансирање да се насочи кон Гостивар, наместо да се концентрира само во Скопје. Преовладуваше чувството дека Скопје го добива целото внимание додека малку се случуваше надвор од главниот град. Значи две причини: некакво чувство на изоставеност и меѓуетничките прашања.

Бев поканет да се приклучам и пристигнав во август. Мојата примарна задача беше да ја основам организацијата, која вклучуваше обезбедување на деловен простор. Персоналот веќе беше ангажиран, па се фокусирав на нивното обучување и како да направам тим од нив. Најкритичниот предизвик, сепак, беше да се најдат пари, бидејќи имавме ресурси за фазата на истражување, но немавме средства за повеќе од тоа. Во текот на првите неколку месеци, зборувавме со сите, ја мапиравме ситуацијата и засегнатите страни. Запишавме најразлични идеи за подобрување на меѓуетничките односи и ги составивме во предлог. По неколкумесечните разговори и пишување, предлогот го доставивме до донаторот, и тој беше одобрен. До крајот на 2000 година имавме пари за две години, овозможувајќи ни да ја формираме организацијата со инфраструктура, вклучувајќи канцеларија, персонал, компјутери и средства за активностите.

Она што всушност се случи е тоа што локалните организации можеа да побараат средства за проект кој би се реализирал во Гостивар, но, беше потребно да има вклучено меѓуетничка димензија. Целта беше да се соберат различни групи околу заеднички интерес. Интересот може да е од областа на екологијата, образованието, правата на жените, можеше за сè. Проектите сè разбира треба да бидат квалитетни, што внимателно го проценивме, а меѓуетничката соработка беше клучен услов. Значителен дел од буџетот беше наменет за поддршка на овие иницијативи. Можевме и самите да обмислуваме сопствени проекти како МПГ. Значи, тоа беа двете работи што ги направивме. Сè што правевме беше во врска со меѓуетничките односи, но и да поттикнеме граѓанска иницијатива. Како што знаете, има сила во граѓанското општество во Гостивар.

Имавме одбор составен од локални граѓани, вклучително и истакнати поединци од заедницата, а во неговото формирање помогна и Општина Гостивар. Сепак, ова подоцна стана значајно прашање, бидејќи членовите на одборот беа првенствено политичари што ги претставуваа најголемите политички партии во Гостивар. Тие немаа разбирање за граѓанското општество или демократските принципи и се обидоа да манипулираат со организацијата и нејзиниот буџет за свои интереси. Тоа доведе до сериозен конфликт со одборот, кој прерасна во една многу грда ситуација. Ама да, таква беше структурата на организацијата. Дополнително, основањето на организацијата се

bisedimeve dhe shkresave, dhe më në fund morëm miratimin. Pastaj zhvilluam disa punëtori me gjithë këto OJQ-të lokale dhe ua sqaruam mënyrën e punës sonë dhe mënyrën e marrjes së fondeve. Më në fund, filluam dalë ngadalë. Besoj se në fillim të vitit 2001 filluam me një, dy, tre projekte.

Kuptohet, në mars, mars të vitit 2001, shkurt, mars 2001, kryengritja, të themi, filloi. Ishte një periudhë mjaft e vështirë. Më duket që ne vetëm më kishim filluar me punë. Kishim filluar me zhvillimin e aktiviteteve, për diku rreth tre muaj kur filloi konflikti. Kurse komunikonim e të gjitha palët për gjashtë muaj. Andaj kishte besim, kishim reputacion të qëndrueshëm që na ka ndihmuar sepse kemi vazhduar të zhvillojmë aktivitete edhe gjatë konfliktit. E kemi zhvilluar edhe një video material për paqe.

Tani më kujtohet, ishte interesant fakti që organizuam trajnim për ngritjen e kapaciteteve për OJQ-të lokale. Vajtëm në Ohër për trajnim dyditor. Ishte disa javë pas trazirave të tmerrshme në Manastir. Donim ta anulojmë sepse menduam që askush nuk do të vinte në Manastir për të diskutuar çështje të marrëdhënieve ndëretnike. Askush nuk donte të shkon në Ohër, kërkoj falje, për çështje të marrëdhënieve ndëretnike, kur kjo sapo kishte ndodhur në Manastir. Telefonuam të gjitha OJQ-të por të gjithë shprehën dëshirë që të vazhdojmë me trajnimin.

Andaj ishim me shqiptarë, maqedonas, turq dhe romë në Ohër, duke pirë kafe, të ulur në diell, duke punuar shumë gjatë tensioneve. Kjo ishte shumë inkurajuese për mua në atë kohë. Në Gostivar u kthyem me autobus. Më pas, ata vazhduan që të flasin për projektet nëpër baret lokale. Kjo ishte inkurajuese kjo sepse në mesin e gjithë asaj dhune dhe konflikti politik, kishim mundësinë që të bashkojmë këto njerëz në një vend. Ishte diçka shumë e mirë. Ishte vështirë të bëhet, kuptohet gjatë konfliktit. Gjithashtu zbatuam projekt për PZB-në, meqë ra fjala. Banorët i kishin braktisur shtëpitë e tyre në Kumanovë, dhe rajonin e Tetovës. Disa prej tyre ishin shpërngulur në Gostivar. Atje kishte një OJQ lokale me emrin UNITETI. Ata kërkuan një projekt për të mbështetur PZB-të shqiptar. Ne, sigurisht që u përgjigjëm se do të ndihmojmë. Por, do duhej të zbatojnë projektin me gjithë OJQ-të tjera, maqedonase, turke dhe rome, për të mbështetur të gjithë PZB-të, nga gjitha komunitetet etnike. Ashtu edhe ndodhi. Andaj, ato katër OJQ erdhën në zyrën tonë, kishim negociata të gjata për kriteret dhe numrat, si dhe gjitha çështjet tjera. Në fund, zbatuan një projekt për të mbështetur PZB-të nga gjitha grupet etnike. U pajtuan me këtë, si dhe për zbatimin e përbashkët të projektit. Kjo ishte shumë mirë.

ER: A ishin organizatat nga Gostivari?

соочи со тешкотии поради притисокот од членовите на одборот, и ако може така да кажам, се обидоа да влијаат на кадровските одлуки и да извршат притисок нивните сопствени кандидати да влезат во организацијата.

Ситуацијата со персоналот беше тешка. Меѓутоа, откако пристигнав и ја започнавме организацијата, го обучивме и тимот. По опсежни дискусии и пишување, на крајот добивме одобрение. После тоа, спроведовме неколку работилници со локални невладини организации за да објасниме како работиме и како тие би можеле да дојдат до финансиски средства. Потоа полека почнавме со работа и до почетокот на 2001 година започнавме со неколку проекти.

Во февруари или март 2001 година започна конфликтот, и тоа беше тежок период. Мислам дека бевме оперативни околу три месеци и спроведувавме активности кога изби конфликтот. Поминавме шест месеци зборувајќи со сите засегнати страни, што ни помогна да изградиме кредибилитет и да воспоставиме видлива репутација, што ни беше од помош, бидејќи можевме да продолжиме со нашите активности за време на конфликтот. Направивме и видеоклип кој промовира мир.

Само што се сетив на нешто интересно: организиравме обука за изградба на капацитети за локалните невладини организации. Отидовме во Охрид на дводневна обука. Ова беше само неколку недели по немилите настани во Битола. Првично, размислувавме да ја откажеме обуката, мислејќи дека никој не би сакал да учествува во меѓуетничка иницијатива толку брзо по она што се случи во Битола. Меѓутоа, кога почнавме да контактираме со невладините организации, бевме изненадени кога откривме дека сите сакаа да присуствуваат.

Во Охрид имаше Албанци, Македонци, Турци и Роми, уживавме во кафето на сонце и работевме напорно и покрај постојаните тензии. Тоа беше неверојатно охрабрувачко искуство за мене во тоа време. Се вративме во Гостивар со автобус, а потоа учесниците продолжија да разговараат за проекти во локалните кафулиња. Беше навистина охрабрувачки да се види дека, дури и во услови на насилство и политички конфликти, успеавме да ги зближиме овие луѓе. Тоа беше навистина убаво да се види.

Сè разбира, беше тешко, за време на конфликтот. Попатно работевме и на проект за поддршка на внатрешно раселените лица (ВРЛ). Многу луѓе од Кумановско и Тетовско мораа да ги напуштат своите домови, а некои од нив се преселија во Гостивар. Една локална албанска невладина организација, УНИТЕТИ, ни се обрати за проект за помош на албанските ВРЛ. Се согласивме да помогнеме, но инсистиравме проектот да ги вклучи сите локални невладини

AvH: Po. Ishin katër organizata nga Gostivari. Njëra ishte UNITETI, shqiptarja, Denica ishte maqedonase. Mendoj që Shefkat ishte turke. E katërta, rome, ishte Radost, mendoj. Këto ishin katër OJQ-të lokale. Kuptohet që ende ishin organizata të vogla. Por kishin rrënjë thellë në qytet dhe në komunë. E dinin mirë punën, kishin anëtarët e tyre.

Ishte shumë mirë sepse mund të themi që pjesa më interesante e saj është fakti që ne filluam me punë pak para konfliktit. Andaj, na njihnin njerëzit, kishin besim tek ne. Më pas, gjatë konfliktit, arritëm të vazhdojmë me punën, ndonëse të kufizuar, kuptohet, prej kohe në kohë. Por ishte shumë mirë. Unë madje mendoj... isha i huaj, apo? Isha ndërkombëtar. Gjatë konfliktit, shëtitja gjithë ditën në qytet, duke biseduar me të gjithë, duke pirë kafe gjithë ditën me të gjithë, vetëm duke treguar që jam këtu dhe që nuk jam duke marrë anë, që është shumë e vështirë. Të gjithë tërë kohën më shtypnin që të marr anë...

ER: Mund të paramendoj...

AvH: …eja nga shqiptarët, duhet të jesh nga maqedonasit... të gjithë më bënin shtypje, më çmendnin ... por nuk doja. Mendoj që kjo ishte shumë e rëndësishme. Vazhdimisht flisja me njerëzit, i qetësoja, sepse të gjithë ishin shumë të shqetësuar. Më kujtohet të gjithë flisnin për atë se çfarë po ndodhte. Shqiptarët flisnin vetëm me shqiptarët, maqedonasit vetëm me maqedonasit. Kishin histori të çmendura për atë se çfarë është duke bërë pala tjetër. Ishte e mahnitshme. Mësova aq shumë për konfliktin ndëretnik dhe si mungesën e bashkëbisedës, si mund të bësh armiq duke mos komunikuar. Ishte vërtetë shumë mahnitëse. Mësova shumë për konfliktin, për marrëdhëniet ndëretnike, etj.

Mendoj që ishte e rëndësishme që isha i huaj atje. Më e rëndësishmja, mendoj, ishte fakti që ne filluam me punë para se të fillojë konflikti. Gjatë konfliktit, kishte shumë vizitorë nga Gostivari, nga qeveria kombëtare, nga BE-ja, OSBE-ja, ambasadat, sepse unë isha i vetmi i huaj në pjesën perëndimore të Maqedonisë. Pra, pas nënshkrimit të Marrëveshjes së Ohrit, ne u rritëm në të vërtetë. U zgjeruam sepse kishim krijuar besim, sepse ishim atje para dhe gjatë luftës. Andaj, njerëzit e dinin që ne ishim të mirët, kishin besim tek ne. Andaj, pas luftës, ne u zgjeruam në fakt. Madje u zgjeruam edhe në qytete tjera të Maqedonisë.

Kuptohet, duhet të theksoj që ishte një kohë shumë e vështirë, koha e konfliktit. Ishte shumë vështirë, e gjithë ajo shtypje dhe dhunë, ndonëse Gostivari në vete nuk ishte i dhunshëm asnjëherë. Ka pasur tensione serioze, ka pasur shumë shqetësime, por në fund, në qytet nuk kishte dhunë.

организации: македонски, турски и ромски, за да им се обезбеди поддршка на сите ВРЛ од сите етнички средини. Следно е дека ова се реализира. По долги дискусии во нашата канцеларија за критериумите, бројките и други детали, четирите невладини организации се договорија. Заедно, тие направија проект кој ги поддржа ВРЛ од сите заедници. Сите се согласија на една заедничка имплементација на проектот што беше навистина убаво да се види.

ER: Дали овие организации беа од Гостивар?

АВХ: Да. Во Гостивар имаше четири организации: „УНИТЕТИ“, која беше албанска; „Деница“, беше македонска; „Шефкат“, ја претставуваше турската заедница; и „Радост“, која беше ромска, ако добро се сеќавам. Сите тие беа локални невладини организации. Тие беа релативно мали организации, но беа длабоко вкоренети во градот и општината, добро запознаени со локалните потреби и прашања. Секоја организација имаше своја изборна единица.

Беше доста добро затоа што како што кажа некој, почнавме малку пред конфликтот, што верувам беше клучно. До почетокот на конфликтот, луѓето веќе нè знаеја и ни веруваа. Ова ни овозможи да продолжиме да работиме, додуша помалку, ама сепак... Друг важен фактор беше мојата улога како некој кој доаѓа од меѓународната заедница. Како странец, деновите ги поминував шетајќи низ градот, дружејќи се со сите и пиејќи кафе со сите. Целта ми беше да покажам дека сум присутен и неутрален, што беше предизвик бидејќи бев под постојан притисок од сите да заземам страна.

ЕР: Можам да замислам…

АВХ: … Луѓето постојано ме притискаа, ме повикуваа да фатам страна: „биди Албанец, биди Македонец.“ Тоа ме полудуваше, но истрајав. Не можев да заземам страна. Верувам дека тоа беше клучно. Деновите ги поминував разговарајќи со луѓето, обидувајќи се да ги смирам, сите беа многу нервозни. Се сеќавам на сите разговори околу тоа што се случуваше. Се повлекуваа секој во својата етничка група - Албанците зборуваа само со Албанците, Македонците само со Македонците – ширеа најлуди приказни за тоа што наводно прави другата страна. Беше неверојатно, а и научив многу за меѓуетничките конфликти и како недостиг на комуникација може да ги претвори луѓето во противници. Беше фасцинантно. Научив неверојатно многу за конфликтот, за меѓуетничките односи итн. Мислам дека моето присуство како странец беше значајно, но уште позначајно верувам дека беше тоа што ја започнавме нашата работа пред да избие конфликтот. За време на конфликтот, многу посетители

ER: Kur e kuptove që konflikti ka filluar, konflikti i armatosur? Si dhe, ku gjendeshe në atë kohë?

AvH: Po, kishte një sulm të një zyre të policisë në veri të Tetovës, në Tearcë. Ishte sulm me mortar të stacionit policor në Tetovë. Mendoj që për mua ky ishte sinjali i parë që kishte filluar. Më pas, e dini, UÇK-ja okupoi majën mbi Tetovë, kalanë, siç e quajnë ata. Pastaj, filluan edhe të shtënat. Andaj, vërtetë mendoj që u kuptua se kishte filluar një luftë, mendoj, në fillim të marsit, do kisha thënë, mendoj që në fillim të marsit të vitit 2001. Unë e kisha kolegun nga Tetova i cili jetonte në qytet. Ne dinim mjaftë për kontekstin, kishim informacione shumë të mira. Por, atëherë e kuptova, të themi, diku në fund të shkurtit, ose fillim të marsit, që konflikti kishte filluar. Më pas kishte përhapje të tmerrshme. U bombardua një autobus me ushtarë maqedonas, duke shkaktuar shumë vdekje, ka pasur edhe trazira, kuptohet, në Manastir.

Mendoj që ishte Dita e Punëtorëve, 1 maji ose 30 prilli, kur kishte një protestë të madhe kundër ... mendoj .... që ishte kundër myslimanëve në Manastir, ishte shumë keq. Pra, konflikti zhvillohej me intensitet të lartë dhe të ultë. Kishte edhe përkeqësime të situatës, pastaj një muaj mos të kishte asgjë, dhe më pas sërish përkeqësime. Kishte shumë luftime afër Kumanovës. Në një pikë, UÇK-ja e morri edhe fshatin afër aeroportit.

ER: Haraçinën…

AvH: Po, Haraçinën. Atje kishte shtypje të madhe ndërkombëtare, e dini, BE-ja, OSBE-ja, NATO-ja, të gjithë po bënin shtypje për ... për kufizim. Po, dhe kuptohet që kishte qeveri të unitetit kombëtar. Pra, ishte, ishte shumë e tensionuar dhe kuptohet, unë ndiqja të gjitha politikat në atë kohë. Edhe lexoja dhe shkruaja për atë. Isha në TV dhe radio shumë herë në Holandë në atë kohë, duke folur për situatën. Isha një lloj eksperti. Por diku në gusht, ka mesi i gushtit, u nënshkrua Marrëveshja e Ohrit, e cila ishte marrëveshje e paqes.

Andaj, ne vazhduam shumë mirë si organizatë. Ajo që më pëlqen mua është se kemi zbatuar projekt për dialogun mes religjioneve. Pra, ne, gjatë konfliktit, religjioni ishte bërë disi ... ishte bërë pjesë e kësaj, me anë të komunikimeve zyrtare të liderëve politik, që thoshin sende të tmerrshme. Por, çdoherë ka pasur rivalitet mes xhamive dhe kishave, kush ka qenë atje i pari. Kishte tension, mes islamit dhe krishterimit, i cili po rritej në Maqedoni gjatë konfliktit. Ndërsa ne, në të vërtetë, nuk e dëshironim atë. Menduam që nëse religjioni përfshihet në konflikt, do të bëhet emocionale, dhe vështirë për ta ndaluar. Ne donim që religjioni mos të përfshihet në konflikt.

Prandaj biseduam me përfaqësuesit e kishave dhe xhamive në

дојдоа во Гостивар: претставници од националната влада, ЕУ, ОБСЕ и амбасадите, затоа што, во тоа време, јас бев единствениот странец во Западна Македонија. По потпишувањето на Охридскиот договор, ние во суштина пораснавме. Значително се проширивме бидејќи изградивме кредибилитет со тоа што бевме таму и пред и за време на војната. Луѓето нè знаеја како добрите момци и ни веруваа. По војната се проширивме и таа доверба ни овозможи да се прошириме и во другите градови во Македонија.

Мора да нагласам дека периодот кога се одвиваше конфликтот, несомнено беше многу тежок период. Притисокот и насилството беа интензивни, иако Гостивар како град, за среќа, никогаш не доживеа директно насилство. Иако имаше сериозни тензии и голема загриженост, градот на крајот успеа да остане ненасилен.

ЕР: Кога првпат дознавте за почетокот на вооружениот конфликт и каде бевте во тоа време?

АВХ: Конфликтот започна со нападот на полициска станица во Теарце, северно од Тетово, со минофрлачки напад. За мене тоа беше првиот показател дека конфликтот почнал. Набргу потоа, УЧК ја презеде контролата врз ридот над Тетово, познат како Калето (Тврдината) и почна пукањето. Некаде почетокот на март 2001 година, стана јасно дека во тек е војна. Мојот колега, кој живееше во Тетово, имаше широко познавање на локалниот контекст и ни даде вредни сознанија. Беше некаде крај на февруари или почетокот на март кога навистина сфатив дека конфликтот започна. Се случи ужасно ескалирање на настаните, вклучително и инциденти кога беа бомбардирани автобуси со македонски војници, што резултираше со значителни загуби на животи, како и немири во Битола.

Во Битола околу Празникот на трудот, на 1 мај или 30 април, имаше голем протест, кој првенствено беше насочен против муслиманите во Битола и беше поприлично лош. Самиот конфликт имаше свои подеми и падови, со периоди на ескалација проследени со интервали кога ништо не се случуваше, и потоа се повторуваа. Во близина на Куманово се случија интензивни борби, а во еден момент УЧК заседе село блиску до аеродромот.

ЕР: Арачиново…

АВХ: Да, Арачиново. Знаете, имаше значителен меѓународен притисок од ЕУ, ОБСЕ, НАТО ситуацијата да не се прошири. Беше формирана влада на национално единство, што дополнително ја зголеми политичката сложеност. Јас ја следев политиката, пишував, читав и често се појавував на холандската телевизија и на радиото како

Gostivar, nëse do mundnim të zhvillojmë një projekt së bashkë. Në fakt, myftiu dhe prifti erdhën në zyrën tonë, dhe ata kishin më edhe ... qytetarë të Gostivarit, me një ide për projekt që të rehabilitojnë varrezat. Varrezat në Gostivar janë të ndarë në dy pjesë, e keni pjesën islame dhe atë krishtere, por i kanë disa rrugë të përbashkëta dhe disa çezme për ujë dhe do sende tjera. Ajo ishte pak e lënë pas dore, e lënë pas dore sa i përket mirëmbajtjes.

Andaj, njerëzit që shkonin në varreza për t'u kujdesur për varret e të afërmve të tyre, mendonin që kjo gjendje ishte e tmerrshme. Ishte sikur .... varrezat ishin të prishura. Ne u pajtuam që të rehabilitojmë varrezat. Dhe vazhdimisht do të ketë persona të pranishëm, të dy grupeve fetare, por ishin pajtuar se si do të dukeshin varrezat, e dini, të rregulluar dhe të rehabilituar. Vërtetë ishte një projekt shumë i mirë në të cilën dy religjionet kanë punuar bashkërisht.

ER: Kur thua vazhdimisht, si mendon? A mendon që kishte roje ose diçka të ngjashme?

AvH: E kisha fjalën që kjo çështje ishte shumë e ndjeshme, e gjithë kjo ... ne rehabilituam varrezat ku ... kishte njerëz të vdekur, familje dhe familjarë. Andaj, donim që kjo të bëhet me shumë kujdes. Pra, përcaktuam një person në emër të kishës dhe një person nga xhamitë, gjithë ditën, gjatë gjithë zhvillimit të projektit, të mund ata, të bëjnë vërejtje nëse nuk ju pëlqen diçka. Kjo u bë me kujdesin maksimal. Ajo ishte vërtetë një projekt shumë i mirë. Njerëzit në fakt nuk e besonin. Ata nuk e besonin që prifti dhe myftiu ishin në zyrën tonë bashkë, por ata me të vërtet ishin atje. Unë e bëra një fotografi me ata. Pra, e zbatuam projektin. Ishte një projekt shumë i mirë.

ER: Si ishte të bashkëbisedosh me ta në atë kohë? Më merr mendja që nuk ishte gjëja më e lehtë.

AvH: Po, meqë isha i pranishëm atje për gjysmë viti, më njihnin, apo? Unë vajta në kisha. Vajta edhe në xhami, në fillim të projektit për të biseduar me të gjithë. Isha atje. Isha në kishën për Krishtlindje ose Vitin e Ri.

Nuk më kujtohet. Mendoj që në pjesën humanitare, në projektin për PZB-të, mendoj që kishim mbështetjen e tyre. Kishim marrëdhënie të mira. Unë kisha marrëdhënie të mira me të gjithë, në fakt. Siç e përmenda, bisedoja gjithë ditën me të gjithë. Ishte shumë mirë. Kuptohet se kjo vlen për mua, për ata, situatat ishte e ndjeshme. Kishte presion prej kohe në kohë. Por atë që ne bëmë është ne nuk morëm anë, por ishim të

експерт. До средината на август беше потпишан Охридскиот договор, кој беше мировен договор.

Нашата организација ја продолжи својата работа, а еден проект што особено ми се допадна се фокусираше на меѓуверскиот дијалог. За време на конфликтот, религијата некако почна да се вплеткува во конфликтот преку ужасните изјави на политичките лидери. Секогаш постоеше ривалство меѓу џамиите и црквите околу тоа кој бил прв таму, но и тензиите помеѓу исламот и христијанството почнаа да растат во Македонија за време на конфликтот. А тоа беше нешто што ние не го посакувавме. Сметавме дека ако религијата стане дел од конфликтот, работите ќе станат многу емоционални и потоа ќе стане многу тешко да се сопрат. Сакавме да ја извадиме религијата од конфликтот.

Па така, разговаравме со претставниците на црквата и џамијата во Гостивар за да ја истражиме можноста за заеднички проект. Муфтијата и свештеникот ја посетија нашата канцеларија, а локалните граѓани дадоа идеја: санација на гробиштата. Гробиштата во Гостивар се поделени на исламски и христијански, но имаат заеднички патеки и чешми за вода, кои беа во лоша состојба и немаа соодветно одржување.

Кога луѓето одеа на гробиштата за да се грижат за гробовите на своите најблиски, гледаа дека гробиштата се запоставени и во лоша состојба. Се договоривме да работиме на санација на гробиштата. На лице место постојано би имало претставници од двете верски групи. Тие се договорија како да ги обноват и санираат гробиштата. Тоа беше извонреден проект во кој граѓаните од двете религии соработуваа заедно.

ЕР: Кога велиш постојано, во која смисла го кажуваш тоа постојано? Мислиш, чуваа стража или нешто слично?

АВХ: Она што сакав да кажам е дека со оглед на чувствителната природа на проектот - реставрација на гробишта каде што лежат најблиските, фамилијата и роднините – сакавме да го реализираме внимателно. Назначивме по еден претставник од црквата и по еден од џамијата, да го надгледуваат целиот проект по цел ден, за доколку нешто не им се допаѓа, во секое време да може да изреагираат. И да, многу внимателно се постапуваше. Проектот се покажа како навистина извонреден. На луѓето не им се веруваше; не можеа да поверуваат дека свештеник и муфтија беа дошле во нашата канцеларија. Јас имав и фотографија од тој настан. И го завршив проектот. И да, тоа беше навистина убав проект.

gatshëm të mbështesim projekte në interes të të dy grupeve. Mendoj që kjo na ndihmoi shumë. Asnjëherë nuk morëm anë në konflikt, por ishim të gatshëm t'i ndihmojmë me projekte që ishin në interes të të gjithëve. Zakonisht, askush nuk e kundërshtonte këtë.

Një gjë tjetër që na ndihmoi në këtë situatë ishte fakti që ne filluam si gazetë. E kuptova që gjatë luftës mediat kishin rol shumë negativ, rol shumë të keq. Madje edhe gazetat cilësore si Dnevnik-u ishin shumë negative.

ER: Cila gazetë?
AvH: Dnevnik.

ER: Ah, Dnevnik, mirë.
AvH: Ishte gazetë cilësore. Por bënin disa gjëra të tmerrshme gjatë konfliktit. Vërtetë shpiknin sende. Kjo ishte shumë e bezdisshme. Gazetarët janë pjesë e konfliktit, sikur edhe gjithë të tjerët, apo jo? Andaj, ata nuk janë njerëz më të mirë ose diçka të tillë. Mediat ishin shumë negative. Ne kërkonim ndonjë mënyrë që mediat mos të ndikojnë me rolin e tyre negativ mbi këto marrëdhënie të tensionuara. Andaj filluam me gazetat lokale. Nuk kishte, apo? Nuk kishte gazetë lokale. Prandaj, ne filluam me botimin e një gazetë lokale në katër edicione identike, me gjuhë të ndryshme. Në këtë, kishim ekip redaktorësh, shqiptarë, maqedonas, turk dhe rom, të gjithë. Kishim persona shumë të rinj. Duheshe edhe t'i trajnojmë. Ishte shumë bukur. Të gjithë ishin të rinj, shumë të mençur dhe të motivuar. Të gjithë donin që të ndryshojnë botën. Të gjithë kanë bashkëpunuar shumë mirë. Ishte diçka vërtet e bukur. Përpilonin artikuj mbi lajmet në Gostivar. Për shembull, të themi, gazetarët maqedonas do të shkruanin në gjuhën maqedonishte për situatën në Gostivar, në versionin e gjuhës maqedonase, ato shqiptare në versionin shqip, etj. I njëjti artikull do të përkthehej në gjuhën shqipe, etj., etj.

Mendoj që filloi, më merr mendja, si gazetë mujore. Ndërsa më vonë, u bë dyjavore. Në një kohë, ndaluam me versionin e gjuhës rome sepse askush nuk e lexonte, këtë e zbuluam. Ne donim ta botojmë në të gjitha gjuhës sepse ishte e rëndësishme që të trajtojmë të gjithë në mënyrë të barabartë. Donim të sigurojmë këtë. Por, populli rom nuk lexonte në gjuhën e vet. Andaj, ndaluam me atë version. Por, vazhduam me tre gjuhët dhe me gazetarët nga të gjitha grupet etnike. Puna ishte interesante. Ata ishin shumë të përpiktë dhe të mirë.

Ajo që ishte interesante, kuptohet, ishte fakti që njerëzit në Gostivar ankoheshin për shumë çështje serioze, të rëndësishme. Për shembull, spitali ishte në gjendje shumë të rëndë në Gostivar. Mjekët atje ishin tepër

ЕР: Како беше да се комуницира со нив во тоа време? Претпоставувам дека не беше баш лесно.

АВХ: Па, не беше баш лесно, ама со оглед на тоа дека таму се движев, комуницирав со луѓето скоро пола година, па ме познаваа, нели? На почетокот на проектот, ги посетив и црквата и џамијата за да разговарам со луѓето. Присуствував на црковни настани - Божиќ или Нова година. Не се сеќавам. Мислам дека хуманитарните и проектните тимови за ВРЛ нѐ поддржаа и нас, што помогна во градењето на добри односи. Во основа, имав добри односи со сите. Како што спомнав, деновите ги поминував разговарајќи со луѓето, и напротив, комуникацијата беше добра. Секако, со мене добро комуницираа, но ситуацијата беше чувствителна и тензична од време на време, но ние не заземавме страна во конфликтот, што беше клучно. Наместо тоа, бевме спремни да дадеме поддршка за проекти кои беа во интерес и на двете групи. Тој пристап помогна, бидејќи беше тешко некој да се спротивстави на иницијативи кои беа од корист за сите.

Друга работа која беше навистина добра беше отворањето на весникот. Она што констатирав е дека за време на војната медиумите одиграа ужасна улога - дури и квалитетни медиуми како „Дневник“ на пример, беа лоши.

ЕР: Кој конкретно?
АВХ: „Дневник“.

ЕР: Значи, „Дневник“, во ред.
АВХ: Тоа е квалитетен весник, но за време на конфликтот, тие пишуваа некои ужасни работи - измислуваа приказни. Беше неверојатно фрустрирачки. Новинарите, како и сите други беа дел од конфликтот; не се тие подобри луѓе од останатите. Медиумите едноставно беа поприлично лоши. За да го решиме ова, баравме начин да се осигуриме дека медиумите нема да продолжат со оваа улога на влошување на односите во време на тензии. Тогаш решивме да основаме локален весник. Едноставно немаше локален весник, така?

Почнавме со локален весник со четири идентични изданија, секое на различен јазик. Нашиот уреднички тим беше составен од Албанци, Македонци, Турци, Роми - во суштина разновидна група на многу млади луѓе. Им обезбедивме обука, која беше одлична. Тие беа млади, паметни, многу мотивирани и сакаа да го сменат светот. Тие толку добро работеа заедно; тоа исто така беше навистина многу добра работа. Весникот се фокусираше на вестите од Гостивар. На пример, македонски новинар може да напише статија на македонски

arrogant. I trajtonin pacientët shumë keq. Flitej që një person në Gostivar, që ishte i sëmurë, ka vdekur sepse vetura e ambulancës kishte ardhur shumë vonë në shtëpinë e tij. Më pas, zbuluam që vetura e ambulancës nuk ka qenë në Gostivar, sepse e kishin dërguar me drejtorin e këtij spitali për ndonjë takim. Ne e publikuam këtë artikull. Njerëzit në Gostivar na adhuronin sepse në fund, këto mjek të tmerrshëm dhe arrogant do të kritikoheshin. Megjithatë, elita e Gostivarit ishte shumë e mllefosur me ne. Kërkonin korrigjim sepse ishim duke ju bërë imazh të keq.

Sidoqoftë. Ka pasur probleme me korrupsionin, sjelljen e keqe, dhe qeverisjen e keqe. Andaj, ne luanim një rol të rëndësishëm në këtë kuptim. Nuk ishte vetëm për lajme të cilat nuk provokonin grupet etnike, por me lajme të cilat përfshinin të gjithë në Gostivar. Ishte një gazetë e mrekullueshme. Ishte rajonale. Nuk kishte qëllim provokimin etnik. Gjithashtu ishte edhe gazetari hetimore. E mrekullueshme. Mua më pëlqente shumë.

Në fund, meqë ra fjala, nuk zgjati shumë sepse këto gazeta janë shumë të shtrenjta. Zakonisht njerëzit blejnë gazeta të këqija. Gazetat cilësore janë të shtrenjta. Përfundimisht, mendoj që kemi arritur që ta publikojmë edhe për disa tre ose katër vite. Por, ishte shumë e shtrenjtë që të vazhdojmë ta botojmë sepse duheshe ose të merrni reklama, ose të keni shumë kopje, ose të keni fonde të posaçme. Në këtë aspekt, me kalimin e kohës, me siguri e dini, Maqedonia nuk ishte më aq e rëndësishme për komunitetin ndërkombëtar. Prandaj, ky projekt nuk ka zgjatur.

ER: A the që ka zgjatur rreth katër vite?

AvH: Po, ndoshta katër ose pesë vite. Mund të ketë qenë edhe më gjatë. Në fund, kemi tentuar shumë herë që ta bëjmë në nivel komercial. Por, problemi ishte, që donatorët janë të gatshëm të financojnë deri në një kohë. Më pas, thonë, duhet ta bëni financiarisht të qëndrueshme. Kjo ishte shumë vështirë.

Bindja ime personale është se, nëse komuniteti ndërkombëtar dëshiron media të pavarura cilësore, ata duhet të paguajnë për atë. Sepse është shumë shtrenjtë që kjo t'i lejohet vetëm tregut. Tregu donë kopje dhe lajme mahnitëse. Andaj, nëse doni, nëse e vlerësoni si të rëndësishme, duhet ta paguani. Së paku, unë atë e mësova.

Pra, mua më pëlqente projekti me religjionin shumë, me varrezat. Më pëlqente shumë edhe projekti me mediat sepse ishin shumë të ndjeshëm dhe kanë punuar shumë mirë. Megjithatë, kemi punuar edhe shumë gjëra tjera.

јазик за македонското издание, а истата статија би била преведена за албанското издание и така натаму за другите јазични верзии.

Првично започнавме како месечна публикација, а потоа преминавме во двонеделник. Во еден момент решивме да го прекинеме изданието на ромски јазик бидејќи откривме дека никој не го чита. Нашата цел беше да ги вклучиме сите јазици за да обезбедиме сите да бидат третирани подеднакво, но се покажа дека ромската заедница не го читаше сопственото јазично издание. Па престанавме со издавање на ромското издание. Така, продолживме со трите преостанати јазици, задржувајќи тим на новинари од сите етнички групи. Беше многу забавно - сите беа толку вредни и љубезни.

Она што беше интересно е што луѓето во Гостивар се жалеа на сериозни и важни проблеми. На пример, болницата во Гостивар беше во ужасна состојба, а лекарите беа арогантни. Кон пациентите се однесуваа многу лошо. Имаше еден трагичен случај кога еден човек почина затоа што брзата помош пристигна во неговата куќа предоцна. Подоцна откривме дека амбулантното возило не ни било во Гостивар – со него го однеле директорот на болницата на состанок во Скопје.

За ова објавивме текст и длабоко одекна кај гостиварци. Гостиварци нè засакаа затоа што недоличните и арогантни доктори конечно некој ги критикуваше. Сепак, локалната елита ни беше многу лута. Бараа корекција, тврдејќи дека им го нарушуваме угледот.

Како и да е, тука беа прашањата на корупција, недоличното однесување и лошото владеење, и во таа смисла, ние одигравме позитивна улога. Весникот не беше само за вести кои не предизвикуваат етнички тензии, односно, се фокусиравме и на приказни кои одекнаа кај сите во Гостивар. Тоа беше одличен весник - по обем беше регионален, без етнички провокации, па дури вклучуваше и елементи на истражувачко новинарство. Беше навистина нешто посебно, и навистина го сакав.

На крајот, успеавме да го одржиме во живот уште околу три, четири години, главно затоа што издавањето на таков тип на весници е многу скапо. Затоа што луѓето преферираат да купуваат жолт печат, додека издавањето на квалитетните весници како и неговото продолжување е многу скапо. За да продолжи да работи весникот ви треба или да имате реклами или голем тираж или сопствени средства.

Меѓутоа, со текот на времето, како што веројатно знаете, Македонија стана не толку важна за меѓународната заедница, па проектот на крајот и заврши.

ЕР: Дали рековте дека траеше четири години?

АВХ: Да, можеби четири или пет години, можеби дури и малку

ER: Jam kureshtar për revistën, të na tregoni pak më shumë, për gazetën, nëse mundet. Si e formuat ekipin e gazetarëve të cilët kanë punuar atje? Si arritët që të angazhohen në atë pjesë?

AvH: Po, pra, një prej anëtarëve të personelit që ishte me ne prej fillimit, ka qenë gazetar me profesion. Ai ishte gazetar para se të na bashkëngjitet. Ka qenë gazetar ose ka punuar për ndonjë Think-Tank në Shkup. Kishte shkruar shumë artikuj për atë Think-Tank. Euro Balkans, më duket që quhej atëherë. Nuk jam i sigurt, ka kaluar shumë kohë.

ER: Mirë, po. Kam dëgjuar për ata. Po.

AvH: Pra, kishte ambicie të mëdha. Vetëm më e kishte ëndërr që të hap një gazetë. Andaj, ishte kryeredaktori. Ishte person i motivuar dhe frymëzues. Ende jemi miq. Gjeti shumë të rinj. Mendoj që vajti në shkolla të mesme ose diçka të tillë, për të pyetur për të vendosur shpallje se kush do dëshironte të bëhet gazetar. Me të vërtetë, kishte shumë të motivuar, të rinj, që morën pjesë. Pra, mendoj që kjo ishte mënyra se si e ka bërë, duke vajtur nëpër shkolla të mesme dhe më pas edhe me biseda personale.

Më kujtohet që kishte shumë të rinj, të mençur dhe të motivuar. Punonin tërë kohën, e dini, e pëlqenin punën. Ishin djem dhe vajza, të ri dhe të reja, të mençur, maqedonas, shqiptar dhe ata madje edhe ishin shoqëruar. Ishte vërtetë ... ishte mrekulli ta vështrosh. E dini, duke punuar bashkë dhe duke krijuar këtë gazetë, kuptohet, kjo të bën krenar. Kuptohet, më vonë, u zhvendosën në Shkup për të studiuar. Ajo ishte pak e vështirë për ne.

Por ishte vërtetë diçka e posaçme. Kam edhe shumë histori tjera por për momentin nuk më kujtohen. Ka pasur një debat vjetor të Kombeve të Bashkuara, Modeli i Kombeve të Bashkuara. Secili shtet i organizon këto, apo? Shkollat e mesme imitojnë OKB-në. Andaj, mund të futeni në rolin e El Salvador-it, unë të jem SHBA-ja, dhe të fillojmë të debatojmë mbi tema si armë nukleare ose ngjashëm.

Ky model i imitimit të Kombeve të Bashkuara, kjo zhvillohej në Shkup çdo vit. Edhe në Gostivar organizohej kjo, por asnjëherë nuk kishte shqiptarë, vetëm maqedonas. Unë e mësova këtë, gjegjësisht e dëgjova nga mësuesi im i gjuhës maqedonishte, aty dëgjova për këtë. Andaj, e menduam, kjo është e çuditshme, duhet gjithashtu të përfshijmë edhe shqiptarë nga Gostivari në MOKB. Andaj mblodhëm një ekip prej gjashtë ose shtatë nxënësve të shkollave të mesme, gjysmë-gjysmë, kishim shqiptarë, maqedonas dhe turq, dhe nga Gostivari, u nisën për në Shkup.

Këtë e përmenda edhe më para. Njerëzit në Shkup flitnin për shqiptarët, por jo me shqiptarët. Pra, kjo ishte shumë e çuditshme. Unë

подолго. Кон крајот, направивме неколку обиди да го претвориме во комерцијален потфат. Работата беше што донаторите се подготвени да финансираат само до одреден момент. После тоа, тие знаете како ви велат, мора да го направите проектот финансиски одржлив, а тоа за нас беше претешко.

Мое лично верување е дека ако меѓународната заедница навистина сака независни и квалитетни медиуми, треба и да плати за нив. Прескапо е, едноставно, да ги оставите на пазарот. Пазарот, знаете, сака само тираж и сензационализам. Значи, ако верувате дека нешто е важно, мора и да го платите. Тоа е лекцијата што јас ја научив од ова искуство.

Навистина уживав да работам на медиумскиот проект, како и на оној што ги вклучува религијата и гробиштата. И двата беа неверојатно чувствителни проекти, но беа добро изведени. Но, знаете, завршивме и уште многу други работи.

ЕР: Би сакал да слушнам нешто повеќе за весникот, ако тоа е во ред со вас. Како го собравте тимот на новинари кои работеа таму? Како ги натеравте да се вклучат?

АВХ: Еден од нашите вработени, кој беше со нас од самиот почеток, беше новинар. Пред да ни се придружи, работел или како новинар или во тинк-тенк со седиште во Скопје. Тој пишувал доста статии за тој тинк-тенк, Евро Балкан се викаше. Не сум дури ни сигурен, навистина беше одамна.

ЕР: Во ред, имам слушнато за ова, да.

АВХ: Тој беше многу амбициозен - отсекогаш му беше сон да основа весник. Тој стана главен уредник. Беше неверојатно мотивиран и инспиративен, и сѐ уште ми е добар пријател. Тој успеа да собере тим од млади луѓе, мислам дека одеше во средните училишта и ќе замолеше да му дозволат да остави реклами за весникот, за млади луѓе кои би сакале да станат новинари. И навистина, имаше толку многу паметни, мотивирани млади луѓе кои ѝ се приклучија на иницијативата. Така што, мислам дека на тој начин доаѓаше до младите луѓе, преку средните училишта и по пуштен глас.

Се сеќавам дека во тимот имаше неверојатно млади, паметни и мотивирани луѓе. Тие постојано работеа и искрено го сакаа тоа што го прават. Имаше многу бистри млади момчиња и девојки Македонци, Албанци исто така, па дури и се дружеа. Беше навистина неверојатно да се види како соработуваат. Работењето заедно и правењето на весникот, беа работи со кои се гордеев. Многу од нив, на крајот, се преселија во Скопје за да ги продолжат студиите, што за нас, исто така,

kam ndjekur konferenca për konfliktin. Kam shkuar në një konferencë me ftesë të PAX-it. Ishte organizuar nga persona nga Bosnja dhe Serbia nga rrjeti i PAX-it. Nuk kishte asnjë shqiptar në sallë, cili do fliste për konfliktin në Maqedoni. Ishte çmenduri. Shkupi ishte thjeshtë, nuk e di ... nuk kishte ndonjë marrëdhënie ose diçka të tillë. Ishte pak e çuditshme.

Andaj, kjo ishte shumë e rëndësishme për ne, të sjellim të gjitha grupet etnike në një debat, jo vetëm maqedonasit. Këto ishin dy shembujt e vetëm të cilët mua më kujtohen.

ER: A ka pasur shqiptarë në modelin e OKB-së në Shkup?

AvH: Ata ishin pjesëmarrës, po. Shkolla e mesme me nxënësit nga Gostivari ishte pjesë e modelit të OKB-së.

ER: Nga qytetet tjera, a kishte shqiptar ose nuk të kujtohet?

AvH: Në atë vit jo. Nuk kishte asnjë. Por, gazeta ishte shumë e mirë dhe gjithashtu një projekt tjetër i madh, që më kujtohet ...

ER: Si e kishte emrin? Më fal, vetëm këtë.

AvH: Quhej "Zëri i Gostivarit", "Gostivarski glas" ...

ER: Në rregull, mirë.

AvH: Në turqisht, mendoj që quhej Sesi, S-E-S-I ose diçka e tillë. Ishte shumë bukur. Një person shumë i këndshëm rom ishte në këshill, në ekipin e redaktorëve. Nga Gostivari. Shumë mirë punohej në ekip. E adhuronim. Nënkuptohet që kemi zhvilluar trajnime dhe ata kanë mësuar shumë. Për të rinjtë ishte diçka shumë e rëndësishme dhe kishin stil të mirë të mësuarit.

Po, kishte edhe një projekt të rëndësishëm. Kur filluam, të gjithë në Gostivar thoshin që drogat janë problem i madh, drogat janë problem i madh në Gostivar. Andaj, të gjithë donin që ne të punojmë në temën e parandalimit të drogave dhe uljen e dëmeve. Në fund, problemi nuk doli edhe aq i madh, të jem i sinqertë. Kishte shumë histori, mite, por ishte diçka që të gjithë e kërkonin. Andaj, ne zhvilluam fushatë të madhe mbi parandalimin e drogave, në kuadër të projektit. Shumë nxënës të shkollave të mesme shqiptare dhe maqedonase punuan bashkë për t'u thënë jo drogave. Tema ishte shumë e rëndësishme në Ballkan në atë kohë. Ishte edhe në Kosovë, atje situata ishte më keq, mendoj.

Sidoqoftë, punuam projektin mbi parandalimin e drogave dhe uljen e dëmeve, që ishte shumë mirë. Zhvilluam kontakte me OJQ-të në Shkup. Kishte disa OJQ shumë të mira në Shkup, që punonin në këtë çështje, HOPS ose diçka të ngjashme.

стана проблем.

О, да, се сетив и на уште нешто – толку многу приказни, некои и сум ги заборавил. Тука беше и годишниот настан на ОН, Model United Nations. Секоја држава го има, ако не се лажам? Тоа е местото каде што средношколците симулираат ОН. Едно лице го претставува Ел Салвадор, јас ги претставувам САД, и почнуваме да дебатираме на теми како нуклеарното оружје и слично.

И тој настан, Model United Nations, каде студентите симулираат ОН, се одржуваше секоја година во Скопје. Гостивар учествуваше, но секогаш беа само Македонци - никогаш ниту еден Албанец. Првпат слушнав за тоа од мојот наставник по македонски јазик и ми падна некако чудно. Си мислевме, ова е чудно, треба да ги вклучиме и Албанците од Гостивар во MUN. Формиравме тим од некои шест или седум средношколци, по пола од сите, Албанци, Македонци и Турци. Тие заедно одеа и во Гостивар и во Скопје.

Оваа поента ја имам нагласено и претходно - луѓето во Скопје зборуваа за Албанците, но не со Албанците. Тоа беше толку чудно. Присуствував на конференции за конфликтот, вклучително и една во Скопје организирана од PAX. Конференцијата беше организирана од луѓе од Босна и Србија од PAX мрежата, но во просторијата немаше ниту еден Албанец кој би разговарал за конфликтот во Македонија. Тоа беше навистина лудо. Беа луѓе само од Скопје, немаше изградено никакви односи или што и да е. Многу беше чудно.

За нас, многу важен дел во дебатата беше да ги вклучиме сите етнички групи, а не само Македонците. Ова се само два примери кои никогаш нема да ги заборавам.

ЕР: Имаше ли Албанци во Model United Nations во Скопје?

АВХ: Да, учествуваа. Средношколци Албанци од средно училиште од Гостивар учествуваа.

ЕР: А од други градови, дали имаше Албанци, или не се сеќаваш на тоа?

АВХ: За тоа баш, не се сеќавам. Сепак, не, не беа. Весникот беше навистина одличен, и сега ми текна на друг голем проект...

ЕР: Како се викаше?

АВХ: Се викаше Глас, „Zëri i Gostivarit", „Гласот на Гостивар"...

ЕР: Во ред, убаво.

АВХ: На турски, мислам дека се викаше „Sesi", напишано S-E-S-I или нешто слично. Беше многу убаво. Имаше еден многу фин лик, Ром,

ER: Po.

AvH: U bëmë pjesë e rrjetit ndërkombëtar me projektin për parandalim të drogave. Mua shumë më pëlqente të punoj atje sepse ishte diçka e prekshme. Ishte lokale, më kupton? Nuk ishte diçka abstrakte, nuk kishte histori të mëdha. Gjithçka ishte e prekshme. Të punosh me njerëz normal, në qytetin e njëjtë, dhe të keni dëshirë që të arrini diçka.

Në fakt, atë që unë mësova, edhe pse mësova shumë gjëra, ishte që në fushën e marrëdhënieve ndërkombëtare, paratë, vëmendja, gjithmonë shkojnë në kryeqytet, por jo gjithmonë mbeten në kryeqytet. Andaj mendoj që Gostivari, një projekt në Gostivar, ose në Dibër, ose në Strugë, është shumë i rëndësishëm sepse elita, ata bisedojnë dhe vendosin, por nuk dinë asgjë nga tereni. Ata nuk largohen nga kryeqyteti, apo? Andaj, njerëzit nga Gostivari nuk kanë shkuar në Shkup. Si në shembullin që ju tregova, apo?

Pra, ishte lokale. Ishte me kohë, kuptohet, tema e marrëdhënieve ndëretnike në kohën e tensioneve dhe konfliktit, dhe ne dinim shumë mbi konfliktin. Ne dinim shumë edhe për Gostivarin. Ishte vërtetë shumë bukur.

Ndonjëherë mendohem se çfarë ndikimi kemi pasur. A ishim të rëndësishëm? A ishim të rëndësishëm gjatë konfliktit? A kemi arritur të përmbajmë tensionet? Nuk e kam idenë. Vështirë është të gjendet një marrëdhënie me shkakun, kuptohet, por ne ishim atje. Koha ishte e përkryer, apo? Ishim në një periudhë shumë të rëndësishme, menjëherë para, gjatë, dhe pas konfliktit. Andaj, koha kur ishim atje ishte e përkryer. Pra, me siguri që kemi kontribuar për diçka. Për shembull, njerëzit punonin bashkë dhe kanë vazhduar të bisedojnë edhe gjatë konfliktit që ishte gjë mjaft inkurajuese për mua. Gjithashtu, ky projekti për PZB-të gjatë konfliktit ishte shumë i rëndësishëm. Si dhe pas konfliktit, kur u zgjeruam si organizatë.

Është për të ardhur keq që në fund organizata u shua. Ndoshta ju tregova vetëm më që pas 2001-it, 11 shtatorit, pas 2003-it në Irak, ishte shumë vështirë që IKB PAK të mirëmbajë vëmendjen e njëjtë dhe shumën e njëjtë të buxhetit për Ballkanin. Donatorët ndjekin lajmet, apo jo? Donatorët ndjekin zhvillimet. Andaj, në atë kohë, IKV PAX vendosi që të kufizojë burimet për Ballkanin. Pra, vazhdonte në Bosnjë dhe në Kosovë, sepse këto vende ishin më kritike, këto dy vende me probleme më të mëdha, të cilat unë mund... nuk është çudi, apo? Por, kur IKV-ja vendosi që të ndaloj aktivitetet në Maqedoni, mendoj se ishte për të ardhur keq, sepse kemi bërë punë shumë të mirë atje. Vendi nuk ishte aspak siç duhej dhe kishte shumë gjëra që duheshe të përmirësohen. Pra, ishte një zhgënjim i madh që organizata vendosi që të ndalon aktivitete

во одборот, во уредничкиот тим. Тој беше Ром од Гостивар. Тимската работа беше одлична, а ние навистина уживавме. Секако, одржавме обука, така што тимот научи многу. За младите кои беа вклучени, тоа беше многу интересно за работење. И стилот на учење им беше многу добар исто така.

Ах, да, уште еден многу важен проект. Кога почнавме, сите со кои разговаравме во Гостивар рекоа дека дрогата е голем проблем. Се чинеше како сите да сакаат да работиме на превенцијата од дроги и на намалувањето на штетата. Да ви кажам искрено, излезе и дека немаат којзнае каков проблем. Имаше тука многу приказни, митови, и беше нешто кое сите го бараа. Започнавме голема кампања фокусирана на превенција од дрогата. Многу средношколци Албанци и Македонци работеа заедно на промовирање на пораката „кажи не на дрогата“ или така нешто, што беше многу релевантна тема на Балканот во тоа време. Ситуацијата на Косово беше многу полоша, мислам. Во секој случај, го спроведовме овој проект за превенција од дрогата и намалување на штетата и беше доста добро. Развивме и силни врски со невладините организации во Скопје, вклучително и некои навистина добри како „ХОПС“, кои беа активни во оваа област.

ЕР: Да.

АВХ: Станавме и дел од меѓународна мрежа кога работевме на проектот за превенција од дрога. Навистина уживав да работам на него бидејќи работата беше опиплива. Не се работеше за апстрактни или големи наративи - беше многу локално, работејќи директно со обични луѓе, во истиот град, луѓе кои навистина сакаа да направат разлика.

Преку ова искуство научив многу работи, но едно сознание се издвои: во меѓународните односи, парите и вниманието се насочени кон главниот град, и тие често остануваат таму. Затоа верувам дека проектите во места како Гостивар, Дебар или Струга се многу важни, бидејќи, знаете, елитата разговара, донесува одлуки, но тие не знаат ништо во суштина, бидејќи никогаш не го напуштаат главниот град. Слично, гостиварци не одеа во Скопје, како што веќе споделив со вас.

Работата што ја направивме беше многу локална и неверојатно навремена, особено со оглед на контекстот на меѓуетничките односи во период на тензии и конфликти. Знаевме многу и за конфликтот и за Гостивар, што всушност беше многу добро.

Честопати се прашував за влијанието што го имавме - колку значајна беше нашата улога за време на конфликтот. Дали помогнавме да се ограничат тензиите? Навистина, не знам. Тешко е да се воспостави јасна причинско-последична врска, но бевме таму

në Maqedoni, dhe që fondet për Maqedoninë ishin shumë vështirë për të gjetur në atë kohë.

ER: Çfarë mendon, ku e kishte vendin Maqedonia, në kuptimin më të gjerë të gjithë asaj që zhvillohej nëpër botë në atë kohë? Meqë përmende 2001-in, 11 shtatorin, dhe aspektet tjera?

AvH: Pra, unë isha shumë i zënë me Maqedoninë në atë kohë. Pra, ishte lufta në verën e vitit 2001, më pas Marrëveshja Kornizë e Ohrit. Prandaj, unë nuk jepja shumë vëmendje çfarë po ndodhte në skenën botërore. Më kujtohet që kishte parulla nëpër ndërtesa në Shkup, ku shkruanin se Osama bin Laden është Ali Ahmeti, ose diçka të tillë... unë nuk pajtohesha me atë.

Por, kuptohet, pjesët më nacionaliste të Maqedonisë dëshironin që kryengritësit shqiptar të pasqyronin si terroristë, ndërsa shqiptarët e quanin veten diçka tjetër, sikur luftëtarë, ose kryengritës ose diçka tjetër. Pra, mendoj që debati ndërkombëtar mbi terrorizmin ka luajtur një rol. Njerëzit donin të përdorin debatin ndërkombëtar mbi terrorizmin për konfliktin në Maqedoni. Unë asnjëherë nuk e kam bërë këtë.

Mendoj që lufta në Kosovë ka luajtur rol të rëndësishëm në konfliktin e Maqedonisë. Shqiptarët nga Maqedonia kanë luftuar me UÇK-në në Kosovë. Andaj, kur UÇK-ja në Maqedoni filloi kryengritjen, shqiptarët nga Kosova iu bashkëngjitën gjithashtu. Kuptohet, kishte negociata politike të cilat zhvilloheshin, për përmirësimin e situatës së shqiptarëve në Maqedoni. Por, në fund, UÇK-ja morri armët në duar. Më merr mendja që ishin të frymëzuar nga Kosova. Ata e dinin se do të funksionojë.

Mendoj që shqiptarët në Maqedoni, me pasaportë maqedonase, mendoj, që janë shtetas të Maqedonisë, por të bashkësisë etnike shqiptar, mendoj që ata ndiheshin, si shtetas jo të plotë të shtetit. Mendoj që janë ndjerë si shtetas të rendit të dytë. Ishte një ndjenjë që ata kanë pasur, të cilën unë e kuptoj, për shkak të arsimit, gjuhës, punësimit, ose gjitha çështjet tjera. Pra, është një...

ER: A ndihej kjo në vitet e 2000-ta në Gostivar?

AvH: Po, po. Po, kuptohet. Andaj, shqiptarët shpesh iknin nga shteti për t'u bërë punëtorë në Gjermani ose Zvicër. Kuptohet që edhe kanë fituar. Ishte shumë mirë. Fitonin, bënin para, dhe ndërtonin shtëpi dhe kishin dasma të mëdha. Por, sërish, duheshe të sakrifikojnë largimin nga shteti për të bërë para, apo? Ishte një histori pak e ndërlikuar sepse maqedonasit do të thoshin, shikoni, shqiptarë, për çfarë po ankoheni? Kanë para, ndërtojnë shtëpi, bëjnë dasma të mëdha. Por nuk ishte vetëm

во вистинско време. Бевме таму во многу критичен период: пред, за време и по конфликтот, па можеби на некој начин придонесовме со нешто. На пример, ме охрабри што видов како луѓето продолжуваат да работат и да комуницираат заедно дури и за време на конфликтот. Друга значајна работа за време на конфликтот беше проектот што го водевме за поддршка на ВРЛ. Потоа, по завршувањето на конфликтот, дополнително ги проширивме нашите активности.

Навистина е жално што, на крајот, организацијата престана да работи. Можеби го спомнав ова претходно, но по клучните настани како 9/11 во 2001 година и војната во Ирак во 2003 година, за ICP PAX стана сè поголем предизвик да го задржи истото ниво на внимание и финансирање за Балканот. Донаторите, на крајот на краиштата, ги следат вестите од светот, глобалните приоритети, така? Во тој момент, ICP PAX одлучи да ги ограничи своите ресурси за Балканот, и да ги пренасочи на Босна и Косово, бидејќи тие беа двете главни точки, двата големи проблеми. Не е ни толку чудно, нели? Тогаш ICP PAX реши да се повлече од Македонија. Лично мислам дека беше голема штета, бидејќи многу постигнавме, а земјата сè уште беше далеку од совршена - имаше уште многу да се направи. Значи, одлуката за прекин на активностите во Македонија, заедно со фактот дека средства за Македонија беше тешко да се обезбедат, беа навистина големо разочарување.

ЕР: Што мислите за тоа каде стоеше Македонија во поширокиот глобален контекст во тоа време, особено имајќи ги предвид настаните како 9/11 во 2001 година?

АВХ: Искрено, тогаш бев навистина многу фокусиран на Македонија. Помеѓу војната во текот на летото 2001 година и потпишувањето на Охридскиот рамковен договор, моето внимание речиси целосно беше насочено кон локалната ситуација. Навистина не обрнував многу внимание на глобалната сцена. Сепак, се сеќавам дека видов слогани на зградите во Скопје - слогани како „Осама бин Ладен е Али Ахмети“ или нешто во тој правец. Воопшто не се согласував со тоа.

Така, се разбира, понационалистичките фракции во Македонија сакаа да ги етикетираат албанските бунтовници како терористи, додека Албанците ги нарекуваа поинаку - борци, бунтовници или слични термини. Меѓународниот дискурс за тероризмот донекаде одигра улога на тоа како се гледаше на конфликтот во Македонија, но јас лично никогаш не го прифатив тој пристап.

Косовската војна одигра значајна улога во обликувањето на конфликтот во Македонија. Многу Албанци од Македонија се бореа

ekonomia. Nuk bëhej fjalë vetëm për ekonominë. Ishte për të qenit shtetas i këtij vendi. Nëse shkoni në spital dhe caktoni termin për në mjek, dhe mjeku nuk flet shqip, duhet të pritni me orë. Ndjenja e të qenit shtetas i rendit të dytë, mendoj, është... unë e kuptoj atë.

Pra... për maqedonasit, me siguri ishte gjithashtu vështirë që të kanë këtë dhunë. Kuptohet, dhuna sjell shumë emocione, mllef. Andaj, do të ishte më mirë nëse do të zgjidhej në mënyrë politike, të padhunshme. Por ajo nuk ndodhi. Nëse nuk e ndiqni kornizën ligjore dhe jeni të dhunshëm, do të prishni shumë marrëdhënie dhe shumë palë do të humbin besimin tek ju. Prandaj, ka shumë anë të ndryshme të kësaj teme.

ER: Po. Cili ishte interpretimi ose perspektiva e bashkësisë ndërkombëtare ndaj konfliktit ose luftës? A ka pasur ndryshime? Unë mendoj që me kalimin e kohës ishte disi e parafrazuar dhe e ndryshuar në një pjesë.

AvH: Po, në atë kohë... Pra, atëherë unë e kam vlerësuar shumë përgjigjen ndërkombëtare ndaj konfliktit sepse ishte e shpejtë. Ishte shumë e shpejtë dhe gjithashtu e unifikuar, e bashkuar. Më kujtohet sepse për shkak të disa njerëzve, jo vetëm Solana, kuptohet, por kolegët e tij flisnin me mua. Ata donin të më vizitojnë në Gostivar, të më pyesin për informacione, të kuptojnë se çfarë po ndodh, OSBE-ja erdhi njëherë. Andaj isha mjaft i informuar për situatën. Shtypja ndërkombëtare ishte e madhe.

Pra, kishte luftime që zhvilloheshin, erupsion të luftimeve, dhe Solana do të vinte, qortonte dikë, dhe më pas, sërish kishte luftime dhe sërish vinte shumë shpejtë. Ishte një situatë e mahnitshme për të vështruar. Në fund ishte Marrëveshja Kornizë e Ohrit dhe mendoj që e gjithë ideja e të qenit pjesë e Evropës ishte një pjesë e rëndësishme e karakterit, apo jo? Pra, maqedonasit janë tepër të pasigurt për statusin e tyre, apo? Andaj, BE-ja, duke i vlerësuar, dhe i njohur si të rëndësishëm, ndërsa, për shqiptarët, qasja në perëndim çdoherë ka qenë e rëndësishme. Pra, e gjithë kjo BE, qasja afatgjate në BE ishte një faktor i rëndësishëm për të ndaluar konfliktin.

Pra, me të vërtetë mendoj që përgjigja ndërkombëtare ishte e shpejtë dhe e unifikuar, dhe ky ishte një faktor shumë i rëndësishëm për të përfunduar konfliktin. Mendoj që ka luajtur rol shumë të rëndësishëm, të jem i sinqertë. Çfarë ka ndryshuar? Vëmendja mbi Maqedoninë ishte më e madhe, sepse ishte zvogëluar. Ishte bërë më pak e rëndësishme.

Ka pasur një përfaqësues special për Maqedoninë në Shkup. Mendoj që ishte shpërbërë kjo pozitë, dhe kuptohet, disa probleme ishin

на страната на УЧК во Косово. Подоцна, кога УЧК во Македонија го иницираше востанието, борците од Косово им се приклучија. Политичките преговори беа во тек за подобрување на статусот на Албанците во Македонија, но на крајот, УЧК одлучи да земе оружје. Претпоставувам дека беа инспирирани од настаните во Косово - тие веќе знаеја како ќе се развиваат работите.

Албанците во Македонија, иако граѓани со македонски пасоши, но етнички Албанци, често се чувствуваа како граѓани од втор ред во својата земја. Тоа чувство, кое можам да го разберам, произлезе од прашањата поврзани со образованието, јазикот и вработувањата...

ЕР: Дали тоа се чувствуваше во Гостивар во 2000-тите?

АВХ: Да, апсолутно. Албанците често ја напуштаа земјата за да работат како гастарбајтери во места како Германија или Швајцарија. Заработуваа пари, што беше одлично, а многумина се враќаа да градат куќи или да организираат раскошни свадби. Но, сепак мораа да се жртвуваат со тоа што си ја напуштаа земјата. Реалноста беше посложена. Додека Македонците често знаеја да кажат: „Видете ги Албанците - на што се жалат? Имаат пари, градат куќи и прават големи свадби“, но, проблемот не беше економски. Се работеше за тоа да се биде граѓанин на една држава. На пример, замислете да одите во болница каде што докторот не зборува албански, а вие останувате да чекате во ред со часови. Тоа создава чувство дека си граѓанин од втор ред. Тоа можам да го разберам.

Во исто време, и за Македонците ова насилство беше тешко. Насилството повлече многу емоции, лутина. Ќе беше многу подобро овие прашања да се решаваа политички, без насилство. За жал, тоа не беше случај. Кога не се почитува законската рамка и се почнува со насилство, односите и довербата се кршат. Значи, има различни страни што треба да се земат предвид.

ЕР: Како беше толкувана перспективата на меѓународната заедница за конфликтот или војната? Дали еволуираше со текот на времето? Мислам дека таа беше парафразирана, односно сменета како што одминуваше времето...

АВХ: Во тоа време, навистина го ценев меѓународниот одговор на конфликтот бидејќи беше брз и обединет. Можеби не Солана лично, но неговите колеги ме посетуваа во Гостивар, бараа информации, сакаа да разберат што се случува. Беше вклучен и ОБСЕ. Како резултат на тоа, бев добро информиран за ситуацијата. Меѓународниот притисок во тоа време беше огромен.

Имаше многу борби, ескалација на насилството, и потоа Солана

tepër vështirë për të zgjidhur, apo? E gjithë çështja me emrin, dhe çështja me gjuhën me Bullgarinë, dhe emrin me Greqinë. Ishte një proces shumë i ngadaltë dhe i gjatë. Kjo më shqetësonte edhe mua, apo? Ua sqaron shokëve dhe kolegëve në Maqedoni që, e dini, lëvizja drejt Perëndimit është e rëndësishme dhe e mirë për ju, por rezultatet potenciale ishin shumë të ngadalshme.

Andaj, kuptohet, nuk kishte mrekulli, apo? Nuk ka pasur përmirësime imperativë për Maqedoninë. Mendoj që Maqedonia ka pasur edhe periudhë më të vështirë pas vitit 2001. Ka pasur këtë kohën me sundimin autoritar në vend. Prandaj, mendoj që ka qenë shumë vështirë. Për këtë, ndërkombëtarët, lidhja me BE, nuk është e shpejtë, dhe nuk është një zgjidhje e menjëhershme e çështjeve. Dhe kuptohet që kjo është shqetësuese, posaçërisht sepse fqinjët ishin shumë të ndryshëm, çdoherë bënin telashe.

Unë nuk jam i sigurt nëse komuniteti ndërkombëtar e ndryshoi qëndrimin. Me siguri që ndryshoi vëmendjen, kuptohet. Ndoshta tani është, ndoshta tani, edhe shtypja ndërkombëtare është më e vogël, apo? Por, më thënë që e gjithë kjo çështja me gjuhën është duke u rikthyer, që do të ndryshojë, po. Nuk mendoj që komuniteti potencial është duke ndryshuar qëndrimin, në fakt nuk e di, të them të drejtën. Vetëm e di që vëmendja e tyre është më e vogël.

ER: Po. A mendon që arsyeja përse komuniteti ndërkombëtar ka arritur të reagojë aq shpejtë dhe me vendosje në vitin 2001 ishte më shumë për shkak të pranisë së mëhershme në vend si rezultat i refugjatëve nga Kosova, ose ishte diçka tjetër?

AvH: Pra, pyetje me vend. Ka pasur vëmendje serioze mbi Maqedoninë edhe në të kaluarën, apo? Ka pasur një parandalim, ky parandalim i shpërndarjes së ushtarëve, mendoj madje. A ka pasur mision të OKB-së? Nuk e di.

Ka pasur shumë refugjatë shqiptar nga Kosova. Në fakt, afër Gostivarit, ka pasur një kamp të madh të refugjatëve, Çegran. Mendoj që ishte me rëndësi pas Kosovës, në Ballkan mos të kërcet lufta sërish. Mendoj që situata ishte: e zgjodhëm problemin me Kosovën, megjithatë, tani kemi edhe një problem tjetër shqiptar. Më kujtohet që njerëzit në Holandë më thoshin, çfarë po bëjnë ata shqiptarët? I ndihmuam me Kosovën, tani, sërish janë në luftë. Unë ju thash se nuk e di nëse munden, ju thash gjithëve, shqiptarët në Maqedoni kanë shqetësimet dhe kërkesat e tyre, por mendoj që komuniteti ndërkombëtar dëshironte të merr Ballkanin dhe pas gjithë investimeve dhe përpjekjeve, dëshironin që Ballkani të mbetet i qetë dhe mos të kthehen në ... ndoshta kishin frikë nga përhapja ose diçka të ngjashme.

ќе долеташе да интервенира, да расчука вжештени глави, за после кратко време да продолжат борбите, но потоа повторно ќе имаше меѓународна реакција, уште побрзо. Беше неверојатно да се сведочат сите тие случувања. Потоа следеше Охридскиот рамковен договор и верувам дека идејата за приклучување кон Европа одигра клучна улога. Македонците, како нација, отсекогаш биле длабоко несигурни во однос на нивниот статус, па затоа беше многу важно ЕУ да ги признае и да ги уважи. На Албанците, пристапувањето кон Западот, секогаш им беше важно. Па целата таа долгорочна цел за пристапување во ЕУ, беше значаен фактор за ставање крај на конфликтот.

Така што, да, јас навистина верувам дека меѓународниот одговор беше брз и обединет и одигра голема улога во ставањето крај на конфликтот. Меѓутоа, она што подоцна се промени е тоа што фокусот кон Македонија избледе, и вниманието што некогаш го добиваше значително се намали. Македонија едноставно стана помалку важна.

Порано имаше специјален претставник за Македонија во Скопје, но мислам дека таа функција на крајот беше укината. Некои прашања беа премногу сложени за да се решат: спорот за името со Грција, јазичниот спор со Бугарија - тоа беа толку долги и макотрпно бавни процеси. Ова беше фрустрирачко и за мене. Им објаснувате на вашите пријатели и колеги во Македонија дека придвижувањето кон Запад е важно и добро за нив, но потенцијалните резултати беа неверојатно бавни.

Нормално, тоа не доведе до чуда или моментални подобрувања за Македонија. Всушност, Македонија се соочи со значителни предизвици и по 2001 година, вклучително и периодот на авторитарно владеење. Мислам дека и тоа беше тешко време. Врската со ЕУ не беше брзо решение, што дополнително ја зголеми фрустрацијата, особено кога соседните земји продолжија да предизвикуваат проблеми.

Не сум сигурен дали ставот на меѓународната заедница е променет, но нивното внимание секако се смени. Можеби сега е намален притисокот од меѓународната заедница? Минатиот пат ми кажавте дека прашањето на јазикот се враќа во претходната позиција. Не можам со сигурност да кажам дали позицијата на меѓународната заедница по ова прашање е сменета, всушност не знам ништо за тоа, ама ќе ви кажам кога ќе дознам. Она што знам е дека нивното внимание е значително намалено тука.

ЕР: Дали мислите дека причината што меѓународната заедница можеше толку брзо и решително да реагира во 2001 година беше пред сè поради нејзиното претходно присуство во земјата поради бегалската криза на Косово, или имаше друга причина?

Mendoj që kanë mësuar shumë, apo jo? Mësuan nga gjithë intervenimet e tyre, në Bosnjë, Kosovë, Maqedoni. Për këtë, atëherë, mendoj që kishte një shtypje të rëndësishme ndërkombëtare për të mbajtur Ballkanin të sigurt dhe të qetë. Po, edhe me siguri, pasi që përfunduan punët me Kosovën, ishe e pamundshme që të injorohet Maqedonia sepse do të mund të kishte përhapje, ose diçka tjetër. Andaj, mendoj që Kosova ishte vërtet e rëndësishme, po.

ER: Çfarë mendon për mënyrën se si mediat ndërkombëtare kanë mbuluar luftën? Më merr mendja që i ke ndjekur. Gjithashtu mendoj që edhe ke kontribuar në ato, të kanë konsultuar.

AvH: Unë kam kontribuar mjaft shumë. Unë isha, tentoja që, po, kisha bërë shumë intervista për gazeta. Isha në radio dhe të TV. Jam munduar çdoherë që të jap kontributin tim. Kuptohet, i kam ndjekur mediat holandeze sepse e gjeja veten atje, isha i përfshirë.

Për mua, ajo ishte e rëndësishme. Unë çdoherë preferoja që të tregoj, të themi, situatën në teren, se çfarë po ndodhte në Gostivar dhe rrethinën. Atë e kam bërë edhe në bisedat e mia me BE, ose me OSBE ose NATO. Kam dëshiruar çdoherë që të sqaroj se çfarë po ndodh gjatë konfliktit.

Më kujtohet që ka pasur negociata të gjata për një marrëveshje të paqes. Ka pasur negociata për preambulën. Ka pasur negociata për amnistinë. Unë isha i shqetësuar në një pikë, sepse atëherë kishte, kishte një konsensus për negociatat dhe parlamenti e refuzonte. Andaj, u bëra pak atëherë, isha pak i shqetësuar për atë se çfarë drejtimi po ecte. Unë vërtetë, njerëzit me të cilët unë bisedoja në Gostivar, për amnistinë, për gjuhën e preambulës, do të bisedoja me ata personat nga OSBE dhe BE për t'u treguar se përse kjo pikë është e rëndësishme. Andaj çdoherë kam dashur që të transmetoj atë që kam mësuar në teren për situatën aktuale.

Më merr mendja që mediat ndërkombëtare ishin, mesa më kujtohet mua, ishte mjaft, mendoj që ishte mjaft e nuancuar, do të thosha. Nuk jam shumë i sigurt. Kishte një gjë qesharake që ka ndodhur. Unë po vizitoja KFOR Gjerman në Tetovë, vetëm të flas me ata. Disa ditë më para, kisha një lajm të madh në mediat gjermane për konfliktin Maqedoni, sepse një ushtar i KFOR-it nga Gjermania ishte plagosur në Tetovë. Ka pasur të shtëna në kodrën, dhe armata e Maqedonisë, kanë shtënë sërish. Disa prej këtyre granatave do të binin edhe në Tetovë. Ministri i Mbrojtjes ishte shumë i nevrikosur që një ushtar gjerman ishte plagosur. Ai tha, po, ne ushtarët gjerman, ne jemi në Ballkan për të ruajtur paqen. Por tani, ata edhe po plagosen. Kjo është tmerr. Ishte një skenë e madhe në mediat gjermane dhe politikën gjermane. Unë vajta në bazën e KFOR-it,

АВХ: Тоа е многу добро прашање. Во минатото имаше сериозно внимание на Македонија, вклучително и превентивни мерки како што е распоредувањето војници. Не знам дали имаше мисија на ОН. И да, имаше многу бегалци Албанци од Косово, со голем бегалски камп во Чегране кај Гостивар.

Мислам дека беше многу важно, по Косово, Балканот да не еруптира повторно. Ситуацијата беше: „само што го решивме Косово, и сега повторно имаме друго албанско прашање". Дури се сеќавам дека луѓето во Холандија, ме прашуваа: „Што прават сега пак Албанците? Им помогнавме со Косово, а сега тие повторно војуваат". Мојот одговор до нив беше дека Албанците во Македонија имаат свои грижи и барања, кои се различни од оние во Косово. Но, во основа, мислам дека меѓународната заедница сакаше стабилност на Балканот. По сите вложувања и напори кои меѓународната заедница ги направи, тие сакаа да го видат Балканот мирен, Балкан кој нема да се враќа во минатото. Исто така се плашеа и од прелевање на конфликтот. Мислам дека меѓународната заедница научи многу, научи од своите интервенции во Босна, Косово и Македонија. Тогаш, тој притисок од меѓународната заедница, за зачувување на Балканот безбеден и мирен, беше многу важен.

Така што, претпоставувам дека кога Косово се реши како прашање, невозможно беше да се игнорира Македонија, особено поради ризикот од прелевање на конфликтите. Затоа мислам дека Косово во овој контекст беше навистина важно.

ЕР: Кои се вашите размислувања за тоа како меѓународните медиуми ја пренесоа војната? Претпоставувам дека внимателно го следевте нивното известување и можеби дури и имавте свој придонес консултирајќи ги?

АВХ: Да, имав свој придонес. Многупати бев интервјуиран за весници, се појавував и на радио и на телевизија и секогаш се трудев да дадам свој придонес. Нормално, ги следев холандските медиуми, бидејќи и директно бев инволвиран со нив. За мене беше многу важно да се истакне реалноста на терен - што се случуваше во Гостивар и околните места. Ова беше клучен фокус на моите дискусии со организации како ЕУ, ОБСЕ и НАТО. Секогаш сакав да дадам свој осврт, објаснување за работите кои се случуваа за време на конфликтот.

Се сеќавам на интензивните преговори околу мировниот договор. Имаше преговори околу преамбулата и амнестијата и на моменти бев навистина загрижен, затоа што дури и по постигнување на консензус, предлозите беа отфрлени во парламентот, што за мене беше доста загрижувачко, во смисла каде се движат работите. Во Гостивар

dhe bisedova me një zëdhënës. Ai më tha, po, çfarë ka ndodhur është që ushtarët po largonin qelqin nga dritaret, që mos të ketë qelq gjithkund kur të bie ndonjë granatë. Një prej ushtarëve ishte duke larguar qelqin, dhe ka prerë dorën, dhe kjo ishte plagosja.

Ishte qesharake. Mësova një leksion të mirë këtu. Çdoherë kontrollo gjithçka. Vërtetë, mediat mund të jenë përplot me gjepura. Atë unë e mësova, dhe meqë ra fjala, por edhe në Maqedoni. Disa prej artikujve ose lajmeve ishin të pakuptimtë. Vërtetë duhet të kontrolloni dhe të kontrolloni sërish dy herë atë që po zhvillohet. Hë, një tjetër gjë, që ishte më e keqe, ishte që duke punuar në rrugët në Gostivar në fillim të gushtit, kishte një gazetar holandez në rrugë. E njoha nga mediat nga televizioni holandez. Ai ishte një prezantues i famshëm. Unë isha në furrë me atë. I thash, përshëndetje, unë jam Albert. Si dhe, jetoj këtu. Ai më bëri intervistën në rrugë. Atë që desha të them është se ai kishte shtruar se ka forca speciale të armatës së Maqedonisë që ishin rrugës për në Gostivar, dhe priteshin përleshje të mëdha së shpejti. Kjo ishte metoda e kapjes së vëmendjes për atë. Unë i thash, nuk më merr mendja aspak. Mendoj që situata është mjaft e qetë. Njerëzit po flasin me njëri-tjetrin dhe nuk mendoj që ajo do të ndodh. Ky mbulim ishte në lajmet e orës 8, dhe pjesa ime ishte prerë. Pra, ai kishte bërë lajme të fryra me mbulimin. Lufta do të transferohet nga Tetova në Gostivar. Do të bëhet më keq sepse ka forca speciale. Unë mendoj që forcat speciale kanë arritur në Gostivar sepse ka pasur një rritje të tensionit në qytet, ka pasur shumë diskutime, thashetheme. Andaj, diçka po zihej. Ajo pjesa mendoj që ishte e vërtetë. Por, fjalimi im ishte jo, nuk do të ndodh. Ajo ndodhi...Po, njerëzit janë të qetë dhe janë duke folur me njëri-tjetrin. Por pjesa ime ishte prerë. Andaj, ishte...sidoqoftë, e lënë anash. Por fjalën e kisha që mediat mund të kenë edhe rol negativ. E ndjeva unë këtë mbi lëkurën time.

ER: Po. Unë gjithashtu desha tët pyes këtë. E harrova më herët. Në përgjithësi, në vend, e kemi këtë perceptim që Gostivari është një prej shembujve më të mirë të bashkëjetesës së bashkësive etnike në vend. Por duket që kjo ka qenë rasti edhe para luftës. Ndoshta edhe jam gabim për këtë?

AvH: Po. Arsyeja përse jemi shpërngulur, kemi filluar në Gostivar, është sepse kemi menduar që situata nuk ka qenë e tillë. Ne menduam që nuk ka qenë. Ka qenë dhuna në vitin 1997 me flamurin. Andaj, ne menduam që Gostivari do të jetë pikë e përshkallëzimit. Por kjo nuk ndodhi. Mendoj që edhe Struga mund të jetë një shembull. Por nuk jam i sigurt. Në fund, në fakt, Gostivari mbeti pak a shumë i qetë. Kishte momente me shumë tension. Më kujtohet që njëherë organizuam shkollë

разговарав со луѓето за амнестијата и за јазикот во преамбулата, разговарав и со претставниците од ОБСЕ и ЕУ, обидувајќи се да им објаснам зошто се овие прашања важни. Секогаш се обидував да го пренесам наученото од терен и она што таму навистина се случуваше.

Што се однесува до покривањето од меѓународните медиуми, мислам дека беше „нијансирано“, иако не сум сосем сигурен. Сепак, се издвојува една смешна случка. Ја посетив германската база на КФОР во Тетово за да разговарам со нив. Само неколку дена претходно во германските медиуми се крена голема врева за конфликтот во Македонија. Се појави информација дека германски војник на КФОР во Тетово бил ранет. Очигледно имало пукање на ридот, а неколку гранати испукани од македонската војска паднале во Тетово. Германскиот министер за одбрана беше многу лут, изјавувајќи: „ние, германските војници, сме на Балканот да го зачуваме мирот“, а имаме повреден германски војник. Инцидентот предизвика голема врева во германските весници и кај германските политичари. Кога пристигнав во базата на КФОР и разговарав со нивниот портпарол, тој ја објасни ситуацијата: војниците го ваделе стаклото од прозорците за да не лета искршено стакло кога се гранатирало. Војникот правејќи го тоа, случајно си ја пресекол раката, и тоа беше таа повреда.

А во суштина беше смешно. Тој инцидент ме научи на важна лекција: секогаш проверувајте сè. Сериозно, медиумите можат да бидат полни со глупости. Помеѓу останатите работи и тоа го сфатив во Македонија. Некои новинарски написи и извештаи беа навистина ѓубре. Навистина треба да проверувате, да проверувате и двапати ако треба, и да откриете што навистина се случува. Една друга случка беше уште полоша од оваа. Беше почеток на август, си одев по гостиварските улици кога налетав на холандски новинар. Го препознав како познат ТВ водител од Холандија. Отидовме заедно до пекарата. Се претставив: „Здраво, јас сум Алберт. Јас живеам овде“. Ме интервјуираше на самата улица. Тој напиша дека специјални сили од македонската армија се на пат кон Гостивар и дека се очекува наскоро да избијат борби. Тоа беше неговиот сензационалистички наратив. Му реков: „Не мислам така. Ситуацијата изгледа мирна. Луѓето разговараат едни со други и не верувам дека некогаш тоа ќе се случи“. Но, кога приказната се емитуваше на вестите во 8 часот, мојот дел беше целосно исечен. Значи тој си направи потпалувачка вест: војната ќе се пресели од Тетово во Гостивар. Ќе било уште полошо затоа што се присутни специјални сили. За волја на вистината, специјалните сили навистина пристигнаа во Гостивар, со оглед на тоа дека имаше растечка тензија, имаше и многу озборувања и гласини за тоа што би можело да биде. Нешто се случуваше и тој дел беше вистинит. Но, во мојот дел си кажав, „нема

verore në malet e Mavrovës. Më pas, njerëzit filluan që të shqetësohen sepse flitej për prani ushtarake në Gostivar që kërkonin djem të rinj. Të gjithë ishin të emocionuar dhe donin të kthehen në shtëpi.

Gjithë kohën mundoheshim që të qetësojmë njerëzit. E gjithë kjo që shqiptarët flitnin vetëm me shqiptarë dhe maqedonasit vetëm me maqedonas, edhe kjo ishte e tepruar dhe nuk duhej të kenë frikë. Ishte tmerr. Ishte një situatë tmerruese. Për këtë shkak e zhvillonim aktivitetin për marrëdhënie ndëretnike, apo? Mundoheshim që të thyejmë këto ndarje dhe të zhvillojmë dialog mes dy grupeve.

Por, përgjigja ime është që nuk e di në të vërtetë. Kuptohet, Tetova ishte e qartë sepse ishte kryeqyteti i shqiptarëve. Andaj, Tetova çdoherë do të jetë në telashe. Kumanova, përse ishte Kumanova? Sepse ishte afër kufirit me Kosovën, ndoshta?

ER: Si dhe Serbinë.

AvH: Po, dhe Preshevën. Për këtë shkak dhuna asnjëherë nuk ka arritur në Gostivar. Prej kohe në kohë kishte tensione. Dukeshe sikur do të ndodh, por në fund, nuk ndodhi. Ishte interesant sepse unë kisha disa miq në Shkup, miq maqedonas në Shkup, dhe ata refuzonin të më vizitojnë në Gostivar. Ata mendonin, e dini, që pas Tetovës, është e gjithë Shqipëri në të vërtetë. Ne nuk shkojmë atje më thoshin. Vërtetë kishin frikë të shkojnë në Gostivar. Andaj, ky perceptim, nuk e di në të vërtetë ... por është mirë. Vërtetë është mirë që ... ndoshta ajo mund të jetë ... Po, unë vërtetë... me siguri, është e rëndësishme që qyteti mbeti i sigurt gjatë konfliktit.

ER: A kishit thënë, ndoshta edhe jam gabim, por atë që kishit në Gostivar, projektin, në atë kohë, a ishit të vetëdijshëm për projekt të llojit të njëjtë që zhvillohej paralelisht edhe në qytete tjera?

AvH: Jo, nuk e dija. Ka pasur një organizatë që quhej Search for Common Ground. Mendoj që kishin programe kombëtare për marrëdhënie ndëretnike. Kishin TV emisionin ndëretnik për fëmijë "Nashe Maalo".

Nuk mendoj që ka pasur diçka tjetër. E kishim edhe Nansen Qendrën për Dialog. Por shumica aktiviteteve të tyre ishin punëtori. Të gjitha ishin punëtori. Të gjithë sesionet e dialogut dhe punëtoritë zhvilloheshin në Shkup. Mendoj që ajo ishte gabim. Mendoj që ishte gabim që gjithçka të zhvillohet në Shkup, dhe të jenë vetëm punëtori. E dini, kur zhvilloni projekte, grumbulloni njerëzit nga grupe të ndryshme për një interes të përbashkët, mendoj që ky është hapi i duhur. Ndonëse është vështirë të vërehet se çfarë kontributi keni dhënë, sidoqoftë vlerësoj që kjo është mënyra më e mirë e zbatimit.

E gjithë kjo bisedë, e dini, ky bashkëveprim, çdoherë flitni me personat e njëjtë. Andaj kjo qasje mua më pëlqen shumë, por nuk mund,

ништо да се случи, луѓето се смирени и си разговараат едни со други", но ете, тој мој дел беше исечен. Поентата ми е дека медиумите може да имаат и тоа како лоша улога. Јас тоа го научив на потешкиот начин.

ЕР: Сакав да Ве прашам нешто што го заборавив претходно. Во земјата постои општа перцепција дека Гостивар се издвојува како пример за релативно добар соживот меѓу различните етнички групи, дури и малку пред војната. Дали можеби грешам во врска со ова?

АВХ: Всушност, причината зошто се преселивме во Гостивар е затоа што мислевме дека не е така. Поради инцидентот со знамето во 1997 година, мислевме дека Гостивар би можел да биде точка за ескалација на настаните, но тоа не се оствари. Претпоставувам дека и Струга би можела да е еден таков пример, иако не сум сосема сигурен. На крајот, Гостивар успеа да остане релативно мирен. Имаше и многу тензични моменти: се сеќавам дека организиравме летна школа во Маврово, но луѓето се вознемирија поради гласините што кружеа за воени конвои во Гостивар кои бараат млади луѓе. Сите станаа нервозни и сакаа да се вратат дома.

За сето време се трудевме луѓето да останат смирени. Албанците разговараа само со Албанците, а Македонците само со Македонците, при што двете страни ја преувеличуваа ситуацијата и се хранеа со страв: тоа беше ужасна ситуација. Затоа нели, работевме на подобрување на меѓуетнички односи? Се обидовме да ги срушиме овие национални силоси и да овозможиме дијалог меѓу двете групи.

Па мојот одговор би бил: „навистина, не знам." Во Тетово ситуацијата беше почиста - очигледно беше главен град на Албанците и секогаш склон да прави проблеми. Но, Куманово, зошто се случи тоа? Можеби тоа што беше блиску до косовската граница, одигра улога?

ЕР: И Србија.

АВХ: Да, и Прешево исто. Насилството никогаш не стигна до Гостивар. Имаше моменти кога се чинеше дека може да се случи, но на крајот, тоа не се случи. Тоа беше всушност доста интересно. Имав пријатели Македонци во Скопје кои одбија да ме посетат во Гостивар, тие беа убедени дека, по Тетово, навистина е Албанија, и велеа: „не одиме таму". Искрено се плашеа да дојдат во Гостивар. За оваа перцепција не знаев, ама добро беше да се знае. Веројатно беше многу значајно што градот остана безбеден за време на конфликтот.

ЕР: Дали би рекле дека, нешто слично со проектот што го имавте во Гостивар во тоа време, некои паралелни проекти се случуваат во други градови?

është e pamundshme, nuk ka gjasa të më bindësh që do të gjesh dikë duke biseduar, mendoj duke folur për paqe. Por ishte e rëndësishme sepse kemi vazhduar të flasim edhe gjatë konfliktit, që ishte më se e rëndësishme. Por, a mund të mirëmbani dhe të qetësoni persona radikal? Ndoshta jo. Andaj, ju duhet edhe pak fat, mendoj unë. Megjithatë, personat e përshirë mendoj që mund disi t'i mbash jashtë konflikteve.

ER: Po. Por gjithashtu për të mbajtur një linjë kontakti mes komuniteteve.

AvH: Po, patjetër. E dini që gjithçka në Gostivar, ose në Maqedoni, ka pasur dimension ndëretnik, apo? Kishte një aksident trafiku afër shtëpisë sime. Një veturë me një shqiptar ka goditur një maqedonas në rrugë. Menjëherë shqetësohesh për dimensionin ndëretnik. Andaj, gjithçka kalon nëpërmjet këtij këndvështrimi. Për këtë shkak, mirëmbajtja e komunikimit dhe dialogut është shumë e rëndësishme për të ndaluar përshkallëzimin. Nuk kishte gjë të tillë. Ishte për të ardhur keq.

Mua më pëlqente shumë sepse është lokale, ndëretnike, dhe është për shoqërinë civile. Politika gjithashtu ishte shumë e keqe në Gostivar, gjithë këto parti, kishte retorika të ndryshme, shumë nxitje të emocioneve për të fituar votat e nacionalistëve. Vërtetë, sjellja e partive politike në Maqedoni ... për shembull, kemi pasur shumë komunikim me DPA-në/ PDSH-në, me VMRO-në, sepse sjellja e tyre ishte shumë e keqe. Andaj kemi fituar shumë komplimente në atë kohë nga qytetarët e rëndomtë sepse PDSH-ja dhe anëtarët e VMRO-së ishin në këshillin tonë dhe ata u munduan që të marrin organizatën për vete, të shfrytëzojnë buxhetin për interesat e tyre. Kishim një zënkë të madhe me ata, dhe përfundimisht ne fituam. Andaj njerëzit thoshin që të vetmit në Kosovë që mund të rezistojnë PDSH-së janë IPG-ja dhe UÇK-ja. Kuptohet, ishte një shaka.

Ato parti ishin aq dominuese dhe andaj... politika ka luajtur rol negativ. Përveç politikës, keni edhe entitetet jo politike, lokale, ndëretnike, dhe mendoj që ata mund të luajnë rol shumë të rëndësishëm. Megjithatë, ju duhen shumë prej tyre, apo? Jo vetëm një.

ER: Meqë ra fjala, si dhe më gjerësisht, çfarë ishte sfiduese për ty në aspekt praktik, por edhe në përgjithësi?

AvH: Po, të jetosh në Gostivar gjatë luftës ishte shumë vështirë. Bashkëshortja ime punonte në Shkup. Ajo udhëtonte nga Kosova në Shkup, dhe më pas kalonte nga Tetova. Andaj, unë isha shumë i shqetësuar për të, se çfarë mund të ndodhte. Edhe personalisht ishte shumë vështirë, sepse familja ime shikonte lajmet dhe gjitha ato histori të tmerrshme. Motra jetonte në Holandë dhe ajo, si dhe vëllai, dhe bashkëshorti i saj, kunati

АВХ: Не, не знаев за нешто такво. Имаше организација наречена „Потрага по заедничка основа“ и мислам дека имаа национални програми за меѓуетнички односи. Водеа и меѓуетничка ТВ програма за деца, наречена „Наше Маало“.

Не верувам дека имаше нешто друго. „Нансен дијалог центар“ беше активен, но најголем дел од нивното работење беа работилници - секогаш работилници. Сите сесии и работилници беа во Скопје, и сметам дека тоа беше грешка.

Знаете, спојувањето на луѓето од различни групи заедно за да работат на заеднички проекти за заеднички интерес е, верувам, многу попаметен пристап. Иако е тешко да се измери влијанието на ваквите проекти, сепак мислам дека тие го нудат најдобриот пат напред. Самиот разговор не постигнува многу затоа што честопати постојано се поврзувате со истите луѓе. Навистина ми се допаѓаше пристапот што го имавме, ама не може да се тврди дека си нашол дијалог за мир. Мислам дека беше од суштинско значење да се одржи комуникацијата за време на конфликтот, што беше клучно. Сепак, можете ли да ги смирите радикализираните? Веројатно не. Мислам дека секогаш е потребно да се има одреден степен на среќа. Но, обичните луѓе, нив можете да ги држите надвор од конфликтот.

ЕР: Да, но исто така да се одржи и линија на комуникација помеѓу заедниците.

АВХ: Апсолутно. Знаете, во Гостивар и Македонија речиси сè имаше меѓуетничка димензија. Веднаш до мојата куќа се случи сообраќајна несреќа каде што возач Албанец удри во пешак Македонец. Веднаш загрижено помислувате на меѓуетничките импликации. Сè се гледа низ таа призма. Значи, одржувањето комуникација и дијалог е од клучно значење за да се спречи ескалацијата. За жал, ништо друго слично не се случуваше. Баш беше штета.

Исто така, многу ми се допаѓаше дека нашиот проект е локален, меѓуетнички и фокусиран на граѓанското општество. За разлика од нив, политиката во Гостивар беше поприлично проблематична. Партиите преку својата реторика ги потпалуваа емоциите на луѓето за да ги добијат гласовите на националистите. На пример, имавме голема комуникација со ДПА/ПДП и ВМРО. Нивното однесување беше прилично лошо. На времето добивме големи комплименти од обичните граѓани, бидејќи членовите на ДПА и ВМРО беа во одборот и се обидоа да ни ја преземат организацијата, односно буџетот за нивни сопствени интереси. Имавме голема караница со нив, но на крајот победивме. Обичните граѓани дури ни упатија комплименти, шегувајќи се дека единствените кои можеа да им дадат отпор на ДПА се МПГ и УЧК. Се разбира се шегувам.

im, shkonin çdo dy javë te pompën e benzinës për të mbush me karburant veturën. Personi që punonte te pompa e benzinës ka qenë shqiptar nga Maqedonia dhe një nacionalist i madh. Ai kishte thënë kunatit tim, nesër do të filloj! Më pas, kunati kishte ardhur në shtëpi i shqetësuar, motra më mori në telefon. Ndonjëherë ishte shumë vështirë ta mbaj familjen të qetë. Kishim bagazhin afër derës dhe pasaportat gati, për të ikur me urgjence. Por nuk ndodhi asnjëherë.

Të mbaje familjen e qetë por edhe të mbaje bashkëshorten e qetë ishte mjaft vështirë ndonjëherë sepse ajo udhëtonte për në Shkup. Në Tetovë kishte luftime dhe ajo duheshe të kaloje natën në Shkup. Nuk mundeshe të kthehet në Gostivar. Ishte vështirë, e dini. Kur të jesh i ndarë nga të dashurit gjatë një konflikti, nuk është ndjenjë e mirë. Kjo ishte e vështirë.

Ishte shumë vështirë që tërë ditën të detyronin të zgjedhësh një anë. Njëherë, ishim të lodhur nga tensioni në Gostivar, saqë vajtëm me biçikleta në Mavrovë, në liqenin e Mavrovës. Më pas, kaluam në një strofull të ushtarëve paramilitar. Ishte mjaft frikshëm. Ata ishin shumë të nevrikosur.

ER: Një strofull të kujt?

AvH: Paramilitarëve. Kishte një hotel afër liqenit të Mavrovës në të cilin para luftës kishim kaluar momente të bukura në diell duke pirë kapuçino. Ishim mërzitur nga tensionet në Kosovë dhe vendosëm që të shkojmë në mal me biçikleta, dhe më pas u ndalëm atje për një kapuçino. Përnjëherë, doli një burrë me uniformë, por pa shenja zyrtare, mirë i armatosur. Ata më parashtronin pyetje maqedonisht ose serbisht, nuk më kujtohet. Ishin shumë të nevrikosur dhe agresiv. Pastaj edhe ne u shqetësuam.

ER: Me kë ishit atje?

AvH: Me bashkëshorten time. Më pas, bashkëshortja ime kishte qëndrim shumë të sigurt... shumë kot [QESH]. Në fund na thanë "begaj" ose largohu. Ne ikëm dhe ditën e nesërme erdha në zyrë dhe ju tregova kolegëve dhe ata u habitën që në mes të luftës, kemi shkuar me biçikletë nëpër male, na pyetën a jemi të marrë? Andaj, këto gjëra kanë ndodhur por ishte, ishte, kuptohet për njerëzit tjerë ishte më vështirë, apo? Kur ndodhi ajo në Tetovë në mes të marsit, kishte panik të madh në Gostivar. Njerëzit tërhiqnin të hollat nga bankat, çonin arin në dyqane për të shitur për para në dorë.

Në afërsi të shtëpisë sime, kishte një departament të zjarrfikësve me zyrat e tyre. Kur u zgjova në mëngjes, kishte një radhë të madhe me qindra

Овие партии беа навистина доминантни... политиката едноставно одигра лоша улога. Меѓутоа, надвор од политиката, клучна улога може да одигра неполитички, локален и меѓуетнички ентитет. Но, потребни ни се повеќе вакви ентитети, а не само еден.

ЕР: На таа тема, а и пошироко, со какви предизвици се соочивте, и практично и генерално?

АВХ: Тешко беше да се живее во Гостивар за време на војната. Мојата сопруга работеше во Скопје, па патуваше од Косово преку Тетово до Скопје. Постојано бев загрижен што може да се случи. Значи за мене лично, беше навистина тешко, бидејќи моето семејство дома ги следеше вестите и ги слушаа сите тие страшни приказни. Сестра ми и брат ми живееја во Холандија, но нејзиниот сопруг, девер ми, на секои две недели одеше на една бензинска пумпа за да полни гориво. Човекот кој работел на бензинската бил Албанец од Македонија и бил вистински националист и му кажал на деверот: „утре почнува!". Се вратил дома, изваден од памет, сестра ми ми ѕвонеше. Понекогаш, да си го смириш семејството, беше ептен тешко. Така, понекогаш беше малку тешко да си го задржиш семејството смирено. И така, багажот пред вратата, пасошите спремни за да можеме да заминеме. Но, тоа никогаш не се случи.

Понекогаш, да си го смириш семејството, беше ептен тешко, а и да се смири жена ми требаше од Скопје да дојде овде, но поради борбите во Тетово мораше да преноќи во Скопје. Немаше како да се врати во Гостивар. Беше тешко, знаете. Кога сте одвоени од вашите сакани за време на конфликт, а тоа едноставно не е убава работа. Тоа беше навистина тешко.

И по цел ден тие притисоци за заземање на страна не беа лесни. И еднаш, ни дојде преку глава од целата таа тензија во Гостивар, па со велосипеди тргнавме кон Маврово и Мавровското Езеро. И некако упаднавме во една паравоена скривница. Е тоа беше страшно. Беа многу лути.

ЕР: Чија скривница?

АВХ: Паравоена. На Мавровското Езеро имаше еден хотел каде што пред војната убаво си поминувавме на сонце пиејќи капучино. Ни беше дојдено преку глава од тензиите во Косово, па решивме да одиме во планините со планински велосипеди и потоа застанавме таму на капучино. И тогаш од нигде-никаде мажи во униформи истрчаа, но без официјални ознаки, тешко вооружени. И почнаа да поставуваат прашања на македонски ли беше на српски ли беше, заборавив. Беа многу лути и агресивни. И ние се изнервиравме исто.

persona që qëndronin në linjë. Ishte një zyrë plotësuese e komunës për të lëshuar pasaporta. Të gjithë donin të merrnin pasaportat dhe të iknin nga qyteti. Ishte situatë e tensionuar në atë kohë. Më kujtohet që fqinjët e mi maqedonas u larguan. Mbushën veturën e tyre përplot me gjëra, morën gjyshërit e tyre, dhe ikën. Ishte një fillim mjaft marramendës, mendoj, në mars. Më pas kishte disa përshkallëzime të caktuara të tmerrshme. Ishte kohë e vështirë.

Duheshe vërtetë të qëndroni të qetë dhe unë kisha një pozitë mahnitëse sa i përket informatave. Dija shumë sepse isha në mes të gjithçka. Andaj, kjo më ka ndihmuar që të jem i mençur dhe të mbroj veten. Por, personalisht, ishte shumë vështirë. Presioni i përhershëm e bënte të veten dhe kuptohet, pikat kontrolluese ishin shumë të tmerrshme. Motra ime më vizitoi gjatë pushimit veror, kishim një incident në pikën kontrolluese. Nuk ishte aspak bukur. Pikat kontrolluese ishin shumë të vështira.

Në një kohë, kishte luftime mes UÇK-së dhe një grupi të përçarë shqiptar. Kishte luftime mes Shkupit dhe Tetovës. Ishte shumë keq. Ne udhëtonim gjatë natës dhe përnjëherë kishte të shtëna.

Mendoj që koha më e vështirë ishte kur këshilli tentoi të merr përsipër financat, që ishte shumë keq. Ishte kohë e vështirë. IKV-ja ishte shumë mirë. Ata më mbështetin maksimalisht. Ishte shumë mirë. Andaj, mendoj që kur filloi konflikti, ishte vështirë, dhe më pas, kjo çështje me këshillin ishte shumë e vështirë. Mendoj që ajo ishte e tëra.

ER: Nëse e kuptoj mirë, ka pasur njëlloj koalicioni mes PDSH-së dhe VMRO-së?

AvH: Po, në atë kohë, PDSH-ja dhe VMRO-ja ishin në qeveri bashkë në Shkup. Andaj, në këshillin e IPG-së kishte një përfaqësues të VMRO-së, një përfaqësues të PDSH-së, dhe miqtë e tyre nga komunitetet turke dhe rome.

Formuan një lloj koalicioni për të larguar... dëshironin që anëtarët e këshillit të bëhen pjesë e personelit dhe të marrin paratë, në fakt. Por, puna ishte që nuk kuptonin. Mendoj që në kohën e komunizmit keni qenë të paguar edhe thjesht për të qenë anëtarë në këshill. Andaj, pritnin që të marrin pagesë për shërbimet e tyre për të qenë anëtarë të këshillit. Por, në fillim ishte mjaft e çuditshme. E dini, anëtari i këshillit është vetëm... je në shërbim të komunitetit, shërben organizatën, dhe nuk paguhesh për atë. Ndoshta merr ndonjë kompensim për kafe ose drekë, por nuk merr mëditje për punën. Por ata dëshironin të paguhen. Dhe ishte shumë... ishte një kohë e vështirë.

ЕР: А Вие со кого бевте?

АВХ: Со жена ми. Таа беше многу напорна... многу глупаво од нејзина страна [се смее]. И на крај ни рекоа: „Ај бегајте, одебете“. - Си отидовме и следниот ден кога отидов во канцеларија и им раскажав на колегите, тие ми рекоа: „Можно ли е ова! Среде војна вие си терате планински велосипедизам, нормални ли сте?“ - Значи, овие работи ние ги доживеавме, но секако беше многу потешко за другите луѓе, нели? Кога пукна во Тетово среде март, владееше тотална паника во Гостивар. Луѓето ги вадеа парите од банките, го продаваа накитот во заложилниците за да добијат пари.

До мојата куќа беше канцеларијата на Пожарната. Се разбудив едно утро и видов стотици луѓе кои стоеја во ред. Таму беше дополнителната канцеларија на општината за издавање пасоши. Сите сакаа да извадат пасош за да го напуштат градот. Тогаш беше ситуацијата многу напната. Се сеќавам на моите соседи, Македонци, тие избегаа. Ја наполнија колата со нивните работи, ги зедоа старите и сè што имаа и си отидоа. Беше тоа доста грозничав почеток; мислам, беше март. Подоцна имаше неколку страшни ескалации. Беа тоа доста лоши времиња.

Навистина мораше да се остане смирен, а јас имав и многу добра разузнавачка позиција. Знаев многу, затоа што бев во центарот на случувањата. Па така, тоа ми помогна да функционирам паметно и да се заштитам себеси. Лично мене, ми беше тешко. Постојаниот притисок, и секако контролните пунктови, ми влијаеја доста лошо. Сестра ми ме посети за време на летниот одмор, и баш тогаш имаше инциденти на контролните пунктови. Тоа не беше воопшто добро. Сликата на контролните пунктови беше лоша.

Во еден момент имаше борби меѓу УЧК и изделената албанска група. Имаше престрелки меѓу Скопје и Тетово. И тоа беше страшно. Патувавме ноќе и одеднаш ги слушнавме овие пукотници.

Најтежок период ми беше кога одборот се обиде да ми ги земе парите, а тоа знаете е лоша работа. И тоа беше тешко време за мене. МИМ беше многу коректна. Добив силна поддршка од нив. Тоа беше навистина убаво од нивна страна. Избувнувањето на конфликтот и овој проблем со одборот беа поприлично тешки. И тоа би било тоа, мислам.

ЕР: Ако добро Ве разбрав, некаква коалиција постоела меѓу ДПА и ВМРО?

АВХ: Да, во тоа време ДПА и ВМРО имаа влада во Скопје. Значи во одборот на МПГ имаше претставник од ВМРО, претставник од ДПА, и нивните пријатели од турската и ромската заедница.

ER: Kjo traditë ka vazhduar edhe sot me gjitha institucionet.

AvH: Po, duhet të qëndrojmë më larg politikës dhe nepotizmit, por ajo ishte shumë vështirë, të qëndrosh më larg politikës. Duheshe gjithë kohën të luftojmë që të marrim autonominë tonë, hapësirën tonë. Kuptohet, njerëzit bënin presion që ne të marrim personel, të japim para këtij edhe atij. Po, ka pasur shumë presion. Si dhe, kjo historia me spitalin, ishte shumë presion mbi mua... unë jam ndërkombëtar, apo? Askush nuk donte të më prek mua. Por kolegët e mi ishin nën shtypje të madhe, prej kohe në kohë gjatë konfliktit, dhe kur kanë shkruar artikuj për skandale. Ajo ishte e vështirë. Më e vështirë për ata, sesa për mua.

ER: A mendoni që ata që dëshironin të merrnin ato vende pune për personel, nga këshilli, a mendoni që kanë mundur të bëjnë punën e paqes siç duhet, ose punën humanitare ose ngritje të komunitetit ose diçka tjetër të ngjashme?

AvH: Ata nuk kishin ide. Nuk dinin asgjë. Ishin vërtetë politikan me orar të plotë. Nuk e kishin idenë. Jo, nuk do të mundeshin.

ER: Si ishte të mbështetni njëri-tjetrin në ekip kur gjithë këto shtypje vinin në drejtimin tuaj?

AvH: Po, ishte vështirë sepse... Ndonjëherë ishte vështirë sepse kolegët e mi kuptohet që morën vendin e tyre të punës, të ndikuar ose nga identiteti i tyre ose nga familja ose miqtë. Andaj, kishim debate të gjata, debate serioze, të gjata, në zyrë. Por, kemi mbetur miq. Ishte shumë mirë. Kuptohet, organizata ishte një përpjekje e përbashkët, andaj gjithashtu kemi pasur ndjenjën që është foshnja jonë e përbashkët.

Por, ishte vështirë prej kohe në kohë, e dini. Më kujtohet që zhvillonim ndonjë diskutim mbi politikën, dhe unë thash, mirë, isha shumë i lodhët. Mendova për veten që këtë javë nuk do të diskutoj politikë sepse do të shkatërrohen marrëdhëniet mes nesh. Andaj, ka pasur kohë që nuk kam diskutuar aspak këto gjëra. Por, i kam vlerësuar shumë. Ata ishin persona të guximshëm edhe ato më vlerësonin shumë. Por, po, ishte e vështirë. Mundeshe të bëhet vështirë prej kohe në kohë. Personalisht, mund të them që kemi mbetur miq prej atëherë. Madje edhe në kohët më të vështira, më ftonin në shtëpitë e tyre për kafe. Por, nuk diskutonim politikë, kuptohet.

ER: Cilat ishin marrëdhëniet ndëretnike në kuadër të ekipeve, duke marrë parasysh që ishin të përzier?

AvH: Po, ka pasur një problem, të cilin kam harruar ta përmend. Kur filluam organizatën, ka pasur një kontest mes këshillit, IKV-së, për

Значи тие формираа еден вид на коалиција со цел да ги отстранат... сакаа членовите на одборот да станат вработени, и во основа, да земаат пари. Значи, тоа беше голем конфликт. Работата е што очигледно не нѐ разбраа. Мислам дека во времето на комунизмот тие би добивале пари за членувањето во одборот. Па така тие очекуваа да добијат пари за нивните услуги како членови на управниот одбор. На почетокот беше сосема чудно. Знаете, член на одборот е само... Вие ѝ служите на заедницата, ѝ служите на организацијата, не добивате пари за тоа. Можеби добивате некои ситни пари за кафе или ручек, но не ве плаќаат за тоа. Па сакале и тие да бидат платени. Тоа беше тешко време.

ЕР: Таа традиција продолжи до ден-денес во сите институции.

АВХ: Сакате да избегнете политика и непотизам, но да останете надвор од политиката, беше тешко. Постојано моравме да се бориме да ја одржиме нашата автономија и да го заштитиме нашиот простор. Нормално, луѓето нѐ туркаа да ги ангажираме, да даваме пари за различни работи. Така што, имаше големи притисоци. Тука беше и приказната за болницата, притисокот на моите... беше интензивен. Како што знаете јас припаѓам на меѓународната заедница. Генерално бев недопирлив, но моите колеги беа под голем притисок за време на конфликтот, односно кога пишуваа написи во кои разоткриваа скандали. Беше тешко - беше многу потешко за нив отколку за мене.

ЕР: Дали би рекле дека оние што сакаа да ги преземат тие работни места, луѓето од одборот, дали мислите дека можеа да направат соодветна мировна работа или хуманитарна работа или градење на заедница или нешто слично?

АВХ: Немаа поим. Ништо не знаеја. Тие беа политичари со полно работно време. Како што кажав, немаа поим.

ЕР: Како беше да се поддржувате едни со други во тимот кога сите овие притисоци почнаа да се натрупуваат?

АВХ: Па да, беше тешко... Понекогаш беше тешко затоа што моите колеги природно имаа свои позиции, обликувани од нивниот идентитет, семејства или пријатели. Ова често водеше до сериозни дебати во канцеларија. Но, и покрај тие дебати, останавме пријатели, што беше добро. Организацијата беше заеднички напор - нашето „бебе“, во извесна смисла.

Но, понекогаш беше тешко. Се сеќавам дека дискутиравме за политика, и тогаш реков, доста е, бев многу уморен. Решив таа недела да не дискутирам за политика, инаку ќе си го уништам пријателството.

kompletimin e personelit. Andaj, këshilli i Gostivarit dëshironte që të punësohen persona të cilët ata i kanë preferuar. Ishte një grua shqiptare nga Gostivari. IKV-ja kishte preferencë të fuqishme për një person tjetër, një gazetar shqiptar nga Tetova. Por, kompromisi ishte që të dy u punësuan. Për këtë, në kuadër të personelit kishim dy shqiptarë, dhe asnjë maqedonas në fillim. Ishim dy shqiptarë, dhe unë. Ajo ishte një çështje e madhe, sepse nëse i sqaron marrëdhëniet ndëretnike kurse keni dy shqiptarë dhe një holandez, me siguri që do të jeni në telashe. Andaj, jam munduar shumë që të angazhoj edhe maqedonas, për të tejkaluar këtë çështje. Unë kam ndjekur kurse të gjuhës maqedonase, por më ka marrë shumë kohë. Më duket që kam ndjekur kurs për gjysmë viti para se të mund të punësoj një maqedonas, sepse kishim shumë të caktuar të buxhetit për personel dhe unë isha i rraskapitur dhe duhej të mbledh gjitha llojet e licencave. Kjo ishte gabim. Ishte një gabim nga ana jonë që kishim dy shqiptarë, dhe asnjë maqedonas.

Por, në projektet, në personelin e përhershëm, e kam fjalën për personelin e zyrës. Në projektet, kuptohet, kishim maqedonas, shqiptarë dhe nga të gjithë tjerët. Ne kemi dhënë fonde edhe OJQ-ve maqedonase, edhe shqiptare, edhe gjithë tjerëve. Por kjo ishte një çështje. Dhe pas gjashtë muajve, kemi punësuar... ishte madje edhe gjatë luftës. Gjatë luftës, mendoj që ishte, kemi punësuar një zonjë maqedonase.

Ajo ishte shumë e mirë, në fakt, të jem i sinqertë, sepse kishin marrëdhënie të mira... U munduan që të zhvillojnë edhe marrëdhënie miqësore. Pra, zonja maqedonase ishte mjaft inkurajuese. Më kujtohet që një kolege shqiptare kishte lindur dhe jetonte në Tetovë, kolegja maqedonase shkonte në Tetovë, në mes të tensioneve, për të bërë vizitë dhe ishte shumë bukur. Ishte vështirë. Ishte vërtetë vështirë.

ER: Më trego, përmende që ju bënin shtypje që të zgjidhni anë. Përveç anëtarëve të ekipit të cilët ma merr e kanë bërë këtë, a keni takuar njerëz të cilët kanë pasur kuptim për palën tjetër dhe të kanë kërkuar që vlerat dhe nevojat e palës tjetër të trajtohen në mënyrë më të mirë dhe të respektohen, të themi?

AvH: Gjatë konfliktit, bëhej gjithnjë e më vështirë për të vlerësuar tjetrin. Nuk mendoj që kam takuar... Por, ajo që më ka mahnitur vërtetë ishte që kur filloi me të vërtetë dhuna, mendoj që më 14 ose 15 mars në Tetovë, kishte panik të plotë në Gostivar. Panik e plotë. Për shkak të vitit 1997, ka pasur forca speciale që vinin në Gostivar. Luftonin në rrugë. Ka pasur dy ose tre persona të vdekur për shkak të flamurit dhe ishte një traumë e madhe.

Andaj, kam biseduar me shqiptarët në rrugë. Kam luajtur futboll. Kam luajtur futboll me shqiptarët.

Имаше периоди кога едноставно само не зборував за политика. Знаете, сепак, имав многу почит за моите колеги; тие беа неверојатно храбри луѓе и чувствував дека почитта е заемна.

Но да, беше тешко. Можеше да е тешко и тогаш и сега. Останавме пријатели, дури и во најтешките времиња. Сè уште ме канат на кафе кај нив дома, само не разговараме за политика, сè разбира.

ЕР: Какви беа меѓуетничките односи во тимовите, имајќи на ум дека тимовите беа етнички мешани?

АВХ: Имавме еден проблем што заборавив да го спомнам. Управниот одбор составен од гостиварци сакаа да се вработи нивни човек, жена Албанка од Гостивар, МИМ од друга страна преферираше Албанец новинар од Тетово. На крајот, компромисот беше да се вработат и двајцата. Како резултат на тоа, тимот првично го сочинуваа двајца Албанци, без македонски кадар, значи двајца Албанци и јас. Ова создаде проблем затоа што од една страна објаснуваш меѓуетничките односи, а имаш само Албанци во тимот, што го покрена прашањето за кредибилитетот. Направив значителни напори да допрам до македонската заедница за да се реши проблемот. Дури почнав да одам на часови по македонски јазик за да го премостам јазот, но ми требаа околу шест месеци пред да вработам Македонец во тимот. Имаше буџетски ограничувања и административни пречки, во смисла добивање многу дозволи, што за мене беше напорно. Во ретроспектива, да се почне со двајца Албанци и без Македонец во тимот беше грешка.

Во контекст на проектите, мислам на постојаниот и официјалниот персонал, имавме и Македонци и Албанци, односно од сите нации. Дававме пари и на албански и на македонски невладини, но составот на официјалниот персонал беше проблематичен. Шест месеци подоцна, односно дури за време на војната, вработивме една Македонка.

Тоа се покажа како позитивен чекор, бидејќи сите заедно работеа во градењето на пријателските односи. Се сеќавам на една случка - колегата Албанец од Тетово имаше бебе, и среде најголемите тензии, колешката Македонка отиде во Тетово да го посети. Тоа беше навистина убаво од нејзина страна. Ама сепак, генерално беше тешко.

ЕР: Претходно спомнавте дека сте имале притисок да заземете страна. Настрана вашиот тим, кои веројатно имаа удел во ова, дали наидовте на луѓе кои покажаа разбирање за спротивната страна и се залагаа за поправедно решавање на нивните потреби?

АВХ: Како што се интензивираше конфликтот, за луѓето беше сè потешко да сочувствуваат со другата страна. Јас не сум сретнал

Pra, kam pasur miq shqiptarë në Gostivar dhe ata më thoshin, por, forcat speciale po vijnë nga Shkupi. Unë i pyetja, nga e dini? E di, Albert. Kuptohet, unë e di, mos u bë hutaq. Më pas, tjetri tha, policia iku. Helikopteri iku nga Shkupi, janë rrugës. Një person i tretë thoshte, kanë aterruar në stadiumin e futbollit. Unë ju thash, ju lutem qetësohuni. Asgjë nuk ka ndodhur. E dini, rrëfimi gjithnjë fryhej me kalimin e kohës. Por nuk erdhën. Ata asnjëherë nuk janë nisur me helikopter. Nuk arritën asnjëherë. Ishte e mahnitshme.

Nuk mundja të depërtoj në trurin e tyre. Më pas më thanë që forcat speciale do të vijnë në shtëpinë time. Që unë do duhet të mbroj fëmijët e mi. Të marr pushkën. Ishte çmenduri. E dini, njerëzit besonin në gjithçka sepse asnjëherë nuk kanë folur me palën tjetër. Ishte shumë vështirë.

Njëherë një anëtar i këshillit tim ishte i bindur që ka dëgjuar lajm se uji i pijshëm është helmuar për shqiptarët. Ai kishte pyetur: si është e mundshme? A ka ndonjë ujë special për shqiptarët? Andaj njerëzit ishin të çmendur. Kam kaluar orë të tëra duke biseduar dhe duke qetësuar të gjithë. Ishte një punë e gjatë dhe me orar të plotë. Njerëzit çmendeshin gjatë atyre ditëve. Por ishte një leksion i mirë për mua.

Madje u besova atyre historive. Një ditë, edhe unë u besova atyre historive, u besova. Ndërsa ditën e ardhshme, thash në vete, nuk është e mundshme. Kjo është çmenduri. Albert, nuk je në vete. Por është vështirë, e din, nëse dëgjoni këtë gjithë ditën. Por kjo ishte një pjesë shumë e rëndësishme e marrëdhënieve ndëretnike, kjo biseda për tjetrin. Kishte dhunë në Manastir më 1 maj. Ndërsa më pas, në të gjithë shtetin kishte dhunë. Xhamitë digjeshin dhe shumë sende tjera ndodhnin. Pra, një incident ndëretnik ndodh në një pjesë të vendit, dhe më pas përhapet gjithandej. Ishte diçka shumë e frikshme. Ajo është pjesa e frikshme e konfliktit ndëretnik, konflikti i identitetit. Ishte tmerrshëm.

Andaj, nuk ka shumë njerëz të cilët do të mund të ndërlidhin këtë. Kuptohet që kjo ndodh edhe për shkak të gjuhës. Dhe që shkollat janë të ndara. Gjithçka është e ndarë. Më kujtohet, ishte çmenduri, por haja drekën të hënën në një kafe shqiptare, kurse të martën në kafe maqedonase. Më duhej të siguroj që gjithçka të jem duke bërë në mënyrë të baraspeshuar.

ER: Me siguri ka qenë shumë vështirë.

AvH: Po, ishte një kohë interesante. Kam mësuar shumë. Ishte puna ime më e mirë në jetë. E adhuroja. Por, ishte vështirë. Nuk mendoj që kishte shumë njerëz që kishin perspektive për palën tjetër. Ndoshta ata po. Por, mësuesi im, që ishte mësuesi im i gjuhës maqedonase, mendoj që

некој таков... она што најмногу ме погоди беше огромната паника што настана кога избувна насилството во Тетово, околу 14-ти или 15-ти март. Луѓето живо се сеќаваа на 1997 година, кога специјалците влегле во Гостивар поради инцидентот со знамето. Тој настан оставил длабока лузна, со улични борби и двајца или тројца мртви. Зборував со Албанците на улица - играв фудбал со некои од нив. Имав пријатели Албанци во Гостивар и тие ми кажаа дека специјалците се на пат кон Гостивар. И го прашав еден: „Од каде знаеш?“ - И тој ми одговори: „Знам, Алберт, нормално дека знам, не биди глуп.“, еден друг ми кажа: „Тргнале, хеликоптерот тргнал од Скопје, на пат се наваму“, третиот ми кажа: „Слетале на фудбалскиот стадион“. Им одговорив дека треба да се смират. Ништо не се случи. Приказната само се дуеше. Не дојдоа, никогаш и не полетал хеликоптерот. Сето тоа беше неверојатно.

Знаете, не ми успеваше да го пробијам нивниот начин на размислување. Велеа дека специјалните сили ќе им влезат во домовите, дека ќе треба да си ги бранат децата, отидоа по оружје. Беше тотално лудо. Знаете, луѓето веруваа во сè, бидејќи никогаш не комуницираа со другата страна, и сето тоа беше многу тешко.

Во еден момент, еден мој член на одборот беше убеден дека слушнал приказна за водата за пиење која се труе специјално за Албанците. Тој се запраша како тоа воопшто може да биде возможно, прашувајќи: „Дали има посебна вода само за Албанците?“ Луѓето побудалеа, и се најдов себеси како го трошам целото мое време разговарајќи со сите и обидувајќи се да ги смирам. Тоа беше работа со полно работно време. Луѓето тогаш побудалеа во целост, па беше многу тешко за сите, но се покажа како одлична лекција за мене. И јас паднав на тие приказни. Еднаш и јас им поверував. И следниот ден си помислив, ама не е можно. Едноставно е лудо. Алберт, ти си глуп. Но, тешко е, знаете, ако го слушате цел ден тој муабет. Но ова беше многу важен дел на меѓуетничноста зборувањето за „другиот“. Се сеќавам кога на 1 Мај избувна насилството во Битола и брзо се прошири низ целата земја. Џамии се палеа, а избија и други инциденти. Тоа е опасното нешто за внатреетничкиот конфликт - тој е вкоренет во идентитетот и штом ќе започне, може брзо да ескалира. Тоа беше страшното.

Немаше многу луѓе кои ќе можеа да ги премостат овие поделби, делумно поради јазичната бариера, а исто така и поради тоа што сè беше толку одделено, вклучително и училиштата. Иако беше лудо, ама во понеделниците ќе ручав во албански ресторан, а во вторниците во македонски. Гледав да обезбедам некаков баланс.

ishte person shumë i mirë. Por miqtë e mi shqiptarë flitnin gjëra negative për atë. Ndoshta të justifikuara, ndoshta jo, ndoshta vetëm pasi ishte një maqedonas, apo? E gjithë kjo e folur pas shpine, të gjitha ato biseda të tmerrshme. Njerëzit nuk kanë çfarë tjetër të bëjnë, apo jo? Gjithë ditën pinë kafe dhe flasin për palën tjetër, për personin tjetër.

ER: A mësoje vetëm maqedonisht?

AvH: Po. U mundova, pas një viti ose diçka. U mundova të mësoj edhe gjuhën tjetër (shqipen). Ishte tepër rëndë për mua. Ishte një zgjidhje e qëllimshme sepse shqiptarët ishin shumicë në qytet, sepse shumica e personelit tim ishin shqiptar. Vërtetë duhej të bëj përpjekje të dukshme. Andaj, zgjidhja për të mësuar maqedonisht ishte një zgjidhje e vetëdijshme. Unë dhe bashkëshortja ndiqnim orët çdo javë. Mirë ishte. Pra, bëmë edhe miq maqedonas. Ishte zgjidhje e vetëdijshme. Po. Unë flisja shqip, disa fjalë të mira, por vetëm aq.

ER: Mirë. Në temë të ndryshme, cila ishte gjëja më e vështirë për ty të kuptosh, nëse mund të identifikosh një gjë të tillë?

AvH: Gjënë më të vështirë për të kuptuar? Mendoj kjo besnikëria e mahnitshme ndaj udhëheqësit tuaj politik, nuk e kuptoja atë. Unë kisha miq, miq maqedonas. Ata votonin për VMRO-në. Atje kishte një person, si e kishte emrin? Ai me mjekrën. Ishte kryeministër në atë kohë. Georgievski.

ER: Po.

AvH: Ljubço Giorgievski. Ishte një person i çuditshëm. Atë vazhdimisht e mbështesnin dhe e ndiqnin. Vazhdimisht e mbështetin dhe ndiqnin partinë politike, që për mua ishte e çuditshme. Kjo besnikëri e plotë ishte pak e çuditshme. Po, mendoj që po. Ajo dhe besimi në gjitha historitë.

Oh, po. Kishte një, mësuesja ime, bashkëshorti i saj, më tregonte, Solana ka qenë i paguar nga shqiptarët. I ka marrë 3,200,004 EUR. Pra, e dini shumën në atë detaj? Nga e dini atë? Po, e vërtetë është. Të gjithë e dinë. Kjo ishte çmenduri. Ajo ishte pjesa më e vështirë për të kuptuar, që njerëzit besonin në gjithçka. Po. Spanjoll, po...

ER: Çfarë ishte më e vështirë për ty të përpunosh në kuptimin emocional?

AvH: Mendoj që ky diskutim i madh politik me kolegët, më lodhte shumë. Gjithmonë shtyja organizatën që të mbetet e paanshme. Andaj, me duheshe të luftoj për gjithçka. Për shembull, një broshurë. Përpiluam një broshurë. Për shembull, çdoherë kishim çështjen se cila gjuhë do të

ЕР: Сигурно било тешко да се балансира...

АВХ: Беше, но беше и многу интересно. Научив многу. Тоа беше најдобрата работа што сум ја имал - ја сакав. Но, не беше лесно. Немаше многу луѓе кои можеа да ги видат работите од другата страна. Можеби некои можеа. Но мојата професорка по македонски јазик, мислам дека беше многу добра личност. Но, моите пријатели Албанци зборуваа за неа многу лошо. Можеби нивната критика беше оправдана, можеби не беше – и тоа само поради тоа што беше Македонка. Тоа постојано озборување и зборување за другите беше ужасно. И кога луѓето немаат што друго да прават, тие само седат пијат кафе и разговараат за другите по цел ден.

ЕР: Само македонски ли учевте?

АВХ: Да, по околу шест месеци се обидов да научам и албански, но ми беше премногу. Учењето македонски беше намерен избор, бидејќи Албанците беа мнозинство во градот, а и повеќето од моите вработени беа Албанци. Чувствував дека е важно да вложам видлив напор, па јас и мојата сопруга секоја недела одевме на часови по македонски. Знаете, тоа беше добра одлука - ни помогна да изградиме пријателства и со Македонците. Беше свесен избор. Што се однесува до албанскиот, научив само неколку учтиви фрази, но толку беше.

ЕР: Во ред, а сега нешто поинаку. Што Ви беше најтешко да сфатите, доколку може да издвоите нешто такво?

АВХ: Најтешко да сфатам? Мислам дека тоа е таа неверојатна лојалност на политичкиот лидер, тоа не можев да го сфатам. Имав пријатели, Македонци, и гласаа за ВМРО. И таму беше еден лик, како се викаше? Оној брадестиот. Беше премиер на времето. Георгиевски.

ЕР: Да.

АВХ: Љубчо Георгиевски. Многу чуден лик беше. А сепак, тие си продолжија да го поддржуваат и да го следат. Си продолжија и со поддршката и следењето на политичката партија, што ми беше многу чудно. Таа потполна лојалност ми беше чудна. Друга работа што ме збуни беше колку веруваа во секакви приказни. На пример, сопругот на мојата професорка еднаш ми кажа дека Солана бил поткупен од Албанците – за сума од 3.200.004 евра. „Како ја знаеш точната сума?“ - го прашав. Тој само ми одговори: „Вистина е. Сите знаат.“ - Тоа беше лудо! Тоа слепо верување во секоја гласина ми беше најтешкиот дел за разбирање.

ЕР: А што Ви беше емоционално најтешко да процесирате?

jetë e para. Më duhej të debatoj dhe të luftoj për gjithçka. Ajo ishte e vështirë. Për shembull, ka pasur një broshurë në anglisht, mendoj. Kam harruar. Kolegu im dëshironte të vendos Gostivari. Pra, "Në Gostivar". Unë thash, jo, tepër shqip është. Ta bëjmë të paanshme. Andaj, kishim diskutime të tilla çdo ditë.

Në veçanti gjatë konfliktit, ishte vështirë. Në kuptimin emocional, ishte vështirë kur duhej të merrje anë gjithë ditën. Në një moment, do të përfshish aspektin ndëretnik në gjithçka. Do të shihnit ndonjë qen në rrugë. A është shqiptar ose maqedonas? E gjithë mendja juaj ishte e preokupuar me marrëdhëniet ndëretnike. Në kuptimin emocional, mendoj që ishte pjesa më e vështirë. Bisedat e rënda me kolegët e mi.

Po, njëherë më sulmoi një njeri në rrugë, i cili më akuzoi për gjëra të tmerrshme. Kjo nuk ishte mirë për mua. Ishe pak zhgënjyese, po.

ER: Përse?

AvH: Bashkëshortja ime ishte sulmuar në rrugë nga maqedonas të inatosur. Nuk ishte mirë.

ER: Në dy raste të veçanta?

AvH: Po.

ER: Mirë. Po, njëherë, harrova të pyes, çfarë ka punuar bashkëshortja juaj në Shkup?

AvH: Ajo ka punuar për WHO, Organizatën Botërore Shëndetësore.

ER: Ah, mirë, mirë.

AvH: Menaxhere e projektit.

ER: Mirë. Përse të kanë sulmuar?

AvH: Ishte shumë çuditshme. Njihja një bukëpjekës. Shkoja të ai çdo ditë për të blerë bukë. Një ditë, thjeshtë filloi të bërtet, të më ngrit zërin, dhe të më thotë që paskam ardhur aty për të bërë para. Paskam ardhur për të përfituar nga të varfrit. Vazhdoi të më bërtet. Çdoherë kam pasur biseda të këndshme dhe të mira me të. Andaj, ajo ishte pak e çuditshme. Nuk më sulmoi fizikisht, por verbalisht.

Bashkëshortja ime u sulmua fizikisht. Ajo ishte shtyrë nga rruga nga një makinë tjetër. Kishte makinën me targa CD nga zyra. Mendonte që kjo na ndodhur për shkak të arsyeve politike. Në mes të marsit, kur UÇK-ja po avanconte shpejtë, pothuaj se e morri Tetovën. Maqedonasit ishin shumë të inatosur. Kryeministri Georgievski ishte në TV, në fjalim

АВХ: Постојаните политички дискусии со моите колеги ми беа исцрпувачки. Секогаш јас бев тој кој правеше сè организацијата да остане непристрасна, односно требаше да се борам за сè. Ќе дадам пример со една брошура: Секогаш имаше дебата кој јазик треба да биде на прво место? Морав да се објаснувам и да се борам. Една друга брошура беше на англиски, мислам. И колегата сакаше да стави Гостивари, односно, Гостивар. Му реков: „Не, преалбанско е, ајде да го направиме неутрално." - Вакви расправии имавме секојдневно. Особено за време на конфликтот, беше многу тешко. И емоционално исто така беше исцрпувачко. Во еден момент, сè гледав низ меѓуетничка призма. Ќе видите куче на улица, и ќе се запрашате дали е албанско или македонско? Умот ми се опседна со меѓуетничките односи. Најтешко ми паѓаа тешките разговори со колегите. Еднаш бев нападнат на улица од човек кој ме обвинуваше за страшни работи. Тоа ја направи целата ситуација уште потешка за справување, беше ептен обесхрабрувачки.

ЕР: Зошто?

АВХ: Жена ми беше нападната на улица од бесни Македонци, а тоа секако не беше добра работа.

ЕР: Тоа беа два одделни случаи?

АВХ: Да.

ЕР: Во ред. Заборавив да Ве прашам, што работеше вашата сопруга во Скопје?

АВХ: Да, таа работеше за СЗО, Светската здравствена организација.

ЕР: Убаво.

АВХ: Како проектен менаџер.

ЕР: Во ред. Зошто Ве нападнаа?

АВХ: Беше многу чудно. Имав еден пекар таму и секој ден одев кај него да купам леб. Но, еден ден, почна да вика на мене, обвинувајќи ме дека сум таму само за да направам пари и да ги експлоатирам сиромашните луѓе. Продолжи да вика по мене. Беше малку чудно, бидејќи ние секогаш сме разговарале убаво. Не ме повреди физички, вербално, со зборови ме нападна.

Мојата сопруга беше физички нападната. Некој од друг автомобил ја турнал од патот. Нејзиниот автомобил беше со дипломатски таблички, и таа веруваше дека е тоа поради политички

të drejtpërdrejtë, duke fajësuar shqiptarët dhe duke fajësuar komunitetin ndërkombëtar për marrjen e anës dhe në mënyrë të fshehtë duke mbështetur shqiptarët. Unë dhe bashkëshortja ime e ndiqnim fjalimin. Vendosëm që atë natë të largoheshim nga shtëpia.

Kishte një periudhë që politikanët maqedonas fajësonin komunitetin ndërkombëtar për mbështetjen e UÇK-së. Pra, ajo ishte një kohë e vështirë.

ER: Po. Do të pyesja edhe këtë. Më saktësisht, pyetja ime ishte, cilat ishin marrëdhëniet tua me institucionet shtetërore dhe me forcat e sigurisë së shtetit?

AvH: Po, unë isha i mirë me të gjithë, apo? Andaj, unë takoja gjithë.

Kur arrita në Gostivar, vajta në polici, vetëm që të përshëndetem, të njoftohem dhe të bisedoj, të pi një kafe. Kuptohet, duheshe të shkoj atje për shkak të dokumenteve që kisha. Aty duheshe të nënshkruaj diçka. Çdoherë jam sjell shumë mirë. Kam biseduar me të gjithë, në fakt, gjithë kohën ishte ashtu. Gjithashtu, njerëzit që i njihja nuk ishin në favor të organizatës ose të... është një qytet i vogël. Duhet të bisedoni me të gjithë, për të qenë ... për të bërë punën tuaj.

Shkoja në Shkup rregullisht. Shpesh flisja me ambasadën e Holandës. Vizitoja ministri të ndryshme. Shkoja në universitete. Kisha lloje të ndryshme të angazhimeve ... shkoja në Shkup, e dini, çdo muaj ose për takime, ose për të mbajtur...për shembull, një shembull të mirë, projekt me gupet fetare, apo? Udhëtoja në Shkup për të biseduar me komunitetin islam dhe maqedonas, me peshkopin dhe priftërinjtë, për të siguruar që ata të dinë për projektin dhe që ta mbështesin. Kam biseduar me të gjithë, tërë kohën. Por, gjithashtu edhe me përfaqësues të qeverisë, Ministrisë së Punëve të Jashtme dhe të tjerë. Prandaj ... gjithashtu edhe deputetë, kam biseduar edhe me ata. Deputetë nga Gostivari, një ose dy, mendoj. Po.

Po, kam pasur marrëdhënie me të gjithë, tërë kohën. Kjo ishte e rëndësishme në një shtet të vogël, qytet të vogël. Ajo nuk nënkupton që më pëlqejnë, apo? Jo patjetër, por unë kam qenë profesional në të gjitha marrëdhëniet.

ER: Mendoj që doja t'ju pyes edhe diçka tjetër. Si ishin marrëdhëniet tua me ekipin në Holandë?

AvH: Po, ishte shumë mirë. Pra, avantazhi im ishte që drejtori i IKV-së, në atë kohë, ka bërë nismën e parë për Gostivarin. Andaj, ai më mbante krahun, që ishte shumë e rëndësishme. Si dhe marrëdhëniet e mia me të ishin mjaft të mira. Pra, më vonë, siç përmenda, më erdhi keq që IKV-ja vendosi mos të vazhdojë me Maqedoninë. Ishte një zhgënjim i madh. Andaj, çdoherë kam pasur ndjenjën sikur nuk kam qenë i vlerësuar

причини. Ова се случи средината на март, кога УЧК брзо напредуваше и речиси го зазеде Тетово. Во тоа време, Македонците беа многу лути, а премиерот Георгиевски одржа говор во живо на телевизија обвинувајќи ги Албанците и обвинувајќи ја меѓународната заедница дека зазела страна и дека тајно ги поддржува. Жена ми и јас го гледавме тој говор, и веднаш одлучивме дека нема да ја напуштиме куќата таа ноќ. Тоа беше период кога македонските политичари ја обвинуваа меѓународната заедница дека ја поддржуваат УЧК. Тоа беа тешки и несигурни времиња.

ЕР: Сакав да прашам и за тоа. Поконкретно, моето прашање беше, каков беше Вашиот однос со државните институции и државните безбедносни сили?

АВХ: Навистина имав добри односи со сите. И се среќавав буквално со сите.

Кога пристигнав во Гостивар, отидов до полицијата за да се претставам, да пружам рака и да се напијам кафе со нив. Секако, морав редовно да одам таму поради документација. Со оглед на тоа дека требаше да ми потпишат, секогаш се трудев да бидам љубезен. И знаете, постојано разговарав со сите. Дури и со оние кои не ја поддржуваа нашата организација... мал град е тоа. Знаете, морав да комуницирам со сите за да можам да си ја извршувам работата.

Редовно одев во Скопје. Често разговарав со Холандската амбасада. Одев до различни министерства, универзитети и други институции. Секој месец одев на состаноци во Скопје, нели работев на проект во кој беа вклучени верски групи? Отидов во Скопје на средби со исламската и македонската заедница, вклучително и со владици и свештениците, за да ги информирам за проектот и да ја добијам нивната поддршка. Постојано разговарав со сите. Одржував професионални односи со владини функционери, со Министерството за надворешни работи. Исто и со пратеници, од кои еден, двајца беа од Гостивар. Одржувањето на овие врски беше многу важно, особено во мала земја и во мал град. Се разбира, тоа не значеше дека на сите им се допаѓам, но останав да ги одржувам односите со сите професионално.

ЕР: Ќе Ве прашав и уште нешто друго. Какви беа Вашите односи со тимот во Холандија?

АВХ: Беа доста добри. Една предност што ја имав беше тоа што тогашниот директор на МИМ беше тој што ја иницираше работата во Гостивар. Да се има неговата поддршка беше многу важно. Мислам дека односите ни беа добри. Но, подоцна, беше голема штета што

mjaftueshëm. Andaj, mendoj që kemi bërë punë të shkëlqyer në Maqedoni gjatë konfliktit. Si dhe, vazhduam, u zgjeruam me aktivitet. Por çdoherë kam ndjerë që në sajë të IKV-së, nuk vlerësohej shumë ajo që kemi bërë. Prandaj, IKV-ja synonte çdoherë politika të mëdha, apo? Për këtë, fakti që kjo ishte shumë lokale, shumë pragmatike, duke sjellë njerëz në aktivitete konkrete, kisha ndjenjën që nuk isha mjaft kritik në sytë e njerëzve në... mendoj që ishte shumë e rëndësishme.

ER: A mendoni që do të ishte diçka pozitive, ose ndoshta nuk do të ndryshonte asgjë nëse do të kishe dikë tjetër nga jashtë me ty, në atë kohë?

AvH: Në Gostivar?

ER: Po, mendoj, në fushën tënde specifike të punës, e ke parasysh që nuk ke qenë vetëm atje, pasi ke pasur bashkëshorten, por në kuptim të punës në qytet, duke punuar me organizatat, të qenit me ekip që është aq i përzier, sërish ti ishe i vetmi i huaj në ekip.

AvH: Jo, mendoj që ishte në rregull. Por, do të bëja, me mençurinë që e kam tash, kur të mendohem, duhej të angazhohem për mbështetje më të madhe në IKV PAX në atë kohë. Fuqia ime ishte Gostivari, fuqia ime ishte që punoja atje, si dhe pjesën periferike në Gostivar, duheshe të punoj për më shumë mbështetje nga organizata.

Për këtë më vjen keq. Nuk kam bërë mjaft. Mendoja që puna ime ishte këtu, jo atje. Andaj, investova kohën dhe energjinë time, gjithashtu sepse më pëlqente, duke bërë gjëra të mira në Gostivar. Nuk kam bërë mjaft, mendoj, me mençurinë që kam tash për të marrë mbështetje nga e gjithë organizata.

ER: Si ishte Gostivari kur Marrëveshja Kornizë e Ohrit u akordua dhe u nënshkrua?

AvH: Si ishte? Gostivari?

ER: Po. Personat me të cilët flisje, që ke punuar, si ndjeheshin ata për marrëveshjen?

AvH: Mendoj që të gjithë ishin të lumtur që kishte një marrëveshje paqësore dhe që jeta mundeshe të vazhdojë. Por, mendoj që maqedonasit ishin, thellë në vete, të nevrikosur që ishin detyruar të kenë marrëveshje. Megjithatë, afatshkurtër, të gjithë ishin të lumtur që kishte një marrëveshje paqeje dhe që jeta mundeshe të vazhdojë. Por gjithashtu mendoj që ka pasur një zhgënjim në mesin e maqedonasve, mendonin që ishin të detyruar që të nënshkruajnë, të detyruar, me anë të dhunës.

МИМ одлучи да не ја продолжи својата работа во Македонија. Тоа беше големо разочарување. Секогаш чувствував дека организацијата не ги цени нашите напори доволно. Верувам дека направивме исклучителна работа за време на конфликтот во Македонија, и дури ги проширивме нашите активности потоа. Но во МИМ, секогаш имав чувство дека она што го правиме не е доволно признаено. Нели, МИМ секогаш беше повеќе фокусирана на високата политика? Спротивно на тоа, нашиот пристап беше многу локален, прагматичен и ориентиран кон здружување на луѓето да соработуваат на конкретни активности. Чувствував дека ова што го работиме во МИМ не се смета за доволно важно... јас од друга страна сметав дека е многу важно.

ЕР: Дали мислите дека ќе беше подобро или можеби немаше да смени ништо доколку со вас имавте уште некој друг кој не е од државава?

АВХ: Во Гостивар?

ЕР: Да, она што сакам да кажам е, имајќи го предвид вашето специфично поле на работа, не бевте сами таму - ја имавте сопругата со вас, но, во однос на работата во градот, да се биде дел од организацијата и да се води тим толку разновиден додека сте единствениот странец, какво беше тоа искуство?

АВХ: Не, мислам дека тоа беше во ред. Сепак, со мудроста која ја имам сега, и кога ќе погледнам наназад, требало повеќе да работам на поголема поддршка од МИМ РАХ. Мојата сила беше Гостивар и мојата работа таму. Требаше да работам повеќе на поддршка од организацијата. И тоа е голема штета. Едноставно не направив доволно. Мислев дека мојата улога е првенствено тука, не таму, така што ги посветив моето време и енергија локално, правејќи добри работи во Гостивар - во што искрено уживав. Не направив доволно, со мудроста која ја имам сега, би барал поддршка од целата организација.

ЕР: Како беше во Гостивар кога се договори и потпиша Охридскиот рамковен договор?

АВХ: Како беше? Во Гостивар?

ЕР: Да. Луѓето со кои комуницираве, со кои работевте, што мислеа за Договорот?

АВХ: Верувам дека сите беа среќни што беше постигнат мировен договор и дека животот ќе може да се врати во нормала. Сепак, мислам дека постоеше фрустрација кај Македонците, бидејќи тие се чувствуваа принудени да го прифатат договорот. На краток рок, луѓето

ER: A ke vërejtur ndonjë relaksim të marrëdhënieve mes njerëzve në qytet?

AvH: Po, po, po. Oh, po, kuptohet që po. Ka pasur tensione të mëdha në kohë të konfliktit. Më kujtohet, mundeshe të ndjesh atmosferën edhe jashtë në rrugë gjatë konfliktit, sa e tensionuar ishte situata. Ajo që ishte interesante, gjatë konfliktit, në mes të konfliktit, trafiku ishte tmerr. Sepse askush nuk i respektonte rregullat. Nuk kishte polici për të rregulluar këtë. Trafiku në Gostivar gjatë konfliktit ishte një tmerr. Ishte një kaos i madh. Askush nuk ndiqte rregullat. Të gjithë bënin çfarë të donin. Ishte sikur nuk kishte aspak rregulla. Dhe kjo ishte një tregues i mirë.

Gjithashtu interesante ishte edhe mënyra e sjelljes së personave të rinj nëpër rrugë. Shqiptarët ishin më ngazëllues kur ata kishin ndonjë fitore. Ndërsa ditën e nesërme, kur diçka tjetër do të ndodhte, ishin mjaft të qetë dhe modest. Andaj, sjellja në rrugë ishte shumë ... ishte mjaft e dukshme prej kohe në kohë. Ishte interesant për të mësuar për këto gjëra.

Njëherë një makinë e policisë ishte prishur në rrugë. Policët ishin maqedonas, njëri ishte ulur në timon, ndërsa dy tjerë e shtynin makinën nëpër rrugët e Gostivarit. Më pas, të rinjtë shqiptar qeshnin, ishin shumë, ishin tepër shumë të lumtur. Ishte poshtërim për policët e gjorë maqedonas. Gjëra të tilla mund të vëreje në rrugë. Shumë e çuditshme.

Andaj mendoj që të gjithë ishin relaksuar pasi konflikti kishte marrë fund. Por kishte shumë frustracione në mesin e maqedonasve, mendonin që kanë lëshuar pe, për shkak të dhunës. Nuk pajtoheshin me pjesën e ... nuk pajtoheshin, kuptohet, me pjesët e Marrëveshjes Kornizë të Ohrit. Mendoj që maqedonasit çdoherë janë ndier sikur janë futur në skaj, të shtyrë në kënd. Çdoherë, mendoj, jo vetëm atëherë.

ER: Çfarë ndryshime mundeshe të vëresh pasi u nënshkrua Marrëveshja Kornizë e Ohrit dhe pasi që situata u qetësua në Gostivar? Deri në vitin 2002, deri kur ke ikur, në fakt, a mundeshe të vëresh ndonjë dallim?

AvH: Po, mendoj, kuptohet që po, dallimi ishte ... ka pasur një dallim të madh në atmosferë, kuptohet. Ajo ishte e rëndësishme. Të gjithë që jetonin në qytet ndryshuan, rrugët ndryshuan. Ishte qetë dhe nuk kishte më shqetësime.

Përveç kësaj, nuk e di, të jem i sinqertë. Mendoj që kishte, me siguri, pritje të mëdha se gjërat do të ndryshojnë. Mendoj që ajo ishte edhe puna. Mendoj që ajo ishte, sigurisht. Po. Nuk mendoj që shqiptarët dhe maqedonasit përnjëherë, e dini, do të nisin të bisedojnë me njëri tjetrin gjithë ditën. Dua të them, ajo nuk ndryshoi, apo? Mbeten të ndarë në shoqëri, pak ose shumë. Ajo është e vërtetë. Si dhe vazhdimisht paraqitej

беа среќни дека се врати мирот и дека животот може да продолжи. Но, дефинитивно постоеше гнев и незадоволство кај Македонците, тие имаа чувство дека договорот со насилство им е наметнат.

ЕР: Можевте ли да забележите релаксација на односите помеѓу луѓето во градот?

АВХ: Да, да, да. Сè разбира. Имаше големи тензии за време на конфликтот. Се сеќавам како оваа атмосфера можеше да се почувствува на улиците. Беше интересно тоа што за време на конфликтот владееше хаос во сообраќајот. Никој не ги почитуваше правилата, бидејќи немаше полициско присуство за спроведување на правилата. Сообраќајот во Гостивар во тој период беше во тотален хаос. Никој не ги следеше правилата. Беше како на Дивиот Запад, а тоа беше јасен показател за целата состојба.

Друга интересна работа беше однесувањето на младите на улица. Албанците славеа победа, се радуваа, но веќе следниот ден, во зависност од развојот на настаните, стануваа тивки и резервирани. Ова однесување на улиците, знаете, беше очигледно. Но и беше интересно да се дознаат овие работи.

Еднаш, полициско возило се расипа на улица. Полицаец Македонец седна зад воланот додека други двајца полицајци го туркаа автомобилот низ Гостивар. Младите Албанци кои го гледаа ова умираа од смеење, очигледно пресреќни. Тоа беше сериозно понижувачки за тие кутри полицајци, Македонци. Такви работи можевте да гледате тогаш по улиците, навистина чудно.

Но, мислам дека на сите им олесна откако конфликтот заврши, сепак имаше значителна фрустрација кај Македонците што беа принудени да попуштат под закана од насилство. Тие исто така не се согласуваа со одредени делови од Охридскиот рамковен договор. Мислам дека отсекогаш постоело чувство кај Македонците дека се турнати во ќош - не само во тој период, туку отсекогаш.

ЕР: Какви промени можевте да забележите по потпишувањето на Рамковниот договор и по смирувањето на работите во Гостивар? До 2002 год., до Вашето заминување, во основа, можевте ли да забележите некакви разлики?

АВХ: Да, сè разбира, имаше разлика. Имаше забележително поместување на атмосферата. Животот во градот и по улиците се смени. Напнатоста и нервозата исчезнаа, следеше смиреност.

Освен тоа, не знам, ако сум искрен. Мислам дека очекувањата да се случат промени беа големи. Тоа ќе да беше случајот. Не мислев дека Албанците и Македонците одеднаш ќе почнат да комуницираат

ndonjë problem, apo? Çdoherë kishte çështje me këto emrat e shkollave. E pabesueshme, e dini. Çfarë temash ju interesojnë? Emri i një shkolle ishte një debat i madh. Kuptohet, debatet politike në Shkup vazhduan të dominojnë. Ajo ishte vështirë për të ndryshuar. Andaj, ndoshta pritjet nuk u plotësuan. Ajo është e mundshme, po.

ER: Kur kanë ndryshuar emrat e shkollave? Ose, kur i kishin ndryshuar? [E PADËGJUESHME]

AvH: Ishte e vazhdueshme, bisedë e vazhdueshme, këto emrat e shkollave. Ishte një shkollë në Tetovë, që do të kishte këtë emër ose atë emër, dhe ka pasur një diskutim të gjerë për atë, me gjitha këto emocione.

Kishte referendum, në një çast, për marrëveshjen kornizë të zyrës. Kishte një situatë atëherë. Tensioni shpërthente prej kohe në kohë, më duhet të përmend, po. Situata politike në Shkup, situata politike në vend filloi të zhvillojë emocionet. Unë u qetësova shumë me marrëveshjen dhe me ecjen përpara. Ndoshta në atë kohë isha tepër optimist, mund të jetë, po.

ER: A kishe ndonjë pritje ose shpresë në lidhje me mënyrën se si do zhvillohej situata?

AvH: Po, unë shpresoj që konflikti do ishte ... , në ndonjë mënyrë, njerëzit do ta tejkalonin, dhe do të ecnin përpara, dhe që dhuna nuk do të ndikonte përgjithmonë mbi njerëzit. Por, mendoj që ideja se dhuna ka vlerë me siguri ka qenë gjëja më e vështirë që maqedonasit ta pranojnë, mendoj, së paku për shumicën. Gjithashtu, disa prej miqve të mi që kanë punuar në fushën e të drejtave të njeriut, vërtetë kanë pasur ndenjën që dhuna ka vlerë. Për ata, ishte vështirë për ta pranuar.

ER: A mendoni ndërkombëtar?

AvH: Po, por edhe të vendit, si Mirjana [Najçevska], për shembull.

ER: Mirë.

AvH: Pra, po...Ndoshta sepse isha në mes të konfliktit dhe konflikti kishte përfunduar, ndoshta isha pak më optimist. Mendoj, nacionalizmi, kuptohet, pro-nacionalizmi është përfshirë nga partitë në fuqi, apo? Ajo ka mbetur gjithmonë. Ajo më shqetësonte. E përmenda besnikërinë ndaj politikës. Vazhdonin të votonin partitë nacionaliste, që është një recetë e thjeshtë, perfektë për politikat, apo? Nëse vazhdoni të jeni nacionalist, do të merrni votat. Ishte frustruese. Po. Mendoj që është frustracioni im më i madh, po.

меѓусебно – повеќе или помалку одделните општества си останаа, и тоа е вистината. Сè уште имаше прашања кои се повторуваа. Неверојатно е знаете, но прашањата за имињата на училиштата испливаа. Можеби изгледа тривијално, но тоа беа големи, тековни спорови. И, се разбира, политичките дебати продолжија да се во Скопје. Секогаш имаше некој нов политички проблем во Скопје кој продолжуваше да доминира. Тоа беше нешто што тешко се менуваше. Можеби тие очекувања не беа исполнети, и да, и тоа е многу можно.

ЕР: Кога ги сменија имињата на училиштата...

АВХ: Беше континуирана, тековна дискусија, таа за имињата на училиштата. На пример, имаше училиште во Тетово каде што се водеа дебати за тоа дали треба да има едно или друго име, што предизвика силни емоции. Во еден момент имаше дури и референдум за тоа како ќе се спроведе Рамковниот договор и кај нас во канцеларија, што исто така предизвика тензии. Политичката ситуација во Скопје, но и во целата земја, често предизвикуваше емотивни испади. Лично, почувствував олеснување кога беше постигнат договорот и се чинеше дека напредокот е можен. Гледајќи наназад, можеби бев и премногу оптимистичен тогаш.

ЕР: Дали имавте некакви очекувања или надежи за тоа како би можеле да излезат работите?

АВХ: Да, се надевав дека луѓето ќе го надминат конфликтот и дека ќе продолжат, и дека насилството нема трајно да влијае врз нивните животи. Но, мислам дека идејата дека насилството всушност се исплати беше веројатно тешко сварлива работа за Македонците, и тоа мислам за многумина. Ова беше особено тешко за некои од моите пријатели кои беа вклучени во работата за човекови права, тие навистина чувствуваа дека тоа насилство беше исплатливо за едната страна. За нив тоа беше тешко прифатливо.

ЕР: Мислите на луѓе од меѓународната заедница?

АВХ: Да, но и на локалци, на пример, Мирјана Најчевска.

ЕР: Во ред.

АВХ: Можеби затоа што бев директно во самиот конфликт, а тој заврши, можеби затоа бев преоптимистичен. Национализмот, особено пронационализмот отелотворен во политичките партии, си остана. Секогаш си остана да си постои. Тоа беше неверојатно фрустрирачки за мене. Тажната (да се провери) лојалност кон политиката, каде луѓето продолжуваат да гласаат за овие партии, создава перфектен

ER: Vazhdon të jetë e njëjta. A mund të flasim pak më shumë për projektin me PZB-të? Mund të më tregoni disa detaje mbi ato.

AvH: Po. Po, sapo e kontrollova në librin që të përgatitem për këtë intervistë. Andaj, kishte PZB të cilët iknin në Kosovë, dhe një organizatë shqiptare kërkoi që të financojmë një projekt. Më pas, ne thamë, jemi të gatshëm të financojmë projektin, por vetëm nëse e zhvilloni me grupet tjera etnike dhe mbështetni PZB-të nga gjitha grupet etnike. Pastaj, vijuan negociatat. Ishin mjaft të detajuar për pakon, për kriteret, dhe për shumën. Ajo më kujtohet, më kujtohet që kishim këto biseda të çmendura në zyrë me përfaqësuesit e organizatave të ndryshme. Mendoj që ishin katër organizata, Denica, Uniteti, Shefkat mendoj, kam harruar...

Por ishte mirë që funksionoi. Si dhe, më kujtohet që projekti ishte, ne e aprovuam projektin dhe fondet ishin shpërndarë. Më vonë, erdhën në zyrë duke thënë që ka pasur ende shumë PZB që duheshe të vijnë në Gostivar, andaj kishin nevojë për më shumë para. Më pas, vendosën që ne (ata) do të hiqnim dorë nga fondet tona, të hollat për shpenzimet që i kishim, si dhe rrogat, vetëm e vetëm që të ndihmohen PZB-të, që mendoj se ka qenë shumë mirë. Andaj projekti ka kaluar shumë mirë. Isha vërtetë i frymëzuar nga ky projekt.

Isha mjaft i frymëzuar nga ky projekt, si dhe nga projekti për të cilin kam folur, punëtoria gjatë përshkallëzimit të dhunës. Mendoja që ato njerëz vërtetë janë gati të bashkëpunojnë dhe janë në gjendje ta zbatojnë atë në mes të konfliktit, që ishte e vërtetë. Në momentin që keni sjellë bashkë një grup njerëzish, për një punuar për interes të përbashkët, nga i cili mund të përfitojnë, dhe ata vërtetë kanë punuar bashkë si edhe pse ishin nga gjitha anët. Ishte mjaft nxitëse për mua, të vështroj këtë duke ndodhur. Ishte edhe një shembull i mirë, apo? Sepse na treguan që edhe në mes të konfliktit, mund të punojnë bashkë, duke mbështetur gjithë bashkësitë etnike në kohën e njëjtë. Andaj, kjo ishte vërtetë ... ishte mjaft bukur. Ishte gjithashtu një shembull që ka kapur vëmendjen e mediave, mesa më kujtohet. Andaj, ishte shumë mirë.

ER: A ishin të gjithë PZB-të nga territori i Gostivarit?

AvH: Po, me siguri. Pra, kishte një rregull nga ne, zakonisht të punojmë në komunën e Gostivarit. Besoj se kështu ishte, por nuk më kujtohen detajet më. Më kujtohet që ... më kujtohet që drejtorja e IPG-së, që ishte një zonjë nga Gostivari, më kujtohet që ajo tërë kohën zhvillonte negociata për këtë projekt. Ishte shumë e mirë. Fliste të gjitha gjuhët dhe ishte shumë e njohur në qytet, si person i besueshëm nga të gjithë.

Andaj, ajo ishte... ekipi ishte shumë interesant. Ne kishim një person, një gazetar, që ishte një shumë i mençur dhe intelektual. Ishte një intelektual dhe analitik i mençur, por ishte pak i papjekur në komunikime.

рецепт „Останете националисти и ќе си добивате гласови.“ Тоа е толку фрустрирачко и веројатно моето најголемо разочарување.

ЕР: И сега е така. Дали може малку повеќе да зборуваме за проектот со внатрешно раселените лица? Дајте ми малку детали за него.

АВХ: Да, јас само што го побарав ова во книгата кога се спремав за ова интервју. Во тоа време имаше ВРЛ кои се преселија на Косово, а една албанска организација ни пристапи да побара финансии за нивниот проект. И тогаш им кажавме дека сме спремни да им го финансираме проектот, но под услов да соработуваат и да ги поддржат сите ВРЛ од сите етнички групи. И тогаш преговорите почнаа. Детално беше објаснет пакетот, критериумите и распределбите. И на тоа се сеќавам, се сеќавам дека имавме френетични разговори во канцеларијата со претставници од четирите различни организации: „Деница“, „Унитети“, „Шефкат“ и уште една на чие име не се сеќавам.

На крајот беше добро, бидејќи сè заврши добро. Го одобривме проектот, ги исплативме средствата. И потоа, повторно се појавија во канцеларија и бараа повеќе средства затоа што повеќе ВРЛ пристигнале во Гостивар. И тогаш решија да се откажат од сопствените режиски средства и плати за да им помогнат на ВРЛ, и сметав дека е тоа навистина убаво од нивна страна. Затоа сметам дека проектот помина многу добро. Тој проект навистина ме инспирираше.

Овој проект, заедно со работилницата одржана за време на ескалацијата на насилството, ми беа неверојатно инспиративни. Си мислев, па овие луѓе дури и среде конфликт беа спремни да соработуваат, и тоа беше вистина. И кога ќе ги здружите заедно околу заедничка цел од која сите имаат корист, тие навистина добро работеа заедно. За мене тоа беше многу инспиративно, беше силен пример за соработка, покажувајќи дека е можна поддршка на сите етникуми истовремено. И тоа беше навистина убаво. Се сеќавам и на вниманието што го добија од медиумите, и тоа беше навистина убаво.

ЕР: Дачи сите ВРЛ беа од територијата на Гостивар?

АВХ: Да, мораа да бидат. Наше правило беше да работиме во Општина Гостивар, така што тоа веројатно беше случај и овде, иако веќе не можам да се сетам на сите детали. Она што го паметам е директорката на ВРЛ - жена од Гостивар – се сеќавам дека таа преговараше постојано за овој проект. Таа беше исклучителна, ги зборуваше сите локални јазици и ја заслужи довербата на сите во градот.

Самиот тим беше доста интересен. Имаше еден новинар, интелектуално многу паметен тип, аналитички поткован, ама му

Zonja, ajo i njihte të gjithë, të gjithë e njihnin atë dhe ajo mundej të komunikojë me gjithë qytetin gjatë gjithë kohës. Andaj ishte një ekip mjaft i baraspeshuar, në fakt. Ne nuk e dinim atë në fillim, por funksioni mirë në fund.

ER: Shumë mirë. A keni ndonjë informacion në lidhje me PZB-të? Në kuptim të prapavijës etnike, ku qëndronin?

AvH: Në fakt, nuk më kujtohet. Mendoj, nuk jam i sigurt. Nisma erdhi nga organizata shqiptare, andaj mund të jetë që shqiptarët ishin shumicë e PZB-ve, por kishte edhe një numër të PZB-ve maqedonas.

Më kujtohet që ishin prej atyre fshatrave ...Jo, jo, ajo nuk është ashtu. Unë thash që dua të flas për fshatrat mbi Tetovën, por nuk jam i sigurt. Pritni pak. Nëse ata do të vinin në Gostivar, kuptohet, duhet të jenë pjesë e zonës.

ER: Po, po.

AvH: Nuk më kujtohen detajet. Më vjen keq. E marr me mend që shqiptarët dhe maqedonasit do të ishin shumicë. Por nuk më kujtohet. Vetëm më kujtohet që të gjithë kanë pasur negociata në mënyrë të barabartë maksimale.

ER: Mirë. Çfarë mendon që ishte gjëja më e çuditshme për të dëshmuar, të qenit në Maqedoni, në përgjithësi? A të kujtohet diçka e çuditshme?

AvH: Gjëja më e çuditshme që kam dëshmuar nga të qenit në Maqedoni? Nuk më kujtohet, të jem i sinqertë. Jo, mendoj, jo ... e çuditshme? Nuk e di. Më kujtohet që kisha nevojë për pushim prej kohe në kohë, për të marr energji. Pra, shkonim në Ohër shumë shpesh, unë me bashkëshorten shkonim shumë shpesh, uleshim dhe relaksoheshim pranë liqenit. Mendoj që ajo ishte e rëndësishme për ne. E çuditshme, nuk më kujtohet.

ER: Në rregull. Përveç aspekteve të konfliktit, çfarë të ka lënë përshtypje të madhe? [E PADËGJUESHME]

AvH: Më ka pëlqyer llojllojshmëria e vendit. Më ka pëlqyer Çarshia e Shkupit. Më ka pëlqyer shumë. Më kanë pëlqyer malet. Ngjitesha nëpër male me biçikletë prej kohe në kohë. Ohri është i bukur. Më pëlqen llojllojshmëria e kulturës dhe natyrës. Vërtet më ka pëlqyer të jetoj në Maqedoni. Andaj, çdoherë që vija sërish në Maqedoni nga Holanda, isha shumë i lumtur. Filloja me buzëqeshje. Çdoherë e kam vërejtur këtë. Më ka pëlqyer shumë. Më ka pëlqyer ushqimi, meqë ra fjala. Bakllavaja dhe byreku, po.

недостасуваа меки вештини во комуникацијата. Директорката пак ги знаеше сите. И неа сите ја знаеја и таа постојано комуницираше со сите од градот. Тимот излезе одлично избалансиран, и покрај тоа што на почетокот не бевме свесни, и на крајот добро функционираше.

ЕР: Баш фино. Дали имате некаква информација за самите ВРЛ? Во смисла на етничка позадина, каде престојуваа?

АВХ: Всушност, не се сеќавам. Не дека не се сеќавам, но не сум сигурен. Иницијативата дојде од една албанска организација, па може да биде дека Албанците биле мнозинство од ВРЛ, но имало и доста Македонци, ВРЛ.

Се сеќавам имаше села... Не, не, ова не е добро. Сакав да зборувам за селата над Тетово, ама не сум баш сигурен. Чекај малку. Кога би дошле во Гостивар, секако дека би биле дел од него.

ЕР: Да, да.

АВХ: Не се сеќавам на деталите, жал ми е. Вака на памет, Албанците и Македонците би биле мнозинството. Да, не можам да се сетам. Само се сеќавам дека сите преговори мораа да бидат еднакви.

ЕР: Фино. Што било најчудното нешто што сте го посведочиле во Македонија? Ако може да се сетите на нешто чудно.

АВХ: Најчудното нешто што сум го посведочил во Македонија? Да бидам искрен, не се сеќавам. Еве си мислам, баш чудно? Не знам. Се сеќавам дека од време на време ми требаше пауза за да бидам во тек. Па, одевме со жена ми често во Охрид, на ден или два, јадевме убава риба и ќе седневме покрај езерото да се опуштиме. Мислам дека тоа беше доста важно за нас. На нешто чудно, а? Не се сеќавам.

ЕР: Така. Освен аспектите поврзани со конфликтот, што Ви остави значителен впечаток?

АВХ: Ми се допаѓаше диверзитетот на земјата. Ми се допадна стариот град во Скопје. Многу ми се допадна. Ги сакав планините. Од време на време возев велосипед на планина. Охрид е прекрасен. Ми се допаѓа диверзитетот на културата и природата. Навистина уживав да живеам во Македонија. И кога се враќав во Македонија од Холандија, секогаш бев многу среќен. Ќе почнав да се смешкам. Тоа секогаш го забележував. Значи, навистина уживав. Патем, ми се допаѓа храната. Баклавата и бурекот, о да.

ЕР: Зошто си заминавте? Дали беше по Ваш избор?

АВХ: Првично требаше да бидам советник, а потоа на крајот да

ER: Përse ikët? A ishte vendimi juaj?

AvH: Po, puna ishte që unë duheshe të punoj si këshilltar dhe më pas duheshe të largohen sepse është nismë lokale. Ajo ishte teoria. Andaj, kisha një kontratë të përkohshme për një vit, dhe më pas, më vazhduan edhe një vit tjetër ose gjashtë muaj. Do të ishte vështirë që të kërkoj sërish të ma vazhdonin kontratën. Do të ishte vështirë sepse teoria ishte që unë do të qëndroja atje vetëm në fillim dhe më pas e gjitha do të bëhej nismë e plotë lokale. Ajo ishte teoria. Unë mendoja, po, jam këtu 22 muaj ose diçka. Në rregull është tani. Ka ardhur koha që të kthehem. Kuptohet, që kthehesha në Maqedoni shpesh sepse kur u ktheva në IKV, u bëra menaxher i projekteve për Maqedoninë dhe Kosovën. Andaj, jam kthyer shumë shpesh. Nuk i kam braktisur.

ER: Si ishte kur kthehesh këtu dhe përballesh me çështjet e njëjta në vazhdimësi?

AvH: Po, ishte shumë mirë. Më pëlqente të kthehem. Pastaj shkoja në Kumanovë, Gostivar, dhe vende tjera. Ishte shumë bukur që kthehesha sepse njihja shumë njerëz. Por jeta atje ishte më e mirë. E dini, duke njohur të gjithë, të qenit në kontroll mbi gjërat dhe në komunikim me të gjithë, tërë kohën. Ishte shumë bukur. Po. Më ka pëlqyer.

ER: A mendon që ose çfarë mendon që ka ndaluar progresin më pas, në kuadër të aktiviteteve me të cilat ke punuar ose ke menaxhuar?

AvH: Ndaluar? Po, mendoj që kur të shikoj mbrapa, qasja më e mirë në këto tema të vështira si marrëdhëniet ndëretnike, është të keni projekt afatgjatë, apo? Jo që zgjat vetëm një vit, jo dy vite, më pas, duheshe të luftohet për fonde dhe kjo ishte shumë punë. Është tepër. Pastaj, kuptohet, tensioni ndërkombëtar zvogëlohet dhe përnjëherë gjithçka ka mbaruar. Ishte për të ardhur keq.

Ato projekte për marrëdhënie ndërkombëtare ose në rajone të konfliktit duhet vërtetë të zgjasin më shumë. Të themi, 10 vite ose ashtu diçka. Të kenë ndikim në kuptimin afatgjatë, sepse dy deri katër vite është tepër shkurtë. Andaj, është për të ardhur keq. Po. Duhet të fitosh besim, duhet ti kuptosh gjërat, duhet të gjesh personat e duhur. Andaj, në kuptimin më afatgjatë kjo do të ishte shumë më mirë.

ER: E di që ke ndjekur se çfarë ka ndodhur me vendin pasi keni ikur. Si dhe, gjithashtu, nga distanca, çfarë mendon që duheshe të bëhet më ndryshe?

AvH: Po, mendoj që e gjithë ideja e... Pra, kishte një konflikt të

заминам бидејќи тоа беше локална иницијатива. Тоа беше теоретски така. Имав привремен едногодишен договор, кој ми беше продолжен за уште пет-шест месеци. Потоа, ќе беше тешко да се побара уште едно продолжување, бидејќи теоретски требаше да бидам таму само за почетната фаза, по што таа целосно ќе си стане локална. Тоа беше така теоретски. Си мислев, во ред, овде сум околу 22 месеци, сега се работите во ред и време е да се вратам.

Сепак, продолжив често да доаѓам во Македонија бидејќи, кога се вратив во МИМ, јас станав проектен менаџер за Македонија и за Косово. Се враќам често, не сум ги напуштил.

ЕР: Како се чувствувавте кога ќе се вратевте и ќе се соочевте со некои од истите проблеми кои продолжуваат да се проблеми и сега?

АВХ: Да, беше убаво што се враќав. Ми беше мило што се враќав. Потоа, ќе одев и во Куманово и Гостивар. Да, беше убаво да се вратам бидејќи познавав многу луѓе. Но живеењето таму беше подобро. Знаеш, навистина да се биде таму, да се познаваат сите тие луѓе, да се набљудуваат работите и да се комуницира со сите цело време. Тоа е навистина добро. И да, уживав во тоа.

ЕР: Дали сметате дека имаше нешто што го успоруваше напредокот на активностите со кои вие моравте да се справувате и да ги надгледувате?

АВХ: Успоруваше? Да, гледајќи наназад, мислам дека најдобриот пристап кон тешко прашање како што се меѓуетничките односи е да има долгорочни проекти, а не само една или две години. Потоа, постојано треба да се борите за пари, а тоа бара многу работа. Многу е. И тогаш, меѓународното внимание почнува да бледнее, и пред да знаете, проектот завршува. Навистина е штета.

Проектите за меѓуетнички односи или во конфликтните региони треба да траат многу подолго. Да кажеме, некои 10 години. Две до четири години се едноставно премалку за да имаат долгорочно влијание. Тоа беше дефинитивно пропуштена шанса. Ви треба време за да изградите доверба, да ги разберете проблемите и да ги пронајдете вистинските луѓе. Долгорочниот пристап ќе беше многу поефективен.

ЕР: Знам дека сте ги следеле случувањата во државава откога си заминавте. Од оваа дистанција, што сметате дека требаше да се направи поинаку?

АВХ: Мислам дека целата идеја... значи постоеше насилен конфликт и проширен мировен договор, но се разбира, фрустрацијата и тензијата останаа, најверојатно поради насилството. Ќе беше

dhunshëm dhe marrëveshje të gjerë paqeje, por kuptohet që kishte ende tensione dhe inatosje, ma merr mendja, për shkak të dhunës. Andaj, do të ishte më mirë nëse komuniteti ndërkombëtar do të ishte më aktiv, më shumë të merret me situatën, jo vetëm për marrëdhëniet ndëretnike, por edhe për demokracinë dhe të drejtat e njeriut.

Mendoj që disi Maqedonia ishte pak e izoluar nga komuniteti ndërkombëtar. Ajo kishte problemet e mëdha me Greqinë dhe Bullgarinë, dhe të gjithë tjerët. Andaj, duhej të merrte më shumë vëmendje ndërkombëtare dhe më tepër mbështetje ndërkombëtare. Mendoj që projektet sikur në Kosovë duheshe të vazhdohen për 10 ose 20 vite dhe në më shumë vende. Kam mendimin që në një shoqëri civile më e fuqishme, me demokraci funksionale, të drejta të njeriut, marrëdhënie ndëretnike, do të ishte më e rëndësishme, sepse mendoj që ky rrotullim nacionalist vërtetë... Mendoj që do të kaloj në pozitive, sërish. Mendoj që është për të ardhur keq. Gjithashtu, komuniteti ndërkombëtar ishte ose tepër i vetëkënaqur ose nuk ka pasur kohë ose fonde.

ER: Cilat ishin gabimet sipas mendimit tënd?

AvH: Mendoj që gabimi më i madh ishte humbja e vëmendjes dhe humbja e veprimeve dhe buxheteve për Maqedoninë. Mendoj, organizata ime ishte një shembull i kësaj. Ata transferuan vëmendjen ka Lindja e Mesme dhe mbetën më pak fonde për Ballkanin dhe me këtë për Maqedoninë, që mendoj... E kuptoj, por vërtetë është për të ardhur keq. Mendoj, më merr mendja që Ballkani është një pjesë e rëndësishme e Evropës dhe duheshe të merr më tepër vëmendje ndërkombëtare. Me faktin që një luftë ose konflikt ka përfunduar, nuk do të thotë që gjithçka është në rregull. Siç e dini, gjithçka po ecë në drejtim të mirë. Ende ka tensione dhe probleme. Por, po, është për të ardhur keq.

ER: Po për aktorët lokal, cilat mendon që ishin gabimet e tyre? Kush ka mundur të bëjë diçka ndryshe?

AvH: Po, je pjesë e këtij konteksti politik, apo? Je pjesë e këtij polarizimi ekstrem i politikave dhe grupeve etnike. Ajo është vështirë të... është e gjithë rrethina juaj, e gjithë familja. Është vështirë të lihet ashtu. Andaj, nuk mendoj që do të kritikoja aktorët lokal. Po, në kuptim të...

Ndoshta vetëm më e përmenda më lart, ishte tepër e përqendruar në Shkup. Ky ishte njëri problem. Andaj, më tepër vëmendje ndaj shoqërisë civile, nismave qytetare jashtë Shkupit do të ishte më mirë...

ER: …Çfarë mendon...

AvH: …Mediat ishin negative. Mediat kanë luajtur rol të keq, mendoj, në Maqedoni, por është vështirë për ta tejkaluar, po.

подобро меѓународната заедница да заземе поактивен и попрактичен пристап - не само за меѓуетничките односи, туку и за зајакнување на демократијата и човековите права.

Мислам дека донекаде Македонија беше изолирана од меѓународната заедница, справувајќи се со големите проблеми со Грција, Бугарија и сите останати. Навистина требаше да добие повеќе меѓународно внимание и поддршка. Проектите слични на оние во Косово требаше да бидат продолжени за 10 или дури 20 години и да се спроведат на повеќе места.

Мислам дека во посилно граѓанско општество, работењето на демократијата, човековите права и меѓуетничките односи ќе беше многу важно, бидејќи мислам дека националистичкиот виор навистина... Мислам дека национализмот повторно ќе дојде до израз. Мислам дека е голема штета... Мислам дека меѓународната заедница беше или премногу самозадоволна или премногу зафатена или немаше пари, и тоа беше пропуштена шанса.

ЕР: Кои беа грешките според вас?

АВХ: Мислам дека најголемата грешка беше намаленото внимание, намалените активности и намалените буџети наменети за Македонија. Мојата сопствена организација е пример за ова, бидејќи нивниот фокус се насочи повеќе кон Блискиот Исток, што резултираше со намалени ресурси за Балканот, вклучително и Македонија. Иако ја разбирам оваа одлука, тоа е навистина жално. Балканот е навистина важен дел од Европа и заслужува повеќе меѓународно внимание. Крајот на една војна или на еден конфликт не значи автоматски дека сè се подобрило или дека се движи во вистинската насока. Сè уште има тензии и проблеми и затоа е штета.

ЕР: Кои беа грешките на локалните актери? Кој можеше поинаку?

АВХ: Вие сте дел од овој политички контекст, така? Вие сте дел од екстремната поларизација на политиката и етничките групи. Тешко е да се ослободите од неа, бидејќи го опфаќа целото ваше опкружување, вклучувајќи го и вашето семејство. Тешко е да се напушти, затоа, не би ги критикувал локалните актери.

Една работа што веќе ја кажав, а тоа е дека сè е премногу фокусирано на Скопје. Ова беше, по мое мислење, значајно прашање. Значи, потребно е поголемо внимание на граѓанското општество, демократијата и граѓанските иницијативи надвор од Скопје, така би било многу подобро.

ER: E vërtetë. Cilat ishin hapat e nevojshme që mendon se ishin të rëndësishme për të ndodhur, dhe fatmirësisht kanë ndodhur?

AvH: A mund ta përsëritni?

ER: Cilat ishin, sipas mendimit tënd, hapat e nevojshme të cilat duheshe të ndodhin, dhe për fat të mirë, kanë ndodhur?

AvH: Po, pra, mendoj që BE-ja dhe OSBE-ja dhe të gjithë kanë bërë punë të mirë duke u përgjigjur shpejtë dhe në mënyrë të unifikuar. Mendoj që kjo ishte shumë mirë. Mendoj që kishte... do të kisha dashur të shoh një studim rasti ku do të ishte hulumtuar dhe theksuar kjo, sepse mendoj ishte një shembull i mirë i intervenimit ndërkombëtar.

ER: Vetëm pak. Të përqendrohemi pak në të ardhmen tash, ose e ardhmja pas vitit 2001 e deri më tash... Si ndjehesh për gjithë këtë? Çfarë ka ndodhur dhe çka është zhvilluar.

AvH: Po, jam pak... Unë isha pak si një lloj i ngazëllyer. Isha shumë i lumtur dhe optimist, sepse e mbijetuam luftën, dhe pas luftës, kemi bërë gjithë këtë punë të mirë. Por nëse shikoni nga këndvështrimi më i gjerë, do të vëreni se është pak zhgënjyese. Ndoshta edhe është pak natyra ime naive që nacionalizmi është kaq i fuqishëm, apo? Mendova që pas luftës, gjërat do të përmirësohen në kuptim të tolerancës, demokracisë, dhe marrëdhënieve ndëretnike. Nuk jam i sigurt nëse kanë ndryshuar. E dyshoj, në fakt.

Mendoj që leksioni i mësuar është që me siguri merr më shumë kohë. Duhet të bëhet një investim afatgjatë për të përmirësuar gjërat. Por sërish duhet të jeni modest, meqë ra fjala. Nuk mund të ndryshoni një shtet në atë mënyrë, por të mbani një kriter të nivelit të bashkëjetesës dhe tolerancës vërtetë kërkon një investim afatgjatë, them unë. E di që miqtë e mi në shoqërinë civile në Maqedoni ishin shumë të zhgënjyer për mungesën e vëmendjes dhe autoritarizmit që u zhvillua në Maqedoni.

ER: Po. E gjithë kjo përvojë, a të ka ndryshuar ty? Ke jetuar në shtet, ke kaluar gjithë ato histori, si private ashtu edhe profesionale?

AvH: Po, më ka ndryshuar. Në kuptimin profesional më ka ndryshuar shumë. E kuptova që dua ta punoj këtë punë. Njerëzit që jetojnë në konflikt, janë në telashe të mëdha, është vështirë. Andaj vërtetë e kam ndier që mbështetja e tyre është diçka me të cilën dëshiroj të punoj. Andaj vendosa që të vazhdoj në këtë rrugë. Vazhdova të punoj në vende me luftë për të mbështetur njerëzit që jetonin atje. Vërtetë admiroj njerëzit që jetojnë në shtet me luftë dhe vazhdojnë të zbatojnë parimet e tyre humanitare

ЕР: … На што мислите...

АВХ: … Медиумите беа негативни. Медиумите одиграа многу лоша улога, според мене, во Македонија, ама тешко е да се справите...

ЕР: Вистина е. Кои беа неопходните чекори, според вас, кои беа важни да се случат и кои за среќа и се случија?

АВХ: Дали може да го повторите ова?

ЕР: Кои беа неопходните чекори, според вас, кои беа важни да се случат и кои за среќа и се случија?

АВХ: Да, верувам дека ЕУ, ОБСЕ и другите меѓународни актери реагираа брзо и на унифициран начин, што беше за пофалба. Би сакал да го видам случајов проучуван и истакнат како студија на случај, бидејќи ќе служи како одличен пример за ефикасна меѓународна интервенција.

ЕР: Само малку. Ајде сега да се фокусираме малку на иднината, или на иднината по 2001 година наваму… Како сега се чувствувате во врска со сето тоа? Што се случуваше и што се случи?

АВХ: Морам да признаам дека во тоа време се чувствував воодушевен и неверојатно среќен и оптимистичен, бидејќи ја преживеавме војната и постигнавме значајна работа по војната. Сепак, кога размислувам за долгорочните случувања, тоа е малку разочарувачко. Можеби тоа беше мојата наивност во потценувањето на национализмот. Мислев дека по војната напредокот во толеранцијата, демократијата и меѓуетничките односи ќе биде подобрен. Сега, не сум толку сигурен, всушност, се сомневам.

Лекцијата која ја научив е дека вистинската промена трае многу подолго. Потребно е долгорочно вложување за да се подобрат работите. Дури и тогаш, треба да останеме скромни во очекувањата. Не може само така да смените една земја; одржувањето на некакво ниво на соживот и толеранција бара долгорочна посветеност, ако ме прашате мене. Знам дека моите пријатели од граѓанскиот сектор беа навистина разочарани со недостигот на внимание и со порастот на авторитаризмот во земјата.

ЕР: Сфаќам. Ова цело ваше искуство, дали Ве смени? Вие останавте, она низ кое поминавте, и приватно и професионално, како ве смени?

АВХ: Да, ме смени, особено на професионално ниво. Сфатив дека навистина ова е тоа што сакам да го работам. Гледајќи ги луѓето како страдаат во конфликтот, почувствував дека треба и дека сакам да

dhe vlerat morale. Të qenit kritik ndaj qeverisë në këto kohë është vërtetë diçka e guximshme. Vazhdimi i dialogut me grupe tjera gjatë konfliktit është vërtetë mahnitëse. Gjithashtu kam mësuar shumë personalisht, kuptohet. Kam mësuar shumë, kjo është shumë e rëndësishme për vlerat e mia.

ER: Por, ndoshta, si të ndryshoi personalisht?

AvH: Të ndryshojë personalitetin tim? Nuk mendoj... Vështirë është të them. Më ka ndryshuar shumë në drejtimin tim profesional. Sigurisht që e dija se atë dëshiroja ta punoj, ajo ka ndryshuar. Më ka ndryshuar mua...?

ER: Nëse asgjë tjetër, atëherë pritet që të ketë përforcuar karakterin tënd, duke marrë parasysh që je përballuar me shumë shtypje për të zgjedhur anë dhe në fund nuk e ke bërë.

AvH: Mendoj që ajo është e vërtetë. Kam mbetur si frymë e pavarur. Andaj, në atë kuptim, kam mësuar shumë. Kuptohet, do të ishte interesant të flasim me njerëzit me të cilët kam punuar në atë kohë, si ndihen ata në këtë moment. Do të ishte interesante të bëhet një bisedë serioze për gjërat që kemi bërë, të mirat dhe të gabuarat, në atë kohë. Do ishte interesante. Mendoj që kisha pak fat. E kisha një ekip të mrekullueshëm në kohën e duhur në Gostivar. E kisha një menaxher linje në Hagë, që më ka mbështetur tërësisht. Andaj ajo ishte... gjithçka erdhi në vend, ma merr mendja, pak ose shumë. Me siguri është puna më e mirë që unë kam pasur ndonjëherë.

ER: Po?

AvH: Po, mendoj që po.

ER: Ku shkove pas Maqedonisë?

AvH: Po, kam punuar disa vite tjera në Hagë për Kosovën dhe Maqedoninë. Më pas, u zhvendosa në Korda, një OJQ e madhe holandeze në fushën e ndihmës zhvillimore. Kam punuar një kohë të gjatë në Afganistan, si dhe kam jetuar në Afganistan. E njoh Afganistanin shumë mirë. Ende e ndjek pak. Ende kam shumë miq dhe kolegë të cilët janë atje. Afganistani është një shtet i bukur. E adhuroj atë.

Por, në Maqedoni, si një i huaj, shëtitja nëpër rrugë dhe bisedoja me të gjithë në vend, për të kuptuar situatën dhe për të bërë vetë analizat. Për të kuptuar se çfarë të bëj ose çfarë mos të bëj, për sigurinë dhe mbrojtjen time. Në Afganistan, nuk mundja të dal jashtë sepse do të isha në shënjestër. Andaj, ajo ishte e çuditshme për mua. Një mënyrë e

ги поддржам. Тоа искуство ја зацврсти мојата одлука да продолжам на овој пат. Продолжив да работам во земји разорени од војна, обидувајќи се да им помогнам на луѓето што живеат во такви околности.

Многу им се восхитувам на луѓето кои, и покрај тоа што живеат во земја која е во војна, се држат до своите хуманитарни принципи и морални вредности. Потребна е извонредна храброст да се биде критичен кон владата во такви времиња и да се одржи дијалог со други групи за време на таков конфликт. Научив многу преку овие искуства што ми е мене многу важно за моите сопствени вредности.

ЕР: Како ова искуство можеби Ве смени карактерно?

АВХ: Да ме смени карактерно? Не верувам... тешко ми е да кажам. Навистина го смени мојот професионален правец, тоа да. И сфатив дека ова е тоа со кое сакам да се занимавам, тоа навистина се промени како факт. Но дали ме смени?

ЕР: Ако ништо друго, би очекувал да сте го зајакнале карактерот, имајќи на ум дека не потклекнавте на онолкави притисоци да заземете страна.

АВХ: Мислам дека тоа е веројатно точно - отсекогаш сум бил независен дух. Во таа смисла научив многу. Би било интересно повторно да се поврзам со луѓето со кои работев тогаш, да слушнеме какво чувство имаат сега после сè. Би било интересно да поразговараме сериозно за она што го направивме, размислувајќи и за успесите и за грешките. Тоа би можело да е интересно.

Мислам и дека имав среќа. Имав неверојатен тим во вистинско време во Гостивар, а и директно одговорниот во Хаг ми даде целосна поддршка. Во тој момент се чинеше дека сè си дојде на свое место. Веројатно тоа беше најдобрата работа што некогаш сум ја имал.

ЕР: Да?

АВХ: Да, барем така мислам.

ЕР: Каде отидовте од Македонија?

АВХ: По уште неколку години работа во Хаг за Косово и Македонија, преминав во „Корда“, истакната холандска невладина организација специјализирана за развојна помош. Таму поминав значително време фокусирајќи се на Авганистан, каде што исто така живеев. Авганистан го знам доста добро. Сè уште по малку ги следам случувањата таму. Многу мои пријатели и колеги останаа во Авганистан. Авганистан е неверојатна земја. Многу го сакам.

Во Македонија можев слободно да шетам низ улиците, да

funksionimit tërësisht ndryshe nga kjo. Në Afganistan, duheshe të fshihem për sigurinë time, ndërsa në Maqedoni, të isha i dukshëm për sigurinë time. Një ndryshim i madh në mënyrën e punës…

ER: A ishte vetëm dukja e problemit në Afganistan ose thjeshtë përse ishe i huaj?

AvH: Po, sepse do të isha n shënjestër. Andaj, nuk mundesha të shëtis dhe të flas me njerëzit, siç e kam bërë në Maqedoni. Ishte e kundërta, po.

ER: Mirë. Si vlerëson se gjërat do të përparojnë në të ardhmen në Maqedoni?

AvH: Nuk e ndjek në detaje, por vërtetë mendoj që ky rrugëtimi për në BE do të vazhdojë. Si dhe mendoj që politika dhe nacionalizmi, si dhe çështjet e marrëdhënieve ndëretnike me siguri do të vazhdojnë. Është për të ardhur keq. Vërtetë nuk e di. Vetëm më e thash. Mendoj që ishim mjaft aktiv duke mbështetur Maqedoninë në një kohë dhe pastaj ndaluam me atë pak ose shumë, nuk jam shumë i sigurt nëse komuniteti ndërkombëtar është aktiv në Maqedoni. E dyshoj. Mendoj, vendi duhet të ndjehet që është pjesë e komunitetit ndërkombëtar dhe hemisferës perëndimore. Nuk e di nëse kjo ndodh mjaftueshëm. Në fakt, nuk e di, të jem i sinqertë, herën e fundit më përmende diçka që çështja me gjuhën është duke u rikthyer dhe gjëra të tilla. Nuk mendoj që ajo është shenjë e mirë. Por do të shohim.

ER: Po, si dhe marrëdhëniet me Bullgarinë dhe ngecja në procesin drejtë BE-së.

AvH: Po, është vështirë. Është një shtet i fuqishëm, një vend i fortë, sepse Maqedonia ka rivale ose armiq në gjithë vendet, që është për të ardhur keq. Janë shumë të pafate në një mënyrë. Të gjithë fqinjët.

ER: Çfarë mendon, çfarë duhet të mbajmë mend, në përgjithësi, por edhe nga përvojat tua personale dhe kujtimet? Si shtet, si shoqëri, çfarë mendon që duhet të mbahet mend, në veçanti me fokus në vitin 2001 dhe konfliktin etnik nga e kaluara?

AvH: Atë që ne duhet të mbajmë mend është nëse e kemi tejkaluar konfliktin, apo? Ne e kemi tejkaluar konfliktin. Andaj, mendoj që duhet të mbahet mend që ka grupe të ndryshme që jetojnë në Maqedoni dhe që dëshirojnë të jetojnë në Maqedoni. Ata duhet të gjejnë mënyrë për të jetuar bashkë. Mendoj që, deri më tani, kriza më e madhe është tejkaluar. Ky vend është një shtet i bukur, me gjithë atë llojllojshmëri, natyrë, kulturë, dhe gjuhë.

разговарам со луѓето за да ја разберам ситуацијата и да спроведам сопствена анализа на ситуацијата. Односно, да разберам какви активности да преземам или да избегнувам за мојата лична безбедност. Меѓутоа, во Авганистан, не можев да излезам надвор, бидејќи би станал мета. Тоа ми беше навистина чудно, сосема спротивен начин на работа од оној во Македонија. Во Авганистан морав да се кријам постојано поради мојата лична безбедност, додека во Македонија, напротив, бев видлив за мојата лична безбедност. Огромна промена во начинот на работење...

ЕР: Дали беа во прашање проблемите во Авганистан или тоа што бевте странец?

АВХ: Да, затоа што би станал мета. Значи не можев да шетам наоколу и да си разговарам со луѓето како што правев во Македонија. Беше баш спротивното.

ЕР: Во ред. Како гледате на напредокот на работите во Македонија и нејзината иднина?

АВХ: Не ја следам ситуацијата детално, но навистина се надевам дека земјата ќе продолжи на својот пат кон интеграција во ЕУ. Политиката, национализмот и меѓуетничките предизвици веројатно ќе продолжат, што е жално. Како што споменав претходно, имаше период кога бевме многу активни во поддршката за Македонија, и потоа запревме со таа поддршка повеќе или помалку. Не сум сигурен дали меѓународната заедница во моментов е активна во Македонија - се сомневам дека е, и вистинска штета е што не е. Важно е земјата да се чувствува поврзана со меѓународната заедница и со Западната хемисфера. Не сум сигурен дека има доволно поддршка. Искрено и не знам, минатиот пат ми кажавте нешто за јазикот и негово враќање во првобитната позиција. Тоа не се баш најпозитивни знаци, ама сепак, ќе видиме.

ЕР: Да, и односите со Бугарија се заглавени, а поради нив и процесите за влез во ЕУ.

АВХ: Така е, и тешко е. Македонија има ривали, или ако сакате и непријатели насекаде што е и вистинска штета. Македонија нема среќа на некој начин со сите соседи.

ЕР: Што мислите, на што треба да се сеќаваме, онака општо, но и од Вашето лично искуство и сеќавањата? Како држава, како општество, што сметате дека треба да запомниме, особено со фокус на 2001. и етничките конфликти од минатото?

Llojllojshmëria nuk është diçka prej të cilës duhet të frikësohemi. Mendoj që duhet ta përqafojmë. Është një vend i bukur me njerëz të mirë. Shpresoj që do të vazhdojë ashtu. Por duhet të mbajmë në mend se, kuptohet, para një kohe të caktuar, është tejkaluar konflikti. Do të ishte mirë nëse njerëzit do të arrinin të gjejnë mënyrë për të vazhduar të jetojnë bashkë, pa tensione dhe konflikt. Kjo është e mundshme. Po.

ER: Mirë. A ke diçka tjetër për të shtuar? Ndoshta nuk kam pyetur diçka, ndoshta diçka e rëndësishme më ka ikur nga biseda dhe do të dëshiroje që të përmendësh tani?

AvH: Jo, nuk mendoj. Më merr mendja që i kam thënë gjithë atë që dëshiroja. Do të dërgoj detajet e librit nëse kam harruar diçka të rëndësishme, do t'i dërgoj me postë elektronike.

ER: Të faleminderit shumë.

AvH: Më erdhi mirë të flas për atë kohë, po. Më mungon edhe byreku.

ER: Kurdo që të vizitosh Shkupin, Maqedoninë, më trego. Mund të hamë bashkë. Do më pëlqente ajo.

AvH: Në rregull. Faleminderit shumë.

АВХ: Она што треба да го запомниме е дека конфликтот беше успешно надминат, така? Она што треба да запомните е дека Македонија е дом на различни групи кои сакаат да живеат таму, и треба да се најде начин за соживот. И мислам дека досега најтешката криза е надмината. Земјата си е убава, со целиот тој диверзитет од природа, култура и јазици. А тоа е нешто. Мислам дека различноста не е нешто од кое треба да се плашиме. Мислам дека тоа е нешто што треба да се прифати. Македонија е прекрасно место со многу добри луѓе. Навистина се надевам дека ќе продолжи вака. Иако конфликтот се случи одамна, значаен е фактот дека тој е надминат. Би било многу добро ако луѓето можат да изнајдат начин да живеат заедно, без тензии или конфликти. Верувам дека тоа е целосно остварливо.

ЕР: Убаво. Дали би сакале да додадете уште нешто? Можеби не ве прашав нешто, можеби нешто важно ми се испушти низ целиот овој разговор, а Вие би сакале да го споменете?

АВХ: Не, мислам дека нема такво нешто. Мислам дека кажав сè што сакам да кажам. Ќе ви ги испратам деталите за книгите и доколку сум заборавил нешто, ќе Ви го испратам по е-пошта.

ЕР: Ви благодарам многу.

АВХ: Беше убаво да се зборува за тие времиња. И бурекот исто ми фали.

ЕР: Кога и да сте во Скопје, во Македонија, јавете ми. Може заедно да одиме на бурек. Баш би сакал.

АВХ: Во ред. Ви благодарам многу.

Aldo Biondi

Алдо Бјонди

ALDO BIONDI: Quhem Aldo Biondi, italian, jam agronom por edhe ekspert humanitar. Kam punuar shumë vite me Departamentin Humanitar të Bashkimit Evropian për Ndihmë Humanitare dhe Mbrojtje Civile (ECHO) që njihet më mirë si ECHO, dhe ende jam duke punuar me Komisionin Evropian, tani më jam me zyrë në Bruksel, por më parë kam kaluar një sasi të caktuar të kohës në ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë, siç quhej në atë kohë, ose Maqedonia e Veriut tani. Në fakt, nga fillimi i vitit 2000 deri në fund të vitit 2003, ose në fillim të vitit 2004, isha kreu i zyrës sonë në vend, përgjegjës për koordinimin e Ndihmës Humanitare të BE-së në ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë, me seli në Shkup, dhe me udhëtime në gjithë vendin.

Gjegjësisht, më duhet të theksoj që gjatë kësaj kohe udhëtoja dhe disi morra përsipër përgjegjësi për detyra humanitare në vendet fqinje, në një çast të caktuar, në Shqipëri, Kosovë si dhe Mal të Zi.

EMRAH REXHEPI: Mirë se të gjetëm, Aldo. A mund të më tregosh se çfarë të motivoi që të merresh me këtë lloj të punës në vend të parë?

AB: Po, më ishte ofruar kjo punë dhe e pranove me shumë dëshirë. Në atë kohë isha në Itali, dhe sapo kisha përfunduar një detyrë paraprake, isha në Komisionin Evropian, në mënyrë jo-direkte punoja me një partner me Komisionin Evropian në Bosnjë dhe Hercegovinë disa vite më herët dhe ata më ofruan këtë post. Kishte vend të lirë dhe me shumë dëshirë kam pranuar. Pra, e pranova postin si person humanitar i cili donë të jep mbështetje dhe për të qenë i përfshirë në jetën humanitare në Bashkimin Evropian, përgjigjen humanitare ndaj krizave të cilat sapo kanë ndodhur, më saktësisht, shpërndarjen ... të themi ... humanitare, ose ndikimin e krizës së Kosovës në ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë në vitin 1999.

ER: Ju ishit në vend para se të fillojë konflikti i armatosur ose lufta këtu. Si ishte situata në vend para 2001-it?

AB: Jo, në fakt, jo, nuk kam qenë këtu. Kam qenë në Ballkan, duke udhëtuar, siç thash, isha në Bosnjë dhe Hercegovinë, por jo në Maqedoni. Kjo ishte hera e parë dhe ishte një transferim i shpejtë sepse vendi ishte në krizë. Komisioni Evropian, departamenti ECHO, kishte nevojë urgjente për të vendosur personel të mirë atje, ekspertë, dhe për këtë shkak angazhimi ishte bërë përnjëherë. Por, të jem i sinqertë,

АЛДО БЈОНДИ: Се викам Алдо Бјонди, Италијанец сум, агроном, но истовремено и хуманитарен експерт. Долги години работам со одделот за хуманитарна помош и цивилна заштита на Европската комисија, И-СИ-ЕЈЧ-О (анг. ECHO), попознат како ЕХО, и сè уште работам со Европската комисија, сега сум базиран во Брисел, но во одреден период поминав значително време во Поранешната Југословенска Република Македонија, како што се нарекуваше во тоа време, она што сега е Северна Македонија. Всушност, тоа беше од самиот почетокот на 2000 година до крајот на 2003 година, веројатно и почетокот на 2004 година, кога бев шеф на канцеларијата во земјата одговорна за координација на Хуманитарната помош на ЕУ во Република Македонија, со седиште во Скопје, а патував и низ целата земја.

Всушност, морам да признам дека во тој период патував и некако ја презедов одговорноста за нашата хуманитарна мисија и во земјите во близина, во одреден момент во Албанија, а потоа и во Косово и Црна Гора.

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Мило ми е што сте ми гостин, Алдо. Може ли да ми кажете што воопшто Ве поттикна да се занимавате со ваков тип на работа?

АБ: Па, понудено ми беше ова работно место, а јас го прифатив со големо задоволство. Во тоа време бев во Италија, завршив со работа на претходен проект, имав средба со Европската комисија, индиректно работев со Европската комисија преку партнерска организација во Босна и Херцеговина неколку години претходно, и тие ми ја понудија оваа функција. Имаше слободно работно место кое јас со задоволство го прифатив. Односно прифатив како хуманитарец да го поддржам и да се ангажирам во хуманитарниот одговор на Европската Унија кон кризата што штотуку се имаше случено, особено хуманитарното, да го наречеме така, прелевање или влијание на кризата во Косово врз Поранешната Југословенска Република Македонија во 1999 година.

ЕР: Бевте во земјата и пред да започне вооруженото конфликт или војната овде. Каква беше состојбата во земјава пред да започне 2001 година?

АБ: Не, всушност, ја немав посетено земјата. Го имав посетено Балканот, патував, нели, ја посетив Босна и Херцеговина, но всушност не ја бев посетил директно Македонија. Тоа ми беше прв пат, а трансферот беше навистина брз затоа што земјата беше во кризна состојба. Европската комисија, одделот ЕХО имаше итна потреба да

nuk kisha kohë për të përgatitur veten duke mësuar më shumë mbi situatën, duke mësuar më tepër prapavijën dhe vendin, përveç asaj që vetëm më e dija duke qëndruar pak kohë në Ballkan, dhe duke ndjekur 10 vitet paraprake ... më kujtohet ... 10 vite ngjarjesh në Ballkan.

ER: Po. Në atë rast, nëse e kuptova mirë, sërish duhej të përballoheni me krizën e refugjatëve nga Kosova para se të fillojë kriza me refugjatët në vend? Ose ndoshta jam gabim?

AB: Jo, jo, absolutisht. Largimi i njerëzve, turmat, lëvizja e pashembullt e njerëzve nga Kosova në Maqedoni që kishte ndodhur disa muaj më parë.

Pra, kur aterova në vend, kjo vetëm më kishte ndodhur dhe kishim një numër të madh të azilkërkuesve nga Kosova në Maqedoni, shumica prej tyre kanë qenë nga kampet më të mëdha të refugjatëve në Ballkan në historinë më të afërt, siç ishte kampi i refugjatëve në [1]Stankovic, në kushte të veçanta sepse lëvizjet e njerëzve kishin ndodhur shumë shpejtë dhe nuk kishte në fakt kohë për të bërë përgatitjet për një masë kaq të madhe të njerëzve. Por duhet të kemi parasysh që shumica prej tyre, gjithashtu ishin shpërndarë brenda gjithë vendit dhe mikpritja e vendit, dhe e njerëzve të Maqedonisë në atë kohë ishte e mahnitshme sepse gjithkund kishte refugjatë nga Kosova, gjithkund nëpër territorin e ish Republikës Jugosllave të Maqedonisë, duke vendosur shtypje të madhe mbi familjet nikoqire, komunitetin nikoqir dhe shërbimet.

ER: Po. Mirë. Në përgjithësi, në vendin tonë, meqë jemi duke diskutuar për refugjatët e Kosovës, ka një ndjenjë ose besim që secili që ka ardhur nga Kosova, kanë qenë ose shqiptarë ose rom, dhe ka një bindje tek popullata që refugjatët kanë mbetur në vend. A mund të më tregoni pak mbi përbërjen etnike të refugjatëve dhe gjithashtu çfarë ka ndodhur kur ka përfunduar kriza? A keni informacione se ku kanë shkuar? A janë kthyer? A kanë mbetur? Çfarë ka ndodhur?

AB: Po, ishte qartë se lëvizja e popullatës nga Shqipëria në Maqedoni ishte kryesisht për shkak të Kosovarëve, apo? Andaj, njerëzit, shqiptarët etnik kosovar, përveç kampit të refugjatëve Stankovic, gjetën edhe mikpritje gjatë strehimit ose azilit, të themi, kryesisht në mesin e komunitetit shqiptar në Maqedoni.

Më duhet të them që më kujtohet në secilën komunë kishte disa

1. Kampi Stankovec

распореди соодветен персонал таму, експерти, и затоа во суштина бев распределен прилично ненадејно. Па дури, да бидам сосем искрен, немав многу време добро да се подготвам да поднаучам нешто повеќе, да стекнам подобра претстава за земјата надвор од она што го дознав додека кратко бев на Балканот, и следејќи ги, се разбира, претходните 10 години, да речеме, 10 години случувањата низ Балканот.

ЕР: Да. Во тој случај, ако добро ве разбрав, вие сепак моравте да се справувате со бегалската криза од Косово пред да започне бегалската криза во земјата? Или грешам?

АБ: Не, не, апсолутно. Приливот на луѓе, масовниот, претходно невиден прилив на луѓе од Косово кон Македонија се беше случил пред само неколку месеци.

Па така, кога слетав во земјата, тоа прелевање веќе беше во тек и постоеше огромен број баратели на азил од Косово во Македонија, повеќето од нив во еден од најпознатите бегалски кампови во балканската понова историја – бегалскиот камп Стенковец, во небезбедни услови бидејќи приливот на луѓето се случи толку брзо што навистина немаше време правилно да се подготвиме за толку голем број луѓе. Но, треба да се признае и дека повеќето од нив се упатија низ различните делови на целата земја поради гостопримството во земјата, а гостопримството на народот во Македонија во тоа време беше исклучително затоа што косовските бегалци беа главно насекаде, насекаде низ територијата на Поранешната Југословенска Република Македонија, вршејќи огромен притисок врз семејствата домаќини, заедницата на тие семејства и службите.

ЕР: Да. Добро. Општо земено, кај нас постои едно, бидејќи зборуваме за бегалците од Косово, постои едно такво чувство или верување дека речиси сите што дошле од Косово биле Албанци или Роми, а исто така постои и вакво верување кај некои луѓе во земјата дека бегалците останаа тука. Можете ли да ми кажете малку за етничкиот состав на бегалците и што се случи кога заврши кризата? Дали имате некаква претстава околу тоа каде отидоа? Дали воопшто отидоа? Дали останаа? Што се случи?

АБ: Па, јасно е дека движењето на населението од Албанија кон Македонија се состоеше претежно од Косовари, нели? Значи луѓето, етничките Албанци од Косово, нели, очигледно покрај бегалскиот камп „Стенковец“, најдоа гостопримство или прибежиште претежно кај албанската заедница во Македонија.

prej tyre dhe në veçanti në periudhën e parë, gjatë gjithë vitit 2000, nuk më kujtohet të ketë pasur tensione ose tensione të dukshme, ose urrejtje të madhe ndaj kësaj popullate. Siç përmendët, nuk duhet të harrojmë komunitetin rom sepse Maqedonia në mënyrë tradicionale ka pritur në territorin e saj një komunitet të rëndësishëm rom, por ky komunitet është rritur në mënyrë të dukshme pas kësaj krize dhe duhet të them që shumica prej tyre, jetonin në kushte të vështira, kisha thënë krahasueshëm, nëse jo edhe më keq - me siguri edhe në disa raste edhe më keq, se Kosovarët në kampin e refugjatëve ose me atë komunitet. Mund të them me krenari që ne kemi marrë këtë parasysh në përgjigjen tonë dhe iu kemi dhënë mbështetje edhe atyre.

E kam fjalën, ndihma humanitare e BE-së drejtohet nga parimi i pavarësisë dhe neutralitetit, paanësisë dhe humanitetit. Andaj, nuk mund të mbyllim sytë përpara kësaj situate, komunitetin rom në veçanti në Shkup dhe rrethinës së Shkupit, i cili ka vuajtur shumë, në fakt, në kuptim të rritjes së popullatës për shkak të krizës në Kosovë, por edhe për shkak të situatës dramatike ekonomike me të cilën përballohej vendi pas pranimit të një turme të madhe ose numri të madh të azilkërkuesve.

ER: Vetëm të konfirmojmë, ECHO gjithashtu ka ndihmuar qytetarët rom të vendit?

AB: Po.

ER: Jo vetëm romët që kanë ardhur nga Kosova?

AB: Jo, kjo është një pikë shumë e rëndësishme, më duhet të jem shumë i qartë, që parimi i famshëm humanitar që unë menaxhoj, që kemi kontribuar për të themeluar dhe BE-ja ka marrë parimin e saj themelor, përfshin dhënien e ndihmës jo vetëm për njerëzit të cilët janë të prekur nga katastrofa natyrore ose diçka e krijuar nga njeriu, në këtë rast, një refugjat ose një azilkërkues ose persona të interesit, por edhe dhënien e ndihmës komunitetit nikoqir. Kjo është një pikë shumë e rëndësishme, kisha thënë unë, dhe mund të them që BE-ja duhet të jetë krenare si dhe Republika e Maqedonisë së Veriut duhet të jetë krenare për ndihmën që ka marrë, sepse në mënyrë të barabartë kemi mbështetur popullatën e prekur drejtë, gjegjësisht, refugjatët, azilkërkuesit, romët nga Kosova, por edhe familjet maqedonase, komunitetin dhe komunën. Unë dua të theksoj këtë, sërish, sepse ne njohim një element shumë të rëndësishëm të vlerësimit tonë, dhe ky

Но, морам да кажам дека помнам оти имаше по неколку од нив насекаде, во секоја општина, дефинитивно во текот на, особено почетниот период, всушност, цело време во текот на 2000-тите, но не се сеќавам на некакви тензии или опипливи тензии или, да речеме, огромен револт насочен кон оваа популација. Како што спомнавте, не треба да ја заборавиме ромската заедница бидејќи Македонија традиционално е домаќин на значителна ромска заедница на својата територија, а таа заедница поприлично се зголеми по оваа криза и морам да кажам дека повеќето од нив навистина живееја во застрашувачки услови, кои би можеле да се споредат, па може да се рече дека во многу случаи состојбата беше дури и полоша од условите на косовските бегалци во бегалскиот камп или кај таа заедница. И со гордост можам да кажам дека тоа го зедовме предвид во нашиот одговор и им обезбедивме поддршка.

Во суштина, хуманитарната помош на ЕУ се води според принципот на независност и неутралност, непристрасност и хуманост. Значи, не можеме, на пример, да ги затвориме очите наспроти ваква конкретна ситуација, особено кога станува збор за ромската заедница во или околу Скопје, која исто така претрпе огромен удар, да речеме, во однос на зголемувањето на населението поради кризата во Косово, но исто така и поради драматичната економска состојба со која се соочуваше земјата откако прими толку голем, да речеме, прилив на баратели на азил.

ЕР: Само за потврда, ЕХО им помогна, им обезбеди помош на граѓаните Роми во земјава?

АБ: Да.

ЕР: Не само на Ромите од Косово?

АБ: Не, ова е исклучително важна поента, и треба кристално јасно да пренесам дека познатиот хуманитарен принцип со кој раководам, во чие создавање дадовме свој придонес и во кој ЕУ го вгради својот сопствен основен принцип, подразбира испорака на помош не само до луѓето директно погодени од природната непогода или од вештачки создадената катастрофа, во овој случај, бегалецот/ката или барателот/ката на азил или луѓето во ризик, но исто така и на заедницата домаќин. И ова е исклучително важен момент и можам да кажам дека ЕУ треба да биде горда и Република Северна Македонија треба да биде горда за помошта што ја доби, затоа што подеднакво дадовме поддршка на директно засегнатото население, особено бегалците, барателите на азил, Ромите од Косово, но и

është funksioni themelor i dhënies së shërbimit në vend, përskaj të qenit të brishtë dhe të pamjaftueshëm për të përballuar me këtë fluks masiv të popullatës, që nuk më kujtohet numri, por ishte masiv në kuptim të përqindjes, në krahasim me popullatën e vendit, popullatën vendore e vendit, dhe menjëherë, kisha thënë, që prej fillimit, ndoshta edhe menjëherë pas disa muajve, kemi filluar me dhënin e mbështetjes për gjithë komunitetin dhe komunat.

Më kujtohet shumë mirë gjatë udhëtimit nëpër vend, në veri dhe në jug, lindje dhe perëndim, nuk ka pasur asnjë komunë në të cilën nuk kemi dhënë ndihmë për shërbimet themelore. Por, të jemi të qartë me shembull konkret, kemi dhënë mbështetje shërbimeve shëndetësore në kuptim të pajisjes, materialeve, njohurive, mjekëve, infermiereve, dhe gjithçka tjetër. Kemi dhënë mbështetje për komunat të cilat ishin nën stres për të siguruar ujë. Në disa komuna të vendit, për do kohë, ka pasur problem të madh me furnizimin e ujit. Sigurim të ujit të pijshëm. Ne kemi dhënë mbështetje edhe atje.

Kisha thënë që ECHO, Komisioni Evropian, ose ECHO, Përgjigja Humanitare për Maqedoninë, ka qenë një prej organizatave më gjithëpërfshirëse, të them ndryshe, thjeshtë pasi që jemi duke e diskutuar në këtë intervistë, në këtë moment, unë festoj 24 vite përvojë me DG ECHO. Pra, 24 vite të punës humanitare me Komisionin Evropian, kam punuar në tre kontinente, në shumë vende, dhe çdoherë në teren. Për momentin gjendem në Bruksel, por 21 prej atyre 24 viteve kanë qenë në teren. Mund të them që përgjigja jonë në Maqedoni në atë kohë me siguri ka qenë përgjigja më gjithëpërfshirëse nga të gjitha, në kuptim të mbështetjes së refugjatëve, azilkërkuesve, familjeve nikoqire, komuniteteve nikoqire dhe shërbimeve komunale. Kjo u bë duke ju qasur nevojave të para sepse kishte shumë nevoja që paraqiteshin nga kriza për shkak të krizës humanitare.

Instrumenti humanitar nuk trajton çështjet strukturore, dobësitë strukturore, por kjo ishte për shkak të fluksit të madh të popullatës kosovare, të popullatës kosovare në Maqedoni. Andaj, nevojat ishin të mëdha, por duhet të kemi edhe mirënjohje për përgjegjësinë e madhe të të gjithë popullatës maqedonase pa dallim përkatësisë etnike, dhe nuk duhet të harroj këtë, përkushtimin e fuqishëm dhe origjinal të qeverisë në atë kohë.

Më kujtohet që presidenti i vendit në atë kohë ishte duke drejtuar një forum për koordinim humanitar. Nuk ka ndodhur asnjëherë në jetën time që një president ose kryeministër i vendit në një moment të merr

македонските семејства, заедници и општини. И навистина сакам да го истакнам ова затоа што, повторно, признаваме еден важен елемент од нашата процена на потребите кој беше дека основната функција на реализација на услугите во земјата, и покрај тоа што беше многу кревка и неадекватна да се справи со таков масовен прилив на луѓе – не ја помнам точната бројка, но беше процентуално масовен во сооднос со постојаното население во земјата, па затоа веднаш, би рекол уште од самиот почеток, можеби по првите неколку месеци, почнавме да даваме поддршка за сите заедници и сите општини.

И многу добро се сеќавам дека патувајќи низ земјата, на север и југ, исток и запад, немаше ниту една општина каде што не обезбедивме поддршка на основната служба за давање услуги. Но, да бидеме многу јасни со многу конкретен пример, дававме поддршка на здравствените услуги во однос на опрема, во однос на материјали, во однос на експертиза, со лекари, со медицински сестри и така натаму. Обезбедивме поддршка на општините кои имаа проблеми со водоснабдувањето, ме разбирате? Во некои општини во државата тогаш имаше огромен, сериозен проблем со водоснабдувањето. Снабдување со вода за пиење. И за тоа обезбедивме поддршка.

Така, би рекол дека е ЕХО, Европската комисија, или ЕХО, Хуманитарниот одговор во Македонија, беше еден од најсеопфатните, или дозволете ми поинаку да се изразам, со оглед на тоа што во моментот на ова интервју, јас славам, нели, 24-годишнина од вработувањето во ГД ЕХО. Значи, 24 години хуманитарна работа со Европската комисија, сум работел на три континенти, во многубројни земји, секогаш на терен. Моментално сум во Брисел, но 21 година од овие 24 ги поминав на терен. Можам да кажам дека нашиот одговор во Македонија своевремено беше веројатно еден од најсеопфатните во однос на поддршката дадена на бегалците, барателите на азил, семејствата домаќини, заедниците на тие семејства и општинските служби. Сето ова се изврши првенствено врз база на пристап заснован на потребите, бидејќи имаше реални потреби кои произлегоа од кризата поради хуманитарната непогода.

Хуманитарниот инструмент не се занимава со структурните прашања, структурните слабости, но го направивме тоа поради приливот на косовското население, косовското население во Македонија. Го направивме затоа што потребите беа огромни, но и како признание за големата одговорност што ја покажа целиот народ во Македонија од секое етничко потекло, како и, и не смеам да го изоставам ова, силната и вистинска посветеност на тогашната влада.

Помнам дека претседателот на државата во тоа време лично претседаваше со хуманитарниот Координативен форум. Никогаш во

përgjegjësi të plotë dhe përgjegjësi të drejtpërdrejtë për koordinimin e ndihmës humanitare. Ai e kishte bërë këtë gjatë muajve fillestare dhe kjo u vlerësua shumë.

ER: A mund të tregoni më tepër për këtë forum?

AB: Po, ishte presidenti, ndoshta më përkujton emrin, e harrova emrin, e të ndjerit …

ER: Boris Trajkovski?

AB: Boris Trajkovski, OK, Boris Trajkovski ishte presidenti i vendit që në fund vdiq në një …

ER: Rrëzim të avionit…

AB: … një incident, një aksident me avion. Në fillim të krizës në Kosovë, lëvizjes, fluksit të popullatës së Kosovës në Maqedoni, atë natë, ai organizoi një takim koordinimi. Gjatë këtij takimi të parë, nuk më kujtohet tani, një muaj ose dy, ai personalisht kryesonte me këtë forum koordinimi. Forumi i koordinimit kryesohej nga ai me linjat më të rëndësishme të ministrave ose përfaqësuesve të linjave të ministrave, agjencitë e OKB-së, donatorët humanitar dhe partnerët humanitar.

Ne vetëm më kishim takimin kur arrita unë, sepse unë arrita në mars 2000. Më kujtohet që menjëherë, ndoshta edhe gjatë ditës së parë, isha në një prej këtyre takimeve dhe isha i befasuar për të parë që presidenti i vendit, i cili jo që kryesonte ndoshta jo tërë takimin, por, kuptohet, fillimin e takimit. Andaj, kjo dha pasqyrën e një ndenjjeje të përgjegjësisë që qeveria e kishte marrë përsipër, për të bërë koordinimet.

Më pas, gjatë pjesës tjetër të vitit, më kujtohet gjatë vitit 2000, ai shpesh bënte thirrje për mbledhje joformale me komunitetin humanitar për të vlerësuar në mënyrë të drejtë progresin dhe përgjigjen humanitare. Andaj, mund të themi që përgjigja qeveritare, në fakt, qëndrimi, përgjigja, koordinimi si dhe përgjegjësia e gjithë popullatës së Maqedonisë dhe solidariteti ishte i pashembullt. Përskaj rreziqeve që kjo situatë do të kishte, do të përfshinte për vendin, sepse ky numër masiv i njerëzve që hyjnë në territor gjatë një nate, nuk më kujtohet përqindja, por mendoj që ishte diku 15%, nuk më kujtohet, e gjithë popullatës së vendit, me siguri do të krijonte revolucion politik në çdo vend tjetër.

мојот професионален живот не се случило претседател или премиер на државата во одреден момент да преземе целосна и директна одговорност за координација на хуманитарната помош. А тој го направи тоа во текот на првите месеци и навистина многу го цениме.

ЕР: Можете ли да ми кажете нешто повеќе за тој форум?

АБ: Да, па, беше претседателот, веројатно вие подобро го помните името, јас не можам да се сетам, покојниот…

ЕР: Борис Трајковски?

А.Б.: Борис Трајковски, да, Борис Трајковски беше претседател на државата кој потоа почина во…

ЕР: Авионска несреќа…

АБ: ... инцидент, авионска несреќа. На почетокот на косовската криза, на прелевањето, на приливот на косовско население во Македонија, тој преку ноќ закажа координативна средба. И за време на првиот, не се сеќавам баш најдобро, месец-два, тој лично претседаваше со овој координативен форум. На Координативниот форум тој претседаваше со најважните ресорни министри или претставници на најважните ресорни министри, агенциите на ОН, хуманитарните донатори и хуманитарните партнери.

Веќе имаа започнато со средбите додека јас да пристигнам, бидејќи јас дојдов во март 2000 година. Се сеќавам дека веднаш, веројатно во текот на првиот ден, присуствував на една од овие средби каде и помнам дека бев навистина изненаден кога видов како еден претседател на држава претседава – не можеби со целата средба, но секако, на почетокот на средбата. Всушност од ова може да се добие претставата за чувството на одговорност што тогашната влада го покажа за да се координира.

А потоа, во текот на остатокот од годината, се сеќавам во текот на 2000-тите, тој многу често свикуваше неформални собири со хуманитарната заедница за да се оцени реалниот напредок и хуманитарниот одговор. Па да речеме и владиниот одговор, јас би рекол, односот, одговорот, координацијата, како и чувството на одговорност и солидарност на целото население на Македонија беше без преседан. И покрај ризикот што ваквата состојба би можела да претставува за земјата, бидејќи толку голем број луѓе влегуваа во земјата преку ноќ, не се сеќавам на процентот, но мислам дека веројатно беше 15%, но не помнам, од целото население на земјата, тоа веројатно ќе доведеше до политичка револуција во која било

Më kujtohet kur vërtet lavdëronim përpjekjet e vendit, cili vend tjetër në botë do të reagonte në mënyrën e njëjtë nëse gjatë një nate, të them, Italia e cila ka 60 milionë banorë, nëse gjatë një nate, do të kishin marrë 20 milion imigrantë, vetëm atë natë. Andaj, kisha thënë që kjo ishte e mahnitshme, sjellje e mahnitshme nga secili individ, secili qytetar i Maqedonisë si dhe institucionet qeveritare, duke marrë parasysh situatën e brishtë të vendit. Qartë ishim në fund të 10 viteve të turbullimeve politike dhe konfliktit, dhe ishte vendi i vetëm që ka pasur ... të themi, që ka shmangur konfliktin e plotë, por ishte vend shumë i brishtë në kuptimin politik, etnik dhe socio ekonomik. Andaj, vërtetë që reaksioni ndaj krizës së Kosovës, në veçanti gjatë fundit, muajve të fundit të vitit 1999 dhe më pas në vitin 2000, ishte vërtetë i mahnitshëm.

ER: Ku ishit ju kur filloi konflikti në vend?

AB: Isha në Itali. Unë isha në Itali dhe të gjithë u habitëm kur dëgjuam nga lajmet në TV, mbi bombardimet masive në Kosovë dhe vërtetë lëvizja e popullatës gjatë natës, rrjedhja masive e popullatës. Më kujtohet që mendimi im ishte që jemi duke u përballur me një krizë humanitare të proporcioneve masive në Ballkan. Dhe me situatë shumë dramatike në Kosovë. Mendoja nëse do të mbetet kjo situatë në kuadër të krizës humanitare ose do të shkaktojë konflikt edhe jashtë kufijve të Kosovës? Por edhe se cili do të jetë ndikimi mbi ish Republikën Jugosllave të Maqedonisë, e cila ishte e brishtë? Më kujtohet që mendimi i njerëzve që kanë ndjekur situatën nga afër ose janë më të njohur me historinë e Ballkanit të viteve 90-ta, menjëherë mendonin në këtë drejtim.

Andaj kur më ofruan këtë punë, e pranova pa menduar dy herë. Kishte mundësi për të bërë diçka të mirë.

ER: Pyetja ime ishte për konfliktin në Maqedoni, por më vjen mirë që ke përmendur edhe këtë histori. Por a mund të më tregosh edhe për atë se çfarë ka ndodhur në Maqedoni, ju vetëm më ishit këtu, ma merr mendja. Cilat ishin përshtypjet tua kur shpërtheu në vitin 2001?

AB: Mirë, tani jemi duke iu afruar krizës në vitin 2001.

ER: Po…

друга земја.

Помнам дека кога сакавме навистина да ги пофалиме напорите на земјата, велевме, во ред, да видиме која друга земја во светот би реагирала на таков начин доколку преку ноќ - ајде, да претпоставиме Италија, која има 60 милиони население, дали би прифатила прилив на 20 милиони имигранти преку ноќ. Значи, би рекол навистина исклучителна, извонредна постапка од страна на секој поединец, секој граѓанин на Македонија, па сè до владините институции, и покрај кревкоста на државата. Очигледно, наближувавме кон крајот од 10-годишните политички превирања и судири, а тоа беше единствената земја која, нели, избегна целосен конфликт, но беше исклучително кревка политички, етнички, социоекономски. Затоа, би рекол навистина реакцијата кон косовската криза, особено на крајот, последните месеци од 1999 година и потоа во 2000 година, беше навистина исклучителна.

ЕР: Каде бевте кога започна конфликтот во земјата?

АБ: Па, бев во Италија. Бев во Италија и се шокиравме кога дознавме од вестите на ТВ, за фамозното масовно бомбардирање на Косово и навистина огромен, масивен одлив на населението преку ноќ. И помнам дека мојата реакција беше: тоа е тоа, се соочуваме со уште една хуманитарна криза од масивни размери на Балканот. И драматична состојба на Косово, очигледно. Се прашував дали таквата состојба ќе остане во рамките на хуманитарна криза или ќе предизвика конфликт и надвор од границата на Косово? И какво ќе биде влијанието врз кревката Поранешна Југославија Република Македонија? Се сеќавам дека размислувањата на луѓето кои будно ја следеа или беа подобро запознати со историјата на Балканот во 90-тите, веднаш се одвиваа во оваа насока.

Затоа, кога ми беше понудена оваа работа, без размислување прифатив. Си реков, во ред, тука има можност да се направи нешто добро.

ЕР: Моето прашање беше за конфликтот во Македонија, но мило ми е што го спомнавте и овој дел. Но, можете ли да кажете нешто повеќе за она што се случи во Македонија, вие веќе бевте тука, претпоставувам. Кои беа вашите први впечатоци кога избувна судирот во 2001 година?

АБ: Добро, сега наближуваме кон кризата од 2001 година.

ЕР: Да…

AB: Ajo është një krizë tjetër. Mirë. Po është qartë që përveç nga ajo që kisha thënë më parë, përveç kësaj ndjenje të solidaritetit të pashembullt, dhe solidaritetit të vërtetë nga njerëzit, nga komuniteti, ishte qartë që situatat e brishtë politike dhe përbërja etnike ose ndarja e popullatës ka prodhuar tensione të rritura në vend.

Andaj, në vitin 2001, e kam për krizën e majit të vitit 2001, nuk ishte e papritur në kuptimin që ishim të vetëdijshëm se kishte rritje të tensioneve gjatë muajve paraprak mes komuniteteve. Kjo ishte ndezur edhe për shkak të situatës së brishtë politike, të cilën nuk mund të sqaroj për shkak se ... nuk kam njohuri për këtë situatë, nuk jam i kualifikuar për të thënë këtë. Ajo që erdhi si befasi ishte, të themi, përshkallëzimi ushtarak që ndodhi në Tetovë, nuk më kujtohet data e saktë, por ishte në mars.

Ne nuk ishim, edhe pse ishim të vetëdijshëm për rreziqet, por nuk pritnim këtë konfrontim të menjëhershëm ushtarak përreth, i cili filloi në Tetovë, afër Tetovës, në një fshat veror ... vend veror ... fshat. Andaj, preokupimi i menjëhershëm, por jo nga ne humanitarët, sepse gjatë ditëve të para ishte e qartë se nuk ka pasur ndikim humanitar, ishte se kjo është një krizë politike dhe ushtarake, por jo humanitare.

Megjithatë filluam të shqetësohemi sepse ky konflikt ka mund që të përshkallëzohet, të përfshin gjithë Maqedoninë, në një konflikt të plotë civil, etnik, nëpër të gjitha linjat etnike, pasi u shmang pikërisht kjo në luftërat e mëparshme. Nuk duhet të harrojmë që Maqedonia është vendi i vetëm që, prej shpërbërjes së Jugosllavisë, ka shmangur dhe nuk ka pasur asnjë konflikt të plotë në territorin e saj. Andaj kjo përballje ushtarake në mars 2001 ishte shkaktar i shumë shqetësimeve sepse duke marrë parasysh ngjarjet që kishin ndodhur në 10 vitet e fundit, që ishin shumë të freskëta në kujtimet e të gjithëve, shumë të freskëta në kujtimet e shumë familjeve të cilët është dashur që të shpërngulen gjatë atyre 10 viteve nga një province të ish Jugosllavisë në ndonjë tjetër.

Pra, më kujtohet që ne të fushës humanitare bashkëpunonim ngushtë gjithë kohën me departamentin politik të BE-së, gjegjësisht me kreun e delegacionit, ambasadorin José Manuel Pinto Teixeira, me përpjekje të përbashkëta që të përgatitim dhe parandalojmë më të keqen. Ne të fushës humanitare mbeteshim domenin humanitar, andaj menjëherë shpejtuam me përgatitjen në kuptim të angazhimit të personelit, mobilizimit të burimeve financiare, por edhe në kuptim të konsultimit të partnerëve, sepse ishim të përfshirë në mbështetjen

АБ: Тоа е друга криза. Во ред. Значи, јасно е дека и покрај она што го кажав претходно, и покрај тоа претходно невидено чувство на солидарност, всушност солидарноста од страна на луѓето, заедницата, јасно е дека кревката политичка ситуација и, да речеме, етничкиот состав или поделбата на земјата предизвика зголемени тензии во земјата.

Така, кризата од 2001 година, мислам дека беше март 2001 година, не беше неочекувана во смисла дека бевме свесни за порастот на тензиите меѓу заедниците во текот на претходните месеци. Подгреана и од кревката политичка ситуација, за која не би можел да расправам бидејќи, реално, не бев задолжен за тоа досие, не сум квалификуван да кажам нешто. Она што нè изненади беше, да речеме, воената ескалација што се случи во Тетово, не се сеќавам на точниот датум, во март.

Повторно не бевме, всушност бевме свесни за ризиците, но не очекувавме таква ненадејна воена пресметка околу, која започна во Тетово, многу блиску до Тетово, во викенд населбата околу Тетово. Значи, непосредната преокупација, но ова не беше за нас, хуманитарците, бидејќи во првите денови беше јасно дека немаше хуманитарен ефект. Тоа беше политичка и воена криза, но не и хуманитарна.

Но, започнавме да стануваме сериозно загрижени затоа што доколку овој конфликт ескалираше, веројатно ќе ја втурнеше цела Македонија во целосен граѓански конфликт, етнички, по етничка линија, откако претходно успеа да го избегне тоа. Не смееме да заборавиме дека Македонија е единствената земја која по распадот на поранешна Југославија избегна, никогаш немаше потполно конфликт на целата територија. Така, оваа воена конфронтација како прелевање на 21 март беше иницијална каписла, причина за голема загриженост, затоа размислувавме во насока, нели, земајќи ги предвид настаните од претходните 10 години, сè уште свежи во сеќавањата на сите, сè уште свежи во сеќавањата на многу семејства кои беа принудени да се преселат во текот на овие 10 години од една во друга покраина на поранешна Југославија, што сè може да произлезе од тоа.

Така, се сеќавам дека ние хуманитарците денонокно соработувавме со политичкиот оддел на ЕУ, особено со шефот на делегацијата, амбасадорот Жозе Мануел Пинту Тешеира, во заеднички напори да се подготвиме и да го спречиме најлошото. Сега ние како хуманитарци остануваме во хуманитарниот домен, па веднаш брзавме со подготвеност во однос на персоналот, во

e shërbimeve humanitare, në dhënin e ndihmës humanitare për njerëzit të cilët kishin ikur nga Kosova. Meqë ra fjala, shumë prej tyre deri në atë kohë vetëm më ishim kthyer në Kosovë, për t'u përgatitur, për t'u përgatitur për përgjigjen humanitare të shkallës së mesme dhe të lartë, që për fat të mirë, nuk ndodhi.

Mund të jap një shembull shumë të rëndësishëm. Ne, departamenti humanitar i ECHO-së, shkuam nën faktorët e tërheqjes dhe shtyrjes së popullatës për të lëvizur prej një vendi në tjetër, që të intervenojmë me përgjigjen humanitare që në fillim të konflikti në mars 2001, duke adresuar nevojat humanitare të vërteta në rajonin e Tetovës, ku edhe filloi kriza. Më kujtohet që në vlerësimin tonë shkruante se... jo, nuk mund të bëjmë asgjë sepse nuk ka nevoja humanitare.

Shkatërrimi i shtëpive, të cilat kryesisht ishin të zbrazët, shtëpi verore, vila verore, nuk është çështje humanitare. Ajo ishte e para. E dyta, nuk mund të intervenojmë në një situatë për të trajtuar vetëm nevojat e njërës palë, duke lënë anash të dytën. Por konkluzioni ishte se, nuk është krizë humanitare. Nuk ka nevojë për përgjigje humanitare. Duke intervenuar, vërtetë do të vendonim në rrezik parimin tonë të pavarësisë dhe asnjanësisë dhe qasjen e nevojës për ndihmë humanitare.

Një kolegë i imi, në delegacionin e BE-së që merrej me zhvillim politik, bashkëpunim ekonomik, menjëherë u mundua që të fillon me veprim për të mbështetur, për të vepruar me qëllim që të parandalohej një konflikt i gjerë territorial. Më kujtohet që Komisioni, në zyrën tonë gjatë natës, ka zhvilluar një vegël të re, që quhej Mekanizmi për Përgjigje të Shpejtë. Pra ishte një vegël e cila nuk ishte politike, as humanitare, por vegël që mund të aktivizohej për të zbutur ndikimin e krizës politike.

Kjo vegël, që në atë kohë quhej Mekanizmi për Përgjigje të Shpejtë, u zhvillua në zyrat tona. Më kujtohet diskutimin që e zhvilluam, kreu i delegacionit të BE-së, José Manuel Pinto Teixeira, Komisionari për Marrëdhënie të Jashtme, Chris Patten, për misionin në Maqedoni, dhe unë. Ata erdhën në zyrën time, më kërkuan që të kontrolloj kornizën ligjore të ECHO-së. Unë ua dhashë, dhe ata e ndryshuan, modifikuan, dhe e përshtatën përfshirjen. Pra, përdorën kornizën ligjore të ECHO-së për të krijuar nga fillimi një instrument i cili kishte për qëllim t'i përgjigjej kësaj situatë ose të themi, krizës politike. Ky instrument u

смисла на можна мобилизација на финансиски средства, но и во однос на барањето на нашите партнери, сепак бевме вклучени во поддршката на хуманитарната, во испораката на хуманитарна помош на луѓето кои пребегнаа од Косово. Патем, повеќето од нив дотогаш веќе беа вратени назад во Косово, да се подготват, да се подготват за хуманитарен одговор од среден до голем размер, што за среќа никогаш не се случи.

Но, можам да ви дадам еден исклучително важен пример. Ние, хуманитарниот оддел ЕХО, во рамките на факторите на привлекување и одбивање отидовме да интервенираме со хуманитарен одговор на самиот почеток на овој конфликт на 21 март, третирајќи ги потребите или хуманитарните потреби реално на подрачјето на Тетово, каде што започна кризата. И се сеќавам дека нашата процена беше: „не, ништо не можеме да направиме, бидејќи нема хуманитарни потреби.“

Уништувањето на куќи, кои главно беа празни, викендички, летни вили, не е хуманитарна работа - како прво. Како второ, не можеме да интервенираме во ситуација која одговара на потребите на едната страна, занемарувајќи ја другата. Но, заклучокот беше дека не се работи за хуманитарна криза. Нема потреба од хуманитарен одговор. Вршејќи интервенција, ние навистина би го компромитирале нашиот принцип на независност и неутралност, како и хуманитарниот пристап заснован на потреби.

Така, мојот колега во делегацијата на ЕУ што се занимава со политички развој, економската соработка, тие веднаш се обидуваа да преземат дејство, да дадат поддршка, извинете, дејство што би помогнало да се спречи целосен конфликт. И се сеќавам дека Комисијата во нашите канцеларии преку ноќ осмисли нова алатка, која се викаше Механизам за брз одговор. Значи, алатка која не е политичка, не е хуманитарна, туку алатка која може да се активира за да се ублажи влијанието на политичката криза.

И така, таа алатка, која во тоа време се нарекуваше Механизам за брз одговор, беше осмислена во нашите канцеларии. И се сеќавам на дискусијата што ја имав со шефот на делегацијата, Жозе Мануел Пинту Тешеира, комесарот за надворешни односи, Крис Патен, на мисија во Македонија. Дојдоа во мојата канцеларија, побараа „да се проветри“ законската рамка на ЕХО. Им ја дадов, ја модифицираа, менуваа, го прилагодија опфатот. Потоа ја искористија правната рамка на ЕХО за да го создадат „Екс Ново“ (анг. Ex Novo), инструмент за одговор кон ваква политичка криза. Овој инструмент беше одобрен, мислам од Советот и Парламентот во Брисел во рекордно време, за една недела.

aprovua, mendoj që ishte nga Këshilli dhe Parlamenti në Bruksel, në kohë të shpejtë, rekorde, për një javë.

Menjëherë morën buxhetin, mobilizuan mjetet, nuk më kujtohet çfarë shume, por nuk ishte shumë. U përgjigjën me një veprim që kishte për qëllim të zbut ndikimin, të ndërtojë ose rindërtojë besimin, duke filluar nga pjesa e Kosovës [Tetovës?]. Nuk më kujtohet veprimi specifik, megjithatë presidenti Jose Manuel Pinto Teixeira do të dinte, me siguri.

Ky ishte një sukses tjetër i madh i BE-së, por më i rëndësishëm për bashkëpunimin BE-Maqedoni në atë kohë, për të parandaluar përhapje politike ushtarake që do të shndërrohej në një krizë të plotë në gjithë territorin. E mbaj mend saktë që rajoni në të cilin kjo përhapje ka ndodhur është në një pjesë që është në kuptimin gjeografik, e ndarë në kuptimin etnik të popullatës. Po jo vetëm, jo shumë larg nga ky vend ka pasur edhe më shumë rom, afër një komuniteti të madh të romëve. Ka pasur edhe shumë frikë nga komuniteti rom sepse ata kanë mundur të preken më shumë, të jenë në shënjestër më shumë nga që ishin.

Megjithatë, të themi që gjithë këto përpjekje, kisha thënë se kanë pasur vëmendje dhe vëzhgim nga ne, përgatitja humanitare në kuptim të skenarit më të vështirë, krijimin e një instrumenti të ri për të zbutur dhe parandaluar, si dhe aksioni politik nga kolegu im në Delegacion me qeverinë e Maqedonisë në atë kohë, ka arritur që të parandalojë këtë. Ky ishte sukses i madh sepse në atë kohë, një pjesë e madhe e njerëzve që kishin ikur gjatë natës nga Kosova në Maqedoni vetëm më ishin kthyer. Por ende kishte disa persona në vend. Vendi shërohej nga kriza, dhe nuk ishte i gatshëm për një krizë tjetër, që u parandalua. Pra, nuk ka pasur përgjigje humanitare në atë kuptim për [mars] 2001-shin, krizën, sepse pas disa javëve, kisha thënë, nëse më kujtohet saktë, u zhduk në manifestimin fizik.

Kemi vazhduar me sigurimin e mbështetjes për komunitetet dhe komunat nëpër vende, sërish, duke treguar solidaritet për popullin dhe komunitetet të cilat kanë qenë shumë zemërgjerë, dhe vendi që ka qenë shumë zemërgjerë dhe i aftë, në kuptimin politik, nëse mundem të them, që të shmang krizën e parë, arritjen e refugjatëve në fund të vitit 1999, dhe të dytën, krizën politike të brendshme në mars të 2001-it, që do të fryhej në një krizë të plotë, me përmasa të gjera dhe me pasoja të papara humanitare.

Веднаш добија пари, мобилизираа средства, не се сеќавам колку, но не многу. И тие одговорија со акција за да се ублажи влијанието, да се изгради или обнови довербата, почнувајќи од областа на Косово [Тетово]. Не се сеќавам на конкретната акција, но амбасадорот Жозе Мануел Пинту Тешеира ќе помни.

И ова беше уште еден голем успех на ЕУ, но најважно од тогашната соработка меѓу ЕУ и Македонија, се спречи политичко-военото прелевање да се претвори во тотална криза. И сакам да потенцирам дека дефинитивно подрачјето каде што се случи ова прелевање е подрачје каде што постои географска, етничка поделба на популациите. И не само тоа, туку во суштина недалеку од местото беа населени повеќето Роми, во близина на голема ромска заедница. И многу се стравуваше и за ромската заедница бидејќи тие можеа да бидат најпогодени, најмногу на нишан на ова.

Сепак, нели, сите тие напори, би рекол големото внимание и следење од наша страна, хуманитарната подготвеност во поглед на најлошото сценарио, создавањето на нов инструмент за ублажување и спречување, како и политичкото делување, се разбира, од страна на мојот колега во Делегацијата со тогашната влада на Македонија, успеаја да вродат со плод. И ова беше голем успех затоа што дотогаш огромно мнозинство од луѓето кои преку ноќ побегнаа од Косово во Македонија веќе се беа вратиле. Но, дел од нив сè уште беа во земјата. Земјата закрепнуваше од првата криза, дефинитивно не беше подготвена за уште една, која беше спречена. Значи, немаше хуманитарен одговор како таков на оваа, да речеме, криза од 21 (март) бидејќи за неколку недели, би рекол, ако добро се сеќавам, ја снема во физички облик.

Но, ние продолживме да даваме поддршка на заедниците и општините низ земјите, повторно, покажувајќи солидарност со луѓето и заедницата кои беа толку дарежливи, а земјата беше толку дарежлива и вешта, дозволете ми да речам вешта, политички кажано, ако можам, во избегнувањето на првата криза, прелевањето од Косово кон крајот на 1999 година, како и оваа втора, внатрешно-политичка криза од 21 март кои можеа да прераснат во тотална криза од големи размери со незамисливи хуманитарни последици.

ЕР: Се чини дека ЕУ ги препозна потенцијалните последици од она што се случуваше и потоа го осмисли овој Механизам за брз одговор.

АБ: Да.

ER: Mesa duket BE-ja ka njohur potencialin e pasojave të asaj se çfarë po ndodhej dhe më pas ka zhvilluar këtë mekanizëm për përgjigje të shpejtë.

AB: Po.

ER: Është interesante sepse është hera e parë që e dëgjoj dhe më duket si diçka shumë e rëndësishme për ... në fakt, ekzistimin e vendit, dhe ne nuk i japim aspak vëmendje.

AB: Po, ajo është vërtetë e rëndësishme. Të gjithë mendoj që duhet të jemi krenar sepse, sigurisht që qeveria e Maqedonisë ishte e konsultuar, qeveria e ka mbështetur. Mund të them që ky instrument, që ishte krijuar në mars të vitit 2001 në Maqedoni, në Shkup, sepse zakonisht ky diskutim dhe ky zhvillim më parë bëhej në Bruksel ... kjo ka ndodhur në teren, gjatë vizitës së Komisarit Chris Patten. Ende ekziston. E ka ndryshuar emrin, dhe nuk quhet më RRM, Mekanizëm për Përgjigje të Shpejtë, dhe emri ... më pëlqen emri …

ER: Po.

AB: …emri është tregues sepse është Mekanizëm për Përgjigje të Shpejtë. Andaj edhe ndihma humanitare është një Mekanizëm për Përgjigje të Shpejtë ndaj nevojave humanitare, nevojave humanitare të përcaktuara. Përse kjo? Kjo është më shumë një shtyrje politike, mendoj, të drejtat janë një shtypje politike. Sërish, ka pasur në dispozicion një shumë të vogël të parave. Nuk më kujtohet saktë shuma e parave që është mbledhur, por ishte një instrument fleksibil që në situata krize mundëson mobilizimin e një sasie të caktuar të parave për të siguruar mbështetje shoqërisë qytetare, organizatave, komunave, etj. E gjithë kjo punë e shpejtë nuk mund të bëhet nga DG ECHO, Departamenti Humanitar, sepse nuk është humanitare, dhe nuk mund të bëhet nga instrumenti politik dhe zhvillimor, të cilët kanë nevojë për më shumë kohë për të mobilizuar fonde për zhvillim, të themi, të kornizës, në saj të kornizës zhvillimore, dhe duhen muaj për të bërë këtë. Por ne atëherë kuptuam edhe ndjenjën e urgjencës. Andaj, nëse nuk mund të gjejmë, ose mobilizojmë, nuk më kujtohet, 5, 10, 15 milionë euro për të mbështetur veprim ose aksion urgjent, duke synuar komunitet, duke synuar personat më të prekur ose përgjegjës, të themi, për këtë lëvizje, do të kishim dështuar.

Sërish, ky instrument ende ekziston dhe tani quhet FPI, dhe është nën Shërbimin Evropian për Veprim të Jashtëm, dhe është një

ЕР: Интересно е затоа што првпат слушам за ова, а се чини дека е многу важна работа за... реално за постоењето на земјата, а сепак не сме обрнале некое посебно внимание на тоа.

АБ: Да, апсолутно е од клучно значење. Мислам дека сите треба да се гордееме затоа што очигледно и Владата на Македонија била консултирана, дала поддршка. Можам да ви кажам дека тој инструмент, кој беше осмислен, создаден на 21 март во Македонија, затоа што обично во Скопје, обично ваквите дискусии и ваквите работи се случуваат во Брисел, нели? Но, ова се случи на терен за време на посетата на комесарот Крис Патен. Сè уште постои. Сè уште постои. Името е променето, веќе не е МБО, Механизам за брз одговор (анг. RRM) а името, ми се допаѓа името…

ЕР: Да.

АБ: … самото име кажува многу бидејќи е Механизам за брз одговор. Значи, хуманитарната помош е и Механизам за брз одговор кон хуманитарните потреби, се води според хуманитарните потреби. Зошто вака? Во поголема мера е политички инспирирано, реално, правата се политички инспирирани. Повторно, не се доби огромна сума на финансиски средства, не се сеќавам точно колку средства беа мобилизирани, но тоа е флексибилен инструмент кој овозможува мобилизација на мала сума финансиски средства во кризни ситуации за да се обезбеди поддршка на граѓанското општество, организации, општини, итн. Ваквиот брз одговор што не може да го изврши ГД ЕХО, Одделот за хуманитарна помош, бидејќи не станува збор за хуманитарна акција, а не може да се изврши ни од политичкиот и развоен инструмент, кој одзема повеќе време за мобилизација на финансиски средства во рамките на развојната рамка, во рамките на развојната рамка потребни се месеци. Но, тогаш, во тој момент, увидовме колку важна е итната реакција. Значи, ако не успеавме да мобилизираме, не се сеќавам, 5, 10, 15 милиони евра за поддршка на итниот одговор, насочена поддршка кон заедницата, кон луѓето, оние кои беа најпогодени или оние кои беа одговорни, да речеме, за ова прелевање, немаше да успееме.

И повторно, овој инструмент сè уште постои, но сега се нарекува ФПИ (анг. FPI), и е под Европската служба за надворешно дејствување, и сè уште е инструмент кој напредуваше во огромна мера, но сепак е многу флексибилен политички инструмент или инструмент на располагање на политичкиот оддел, односно, развојниот и политичкиот оддел може да се мобилизираат за оваа цел. Така што мислам дека кризата во Македонија од 2001 година

instrument që ka ndryshuar shumë, por sërish paraqet instrument mjaft fleksibil politik ose instrument në dispozicion të departamentit politik, të themi, që departamenti zhvillimor dhe politik të mund ta mobilizojë për këtë. Andaj mendoj që kriza e vitit 2001 në Maqedoni duhet të mbahet mend edhe për këtë, që ishte shumë e rëndësishme, pasi ka lënë një shenjë të rëndësishme në zhvillimin e instrumenteve të institucioneve evropiane. Pasi që sërish ishte krijimi i instrumentit të përkushtuar për t'u përballuar me krizën politike ushtarake që në fazën fillestare, në një mënyrë më të lehtë, duke plotësuar punën e departamentit humanitar, DG ECHO.

ER: A keni vërejtur ose ndier shtypje ose akuza ndaj BE-së dhe tjerëve të përfshirë në përballimin me pasojat e luftës që ata, ose ju, ishit duke ndihmuar luftëtarët shqiptar dhe interesat e tyre?

AB: Nuk mund të komentoj, të jem i sinqertë, nuk mund të komentoj ... sepse nuk mund të komentoj për këtë, sepse sërish, nuk isha përgjegjës, madje edhe nuk ndiqja analizat politike, qeverinë, kjo është punë e disa kolegëve të mi, andaj nuk mund të komentoj, sepse rrezikoj të jem ... të jap mendimin personal që mund të jetë i ndryshëm ose i pasaktë, dhe thjeshtë, pasi që nuk isha përgjegjës për këtë fushë.

ER: Por, me siguri mund të refuzoni supozimin që e keni bërë këtë.

AB: Jo, absolutisht, e refuzoj. Dëgjoni, ndodh shpesh që çdoherë që ka tensione politike ose sociale, qartë, ka faktorë tërheqës dhe shtyrës për lëvizje të popullatës, dhe shpesh akuzojnë, në fakt, palët që mundohen të zhvillojnë negociata, të zbusin, të gjejnë një pikë të përbashkët.

Nga këndvështrimi i një punëtori civil të BE-së, siç edhe isha në atë kohë, nga brenda, nga këndvështrimi i personit që ka qenë brenda makinerisë së BE-së, kisha thënë që përgjigja e BE-së gjatë gjithë kohën ishte jashtëzakonisht e saktë dhe jo partizane, gjithsesi. Nuk hamendem se a kishte dobësi ose jo, të themi se nuk më kujtohet, por ato janë të pashmangshme. Gjatë 20 viteve të fundit, 24 viteve të fundit, të karrierës sime në Komision, kam qenë në linjën e parë të shumë, së paku 10 ose 12 konflikteve, konflikteve më të këqija në gjithë botën, dhe nuk ka ndonjë situatë në të cilën njëra ose tjetra palë e konfliktit sulmon institucionet e BE-së ose ndonjë donator të caktuar

треба да се памети и по ова, овој важен инструмент кој остави важна трага во развојот, во рамките на развојот на инструментите на европските институции. Затоа што ќе повторам, создаден беше наменски инструмент за соочување со политичката воена криза во многу рана фаза на многу флексибилен начин, дополнувајќи ја работата на хуманитарниот оддел, ГД ЕХО.

ЕР: Дали забележавте или почувствувавте притисок или обвинувања кон ЕУ и другите вклучени во справувањето со последиците од војната дека тие или вие, да речеме, им помагате на албанските борци и нивните интереси?

А.Б.: Не би можел да расправам на таа тема, да бидам искрен, не би можел да расправам, затоа што, ќе повторам, не бев одговорен, ниту пак ги следев, да речеме, политичките анализи, владеењето, тоа беше работа на дел од другите колеги, па не би можел да дадам одговор, затоа што ризикувам да бидам, да речеме, да ставам на маса лично мислење кое може да биде неточно или погрешно да наведе, едноставно затоа што не бев, нели, целосно навлезен во тој домен.

ЕР: Но, секако можете да ја отфрлите претпоставката дека го правевте тоа.

АБ: Не, апсолутно, ја отфрлам. Слушајте, многу често секогаш кога има политички или социјални тензии во дадена земја, очигледно, неизбежно има фактори за привлекување и одбивање, нели, многу често се на тапет, во основа, страните кои се обидуваат да преговараат, да ублажат, да најдат заеднички јазик.

Да речеме, од гледна точка на еден државен службеник на ЕУ, како што бев јас во тоа време, значи однатре, од гледна точка на некој внатре во машината на ЕУ, би се рекло дека одговорот на ЕУ севкупно беше крајно коректен и непартиски, дефинитивно. Мислам, не би се двоумел, да речеме, да ги истакнам слабостите, во ред, да кажеме така, иако не се сеќавам на ниту една конкретна слабост, но секако тие се неизбежни. Во текот на изминатите 20, овие 24 години работен стаж во Комисијата, бев на првата линија на многу, најмалку 10, 12 од најлошите конфликти ширум светот, и не постои ситуација, едната или другата страна на конфликтот да нападне некоја институција на ЕУ или одреден донатор или што и да е. Не велам дека сме совршени, очигледно, но би рекол, во ретроспектива, би рекол дека однесувањето на институциите на ЕУ и на ЕУ како целина беше праведно.

ose diçka të tillë. Nuk them që ne jemi të përkryer, kjo është e qartë, por sjellja e institucioneve të BE-së dhe BE-së në tërësi ishte e drejtë.

ER: A mund të tregosh se në cilat shtet tjera ke qenë, në cilat konflikte ke ndërmjetësuar?

AB: Po, mundem. Kam filluar ... ta shohim në mënyrë kronologjike, kam filluar karrierën time në frontin e konfliktit mes qeverisë së Etiopisë dhe forcat kryengritëse të Eritreas, kur Eritrea ende ishte provincë e Etiopisë, më pas, kam kaluar në Ballkan, kam qenë rreth 2 vite në Sarajevë në vitet e 1990-ta. Kam qenë dëshmitar edhe i konfliktit politik, etnik dhe civil në Mijanmar, Timor Lindor dhe më pas sërish në Afrikë, në Somali, dhe atje isha në front, ku kam dëshmuar rënien e regjimit të Siad Barre në vitin '92, '93 në Somali, dhe më pas rënien e Sudanit, ndarjen e Sudanit në dy pjesë, duke qenë gjithashtu përgjegjës për Sudainin Jugor, që më pas ... po, Sudanin Jugor dhe konfliktin mes Sudanit dhe Etiopisë në një moment të caktuar, dhe mos të përmend disa kriza të vogla në Burundi, në provincën lindore të Kongos, konfliktin që ka karakterizuar rajonin e Liqenit të Madh mes Kongos, Tanzanisë, Ugandës, Ruandës, Burundit, dhe çdo dy ose tre vite ka pasur transferim të këtyre konflikteve dhe unë kam qenë në linjën e parë. Mendoj që kjo mjafton.

ER: Përvojë shumë e gjatë. Si të ndihesh kur nisesh drejt një rajoni në konflikt, në përgjithësi, por edhe në veçanti në Maqedoni në atë kohë? Si ishte ndjenja dhe çfarë përgatitje duheshe të bëhen?

AB: Siç thash, sipas përvojës sime, sepse kam qenë agronomist, ku duhej të punoj në mjedis të qetë dhe të relaksuar, duke ndihmuar fermerët ose komunitetet rurale. Përkundër, sërish, dëshirës ose vullnetit tim, jam përballuar me situata konflikti që prej atëherë. Në fakt, kam harruar një prej më para, përvoja ime e fundit, këto dy të fundit të përvojës sime, që janë me siguri, me siguri më të tmerrshmet prej gjithave. Kam qenë dy vite në Jemen. Isha përgjegjës për Jemenin në vitin 2019, 2020 dhe tani jam përgjegjës për Palestinën. Andaj, vërtetë jam në frontin e konfliktit Izrael-Palestinë, në veçanti në Gaza. Andaj, them kundër vullnetit tim, jam i ekspozuar situatave të konfliktit që prej fillimit të karrierës sime.

Çdoherë mundohem që të shoh pasqyrën e gjerë, mendoj të futem thellë, të analizoj, kuptoj, sepse çdoherë ka ... çdo i huaj, ose

ЕР: Можете ли да ми кажете во кои други земји сте биле, на кои други конфликти би можеле да се осврнете?

АБ: Да, голем број. Ја започнав мојата, ајде да одиме хронолошки, ја започнав кариерата на фронтот во конфликтот помеѓу етиопската влада и еритрејските бунтовнички сили, кога Еритреја сè уште беше провинција на Етиопија, а потоа повторно се преселив на Балканот и поминав речиси две години во Сараево во 90-тите. Потоа го доживеав и политичкиот, етничкиот, граѓанскиот конфликт во Мјанмар, Источен Тимор, а потоа повторно отидов во Африка, Сомалија, и бев точно на фронтот на, бев сведок на падот на режимот на Сиад Баре во 1992 година, 1993 година во Сомалија, а потоа повторно падот на Судан, поделбата на Судан на два држави, одговорен и за кризата во Јужен Судан, која следеше... да, Јужен Судан и во одреден момент одговорен за конфликтот помеѓу Судан и Етиопија, а да не ги спомнуваме другите мали кризи во Бурунди, во источната провинција на Конго, конфликтот што се одвива во регионот на Големото Езеро меѓу Конго, Танзанија, Уганда, Руанда, Бурунди... На секои две, три години имаше прелевање на тие конфликти и јас бев на фронтот на многу од нив. Мислам дека е доволно.

ЕР: Сосема импресивно искуство. Како се чувствувате кога се упатувате кон одреден конфликтен регион воопшто, но и конкретно кон Македонија во тоа време? Како се чувствувате и како најчесто се подготвувате?

А.Б.: Како што ви кажав, нели, наспроти моето образование, бидејќи сум агроном по професија, планот беше да работам во многу мирно и опуштено опкружување, помагајќи им на земјоделците или руралните заедници. И повторно, спротивно на мојата желба или волја, отсекогаш сум се наоѓал соочен со конфликтни ситуации. Всушност, претходно заборавив да споменам едно, моето последно искуство, поточно последните две, кои се најверојатно меѓу најзастрашувачките. Две години бев во Јемен. Бев одговорен за Јемен до неодамна, во 2019, 2020 година, а сега сум одговорен за Палестина. Значи, реално сум во првите редови на израелско-палестинскиот конфликт, особено во Газа. Зборот ми е дека и против моја волја, од самиот почеток на мојата кариера сум изложен на конфликтни ситуации.

Секогаш се трудам да се внесам, да анализирам, да разберам, затоа што секогаш постои... Мислам дека било кој странец, да речеме, или кој било надвор од таквите контексти не само што има професионална, туку и морална обврска најдобро што може да го разбере начинот на кој размислуваат различните страни. Нема

së paku çdo i huaj në këto kontekste nuk ka profesion, por ka detyrim moral që të kupton aq sa që është e mundshme që të kuptohet mënyra e menduarit të të gjithëve. Nuk ka pjesë inteligjente dhe pjesë të marrë. Secili ka logjikë. Mund të pajtohesh por mund të mos pajtohesh. Ka logjikë dhe ka objektiva, të cilat shpesh ndiqen jo në mënyrën më të mirë. Andaj, qasja ime ka qenë, do të thosha, përherë, , mënyra ime për të përballuar me jetën, është të shikosh nga afër, por në mënyrë analitike, për të kuptuar sa më shumë, duke e ditur atë që kam mësuar, që çdoherë mëson jo më shumë se 50 për qind, sepse është shumë vështirë për të hyrë thellë në këtë situatë, por edhe të shikosh nga larg dhe për të bërë punën tënde pa mos u gëlltitur nga një narrativ ose tjetër, pa mos qenë i ndjeshëm ndaj njërës anë ose tjetrës, sepse kjo është mënyra e vetme që ne, mund të flasim për etikën e punës.

Mund të ju them që është shumë vështirë. Shumë vështirë. Në fakt, siç ju përmenda, në vendin më të rëndësishëm ku ka pasur konfliktit, në mjedisin me konfliktin më të vështirë në të cilin kam punuar, mund t'ju them se leksioni është që ka situata në të cilat ka një analizë e cila përmbledh tjerat dhe është përpiluar në mënyrë më mirë të menduar, por ka edhe situata të zymta në të cilat është shumë vështirë të kuptojmë se kush ka të drejtë dhe kush është gabim, ku nuk bëhet fjalë vetëm për dëshirat e tyre, planet e tyre, objektivat e tyre, por në një mënyrë ky është drejtimi në të cilat munden ti realizojnë ato. Andaj, është shumë me rendësi që të shikohet nga larg, nga distanca, dhe të punohet në mënyrën më të mirë të mundshme.

Kisha thënë që jam, të themi, shumë i kënaqur me mënyrë që kam punuar. Këtë mund të them. Mund të them gjithashtu që jam krenar, por edhe i kënaqur me sjelljen time personale gjatë zbatimit të punëve personale, sepse nuk kam qenë asnjëherë në situatë ku është duhur të më largojnë nga ndonjë vend. Nuk kam qenë asnjëherë në ... asnjëherë nuk kam qenë në titujt e gazetave. Asnjëherë nuk kam qenë i akuzuar ose kërcënuar, po në fakt më janë kërcënuar disa herë, po jo nga njëra palë ose pala tjetër në konflikt, dhe më kujtohet që shpesh kam qenë i detyruar të flas me palët në konflikt. Kjo, do të thosha, është përparësia më e madhe që e kanë punonjësit humanitarë, sepse qëllimi i punës humanitare është të arrish tek të gjithë që kanë nevojë, kuptohet, nëse palët në konflikt e lejojnë këtë. Gjithë kolegen e mi nga instrumentet tjera të Komisionit, duhet të ndjekin rregullat e institucionit, gjegjësisht, institucionet e BE-së, kur bëhet fjalë për dialogun dhe bashkëveprimin me palët. Më duhet të përmend që nuk

интелигентна страна и глупав страна. Секоја си има своја логика. Може да се согласувате, може да не се согласувате. Но логиката постои и постојат цели кои многу често не се остваруваат баш на најдобар начин. Значи, мојот пристап е, би рекол, отсекогаш, па веројатно тоа е и мојот став, начинот на кој се справувам со животот, реално да се внесам, но на аналитички начин, да разберам што е можно повеќе, бидувајќи истовремено свесен дека секогаш најмногу што можеш да научиш е 50 проценти, затоа што е многу тешко да навлезеш навистина длабоко во таква ситуација, но потоа да задржиш одредено растојание и да ја работиш својата работа без да те проголта едниот или другиот наратив, без да бидеш сочувствителен ниту кон едната ниту кон другата страна, затоа што тоа е единствен начин - мислам, станува збор за работна етика, нели?

И можам да ви кажам дека е многу тешко. Многу е тешко. Навистина постојат, ти спомнав, (сум работел) во најважните конфликтни зони и лесно можам, она што јас сум го извлекол како заклучок е дека има ситуации каде, да речеме, една анализа преовладува над другите на порационален начин, ако сакате, но има и многу нејасни ситуации каде што е исклучително тешко да се разбере кој греши и кој е во право, и тоа не само во она што го посакуваат, во нивните планови, во нивната цел, туку и во начинот на кој се трудат да го остварат. Значи, она што е важно е навистина да држите растојание, одредена дистанца и да ја завршите работата на најдобар начин.

Би можело да се рече, нели, дека сум задоволен од начинот на кој сум работел. Тоа можам да го кажам. Велам и дека се гордеам, но да речеме дека сум задоволен од сопственото однесување при извршување на професионалниот ангажман, бидејќи никогаш не сум бил прогласен за „непожелна личност“ (персона нон грата) Никогаш не сум бил на насловни страни на весници. Никогаш не сум бил обвинет, ниту пак ми се заканувале. Всушност, понекогаш ми се заканувале, но не од едната или од другата страна, и се сеќавам дека многу често сум бил обврзан да разговарам со сите страни во конфликтот. И ова, би рекол, е големата предност што ја имаат хуманитарните работници, бидејќи целта на хуманитарната работа е да се допре до секој што има потреба, под услов тоа да го дозволи страната во конфликтот. Од друга страна, сите мои други колеги од кој било друг инструмент на комисијата мораа да ги следат правилата на институцијата, значи на институцијата на ЕУ, кога станува збор за стапување во дијалог и интеракција со партиите. Имено, нема државен службеник на влада на која било земја членка, се извинувам, на која било влада или која

ka ndonjë punonjës civil të ndonjë shteti tjetër anëtar, më falni, të asnjë qeverie tjetër ose institucion publik ndërkombëtar të cilët kanë dialog me palët në konflikt, që ka titullin si terrorist, ndërsa, ne kemi. Ne po. Ne po, por me objektiv humanitar, të fitojmë qasje. Pra, konfliktin që e përmenda, më kujtohet Somalia, më kujtohet Jemeni në veçanti, ne ... unë kam përdorur një partner lehtësimi, sepse ne jemi donator dhe nuk zbatojmë drejtpërdrejtë, andaj detyrat i zbatojmë nëpërmjet partnerëve, por për të lehtësuar qasjen humanitare të partnerëve tanë, unë bisedoja me të gjithë, kur isha në teren si drejtor i vendit, drejtor rajonal, kam biseduar me gjitha palët, me të gjithë për të zbatuar detyrat. Normalisht, gjendem në shumë situata ku ata mundohen të ndikojnë mbi punën tonë, me agjendën e tyre politike ose ushtarake, dhe më pas më duhet të vendosni një linjë për të thënë, më vjen keq, ne nuk mund të diskutojmë këtë, ose nuk mund të pranojmë këtë. Pra, këtu kemi ardhur të diskutojmë vetëm nevojat humanitare. Na duhet të kemi qasje dhe partnerët tanë duhet të kenë qasje në mënyrë të pavarur. Nëse ka ndonjë ndikim, ne tërhiqemi. Mënyrë e pavarur e zbatimit dhe plotësimit të nevojave humanitare.

Pra, sërish, ky është leksioni. Sërish, për të vështruar nga afër, që të analizoni më hollësisht, duke biseduar me të gjithë, duke kuptuar agjendat e ndryshme, strategjitë e të menduarit si dhe gjithçka tjetër, por edhe për të shikuar nga lart dhe për të zbatuar punën në mënyrën më profesionale të mundshme, pa mos lënë që emocionet ose ndjenjat personale ose qëndrimet të ndikojnë mbi të.

ER: A ndjehesh ndonjëherë i kufizuar, tani ose ndoshta në të kaluarën, për të bërë këtë punë, duke marrë parasysh që shumë aspekte të punës sate mbështeten në krahun politik të BE-së, ta themi në një mënyrë?

AB: Po dhe jo. Po, ke të drejtë. Kuptohet që BE-ja ka departament politik dhe tani quhet ES, Shërbimi Evropian i Jashtëm për Veprim, linja politike, linjë që është e shteteve anëtare të BE-së, ose nëse doni, është përcaktues i zakonshëm i shtetit anëtarë i BE-së.

DG ECHO është departamenti i vetëm që, përskaj faktit që komisioni ynë ka selinë në kolegjin por edhe gjendet në një vend specifik të kolegjit, jo vetëm në mesin e kolegëve përgjegjës për shërbime të jashtme, andaj ne jemi pjesë e grupit për politikë të

било јавна меѓународна институција што може да води дијалог со страна во конфликтот која има етикета како терористичка, додека ние имаме. И го правиме тоа. Го правиме со хуманитарна цел, за да добиеме пристап. Значи, во конфликтот што го спомнав, помнам дека во Сомалија, се сеќавам особено на Јемен, ние, јас го користам, додека му помагаме на нашиот партнер, затоа што сме донатор, не ја спроведуваме помошта директно, туку преку партнери, но со цел да се олесни хуманитарниот пристап на нашите партнери, јас разговарав, порано кога бев на терен како раководител на мисијата во земјата, регионален директор, разговарав со (претставници на) сите страни, со сите страни кои испорачуваа помош. И секако, ќе се најдете во многубројни ситуации кога тие ќе се обидат да повлијаат врз вашата работа со сопствената политичка агенда или воена агенда, и тогаш треба да поставите граница и да кажете, не, извинете, не можеме да разговараме за ова или не можеме да го прифатиме тоа. Дојдени сме тука да разговараме само за хуманитарните потреби. Треба да добиеме пристап, нашите партнери треба да добијат пристап на независен начин. Доколку има некакво влијание се повлекуваме. Независен пристап до хуманитарни потреби и нивно испорачување.

Значи, повторно, тоа е она што сум го извлекол како заклучок. Повторно, внесување со колку што е можно подлабока анализа, разговор со сите, увид во различните агенди, стратегии за размислување и што и да е, но потоа држите растојание и ја вршите работата на најпрофесионален начин, без да навлегувате во емоциите или личните чувства или позиции.

ЕР: Дали понекогаш сметате дека до некаде ве ограничува, можеби сега или во минатото, работењето на оваа работа, имајќи предвид дека многу аспекти се потпираат на политичкото крило на ЕУ, ако може така да се каже?

АБ: И да и не. Да, во право сте. Се разбира, ЕУ има политички оддел кој сега се вика EEAS, Европска служба за надворешно дејствување, која ја претставува заедничката договорена политика на земјите членки на ЕУ.

ГД ЕХО е единствениот оддел кој, и покрај фактот што нашата комисија има седиште во колегиумот, и тоа конкретно седиште, не само меѓу колегите одговорни за надворешните услуги, значи ние сме дел и од надворешната група за надворешна политика, но постапуваме во целосна согласност со принципот на независност, неутралност и хуманост.

jashtme, por veprojmë në përputhje të plotë me parimin e pavarësisë, neutralitetit dhe humanizmit.

Andaj, më dëgjo, unë kam punuar tani më, siç edhe thamë, 24 vite me ECHO. Nuk më kujtohet ndonjë situatë në të cilën ECHO, jo BE-ja, por ECHO-ja dhe personeli dhe puna ka qenë, të themi, të sulmuar ose të kritikuar shumë në çfarëdo forme nga njëra ose pala tjetër në konflikt. Andaj, ta mbyllim këtë me diçka pozitive. Ajo që mua më lë mbresë është që, ne kemi bërë shumë punë të mirë dhe familja e BE-së, familja e BE-së, jo institucioni, familja e BE-së dhe 27 anëtarët aktual, të cilët duhet të jenë padyshim krenar, them që duhet të jenë krenar që kanë vendosur në vitin 1992 këtë instrument humanitar, që e vendosen në funksion në mënyrën maksimale në një nivel të ultë politik, në përputhje me parimin. E them në mënyrën më të ultë pasi nuk jemi të përkryer. Pa dyshim, ka shtypje të mëdha, kisha thënë, por jo shtypje për të marrë anë, për të ndihmuar njërën palë ose tjetrën, jo, kjo do të përjashtohej në mënyrë kategorike, unë do kisha refuzuar, por në mënyrë kategorike, kjo nuk ka ndodhur asnjëherë.

Ndikim politik ka në pjesën e mbledhjes së parave, ne jemi donator global, mundohemi që të japim të hollat, të shpërndajmë të hollat sipas nevojës dhe jo varësisht vendeve që BBC ose CNN gjendet ose ku janë interesat politike. Megjithatë, ndonjëherë ka kriza humanitare, që sipas votuesve të 27 shteteve anëtare konsiderohen si më të rëndësishme nga tjerat, në rregull.

ER: Të kthejmë fokusin në Maqedoni për pak. A të kujtohet se çfarë ishte sfiduese për ty, ndoshta në aspektet praktike gjatë qëndrimit tënd këtu?

AB: Jo, sinqerisht nuk më kujtohet, nuk më kujtohet asnjë pengesë, është një vend në të cilën jam kënaqur duke punuar dhe jetuar, ende kam shumë miq, është një vend në të cilin kisha familjen time me mua atje, dhe vërtetë jemi kënaqur, me bukuritë e vendit, mikpritjen, dhe me të vërtetë nuk më kujtohet asnjë pengesë.

ER: A ju kujtohet diçka që ka qenë ndoshta vështirë për ta kuptuar?

AB: Do kisha thënë jo, jo. Kur bëhet fjalë për, të themi, marrëdhëniet mes shoqërisë, në një shoqëri shumë etnike, është shumë vështirë që të kuptoni origjinën ose shkaqet rrënjësore të

Значи, како што веќе кажав, во ЕХО работам веќе 24 години. Не се сеќавам на ситуација кога ЕХО, не ЕУ, туку ГД ЕХО и вработените во него, па и неговата работа, биле, да речеме, предмет на жестоки критики во која било форма од едната или другата страна во конфликтот. Значи, да го привршиме ова со позитивен тон. Мојот заклучок е дека, и покрај сè, завршивме прилично добра работа и семејството на ЕУ, значи семејството на ЕУ, а не институцијата, семејството на ЕУ и сега веќе 27-те членки, би рекол, треба да се гордеат, без двоумење велам треба да се гордееме што во 1992 година го воспоставивме овој хуманитарен инструмент, кој функционира колку што е можно најмалку на политички начин, во целосна согласност со принципот. Велам колку што е можно најмалку, не сме совршени. Неминовно има огромни притисоци, би рекол, не притисок да се партизира, нели, да се помогне повеќе на едните или на другите, не, ова би го исклучил категорично, би го отфрлил, но најкатегорично, тоа никогаш не се случило.

Областа каде што постои политичкото влијание е распределбата на средствата, нели, ние сме глобален донатор, се обидуваме да ги вложиме парите, да ги распределиме парите според потребите, а не во зависност од тоа каде се Би-Би-Си или Си-Ен-Ен или каде се политичките интереси. Сепак, понекогаш има хуманитарни кризи, кои нашите 27 земји членки ги сметаат за поважни во споредба со други, нели.

ЕР: Да се навратиме малку повеќе на Македонија. Помните ли нешто што ви претставуваше предизвик, можеби од практичен аспект за време на вашиот престој овде?

АБ: Не, искрено, не се сеќавам, не се сеќавам на некоја пречка, тоа е земја во која навистина уживав да работам и да живеам, сè уште имам голем број пријатели, тоа е земја каде што на времето ме придружуваше и моето семејство, и навистина уживавме, во убавината на земјата, гостопримството, навистина, не се сеќавам на било каква пречка.

ЕР: Дали се сеќавате на нешто што можеби ви било тешко да го разберете?

АБ: Би рекол не, не. Кога станува збор за, да речеме, внатрешно општествените односи во едно мултиетничко општество, исклучително е тешко да се разбере потеклото или коренските причинители на тензиите и нивниот развој со текот на времето, бидејќи многу често тековната состојба влече корења со времиња наназад до претходни

tensioneve dhe evolucionin e tyre me kalimin e kohës, sepse shpesh situata është se ... kjo situatë ka ndodhur para shumë kohe në një periudhë paraprake historike. Pra, e pranoj që kam lënë Maqedoninë pa mos marrë një kuptim të plotë, të themi, të aspektit të ndërlikuar të shtresave sociale dhe marrëdhënieve mes grupeve të ndryshme dhe si kanë evoluar me kalimin e dekadave, por edhe me kalimin e shekujve. Por sërish, duhet të njoftoni kufizimet tuaja dhe përveç në rastet ku nuk vendosni të jetoni në një vend, të bëheni qytetar i këtij vendi dhe të kaloni, nuk e di, 10, 15, ose 20 vite aty, sërish do mbeteni person i huaj.

Atë që do të thosha është se duhet të jetë kështu, duhet të jetë kështu. Mendoj që secili prej nesh, punonjësve të ndërkombëtarë, organizatave, nuk duhet të marrim rrezikun e vetëm pas tre, katër pse pesë viteve të mundohemi të kuptojmë gjithçka, situata është ajo që është, është bardhë e zi, apo? Andaj, unë ende kam, të themi, pyetje ose mungesë të kuptimit në raste specifike të Maqedonisë siç edhe ishte në atë kohë, por, ja që ... ajo ka mbetur.

ER: Ke pasur shumë përvojë në vende tjera, më të vështira, qartë …

AB: Po …

ER: … por a mund të thuash që qëndrimi yt në Maqedoni të ka ndryshuar në ndonjë mënyrë? A të ka ndikuar në mënyrën profesionale ose personale, ndoshta?

AB: Absolutisht, absolutisht po. Secila prej këtyre krizave, secila prej këtyre përvojave profesionale, secila prej tyre, secila, pa dallim nga niveli i vlerësimit të kënaqësisë nga ana ime personale, ka kontribuar për pasurimin e jetës sime, sipas mendimit tim, shkathtësive të mira analitike.

Siç thash më herët, kur aterrova në Maqedoni, vetëm më kisha përvojë me konflikte të ndërlikuara në shoqëri shumë të ndara, shoqëri shumë etnike, etj. andaj, unë vetëm më erdha me përvojë. Nuk ishte ekspozimi im i parë. Kisha përjetuar një situatë shumë unike, specifike dhe jam vërtetë i lumtur dhe kjo vërtetë ka kontribuar për të kuptuar më mirë aspektin e vërtetë të shoqërive shumë kulturore, shumë fetare dhe shumë etnike. Më pas, ja, Maqedonia është një shembull i kësaj, që sjell fuqi dhe dobësi. Tani, kemi kulturën ku llojllojshmëria është përparësia më e madhe. Ndonjëherë kjo nuk është lehtë që të

историско-политички периоди. Така, признавам дека си заминав од Македонија без сеопфатно разбирање, да речеме, на сложеноста на општественото ткиво и односот меѓу различните групи и како тоа се развивало со децении, па и со векови. Од друга страна, треба да си ги препознаеш сопствените ограничувања и освен ако не решиш да живееш во државата, да станеш државјанин на таа држава и да поминеш, не знам, 10, 15, 20 години таму, сепак останувaш странец.

И да, она што би го рекол е дека вака и треба да биде. Мислам дека сите ние како работници во меѓународна организација не треба да ризикуваме со став дека само по три, четири, пет години сме разбрале сè, па веруваме дека состојбата е некаква, црно-бела, нели? Значи, сè уште се соочувам со прашања, или, или недоволно разбирање на состојбата во конкретниот случај на Македонија во однос на она што се случуваше тогаш, но воала (фран. voilà), тоа е тоа.

ЕР: Имавте доста искуства на други места, многу потешки, јасно…

АБ: Да…

ЕР: ... но дали би рекле дека престојот во Македонија ве променил на некаков начин? Дали можеби тоа влијаело врз вас: и професионално и лично?

АБ: Апсолутно, апсолутно. Секоја од овие кризи, секое мое професионално искуство, секое од нив, на страна од степенот на вреднување на пријатните доживувања што лично сум ги имал, придонесе да се збогати мојот живот, моето размислување, моите аналитички способности.

Како што кажав претходно, кога дојдов во Македонија, веќе имав искуство со сложен конфликт во многу поделено општество, мултиетничко општество итн. Значи, дојдов со одредено искуство, нели? Не ми беше првпат да се најдам во таква ситуација. Имав доживеано една многу уникатна, специфична ситуација, навистина имав среќа, и тоа дефинитивно придонесе многу подобро да се разбере сржта на сите наши мултикултурни, мултирелигиозни, мултиетнички општества. А покрај тоа, воала, Македонија е пример за тоа, во себе носи и сила и слабост. Очигледно, знаете, постои култура дека различноста е најголемата предност на овие општества. Но понекогаш не е лесно да се раководи со таа разноличност, затоа што поделбите понекогаш преовладуваат и знаат да фрлат сенка, да го засенат богатството, богатството на таквите култури.

mirëmbahet për shkak se ndarjet ndonjëherë mbizotërojnë dhe të vendosin nën hije pasurinë e këtyre kulturave.

ER: Përveç konfliktit dhe aspektet e lidhura humanitare, çfarë të ka lënë përshtypje të madhe nga vendi?

AB: Vend shumë i bukur, njerëz të mirë, dhe kisha thënë me identitet unik kulturor në natyrën e vet të ndërlikuar. Unë nuk shtirem sikur e njoh Ballkanin mirë, por siç thash, kam përvojë në Bosnjë dhe Hercegovinë, përvojë në Mal të Zi, përvojë në Shqipëri, por edhe në Serbi, veçanërisht në jugun e Serbisë, dhe me identitetin kulturor dhe pasurinë e secilit prej këtyre pjesëve të vendit, që më parë kanë qenë provinca, kurse përfundimisht edhe shtete. Mahnitëse, e paparë, ende jam i lidhur. Me siguri ajo evropianja, Evropa, nuk flas për institucionin, por mendoj që Evropa nuk ka kapitalizuar mjaftueshëm nga kjo pasuri që është në Evropë. Më pas, ajo politike, me siguri ende jo, por sërish paraqet një pasuri unike.

ER: Duke marrë parasysh që jemi të kufizuar me kohë, pyetja ime e fundit do të ishte, çfarë ne duhet të mbajmë mend si shoqëri? Në përgjithësi, por edhe nga përvoja jote personale dhe kujtimet?

AB: Mendoj që kjo periudhë në Maqedoni duhet të kapitalizohet, dhe vërtetë e vlerësoj punën që je duke bërë. Shpresoj se do të vazhdoni të kapitalizoni në atë përvojë, sepse do të thosha që kriza maqedonase e viteve 1999 dhe 2001, të dy krizat, tërësisht të ndryshme në natyrë, në madhësi, në vështirësi, sigurojnë një leksion unik për të mësuar. Konflikti mund të zbutet, ndikimi i konfliktit mund të zbutet, konflikti mund të parandalohet, dhe me vullnet dhe me instrumentin përkatës mund të parandalohet. Viti 2001, më kujtohet, nga gjithë analistët, të brendshëm, të jashtëm, ndërkombëtar, nga gjithë analistët, kriza e vitit 2001, ndonëse kishte një fillim të vogël, kishte potencialin për të sjellë ndoshta një konflikt në mbarë territorin, por kjo u shmang. Potenciali ishte aty, sipas gjithë analistëve, jo sipas meje, por u shmang. Sidoqoftë, kriza humanitare, ndikimi humanitar i krizës së Kosovës mbi Maqedoninë ishte e paparë. Sërish, nuk më kujtohet, por ndoshta 15-20% i popullatës të kalojë gjatë natës në një vend tjetër ... Cili shtet tjetër në botë, duke filluar nga Shtetet e Bashkuara e deri në Kinë, nuk do të futej në një kaos të plotë nëse 20% e popullatës, nëse gjatë natës 20% të imigrantëve do të iknin nga vendi. Pra, ne e zbusim këtë ndikim

ЕР: Настрана од конфликтот и хуманитарните аспекти, што ви остави значителни впечатоци од земјата?

АБ: Прекрасна земја, прекрасни луѓе, би рекол многу уникатен културен идентитет во цела своја сложеност, нели? Не се преправам дека многу добро го познавам Балканот, но како што реков, искуството во Босна и Херцеговина, искуството во Црна Гора, искуството во Албанија и исто така малку во Србија, особено на југот на Србија, културниот идентитет и богатството на секоја од тие земји, пред сè области, па потоа и земји. Неверојатно е, чудесно е, сè уште сум многу приврзан за нив. Веројатно европската, Европа, и сега не зборувам за институцијата, туку самата Европа, мислам дека веројатно не профитирала доволно, нели, од ова богатство што постои во Европа, добро? Потоа и политички, веројатно сè уште не, но повторно, уникатно богатство.

ЕР: Со оглед на тоа што сме малку ограничени со времето, моето последно прашање би било: што е она на што треба да го помниме како општество? Генерално, но и од вашите лични искуства и сеќавања?

АБ: Мислам дека тој период во Македонија треба да се искористи и навистина ја ценам работата што ја правите. Се надевам дека ќе придонесе да се искористи тоа искуство, бидејќи би рекол македонските кризи од 1999 и 2001 година, двете кризи, сосема различни по природа, по големина, по тежина, сочинуваат уникатна научена лекција. Конфликтот може да се ублажи, влијанието на конфликтот може да се ублажи, конфликтот може да се спречи, со волја и со вистински инструмент може да се спречи. 2001 година, се сеќавам според сите аналитичари, внатрешни, надворешни, меѓународни, според сите аналитичари, кризата од 2001 година - и покрај што беше мала, во зародиш - имаше потенцијал да го донесе веројатно последниот конфликт од големи размери во земјата, но беше избегната. Постоеше таков потенцијал, според сите аналитичари, не само според мене, но кризата беше избегната. А хуманитарната криза, хуманитарното влијание на косовската криза во Македонија беше без преседан. Повторно, не помнам точно, но можеби 15-20% од луѓето преку ноќ пребегнаа во друга држава. Која друга земја во светот, почнувајќи од САД до Кина, немаше да западне во тотален хаос доколку 20%, доколку преку ноќ им дојдеа 20% имигранти во земјата. Значи, ние го ублаживме ова влијание во најголема можна мера. Влијанието ќе беше катастрофално, ќе беше многу повеќе од хуманитарно. Не зборувам за судбината на оние кутри луѓе кои

në masën maksimale të mundshme. Ndikimi do të ishte katastrofik, do ishte shumë larg asaj me të cilën do mundeshim të ballafaqohemi me ndihmë humanitare. Nuk flas për fatin e këtyre njerëzve të gjorë që kanë braktisur gjithçka, kanë humbur shtëpitë e tyre dhe gjithçka që kanë pasur për të kërkuar strehim në Maqedoni. Flas për ndikimin mbi shoqërinë maqedonase, ekonominë maqedonase, politikën maqedonase.

Andaj, parandalimi dhe zbutja janë vërtetë dy leksionet kryesore të mësuara që gjithë bota, të gjithë duhet të mësojnë nga ajo që ka ndodhur gjatë një viti e gjysmë në vend, në atë kohë. Duhet të shërbejë si leksion për çdo situatë tjetër me të cilën jemi të përballuar në baza mujore.

ER: Mirë. A ke diçka tjetër që dëshiron të shtosh?

AB: Jo, kisha dashur ... unë ... kur ika nga Maqedonia, shpresoja që procesi i zgjerimit do të shkonte më shpejtë, por isha i kujdesshëm për çështjet ndërlidhëse, kufizimet, jo vetëm në kuptim të Maqedonisë, por edhe me vendet tjera në pakon e njëjtë, në procesin e njëjtë. Shpresoj që do të shohim edhe fundin e këtij procesi dhe shpresoj që të shohim Republikën e Maqedonisë së Veriut si anëtare të plotë e BE-së sa më shpejtë që mundet.

ER: Unë gjithashtu [QESHET]. Të faleminderit shumë.

AB: Gati. E vlerësoj shumë.

оставија сè зад себе, ги изгубија и домовите и сè, и бараа засолниште во Македонија. Зборувам за влијанието врз македонското општество, врз македонската економија, врз македонската политика.

Значи, превенцијата и ублажувањето се навистина двете главни научени лекции на кои што треба да се угледа целиот свет врз основа на она што се одвиваше во оваа земја, реално во текот на една и пол година. И ова треба да послужи како поука за секоја друга ситуација со која се соочуваме на месечно ниво.

ЕР: Во ред. Дали сакате да додадете уште нешто?

АБ: Не, би сакал, јас... кога си заминав од Македонија, се надевав дека процесот на проширување ќе биде побрз, но сепак бев претпазлив во врска со прашањето, ограничувањата, не само во однос на Македонија, туку и на другите земји во истиот пакет, да речеме, во истиот процес. И се надевам дека ќе го видам крајот на овој процес и се надевам дека ќе ја видам Република Северна Македонија како полноправна членка на ЕУ што е можно поскоро.

ЕР: И јас. Ви благодарам многу.

АБ: Завршивме. Благодарност.

José Manuel Pinto Teixeira

Жозе Мануел Пинто Тешеира

JOSÉ MANUEL PINTO TEIXEIRA: Ok, quhem José Manuel Pinto Teixeira. Kam qenë diplomat karriere i Komisionit Evropian dhe që nga Traktati i Lisbonës në vitin 2009 i Shërbimit Evropian të Veprimit të Jashtëm.

Kam shërbyer në atë që tani është Maqedonia e Veriut nga marsi 1998 deri në shtator 2002. E hapa delegacionin e Komisionit Evropian në Shkup dhe postin tim të mëparshëm, isha kreu i misionit humanitar të Komisionit Evropian, ECHO, në ish-Jugosllavi me seli në Sarajevë dhe që mbulonte rajonin, Kroacinë dhe Bosnje-Hercegovinën.

Tani, kur shkova në Shkup, e dini, Maqedonia i kishte kërkuar Bashkimit Evropian të vendoste marrëdhënie diplomatike dhe, le të themi, të fillonte procesin e negocimit të një marrëveshjeje bashkëpunimi. Duke pasur parasysh çështjen me Greqinë, veçanërisht çështjen e emrit, por që nga pavarësia e Maqedonisë në vitet 1991-92, një numër çështjesh ishin pezull në marrëdhëniet me Greqinë, jo më pak emrin, por edhe simbolet e vendit, etj. Nuk ishte e mundur të vendoseshin marrëdhënie me Bashkimin Evropian siç ndodhi me vendet e tjera të ish-Jugosllavisë, veçanërisht me Sllovenínë.

Në fakt, kur ish-Jugosllavia u shpërbë, disa nga republikat u përfshinë në konflikte. Kroacia, Bosnje Hercegovina, Serbia, e cila në atë kohë ishte ende Jugosllavi, duke përfshirë Serbinë dhe Malin e Zi. Dhe Sllovenia dhe Maqedonia, ata u kursyen nga çdo konflikt në atë kohë. Prandaj, Sllovenisë iu dha menjëherë statusi i kandidatit dhe filloi procesin e saj të integrimit evropian pa asnjë trazim. Në rastin e Maqedonisë, çështja me Greqinë e pengoi atë normalizim të marrëdhënieve. Ndërkohë, mendoj se në vitin 1997, kishte një marrëveshje të përkohshme midis Greqisë dhe Maqedonisë, e cila zgjidhte shumicën e çështjeve përveç emrit. Greqia në atë kohë nuk e kishte pranuar ende emrin Maqedoni dhe kjo çështje ishte në pritje të zgjidhjes deri disa vjet më parë. Tani quhet Maqedonia e Veriut.

Kur shkova në Shkup, u dërgova në Shkup nga Komisioneri i atëhershëm për Marrëdhënie me Jashtë, z. [Hans] van den Broek, dhe shkova në Ohër për t'u prezantuar me presidentin e atëhershëm Gligorov dhe zëvendëskryeministren për integrim evropian, zonjën Zatka Popovska. Pra, ky ishte fillimi, le të themi, i marrëdhënieve zyrtare midis Bashkimit Evropian, të përfaqësuara nga Komisioni Evropian në atë kohë, dhe asaj që atëherë zyrtarisht u quajt ish-Republika Jugosllave e Maqedonisë.

ХОЗЕ МАНУЕЛ ПИНТО ТЕИКЕИРА: Добро, моето име е Хозе Мануел Пинто Теикеира. Бев дипломат од кариера на Европската комисија и од Лисабонскиот договор во 2009 година на Европската служба за надворешни работи.

Служев во денешна Македонија од март 1998 до септември 2002 година. Ја отворив делегацијата на Европската комисија во Скопје и на моето претходно работно место бев шеф на хуманитарната мисија на Европската комисија, ЕХО, во поранешна Југославија со седиште во Сараево и покривајќи го регионот, Хрватска и Босна и Херцеговина.

Кога отидов во Скопје, знаете, Македонија бараше од Европската Унија да воспостави дипломатски односи и, да речеме, да го започне процесот на преговори за договор за соработка. Со оглед на проблемот со Грција, особено прашањето за името, но од независноста на Македонија во 1991-92 година, голем број на прашања во односите со Грција, не само името, туку и симболите на земјата, итн. Не беше можно да се воспостават односи со Европската Унија, како што се случи со другите земји од поранешна Југославија, особено со Словенија.

Всушност, кога поранешна Југославија се распаднала, неколку републики биле вклучени во конфликти. Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, која во тоа време сè уште била Југославија, вклучувајќи ги Србија и Црна Гора. Словенија и Македонија, тие биле поштедени од било какви конфликти во тоа време. Затоа, Словенија веднаш доби статус на кандидат и го започна процесот на европска интеграција без никакви проблеми. Во случајот на Македонија, проблемот со Грција ја спречил нормализацијата на односите. Во меѓувреме, мислам дека во 1997 година имаше привремен договор помеѓу Грција и Македонија, кој ги реши повеќето прашања освен името. Грција во тоа време сè уште не го прифатила името Македонија, а тоа прашање било решено до пред неколку години. Денес се нарекува Македонија.

Кога отидов во Скопје, тогашниот комесар за надворешни односи, г-дин Ханс ван ден Брук ме пренесе во Скопје и отидов во Охрид за да се запознаам со тогашниот претседател Глигоров и заменик-премиерот за европска интеграција, г-ѓа Затка Поповска. Тоа беше почетокот, да речеме, на официјалните односи помеѓу Европската Унија, претставена од Европската комисија во тоа време, и она што тогаш официјално се нарекуваше Поранешна Југословенска Република Македонија.

Сега, во однос на односите со Европската Унија во моментот,

Tani, lidhur me marrëdhëniet me Bashkimin Evropian për momentin, ishte një çështje që ishte me shqetësim të veçantë, që ishin marrëdhëniet ndëretnike midis popullsisë shumicë sllave dhe pakicës shqiptare. Një çështje e cila ishte shumë e nxehtë për momentin ishte çështja e Universitetit të Tetovës, universitet që u themelua në Tetovë në gjuhën shqipe, të cilin autoritetet në Shkup nuk pranuan ta zyrtarizonin. Kjo ishte një çështje shumë, le të themi, e tensionit në të cilën Bashkimi Evropian u përpoq, le të themi, të nxisë pranimin e ekzistencës së një universiteti në Tetovë. Por qeveria e atëhershme, e cila u kompozua nga LSDM, një parti e maqedonasve sllavë, LSDM, e drejtuar në atë kohë nga Branko Cërvenkovski, dhe një parti e shqiptarëve, të cilën fatkeqësisht nuk e kujtoj emrin tani, të asaj partie të shqiptarëve që në atë kohë ishte në koalicion me LSDM-në.

Tani, në vitin 1998, mendoj se është viti 1999, tani kujtesa ime nuk është 100%, por mendoj se është viti 1999, ka pasur zgjedhje, dhe në këto zgjedhje ka pasur, përveç LSDM-së dhe partive shqiptare, të cilat nuk i kujtoj më emrin, të cilat tashmë ishin, le të themi, në pushtet, dhe kishin, le të themi, një koalicion mes tyre, Kishte dy parti të tjera që po rreshtoheshin vetë. Njëra ishte VMRO, nën Ljupço Georgievskin, kurse tjetra ishte PDSH, Partia Demokratike e Shqiptarëve, e drejtuar nga Arben Xhaferi. Pra, këto dy parti, VMRO-ja dhe PDSH-ja, konsideroheshin si parti nacionaliste. Le të themi, shanset për të pasur një qeveri mes këtyre dy partive dukeshin shumë të pamundura, sepse, le të themi, vëzhguesit dhe komentatorët politikë, madje edhe komuniteti diplomatik, besonin se këto dy parti nuk mund të bënin asnjë koalicion, sepse përfaqësonin dy pikëpamjet ekstreme nacionaliste të situatës në lidhje me marrëdhëniet ndër-etnike. E pra, këto zgjedhje u zhvilluan, dhe në kundërshtim me të gjitha pritjet, këto dy parti bënë një koalicion. Ata bënë një koalicion dhe në fakt, në kundërshtim me të gjitha shpresat, ata ishin, le të themi, duke u marrë vesh mjaft mirë.

Testi kryesor që pësoi ky koalicion ishte kriza e refugjatëve në Kosovë. Në fillim të vitit 1999, ka qenë lufta në Kosovë, siç do ta mbani mend, sigurisht, dhe kjo luftë, le të themi bombardimi i NATO-s e kështu me radhë, dhe ndërhyrja në Kosovë dhe në Jugosllavi, krijoi një fluks shumë të madh refugjatësh në Maqedoni. Në fakt, dhe unë isha i pranishëm në atë kohë, dhe e kujtoj shumë mirë këtë, kur kishte fillimin e ndërhyrjes ndërkombëtare të NATO-s, kosovarët filluan të dynden në kufirin me Maqedoninë, në Bllace, që është emri i kufirit, dhe kufiri u mbyll. Në atë kohë, president ishte zoti Gligorov, siç e përmenda, dhe kryeministër

постои прашање кое беше од особена загриженост, а тоа беа меѓуетничките односи помеѓу мнозинското словенско население и малцинството Албанци. Прашање кое беше многу жешко во моментот беше прашањето за Тетовскиот универзитет, универзитет кој беше основан во Тетово на албански јазик, кој властите во Скопје не се согласија да го официјализираат. Тоа беше многу, да речеме, прашање на тензија во кое Европската Унија се обиде да го промовира прифаќањето на постоењето на универзитет во Тетово. Но тогашната влада, која беше составена од СДСМ, партија на словенските Македонци, СДСМ, предводена во тоа време од Бранко Црвенковски, и партија на Албанците, за жал сега не се сеќавам на името, на партијата на Албанците која во тоа време беше во коалиција со СДСМ.

Сега, во 1998 година, мислам дека е 1999 година, сега моето сеќавање не е 100%, но мислам дека е 1999 година, имаше избори, и на овие избори имаше, покрај СДСМ и албанските партии, кои не се сеќавам на името повторно, кои веќе беа, да речеме, на власт, и имаа, да речеме, коалиција меѓу нив, Имаше и две други партии кои се подредуваа. Едната била ВМРО, под водство на Љупчо Георгиевски, а другата била ДПА, Демократската партија на Албанците, предводена од Арбен Џафери. Така, овие две партии, ВМРО и ДПА, се сметале за националистички партии. Да речеме, шансите за формирање на влада помеѓу овие две партии изгледаа многу неверојатни, бидејќи, да речеме, набљудувачите и политичките коментатори, па дури и дипломатската заедница, тие веруваа дека овие две партии не можат да направат никаква коалиција, бидејќи тие ги претставуваа двете екстремни националистички погледи на ситуацијата во однос на меѓуетничките односи. Овие избори се одржаа и спротивно на сите очекувања, овие две партии направија коалиција. Тие направија коалиција, и всушност, спротивно на сите очекувања, тие, да речеме, се сложуваа доста добро.

Главниот тест што ја претрпе оваа коалиција беше бегалската криза во Косово. На почетокот на 1999 година, имаше војна во Косово, како што се сеќавате, секако, и оваа војна, да речеме НАТО бомбардирањето и така натаму, и интервенцијата во Косово и во Југославија, создаде многу голем прилив на бегалци во Македонија. Всушност, и јас бев присутен во тоа време, и се сеќавам на ова многу добро, кога имаше почетокот на меѓународната интервенција на НАТО, Косоварите почнаа да се собираат на границата со Македонија, во Блаце, што е името на границата, и границата беше затворена. Во тоа време, претседател беше г-дин Глигоров, како што споменав, а премиер

ishte Ljupço Georgievski. Dhe kjo krijoi një situatë me shumë tension, me grumbullimin e refugjatëve në anën kosovare të kufirit të Bllaçes, dhe spekulimet që, le të themi, shkuan vërdallë, se miliona kosovarë po vinin në Maqedoni. Kjo do të shkaktonte një ndryshim në përbërjen etnike, le të themi, të vendit dhe sllavët do të bëheshin pakicë. Pra, presidenti Gligorov, ai kishte mbyllur kufirin. Ai mbylli kufirin, dhe le të themi se kishte një numër të madh refugjatësh që grumbulloheshin në kufi. Ndërkohë kam pasur marrëdhënie shumë të mira si me Ljupço Georgievskin ashtu edhe me Arben Xhaferin, dhe Ljupço Georgievski ishte, le të themi, më i hapur për të hapur këtë kufi.

Sigurisht, ai kishte nevojë për disa garanci nga komuniteti ndërkombëtar, sepse ai ndjeu, epo, unë do të jem, ju e dini, në shënjestër të popullit tim. Natyrisht, Arben Xhaferi po përpiqej ta bindte edhe atë, dhe çelësi i zgjidhjes së kësaj çështjeje ishte dhënia e statusit të vendit kandidat për Maqedoninë në Bashkimin Evropian. Siç e thashë edhe më sipër, siç e thashë më sipër, Sllovenia mori menjëherë statusin. Maqedonia, dhe që sipas Traktatit të Romës, çdo vend evropian mundet, ka të drejtë të ketë një status të tillë. Por Maqedonia u pengua nga çështja me Greqinë dhe për këtë arsye u largua, humbi mundësinë tashmë në pavarësinë e saj për të marrë këtë status. Dhe kjo ishte diçka që si Ljupço Georgievski ashtu edhe Arben Xhaferi ishin shumë të prirur ta kishin për Maqedoninë.

Kështu që përfundimisht, dua të them, nuk mund të them se kam premtuar, por e kam inkurajuar Ljupço Georgievskin që ta zgjidhë çështjen e refugjatëve, t'i lejojë ata në vend, dhe se kjo do të shihet shumë pozitivisht nga Bashkimi Evropian, dhe ndoshta ata do t'u jepnin këtë status të kandidatëve në Bashkimin Evropian. Në një ose dy ditë, fluturoi në Shkup, Jacques Chirac, i cili atëherë ishte Presidenti i Francës, Helmut Kohl/Gerhard Schröder, i cili ishte kancelari i Gjermanisë, dhe Tony Blair, i cili atëherë ishte Kryeministri i Mbretërisë së Bashkuar. Kështu që të dy erdhën në Shkup për të bindur Georgievskin të hapte kufijtë, për të lejuar refugjatët të vinin në Maqedoni. Natyrisht, bërja e premtimeve se kjo do të nënkuptonte përparim në integrimin evropian. Dhe ata gjithashtu bënë diçka shumë të rëndësishme, që u tha se do të ngrinin, le të themi, një urë ajrore për të fluturuar refugjatët nga Kosova në të gjithë botën. Kishte, le të themi, një solidaritet të përgjithësuar nga shumë vende të Evropës, por edhe deri në Kanada, Shtetet e Bashkuara, Australi, e kështu me radhë, që, le të themi, në një farë mënyre, ishte e rëndësishme të ndryshonte ky perceptim që ekzistonte në popullsinë, popullsinë sllave, se këta njerëz do të qëndronin.

беше Љупчо Георгиевски. И ова создаде ситуација на голема тензија, со натрупувањето на бегалци на косовската страна на границата со Блаче и шпекулациите дека милиони Косовари доаѓаат во Македонија. Ова би предизвикало промена во етничкиот, да речеме, составот на земјата, а Словените ќе станат малцинство. Така, претседателот Глигоров ја затвори границата. Тој ја затвори границата и да речеме дека имаше голем број бегалци кои се натрупуваа на границата. Во меѓувреме, имав многу добри односи и со Љупчо Георгиевски и со Арбен Џафери, а Љупчо Георгиевски беше, да речеме, поотворен за отворање на оваа граница.

Секако, му требаа некои гаранции од меѓународната заедница, бидејќи тој чувствуваше дека јас ќе бидам мета на мојот народ. Секако, Арбен Џафери се обидуваше да го убеди и него, а клучот за решавање на ова прашање беше доделувањето на Македонија на статусот на земја-кандидат за членство во Европската Унија. Словенија веднаш го доби статусот. Македонија, и која според Римскиот договор, секоја европска земја може, има право да има таков статус. Но Македонија била задржана од проблемот со Грција и затоа ја пропуштила можноста да го добие тој статус. И ова беше нешто што и Љупчо Георгиевски и Арбен Џафери беа многу заинтересирани да го имаат за Македонија.

На крајот, мислам, не можам да кажам дека ветив, но го охрабрив Љупчо Георгиевски да го реши проблемот со бегалците, да им дозволи да влезат во земјата и дека ова ќе биде гледано многу позитивно од страна на Европската Унија и можеби тие ќе им го дадат статусот на кандидати за Европската Унија. За еден или два дена, во Скопје долетале Жак Ширак, тогашен претседател на Франција, Хелмут Кол/Герхард Шредер, канцелар на Германија, и Тони Блер, тогашен премиер на Велика Британија. Така и двајцата дошле во Скопје за да го убедат Георгиевски да ги отвори границите, за да им дозволи на бегалците да дојдат во Македонија. Секако, ветувањето дека ова ќе значи напредок во европската интеграција. Тие исто така направија нешто многу важно, а тоа беше дека ќе постават, да речеме, воздушен мост за пренесување на бегалците од Косово низ целиот свет. Имаше, да речеме, генерализирана солидарност од многу земји во Европа, но дури и далеку како Канада, САД, Австралија и така натаму, кои, да речеме, на некој начин, беше важно да се смени перцепцијата што постоела кај населението, словенското население, дека овие луѓе ќе останат.

Sigurisht, kishte ende disa qindra mijë që qëndruan në Maqedoni, së pari në kampet e refugjatëve, në shtëpitë e familjarëve dhe të afërmve, e kështu me radhë. Por fakti që shumë prej tyre ishin, le të themi, të strehuar në vende të tjera u lejua gjithashtu të qetësonte, le të themi, situatën konfliktuale që ekzistonte. Ishte aq konfliktuale sa që pati trazira në qendër të Kievit, të Kievit. Më fal. Më vunë edhe një ambasador në Ukrainë i cili ka edhe disa kujtime të trishtueshme, siç po ndodh tani... Shkup. Pra, për shembull, isha brenda një makine me komisionerin e atëhershëm, por kjo, mendoj, është në konfliktin e brendshëm....

Pra, në thelb, situata pastaj u qetësua. Maqedonia, le të themi, vendosi marrëdhënie me Kosovën. Le të themi, Kosova nuk u njoh ende si shtet i pavarur, por menjëherë, le të themi, procesi i rindërtimit dhe ndihmës humanitare për Kosovën u menaxhua nga Shkupi. Pra, nga Shkupi, të gjitha karvanet e kështu me radhë, dhe madje ndikoi shumë pozitivisht në gjendjen ekonomike në Maqedoni. Gjendja ekonomike, e dini, lulëzoi për shkak të ndihmës për Kosovën, le të themi.

Pra, kjo ishte situata. Marrëdhëniet mes dy partive që ishin pjesë e këtij koalicioni vazhduan të ishin pozitive. Universiteti i Tetovës, që ishte një ndalim nën qeverinë e LSDM-së dhe partisë tjetër, e harrova emrin tani, ishte një ndalim. Georgievski pranoi. Bashkimi Evropian, i luajtur nga Komisioneri i Lartë i atëhershëm për Pakicat Kombëtare të OSBE-së, i cili ishte një ish-ministër holandez, z. [Max] van der Stoel, është ai që, le të themi, u angazhua drejtpërdrejt në ngritjen e asaj që do të bëhej, dhe është ende sot, Universiteti i Evropës Juglindore në Tetovë. Pra, në thelb, kjo ishte, le të themi, mënyra për të legalizuar këtë universitet ekzistues dhe për t'i dhënë atij një rol shumë më të shquar si një universitet për Evropën Juglindore. Bashkimi Evropian e financoi këtë universitet, krijimin dhe themelimin e këtij universiteti dhe jam krenar të them se edhe unë kontribuova në këtë rezultat. Pra, kjo ishte një çështje që u zgjidh. Marrëdhëniet ishin mjaft konstruktive.

Në vitin 2001, nëse nuk jam..., po, ishte në prill të vitit 2001, dhe ndoshta duhet të kthehem pak, pasi le të themi... Vizitat e këtyre liderëve të lartë evropianë, Komisionit Evropian iu desh të zhvillonte një proces për t'iu përgjigjur pritshmërive të Maqedonisë, sepse siç thashë, të gjitha vendet e tjera në Ballkanin Perëndimor ishin në konflikt. Gjithmonë kujtoj se edhe Kroacia, e cila tashmë është një shtet anëtar sot, në atë kohë qeverisej nga një gjeneral [Franjo] Tuđman, i cili konsiderohej, le të themi, një diktator. Dhe për këtë arsye marrëdhëniet me Bashkimin Evropian

Секако, имало уште неколку стотици илјади кои останале во Македонија, прво во бегалските кампови, во куќите на семејството и роднините, итн. Но фактот дека многу од нив беа, да речеме, домаќини во други земји, исто така овозможи да се смири, да речеме, конфликтната ситуација која постоеше. Беше толку конфликтно што имаше немири во центарот на Киев, на Киев, извинете, јас исто така бев назначен амбасадор во Украина, кој исто така има некои тажни спомени, како што се случува сега... Скопје. Така, на пример, бев во кола со тогашниот комесар, но ова, мислам, е внатрешен конфликт....

Така, во суштина, ситуацијата потоа се смирила. Македонија, да речеме, воспостави односи со Косово. Да речеме, Косово сè уште не беше признато како независна држава, но веднаш, да речеме, процесот на реконструкција и хуманитарна помош за Косово беше управуван од Скопје. Значи, од Скопје, сите конвои и така натаму, дури и тоа влијаеше многу позитивно на економската ситуација во Македонија. Економската ситуација, знаете, процвета поради, да речеме, помошта за Косово.

Значи, ова беше ситуацијата. Односите меѓу двете партии кои биле дел од оваа коалиција продолжиле да бидат позитивни. Универзитетот во Тетово, кој беше забранет под владата на СДСМ и другата партија, сега го заборавив името, беше забранет. Георгиевски прифатил. Европската Унија, играна од тогашниот Висок комесар за национални малцинства на ОБСЕ, кој беше поранешен холандски министер, г-дин ван дер Стоел, е таа која, да речеме, директно ангажирана во основањето на она што требаше да стане, и сè уште е, Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово. Значи, во суштина, тоа беше, да речеме, начинот да се легализира овој постоечки универзитет и да му се даде многу поистакната улога како универзитет за Југоисточна Европа. Европската унија го финансираше овој универзитет, создавањето и основањето на овој универзитет, и јас сум горд да кажам дека јас, исто така, придонесов за тој резултат. Значи, тоа беше проблем кој беше решен. Односите биле доста конструктивни.

Во 2001 година, ако не сум..., да, беше во април 2001 година, и можеби треба да се вратам малку назад, по да речеме... посетата на овие високи европски лидери, Европската комисија мораше да развие процес кој ќе одговара на очекувањата на Македонија, бидејќи како што кажав, сите други земји на Западен Балкан беа во конфликт. Секогаш се сеќавам дека дури и Хрватска, која е веќе земја-членка денес, во тоа време беше управувана од генерал Туџман, кој се сметаше, да речеме,

ishin praktikisht në një nivel shumë të ulët. Pra, ata nuk morën kurrë asnjë ofertë për kandidatët apo fillimin e ndonjë procesi integrimi në atë kohë. Pra, Bashkimi Evropian, Komisioni Evropian, dhe më pas i mbështetur nga Këshilli, zhvilluan atë që u quajt Procesi i Stabilizim-Asociimit për Ballkanin Perëndimor. Ky Proces i Stabilizimit dhe Asociimit ishte projektuar për t'iu përgjigjur pritjeve të Maqedonisë në atë kohë. Ata ende nuk i dhanë statusin e një kandidati. Ata e quajtën atë një kandidat potencial, dhe ky SAP, në fakt, ishte marrëveshje shoqërimi për secilin nga këto vende, por me një klauzolë shtesë në marrëveshje, e cila ishte bashkëpunimi rajonal. Kështu që të gjithë duhej të shkëmbenin, le të themi, ambasadat, marrëdhëniet diplomatike, marrëdhëniet tregtare, e kështu me radhë. Dhe në atë kohë, ishte vetëm Maqedonia ajo që përmbushi kushtet e SAP. As Kroacia, e përsëris!

Dhe për këtë arsye, ky proces u negociua me Maqedoninë shumë shpejt. Dhe në prill të vitit 2001, Ljupço Georgievski, dhe unë e shoqëruam në atë udhëtim, shkuam në Luksemburg për të nënshkruar me Bashkimin Evropian Marrëveshjen e Stabilizim-Asociimit. Dhe kjo është koha kur jemi në Luksemburg që fillojmë të dëgjojmë se kishte rebelë të armatosur që vinin nga Kosova në Maqedoni siç duhet, dhe kishte, le të themi, një konflikt të armatosur që po fillonte. Kështu që kjo i kapi të gjithë në befasi. Le të themi përfaqësuesit e Bashkimit Evropian që ishin aty, sigurisht, vetë Ljupço Georgievski, vetë, të gjithë u kapën në befasi sepse, siç thashë, marrëdhëniet, ndër-etnike dhe përparimi i Maqedonisë me Bashkimin Evropian po shkonin në një rrugë shumë të mirë. Pra, kjo u zhvillua në një konflikt të vërtetë rreth veçanërisht Kosovës, le të themi, pjesës veriore të Maqedonisë, deri në Strumicë nga veriu i Shkupit, e gjithë kjo zonë, pati një konflikt, një konflikt serioz, sulme, dhe situata ishte mjaft e tensionuar.

Askush nuk e kuptoi se nga erdhi kjo kryengritje. Natyrisht, ata e dinin se vinte nga Kosova, por nuk ishte, le të themi, të besonin apo të kuptonin se çfarë e justifikonte këtë kryengritje të veçantë në atë moment të veçantë kur situata dukej të ishte relativisht progresive përballë së kaluarës. Siç thashë, nga marsi i vitit 1998 kur mbërrita në Shkup deri në prill të vitit 2000, po, mendoj se është prilli i vitit 2000 kur u nënshkrua kjo marrëveshje, gjërat shkuan shumë mirë. Ishte lufta e Kosovës, kriza e refugjatëve, e gjithë kjo u trajtua dhe i kapi të gjithë në befasi. Pra, kjo është hyrja ime në atë se si ishin gjërat në atë kohë.

за диктатор. И затоа односите со Европската Унија беа практично на многу ниско ниво. Така што тие никогаш не добиле никаква понуда за кандидати или почеток на било каков процес на интеграција во тоа време. Така Европската унија, Европската комисија, а потоа поддржани од Советот, го развија процесот за стабилизација и асоцијација за Западен Балкан. Овој процес на стабилизација и асоцијација бил создаден да одговара на очекувањата на Македонија во тоа време. Тие сè уште не му дале статус на кандидат. Тие го нарекоа потенцијален кандидат, а овој САП, всушност, беше договор за асоцијација на секоја од овие земји, но со дополнителна клаузула во договорот, која беше регионална соработка. Така што сите тие мораа да разменат, да речеме, амбасади, дипломатски односи, трговски односи и така натаму. Во тоа време, само Македонија ги исполнила условите на САП. Дури ни Хрватска, повторувам!

И затоа овој процес беше преговаран со Македонија многу брзо. Во април 2001 година, Љупчо Георгиевски и јас го придружувавме на тоа патување, отидовме во Луксембург за да го потпишаме со Европската унија Договорот за стабилизација и асоцијација. И ова е времето кога сме во Луксембург кога почнуваме да слушаме дека имало вооружени бунтовници кои доаѓале од Косово во Македонија и дека имало да речеме дека започнал вооружен конфликт. Ова ги изненади сите. Да речеме претставниците на Европската Унија кои беа таму, се разбира, самиот Љупчо Георгиевски, јас, сите беа изненадени бидејќи, како што реков, меѓуетничките односи и напредокот на Македонија со Европската Унија се одвиваа на многу добар пат. Потоа ова се разви во вистински конфликт особено околу Косово, да речеме, северниот дел на Македонија, до Струмица од северниот дел на Скопје, сето ова подрачје, имаше конфликт, сериозен конфликт, напади, и ситуацијата беше доста напната.

Никој не разбрал од каде доаѓа ова востание. Секако, тие знаеа дека доаѓа од Косово, но не веруваа или разбираа што го оправдува ова востание во тој момент кога ситуацијата изгледаше како релативно прогресивна во однос на минатото. Како што реков, од март 1998 година кога пристигнав во Скопје до април 2000 година, да, мислам дека беше април 2000 година кога беше потпишан овој договор, работите поминаа многу добро. Имаше војна во Косово, бегалската криза, сето ова беше решено и ги изненади сите. Тоа е мојот вовед за тоа како беа работите во тоа време.

EMRAH REXHEPI: Në rregull. Një pyetje për periudhën pak para se konflikti të niste në vitin 2001. Po thua se po të mos ishte ky proces pazari me BE-në, Maqedonia ndoshta nuk do të hapte kufirin për krizën e refugjatëve nga Kosova?

JMPT: Epo, Maqedonia, siç e dini shumë mirë, si përqindje e popullsisë, nuk e di saktësisht se cila është përqindja sot, ndoshta 60% e sllavëve, atëherë ju keni ndoshta 20 deri në 30%, nuk e di, shqiptarë, dhe pastaj keni pakica të tjera. Në atë kohë, dhe prapë, maqedonasit, le të themi, shumica, shumica e maqedonasve i shihnin këta refugjatë të Kosovës si një sfidë të madhe për përbërjen etnike. Dhe në atë kohë, presidenti, Gligorov, ai mbylli kufirin. Në fakt, tha ai, unë pranoj vetëm atë që ai e quajti korridor për në Shqipëri. Le të themi, refugjatët do të lejoheshin të vinin në Bladza, brenda Maqedonisë, në Shqipëri, për të mos qëndruar në Maqedoni. Dhe sigurisht, Georgievskit iu desh të merrte parasysh, le të themi, frikën e elektoratit të vet. Por ai ishte, le të themi, ai ishte, ai mori pozicionin për të lejuar kufirin të hapet. Natyrisht, Bashkimi Evropian, veçanërisht, i përmenda këta tre udhëheqës, gjithashtu kontribuan për të siguruar se, le të themi, këta njerëz nuk do të shkonin në Maqedoni në numër të madh për të qëndruar. Ishte një detyrim humanitar i Maqedonisë si nënshkrues i refugjatit, le të themi, marrëveshje refugjatësh që ekzistojnë në kuadrin e OKB-së. Dhe përfundimisht, kjo u bë. Dhe përfundimisht, BE-ja dhe perspektiva e avancimit të Maqedonisë në integrimin në BE ishte një faktor që e peshonte vendimin e Ljupço Georgievskit.

ER: Me këtë në mendje, a mendoni se BE-ja ishte në gjendje të njihte dhe të trajtonte potencialisht shqetësimet dhe çështjet e komunitetit shqiptar dhe përfaqësuesve politikë në vend?

JMPT: E pra, siç ju thashë, BE, që nga koha kur mbërrita, dhe kjo tashmë ishte atje në të kaluarën, le të themi, kishte, le të themi, një çështje me shumicën në përpjekjen për t'i bindur ata për nevojën për të pasur më shumë të drejta për pakicën. Sigurisht, në Maqedoni, ju keni disa pakica. Ky ishte një nga argumentet e fuqisë së kohës për të thënë, mirë, nëse u japim shqiptarëve, atëherë edhe serbët duan, vllehët, grupet e ndryshme etnike, dhe për këtë arsye ky vend bëhet i pamenaxhueshëm. Në atë kohë kishte lloj-lloj argumentesh të dhëna. BE gjithmonë i vuri këto në përparësi në dialogun me autoritetet e ditës. Por siç e thashë, në kundërshtim me pritjet, pas zgjedhjeve, tani nuk më kujtohet nëse është fundi i vitit 1998 apo fillimi i vitit 1999, sepse kriza e refugjatëve ishte në vitin 1999. Le të themi se Lufta e Kosovës ishte fillimi i vitit 1999. Dhe ky koalicion i Georgievskit dhe Xhaferit ishte tashmë në fuqi kur u zhvillua kjo Luftë e Kosovës. Kështu që ata duhet, ata erdhën në pushtet disa muaj

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Во ред. Едно прашање за периодот малку пред конфликтот да започне во 2001 година. Дали кажете дека ако не беше овој процес на преговарање со ЕУ, Македонија веројатно нема да ја отвори границата за бегалската криза од Косово?

ЈМПТ: Па, Македонија, како што знаете многу добро, како процент од населението, не знам точно колку е процентот денес, можеби 60% од Словените, потоа имате можеби 20 до 30%, не знам, Албанци, а потоа имате и други малцинства. Во тоа време, и сè уште македонците, да речеме, мнозинството, мнозинството од Македонците ги гледаа овие бегалци од Косово како голем предизвик за етничкиот состав. Во тоа време, претседателот Глигоров ја затворил границата. Всушност, рече тој, јас го прифаќам само она што тој го нарече коридор до Албанија. Да речеме, на бегалците ќе им биде дозволено да дојдат во Блаџа, во внатрешноста на Македонија, во Албанија, а не да останат во Македонија. И секако, Георгиевски мораше да ги земе во предвид, да речеме, стравовите на сопствениот електорат. Но тој беше, да речеме, беше, тој ја зазеде позицијата да дозволи границата да се отвори. Секако, Европската Унија, особено ги споменав овие тројца лидери, исто така придонесе за уверување дека, да речеме, овие луѓе нема да одат во Македонија во голем број за да останат. Тоа беше хуманитарна обврска на Македонија како потписничка на бегалците, да речеме, договорите за бегалци кои постојат во рамките на ОН. И на крајот, ова беше направено. И дефинитивно, ЕУ и можноста за унапредување на Македонија во интеграцијата во ЕУ беше фактор кој ја одмери одлуката на Љупчо Георгиевски.

ЕР: Имајќи го ова на ум, дали мислите дека ЕУ беше во можност да ги препознае и потенцијално да ги реши проблемите и прашањата на албанската заедница и политичките претставници во земјата?

ЈМПТ: Па, како што ви кажав, ЕУ, од времето кога пристигнав, а ова веќе беше таму во минатото, да речеме, имаше, да речеме, проблем со мнозинството во обидот да ги убеди за потребата да се имаат повеќе права за малцинството. Секако, во Македонија имате неколку малцинства. Ова беше еден од аргументите на моќта на тоа време да се каже, добро, ако им дадеме на Албанците, тогаш Србите исто така сакаат, Власите, различните етнички групи, и затоа оваа земја станува неуправувана. Имаше секакви аргументи дадени во тоа време. ЕУ секогаш ги става овие приоритети во дијалогот со властите во тоа време. Но, спротивно на очекувањата, по изборите, сега не се сеќавам дали е крајот на 1998 или почетокот на 1999 година, бидејќи бегалската криза беше во 1999 година. Да речеме дека војната во Косово беше на почетокот на 1999 година. И оваа коалиција на Георгиевски и Џафери

më parë. Dhe shumë shpejt, le të themi, kjo qeveri dhe Georgievski ishte shumë pranuese për t'u përmirësuar.

Siç e thashë, Universiteti i Tetovës është, le të themi, shembulli më i qartë se si u zgjidhën gjërat mjaft shpejt. Natyrisht, çështje të tjera të cilat pastaj erdhën si pjesë e Marrëveshjes së Ohrit për t'i dhënë një status, një status zyrtar gjuhës shqipe në, mendoj se është veçanërisht në zonat me shumicë shqiptare. Nuk jam i sigurt, nuk më kujtohet tani. Çështja e gjuhës shqipe në parlament, mendoj se flitet në parlament tani. Këto ishin çështje që jam i bindur se përparimi do të ishte arritur pa pasur nevojë për një luftë që u zhvillua në vitin 2001. Duke pasur parasysh klimën në atë kohë.

ER: Po. Kjo është interesante. Përgjithësisht, në narrativën shqiptare, sidomos, ekziston kjo këmbëngulje se nuk kishte asnjë mënyrë tjetër për të arritur ndryshime më të konsiderueshme në atë kohë.

JMPT: Nuk jam dakord. Nuk jam dakord. E dini, qeveria Xhaferi ka qenë në pushtet ndoshta dy vjet, sepse që nga fillimi i konfliktit, atëherë në një moment të caktuar, ka qenë një qeveri e unitetit kombëtar, që ka pasur LSDM-në, VMRO-në, dhe dy partitë shqiptare, PDSH-në dhe tjetrën, të cilat përsëri, i harroj...

ER: Partia për Prosperitet Demokratik.

JMPT: Ndoshta. PDSH, apo jo? PDSH ishte Partia Demokratike e Shqipërisë, tjetra, DPP?

ER: po. Partia për Prosperitet Demokratik, ky është emri në anglisht, besoj.

PDP atëherë, në rregull.

ER: Po.

JMPT: Pra, siç ju thashë, ky konflikt që vinte, me BDI-në, ishte diçka krejt e papritur nga ana e Bashkimit Evropian, nga ana e, dua të them, nuk mund të flas për amerikanët, por nga Bashkimi Evropian, sigurisht që ishte një surprizë e madhe, e madhe. Dhe, siç thashë, përkoi, fillimi i të armatosurve, le të themi, sulmet, si të doni ta quani, përkoi me nënshkrimin e Marrëveshjes së Stabilizim-Asociimit në Luksemburg, midis Bashkimit Evropian dhe Maqedonisë. Koincidoi. Dhe unë isha atje kur morëm lajmin e parë se kjo po ndodhte.

ER: Dhe ishte informacion publik dhe u njoftua para se të shkonit atje, ndoshta, apo jo?

JMPT: ... Të njoftuar?

веќе беше формирана кога се случи оваа Косовска војна. Мораат, тие дошле на власт неколку месеци претходно. И многу брзо, да речеме, оваа влада и Георгиевски беа многу подготвени за подобрување.

Како што кажав, Тетовскиот универзитет е, да речеме, најјасниот пример за тоа како работите се решаваат многу брзо. Се разбира, други прашања кои потоа дојдоа како дел од Охридскиот договор за да се даде статус, официјален статус на албанскиот јазик во областите со мнозинство на албанците. Не сум сигурен, сега не се сеќавам. Прашањето за албанскиот јазик во парламентот, мислам дека сега се зборува во парламентот. Ова беа прашања за кои јас сум убеден дека напредокот би бил постигнат без потребата од војна што се случи во 2001 година. Со оглед на климата во тоа време.

ЕР: Да. Тоа е интересно. Општо земено, во албанскиот наратив, особено, постои инсистирање дека немало друг начин да се постигнат позначајни промени во тоа време.

ЈМПТ: Не се согласувам. Не се согласувам. Знаете, владата на Џафери беше на власт можеби две години, бидејќи од почетокот на конфликтот, тогаш во даден момент, имаше влада на национално единство, која ги имаше СДСМ, ВМРО и двете албански партии, ДПА и другата, која повторно, заборавам...

ЕР: Партија за демократски просперитет.

ЈМПТ: Можеби. ДПА, не? ДПА беше Демократска партија на Албанија, а другата, ДПП?

ЕР: Да. Партија за демократски просперитет, верувам дека тоа е името на англиски.

ЈМПТ: ПДП тогаш, во ред.

ЕР: Да.

ЈМПТ: Значи, како што ви кажав, овој конфликт со ДУИ, беше нешто сосема неочекувано од страна на Европската Унија, од страна на, мислам, не можам да зборувам за Американците, но од Европската Унија, секако беше големо, големо изненадување. И, како што реков, тоа се совпадна, почетокот на вооружените, да речеме, напади, како и да го наречете, се совпадна со потпишувањето на Договорот за стабилизација и асоцијација во Луксембург, помеѓу Европската Унија и Македонија. Тоа се совпадна. И јас бев таму кога ја добивме првата вест дека ова се случува.

ЕР: И тоа беше јавна информација и беше објавено пред да одите таму, најверојатно, зар не?

ER: Se kjo ngjarje do të ndodhte dhe se nënshkrimet do të ndodhin në atë datë dhe gjithçka.

JMPT: Sigurisht. Sigurisht. Kjo ishte një çështje e madhe, le të themi, ishte një çështje shumë e rëndësishme në Maqedoni, e dini? Ndoshta lajmi më i rëndësishëm për dy vitet e fundit, kjo është ajo për të cilën kemi biseduar, negociuar e folur e kështu me radhë. Pra, kjo ishte e njohur gjerësisht. Dhe në këtë qeveri, kishte disa anëtarë shqiptarë që ishin krejtësisht, siç besoj unë, gjithashtu të kapur në befasi. Edhe Xhaferi, mendoj se u kap në befasi. Xhaferi i cili, meqë ra fjala, dua të them, kam një kujtim shumë të mirë për të dhe le t'i prehet Zoti shpirtit të tij, nuk është më me ne, sigurisht.

ER: Po.

JMPT: Kam qenë rregullisht në Shkup. Isha atje shtatorin e kaluar, isha atje.

ER: Zyrtarisht? Për gjëra zyrtare?

JMPT: Jo, jo, jo, jo. Privat. Privat.

ER: OK. Pra, kur filloi konflikti, ju ishit në Luksemburg dhe me kryeministrin, jo më pak. Çfarë të erdhi në mendje kur dëgjove për të dhe cilat ishin shqetësimet e tua kryesore në atë kohë?

JMPT: E pra, shqetësimet e mia kryesore ishte një përsëritje e Kosovës, ju e dini, diçka që do të bëhej shumë më e madhe, shumë më e madhe. Dhe veçanërisht, ju e dini, duke e ditur historinë e Kosovës, ku kemi pasur luftën me serbin, ushtrinë jugosllave, e dini, të gjitha mizoritë që janë kryer dhe le të themi nga të dyja palët ishte një konflikt real, real, ju e dini. Dua të them, kisha frikë se kjo do të krijonte një situatë të ngjashme në Maqedoni, e cila do ta pengonte Maqedoninë sa i përket zbatimit të marrëveshjes dhe procesit të integrimit në BE. Natyrisht, kjo do ta bënte të pamundur për Maqedoninë.

ER: A ju kujtohet cili ishte reagimi i kryeministrit në atë kohë?

JMPT: Georgievski?

ER: Po.

JMPT: Epo, dua të them, nëse ai nuk është një aktor shumë i mirë, ju e dini, surpriza e tij u përputh me veten dhe të tjerët. Nuk është diçka që e pret.

ЈМПТ: ... Најавено?

ЕР: Дека овој настан ќе се одржи и дека потписите ќе се случат на тој датум и се.

ЈМПТ: Разбира се. Секако. Тоа беше големо, да речеме, тоа беше многу важно прашање во Македонија, знаете? Можеби поважните вести во последните две години е тоа што зборуваме и преговараме и зборуваме за и така натаму. Така што ова беше широко познато. И во оваа влада, имаше неколку албански членови кои беа целосно, како што верувам, исто така изненадени. Дури и Џафери, мислам, беше изненаден. Џафери, кој, впрочем, мислам, имам многу добро сеќавање на него и нека Бог му даде душа, повеќе не е со нас, секако.

ЕР: Да.

ЈМПТ: Редовно сум бил во Скопје. Бев таму минатиот септември, бев таму.

ЕР: Официјално? За официјални работи?

ЈМПТ: Не, не, не, не. Приватни. Приватни.

ЕР: Во ред. Кога започна конфликтот, вие бевте во Луксембург и со премиерот. Што ви дојде на ум кога слушнавте за тоа и кои беа вашите главни грижи во тоа време?

ЈМПТ: Па, мојата главна грижа беше повторувањето на Косово, знаете, нешто што ќе стане многу поголемо, многу поголемо. И особено, знаете, знаејќи ја историјата на Косово, каде што ја имавме војната со српската, југословенската армија, знаете, сите злосторства кои беа извршени и да речеме на двете страни тоа беше вистински, вистински конфликт. Мислам, се плашев дека ова ќе создаде слична ситуација во Македонија, што ќе ја спречи Македонија во однос на спроведувањето на договорот и процесот на интеграција во ЕУ. Секако, тоа ќе го направи невозможно за Македонија.

ЕР: Се сеќавате ли каква беше реакцијата на премиерот во тоа време?

ЈМПТ: Георгиевски?

ЕР: Да.

ЈМПТ: Па, мислам, освен ако не е многу добар актер, знаете, неговото изненадување беше совпаѓано со мене и другите. Тоа не е нешто што го очекувате.

ER: Po. Ju erdhët në Maqedoni shumë shpejt pas asaj ngjarjeje, ma merr mendja.

Jo, u ktheva. Qëndrova në Maqedoni deri në shtator të vitit 2002. Pra, do të thotë se pastaj u ktheva në Maqedoni, sigurisht, pastaj konflikti po zhvillohej dhe pastaj filloi procesi i negociatave. Më kujtohet, sigurisht, zoti Solana atëherë ishte Përfaqësuesi i Lartë, i pari, në fakt, mendoj se ishte i pari për politikën e jashtme dhe të sigurisë së Bashkimit Evropian. Ai ishte i mandatuar për të negociuar atë proces. Bashkimi Evropian emëroi, tani nuk jam aq i sigurt për afatet kohore, por i emëruar, mendoj, në atë kohë, një ish-ministër francez, z. François Léotard, i cili ishte një ish-ministër i mbrojtjes, i cili erdhi si përfaqësues special i Bashkimit Evropian pikërisht për shkak se vendi nuk ishte më në një situatë normale. Sepse normalisht, vendet që janë në një situatë normale, ju keni një delegacion të Bashkimit Evropian që, le të themi, që menaxhojnë marrëdhëniet me vendin, procesin e integrimit, ndihmën, reformat, e kështu me radhë. Pasi të ketë një konflikt të tillë, vendi vihet në një situatë të veçantë. Dhe pastaj erdhi ky ish-ministër francez, z. Léotard, për të cilin kam kujtimet më të mira, me një ekip të vogël i cili supozohej të angazhohej në procesin e negociatave dhe, le të themi, zgjidhjen e konfliktit. Pastaj ai u zëvendësua nga Alain Leroy, një diplomat francez, i cili qëndroi deri praktikisht në fund të procesit. Dhe Z. Solana, që nga ajo kohë, filloi të vinte rregullisht. U fejova, le të themi, si përfaqësues i Komisionit. Kështu që ndoqa shumicën e mbledhjeve formale e kështu me radhë. Por, le të themi, kam qenë edhe në Ohër, në nënshkrimin, në gusht të vitit 2002. Por, le të themi, kjo u drejtua nga ekipi i Javier Solana, i cili kishte, në fakt, në Shkup në atë kohë, një diplomat italian të quajtur Fernando Gentilini. Dhe sigurisht, e shoqërova të gjithë procesin deri sa mbaroi. Dhe marrëveshjet u nënshkruan në Ohër. Dhe për fat të mirë, nuk shkoi më shumë, le të themi, serioze nga ç'mendonim në atë kohë.

Por sigurisht, vizitova rajonet e konfliktit. Nuk më kujtohen saktësisht emrat, por kam parë, për shembull, më kujtohet shumë mirë një kishë në veri të Kosovës, në malet atje, e cila u shkatërrua. Dhe më kujtohet që shkova atje me komisionerin e atëhershëm Kris Paten, i cili ishte komisioneri në atë kohë. Dhe ne shkuam atje për të vizituar këto familje të atij rajoni dhe premtuam se do të ndërtohej kjo kishë, e cila, në fakt, ishte ndërtuar. Por tashmë kisha shkuar në kohën kur filloi ky rindërtim.

Dhe ne patëm, natyrisht, procesin e strehimit të familjeve të zhvendosura nga të dyja palët dhe dhënien e ndihmës humanitare. Dhe unë e kuptoj që ju folët tashmë me Aldo Biondi, i cili atëherë ishte në krye të ndihmës humanitare nën ekipin tim, le të themi. Dhe le të themi, për fat të mirë, gjërat u kapërcyen.

ЕР: Да. Вие се вративте во Македонија многу кратко по тој настан, претпоставувам.

ЏМПТ: Не, се вратив. Останав во Македонија до септември 2002 година. Значи, тоа значи дека се вратив во Македонија, се разбира, тогаш конфликтот се развиваше и потоа започна преговарачкиот процес. Се сеќавам, секако, г-дин Солана тогаш беше Високиот претставник, прв, всушност, мислам дека беше прв за надворешната и безбедносната политика на Европската Унија. Тој бил овластен да преговара за тој процес. Европската Унија назначи, сега не сум толку сигурен за временските периоди, но назначи, мислам, во тоа време, поранешниот француски министер, г-дин Франсоа Леотар, кој беше поранешен министер за одбрана, кој дојде како специјален претставник на Европската Унија токму затоа што земјата повеќе не беше во нормална ситуација. Бидејќи нормално, земјите кои се во нормална ситуација, имате делегација на Европската Унија која, да речеме, која управува со односите со земјата, процесот на интеграција, помошта, реформите и така натаму. Кога ќе дојде до конфликт како овој, земјата е ставена во посебна ситуација. И тогаш дојде овој поранешен француски министер, г-дин Леотар, од кого имам најдобри сеќавања, со мал тим кој требаше да се вклучи во процесот на преговори и, да речеме, решавање на конфликти. Потоа тој бил заменет од страна на Ален Лероj, француски дипломат, кој останал практично до крајот на процесот. И г-дин Солана, од тогаш па натаму, почна да доаѓа редовно. Бев ангажиран, да речеме, како претставник на Комисијата. Така што присуствував на повеќето формални состаноци и така натаму. Но, да речеме, бев дури и во Охрид, во потпишувањето, во август 2002 година. Но, да речеме, ова беше предводено од тимот на Хавиер Солана, кој всушност во Скопје во тоа време имаше италијански дипломат Фернандо Џентилини. И секако, го придружував целиот процес додека не беше завршен. Договорите биле потпишани во Охрид. И за среќа, не помина повеќе, да речеме, сериозно отколку што мислевме во тоа време.

Но, секако, ги посетив регионите на конфликтот. Не се сеќавам точно на имињата, но сум видел, на пример, многу добро се сеќавам на една црква во северниот дел на Косово, во планините таму, која беше уништена. И се сеќавам дека отидов таму со тогашниот комесар Крис Патен, кој беше комесар во тоа време. И отидовме таму да ги посетиме овие семејства од тој регион и ветивме дека оваа црква ќе биде изградена, која, всушност, беше изградена. Но јас веќе заминав додека започна реконструкцијата.

И имавме, секако, процес на прием на раселените семејства од двете страни и давање хуманитарна помош. И разбирам дека веќе зборувавте со Алдо Бионди, кој тогаш беше задолжен за хуманитарната

ER: A mund të më thoni pak më shumë për trajtimin e situatës me personat e zhvendosur brenda vendit dhe pasojat e tjera të konfliktit të armatosur?

JMPT: Epo, njerëzit e zhvendosur, le të themi se kanë marrë ndihmë humanitare nga Bashkimi Evropian dhe të tjerë. Por ne kishim një program të madh atje. Mendoj se Aldo, le të themi, ju informoi për këtë program. Në fakt, ECHO, e cila është zyra humanitare e Bashkimit Evropian, ishte tashmë në Shkup me një ekip të madh për shkak të refugjatëve të Kosovës. Kështu ata erdhën në fillim të vitit 1999. Pra, ata ishin tashmë të pranishëm për të siguruar ndihmë për refugjatët e Kosovës. Dhe kur filloi ky konflikt, sigurisht, ata e shtrinë ndihmën humanitare për të shpërngulurit nga konflikti i brendshëm.

ER: Supozoj se gjithashtu ka luajtur një rol të madh në të qenët në gjendje të reagojë më shpejt dhe më strukturalisht ndaj krizës.

JMPT: Absolutisht. Kishim një skuadër tashmë që nga fillimi i vitit 1999. Kur refugjatët kosovarë filluan nga viti 1999, sigurisht, ne nuk kishim një ekip të tillë. Pavarësisht paralajmërimeve të mia të përsëritura në Bruksel se lufta në Kosovë mund të përhapet për sa i përket refugjatëve në Maqedoni, por fatkeqësisht, siç ndodh më shpesh, vetëm kur shtëpia digjet, ata mobilizojnë burimet.

Pra, për konfliktin e brendshëm, i cili ishte me intensitet dhe pasoja shumë më të ulëta se lufta e Kosovës, tashmë kishim një ekip i cili, natyrisht, iu përgjigj shumë shpejt nevojave të viktimave nga të dyja palët.

ER: Aldo foli për një mekanizëm të ri që u zhvillua i quajtur mekanizmi i reagimit të shpejtë. Mund të më tregosh pak më shumë për këtë?

JMPT: Jo, të them të drejtën, nuk mendoj se mund t'ju them më shumë se ai, sepse ai është, le të themi, në karrierën e tij, gjithmonë merrej me humanitare dhe unë kisha një rol tjetër në pjesë të ndryshme të botës. Kam qenë ambasador në pesë vende dhe kam pasur karrierë në Afrikë, në Evropën Lindore, në Ballkan. Kështu që reagimi i shpejtë, më kujtohet që filloi në atë kohë. Por siç thotë emri, duhej të ishte në gjendje t'u përgjigjej më shpejt këtyre situatave.

ER: Ajo që më habiti për këtë ishte se ajo u zhvillua në vend në krahasim me mënyrën se si gjërat zakonisht shkojnë, gjërat që zhvillohen në Bruksel, etj. Dhe për mua, kjo është gjithashtu një shenjë se BE njohu nevojën urgjente për t'iu përgjigjur krizës që nga fillimi i saj. Dhe kjo

помош под мојот, да речеме, тим. И да речеме, за среќа, работите беа надминати.

ЕР: Можете ли да ми кажете малку повеќе за справувањето со ситуацијата со внатрешно раселените лица и другите последици од вооружениот конфликт?

ЈМПТ: Па, раселените лица, да речеме дека добиле хуманитарна помош од Европската Унија и други. Но имавме голема програма таму. Мислам дека Алдо, да речеме, ве информираше за оваа програма. Всушност, ЕХО, хуманитарната канцеларија на Европската Унија, веќе беше во Скопје со голем тим поради бегалците од Косово. Така тие дојдоа во почетокот на 1999 година. Така тие веќе беа присутни за да обезбедат помош на бегалците од Косово. И кога започна овој конфликт, се разбира, тие ја проширија хуманитарната помош на раселените лица од внатрешниот конфликт.

ЕР: Претпоставувам дека тоа исто така одигра голема улога во можноста да се одговори побрзо и поструктурно кон кризата.

ЈМПТ: Апсолутно. Имавме тим уште од почетокот на 1999 година. Кога бегалците од Косово започнаа од 1999 година, секако, ние немавме таков тим. И покрај моите постојани предупредувања до Брисел дека војната во Косово може да се прелее во однос на бегалците во Македонија, но за жал, како што е случај најчесто, само кога куќата гори, тие ги мобилизираат ресурсите.

За внатрешниот конфликт, кој беше со многу помал интензитет и последици од војната во Косово, ние веќе имавме тим кој, секако, одговори многу брзо на потребите на жртвите од двете страни.

ЕР: Алдо зборуваше за нов механизам кој беше развиен наречен механизам за брз одговор. Можете ли да ми кажете малку повеќе за тоа?

ЈМПТ: Не, да бидам искрен, не мислам дека можам да ви кажам повеќе од него, бидејќи тој, да речеме, во неговата кариера, секогаш се занимавал со хуманитарна работа, а јас имав различна улога во различни делови на светот. Бев амбасадор во пет земји и имав кариера во Африка, Источна Европа, на Балканот. Брзата реакција, се сеќавам дека започна во тоа време. Но, како што вели името, требало да биде во можност да одговори на овие ситуации побрзо.

ЕР: Она што ме изненади во врска со тоа е тоа што беше развиен во земјата, спротивно на тоа како обично се одвиваат работите,

është arsyeja pse ajo bëri një lloj përjashtimi në këtë aspekt.

JMPT: Definitivisht. Që mundem, dua të them, pa hyrë në detajet e mekanizmit ishte, por të gjitha vëmendjet ishin... Kjo ishte përparësia për Bashkimin Evropian në atë kohë.

ER: Po. Nëse ju kujtohet, a doli në ndonjë moment çështja e IDP-ve shqiptare që nuk iu dha statusi zyrtar i IDP-ve në vend? Dhe a është kjo diçka normale kur ndodhin konflikte të tilla? Nga shteti. Nga shteti.

JMPT: Do të thuash duke pasur parasysh statusin e IDP-ve...

ER: Nga shteti.

JMPT: Nga shteti. Shiko, nuk më kujtohet. Të them të drejtën, nuk më kujtohet që kjo ishte një çështje. Mund të ketë qenë. Dua të them, ndoshta Aldo do të kujtohej më mirë se unë. Por siç më kujtohet në atë kohë, le të themi se rebelimi i armatosur ishte kryesisht në fshatrat maqedonase. Nuk më kujtohet se kjo kryengritje synonte edhe fshatrat shqiptare apo le të themi vendbanimet. Mund të ketë qenë kështu, por nuk mbaj mend se kjo ishte çështja kryesore.

ER: Po, nuk ishte një çështje e madhe. Jam dakord me këtë. Por konflikti i armatosur më së shumti ishte në një pjesë ku shumica janë në një masë shqiptare. Dhe gjithashtu me bombardimin nga forcat e sigurimit të shtetit disi detyroi shumë njerëz të largoheshin. Megjithatë, edhe pse nuk u njohën si zyrtarë, atyre nuk iu dha statusi si IDP, ata morën ndihmë humanitare nga ECHO, nga të gjithë të tjerët që ishin të përfshirë në IDP. Thjesht isha kurioze nëse doli ajo gjë, sepse sidomos duke pasur parasysh se shqiptarët qëndruan në institucione edhe gjatë gjithë konfliktit. Por në rregull.

JMPT: Por nuk mendoj se ka pasur ndonjë diskriminim, të paktën kur bëhet fjalë për ndihmën evropiane për të shpërngulurit. Qoftë ata shqiptarë që u shpërngulën për shkak të konfliktit, dua të them, sepse në fund të fundit, kur ka një konflikt, janë gjithmonë dy palë që vuajnë. Duke mos dhënë një status zyrtar, nuk më kujtohet. Dhe për çfarë saktësisht do të kërkohej ky status zyrtar?

ER: Duke u njohur përpara shtetit dhe pastaj potencialisht më pas duke pasur disa ndihma [reparacione] nga vendi. Por në mënyrë realiste, edhe maqedonasit gjithsesi nuk morën shumë nga shteti. Pra...

JMPT: Mbaj mend se Bashkimi Evropian në atë kohë mobilizoi një agjenci rindërtimi, e cila kishte si kryesore, le të themi, mandatin për rindërtimin e shtëpive dhe fshatrave që u shkatërruan nga lufta. Dhe ai rindërtim nuk u bë për njërën palë apo tjetrën. Ishte për të gjitha viktimat.

работите се развиваат во Брисел, итн. И за мене, тоа е знак дека ЕУ ја препозна итната потреба да се одговори на кризата од нејзиниот почеток. И затоа направи еден вид исклучок во тој аспект.

ЈМПТ: Дефинитивно. Тоа што можем, мислам, без да навлегувам во детали на механизмот беше, но сите внимание беа... тоа беше приоритет за Европската Унија во тоа време.

ЕР: Да. Ако се сеќавате, дали во некој момент се појавило прашањето за тоа дека на албанските раселени лица им не им бил даден официјален статус на раселени лица во земјата? И дали тоа е нормална работа кога се случуваат такви конфликти? Од страна на државата. Од страна на државата.

ЈМПТ: Мислите со оглед на статусот на раселените лица...

ЕР: Од државата.

ЈМПТ: Од државата. Погледнете, не се сеќавам. Да бидам искрен, не се сеќавам дека тоа беше проблем. Можеше да биде. Мислам, можеби Алдо ќе се сеќава подобро од мене. Но, како што се сеќавам во тоа време, да речеме дека вооруженото востание беше главно во македонските села. Не се сеќавам дека ова востание исто така беше насочено кон албанските села или да речеме населби. Можеби беше случај, но не се сеќавам дека тоа беше главниот проблем.

ЕР: Да, тоа не беше голем проблем. Се согласувам со тоа. Но вооруженот конфликт главно се случил во дел каде мнозинството се до одреден степен Албанци. Исто така, со бомбардирањето од страна на државните безбедносни сили принуди многу луѓе да заминат. Сепак, иако тие не биле признати како официјални, не им бил даден статус како раселени лица, тие добиле хуманитарна помош од страна на ЕХО, од сите други кои биле вклучени во раселените лица. Само бев љубопитен дали тоа нешто се појави, особено со оглед на тоа што Албанците останаа во институциите дури и за време на конфликтот. Но во ред.

ЈМПТ: Но јас не мислам дека имаше некаква дискриминација, барем кога станува збор за европската помош за раселените. Дали оние Албанци кои биле раселени поради конфликтот, мислам, бидејќи кога има конфликт, секогаш има две страни кои страдаат. Не се сеќавам на официјален статус. И тој официјален статус ќе биде потребен за што точно?

ЕР: Да се биде признат пред државата и потоа потенцијално потоа да се добие некоја помош од страна на земјата. Но реално кажано, дури и македонските не добиле многу од државата. Значи...

ER: Sa e vështirë apo sa e lehtë ishte që situata të mos përshkallëzohej? Dhe kush duhet të falënderojë për këtë, nëse mund të përgjigjesh?

JMPT: Epo, është e vështirë të thuhet. Mendoj se në atë kohë, veçanërisht Bashkimi Evropian dhe Shtetet e Bashkuara, le të themi, u mobilizuan mjaft shpejt. Më kujtohet, edhe në atë kohë, Sekretari i Shtetit i Shteteve të Bashkuara, z. Kolin Pauell. Ai erdhi në Maqedoni. Madje ndoqa mbledhjet ku ai ishte i pranishëm. Kështu që mendoj se këta dy aktorë të mëdhenj ndikuan që të dy palët të shmangin atë përshkallëzim. Kështu që nuk e di. Siç thashë, nuk mund të flas se çfarë konteksti me BDI-në në anën e Kosovës, por besoj se amerikanët ishin atje, shumë të pranishëm. Nga ana e Maqedonisë, sigurisht, ne ishim gjithmonë, le të themi, duke i shtyrë maqedonasit që të shmangin reagimin e tepruar dhe t'u japin atyre, le të themi, siguri se do të kontribuonim në një zgjidhje paqësore të këtij konflikti. Pra, ndoshta ishte, përsëri, fakti që ne ishim tashmë atje për shkak të Kosovës që, le të themi, prania e komunitetit ndërkombëtar në numër të madh në të dy anët e kufirit mund të kontribuojë për të qetësuar shpirtrat e të dy palëve.

ER: Çfarë përfaqësonte viti 2001 dhe potenciali i tij për t'u bërë një luftë apo luftë civile në shkallë të plotë për të gjithë Ballkanin? Apo çfarë do të thoshte nëse në Oazën e Paqes, si njerëzit i referohen Maqedonisë për shkak të mënyrës se si ajo shpërtheu nga Jugosllavia, nëse maqedonasit dhe shqiptarët, rezulton se në një farë mënyre ata nuk mund të jetonin së bashku? Për Bosnjën, për Kosovën, për Serbinë madje?

JMPT: Mendoj se do të ishte një shembull shumë, shumë i keq. Ju shikoni Bosnjën deri më sot, serbët dhe boshnjakët dhe madje edhe kroatët, deri në një farë mase, brenda Bosnjës, ata nuk jetojnë së bashku. E di, etniku, le të themi, pastrimi ka ndodhur gjatë luftës. Pra sot keni një pjesë që është Republika Srpska, ju keni Federatën, por edhe në federatë keni pjesën perëndimore përgjatë Mostarit që është kryesisht kroate.

Pra, dua të them, në Maqedoni, nëse do të kishte ndodhur një situatë e ngjashme, mendoj se mund të ishte derdhur në një konflikt shumë më të madh që përfshinte shqiptarët kosovarë, që i njohin shqiptarët nga Shqipëria siç duhet, e kam fjalën për serbët, kështu që do të ishte një recetë e vërtetë për katastrofë, për një katastrofë shumë më të madhe. Pra, në Maqedoni, nuk arrin kurrë në situatën e Bosnjës. Dua të them, nuk kishte spastrim etnik si i tillë. Dua të them, gjeografia tashmë, le të themi, tregon se shumica e shqiptarëve janë në zonat ngjitur me Kosovën dhe

ЈМПТ: Се сеќавам дека Европската Унија во тоа време мобилизираше агенција за реконструкција, која имаше како главен, да речеме, мандат да ги реконструира куќите и селата кои беа уништени од војната. И таа реконструкција не беше направена за едната или другата страна. Тоа беше за сите жртви.

ЕР: Колку тешко или колку лесно беше да се спречи ситуацијата да ескалира? И на кого треба да му се заблагодари за тоа, ако можете да одговорите?

ЈМПТ: Па, тешко е да се каже. Мислам дека во тоа време, особено Европската Унија и САД, да речеме, се мобилизираа многу брзо. Се сеќавам, дури и во тоа време, на државниот секретар на САД, г-дин Колин Пауел. Тој дошол во Македонија. Дури и присуствував на состаноци каде што тој беше присутен. Затоа мислам дека овие два главни актери влијаеа на двете страни за да се избегне ескалацијата. Така што не знам. Како што кажав, не можам да зборувам за тоа каков контекст со ДУИ на косовската страна, но претпоставувам дека Американците беа таму, многу присутни. На страната на Македонија, секако, ние секогаш ги притискавме Македонците да избегнат прекумерна реакција и да им дадат, да речеме, уверување дека ние ќе придонесеме за мирно решавање на овој конфликт. Можеби тоа беше, повторно, фактот дека ние веќе бевме таму поради Косово, да речеме, присуството на меѓународната заедница во голем број од двете страни на границата може да придонесе за смирување на духот на двете страни.

ЕР: Што претставува 2001 година и нејзиниот потенцијал да стане целосна војна или граѓанска војна за целиот Балкан? Или што би значело ако во Оазата на мирот, како луѓето се однесуваат на Македонија поради начинот на кој се издвоила од Југославија, ако Македонци и Албанци, излезе дека на некој начин тие не можат да живеат заедно? За Босна, за Косово, дури и за Србија?

ЈМПТ: Мислам дека тоа би бил многу, многу лош пример. Погледнете во Босна до денес, Србите и Бошњаците, па дури и Хрватите, до одреден степен, во внатрешноста на Босна, тие не живеат заедно. Етничкото, да речеме, чистењето се случило за време на војната. Денес имате еден дел кој е Република Српска, имате Федерација, но дури и во федерацијата го имате западниот дел долж Мостар, кој е претежно од Хрвати.

Значи, мислам, во Македонија, ако се случи слична ситуација, мислам дека тоа би можело да се прелее во многу поголем конфликт

me Shqipërinë, le të themi, në pjesën perëndimore dhe në pjesën veriore të vendit. Pra, nuk kishte asnjë ndryshim në lidhje me këtë. Pra, nuk ka pasur spastrim etnik edhe të fshatrave minoritare sllave maqedonase që ekzistonin në këto zona, e dini, në Tetovë e kështu me radhë. Me sa di unë, edhe nëse do të shpërnguleshin në një moment të caktuar, ata u kthyen dhe jetuan atje. Besoj, nuk e di se cila është situata sot, sepse nuk kam qenë atje, por në atë kohë, risitë që dha Bashkimi Evropian dhe në fakt, ne punuam për këtë dhe unë isha ende atje, ishte të rindërtonim dhe të lejonim të gjithë të ktheheshin në shtëpitë e tyre.

ER: Le të flasim për Marrëveshjen Kornizë të Ohrit. A mund të më thoni pak më shumë për procesin e negociatave?

JMPT: Ju e dini, siç ju thashë, procesi i negociatave u drejtua nga Javier Solana në Shkup. Ata kishin një zyrë, e cila ishte në të njëjtën ndërtesë. Në fakt, unë e përgatita këtë zyrë për ta, të përfaqësuesit special, z. Leroy. Fole me të?

ER: Jo.

JMPT: Por ju duhet. Alain Leroy, mund ta gjeni përmes ambasadës franceze atje në Shkup, sigurisht që do t'ju japin kontaktet.

ER: Në rregull.

JMPT: Pra, për të qenë më i përfshirë në këtë pjesë, mendoj se duhet të flisni me të.

ER: Po. Në rregull.

JMPT: Sepse shoqërova, por nuk isha negociatori, jo negociatori.

ER: A ju kujtohet, megjithatë, nëse diçka ishte veçanërisht e vështirë për t'u rënë dakord nga çështjet për të cilat u diskutua dhe u negociua?

JMPT: Epo, mendoj se çështjet që, kur filloi, ne nuk e kuptuam saktësisht se cilat ishin shkaqet. Pra, nuk e di nëse këto çështje të gjuhës dhe parlamentit, gjuha e parlamentit, që mendoj se është më e rëndësishmja, le të themi, zhvillimet që ndodhën nga kjo. Nëse do të viheshin menjëherë në tryezë ose nëse do të ishin pjesë e një procesi negociatash për të gjetur, në rregull, a do t'ju qetësojë kjo dëshirat apo çfarë është pikërisht ajo që dëshironi? Por çështja më e rëndësishme ishte mbajtja e Maqedonisë si një vend i paprekur.

Sepse nëse fillon të shkurtosh vendet, e di, hap një kuti Pandore. Kjo, le të themi, Evropa ka jetuar në paqe për 70 apo 80 vitet e fundit sepse

во кој се вклучени косовските Албанци, кои ги познаваат Албанците од Албанија, мислам на Србите, така што тоа би било вистински рецепт за катастрофа, за многу поголема катастрофа. Значи, во Македонија никогаш не може да се стигне до ситуацијата на Босна. Мислам, немаше етничко чистење како такво. Мислам, географијата веќе покажува дека мнозинството од Албанците се во областите во близина на Косово и на Албанија, да речеме, на западниот и северниот дел на земјата. Значи, немаше никаква промена во врска со тоа. Значи, немало етничко чистење дури и на малцинските словенски македонски села кои постоеле во овие области, знаете, во Тетово и така натаму. Колку што знам, дури и ако биле раселени во одреден момент, тие биле вратени назад и живееле таму. Верувам, не знам каква е ситуацијата денес, бидејќи не сум бил таму, но во тоа време, убедувањата што Европската Унија ги даде, и всушност, ние работевме на тоа и јас сè уште бев таму, беше да се реконструира и да им се дозволи на сите да се вратат во своите домови.

ЕР: Ајде да поразговараме за Охридскиот рамковен договор. Можете ли да ми кажете малку повеќе за преговарачкиот процес?

ЈМПТ: Знаете, како што ви кажав, преговарачкиот процес беше предводен од Хавиер Солана во Скопје. Тие имаа канцеларија, која беше во истата зграда, всушност, јас ја подготвив оваа канцеларија за нив, на специјалниот претставник, г-дин Лерој. Зборуваше ли со него?

ЕР: Не.

ЈМПТ: Но би требало. Ален Лерој, можете да го најдете преку француската амбасада таму во Скопје, сигурно ќе ви ги дадат контактите.

ЕР: Добро.

ЈМПТ: Значи, за да бидете повеќе вклучени во овој дел, мислам дека треба да разговарате со него.

ЕР: Да. Добро.

ЈМПТ: Бидејќи јас придружував, но јас не бев преговарач, не преговарач.

ЕР: Дали се сеќавате, сепак, дали нешто беше особено тешко да се договори од прашањата за кои се дискутираше и преговараше?

ЈМПТ: Па, мислам дека проблемите кога започнаа, не разбравме точно кои беа причините. Значи, не знам дали овие прашања за јазикот и парламентот, јазикот на парламентот, кој мислам дека е најважниот, да речеме, случувањата што се случија од тоа. Ако веднаш се стават

kjo çështje ishte e shenjtë, le të themi, dhe është, në fakt, e mishëruar në Kartën e OKB-së, paprekshmëria e kufijve dhe njohja e sovranitetit. Vetëm në Ukrainë tani kemi një agresor i cili haptazi thotë se fqinji nuk ekziston dhe ai dëshiron të okupojë të gjithë vendin dhe ndoshta në fazën e parë zonat të cilat ai tashmë i ka zënë. Pra, kjo lloj çështjeje nuk ka ndodhur kurrë në rastin e Maqedonisë.

ER: A ishte delegacioni i BE-së në kontakt me dikë nga, më vjen keq, nga dikush nga krahu ushtarak i UÇK-së?

JMPT: Kurrë, kurrë. Nuk e kam takuar kurrë z. Cili është udhëheqësi?

ER: Ali Ahmeti.

JMPT: Kurrë nuk e kam takuar atë. Le të themi, gjatë konfliktit dhe pas konfliktit erdhi ky ekip dhe ata ishin ata që po kishin. Gjithashtu NATO, NATO kishte, ishte një djalë hollandez. Nuk e mbaj mend emrin e tij tani. Ishte një holandez që ishte, le të themi, përfaqësuesi i NATO-s për negociatat dhe ai kishte kontaktin e drejtpërdrejtë me Ali Ahmetin dhe të tjerët. Dua të them, e harrova emrin, por ndoshta ke dëgjuar për këtë djalë, apo jo?

ER: Është shumë e mundur, po. Thjesht nuk e mbaj mend emrin tani.

JMPT: Djali nga, le të themi, kombësia e tij është holandeze, nga Hollanda, por ai është një zyrtar i NATO-s. Edhe kohët e fundit, e pashë në televizion në disa ngjarje. Sigurisht, ai është shumë më i vjetër sot, por mendoj se është ende atje dhe ai ishte ai, sepse në Kosovë kishte misionin e NATO-s. Unë mendoj se ai është ende atje. Unë nuk jam i sigurt se ai është ende atje. Pra, NATO ka pasur kontakte me BDI-në dhe UÇK-në dhe Ahmetin e kështu me radhë, por unë kurrë nuk e kam takuar. Edhe sot, nuk e kam takuar kurrë. Dua të them, mendoj se e pashë, isha në Shkup në 20 vjetorin e nënshkrimit të Marrëveshjes së Ohrit. Kjo ishte në Pallatin Alexander në verën e vitit 2021 ose 22, ndoshta 22.

ER: Mendoj se po, po.

JMPT: Pati një festë të 20 viteve të Ohrit. Isha atje. Pra, ndoshta e kam parë, mirë, por gjatë kohës sime, nuk kam pasur kurrë kontakte, jo.

ER: Si e bëri procesin... Para se të hyj në këtë pyetje, jam kurioz nëse mund të komentoni për evakuimin e luftëtarëve të UÇK-së nga Araçinovo. Është një çështje mjaft e rëndësishme, le të themi, kur bëhet fjalë për këtë. Dhe ka shumë akuza, shumë, le të themi, teori konspirative të lidhura me të. Dhe mendova ndoshta nëse mund të komentoni për këtë.

на масата или ако се дел од процесот на преговори за да се најде, во ред, дали ова ќе ги смири вашите желби или што е точно она што го сакате? Но најважното прашање било да се задржи Македонија како недопрена држава.

Бидејќи ако почнете да сечете земји, знаете, ќе отворите Пандорина кутија. Да речеме дека Европа живее во мир последните 70 или 80 години, бидејќи ова прашање е свето, да речеме, и всушност е зачувано во Повелбата на ОН, неповредливоста на границите и признавањето на суверенитетот. Само во Украина сега имаме агресор кој отворено вели дека соседот не постои и сака да ја окупира целата земја, а можеби и во првата фаза областите кои тој веќе ги окупирал. Така, овој тип на проблем никогаш не се случи во случајот на Македонија.

ЕР: Дали делегацијата на ЕУ беше во контакт со некој од военото крило на ОВК?

ЈМПТ: Никогаш, никогаш. Никогаш не го запознав г-дин, кој е лидерот?

ЕР: Али Ахмети.

ЈМПТ: Никогаш не го запознав. Да речеме, за време на конфликтот и по конфликтот дојде овој тим и тие беа оние кои го имаа. Исто така НАТО, НАТО имаше, имаше и еден Холанѓанец. Сега не се сеќавам на неговото име. Имаше еден Холанѓанец, кој беше, да речеме, претставник на НАТО за преговорите и имаше директен контакт со Али Ахмети и другите. Мислам, го заборавив името, но можеби сте слушнале за овој човек, не?

ЕР: Многу е можно, да. Едноставно не се сеќавам на името сега.

ЈМПТ: Човекот од, да речеме, неговата националност е Холанѓанец, од Холандија, но тој е официјален претставник на НАТО. Дури и неодамна, го гледав на телевизија на некои настани. Секако, тој е многу постар денес, но мислам дека тој е сè уште таму и тој беше единствениот, бидејќи во Косово имаше мисијата на НАТО. Мислам дека тој е сè уште тука. Не сум сигурен дека тој е сè уште таму. Значи, НАТО имаше контакти со ДУИ, ОВК и Ахмети и така натаму, но јас никогаш не го запознав. Дури и денес, никогаш не го запознав. Мислам, мислам дека го видов, бев во Скопје на 20-годишнината од потпишувањето на Охридскиот договор. Ова беше во Александер Палас во летото 2021 или 22, можеби 22.

ЕР: Мислам дека е така, да.

ЈМПТ: Имаше прослава на 20 години од Охрид. Јас бев таму.

JMPT: Dua të them, të them të drejtën, nuk kam një kujtim shumë të mirë të asaj ngjarjeje. Ndoshta sepse nuk isha i përfshirë drejtpërdrejt. Pra, dua të them, në atë kohë, sigurisht, kam dëgjuar e kështu me radhë, por janë më shumë se 20 vjet tani. Kam qenë në disa situata shumë komplekse pas kësaj, jo më pak Ukraina, se ndoshta ky detaj mungon. E pyete Aldon?

ER: Jo, jo. Kjo është më e lidhur me NATO-n në çdo rast, megjithatë, por unë vetëm mendova se ndoshta ju do të mbani mend.

JMPT: A është ai holandezi nga NATO është... Nuk mendoj se do të jetë e vështirë për t'u identifikuar. Dua të them, nuk më kujtohet emri i tij, por ai ishte ai që shkonte më parë, sepse ndiqja mbledhjet ku merrnim debriefings. Ky është djali që shkonte në male atje për të pasur kontakte, edhe gjatë konfliktit, le të themi.

ER: Ju keni qenë i përfshirë në procesin e zyrtarizimit të Marrëveshjes kornizë të Ohrit, supozoj.

JMPT: Po.

ER: Si shkoi kjo? Sepse e di që kishte shumë rezistencë nga aktorë të ndryshëm politikë dhe pati protesta kundër saj, etj. Si shkoi e gjithë kjo?

JMPT: Epo, sigurisht, pati protesta. Dua të them, më kujtohet, për shembull, që një herë kam qenë me komisionerin Paten para zyrës presidenciale. Në atë kohë, presidenti ishte ende ai që vdiq, Boris Trajkovski. Kishte një turmë njerëzish që rrethonin pallatin presidencial. Makina jonë u sulmua, u zhvendos, u trondit dhe që nga ajo kohë, m'u desh të shkoja me një makinë të blinduar, me truproja, e kështu me radhë. Sepse, përsëri, ne u perceptuam si pro-shqiptarë, e dini? Edhe banesa ime në Shkup, e cila është... Si quhet lagjja? Është afër Kafe Palmës, e di?

ER: Ah, Aerodrom?

JMPT: Taftalidze.

ER: Ah, në rregull.

JMPT: Edhe ata kanë pikturuar në mure, e di? Por, sigurisht, kjo është pjesë e tensioneve që ekzistonin. Por, ju e dini, unë mendoj se kjo situatë demonstroi, mendoj, risiguroi gjithashtu shumicën e maqedonasve se, ju e dini, ata nuk e kanë humbur vendin, ju e dini? Ata janë pjesë e vendit, ashtu si shqiptarët janë pjesë e vendit, ashtu si të gjithë të tjerët janë pjesë e vendit. Nuk është se lejon një grup tjetër të flasë në parlament në gjuhën e tij, apo nëse adopton një gjuhë tjetër si zyrtare, apo edhe zyrtare në disa fusha, se ky do të jetë fundi i botës, e di?

Значи, можеби го видел, во ред, но за време на моето време, никогаш немав контакти, не.

ЕР: Како помина процесот... Љубопитен сум дали можете да коментирате за евакуацијата на борците на ОВК од Арачиново. Тоа е доста важно прашање, да речеме, кога станува збор за ова. И има многу обвинувања, многу, да речеме, теории на заговор поврзани со тоа. И помислив дека ако можете да коментирате за тоа.

ЈМПТ: Мислам, да бидам искрен, немам многу добро сеќавање на тој настан. Можеби затоа што не бев директно вклучен. Значи, мислам, во тоа време, секако, сум слушнал и така натаму, но тоа е повеќе од 20 години. После тоа бев во некои многу сложени ситуации, не само во Украина, дека можеби овој детаљ недостасува. Дали го прашате Алдо?

ЕР: Не, не. Ова е повеќе поврзано со НАТО во секој случај, но мислев дека можеби ќе се сеќавате.

ЈМПТ: Дали тој Холанѓанецот од НАТО е... Не мислам дека ќе биде тешко да се идентификува. Мислам, не се сеќавам на неговото име, но тој беше човекот кој одеше затоа што присуствував на состаноци каде што ги добивавме разузнавањата. Ова е човекот кој одел во планините за да има контакти, дури и за време на конфликтот.

ЕР: Претпоставувам дека вие сте вклучени во процесот на официјализација на Охридскиот рамковен договор.

ЈМПТ: Да.

ЕР: Како помина тоа? Бидејќи знам дека имаше многу отпор од различни политички актери и имаше протести против тоа, итн. Како помина сето тоа?

ЈМПТ: Па, секако, имаше протести. Мислам, се сеќавам, на пример, кога еднаш бев со комесарот Патен пред претседателската канцеларија. Во тоа време, претседателот сè уште беше оној кој почина, Борис Трајковски. Имало толпа луѓе околу претседателската палата. Нашата кола беше нападната, преместена, потресена, и од тогаш па натаму, јас морав да одам со оклопно возило, со телохранители, и така натаму. Бидејќи, повторно, ние бевме сметани за про-албанци, знаете? Дури и мојата резиденција во Скопје, која е... Како се вика соседството? Тоа е во близина на Кафе Палма, знаете?

ЕР: А, Аеродром?

ЈМПТ: Тафталидзе.

Por këta janë njerëz që, le të themi, e dini, shpesh problemi është se ju nuk e njihni fqinjin tuaj, e dini? Ti krijon stereotipe, krijon frikë, e di? Dhe kjo ka qenë shumë e pranishme në Jugosllavi në të kaluarën, apo në periudhën post-jugosllave, e dini? Dhe mendoj se sot njerëzit janë të siguruar, e di? Ajo jetë vazhdon, e di? Nuk është se të jap të drejtën të flasësh gjuhën tënde se do të humbas të drejtën e vetes duke folur gjuhën time, e di? Dhe siç ju thashë, Universiteti i Tetovës ishte tabu, e dini? Ishte krejtësisht pa pushim, e di? Kjo ishte... Edhe ngritja e çështjes në mbledhjet tona konsiderohej fyese nga qeveria e ditës, e di? Po flas për vitin 1998. Pra, ju e dini, çdo gjë mund të zgjidhet paqësisht me njëri-tjetrin duke njohur, le të themi, të drejtat e tjetrit, dhe se askush nuk po rrezikon të drejtat e mia.

ER: Po. Nëse nuk të pengon, mund ta ulësh pak kamerën? Kështu? Jo, në anën tjetër. Po. Po. Më vjen keq. Faleminderit. Pyetja ime, dhe është shumë e lidhur me atë që sapo folët, si u ndjetë për akuzat ndaj BE-së dhe të tjerëve të përfshirë në trajtimin e pasojave të luftës që ata, apo ju, le të themi, po ndihmonin luftëtarët shqiptarë dhe interesat e tyre?

JMPT: Epo, unë sigurisht mund të them se BE nuk po ndihmonte luftëtarët shqiptarë. Dhe siç ju thashë, le të themi, fakti që disa shqiptarë, në këtë rast të veçantë, BDI-ja, u angazhuan në një konflikt të armatosur i cili rezultoi në marrjen e këtyre të drejtave shtesë, le të themi, personalisht, mendoj se nuk ishte e favorshme për të ndërtuar besimin mes grupeve etnike. Në përvojën time në Maqedoni, në dy vjet, kam parë një përparim të madh, përparim të madh, në anën e maqedonasve sa i përket pranimit, ju e dini, refugjatëve kosovarë dhe Universitetit të Tetovës e kështu me radhë. Kështu që jam i bindur se këto çështje shtesë mund të ishin, le të themi, të përftuara edhe gjatë procesit të negocimit të integrimit, sepse, ju e dini, Maqedonia nënshkroi një marrëveshje asocimi. Ky është hapi i parë për të filluar negociatat për t'u bërë anëtar. Ne e dimë këtë, mendoj, kohët e fundit që më në fund u dha, që kur çështja e emrit u zgjidh. Pastaj Maqedonisë, le të themi, i është dhënë fillimi i procesit të negociatave.

Për fat të keq, bullgarët dolën me një çështje tjetër, që më duhet të them se ishte krejtësisht e papritur. Në kohën kur isha në Maqedoni, që është më shumë se 20 vjet më parë, çështja e vetme ishte gjuha. Kishte një çështje me kishën serbe rreth njohjes së kishës maqedonase, autocefalikes dhe çështjes së gjuhës bullgare, sepse bullgarët në momentin e dhënë thanë, jo, nuk ekziston një gjuhë maqedonase, është një gjuhë bullgare. Por edhe gjatë kohës sime, bullgarët bënë një marrëveshje dhe

ЕР: А, во ред.

ЈМПТ: Дури и тие сликаа на ѕидовите, знаете? Но, секако, ова е дел од тензиите кои постоеле. Но, знаете, мислам дека оваа ситуација покажа, мислам, и мнозинството Македонци дека, знаете, тие не ја изгубиле земјата, знаете? Тие се дел од земјата, како што Албанците се дел од земјата, како и сите други се дел од земјата. Тоа не е затоа што дозволувате друга група да зборува во парламентот на неговиот јазик, или ако прифатите друг јазик како официјален, или дури и официјален во одредени области, ова ќе биде крајот на светот, знаете?

Но тоа се луѓе кои, да речеме, знаете, често проблемот е што не го познавате својот сосед, знаете? Вие создавате стереотипи, вие создавате стравови, знаете? И ова беше многу присутно во Југославија во минатото, или во пост-југословенскиот период, знаете? И мислам дека денес луѓето се смирени, знаете? Тој живот продолжува, знаеш? Не затоа што ви го давам правото да го зборувате вашиот јазик, јас ќе го изгубам правото да го зборувам мојот јазик, знаете? И како што ви кажав, Тетовскиот универзитет беше табу, знаете? Беше сосема забрането, знаете? Ова беше... Дури и покренувањето на прашањето на нашите состаноци се сметаше за навредливо од страна на владата во тоа време, знаете? Зборувам за 1998 година. Значи, знаете, сè може да се реши мирно со меѓусебно признавање, да речеме, правата на другите, и дека никој не ги загрозува моите права.

ЕР: Да. Ако не сметате, можете ли да ја намалите камерата малку? Како ова? Не, од другата страна. Да. Да. Извини. Благодарам. Моето прашање, и тоа е многу поврзано со она за што зборувавте, како се чувствувате во врска со обвинувањата кон ЕУ и другите вклучени во справувањето со последиците од војната дека тие, или вие, да речеме, им помагате на албанските борци и нивните интереси?

ЈМПТ: Па, јас секако можам да кажам дека ЕУ не им помагаше на албанските борци. И како што ви кажав, да речеме, фактот дека одредени Албанци, во овој конкретен случај, ДУИ, се вклучија во вооружен конфликт кој резултираше со добивање на дополнителни, да речеме, права, лично, мислам дека не беше погоден за градење на доверба меѓу етничките групи. Во моето искуство во Македонија, за две години, видов огромен напредок, огромен напредок, од страна на Македонците во однос на прифаќањето на бегалците од Косово и Тетовскиот универзитет и така натаму. Така што јас сум убеден дека овие дополнителни прашања можеа да бидат, да речеме, постигнати дури и за време на процесот на преговори за интеграција, бидејќи, знаете, Македонија потпиша договор за асоцијација. Тоа е првиот чекор за

pranuan. Pra është shumë e veçantë që vetëm tani, kur problemi që dihej se ekzistonte me Greqinë u zhduk, që bullgarët dolën me një kërkesë të re. Por këto janë kërkesa që janë vënë nga, le të themi, vendet anëtare, jo Bashkimi Evropian, ju e shihni.

Por problemi me Bashkimin Evropian është se në marrëdhëniet e jashtme, dhe zgjerimi është pjesë e marrëdhënieve me jashtë, një anëtar mund të bllokojë të gjithë të tjerët. Por, siç e them për çështjen e gjuhës e kështu me radhë, jam i bindur se kjo do të kishte qenë, le të themi, pjesë e procesit normal të negocimit të integrimit të Maqedonisë. Sepse, dua të them, ka shumë shembuj të vendeve shumëgjuhëshe në Evropë. Belgjika ka tri gjuhë, për shembull, vetëm për të përmendur disa.

ER: Po. A do të thoshit, nëse nuk ju pengon të komentoni mbi të, se ajo që po bën Bullgaria për momentin është një lloj abuzimi i privilegjeve që të jesh një vend anëtar i BE-së do të thotë [ofron]?

JMPT: E pra, personalisht, unë mendoj se është. Nuk i di arsyet pse i kanë arsyet që kanë, por mendoj se është shumë e trishtueshme që një vend si Maqedonia... Ora ime e alarmit... Që tashmë kishin kaq shumë, le të themi, pengesa që u kapën në mënyrë të njëpasnjëshme, saqë kur mendojmë se gjithçka zgjidhet, vjen një pengesë e re. Dhe kjo po krijon gjithashtu një ndjenjë anti-BE midis shumë maqedonasve, le të themi, popullsisë. Dhe kjo, edhe Bullgaria është shumë, le të themi, edhe nga pikëpamja gjeopolitike, është shumë e pakuptimtë, sepse kjo po u jep vend rusëve dhe rusofilëve të thonë, ju e dini, Bashkimin Evropian, ata nuk ju duan dhe kështu me radhë, kështu që bëni mirë të qëndroni me ne. Ju e dini, në Serbi, ne e dimë se ka një ndikim të fortë rus, dhe ka përpjekje edhe për të pasur këtë ndikim rus në Maqedoni, dhe ata kanë pasur këtë ndikim rus në Maqedoni. Dhe Bullgaria, duke qenë anëtare e Bashkimit Evropian, në minutën e fundit, ngriti këtë pyetje. Dua të them, mendimi im personal, sigurisht, për fat të keq, nuk funksionon kështu BE. BE duhet të ketë në traktatet e saj mundësinë e dëbimit të shteteve. Deri tani, është e mundur që një shtet të largohet, si Brexit, ju e dini, Mbretëria e Bashkuar nuk u mendua, por le të themi se traktatet u amenduan sepse një shtet donte të largohej. Dhe sigurisht, ju nuk mundeni, është një bashkim i lirë, kështu që ata u lejuan. Sigurisht, duhet të negociosh disa rregullime që duhen bërë. Por, ju e dini, një anëtar mund të bllokojë të gjithë të tjerët, ju e shihni se çfarë po ndodh me Hungarinë. Hungaria po promovon interesat e Rusisë brenda Bashkimit Evropian, në një situatë lufte, në një situatë ku, ju e dini, një vend, që është Rusia, mohon të drejtën e ekzistencës së një shteti sovran pas 30 vjetësh ose më shumë të pavarësisë së tij, të njohur nga Rusia, dhe tani ata thonë se ky vend nuk ekziston.

започнување на преговорите за станување членство. Ние знаеме дека, мислам, неодамна тоа конечно беше одобрено, бидејќи проблемот со името беше решен. Тогаш Македонија, да речеме, го доби почетокот на преговарачкиот процес.

За жал, Бугарите дојдоа до друго прашање, кое морам да кажам дека беше сосема неочекувано. Во времето кога бев во Македонија, што е пред повеќе од 20 години, единствениот проблем беше јазикот. Имаше проблем со Српската црква во врска со признавањето на Македонската црква, автокефалноста, и прашањето за бугарскиот јазик, бидејќи Бугарите во дадения момент рекоа, не, не постои такво нешто како македонски јазик, тоа е бугарски јазик. Но дури и во мое време, Бугарите направија договор и прифатиле. Многу е чудно што дури сега, кога проблемот што се знаело дека постои со Грција исчезнал, Бугарите дошле до ново барање. Но ова се барања кои се поставени од, да речеме, земјите-членки, а не Европската Унија.

Но проблемот со Европската Унија е тоа што во надворешните односи, а проширувањето е дел од надворешните односи, една членка може да ги блокира сите други. Но, како што велам за јазичното прашање и така натаму, јас сум убеден дека ова би било, да речеме, дел од нормалниот процес на преговори за интеграција на Македонија. Затоа што, мислам, има многу примери за повеќејазични земји во Европа. Белгија има три јазици, на пример, само за да именуваме неколку.

ЕР: Да. Дали би рекле дека она што Бугарија го прави во моментот е еден вид злоупотреба на привилегиите што значи да се биде земја-членка на ЕУ?

ЈМПТ: Па, лично, мислам дека е така. Не знам зошто тие ги имаат причините, но мислам дека е многу тажно што земја како Македонија... мојот будилник... кои веќе имаа толку многу, да речеме, пречки кои беа последователно надминати, така што кога мислиме дека сè е решено, доаѓа нова пречка. И ова создава анти-ЕУ чувство меѓу многу македонци, да речеме, население. И ова, дури и Бугарија е многу, да речеме, дури и од геополитичка гледна точка, тоа е многу бесмислено, бидејќи ова им дава простор на Русите и Русофилите да кажат, знаете, Европската Унија, тие не ве сакаат и така натаму, па подобро останете со нас. Знаете, во Србија знаеме дека има силно руско влијание и има обиди да се има руско влијание во Македонија. И Бугарија, како членка на Европската Унија, во последен момент го покрена ова прашање. Мислам, моето лично мислење, секако, за жал, ова не е начинот на кој работи ЕУ. ЕУ треба да има во своите договори можност за протерување на држави. Досега, можно е една држава да замине,

Pra, në këtë situatë, duhet të ketë, siç ka për të gjitha politikat e tjera në Bashkimin Evropian, ju e dini, për shembull, nëse flisni për bujqësinë, tregtinë, çfarëdo qoftë, ka dy të tretat e shumicës së kualifikuar. Çdo vend ka një peshë në votim. Sigurisht, ju e dini, Gjermania dhe Portugalia nuk kanë të njëjtën votë. Ju e dini, Gjermania ka një votim shumë më të lartë, por gjithsesi, është një dy të tretat. Por në politikën e jashtme, dhe zgjerimin, dhe mbrojtjen, që është shumë e rëndësishme sot, është unanimiteti. Pra, një vend si, për shembull, Malta, me 300.000 banorë, mund të bllokojë gati 500 milionë njerëz. Pra, kjo është përgjigja ime për atë që po ndodh me Bullgarinë. Por për fat të keq, traktatet nuk e parashikojnë këtë dhe jam i sigurt se ajo që po ndodh sot po bën shumë, shumë në Evropë mendojnë se kjo është diçka e nevojshme. Por për të shqyrtuar traktatet, ju duhet përsëri unanimiteti.

ER: Një rreth vicioz, në njëfarë mënyre.
JMPT: Po.

ER: Faleminderit që pranuat të bëni këtë pjesë të dytë të intervistës sonë, që pranuat ta vazhdonim atë, edhe pse folëm për mjaft kohë. Jam shumë mirënjohës. A mund të fillojmë me, pyetja ime këtu do të ishte, cilat ishin sfidat kryesore në periudhën pas nënshkrimit të Marrëveshjes kornizë të Ohrit dhe deri sa ju u larguat? Ajo pjesë që u fokusua në zyrtarizimin e marrëveshjes dhe dinamikën në vend në atë periudhë.
JMPT: Epo, u largova rreth një muaj pas nënshkrimit të Marrëveshjes së Ohrit. Marrëveshja e Ohrit u nënshkrua në gusht 2001 apo 2002?

ER: Mendoj se në vitin 2001.
JMPT: 2001, po. Mirë, kështu që u largova një vit më pas. Pra, kjo do të thotë se për një periudhë të caktuar, kishte ende disa përleshje. Le të themi, konflikti nuk përfundoi menjëherë, por pati gjithnjë e më shumë, le të themi, gjithnjë e më shumë, në fakt, mendoj se ishte viti 2002 që u nënshkrua.

ER: Mund ta kem gabim.
JMPT: Po, le të kontrollojmë. Mendoj se ishte viti 2002 ose 2001. Ndoshta ishte viti 2001. Tani, jam pak i hutuar. Por, pak më vonë, le të themi, nënshkrimi, kishte ende nevojë për, dua të them, që nuk e mbaj mend emrin tani, sepse kishte KFOR në Kosovë, SFOR ishte në Bosnje, dhe në Maqedoni, si ishte emri i forcës që u mobilizua? Ishte një forcë e NATO-s.

како Брексит, знаете, Велика Британија не се мислеше, но да речеме дека договорите беа изменети бидејќи една земја сакаше да замине, и секако, не можете, тоа е слободна унија, па им беше дозволено. Секако, мора да преговарате за одредени аранжмани кои треба да се направат. Но, знаете, еден член може да ги блокира сите други, гледате што се случува со Унгарија. Унгарија ги промовира интересите на Русија во Европската Унија, во ситуација на војна, во ситуација каде, знаете, земја, која е Русија, го негира правото на постоење на суверена држава по 30 или повеќе години од нејзината независност, призната од Русија, а сега велат дека оваа земја не постои.

Значи, во оваа ситуација, треба да има, како што е за сите други политики во Европската Унија, знаете, на пример, ако зборувате за земјоделство, трговија, што и да е, има две третини квалификувано мнозинство. Секоја земја има тежина во гласовите, се разбира, знаете, Германија и Португалија немаат ист глас, знаете, Германија има многу повисок глас, но сепак, тоа е две третини. Но во надворешната политика, проширувањето и одбраната, која е многу важна денес, тоа е едногласност. Така, земја како на пример Малта, со 300.000 жители, може да блокира речиси 500 милиони луѓе. Значи, ова е мојот одговор на она што се случува со Бугарија. Но, за жал, договорите не го предвидуваат ова, и сигурен сум дека она што се случува денес прави многу, многумина во Европа да мислат дека тоа е нешто потребно. Но, за да ги прегледате договорите, повторно ви е потребна едногласност.

ЕР: Маѓепсан круг, на некој начин.
ЈМПТ: Да.

ЕР: Благодарам ви што прифатихте да го направите овој втор дел од нашето интервју, што се согласивте да го продолжите, иако зборувавме некое време. Го ценам тоа. Можеме ли да започнеме, моето прашање би било, кои беа главните предизвици во периодот по потпишувањето на Охридскиот рамковен договор и додека не заминавте? Тој дел кој се фокусираше на официјализацијата на договорот и динамиката во земјата во тој период.
ЈМПТ: Па, јас си заминав околу еден месец по потпишувањето на Охридскиот договор. Охридскиот договор бил потпишан во август 2001 или 2002 година?

ЕР: Мислам дека во 2001 година.
ЈМПТ: 2001, да. Добро, па си заминав една година подоцна. Значи, тоа значи дека за одреден период, сè уште имало некои престрелки. Да речеме, конфликтот не заврши веднаш, но имаше сè повеќе, да

ER: Unë... Gjëja e parë që më vjen në mendje është UNPROFOR, por nuk e kam idenë, të jem i sinqertë. Harrova. Këta emra janë të përzier.

JMPT: UNPROFOR ishte forca e Kombeve të Bashkuara që ishte atje praktikisht që nga pavarësia, dhe kjo u tërhoq kur Tupurkovski, i cili ishte ministër i qeverisë së Georgievskit për ekonominë, kur, le të themi, ata vendosën marrëdhënie me Tajvanin, dhe pastaj kinezët vunë veton ndaj vazhdimit të atij misioni, veto në Këshillin e Sigurimit. Pra, UNPROFOR është një gjë tjetër. Dua të them, ka pasur një mision nga NATO që është vendosur në Maqedoni si rezultat i Marrëveshjes së Ohrit. Dua të them, nëse do të isha në zyrën time në Cabo Verde, kam edhe një pllakë me emrin e këtij misioni, por tani harrova. Pra, me atë mision, atëherë gjërat filluan, le të themi, për t'u kthyer në normalitet.

Qeveria e unitetit kombëtar vazhdoi, e cila u formua nga dy parti maqedonase dhe dy shqiptare dhe pastaj pasi u largova, ishin zgjedhjet. Në vitin 2002, unë u largova, në fund të gushtit 2002, pastaj disa kohë më vonë pati zgjedhje ku LSDM dhe BDI bënë një qeveri të re, dhe që nga ajo kohë, le të themi, zbatimi i marrëveshjes sa i përket çështjeve të ndryshme më politike, jo të sigurisë që lidhen, sepse ato janë trajtuar më herët, filluan të zbatohen.

ER: Çfarë mund të më thoni për rolin e mediave lokale në atë kohë? Edhe mediat ndërkombëtare?

JMPT: Epo, në atë kohë, mediat ndërkombëtare, natyrisht, i kushtuan vëmendje kësaj situate, por kishte ngjarje të tjera që ende tërhiqnin vëmendjen. Dua të them, për shembull, gjendja e Kosovës ishte ende mjaft e fundit. Gjithashtu, 11 shtatori që u zhvillua gjithashtu, dhe nisja e vendosjeve në Afganistan e kështu me radhë, që mobilizuan shumë vëmendjen e mediave ndërkombëtare. Por në Maqedoni, përgjithësisht, ka pasur gjithmonë, e dini, media që janë më të moderuara, të tjera që ishin pak më shumë, le të themi, ekstremistë.

Në fillim, kishte shumë rezistencë, le të themi, për t'iu dorëzuar kërkesave që po bëheshin nga UÇK-ja. Por pas një kohe, mendoj se njerëzit u siguruan se ato të drejta shtesë që u dhanë nuk vunë në rrezik, le të themi, pozitën e shumicës maqedonase gjithashtu. Mendoj se situata shkoi normalisht.

Çështjet që mbetën në prioritetet e Maqedonisë vazhduan të jenë çështja e emrit, e cila mori mjaft kohë për t'u zgjidhur. Pasi të zgjidhet kjo, Maqedonia mund të integrohet në NATO. Dhe pastaj, për fat të keq, me BE-në, erdhi çështja me Bullgarinë, e cila ka qenë një pengesë për procesin e negociatave të pranimit.

речеме, сè повеќе, всушност, мислам дека беше потпишан во 2002 година.

ЕР: Можеби грешам.

ЈМПТ: Да, ајде да провериме. Мислам дека беше 2002 или 2001 година. Можеби беше 2001 година. Сега, јас сум малку збунет. Но, набргу потоа, да речеме, потпишувањето, сè уште имаше потреба, мислам, не се сеќавам на името сега, бидејќи имаше КФОР во Косово, СФОР беше во Босна, а во Македонија, како се викаше мобилизираните сили? Тоа биле сили на НАТО.

ЕР: Јас... Првото нешто што ми доаѓа на ум е UNPROFOR, но немам идеја, да бидам искрен. Заборавив. Овие имиња се мешаат.

ЈМПТ: УНПРОФОР беа силите на Обединетите нации кои беа таму практично од независноста, и кои се повлекоа кога Тупурковски, кој беше министер за економија на владата на Георгиевски, кога, да речеме, тие воспоставија односи со Тајван, а потоа Кинезите ставија вето на продолжување на таа мисија, стави вето во Советот за безбедност. Значи, UNPROFOR е друга работа. Мислам, имаше мисија од НАТО која беше распоредена во Македонија како резултат на Охридскиот договор. Мислам, ако бев во мојата канцеларија во Кабо Верде, дури и имам плоча со името на оваа мисија, но сега заборавив. Значи, со таа мисија, работите почнаа, да речеме, да се вратат во нормала.

Владата на национално единство продолжи, која беше формирана од две македонски и две албански партии, а потоа откако јас заминав, имаше избори. Во 2002 година заминав, кон крајот на август 2002 година, а потоа некое време подоцна имаше избори каде што СДСМ и ДУИ направија нова влада, и од тогаш, да речеме, спроведувањето на договорот во однос на разни повеќе политички прашања, не поврзани со безбедноста, бидејќи тие беа решени порано, почнаа да се спроведуваат.

ЕР: Што можете да ми кажете за улогата на локалните медиуми во тоа време? Исто така и меѓународните медиуми?

ЈМПТ: Па, во тоа време, меѓународните медиуми, секако, обрнаа внимание на оваа ситуација, но имаше и други настани кои сè уште привлекуваат внимание. Мислам, на пример, ситуацијата во Косово беше сè уште неодамна. Исто така, 9/11 што се случи, и започнувањето на распоредувањето во Авганистан и така натаму, го мобилизираа вниманието на меѓународните медиуми. Но во Македонија, генерално, секогаш имаше медиуми кои се поумерени, други беа малку повеќе, да речеме, екстремисти.

ER: Nga kjo distancë, çfarë mendoni se duhet të ishte bërë ndryshe? Si për popullin në Maqedoni, por edhe për komunitetin ndërkombëtar.

JMPT: Epo, siç e thashë në takimin tim të mëparshëm, nuk mendoj se ky konflikt i armatosur ishte i nevojshëm për përparim të mëtejshëm përsa i përket të drejtave të pakicës shqiptare. Siç e thashë, marrëdhëniet ishin mjaft të mira në koalicionin mes Georgievskit dhe Xhaferit. Bashkëpunimi me Kosovën nga kjo qeveri ishte gjithashtu mjaft pozitiv. Strehimi i refugjatëve gjithashtu, pas një vështirësie fillestare, u zgjidh. Çështja e Universitetit të Tetovës u zgjidh. Pra, mendoj se gjërat po ecnin në një drejtim të mirë. Pra, personalisht, unë kurrë nuk u ndjeva shumë, le të themi, të favorshme për atë qasje që u pasua nga UÇK. Dhe, në fakt, mendoj se Xhaferi dhe partia e tij u lanë mënjanë, le të themi. Ata humbën rëndësinë pas asaj periudhe.

ER: Doja t'ju pyesja këtë herën e fundit që folëm, por mund ta bëj tani, nëse nuk e keni problem. Çfarë mund të më thoni për Ljupco dhe Xhaferi? Vetëm përshtypjet e tua dhe të kesh punuar me ta.

JMPT: Përshtypjet e mia personale për bashkëpunimin tim me të dy ishin shumë pozitive. Si me Ljupco, ai ishte dikush që dëgjonte këshillat për çështje që lidheshin me Bashkimin Evropian dhe çfarë duhej bërë për të bërë përparim në integrimin në Bashkimin Evropian. Dhe, siç thashë, ai ishte ai që e zgjidhi çështjen me lejimin e refugjatëve nga Kosova për të ardhur në Maqedoni. Gjithashtu, çështjet me Universitetin e Tetovës, të gjitha këto të cilat ishin pritshmëri nga ana e BE-së në atë kohë, ai gjithmonë, le të themi, i merrte si qëllim kryesor Maqedoninë e asaj kohe për të bërë përparim me integrimin në BE.

Dhe Xhaferi kishte të njëjtën qasje. Pra, në thelb, unë mendoj se bashkëpunimi i tyre ishte konstruktiv dhe pozitiv, dhe përparimi u bë. Dhe në Bashkimin Evropian, ajo qeveri u pa në terma shumë të favorshëm.

Siç ju thashë, Maqedonia ishte vendet e para të Ballkanit Perëndimor që nënshkruan MSA-në, Marrëveshjen e Stabilizim Asociimit, në vitin 2001, prill, nëse nuk gabohem. Dhe, në fakt, ai proces u krijua për t'iu përgjigjur shpresave maqedonase. Siç ju thashë edhe më parë, edhe Kroacia ishte pas Maqedonisë në atë kohë sa i përket marrëdhënieve me BE-në. Dhe, prandaj, për BE-në, ky konflikt erdhi si një surprizë e madhe, një surprizë e papritur në atë kohë.

ER: Si e patë të përshtatshme, çfarë ndodhi në vitin 2001 në vend, si e patë atë të përshtatej në gjendjen më të gjerë të botës në atë kohë? Dhe gjithashtu, a pati 11 shtatori ndonjë ndikim në dinamikën e asaj kohe?

На почетокот, имаше голем отпор, да речеме, да се предаде на барањата на ОНА. Но по некое време, мислам дека луѓето се уверија дека овие дополнителни права што беа дадени не ја загрозуваат, да речеме, и позицијата на македонското мнозинство. Мислам дека ситуацијата се одвиваше сосема нормално.

Прашањата кои останале во приоритетите на Македонија продолжиле да бидат проблемот со името, за кое требало доста долго време да се реши. Откако ќе се реши проблемот, Македонија би можела да се интегрира во НАТО. И потоа, за жал, со ЕУ, дојде до проблемот со Бугарија, што беше пречка во процесот на преговори за пристапување.

ЕР: Од оваа далечина, што мислите дека требаше да се направи поинаку? Како за луѓето во Македонија, така и за меѓународната заедница.

ЈМПТ: Па, како што реков на мојот претходен состанок, не мислам дека овој вооружен конфликт беше потребен за понатамошен напредок во однос на правата на албанското малцинство. Како што реков, односите беа доста добри во коалицијата помеѓу Георгиевски и Џафери. Соработката со Косово од страна на таа влада исто така беше доста позитивна. По првичната тешкотија, било решено и прифаќањето на бегалци. Проблемот со Тетовскиот универзитет бил решен. Значи, мислам дека работите се движеа во добра насока. Така, лично, јас никогаш не се чувствував многу, да речеме, наклонет кон тој пристап кој го следеше НЛА. И, всушност, мислам дека Џафери и неговата партија беа маргинализирани, да речеме. Тие ја изгубиле важноста по тој период.

ЕР: Сакав да ве прашам ова последниот пат кога зборувавме, но сега можам да го направам ако не сметате. Што можете да ми кажете за Љупко и Џафери? Само вашите впечатоци и работењето со нив.

ЈМПТ: Моите лични впечатоци за мојата соработка со двајцата беа многу позитивни. И двајцата со Љупко, тој беше некој кој ги слушаше советите за прашања поврзани со Европската Унија и што треба да се направи за да се постигне напредок во интеграцијата на Европската Унија. И, како што реков, тој беше оној кој го реши проблемот со дозволување на бегалците од Косово да дојдат во Македонија. Исто така, проблемите со Универзитетот во Тетово, сите овие очекувања од страна на ЕУ во тоа време, тој секогаш ја земал како главна цел на Македонија во тоа време да постигне напредок со интеграцијата во ЕУ.

И Џафери го имаше истиот пристап. Така, во суштина, мислам дека нивната соработка беше конструктивна и позитивна, и напредокот

JMPT: Epo, 11 shtatori mund të ketë tërhequr, le të themi, vëmendjen e botës, por në veçanti të Shteteve të Bashkuara dhe të Evropës, ndaj kërcënimit në rritje të terrorizmit. Dua të them, ajo që ndodhi në atë kohë ishte një tronditje e vërtetë. Më kujtohet që kam qenë në Shkup kur ka ndodhur, duke parë këto imazhe në televizion. Ishte diçka që nuk dukej reale. Dhe mendoj se u rrit, le të themi, presioni gjithashtu për të gjetur një zgjidhje për konfliktin që po vazhdonte në Maqedoni.

ER: Në rregull. Dua të bëj një pyetje rreth vetë delegacionit. Nuk jam shumë i informuar për këtë, por supozoj se që në fillimet e tij, delegacioni kishte një përbërje etnikisht të përzier të ekipit. Çfarë do të thoshit për marrëdhëniet ndërpersonale dhe ndër-etnike në delegacion?

JMPT: E pra, delegacioni që në fillim, dhe unë e kam themeluar vetë delegacionin, ne i kishim të gjitha grupet e ndryshme etnike, sigurisht, sllavët maqedonas, natyrisht, ne kishim shqiptarë, kishim vlleh, kishim edhe një hebre. Pra, ishte një përzierje e vërtetë. Të gjithë shkojnë mirë. Kishim një lidhje të shkëlqyer, ndërpersonale, dhe ishte vërtet një skuadër që punonte në drejtimin e mirë. Dhe edhe duke kaluar nëpër periudhat e tensioneve ndër-etnike gjatë gjithë asaj periudhe brenda delegacionit, ka pasur gjithmonë një klimë marrëdhëniesh konstruktive, miqësie. Dua të them, kishim shumë mbledhje shoqërore ku të gjithë ishin shumë të integruar.

Dhe më duhet të them se sa herë që kthehem në Shkup, edhe vizita ime e fundit tani në shtator, gjithmonë organizojmë një takim të ekipit të vjetër, që sot ndoshta janë rreth 15 vjeç. Sepse, sigurisht, disa janë tërhequr ose janë transferuar në vende të tjera madje. Dhe gjithmonë kemi të njëjtën qasje, të njëjtën përzierje me të gjithë njerëzit e ndryshëm. Dua të them, shqiptarët, maqedonasit, e kështu me radhë, dhe vllehët. Dhe gjithmonë kishim një ekip të shkëlqyer, marrëdhënie të shkëlqyer. Dhe mendoj se ky grup i vogël, le të themi, që nisi delegacionin, që është ende në delegacionin e ri, është ende atje. Vizitova ambasadorin e ri tani në shtator. Ne ishim kolegë, sigurisht, ai është më i ri se unë, por patëm një takim shumë të mirë. Dhe çështja sot është çështja e kësaj çështjeje me Bullgarinë që duhet zgjidhur.

ER: Duke folur gjerësisht për kohën tuaj në vend, çfarë ishte sfiduese për ju? Në aspekte praktike?

JMPT: Epo, mendoj se sfida, siç e thashë në fillim, ishte marrëdhënia ndër-etnike, për shkak të veçanërisht Universitetit të Tetovës. Kjo ishte çështja numër një.

беше постигнат. И во Европската Унија, таа влада беше гледана во многу поволни услови.

Како што ви кажав, Македонија беше првата земја од Западен Балкан која го потпиша ДСА, Договорот за стабилизација и асоцијација, во април 2001 година, ако не се грешам. Всушност, тој процес беше создаден за да одговори на очекувањата на Македонија. Дури и Хрватска беше зад Македонија во тоа време во однос на односите со ЕУ. И затоа, за ЕУ, овој конфликт беше големо изненадување, неочекувано изненадување во тоа време.

ЕР: Како го гледате тоа соодветно, што се случи во 2001 година во земјата, како го гледате тоа да се вклопи во пошироката состојба на светот во тоа време? И исто така, дали 9/11 имаше некакво влијание врз динамиката во тоа време?

ЈМПТ: Па, 9/11 може, да речеме, го привлече вниманието на светот, особено на САД и Европа, на растечката закана од тероризам. Мислам, она што се случи во тоа време беше вистински шок. Се сеќавам дека бев во Скопје кога се случи тоа, гледајќи ги овие слики на телевизија. Тоа беше нешто што не изгледаше вистинско. И мислам дека тоа го зголеми, да речеме, притисокот да се најде решение за конфликтот кој беше во тек во Македонија.

ЕР: Добро. Би сакал да поставам прашање во врска со самата делегација. Не сум многу информиран за тоа, но претпоставувам дека од самиот почеток, делегацијата имала етнички мешан состав на тимот. Што би рекле за меѓучовечките и меѓуетничките односи во делегацијата?

ЈМПТ: Па, делегацијата од почетокот, и јас ја формирав делегацијата, имавме различни етнички групи, се разбира, македонски Словени, секако, имавме Албанци, имавме Власи, имавме дури и еден Евреин. Значи, тоа беше вистинска мешавина. Сите се сложуваат многу добро. Имавме одлични односи, меѓучовечки, и тоа беше навистина тим кој работеше во добра насока. И дури и поминувајќи низ периоди на меѓуетнички тензии во текот на тој период во делегацијата, секогаш постоела клима на конструктивни односи, пријателство. Мислам, имавме многу социјални собири каде што сите беа многу добро интегрирани.

И морам да кажам дека секој пат кога се враќам во Скопје, па дури и мојата последна посета сега во септември, ние секогаш организираме состанок на стариот тим, кој денес е можеби околу 15. Затоа што, секако, некои се пензионирале или се преселиле во други земји. И ние секогаш го имаме истиот пристап, истиот микс со сите

Pastaj, shumë shpejt pas luftës së Kosovës, le të themi, dhe efektet e saj të derdhjes në Maqedoni, pastaj filluam nga viti 2000, një periudhë shumë pozitive, një periudhë shumë konstruktive, siç thashë, në qeverinë e Georgievskit dhe Xhaferit, me përparim shumë të shpejtë në marrëdhëniet me Bashkimin Evropian, nënshkrimin, negocimin e SAA në një rrugë shumë të shpejtë, Nënshkrimi i SAA.

Dhe pastaj erdhi, le të themi, sfida më e madhe, mendoj, që ishte kjo kryengritje e papritur që vinte nga Kosova, e cila zgjati gjatë gati vitit të fundit të qëndrimit tim në Maqedoni. Dhe për fat të mirë, ajo u zgjidh me Marrëveshjen e Ohrit. Dhe për këtë arsye, kam pasur katër vjet e gjysmë në Maqedoni, shumë intensive, shumë sfiduese, me periudha me shumë shqetësime, por edhe periudha me shumë pritshmëri pozitive dhe përparim të arritur në marrëdhëniet me Bashkimin Evropian.

ER: A ju ndryshoi në ndonjë mënyrë qëndrimi dhe puna juaj në vend?

JMPT: Epo, mendoj se çdo përvojë të sjell, gjithmonë mëson nga përvoja që jeton. Dua të them, kur shkova në Shkup si ambasadori i parë i Komisionit Evropian, isha relativisht i ri në atë kohë, isha vetëm në të 40-at. Dhe dua të them, kam pasur përvojë në të kaluarën, sepse kam ardhur nga menaxhimi i ndihmave humanitare në ish-Jugosllavi, në Bosnje dhe Kroaci menjëherë gjatë periudhës së Marrëveshjes së Dejtonit. Pra, kjo më dha një vështrim të mirë, le të themi, mbi ish-Jugosllavinë dhe Ballkanin Perëndimor, që mendoj se më përgatiti për pozitën në Maqedoni. Edhe pse kur shkova në Maqedoni, le të themi se pritshmëria ishte se si Slloveni, Maqedonia ishte i vetmi vend në ish-Jugosllavi, i cili nuk përjetoi një konflikt të armatosur pas shpërbërjes së Jugosllavisë.

Për fat të keq, kjo erdhi shumë më vonë në vitin 2001, kur është rreth 10 vjet pas, le të themi, pavarësia e Maqedonisë. Por në atë kohë, unë isha, le të themi, më i përgatitur për këto situata. Dhe sigurisht, më dha një përvojë të mirë dhe ishte, edhe pse situata ishte e vështirë, le të themi, për mua personalisht, më dha një përvojë dhe pjekuri të mirë për t'u marrë me këto çështje.

ER: Përveç aspekteve të lidhura me konfliktin dhe aspekteve politike, çfarë ju la përshtypje të konsiderueshme në Maqedoni?

JMPT: Epo, mendoj se njerëzit në përgjithësi, janë shumë, shumë mikpritës, shumë të hapur. Dua të them, në të gjithë etninë, le të themi, dallimet, unë kam qenë gjithmonë shumë i mirëpritur. Ka pasur momente tensionesh, mendoj se ju kam thënë herën e fundit, disa trazira që ndodhën në qendër të Shkupit, disa edhe kërcënime personale që kam marrë, që do të thotë se duhet të jetoja me truproja dhe makina të blinduara.

различни луѓе. Мислам на Албанци, Македонци, и така натаму, и Власи. И ние секогаш имавме одличен тим, одлични односи. И мислам дека оваа мала, да речеме, група која ја започна делегацијата, која е сè уште во новата делегација, е сè уште тука. Го посетив новиот амбасадор сега во септември. Ние бевме колеги, секако, тој е помлад од мене, но имавме многу добар состанок. И прашањето денес е прашањето за ова прашање со Бугарија кое треба да се реши.

ЕР: Општо земено за времето поминато во земјата, што беше предизвик за вас? Во практичен аспект?

ЈМПТ: Па, мислам дека предизвикот, како што реков на почетокот, беше меѓуетничкиот однос, особено поради Универзитетот во Тетово. Ова беше број еден проблем.

Потоа, многу брзо по војната во Косово, да речеме, и нејзините ефекти во Македонија, тогаш започнавме од 2000 година, многу позитивен период, многу конструктивен период, како што реков, во владата на Георгиевски и Џафери, со многу брз напредок во односите со Европската Унија, потпишувањето, преговорите за ДСА на многу брза патека, потпишувањето на ДСА.

И тогаш дојде, да речеме, најголемиот предизвик, мислам дека беше неочекуваното востание кое дојде од Косово, кое траеше речиси последната година од мојот престој во Македонија. За среќа, тоа било решено со Охридскиот договор. И затоа, имав четири и пол години во Македонија, многу интензивни, многу предизвикувачки, со периоди на многу грижи, но исто така и периоди на многу позитивни очекувања и напредок постигнат во односите со Европската Унија.

ЕР: Дали престојот и работата во земјата ве променија на некој начин?

ЈМПТ: Па, мислам дека секое искуство те носи, секогаш учиш од искуството низ кое живееш. Мислам, кога отидов во Скопје како прв амбасадор на Европската комисија, бев релативно млад во тоа време, имав само 40 години. И мислам, имав искуство во минатото, бидејќи дојдов од управување со хуманитарната помош во поранешна Југославија, во Босна и Хрватска веднаш за време на периодот на Дејтонскиот договор. Тоа ми даде добар, да речеме, увид во поранешна Југославија и Западен Балкан, што мислам дека ме подготви за позицијата во Македонија. Иако кога отидов во Македонија, да речеме дека очекувањето беше дека како Словенија, Македонија беше единствената земја во поранешна Југославија, која не доживеа вооружен конфликт по распадот на Југославија.

Por sigurisht, ju e dini, njerëzit që lindin me stereotipe dhe nuk e njohin fqinjin, nuk e dinë dhe jetojnë me fantazmat në mendjen e tyre, dhe sigurisht, ata mund të reagojnë në këtë mënyrë. Por jam i lumtur që të gjitha këto çështje janë shpërbërë. Sigurisht, ka ende vend për më tej, le të themi, të jetojmë së bashku dhe të zgjerojmë më tej bashkëpunimin ndër-etnik. Por mendoj se frika e njërit që merr përsipër gjëra të tjera të tilla, besoj se këto janë një çështje e së kaluarës dhe se uroj që të gjithë njerëzit në Maqedoninë e Veriut të jetojnë në paqe dhe prosperitet dhe se një ditë mund të jenë pjesë e Bashkimit Evropian, që është, Le të themi, një mjet për të trajtuar edhe këto çështje.

ER: Si i shihni gjërat që përparojnë në të ardhmen për vendin tonë?

JMPT: Për...?

ER: Për vendin tonë, për Maqedoninë.

JMPT: Epo, unë mendoj se sfida tjetër është integrimi në Bashkimin Evropian dhe kjo çështje me Bullgarinë po krijon disa tensione. Duhet të them se frika ime, shqetësimi im për momentin lidhet me ndikimin e Rusisë në shumë vende, veçanërisht në vendet, natyrisht, në Ballkan. Kam parasysh në Serbi, gjithashtu në Maqedoni, por më veçanërisht brenda Bashkimit Evropian. Hungaria, Sllovakia, këto janë dy problemet kryesore aktuale në Bashkimin Evropian. Personalisht, ky është këndvështrimi im.

Kjo nuk përmendet në Bashkimin Evropian, por mendoj se kushtetutës së Bashkimit Evropian i mungon mundësia e ngrirjes së anëtarësimit, apo edhe dëbimit të vendeve anëtare, të cilat minojnë, le të themi, stabilitetin dhe vlerat e Bashkimit Evropian. Siç e dini, disa vite më parë, Britania u largua nga Bashkimi Evropian. Kjo është e mundur, por nuk është e mundur sipas kushtetutës aktuale për një shumicë, madje edhe një shumicë prej dy të tretash, ashtu si të gjitha votat në Bashkimin Evropian merren me dy të tretat e shumicës, përveç marrëdhënieve me jashtë dhe gjithashtu integrimit të anëtarëve. Atje, ke nevojë për unanimitet. Pra, nuk është e mundur, le të themi, të dëbohet një anëtar nëse nuk e bën, le të themi, nëse ai është një kërcënim për unitetin dhe për vlerat e Bashkimit Evropian, le të themi. Ata mund të vazhdojnë nga brenda për të krijuar vështirësi, gjë që po ndodh tani me pushtimin rus në Ukrainë. Edhe nëse këto vende janë një pakicë e vogël, krahasuar me numrin e madh të vendeve, dhe veçanërisht në aspektin e kontributeve financiare në Bashkimin Evropian, ato janë marrëse, nuk janë kontribues neto, por mund të shkaktojnë shumë vështirësi. Dhe, sigurisht, zgjerimi i mëtejshëm i Bashkimit Evropian pa trajtuar këtë çështje, sipas këndvështrimit tim personal, është një situatë shumë e rëndë për të ardhmen.

За жал, тоа се случи многу подоцна во 2001 година, кога беше околу 10 години подоцна, да речеме, независноста на Македонија. Но во тоа време, јас бев, да речеме, поподготвен за ваквите ситуации. И секако, тоа ми даде добро искуство и беше, иако ситуацијата беше тешка, да речеме, за мене лично, ми даде добро искуство и зрелост да се справам со овие прашања.

ЕР: Настрана од конфликтните и политичките аспекти, што ви остави значителни впечатоци во Македонија?

ЈМПТ: Па, мислам дека луѓето воопшто, тие се многу, многу добредојдени, многу отворени. Мислам, низ целиот етнички, да речеме, разликите, секогаш бев многу добро примен. Имаше моменти на тензии, мислам дека ви кажав последен пат, некои немири што се случија во центарот на Скопје, некои дури и лични закани кои ги добив, што значеше дека морав да живеам со телохранители и оклопни возила.

Но, се разбира, луѓето кои се родени со стереотипи и не го познаваат соседот, не знаат и живеат со духовите во нивните умови, и секако, тие можат да реагираат на овој начин. Но среќен сум што сите овие прашања се отстранети. Секако, сè уште има простор за понатамошно живеење заедно и понатамошно подобрување на меѓуетничката соработка. Но мислам дека стравовите од еден ќе ги преземе другите работи како тоа, верувам дека ова е прашање од минатото, и дека посакувам сите луѓе во Македонија да можат да живеат во мир и просперитет, и дека еден ден тие можат да бидат дел од Европската Унија, која е, да речеме, алатка за решавање на овие прашања.

ЕР: Како гледате дека работите напредуваат во иднина за нашата земја?

ЈМПТ: За...?

ЕР: За нашата земја, за Македонија.

ЈМПТ: Па, мислам дека следниот предизвик е интеграцијата во Европската Унија, а ова прашање со Бугарија создава некои тензии. Морам да кажам дека мојот страв, мојата загриженост во моментот е поврзана со влијанието на Русија во многу земји, особено земјите, секако, на Балканот. Имам на ум Србија, исто така и во Македонија, но особено во Европската Унија. Унгарија, Словачка, ова се двата моментални главни проблеми во Европската Унија. Лично, ова е моето гледиште.

Ова не е спомнато во Европската Унија, но мислам дека уставот на Европската Унија ја нема можноста за замрзнување на членството,

ER: A ka gjasa që zgjerimi i BE-së do të ndodhë në të ardhmen e afërt?

JMPT: E pra, unë mendoj se procesi është vazhduar, negociatat, përveç me Maqedoninë, për shkak të asaj çështje të veçantë që ne e dimë, dhe do të ketë një kohë kur, duke përmbushur të gjitha kushtet, ato do të integrohen.

Vitin e kaluar, isha në Shqipëri, për shembull, për t'ju dhënë një shembull. Shqipëria po bën përparim mjaft të mirë sa i përket reformave të tyre, sa i përket rritjes së standardeve të jetesës së popullit, por duke folur me qytetarët normalë që takova, disa prej tyre më thanë, po, ne duam të integrojmë Bashkimin Evropian, por jo ende, sepse Bashkimi Evropian ka rregulla shumë strikte, për shembull, Rreth taksimit, e kështu me radhë. Dhe tani për tani, ne jemi të kënaqur me situatën, sepse ka shumë evazion fiskal, shumë ekonomi të zezë. Deri tani, le të themi, edhe nëse ndihen rehat dhe të risiguruar për të qenë pjesë e Bashkimit Evropian, mendoj se disa njerëz ende duan të përfitojnë nga mosqenia anëtare, që lejon të vazhdohet me disa praktika që në Bashkimin Evropian do të jenë të vështira.

ER: Edhe në Maqedoni, disa nga qytetarët mendojnë se ndoshta kjo është një nga arsyet pse elitat tona politike nuk po shtyjnë për më shumë reforma, se qëndrimi jashtë është një lloj pozicioni më i rehatshëm për të qenë, në këto aspekte.

JMPT: Vazhdoni me disa praktika që nuk përfitojnë domosdoshmërisht nga shumica e njerëzve, por mund të përfitojnë interesat e caktuara të disa sektorëve të shoqërisë.

ER: Po. Mirë, faleminderit shumë. Kam mbaruar me pyetjet e mia, dhe mendoj se arritëm të qëndronim deri në gjysmë ore për këtë.

JMPT: Ok.

ER: A ka ndonjë gjë që ju dëshironi të shtoni që unë ndoshta nuk kam pyetur ose unë ju ndërpreva apo ndonjë gjë?

JMPT: Jo, dua vetëm të uroj një të ardhme të mirë për Maqedoninë, për të gjithë njerëzit në Maqedoni dhe që ju të jetoni në paqe dhe prosperitet dhe që unë të vazhdoj të vij herë pas here në Maqedoni dhe të vizitoj vendin dhe miqtë. Dhe ju uroj personalisht edhe fat të mbarë, të ardhme të mbarë, dhe më lejoni të di se çfarë do të bëhet me këto intervista. A do të shkruash një libër, apo cili është qëllimi pikërisht i këtij ushtrimi?

па дури и исклучување на земјите-членки, што ја поткопува, да речеме, стабилноста и вредностите на Европската Унија. Како што знаете, пред неколку години, Британија ја напушти Европската Унија. Тоа е можно, но не е можно според сегашниот устав за мнозинство, дури и две-третинско мнозинство, како што сите гласови во Европската Унија се земени со две-третинско мнозинство, освен надворешните односи и интеграцијата на членките. Таму, ви треба едногласност. Значи, не е можно, да речеме, да се исклучи член ако тој не го прави тоа, да речеме, ако тој е закана за единството и, да речеме, вредностите на Европската Унија. Тие можат да продолжат од внатре да создаваат тешкотии, што се случува сега со руската инвазија во Украина. Дури и ако овие земји се мало малцинство, во споредба со големиот број земји, а особено во однос на финансиските придонеси во Европската Унија, тие се приматели, тие не се нето придонесувачи, но можат да предизвикаат многу тешкотии. И, секако, понатамошното проширување на Европската Унија без решавање на ова прашање, според моето лично гледиште, е многу сериозна ситуација за иднината.

ЕР: Дали е веројатно проширувањето на ЕУ да се случи во блиска иднина?

ЈМПТ: Па, мислам дека процесот е продолжен, преговорите, освен со Македонија, поради тоа конкретно прашање што го знаеме, и ќе дојде време кога, исполнувајќи ги сите услови, тие ќе бидат интегрирани.

Минатата година бев во Албанија, на пример, за да ви дам пример. Албанија прави доста добар напредок во однос на нивните реформи, во однос на подигањето на животниот стандард на луѓето, но зборувајќи со нормални граѓани кои ги запознав, некои од нив ми рекоа, да, ние сакаме да ја интегрираме Европската Унија, но не сеуште бидејќи Европската Унија има многу строги правила, на пример, за оданочување, и така натаму. И засега, ние сме задоволни со ситуацијата, бидејќи има многу даночно затајување, многу црна економија, и досега, да речеме, дури и ако се чувствуваат удобно и сигурни да бидат дел од Европската Унија, мислам дека некои луѓе сè уште сакаат да ги искористат предностите на тоа што не се членови, тоа овозможува да се продолжи со некои практики кои во Европската Унија ќе бидат тешки.

ЕР: Дури и во Македонија, некои од граѓаните сметаат дека можеби тоа е една од причините зошто нашите политички елити не се залагаат за повеќе реформи.

ЈМПТ: Продолжите со одредени практики кои не мора да

ER: Faleminderit shumë. Po, do të jetë një libër me këto intervista që kemi bërë, por ato do të jenë gjithashtu pjesë e faqes sonë të internetit dhe gjithashtu arkivit që kemi me tregime live të fokusuara në vitin 2001. Faleminderit.

JMPT: Në delegacionin e BE-së, ju mund të kontaktoni departamentin e tyre të informacionit. Ata do të kenë patjetër foto, intervista, e kështu me radhë nga koha ime në Maqedoni. Ju mund të kontaktoni Natasha. Mendoj se mbiemri i saj është Dushevska. Nuk jam i sigurt.

ER: Në rregull. Është e mundur që ne e kemi takuar atë në të kaluarën. Po.

JMPT: Ok.

ER: Faleminderit.

имаат корист за мнозинството од луѓето, но може да имаат корист од интересите на некои сектори на општеството.

ЕР: Да. Добро, многу ви благодарам. Завршив со моите прашања и мислам дека успевме да се држиме до половина час за ова.

ЈМПТ: Во ред.

ЕР: Има ли нешто што би сакал да додадеш, што можеби не го прашав или не те прекинав или слично?

ЈМПТ: Не, само сакам да посакам добра иднина на Македонија, на сите луѓе во Македонија, и да живеете во мир и просперитет, и да продолжам да доаѓам во Македонија од време на време и да ја посетам земјата и пријателите. И ви посакувам лично среќа, добра иднина, и кажи ми што ќе се направи со овие интервјуа. Дали ќе напишете книга, или која е целта на оваа вежба?

ЕР: Многу ви благодарам. Да, тоа ќе биде книга со овие интервјуа кои ги направивме, но тие исто така ќе бидат дел од нашата веб-страница и исто така архивата што ја имаме со приказни во живо фокусирани на 2001 година. Благодарам.

ЈМПТ: Во делегацијата на ЕУ, можете да го контактирате нивниот оддел за информации. Тие сигурно ќе имаат слики, интервјуа и така натаму од моето време во Македонија. Можете да ја контактирате Наташа. Мислам дека нејзиното презиме е Душевска. Не сум сигурен.

ЕР: Добро. Можно е да сме ја сретнале во минатото. Да.

ЈМПТ: Во ред.

ЕР: Благодарам.

Ivana Franoviq dhe Nenad Vukosavljeviq

Ивана Франовиќ и Ненад Вукосављевиќ

BORO KITANOSKI: Sot do të bisedojmë me Nenad Vukosavljević dhe Ivana Franoviç, të cilët janë aktivistë për paqe për një kohë të gjatë nga Qendra për Veprim Joviolent, CNA, Beograd dhe Sarajevë. Pra, Nenad dhe Ivana, mund të prezantoheni me ne dhe të na tregoni pak më shumë për veten tuaj?

IVANA FRANOVIQ: Përshëndetje, unë jam Ivana Franoviq, aktiviste e paqes nga Beogradi. Kam qenë me Qendrën për Veprim Jo të Dhunshëm që nga viti 1998-1999,.. Për një kohë të gjatë. Para kësaj, unë isha student, aktivist dhe, si të thuash, në luftën kundër regjimit të Millosheviçit. Dhe tani lufta vazhdon me disa regjime të tjera. Kam jetuar në Sarajevë për një kohë dhe kam qenë në zyrën e Sarajevës të Qendrës për Veprim Jo të Dhunshëm. Pastaj, pas disa vitesh, u ktheva në Beograd. Punoj me njerëz nga ish-Jugosllavia për ndërtimin e paqes, përballjen me të kaluarën, pajtimin e kështu me radhë... Për një jetë më të mirë për të gjithë ne.

NENAD VUKOSAVLJEVIĆ: Unë në SFRY refuzova të shërbeja në ushtri në kohën e duhur, kështu që u largova nga SFRY para se të fillonte lufta. Por kjo përvojë ishte një përvojë që ndryshoi jetën për mua, ajo luftë në ushtri. Kur filloi lufta në Kroaci dhe Bosnje, isha në Gjermani. Kështu që u përfshiva në organizata të ndryshme, por kisha dëshirë të kthehesha në shtëpi dhe të bëja diçka të mirë. Doja të përfshihesha në kapërcimin e atyre padrejtësive dhe urrejtjes që ekzistonin. Sepse nuk mund të kthehesha në Beograd, nga jam, për shkak të regjimit të Millosheviçit, sepse më kërkonin, shkova në Sarajevë në vitin 1997 me mbështetjen e organizatës gjermane Kurve Wustrow dhe fillova punën time të paqes atje, domethënë, filloi atje Qendra për Veprim Joviolent, e cila katër vjet më vonë hapi një zyrë në Beograd, Kështu që i kemi në Sarajevë dhe në Beograd, dhe një vit më vonë, në vitin 2002, gjashtë muaj para vrasjes së Gjingjiqit, u ktheva në Beograd, duke besuar se po kthehesha në një vend të ndryshuar. Edhe sot e kësaj dite, punoj në Qendrën për Veprim Jo të Dhunshëm si aktivist, por paguaj me kohë të plotë. Kur e nisa këtë, as nuk doja dhe as prisja që 25 vjet më vonë do ta bëja ende, por ky, për fat të keq, është realiteti.

BK: Pra, praktikisht 25 vjet në aktivizëm paqeje.

NV: Dhe më shumë, po, 30 nëse numëroj ato në Gjermani, gjatë luftës. Asistimi i grupeve të refugjatëve, këshillimi dhe mbështetja e grupeve të të drejtave të njeriut që punojnë në Kroaci dhe Kosovë, etj. Pastaj Serbia.

BK: Ju ishit të dy së bashku në nëntor dhe dhjetor 2000. Pothuajse menjëherë para luftës. Nëse e kuptoja mirë, atëherë ti ishe ende në

БОРО КИТАНОСКИ: Денес ќе разговараме со Ненад Вукосављевиќ и Ивана Франовиќ, кои се долгогодишни мировни активисти од Центарот за ненасилна акција, ЦНА, Белград и Сараево. Па, Ненад и Ивана, здраво, може ли да ни се претставите и да ни кажете нешто повеќе за себе?

ИВАНА ФРАНОВИЌ: Здраво, јас сум Ивана Франовиќ, мировна активистка од Белград. Во Центарот за ненасилна акција сум од 1998/99 година,.. долго време. Пред тоа, бев студентка, активистка и, така да се каже, во борбата против режимот на Милошевиќ. А сега борбата продолжува со некои други режими. Живеев во Сараево едно време и бев во Сараевската канцеларија на Центарот за ненасилна акција. Потоа, по неколку години, се вратив во Белград. Работам со луѓе од просторите на поранешна Југославија на изградба на мир, соочување со минатото, помирување и така... За подобар живот на сите нас.

НЕНАД ВУКОСАВЉЕВИЌ: Јас во СФРЈ одбив да служам војска своевремено, така да јас заминав од СФРЈ пред да почне војната. Но тоа искуство беше животно форматирање за мене, таа борба во војската. Кога започна војната во Хрватска и Босна, бев во Германија. Таму се ангажирав во различни организации, но имав желба да се вратам дома и да направам нешто добро. Сакав да се ангажирам во надминување на тие неправда и омразата кои постоеја. Бидејќи не можев да се вратам во Белград, од каде што и сум, поради режимот на Милошевиќ, бидејќи ме бараа, отидов во Сараево во 1997 година со поддршка на германската организација Курве Вустров и ја почнав својата мировна работа таму, поточно, Центарот за ненасилна акција започна таму, кој четири години подоцна отвори и канцеларија во Белград, така што ги имаме во Сараево и во Белград, а една година подоцна, во 2002 година, шест месеци пред убиството на Ѓинѓиќ, и јас се вратив во Белград, верувајќи дека се враќам во една променета земја. До ден денес, работам во Центарот за ненасилна акција како активист, но платен со полно работно време. Кога го започнував ова ниту сакав, ниту очекував дека 25 години подоцна ќе сè уште го правам тоа, но тоа, за жал, е реалноста.

БК: Значи, практично 25 години во мировен активизам.

НВ: Па и повеќе, да, 30 ако ги сметам и оние во Германија, за време на војната. Помагање на групите бегалци, советување и поддржување на групи за човекови права кои работеа во Хрватска и Косово, итн. Тогаш Србија.

БК: вие двајцата бевте заедно во Македонија во ноември и

Bosnje, apo jo? Ju erdhët në Beograd më vonë. Cila ishte arsyeja e ardhjes në Maqedoni dhe ku ishit ju?

NV: Që nga themelimi i Qendrës për Veprim Jo të Dhunshëm, ne kemi dashur të punojmë me njerëz nga e gjithë ish-Jugosllavia. Kjo përfshinte Kosovën dhe Maqedoninë dhe Kroacinë, Malin e Zi, Bosnjën dhe Serbinë. Vetëm se kemi zyra në Sarajevë dhe Beograd nuk do të thotë se nuk punojmë... Në fakt, ne jemi duke punuar në të gjithë këtë hapësirë dhe grupi i njerëzve që janë në qendër janë nga anë të ndryshme. Ne kemi një rrjet të gjerë bashkëpuntorësh që janë shumë pranë nesh dhe që i përjetoj jo vetëm si kolegë dhe shokë, por, të paktën, si bashkëvendas, për të mos thënë familjarë, sepse kur punon me njerëz për një kohë kaq të gjatë dhe kalon nëpër kaq shumë situata të vështira, atëherë nuk është thjesht një marrëdhënie kolegjiale apo miqësore, por pak më shumë se kaq. Dhe kemi kaluar shumë gjëra. Për t'iu përgjigjur pyetjes suaj, erdhëm në Maqedoni për të parë se me kë mund të punonim. Dëshira jonë ishte të thellonim kontaktet, të njiheshim me situatën atje dhe të bënim një plan për veten tonë se si mund të kontribuonim në ndërtimin e paqes në Maqedoni si pjesë e ish-Jugosllavisë. Dhe ka qenë në mendjen tonë gjatë gjithë kohës se lidhja ndërkufitare është diçka nga e cila të gjithë mund të përfitojmë. Kjo do të thotë se është absolutisht e nevojshme që ne të mos mbyllemi në kufijtë tanë kombëtarë të krijuar nga shpërbërja e Jugosllavisë, por t'i kapërcejmë dhe çmontojmë ato dhe t'i inkurajojmë njerëzit të bashkëpunojnë dhe të punojnë së bashku për mundësinë e paqes pavarësisht dhe nëpërmjet tyre.

NËSE: Në atë moment, tashmë po mendonim të hapnim një zyrë tjetër. Në atë kohë, ne kishim vetëm një zyrë në Sarajevë. E shqyrtuam mundësinë që të kemi zyrën tonë në Maqedoni. Ishte thjesht një ide në atë kohë, vetëm një ëndërr. Por përfundimisht ajo që na duhej ishte të vendosnim më shumë kontakte me njerëzit aktivë në Maqedoni dhe të dëgjonim prej tyre se çfarë po ndodhte atje. Sepse lajmi ishte shumë pikant.

NV: Në fakt, kur ju përmendët këtë, tani kujtoj se plani për atë udhëtim historik dhe vizitë në Maqedoni, që zgjati një muaj, u bë para se të ndodhte ndryshimi i regjimit në Beograd. Dhe kështu, duke pritur që ne ta zbatojmë, ndodhi që Serbia u çlirua...

NËSE: Ndodhi më 5 tetor.

NV: ... Pra, për të krijuar një opsion që nuk ekzistonte më parë, që është hapja e një zyre në Beograd.

BK: Në atë kohë, të gjithë ata që ishin në Maqedoni kishin shumë frikë nga luftërat e shpërbërjes së Jugosllavisë, por ata shpresonin se ne do të iknim pa një konflikt të madh të brendshëm. Udhëheqja

декември 2000 година. Практично непосредно пред војната. Ако сфатив добро, тогаш бевте се уште во Босна, нели? Во Белград дојдовте покасно. Кој беше поводот за тоа доаѓање во Македонија и на кои се места бевте?

НВ: Уште од основањето на Центарот за ненасилна акција, ние сакавме да работиме со луѓе од цела поранешна Југославија. Тоа ги вклучуваше Косово и Македонија и Хрватска, Црна Гора, Босна и Србија. Тоа што имаме канцеларии во Сараево и Белград не значи дека не работиме... Всушност, ние работиме на целиот овој простор и групата на луѓе кои се во центарот се од различни страни. Имаме широка мрежа на соработници кои ни се вредносно многу блиски и кои ги доживувам не само како колеги и соборци, туку, во најмала рака земјаци, да не кажам семејство, бидејќи кога работиш со луѓе толку долго време и поминуваш низ толку многу тешки ситуации, тогаш тоа не е само колегијален или пријателски однос, туку малку повеќе од тоа. И поминавме низ многу. Да одговорам на твоето прашање, ние дојдовме во Македонија за да видиме со кого можеме да работиме. Желбата ни беше да ги продлабочиме контактите, да се запознаеме со ситуацијата таму и да направиме план за себе, како ние би можеле да придонесеме во изградбата на мир во Македонија како дел од поранешна Југославија. И цело време ни беше во глава тоа дека прекуграничното поврзување е нешто од што сите ние можеме само да профитираме. Ова значи дека апсолутно е неопходно за нас да не се затвораме во нашите национални граници создадени со распадот на Југославија, туку да ги надминеме и да ги демонтираме и да ги охрабруваме луѓето да соработуваат и да работат заедно на можноста за мир и покрај и преку нив.

ИФ: Во тој момент, ние веќе размислувавме за отварање на друга канцеларија. Во тоа време имавме само канцеларија во Сараево. Разгледавме можност да имаме наша канцеларија во Македонија. Тоа беше само идеја во тоа време, само сон. Но дефинитивно тоа што ни требаше беше да воспоставиме повеќе контакти со луѓето активни во самата Македонија и да слушнеме од нив што се случува таму. Бидејќи вестите беа многу шкрти.

НВ: Всушност, кога го спомна тоа, сега се присетувам дека планот за тој историски пат и посета на Македонија, кој траеше еден месец, беше направен пред да се случи промената на режимот во Белград. И така, чекајќи да го спроведеме, се случи Србија да биде ослободена...

ИФ: Се случи 5 октомври.

НВ: ... Така да се створи опција, која претходно не постоеше, а тоа е можност да се отвори канцеларија во Белград.

politike në Maqedoni madje e cilësoi vendin si një "Oaz paqeje". Si të dukej Pakistani? Nenadi e përmendi, ne donim të vinim këtu për të gjetur kontakte për punën e ndërtimit të paqes, a e ndienin njerëzit këtu nevojën për një punë të tillë?

NV: Tashmë kemi pasur disa kontakte më parë. Maqedonia nuk ishte e huaj për ne. Njihnim disa nga njerëzit me të cilët folëm. Disa nga njerëzit nga Maqedonia ishin në trajnimet që organizuam. Ne e dinim se situata atje nuk ishte aq rozë sa politikanët e bënë atë të jetë. Na dukej sikur pak e ngulja kokën në rërë, si një struc, do të ngulja kokën në rërë dhe gjithçka ishte në rregull. Ne donim të zbulonim vetë se cila ishte situata reale dhe sa më shumë që të ishte e mundur, sigurisht, brenda një muaji, brenda një kohe të shkurtër, por edhe nga biseda direkt me njerëzit, për të ndjerë atë atmosferë, për të biseduar me njerëz të ndryshëm. Ishim të vendosur në Shkup, por vizituam Tetovën, Gostivarin, Prilepin, Manastirin, Ohrin dhe Gostivarin. Nuk mendoj se kemi qenë diku tjetër. Biseduam me një tufë njerëzish në të gjitha ato qytete që kryesisht ose ishin të angazhuar në OJQ të llojeve të ndryshme ose disa kontakte që bëmë gjatë rrugës, disa ishin mësues ose diçka e tillë, ose në universitet...

NËSE: ... Media e dobët. Kur mendoj për atë qëndrim në Maqedoni, ajo që është ende përshtypja ime kryesore pas kaq shumë vitesh është se në fakt ishim pak, nuk di si ta them,.. Ishte ndryshe. Nga njëra anë, ishim shumë mikpritës dhe ndiheshim mirë me njerëzit atje dhe nga ana tjetër, ishte ftohtë,.. Tmerrësisht e sikletshme. Nuk do ta quaja frikë, por ne thjesht e kuptuam ndjenjën se gjërat nuk ishin aspak në rregull. Sepse kushdo që pyesim për marrëdhëniet ndëretnike, na takon një mohim i problemit. Ne nuk kemi succubisms etnike, ne kemi vetëm një problem ekonomik.

NV: Dhe çdo gjë që po shohim tregon një ndarje të plotë në komunitet.

Nëse: Saktësisht.

NW: Që jetojnë pranë njëri-tjetrit, sikur të mos kishte prekje,.. Fjalë për fjalë tronditëse. Nuk ishte e panjohur për ne, dua të them, kemi ardhur nga Bosnja, e dimë si funksionojnë gjërat, si duken, por ishte tronditëse të shihje deri në ç'masë u mohua problemi. E cila është e dukshme.

NËSE: Sigurisht, ne nuk e dinim se lufta do të shpërthente vetëm disa muaj më vonë, por vumë re disa gjëra që nuk ishin aspak të mira, nuk ishin lajme të mira. Për shembull, si ishim vendosur në Shkup dhe pastaj keni një kishë atje, keni një xhami dhe çdo mëngjes i dëgjoni duke

БК: Во тој период, сите кои беа во Македонија се плашеа многу од војните при распадот на Југославија, но се надеваа дека ќе се извлечеме без поголем внатрешен судир. Политичкото раководство во Македонија дури и ја брендираше земјата како „Оаза на мирот“. Како ви изгледаше Македонија вам? Ненад спомна, сакавме да дојдеме таму да најдеме контакти за работа на изградба на мир, чувствуваа ли луѓето овде потреба за таква работа?

НВ: Ние веќе имавме некои контакти претходно. Македонија не беше непозната за нас. Знаевме некои од луѓето со кои разговаравме. Некои од луѓето од Македонија беа на тренинзите кои ги организиравме. Знаевме дека ситуацијата таму не е толку розова како што политичарите ја претставуваа. Нам ни делуваше тоа како малку забивање на главата во песок, како ној, ќе ја забијам главата во песок и се е во ред. Сакавме од прва рака да дознаеме каква е вистинската ситуација и колку е можно, секако, за еден месец, за кратко време, но исто така и од директен разговор со луѓето, да ја почувствуваме таа атмосфера, да разговараме со различни луѓе. Ние бевме лоцирани во Скопје, но ги посетивме Тетово, Гостивар, Прилеп, Битола, Охрид и Дебар. Мислам дека не сме биле никаде на друго место. Зборувавме со еден куп луѓе во сите тие градови кои беа воглавно или ангажирани во невладини организации од различни видови или некои контакти кои ги направивме по пат, некои беа наставници или нешто слично, или на универзитетот...

ИФ: ...слабо медиуми. Кога се сеќавам на тој престој во Македонија, она што ми е главен впечаток сè уште и по толку години е дека ние бевме всушност малку, не знам како да го кажам,.. Беше различно. Од една страна, ние бевме многу добредојдени и ни беше добро со луѓето таму, а од друга страна, беше студено,.. ужасно непријатно. Не би го нарекла тоа страв, но просто го препознавме чувството дека работите воопшто не се во ред. Бидејќи кој и да прашаме за меѓуетничките односи, ние се сретнуваме со негација на проблемот. Ние немаме етнички сукуби, ние имаме само економски проблем.

НВ: А сè што гледаме укажува на целосна поделба во заедницата.

ИФ: Баш така.

НВ: Дека живеат едни покрај други, како да нема допирни,.. буквално шокантно. Не ни беше тоа непознато нам, мислам, дојдовме од Босна, знаеме како работите функционираат, како изгледаат, но ова беше шокантно да се види до кој степен се негира постоењето на проблемот. Кој е очигледен.

ИФ: Секако, не знаевме дека војната ќе избувне само неколку

bërtitur. Ne e dimë këtë nga Bosnja. Por ky nuk është tingulli normal i një kishe apo xhamie, por një sistem i shëndoshë, zhurmë serioze dhe një ngjyrim. Dhe pastaj pyetëm disa njerëz për këtë, nëse e vunë re, dhe si, "Oh mirë, kjo është një modë e re tani." Epo, nuk do të thosha se është "modë", për mua është diçka më e frikshme se "moda e re". Gjëja tjetër është mënyra se si tingëllojnë lajmet. E kuptoj anglishten, nuk e kuptoj shqip, marr një fjalë, por tonin me të cilin shpaloset lajmi, duket se mbart një mesazh tjetër. Do ta krahasoja me lajmet e luftës. Po, nuk e di, me të vërtetë. Ishte e sikletshme t'u tregoje njerëzve, njerëzve, ju keni një lloj problemi këtu. Jo se duam t'i njohim të gjitha këto, por ka një problem këtu.

NV: Ishte shumë e qartë se vendet e takimit për njerëz nga komunitete të ndryshme ishin shumë të vogla, ishte kaq e përcaktuar mirë, është më mirë të mos takohemi fare dhe se mohimi i frikës së të tjerëve ishte ajo që na lëndoi dhe na goditi rëndë. Dua të them, ne biseduam me njerëz të të dyja palëve me njëfarë potenciali për t'i njohur dhe për t'u empatizuar me të gjithë ata. Ajo hapësirë ishte shumë e vogël. Në fakt, ishte shumë e rrallë të gjeje këdo që fliste me mirëkuptim për pikëpamjet e "palës tjetër". Ose edhe mendo se nga vjen ky qëndrim.

BK: Ju gjithashtu keni shkruar një raport pas atij udhëtimi. E shikova, u publikua në faqen e internetit të CNA-së, dhe në të flet për këto gjëra, për ndarjen që ekziston në Maqedoni. Edhe për ndarjet në skenën e aktivistëve, sektorin e OJQ-ve dhe se si secili po mbron axhendën e vet që nuk ka të bëjë fare me tjetrën. Ndarja përgjatë vijave etnike edhe në qarqet aktiviste. Mezi po pres këtë, pak mungesë dialogu.

NV: Po. Ajo që kemi dëgjuar shumë shpesh është: ne po luftojmë për ose po kujdesemi për disa të drejta të komunitetit tonë. Ne jemi vetëm një organizatë që përfaqëson respektimin e të drejtave të njeriut. Por për mendimin tim, ju nuk mund të jeni një organizatë e të drejtave të njeriut. Nëse qëndroni për të drejtat e vetëm një grupi, sepse të gjithë jemi njerëz. Thjesht, nëse vizatoni një vijë dhe thoni, nuk më interesojnë aspak të drejtat e tyre, në mënyrë implicite apo eksplicite, atëherë kjo është jashtëzakonisht e diskutueshme për mua. Çfarë lloj organizate të të drejtave të njeriut jeni nëse nuk ju interesojnë të drejtat e të tjerëve? Ju doni vetëm tuajën, qoftë maqedonasit apo shqiptarët apo disa të tjerë, kjo nuk ka rëndësi në fund. Kjo është ajo që pamë, që ishte një zhgënjim i madh për mua. Ne patëm një skenë të mrekullueshme, si të thuash, të pasur të organizatave të të drejtave të njeriut në Kosovë. Para luftës, e cila dokumentoi me shumë zell shkeljet e të drejtave nga policia

месеци подоцна, но забележавме неколку работи кои воопшто не беа добри, не беа добра вест. На пример, како бевме сместени во Скопје и потоа имате црква таму, имате џамија и секое утро ги слушате како се прегласуваат. Ова го знаеме од Босна. Но, ова не е нормален звук на црква или џамија, туку озвучување, сериозна бучава и надгласување. И потоа прашавме неколку луѓе за тоа, дали го забележуваат, и као, „ма добро, тоа е сега некоја нова мода“. Па, не би рекла дека е „мода“, мене ми е тоа нешто пострашно од „нова мода“. Следното нешто е начинот на кој звучат вестите. Јас разбирам македонски, не разбирам албански, фаќам по некој збор, но тонот со кој се одвиваат вестите, како да носи поинаква порака. Јас тоа би го споредила со воените вести. Да, не знам, навистина. Беше непријатно да им кажеш на луѓето, луѓе, вие овде имате некаков проблем. Не дека ние сакаме да препознаеме се тоа, но овде има некој проблем.

НВ: Беше многу очигледно дека местата за средби на луѓе од различни заедници беа многу мали. Тоа беше толку фино разграничено, најдобро е да не се среќаваат воопшто. И тоа негирање на стравовите на другите беше она што некако нѐ заболе и ни падна тешко. Мислам, зборувавме со луѓе од двете страни со некој потенцијал да препознаеме и да сочувствуваме со сите нив. Додека меѓу нив, тој простор беше многу мал. Всушност, беше голема реткост да се најде некој кој би зборувал со разбирање за погледите на „другата страна“. Или воопшто да размислува за тоа од каде доаѓа таквиот став.

БК: Вие напишавте и еден извештај после тоа патување. Го разгледував, објавен е на сајтот на ЦНА, и во него зборувате за овие работи, за таа поделеност која што постои во Македонија. Чак и за поделеноста во активистичката сцена, невладин сектор, и еден поглед како секоја од нив да застапува своја агенда која нема допир со другата. Поделеност по етничка линија дури и во активистичките кругови. Се надоврзувам на ова, некое отсуство на дијалог.

НВ: Да. Она што можеше да се слушне многу често е: ние се бориме или се грижиме за одредени права на нашата заедница. Ние сме само организација која се залага за почитување на човекови права. Но, по мене, не можеш да бидеш организација за човекови права ако се залагаш за правата само на една група. Бидејќи сите сме луѓе, просто, ако повлечеш граница и кажеш, за нивните права јас воопшто не се грижам, имплицитно или експлицитно, тогаш ми е тоа мене крајно спорно. Што за организација за човекови права сте вие ако не ви е грижа за правата на другите? Туку го сакаш само своето,

serbe, institucionet dhe gjithçka tjetër. Për shqiptarët. Në momentin që raporti i fuqisë ndryshoi, ata nuk bënë asgjë më shumë. Këto nuk janë organizata të të drejtave të njeriut. Ata mbrojtën të drejtat kolektive të shqiptarëve. Nuk po them se është e paligjshme. Ishte absolutisht e ligjshme në atë pikë. Por zhgënjimi im erdhi në një kohë kur disa komunitete të tjera, jo vetëm serbët dhe romët, u kërcënuan, ajo punë nuk vazhdoi. Kemi parë ngjashmëri të ngjashme në Maqedoni. Më kujtoi Kosovën. Nuk mund të merresh vetëm me "komunitetin tënd", kushdo që të jetë dhe të flasësh për të drejtat e njeriut.

NËSE: Do të thosha se nuk është domosdoshmërisht që njerëzit nuk janë të interesuar për të tjerët, por sikur të jetë puna e dikujt tjetër. Pra, nëse jam aktiv në të drejtat e njeriut, punoj në komunitetin tim, sepse aty kam njohuri, dhe nuk e ftoj atje, dhe është dikush tjetër që të merret me të. Nuk ka vetëdije se kjo është me të vërtetë një shoqëri. Ajo është e ndarë në një masë të tillë që edhe të drejtat e njeriut janë të ndara.

BK: Në raportin e publikuar në janar të vitit 2001 për atë udhëtim, ju shkruani për problemin e një numri të madh shqiptarësh, ju përmendni 120 mijë, të cilët pas shpërbërjes së Jugosllavisë nuk morën shtetësinë maqedonase. Ky informacion shpesh ishte subjekt i debateve të ndryshme politike këtu në Maqedoni në vitet që pasuan, dhe ai është i pranishëm sot, përmes keqinformimit, ndonjëherë edhe lajmeve të rreme, Ai shfaqet përmes krizave të ndryshme si një temë e madhe. Më vonë këtyre njerëzve iu dha shtetësia, megjithatë, tani po abuzohet. A folën shqiptarët për këtë atëherë? Njerëzit që takuat këtu.

NËSE: Sapo e morëm atë informacion nga shqiptarët, nuk e kishim para se të vinim në Maqedoni.

NV: Këto janë referenca që kemi marrë nga shumë njerëz, që i kemi regjistruar si informacion që kemi marrë, nuk kemi pasur një mënyrë për të verifikuar.

BK: Dhe maqedonasit, maqedonasit etnikë, që u takuat në Maqedoni për këtë temë?

NËSE: Ne nuk morëm prej tyre këtë lloj informacioni dhe as nuk treguan se dinin diçka për këtë.

NV: Nëse e mbaj mend mirë, ishte relativisht e zakonshme që bëhej fjalë për numra të ekzagjeruar... Por kjo është një histori mjaft e zakonshme për mua, me numrat që duhet të kesh gjithmonë kujdes. Nëse merrni një numër të caktuar nga një burim i caktuar, nëse jeni duke e transmetuar atë, duhet të thoni se është nga ky burim. Tani nuk

дали Македонци или Албанци или некои трети, не е ни битно во крајна линија. Тоа е она што ние го видовме, што ми беше големо разочарување. Имавме прекрасна, така да се каже, богата сцена на организации за човекови права во Косово. Пред војната. Кои многу вредно ги документираа кршењата на правата од страна на српската полиција, институциите и сè друго. Кон Албанците. Оној момент кога односот на моќ се промени, тие ништо повеќе не правеа. Тоа не се организации за човекови права. Тие се залагале за колективните права на Албанците. Не велам дека е нелегитимно. Тоа беше апсолутно легитимно во тој момент. Но, моето разочарување дојде во моментот кога некои други заедници, не само Србите и Ромите, беа загрозени, таа работа не веќе не продолжи. Таа сличност ја забележавме во Македонија. Тоа ме потсети на Косово. Не можеш да се бавиш само со „својата заедница“, која и да е. И да зборуваш за човековите права.

ИФ: Јас би рекла дека не е неопходно дека луѓето не се заинтересирани за другите, туку како да е тоа работа на некој друг. Значи, ако сум активен во човековите права, јас работам во мојата заедница, бидејќи тука имам познавања, а она таму не го позвам баш, и има некој друг да се занимава со тоа. Не постои свест дека тоа е всушност едно општество. Туку е поделено до таа мера што дури и човековите права се поделени.

БК: Во извештајот објавен во јануари 2001.за тоа патување, пишувате за проблемот на голем број Албанци, спомнувате 120.000, кои по распадот на Југославија не добија македонски државјанства. Овој податок често и во годините кои следуваа често беше тема на разни политички дебати овде во Македонија, и ден денес е присутен, низ дезинформации, некогаш чак и лажни вести, Се појавува низ разни кризи како голема тема. Покасно тие луѓе добија државјанства, меѓутоа, сега се злоупотребува. Зборуваа ли Албанците тогаш за тоа? Луѓето кои ги сретнавте овде.

ИФ: Ние токму и од Албанците ја добивме таа информација, не располагавме со неа пред да дојдеме во Македонија.

НВ: Тоа се наводи кои ги добивме од повеќе луѓе, кои ние ги регистриравме како информации кои сме ги добиле, немавме начин да ја провериме.

БК: А Македонците, етничките Македонци, кои ги сретнавте во Македонија за оваа тема?

ИФ: Ние не добивме такви информации од нив, ниту пак покажаа дека знаат нешто за тоа.

mbaj mend nëse kemi bërë një gabim, kështu që nuk e kemi listuar në raportin tonë...

BK: Jo, nuk e kishe gabim, mendoj se edhe më shumë ishin në fund. Nuk e kishe gabim me numrat. Mezi po pres gjithë atë atmosferë të botëve paralele. Çështjet që janë të rëndësishme për njërën palë shpërfillen nga tjetra. Dhe kjo vazhdoi për një kohë të gjatë, dhe ju e përmendët shumë herët, që para 2.000 vjetësh, ju ishit të dukshëm.

NV: po. Për mua, ajo histori për numrat është gjithmonë pak e pavend. Pra, në rregull, çfarë do të thotë kjo tani? Dikush do të më thotë, nuk ishin 120,000, ata po gënjenin, po ekzagjeronin, ishin, nuk e di, 30,000. Në rregull. Pra janë vetëm 30,000, kështu që ne mund ta injorojmë këtë. Dua të them, çfarë do të thotë kjo "vetëm" për ty? Ka një problem të dukshëm. Duhet të kuptojmë se sa njerëz u prekën vërtet nga ky problem. Nuk mund ta bëj këtë. Por, Po e mohon problemin me atë që po thua, kështu që nuk është aq i madh. Kjo është gjysma e sasisë. Dhe ju jeni ende duke folur për dhjetëra mijëra njerëz që janë prekur. Qëndro pak i qetë. Pra, mungesa e solidaritetit, dhembshuria me njerëzit. E pra, vendoseni veten në atë pozitë, për hir të Zotit. Ti je diku dhe dikush të ka shkruar, dhe ti jeton këtu, përshëndetje. Brenda natës, humbet të drejtat e tua. Dua të them, është vendi yt dhe po ndodh në të, dhe ty nuk të intereson. Sepse nuk janë 120, por nuk e di sa, gjoja. Çfarë rëndësie ka nëse janë 120,000 apo 120 njerëz? Mendoj se ky është një problem që duhet zgjidhur. Por ne nuk e dëgjuam këtë. Në fakt, shumë shpesh ky hap nuk na vjen. E di, historia ishte se cilat ishin shifrat, cilat ishin përqindjet. Kjo dhembshuri njerëzore në anën tjetër të kufirit ishte lënë në hije, do të thosha. Nuk mund të them se nuk ekzistonte fare, por gjithmonë kishte ndonjë shpjegim, njëfarë relativizimi: por ata... Ata thonë se tani janë të frikësuar... E pra, ata ndoshta janë të frikësuar. Ju mund të mendoni se ata nuk kanë arsye për të qenë të frikësuar, por pse njerëzit do të thonë se janë të frikësuar nëse nuk janë? Dua të them, kemi dëgjuar nga maqedonasit se kanë frikë se do të humbasin vendin e tyre.

NËSE: Por po, por: "Ne nuk kemi një konflikt etnik, vetëm ekonomik. Po të ishte ekonomike, çdo gjë do të ishte në rregull."

BK: Në raportin që thoni ju, ka një citim që më pëlqeu. Ai thotë: "Një diskriminim i tillë i ashpër ka të ngjarë të ketë për qëllim reduktimin e ndikimit politik të shqiptarëve që jetojnë në Maqedoni, por gjithashtu krijon një terren pjellor për ekstremizmin politik." Dhe unë nuk mendoj se shumë njerëz e panë atë në këtë mënyrë, në atë kohë.

НВ: Ако добро се сеќавам, беше релативно често да е многу веројатно тоа прашање на претерани броеви... Но, тоа ми е сосема вообичаена приказна, со бројките треба секогаш да се биде внимателен. Ако добиете одреден број од одреден извор, ако го пренесувате, морате да кажете дека е од тој извор. Сега не се сеќавам дали направивме грешка, па не сме го навеле во нашиот извештај...

БК: Не, не згрешивте, мислам дека чак и повеќе беа на крај. Не згрешивте со бројката. Се надоврзувам на таа цела атмосфера на паралелни светови. Прашања кои се важни за едната страна се игнорирани од другата. И тоа траеше долго време, а вие тоа сте го нотирале многу рано, уште во 2.000 година ви било очигледно.

НВ: Да. Мене таа приказна за броевите, секогаш ми е малку изместена. Значи, ОК, што значи тоа сега? Некој ќе ми каже, тоа не беа 120.000, тие лажеа, претеруваа, беа, не знам, 30.000. Добро. Значи само 30.000 се, па може да го занемариме тоа. Мислам, што ти значи тоа „само“? Постои очигледен проблем. Треба да откриеме колку луѓе навистина биле погодени од тој проблем. Јас тоа не можам да го направам. Но, ти го негираш проблемот со тоа што велиш, па не е тоа толку големо. Тоа е двојно помалку. А и понатаму зборуваш за десетици илјади луѓе кои се погодени. Застани малку. Тоа е, отсуство на солидарност, сочувство со луѓето. Па еве, стави се себе во таа позиција, забога. Ти си некаде и некој те отпише, а живееш тука, ало. И преку ноќ ги губиш своите права. Мислам, тоа е и твојата земја и во неа се случува тоа и тебе не ти е гајле. Бидејќи не е 120, туку е не знам колку, наводно. Каква врска има дали е 120.000 или 120 луѓе? Мислам, тоа е проблем кој треба да се реши. Но ние не го слушнавме тоа. Всушност, многу често тој чекор не доаѓа до нас. Знаете, приказната беше за тоа кои се бројките, кои беа процентите. Тоа човечко сочувство од другата страна на границата беше во сенка, би рекол. Не можам да кажам дека воопшто не постоело, но секогаш имало некое објаснување, некоја релативизација: ама тие... Тие сега велат дека се исплашени... Па, веројатно и се исплашени. Ти можеби мислиш дека тие немаат причина да бидат исплашени, но зошто луѓето би зборувале дека се исплашени ако не се? Мислам, слушнавме од Македонците дека се исплашени дека ќе ја изгубат својата земја.

ИФ: Но да, но: „Ние сепак немаме етнички конфликт, туку само економски. Кога би се средило економски, се би било во ред.“

БК: Во извештајот велите, има еден цитат кој што ми се допадна. Вели: „Ваквата строга дискриминација веројатно има за

NËSE: Nuk mendoj se është profetike, mendoj se është thjesht një përvojë, sepse ka kaluar përmes nesh më parë. Pra, kjo është vetëm nga kjo perspektivë.

BK: Lufta erdhi si një surprizë për shumë njerëz. Apo jo?

NW: Po, sigurisht. Ishte një surprizë edhe për ne. Është gjithmonë një tronditje kur ndodh diçka e tillë... Ju nuk doni të besoni se është e mundur. Pra, pse dreqin është kjo... Ti i di të gjitha, por nuk mund ta besosh se dikush do të vdesë. Nuk mendoj se njerëzit do t'ju ndalojnë të ndërmerrni këtë hap.

NËSE: Dhe definitivisht nuk dukej sikur do të ndodhte kaq shpejt, kaq ekstreme, dukej sikur tensionet do të rriteshin në dy vitet e ardhshme, por që do të ishte kaq shpejt, definitivisht nuk dukej kështu. Por ajo që ishte interesante, dhe as që e di nëse,.. ishte interesante për mua se ne të dy, që jemi nga Beogradi, e kishim qartë atë identitet dhe theks dhe gjithçka, Ne kemi mundur të kontaktojmë me komunitetin shqiptar shumë lehtë. Pra, po flasim për... Është një vit e gjysmë pas luftës në Kosovë, apo jo? Dhe ne erdhëm me një ankth se ndoshta njerëzit nuk do të donin të flisnin me ne. Dhe se ata nuk do të duan të flasin serbo-kroatisht, serbisht. Megjithatë, morëm një pritje kaq të përzemërt. Në thelb, ndonjëherë mund të mos ketë qenë e përzemërt, por ishte me të vërtetë e respektueshme. Dhe patëm kaq shumë nga këto biseda cilësore në kuptimin që njerëzit donin të na flisnin në atë gjuhë famëkeqe dhe të na tregonin lloj-lloj gjërash. Dhe ajo që mund të thuash nga kjo përvojë është se ata në fakt nuk ishin në një situatë ku njerëzit po u kërkonin diçka të tillë. Si jetojnë, çfarë shohin si problem, çfarë kanë frikë, çfarë shpresojnë... Dhe kjo ishte një shenjë tjetër se gjërat nuk po shkonin mirë fare.

NV: Dua të them, të gjithë vijmë nga një sistem, SFRY, në të cilin gjëra kaq të ndjeshme nuk artikuloheshin. Gjithmonë, të paktën me sa di unë, është perceptuar si një lloj kërcënimi. Pra, kur dikush fillon një kritikë të plotë për diçka në lidhje me të drejtat, ky është armiku. Mendoj se kjo na ka formësuar pak a shumë ne dhe shoqëritë tona. Ata nuk mund të ndryshonin brenda natës. Pra, hapësira për dialog demokratik, për nevoja konfliktuale, interesa, përvoja, ishte krejtësisht e kufizuar. Dhe kjo duhet të ndodhë në një hapësirë publike. Nëse e mohoni këtë, nëse hapësira vazhdimisht zhvishet, është si kur përpiqeni të ushtroni presion për ta parandaluar atë të shpërthejë, duke e vënë atë nën më shumë presion. Një tenxhere që e lë në sobë. Thjesht duhet të çahet disi. Ajo nuk do të zhduket vetë dhe nuk na është mësuar se mund ta bëjë këtë. Në fund të fundit, dimë nga ish-Jugosllavia, nga ngjarjet e

цел смалување на политичкото влијание на Албанците кои живеат во Македонија, но со тоа создава и плодно тло за политички екстремизам.“ Ова некако се покажа пророчки и тоа за многу кратко време. И мислам дека малку луѓе го гледаа на тој начин, во тоа време.

ИФ: Јас не мислам дека е пророчко, мислам дека е само искуство, бидејќи помина низ нас претходно. Така што, тоа е само од таа визура.

БК: Војната за многумина дојде како изненадување. Зар не?

НВ: Да секако. Тоа беше изненадување и за нас. Секогаш е шок кога такво нешто ќе... Не сакате да верувате дека е можно. Па зошто, по ѓаволите, ова... Знаеш сè, но не можеш да веруваш дека некој ќе умре. Дека како луѓето не се сопираат да го направат тој чекор.

ИФ: И дефинитивно не изгледаше како да ќе се случи толку брзо, толку екстремно. Изгледаше дека тензиите ќе се зголемуваат во наредните неколку години. Но дека ќе биде толку брзо, дефинитивно не изгледаше така. Но она што беше интересно, а не знам ни дали,.. ми беше интересно дека ние двајцата, кои сме од Белград, јасно го имавме тој идентитет и акцент и се, многу лесно стапувавме во контакт со албанската заедница. Значи, зборуваме за... Тоа е година и пол по војната во Косово, нели? И ние дојдовме со некоја вознемиреност дека можеби луѓето нема да сакаат да разговараат со нас. И дека особено нема да сакаат да зборуваат на српскохрватски, српски. Меѓутоа, наидовме на еден толку срдечен прием. Воглавном, понекогаш можеби не беше срдечен, но беше навистина со почитување. И имавме толку многу од овие квалитетни разговори во смисла на тоа што луѓето сакаа да зборуваат со нас на тој озлогласен јазик, и да ни раскажат секакви работи. И она што може да се каже од тоа искуство е дека тие всушност не биле во ситуација во која Македонците ги прашувале нешто такво. Знаете, како живеат, што го гледаат како проблем, од што се плашат, на што се надеваат... И тоа беше уште еден знак дека работите воопшто не функционираат добро.

НВ: Мислам, сите ние доаѓаме од систем, СФРЈ, во кој таквите чувствителни работи не беа артикулирани. Тоа отсекогаш, барем колку што јас знам, се доживувало како некаква закана. Значи, кога некој ќе почне со темелна критика на нешто во врска со правата, тогаш е тој непријател. Мислам дека тоа поприлично не форматираше сите нас и нашите општества. Тие не можеа да се променат преку ноќ. Така што просторот за демократски дијалог, за спротивставени потреби,

viteve '80, se ka pasur një revoltë shqiptare në fillim të viteve '80 dhe se ajo është shtypur me dhunë. Dhe kjo është ajo që e zgjidhi problemin. Ah, nuk funksionoi. Por ka mbetur si model për të gjithë ne, besoj për shumicën e njerëzve në Maqedoni, në Serbi natyrisht, si një mënyrë për të zgjidhur problemet.

BK: Epo, ata u përfshinë dhe policia nga Maqedonia u kthye në Kosovë në vitet 1980. Gjatë viteve 1990, pati përleshje etnike në të gjithë Maqedoninë ku shpesh përdorej policia. Ajo nuk u trajtua në mënyrën për të cilën po flisni tani.

NV: Po, po. Dhe me sa duket ishte. Pjesëmarrja në institucione, ishte diçka për të cilën të gjithë u ankuan. Pra, nuk ka përfaqësim në institucione, nuk ka respekt për gjuhën, nuk ka përfaqësues politik, si të thuash, në institucione. Dhe nga ana maqedonase ishte, jo, nëse futet një gjuhë e dytë, atëherë nuk kemi më shtet, nuk ekzistojmë më. Kjo ishte një frikë irracionale, por një frikë e vërtetë që duhej marrë seriozisht dhe të flitej për të gjitha këto gjëra, por ajo u hodh poshtë. Ai fjalë për fjalë e nguli kokën në rërë. Pra, të gjitha ato gjëra na treguan se nuk premtonte shumë. Kjo vetëm çon në disa dhunë. Dua të them, dhuna është dëshpërim. Dhuna është një përpjekje për të komunikuar diçka, ju nuk arrini ta zgjidhni atë në ndonjë mënyrë tjetër dhe pastaj provoni dhunën. Zakonisht i përkeqëson gjërat, por kështu shkon. Nëse të gjitha kanalet e tjera janë të mbyllura, dhe që duhet të jenë të hapura për të komunikuar nevojat e njerëzve, atëherë dhuna ndodh. Shih Serbinë sot. Nuk ka, nuk ka parlament, nuk ka media, nuk mund të dëgjosh kundërshtarin politik, gjithçka është mbyllur. Epo, duhet të shpërthejë, sigurisht. Radikalët nuk mund të jenë në pushtet për 100 vjet.

BK: Le të kthehemi pak pas në periudhën e luftës, kur filloi konflikti i armatosur. Këto janë lidhje të rëndësishme, shumë nga çështjet për të cilat folëm janë ende të rëndësishme në Maqedoni sot, vetëm këndi i pikëpamjes është pak i zhvendosur, por shumë nga këto çështje janë ende atje. Për fat të keq, ato nuk tejkalohen. Kur filloi konflikti i armatosur në Maqedoni, ku ishit atëherë, supozoj në Sarajevë, apo jo?

NV: Jo. Ne ishim të dy atje, dhe patëm një stazh si studiues në Berlin për një muaj. Dhe mendoj se filloi një javë më vonë, kështu që stazhi shkoi në ferr sepse menjëherë ishim plotësisht të preokupuar me të dhe përpiqeshim të komunikonim me njerëzit dhe çfarë mund të bëjmë tani...

NËSE: Ndoqëm të gjitha lajmet që mund të arrinim.

интереси, искуства, беше целосно ограничен. А тој мора да се случува во јавен простор. Ако се негира тоа, ако просторот постојано се ускратува, тоа е како кога се обидувате да извршите притисок, за да го спречите да експлодира, ставајќи го под поголем притисок. Експрес-лонец кој го оставаш на вклучен шпорет. Просто, тоа мора да пукне некако. Нема да исчезне само од себе, а нас не учеа дека тоа може така. На крајот на краиштата, знаеме уште од поранешна Југославија, од настаните во 80ти дека имало бунт на Албанците уште на почеток на 80-ти и дека бил насилно потиснат. И тоа е тоа, демек, се реши проблемот. А, не се реши. Но тоа остана како модел за сите нас, верувам за повеќето луѓе во Македонија, во Србија секако, како начин за решавање на проблемите.

БК: Па, беа вовлечени и полиција од Македонија беше носена уште во 80-ти години на Косово. А и низ цели 90-ти низ Македонија имаше етнички судири каде што често се употребуваше и полиција. Тоа не беше третирано на овој начин за кој што вие сега зборувате.

НВ: Да, да. И очигледно беше. Учеството во институциите, тоа беше нешто на што сите се жалеа. Значи, нема застапеност во институциите, нема почит кон јазикот, нема политички претставници, така да се каже, во институциите. А, од македонска страна тоа беше, не, ако се воведе втор јазик, тогаш ние повеќе немаме држава, повеќе не постоиме. Тој некој, би рекол ирационален страв, но реален страв кој требаше да се сфати сериозно и да се зборува за сите овие работи, но тоа се одбиваше. Буквално се забиваше главата во песокот. Така да, сите тие работи нам ни индицираа дека не ветува многу. Едноставно води до некакво насилство. Мислам, насилството е очај. Насилството е обид да се искомуницира нешто, не успеваш да го решиш на друг начин и потоа се обидуваш со насилство. Најчесто ги влошуваш работите, но така оди тоа. Ако се сите други канали затворени, а кои треба да бидат отворени за комуницирање на потребите на луѓето, тогаш доаѓа до насилство. Види ја Србија денес. Нема, не постои парламент, нема медиуми, не може да се слушне политичкиот противник, сè е затворено. Па, мора да експлодира, секако. Не може Радикалите да бидат на власт 100 години.

БК: Ајде да се вратиме малку на периодот на војната, кога почна вооружениот судир. Ова се важни поврзувања, многу од прашањата кои ги зборувавме се и денес во Македонија актуелни, само аголот на гледање е малку подизместен, но многу од тие прашања се се уште тука. За жал не се надминати. Кога почна вооружениот судир

BK: Çfarë lajmi po vinte? Jo vetëm në fillim, por në përgjithësi.

NV: Ajo që mbaj mend tani është se lajmi që morëm në Gjermani ishte për Ballkanin. Askush nuk e kupton pse apo si, por duke pasur parasysh se çfarë janë Ballkani, nuk është çudi që është dhe në fund të fundit, njerëzit tashmë ishin ngopur me gjithçka. Por mbaj mend gjithashtu se kur u kthyem në Sarajevë, kishim TV satelitor, atë mrekulli, dhe pastaj kërkuam dhe arritëm të gjenim ndonjë kanal, mendoj se shteti maqedonas, milsm oti kishte vdekur. Dhe pastaj u përpoqëm ta shikonim këtë, dhe të shihnim se si funksiononin mediat në atë situatë. Dhe më kujtohet një nga përvojat më të tmerrshme që mbaj mend të jem reklama për BDTF. Mobilizim për këtë lloj, nuk e di çfarë, njësi speciale apo ftesë për njerëzit për t'u bashkuar me të, gjë që u bë fjalë për fjalë për t'u dehur. Ishte e neveritshme, e neveritshme për mua. Dua të them, luftë si luftë, ndiheshe i pafuqishëm. E di, ke njerëz nga të dyja anët që të interesojnë. Ke një vend që e do. Ndihesh sikur je vetëm. Dua të them, më falni qytetarë, nuk kam pretendime, por jam pikërisht aty në shtëpi. Ashtu pra. E shëmtuar, shumë e shëmtuar. Frikë. Njerëz të humbur, nuk e dinë se çfarë do të ndodhë nesër, nuk e dinë se ku janë fëmijët, mendoj se është e tmerrshme. Ata nuk e kuptojnë se çfarë po ndodh. Nuk është e qartë. Rolet e aktorëve të ndryshëm - të ndryshëm. Dua të them, është, është me të vërtetë ... Një kohë kur frika mbizotëron, arsyeja shtypet diku dhe pritja se njerëzit do të jenë racionalë, objektivë dhe të arsyeshëm. Nuk qëndron. Është shumë e vështirë. Nuk e di.. Më vjen keq, më erdhi shumë keq. Dua të them, ne ishim atje dy muaj më parë. Kupton? "Pastaj fillon të mendosh: 'Për vendet ku kemi qenë, aty kemi qenë, njeri.' Ç'është kjo?

NËSE: Por edhe ne ishim mjaft pesimistë. Kështu që kur gjithçka filloi, të paktën kisha një ndjenjë se do të ishte shumë më keq se në fund. Po... Megjithatë, kishte njëfarë kuptimi për ta ndaluar, që të mos shkonte në ferr.

NW: Epo, po... Dua të them, duke pasur parasysh përvojën boshnjake...

Nëse: Saktësisht. Edhe Kosova.

NV: Po. Në masë, qindra mijëra janë shpërngulur dhe vrarë. Të paktën këto peshore do të ishin shmangur nëse asgjë tjetër.

BK: Si mendoni se ndodhi kjo? Kishte përvojë tashmë nga ish-Jugosllavia, kishte aktorë të huaj të pranishëm.

NV: Epo, po, mendoj se të huajt luajtën rolin më të madh, duke pasur parasysh se partitë që po bënin luftën nuk kishin aq shumë fuqi për ta kryer atë kundër vullnetit të Perëndimit. Dua të them, kishte disa

во Македонија, каде бевте вие тогаш, претпоставувам во Сараево, да?

НВ: Не. Бевме и двајцата, еден месец имавме стажирање како истражувачи во Берлин. И мислам дека тоа почна по една недела, така да она стажирање отиде по ѓаволите, бидејќи веднаш бевме целосно окупирани со тоа и се обидував да комуницирам со луѓето и што можеме да направиме сега...

ИФ: Ги следевме сите вести до кои можеше да се стигне.

БК: Какви вести доаѓаа? Не само на почетокот, туку и генерално тој период.

НВ: Она на што сега јас се сеќавам е дека вестите кои ги добивме во Германија беа за Балканот. Никој не разбира зошто и како, но со оглед на тоа што е Балкан, не е ни чудно што е пак така, и овој на крајот луѓето веќе и беа заситени со се. Но исто така се сеќавам дека кога се вративме во Сараево, имавме сателитска телевизија, она чудо, и тогаш баравме и успеавме да најдеме некој канал, мислм дека македонски државен, милсм оти беше мртов. И тогаш пробувавме да го гледаме тоа, и да видиме како функционираат медиумите во таа ситуација. И се сеќавам на едно од најужасните доживувања, на кои се сеќавам, се рекламите за BDTF. Мобилизација за таа некаква, не знам каква, специјална единица или покана за луѓето да и се приклучат, која беше направена буквално за да се наежиш. Одвратно, одвратно ми беше сето тоа. Мислам, војна како војна, се чувствувш беспомошно. Знаете, имаш луѓе од двете страни за кои ти е грижа. Имаш земја која некако ја сакаш. Се чувствуваш како да си свој. Мислам, извинете граѓани на Македонија, немам претензии, но јас сум таму како дома. Тоа е тоа. Грдо, навистина грдо. Страв. Изгубени луѓе, не знаат што ќе биде утре, на знаат каде со децата, мислам грозно. Не разбираат што се случува. Не е јасно. Улоги на разно - разни актери. Мислам тоа е, стварно е ... Време кога стравот преовладува, разумот е потиснат некаде, и очекувањето дека луѓето ќе бидат рационални, и објективни и разумни. Тоа не стои. Едноставно е многу тешко. Не знам ..Жал ми е. Едноставно ми беше ужасно жал. Мислам, бевме таму два месеци порано. Разбираш? Тогаш почнуваш да размислуваш, за местата каде што бевме, тоа е местото каде што бевме, човече. Што е ова?

ИФ: Но, исто така, бевме доста песимистични. Значи, кога сè започна, барем јас имав чувство дека ќе биде многу полошо отколку што беше на крајот. Да ... Сепак, имаше тука ненаков разум да се запре тоа, за да не оди по ѓаволите.

НВ: Па да...мислам, со оглед на босанското искуство...

trupa, nëse nuk gabohem, shumë shpejt, sepse ishte një rrugë furnizimi e përdorur për KFOR-in, ishte krejt e re. Ishte shumë e rëndësishme të furnizohej KFOR-i përmes Maqedonisë. Pra, ishte një lloj shkeljeje e paqes së NATO-s. "Uh... Kështu që reaguan ashtu siç vepruan.

BK: Në atë kohë, filluan përleshjet në jug të Serbisë, apo jo?

NV: Po, është i njëjti vit, ky pak më vonë. E mendoj menjëherë. Nuk e mbaj mend saktësisht se çfarë muaji filloi.

Nëse: Çfarë është kjo?

NW: Preševo, Bujanovec Medvedja. Dhe kaq. Pra, ajo lidhja e njerëzve të mobilizuar në Kosovë, thjesht vazhdoi luftën, le të themi në atë territor, është ai trekëndëshi, nuk ka një gjë të tillë, është i njëjti ekip njerëzish, ky, që udhëhoqi.... Ashtu pra.

BK: Kur keni ardhur për herë të parë në Maqedoni pas luftës? Pas vitit 2001? Nëse e mban mend?

Nëse: Nuk më kujtohet.

BK: Jo domosdoshmërisht ardhja e parë, por ju erdhët pas vitit 2001.

NW: Pra, ne vinim shumë shpesh. Po mendoj për vitin 2005 me siguri. Nuk e di nëse kam qenë atje më parë. Dhe unë u akomodova në Shkup me një mik në një shtëpi private, pranë autostradës për në Tetovë. Fshatrat përreth ishin shqiptarë. Dhe ata u qëlluan sepse hyri një plumb. Shpesh dëgjoheshin të shtëna me armë zjarri. Në mbrëmje u dëgjuan të shtëna me armë automatike. Një plumb kaloi nga dritarja e dhomës së fëmijëve në mur dhe ata u shtangën. Dhe kjo ndodhi kur ishim atje. Ne ishim atje për TZT (Coach Training).

Nëse: Saktësisht.

NV: Dhe ishte kjo..., dhe dua të them se kjo lloj frike, ai lloj tensioni ishte ende atje. Nuk ishte e qartë se si do të shpalosej gjithçka. Nuk e di as kur janë bërë ato marrëveshje. Zbatimi duhet të kishte filluar deri tani, por frika ishte mbizotëruese.

Dhe ky... Nuk u përjashtua, mendoj, kur erdha në Bosnje, gjithashtu u qëllua çdo natë. Dua të them, ti nuk e di se kush po qëllon, është natë, dëgjon të shtëna armësh çdo natë.

Dhe pastaj më kujtoi këtë. Po jeton në një lloj psikoze, nuk e di se ku do të çojë më pas. A do të ndalet apo do të zgjerohet? Ndoshta ai që e bën dhe dëshiron ta sfidojë.

NËSE: Ashtu është, shërben për të frikësuar njerëzit, dhe çdo gjë del jashtë kontrollit, Kur njerëzit janë mjaft të frikësuar, nuk ka më një kuadër në të cilin ne lëvizim.

ИФ: Баш тоа. И косовското, исто така.

НВ: Да. Масовно, стотици илјади се тоа раселени и убиени. Барем тие размери ќе беа избегнати ако ништо друго.

БК: Како мислите дека тоа се случи? Имаше веќе искуство од поранешна Југославија, имаше и странски актери присутни.

НВ: Па, да, мислам дека странците најмногу одиграа улога, со оглед на тоа дека страните кои ја водеа војната и немаа толку голема моќ да го спроведат тоа спротивно на волјата на западот. Мислам, имаше некои трупи, ако не грешам, многу брзо, затоа што е користена рута за снабдување на КФОР, сето тоа било сосема ново. Беше многу важно да се снабдува КФОР преку Македонија. Така што, тоа некако беше нарушување на мирот на НАТО. Овај... па одреагираа така како што одреагираа.

БК: Во тој период почнаа и судирите на југот на Србија нели?

НВ: Да,тоа е истата година, овај малку подоцна. Јас мислам одма потоа. Не се сеќавам точно кој месец започна.

ИФ: Што тоа?

НВ: Прешево, Бујановец Медвеѓа. ОВПМБ и тоа. Така што таа поврзаност на мобилизираните луѓе на Косово, напросто ја продолжи војната, да кажам на таа територија, тоа е тој тријаголник, нема тука што, тоа е таа иста екипа на луѓе, овај, која водеше .... Тоа е тоа.

БК: Кога прв пат дојдовте во Македонија после војната? После 2001? Ако може да се сетите?

ИФ: Не можам да се сетам.

БК: Не нужно првото доаѓање, но доаѓавте после 2001.

НВ: Така, доаѓавме доста често. Размислувам за 2005 година сигурно. Не знам дали сум доаѓал пред тоа. И бев сместен во Скопје кај еден пријател во приватна куќа, веднаш до автопатот за Тетово. Околните села беа албански. И тие биле застрелани затоа што им влетал куршум. Доста често се слушаше пукање. Се слушаше пукање навечер од автоматско оружје. И, ним им влетал еден куршум низ прозорецот на детската соба во ѕидот и тие беа баш избезумени. И тоа се случи кога бевме таму. Бевме таму за ТЗТ (Тренинг за тренери).

ИФ: Точно.

НВ: И беше овај ..., и мислам тој некој страв, таа некоја тензија беше се уште општо присутна. Не беше јасно како ќе се развие сè. Јас дури и не знам кога се тие договори направени. Имплементацијата требаше веќе да тргне, но стравот беше доминантен.

BK: Si i shihni të gjitha këto ndryshime nga këndvështrimi i sotëm? Veçanërisht në marrëdhëniet midis maqedonasve dhe shqiptarëve, kryesisht në Maqedoninë e Veriut. Që nga ajo kohë e deri tani, të paktën njerëzit këtu ndihen sikur kanë bërë një rrugë të gjatë. Cila është perspektiva juaj për këtë?

NV: Unë do të thosha se vlerësimi im është se janë bërë hapa të rëndësishëm, se pabarazia dhe pabarazia mbi të gjitha, e komunitetit shqiptar janë përmirësuar dhe se është në rrugën e duhur. Ajo që do të thosha se më intereson është se gjithmonë sjell me vete, një lloj etnie të të drejtave, dhe kjo është ajo që nuk më pëlqen, Dhe se etnizimi i të drejtave sjell të vetmit përfaqësues realë dhe ai mbart një lloj nacionalizmi, që janë mbrojtësit tanë legjitimë dhe që krijojnë një sistem të korruptuar në bashkëpunim reciprok dhe i njëjti ekosistem ekziston kështu në Bosnje-Hercegovinë dhe është thjesht me të vërtetë e frikshme në atë se në fakt është diskriminimi që ekziston ende, por është i segmentuar, Nuk është në nivel shtetëror, sepse në nivel shtetëror është bërë një lloj ekuilibri, një traktat i ri, ndarja e pushteteve, disa rregulla bazë janë ndryshuar pak. Por kjo nuk do të thotë se si një shqiptar në një pozitë minoritare në një komunitet, që të drejtat tuaja do të mbrohen, dhe ju, si maqedonas në shqip, dua vetëm të them se, duke e segmentuar problemin, në mënyrë që të mos jetë më aq e thjeshtë sa më parë, shqiptarëve u mohohen të drejta të ndryshme politike dhe identiteti i tyre kolektiv mohohet, Dhe tani është bërë për t'u ndarë, tani të gjithë mund të diskriminojnë në pjesën e tyre të vogël ku përbëjnë shumicën absolute dhe kjo është ajo që në fakt është e shëmtuar për mua, dua të them, ne mund të themi, mund të jetë një proces, hajde, le të shpresojmë se është dhe që ne të arrijmë në pikën dhe unë shoh njerëz që punojnë në të, se diskriminimi si i tillë, po trajtohet dhe ndalet, dhe kjo natyrisht ndihmon edhe komunitetet e tjera më të vogla që ekzistojnë, në mënyrë që ato të kontribuojnë në sensibilizim, sepse nuk shihen si kërcënime, nuk e di, disa të treta, të katërta, të pesta, të gjashta, nuk janë kërcënim, ndërsa këto janë një kërcënim për ne, dhe ne mund t'i shtypim, Dua të them, këtë po përpiqem të sqaroj, si i kuptoj arsyet pse po ndodh ky diskriminim dhe kjo është ajo që është e shëmtuar dhe e gabuar, por gjithsesi njerëzit duhet ta përpunojnë këtë frikë, kështu që e shoh si një proces, shpresoj sinqerisht që të vijë deri te kjo. Ajo që bëni dhe ajo që bëjnë njerëz të tjerë të ndryshëm do të çojë në të, ajo kontribuon në të, për t'u njohur me pikëpamjet e palës tjetër, për të kuptuar dhe reflektuar mbi sjelljen tuaj dhe për t'u përpjekur për të ndryshuar në komunitetin tuaj atë që nuk është e mirë. Dhe nuk është mirë, sigurisht që nuk është mirë nëse diskriminon të tjerët. Dua të them, tani si unë do të jem i mirë me romët por do të diskriminoj shqiptarët, dua të them!

И овај барем... не беше исклучено, мислам, јас кога дојдов во Босна, исто се пукаше секоја вечер. Мислам, не знаеш кој пука, ноќ е, слушаш пукање секоја вечер.

И тогаш тоа во Македонија, едноставно ме потсети на тоа. Ти живееш во некоја психоза, не знаеш каде тоа ќе води следно. Дали престане или да ќе се прошири. Веројатно тој кој тоа го прави, и сака да тоа да го предизвика.

ИФ: Точно така, тоа и служи за тоа луѓето да се заплашат, и се да оди вон контрола, Кога луѓето се доволно уплашени, повеќе не постои рамка во која се движиме.

БК: Како од денешна перспектива гледате на сите овие промени? Особено во односи помеѓу македонци и албанци првенствено во Македонија. Од тогаш до сега, барем луѓето тука имаат чувство дека се помина голем пат. Каква е вашата перспектива на тоа?

НВ: Јас би рекол, дека мојата проценка е дека се направени значајни чекори, да таа нерамноправност и нерамноправната положба пред се, на албанската заедница се подобри, и дека тоа е на вистинскиот пат. Она за што би рекол дека ми е грижа е дека тоа секогаш со себе носи, некаква етнизација на правата и тоа е она што не ми се допаѓа, и таа етнизацијата на правата ги носи единствените вистински претставници и носи некој вид на национализам, кои се наши легитимни заштитници и кои воспоставуваат корумпиран систем во меѓусебна соработка и истиот екосистем на тој начин постои во Босна и Херцеговина и едноставно е навистина страшно во тоа што всушност е дискриминацијата сè уште постои, но таа е сегментирана,таа не е на ниво во државата, бидејќи на ниво во држави е направен некаков вид на рамнотежа, нов договор, поделбата на моќта, некои основни правила се малку променети. Но тоа не значи дека како Албанец во малцинска позиција во некоја заедница, дека твоите права ќе бидат заштитени, а ти, како Македонец во албанската, едноставно тоа сакам да го кажам, со сегментација на проблемот, така што повеќе не е толку едноставно како што беше порано, на Албанците им се скратени различни политички права и се негира нивниот колективен идентитет, а сега е направено дека е поделен, сега секој може да дискриминира во своето мало парче каде што го сочинува апсолутното мнозинство и тоа е она што е всушност грдо за мене, мислам, можеме да кажеме, тоа може да биде процес, ајде, да се надеваме дека е и дека ќе стигнеме до точката и јас гледам луѓе кои работат на тоа, дека дискриминација како таква, се адресира

Ose anasjelltas, dua të diskriminoj maqedonasit dhe nuk e di, romët dhe serbët janë mirë vetëm sepse janë pak, kështu që nuk jam i kërcënuar.

NËSE: Por ka ende shumë nacionalizëm dhe më duket mua, nuk e di shumë mirë situatën, por me sa shoh nga këtu, vë re dhe jam më i shqetësuar nga ai mes maqedonasve. "Nuk është e pazakontë të dëgjosh: 'Epo, ne ua kemi dhënë atyre.' Dhe mendoj se kjo është diçka që duhet punuar seriozisht, sepse njerëzit janë ende të frikësuar. Po, kjo ishte 20 vjet më parë, por njerëzit, ka ende një frikë dhe një ndjenjë padrejtësie, dhe disi është me të vërtetë e rëndësishme, nuk e di, me një lloj dialogu publik apo çfarëdo, për t'i vënë këto gjëra në vendin e tyre. Për të kuptuar se kush po i jep çfarë kujt, apo çfarë nuk po i jep kujt dhe të drejtave të kujt janë në të vërtetë. Por për sa kohë që partitë politike e përdorin këtë frikë për të fituar zgjedhjet, kjo është një luftë mulliri me erë. Kjo është ajo që ne e dimë këtu, kjo është vetëm mënyra se si gjërat funksionojnë. Kur njerëzit janë të frikësuar, është më e lehtë t'i administrosh dhe ata vazhdojnë të votojnë për të njëjtët që i frikësojnë ata, një rreth vicioz.

NV: Ajo që mendoj se është problematike dhe më duket pak e çuditshme është përpjekja, po, ajo që ndodhi, është pakësuar. Për të thënë këtë: nuk kishim luftë, kishim një konflikt. Ju keni pasur një konflikt të dhunshëm në një shkallë të gjerë, në të cilin u përdorën njësitë ushtarake. Për çfarë po flasim? Sigurisht që ishte një luftë. Nga vjen kjo nevojë për reduktim? Mënyra se si e kuptoj, vjen vetëm nga të thënit, le të mos shqetësohemi në fakt për atë që ka ndodhur. Le të pretendojmë se asgjë nuk ka ndodhur. Le ta kalojmë dhe të vazhdojmë përpara. Mendoj – ne e kemi kapërcyer këtë dhe për të ecur përpara, kështu që të mos bëjmë asgjë. Konflikti është një thirrje për ndryshim. Konflikti është, sido që të jetë, diçka nuk shkon. Konflikti i dhunshëm, në veçanti, duhet të jetë një lloj zile zgjimi. Le të shohim se çfarë nuk shkon. Çfarë është e padrejtë? Për mua është e qartë se njerëz të ndryshëm ndjejnë lloje të ndryshme padrejtësish, dhe ata shohin saktësisht se çfarë ndikon tek ata. Por mënyra për t'i transformuar ato, për t'i zgjidhur dhe për t'i eliminuar këto padrejtësi është pikërisht të shikosh të gjithë tablonë. Kjo do të thotë se të gjithë duhet ta shikojnë pak veten dhe për këtë nuk duhet të kenë frikë, do të thotë të jesh mjaft i sigurt, si të thuash, të ndjesh atë besim për të kritikuar veten dhe komunitetin e vet, Sepse ata kanë fuqinë për të ndryshuar. Dhe kjo është arsyeja pse hapësira që demokracia ofron dhe na siguron për të kritikuar komunitetin tonë është shumë e rëndësishme dhe vendimtare për ta mbrojtur atë. Dhe në fakt, kjo luftë është vendimtare, edhe pse padyshim mund të mos jetë një luftë për paqe, kur ata kundërshtojnë

и прекине, и тоа секако им помага и на другите помали заедници кои постојат, така што тие можат да придонесат за сензибилизација, бидејќи тие не се гледаат како закани, не знам, некоја трета, четврта, петта, шеста, тие не се закана, додека, овие ни се закана , и нив можеме треба да ги угнетуваме, мислам, тоа е она што се обидувам да го разјаснам, како ги разбирам причините поради кои оваа дискриминација се случува, и тоа е она што е грдо и погрешно, но сепак луѓето треба да го разработат тој страв, па јас го гледам тоа како процес, искрено се надевам дека до тоа и ќе дојде. Она што вие го правите и она што разни други луѓе го прават ќе доведе до тоа, тоа придонесува за тоа, да ги запознаеш ставовите на другата страна, да ги разбереш и да рефлектираш за своето однесување и да се обидеш да го промениш во својата заедница она што не е добро. А не е добро, се разбира не е добро ако ги дискриминираш другите. Мислам, сега као јас ќе бидам фин кон Ромите ама Албанците ќе ги дискриминирам , мислам ало! или обратно, сакам да ги дискриминирам Македонците, а не знам, Ромите и Србите се во ред само затоа што се малку, па не ми се закана.

ИФ: Но сè уште има многу национализам и ми се чини, јас и не ја знам ситуацијата многу добро, но колку што гледам од тука, приметувам и повеќе ме вознемирува она помеѓу Македонците. Бидејќи не е ретко да слушнам: па се им дадовме. И тоа е мислам, дека тоа е нешто на кое треба сериозно да се работи, бидејќи луѓето се уште се исплашени. Да, тоа беше пред дваесет и кусур години, но луѓето, сè уште постои страв и чувство на неправда, и некако навистина е важно, не знам, со некаков јавен дијалог или било како, да се стават овие работи на свое место. Да се дојде до разбирање за тоа кој на кому што му дава, или што не му дава, и чии се всушност правата. Но се додека политичките партии го користат тој страв за да победат на изборите, тоа е борба со ветерници, тоа е она што го знаеме овде, едноставно работите така функционираат. Кога луѓето се заплашени, полесно е да се управува со нив и тие продолжуваат да гласаат за истите оние кои ги заплашуваат, маѓепсан круг .

НВ: Она што мислам дека е проблематично и мене ми е малку и чудно е пробувањето, да тоа што се случи, се намали. Да се каже дека: ние немавме војна, ние имавме конфликт. Вие имавте насилен конфликт во големи размери, во кој беа користени воени единици. За што зборуваме? Секако дека беше војна. Од каде доаѓа оваа потреба за намалување? Како што јас го разбирам, доаѓа само од тоа да се каже: ајде всушност, да не се бавиме то тоа што се случи, туку ајде да се преправаме дека ништо не се случи, еве сеге не

korrupsionin brenda radhëve të tyre, sepse është korrupsioni që në fakt po përpiqet të zbatojë korrupsionin. Ne paraqitemi si mbrojtës dhe homogjenizojmë dhe disiplinojmë trupin tonë, sepse kushdo që na kritikon dobëson përgatitjen e armikut dhe për këtë arsye ai është në fakt armiku ynë, kështu që ky mekanizëm i thyerjes është tmerrësisht i rëndësishëm dhe duhet të ndodhë brenda komuniteteve individuale, kështu që unë vërtet besoj thellësisht se lufta kundër këtij korrupsioni politik është rruga drejt prosperitetit të përgjithshëm dhe kapërcimit të problemeve të së kaluarës, Pra, krijimi i një sistemi më të barabartë.

BK: Por kjo është e vështirë përsa i përket pushtetit politik që ndahet nga përfaqësuesit ekskluzivë politikë etnikë. Siç ndodh shpesh në Maqedoni. Dhe jo vetëm këtu, apo jo? Njerëzve këtu shpesh u pëlqen të shohin se si situata jonë dhe historia jonë është kaq specifike, është shumë ndryshe nga Bosnja. Megjithatë, nga kjo bisedë me ju, mund të shihni se sa të ngjashëm janë mekanizmat dhe sa të ngjashme janë fenomenet dhe qasjet politike janë pak më të relatueshme. Sa e rëndësishme është, pse është e rëndësishme? Dhe pse dhe sa e rëndësishme është t'i afrohemi përplasjeve të ish-Jugosllavisë në nivel rajonal?

Nëse: Epo, kjo është e vetmja mënyrë për ta bërë atë. Ne mund të punojmë në rajone më të vogla, por në fakt më duket se nga e gjithë kjo, ne duhet të punojmë së bashku. Sepse mendoj se elitat tona politike janë nga e njëjta shkollë, se janë mekanizma shumë të ngjashëm, si funksionojnë dhe në atë rast kemi vetëm njëra-tjetrën. Kjo është e vetmja mënyrë që ne mund të dalim nga e gjithë kjo. Është shumë e rëndësishme në nivel rajonal, sepse, siç e bëjmë këtë për shumë vite, është me të vërtetë duke parë se si njerëzit që nuk kanë pasur mundësi, mund të lëvizin shumë në rajon, në mënyrë që të mund të krahasojnë gjërat që po u ndodhin atyre me diçka që po ndodh diku tjetër, e cila në pamje të parë duket krejtësisht ndryshe, Është një kontekst krejt tjetër, nuk ka të bëjë fare me njëri-tjetrin, nuk kemi asgjë për të mësuar nga njëri-tjetri. Dhe kështu e bëjmë ne. Është shumë e ngjashme. Po, ka shumë gjëra që janë të ndryshme dhe rrethanat si politike ashtu edhe sociale. Nuk e di nëse ky apo me kë kufizohemi, në fakt është ndryshe, por mendoj se mund të jetë vetëm rajonal.

NV: Mund t'ju jap një shembull se përse, mendoj se është, sa e fuqishme dhe e rëndësishme mund të jetë. Mund të jetë pak e çuditshme, por gjithsesi do ta them.

Kur ishim disa vite më parë së bashku me një grup të përzier veteranësh ushtarakë nga anë të ndryshme të serbëve, boshnjakëve,

се пука го надминавме тоа и продолжуваме понатаму. Мислам - го надминавме тоа и да одиме понатаму, значи ајде ништо да не правиме. Конфликтот е повик за промена. Конфликтот е, каков и да е, информација нешто не е во ред. Насилниот конфликт особено мора да биде некој вид на повик за будење. Ајде да видиме што не е во ред . Што е неправедно? Мене јасно ми е дека различни луѓе чувствуваат различни видови на неправди, и ја гледаат баш онаа која нив ги погодува. Но, патот до нивната трансформација, разрешување и отстранување на овие неправди е токму да се согледа целосната слика, тоа значи дека секој треба да се погледне малку себе си, и за тоа е потребно да не се плаши, тоа значи да се биде доволно безбеден, така да се каже, да се чувствува таа самодоверба да се критикува и сопствената заедница, бидејќи тука имаат моќ да променуваат. И затоа просторот што демократијата ни го нуди и обезбедува, за да ја критикуваме сопствената заедница е многу важен и од клучно значење е да се одбрани. И всушност оваа борба е клучна,, иако може таа очигледно и не е борба за мир, кога тие се спротивставуваат на корупцијата во сопствените редови, бидејќи тоа е корупцијата која всушност се обидува да ја спроведе корупцијата. Ние се претставуваме себеси како заштитници и го хомогенизираме и дисциплинираме нашето тело, бидејќи оној кој нè критикува ја ослабува подготвеноста на непријателот и затоа тој е всушност наш непријател, така што овој механизам за кршење е ужасно важен и мора да се случи во рамките на поединечните заедници, па јас навистина длабоко верувам дека борбата против оваа политичка корупција е патот кон општ просперитет и надминување на проблемите од минатото, тоа е, воспоставување на поправеден систем.

БК: Но тоа е тешко во услови на политичка моќ која што е поделена од екскузивни етнички политички претставници. Како што често се случува во Македонија. И не само тука нели? Луѓето овде често сакаат да гледаат како нашата ситуација и нашата историја е толку специфична, многу е различна од Босна. Меѓутоа од овој разговор со вас се гледа колку уствари и механизми се слични, и колку појавите се слични, и политичките приоди се малтене пресликани. Колку е важно, зошто е важно? И зошто и колку е важно да се приоѓа регионално на судирите од поранешна Југославија?

ИФ: Па единствено така е и можно. Може да се работи во помали региони, ама всушност ми се чини дека од сето ова, мораме заедно. Затоа што мислам дека тие нашите политички елити се од исто училиште, дека тоа се многу слични механизми, како тие

kroatëve nga Kroacia, nga Serbia, nga Bosnja, nga Hercegovina, shkuam në Velika Kladoša. Në Velika Kladoša, ata patën një luftë që nuk është aq e njohur, ishte midis të ashtuquajturës Babini dhe ushtrisë së Bosnje-Hercegovinës. Pra, boshnjakët, myslimanët kundër njëri-tjetrit, vëllezërit, familjet ishin në luftë, një histori shumë e dhimbshme që u shpalos gjatë luftës në Bosnje, ndërsa njëri po merrte mbështetje nga ushtria serbe. Sidoqoftë, ajo që ndodhi pas luftës, hendeku mes tyre ishte i madh, kaq i madh. Varrezat u ndanë, familjet u copëtuan. Kur shkuam atje për herë të parë së bashku, shkuam me synimin për t'u bërë nderime të vdekurve nga të dyja anët. Dhe ishte hera e parë, fare, që një grup e kishte bërë këtë. Dhe ata u bashkuan me ne. Njerëz nga të dyja anët, pra ata që luftuan në gjyshet dhe ata që ishin në ushtrinë e Bosnje-Hercegovinës. Dhe m'u duk se ne ishim ura që ata kaluan dhe i dhanë njëri-tjetrit një dorë. Dhe ajo që i preku ata ishte se, më duket mua, ata nuk mund të besonin, se dikush ishte nisur nga Vlasotinac, për të kaluar 800 kilometra, dhe nga jugu i Serbisë, për të ardhur tek ata në Bosnjën perëndimore, për t'i ndihmuar me këtë. Për të thënë, njerëz, unë ju simpatizoj, dhe ai solidaritet ndërkufitar, që është gjëja më normale për mua, ka atë fuqi që është e pabesueshme. Dhe kjo është ajo që ju merrni kur ju dilni nga situata, ju dhe armiku juaj. Kur has dikë nga një anë që ka kaluar të njëjtin ferr, ndoshta edhe më keq. Dhe vjen vetëm për të qenë mbështetës, jo për të kripur mendjen tuaj, për të mos ju thënë të bëni këtë apo atë. Thjesht, kam ardhur t'ju mbështes për të treguar atë dhembshuri dhe respekt njerëzor, sepse kjo është mënyra. Pra, atë solidaritet ndërkufitar, tani po flasim ndërkufitar, po flasim për këtë, kemi kufijtë e Republikës së Maqedonisë. Jo jo. Këtu është ndërkufitare. Është ndërkufitare me një fqinj që nuk i them mirëmëngjes. Është një vend ku jeton dikush tjetër. Është ndërkufitare, kjo është ajo që duhet të ndodhë dhe sigurisht është më e lehtë kur njerëzit hyjnë nga jashtë, sidomos ata luftëtarë që janë të shpërfytyruar, që mungojnë krahët, këmbët dhe mbajnë armë në to. Ata e kanë kaluar këtë, dhe po ecin përgjatë. Pra, kjo i detyron të gjithë të pyesin: epo, nëse mund ta mallkojnë, pse nuk mundemi ne? Dhe ja ku është ajo fuqi.

BK: Shokë, faleminderit për përgjigjet tuaja. I kam shteruar diku temat për këtë intervistë. A ka ndonjë gjë që nuk të kam kërkuar që do të doje të shtoje?

NËSE: Nuk di çfarë të shtoj. Por është mirë që po e bën këtë.

NW: Nuk e di. Nuk mund të mendoj për asgjë.

BK: Epo, në rregull. Faleminderit përsëri dhe shihemi përsëri.

функционираат, и во тој случај ние се имаме само едни со други. Единствено само така можеме да се извлечеме од сето ова. Многу е важно регионално, затоа што, како ние го работиме тоа веќе многу години, точно се гледа како луѓето кои немале можност, могу да се движат многу во регионот, така можат да ги споредат работите кои ним им се случуваат со нешто што се случува на друго место, што на прв поглед изгледа како потполно различно, потполно некој друг контекст, нема врска едно со друго, немаме ние што да научиме едни од други. Меѓутоа и тоа како имаме. Многу е слично. Да, има многу работи кои се разликуваат и околностите и политички и социјални, и не знам, овај и со кого се граничиме, всушност е различно, но мислам дека може да биде само регионално.

НВ: Јас можам да ти дадам пример зошто, мислам дека е. Колку моќно и важно може да биде. Можеби е малку чуден, но сепак ќе го кажам.

Кога бевме пред неколку години заедно со мешана група на воени ветерани од различни страни на Срби, Бошњаци, Хрвати од Хрватска, од Србија, од Босна, Херцеговина, отидовме во Велика Кладоша. Во Велика Кладоша, тие имаа војна која не е толку позната, тоа беше помеѓу т.н. бабини и армијата на Босна и Херцеговина. Значи, Бошњаци, Муслимани едни против други, браќа, семејства војуваа, една многу болна приказна што се одвиваше за време на војната во Босна, додека едните добиваа поддршка од српската војска. Во секој случај, она што се случи по војната, јазот меѓу нив беше огромен, значи огромен. Гробиштата беа одвоени, семејствата искинати. Ние кога отидовме таму за прв пат заедно, отидовме со намера да им оддадеме почит на загинатите од и од едната и од другата страна. И тоа беше прв пат, воошто, да една група го направи тоа. А тие ни се придружија. Луѓе и од едната и од другата страна, значи оние кои се бореа во бабините и оние кои беа во армијата на Босна и Херцеговина. И ми се чини дека ние бевме мостот преку кој тие преминаа и си дадоа рака едни на други. А она што ги трогна беше тоа, ми се чини дека не можеа да веруваат, дека некој тргнал од Власотинац , да помине 800 километри, и од југ на Србија, да дојде кај нив во западна Босна, да им помогне во тоа. Да каже, луѓе, јас се сочувствувам со вас, и таа прекугранична солидарност, која е најнормална работа за мене, ја има таа моќ која е неверојатна. И тоа е она што го добиваш кога излегувш од ситуацијата, ти и твојот непријател. Кога ти доаѓа некој од страна што поминл низ истиот пекол , можеби дури и полошо. И доаѓа само затоа да ти биде поддршка, не да ти го соли памет, не да ти каже прави го ова или она. Едноставно, дојдов да ти бидам

Në rregull, faleminderit shumë. Përshëndetje të gjithëve.
NV: Mirupafshim.

поддршка да го покажам она човечко сочувствување и почит, затоа што тоа е патот. Значи, таа прекугранична солидарност, ние сега зборуваме прекугранична, зборуваме за тоа, ги имаме границите на Република Македонија. Не, не. Прекугранично е овде. Прекугранично е со комшијата со кого не си кажувам добро утро. Прекугранично е со село каде што живее некој друг. Тоа е прекугранично.Тоа е она што треба се случува и секако е полесно кога доаѓаат луѓе од страна, особено оние борци кои се искасапени, им недостасуваат раце, нозе и носат гелери во себе и тие го поминале тоа, и одат заедно. Па некако обврзува да се запраша секој: па добро, ако тие можат по ѓаволите, зошто ние да не можеме? И тука е таа моќ.

БК: Другари, фала ви, на одговорите. Јас тука некаде ги исцрпив и темите за ова интервју. Има ли нешто што не ве прашав а сакате да додадете?

ИФ: Не знам што би додала. Ама супер е што се бавите со ова.
НВ: Не знам и јас. Не можам да се сетам на нешто.

БК: Па во ред. Ви благодарам уште еднаш и се гледаме.
ИФ: Важи, фала ти многу. Поздрав за сите.
НВ: Чао.

Sinisha Stankoviq

Синиша Станковиќ

EMRAH REXHEPI: Përshëndetje, unë jam Emrah Rexhepi nga "Aksioni Paqësor". Si pjesë e procesit të mbledhjes së rrëfimeve jetësore, sot bisedojmë me Sinisha Stankoviqin – gazetar. Zoti Stankoviq, mund të na prezantoheni shkurtimisht?

SINISHA STANKOVIQ: Unë jam gazetar qe 35 vjet. 20 vitet e fundit jam bashkëpunëtor - korrespondent i "Zërit të Amerikës" në gjuhën maqedonase nga Shkupi, ndërsa para kësaj kam punuar në 7-8 revista javore, kryesisht në mediet e shtypura. I kam redaktuar, kolumnist, autor i disa librave dhe kështu...

ER: Me gazetari merreni që nga ditët tuaja studentore, gjatë real-socializmit. Na tregoni, sipas jush, si ishin marrëdhëniet ndëretnike në atë kohë në Maqedoni? Ose, së paku në Shkup?

SS: Epo, mirë, kur unë hyra në gazetari, '84-'85, kjo ishte periudha pas vdekjes së Titos, kur shumë gjëra, më të moshuarit, më të pjekurit, më të edukuarit se ne dinin t'i dallojnë. Ne ishim ende të rinj dhe ende nën ndikimin e fituar në procesin arsimor të jugosllavizmit. Të ndërtimit të kohezionit dhe të popujve të barabartë në bashkësinë e vëllazërim-bashkimit, RSFJ-në e atëhershme. Të edukuar në kampe skutash, në pushimore feriale, të cilat kishin një mendim të përbashkët, se duhet të njihet atdheu për ta dashur më shumë. Shkonim në aksione pune, mbanim stafeta për Mareshalin dhe udhëheqësin dhe vraponim me to. Dhe, çdo 25 maj bënim parada për shokun Tito. Edhe kjo gjeneratë e edukuar me këtë frymë, kryesisht edhe u përcaktua, nga fundi i viteve '80 tashmë, dhe sidomos me fillimin e dhënies së shenjave se çfarë banje e përgjakshme do të ndodhë përsëri, para së gjithash në Bosnjë, por edhe në pjesët e tjera të Jugosllavisë, ku kishte luftëra. Kjo gjeneratë e jona u përcaktua pjesërisht për ruajtjen e shtetit të dikurshëm, ndërsa për tjetër nuk dinim dhe ndryshe edhe nuk dinim, ndërsa ishim të edukuar se të gjithë ata të cilët do të shprehin ndjenja më të forta nacionaliste në ndonjë nga njësitë federale të Jugosllavisë, se janë nacionalistë të cilët dëshirojnë ta rrëzojnë shtetin e deriatëhershëm dhe se, a po, nacionalizmi si një e keqe më e madhe, thjesht duhet t'u kundërvihemi atyre –siç i quanin atëherë – tendencave të tilla. Pastaj, ashtu siç ndryshonin punët me shpejtësi dhe si gjithçka, për fat të keq, rrezikoheshin të drejtat e njeriut dhe më vonë edhe të drejtat e njerëzve, vetëm për shkak se janë deklaruar apo nuk janë deklaruar, por dikush i ka vendosur në pozitë të një pjesëtari të një bashkësie të caktuar dhe me këtë tashmë bëhen viktima edhe mes pjesëtarëve, gazetarëve të kësaj gjenerate, me siguri ka ardhur edhe deri te shembujt e animit nga opsionet ndryshe dhe fatkeqësisht disa miqësi nga ajo kohë atëherë ndërpriteshin, ndërsa me disa, disa nga kolegët e territorit të ish-Jugosllavisë janë parë edhe nëpër shënjestër. Roli i gazetarëve atëherë, domethënë, në gjysmën e dytë të viteve '80,

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Здраво, јас сум Емрах Реџепи од „Мировна акција". Како дел од процесот на собирање животни приказни, денес разговарам со Синиша Станковиќ - новинар. Господине Станковиќ, може кратко да ни се претставите?

СИНИША СТАНКОВИЌ: Јас сум новинар 35 години. Последниве 20 години сум соработник-дописник на „Гласот на Америка" на македонски јазик од Скопје, а претходно работев во 7-8 неделници, главно од печатените медиуми. Сум ги уредувал, колумнист, автор на неколку книги и тоа.

ЕР: Со новинарство се бавите уште од вашите студентски денови, за време на реал-социјализмот. Кажете ми, според вас, какви беа меѓуетничките односи во тоа време во Македонија? Или барем во Скопје?

СС: Па, добро, кога јас влегов во новинарството, '84-'85, тоа беше оној период по смртта на Тито, кога многу работи, повозрасните, позрелите, поедуцираните од нас ги препознаваа. Ние бевме сè уште млади и сè уште под стекнато влијание на образовниот процес на југословенството. На градењето на сплотеност и на рамноправни народи во братство-единствената заедница, тогашна СФРЈ. Воспитувани во извиднички кампови, во феријални одморалишта, кои имаа заедничка мисла, дека треба да се запознае татковината за да се сака повеќе. Одевме на работни акции, носевме штафета за Маршалот и водачот и трчавме со неа. И секој 25 мај правевме слетови за другарот Тито. И таа генерација воспитувана во тој дух, главно и се определи, кон крајот на '80 веќе и особено со почетокот на назирањето каква крвава бања повторно ќе стане, пред сè Босна, меѓутоа и во другите делови од Југославија каде што имаше војни. Таа наша генерација се определи делумно за зачувување на некогашната држава, оти за друга не знаевме и поинаку и не знаевме, а и бевме воспитувани дека сите оние кои ќе искажат посилни национални чувства во некоја од федеративните единици на Југославија, дека се тоа националисти кои сакаат да ја урнат дотогашната држава и дека – нели - национализмот како најголемо зло, едноставно треба да се спротивставиме на таквите - тогаш се викаше тенденции. Потоа, како се менуваа работите забрзано и како се, за жал, загрозуваа и човековите права и подоцна и правата на луѓето, само затоа што се декларирале или не се декларирале, туку некој ги поставил во позиција на припадник на одредена заедница и со тоа веќе стануваат жртви и меѓу припадниците, новинарите од таа генерација, сигурно дошло до примери на приклонување кон поинаквите опции и за жал некои пријателства од тоа време тогаш се прекинуваа, а со некои, некои од колегите на територииите на бивша Југославија и се гледале преку нишан. Улогата на новинарите, тогаш значи, во втората половина на '80 беше многу важна на теренот на злото. Новинарите ја распируваа, распламтуваа таа омраза, која, ако

ishte shumë i rëndësishëm në terrenin e së keqes. Gazetarët e nxisnin, ndiznin zjarrin e kësaj urrejtjeje, e cila, edhe sikur të kishte ekzistuar, ndërsa ne si të rinj nuk kemi qenë të vetëdijshëm, sepse e kemi jetuar atë ëndërr për vëllazërim-bashkim nga ahengjet dhe ndodhitë e përbashkëta anembanë Jugosllavisë. Pastaj, ngadalë filluam të bëhemi të vetëdijshëm. Por, bëheshim të vetëdijshëm për sasitë e vrerit, urrejtjes dhe fyerjeve që hidheshin në medie, edhe në ato të shtypura dhe, normalisht, në elektroniket, të cilat kishin, siç ka qenë gjithmonë, edhe fuqi më të madhe, që në ora 19:30 apo 20:00, kur ishte, i tërë kombi para ditarit kombëtar në gjuhën e vet.

Atëherë filluan ndarjet. Kanë filluar ato dhe kanë qëndruar pezull shumë më herët, por atëherë u diferencuan. Filloi urrejtja ndaj atyre që janë ndryshe, filloi fokusimi dhe kërkimi i armikut, iniciues i krizës. Pastaj, përnjëherë për krizën ekonomike dhe gjendjen në shoqëri për serbët u bënë fajtorë kroatët, për kroatët – serbët. Në Maqedoni, kryesisht shqiptarët, por edhe të gjithë ata të cilët "e kanë shfrytëzuar Maqedoninë" – siç thuhej atëherë. Sllovenët donin jashtë, këtë qartë e definuan dhe nëpërmjet programit të vet kombëtar donin marrëdhënie të ndryshme me anëtaret jugosllave. Për këtë gjë nuk kishte sens tek udhëheqja e atëhershme, e vendosur politikisht nga një parti, dhe sidomos jo në udhëheqjen e Armatës Popullore Jugosllave të atëhershme ende të përbashkët, e cila gjithashtu ishte skajshmërisht e ideologjizuar. Dhe, ndodhi ajo që ndodhi. Disa republika me më shumë fat, si Maqedonia, disa me luftëra të përgjakshme, si Bosnja. Disa me luftëra 6-ditore, si Sllovenia. Edhe sot e kësaj dite e konsideroj se kjo ishte çështje marrëveshjeje mes udhëheqjeve të Serbisë - Jugosllavisë dhe Sllovenisë. Dhe, gjithsesi, disa si Kroacia, ku erdhi deri te, a po, dëbimi i një pjese të popullatës. Ne funksiononim siç funksiononim në Maqedoni. Kishte këtu edhe papjekuri. Kishte mosgatishmëri, sidomos mosgatishmëri, sepse udhëheqja e atëhershme në krye me Kiro Gligorovin deri në çastet e fundit përpiqej ta ruajë nga Jugosllavia atë që mund të ruhej. Mosgatishmëria ishte në planin se rrallëkush ka menduar se si kjo Republikë e pavarur sovrane e Maqedonisë do të funksionojë në planin ekonomik, por aq më shumë në planin politik. Shumë gjëra bëheshin në çast, normalisht, me siguri me shumë gabime. Një nga gjërat të cilat, fatkeqësisht, fare nuk u shqyrtuan, ishte pikërisht paqja ndëretnike, ky ekuilibër ndëretnik në Maqedoni. Sepse, si për shumë gjëra deri atëherë, kështu edhe për pozitën e shqiptarëve, dëgjohej pa kundërshtim Beogradi. Tani, duhej të sillen vendime të cilat ishin të vështira dhe për të cilat duhej guxim, por dhe para së gjithash me shumë mençuri. Prandaj edhe na ndodhën edhe Fakulteti Pedagogjik edhe protestat. Na ndodhnin, ajo rreth Universitetit të Tetovës dhe protestat dhe mënyra se si iu dha fundi. Më vonë u dëshmua se fare nuk i ishte dhënë fund. Domethënë, me shfaqjen e fuqisë, me mjete policore të zgjidhen punët të cilat duhej

и постоела, а за која ние како млади луѓе не сме биле свесни, оти сме го живееле тој братство-единствен сон од заедничките игранки и дешавки низ цела Југославија, потоа, полека почнавме да стануваме свесни. Меѓутоа станувавме свесни од количествата на жолч, омраза и навреди кои се истураа во медиумите, и во печатените и нормално, во електронските, кои имаа, како што и секогаш било, и поголема сила од причини што во 19:30 или 20:00, кога беше, цела нација беше пред националниот дневник на својот јазик.

Тогаш почнаа поделбите. Почнале тие и тлееле многу порано, меѓутоа тогаш се издиференцирале. Почна омразата кон инаквите, почна фокусирањето и барањето непријател, предизвикувач на кризите. Па, одеднаш за економската криза и ситуацијата во општеството на Србите им станаа виновни Хрватите, на Хрватите – Србите, во Македонија главно Албанците, меѓутоа и сите оние кои „ја искористувале Македонија" - како што тогаш се кажуваше. Словенците сакаа надвор, тоа јасно го дефинираа и низ својата национална програма сакаа поинакви односи со југословенските членки. За тоа немаше слух во тогашното раководство, политичко поставено од едната партија и особено не во раководството, на тогаш сè уште заедничката Југословенска народна армија, која беше исто крајно идеологизирана.

И се случи она што се случи. Некои републики со повеќе среќа како Македонија, некои со крвави војни како Босна. Некои со 6 дневни војни, како Словенија. И ден-денес сметам дека тоа беше работа на договор меѓу раководствата на Србија-Југославија и Словенија. И секако некои како Хрватска, каде што дојде, нели до протерување на еден дел од населението. Ние функционираме како што функционираме во Македонија. Имаше тука и незрелост. Имаше неподготвеност, особено неподготвеност, оти тогашното раководство на чело со Киро Глигоров до последните моменти се обидуваше да го сочува од Југославија она што може да се сочува. Неподготвеноста беше на планот дека ретко кој размислувал како таа независна, суверена Република Македонија ќе функционира на економски план, меѓутоа уште повеќе на политички план. Многу работи беа правени во од, нормално, сигурно со многу грешки. Една од работите кои воопшто не беа, за жал, разгледувани, беше токму тој меѓуетнички мир, тој меѓуетнички баланс во Македонија, заради тоа што за многу работи дотогаш, па и за позицијата на Албанците, се слушаше беспоговорно Белград.

Сега требаше да се донесуваат одлуки кои беа тешки и за кои требаше храброст, но и пред сè со многу разум. Затоа ни се испослучуваа и Педагошкиот факултет и протестите. Ни се случуваа, она околу Тетовскиот универзитет и протестите и начинот на кој беше излезено на крај. Подоцна се докажа дека воопшто не било излезено на крај. Значи со покажување сила, со полициски средства да се решаваат работи кои требаше да се решат на маса. И некако дотуркавме до '99, кога повторно во Македонија беше тоа меѓуетничко прашање кренато

të zgjidhen në tavolinë. Dhe, e shtymë disi deri në vitin ’99, kur përsëri në Maqedoni kjo çështje ndëretnike u ngrit në nivel shumë të lartë, si dhe problemet rreth saj. Sepse, a po, me dëbimin e dhjetëra, qindra mijëra, kryesisht shqiptarë nga Kosova, të cilët strehën e gjetën këtu në Maqedoni, u krijua një çekuilibrim, deri më tani, deri atëherë. I cili, edhe pse, a po, me regjistrimet asgjë nuk ishte zgjidhur, por u krijua një frikë te maqedonasit etnikë se refugjatët nga Kosova do të mbeten këtu dhe se kjo do të thotë pastaj të gjitha ato punë që i kemi dëgjuar dhe parë një dekadë më parë, rreth krijimit të Shqipërisë së Madhe, Kosovës së Madhe. Por, unë, në atë periudhë, ’99, konsideroj se Maqedoni e dha një provim të madh. Me të gjitha shpërthimet negative, të nacionalizmit, të fobive nga refugjatët nga Kosova, se do ta rrezikojnë Maqedoninë si shtet. E tillë siç ishte e strukturuar dhe me ato fuqi që i kishte, Maqedonia e bëri të vetmen gjë që mund ta bënte. Domethënë, duhej t’i pranojë refugjatët dhe duhej të gjejë mënyrë që ata njerëz nga ajo çudia te Stenkoveci të jenë të strehuar. Kushtet atje në kampet në të cilat u strehuan ishin çfarë ishin, por nuk erdhi deri te ajo nga e cila shumë veta kishin frikë – se që në vitin ’99 një pjesë e maqedonasve etnikë i jepnin përkrahje Serbisë gjatë bombardimit të NATO-s, një pjesë e shqiptarëve kishin tekstualisht edhe kushërinj të cilët u erdhën nga Kosova, domethënë... por, edhe në përgjithësi, shqiptarët e Kosovës i shihnin si bashkëkombës me të cilët kanë jetuar në të njëjtin shtet deri para 9 vjet. Kështu që, ky ishte një provim i madh dhe mendoj se Maqedonia, me të gjitha anët negative që dolën në pah atëherë – normalisht, porse ia doli shumë më mirë sesa ia doli në vitin 2001.

ER: Hajde shkurtimisht të kthehemi në fillimin e viteve ’90, rreth atij procesit të pavarësimit të Maqedonisë. Si personalisht ju e përjetuat dhe çka në fakt mendoni se paraqiste mënyra e tillë e pavarësimit të shtetit në raport me marrëdhëniet ndëretnike në shtet?

SS: Epo, pavarësimi i Maqedonisë, i cili u realizua ashtu siç u realizua, domethënë, pa pothuajse asnjë plumb të shkrepur, me marrëveshje, me të gjitha elementet shoqëruese negative të largimit të APJ-së nga territori maqedonas, Maqedonia e kishte atë fat që t’i evitojë veprimet e vërteta luftarake në territorin maqedonas, me, për fat të keq, ato viktima të shtetasve të rinj të Maqedonisë, të Republikës Socialiste të Maqedonisë së atëhershme në uniformat e APJ-së. Por, megjithatë, mund të thuhet se në raport me një Bosnjë, madje edhe pjesërisht me Kroacinë, Maqedonia kaloi mirë. Aq mirë, sa ishte e mundur fare në një situatë të tillë. Kishte këtu edhe padrejtësi, normalisht, gjatë tërheqjes së APJ-së. Kishte familje të prishura. Kishte tragjedi personale, të gjitha këto, normalisht, ndodhnin si elemente shoqëruese të prishjes së shtetit të madh. Unë, personalisht, mendoja se do të gjendet mënyra, çfarëdo mënyre, për ta ruajtur. Në mënyrë naive pak besoja në këtë gjë atëherë, por besoja në moshë

на многу високо ниво и проблемите околу него, заради тоа што, нели, со протерувањето на десетици, стотици илјади, главно Албанци од Косово, кои прибежиштето го најдоа тука во Македонија, се создаде еден дисбаланс, досега, дотогашен, кој иако нели, со пописите ништо не беше решено, меѓутоа се создаде страв кај етничките Македонци дека бегалците од Косово ќе останат тука и дека тоа ќе значи потоа сите оние работи што сме ги слушале и гледале една деценија претходно, околу создавање Големи Албании, Големи Косова. Меѓутоа, јас, тој период, ’99, сметам дека Македонија положи голем испит. Со сите изблици негативни, на национализам, на фобии од бегалците од Косово, кон бегалците од Косово дека ќе ја загрозат Македонија како држава, онаква каква што беше структуирана и со оние сили кои ги имаше, Македонија го направи единственото што можеше. Значи мораше да ги прими бегалците и мораше да најде начин тие луѓе од она чудо кај Стенковец да бидат разместени. Условите таму во камповите во кои беа разместени беа такви какви што беа, меѓутоа не дојде до она од што многумина се плашеа - дека уште ’99 еден дел на етничките Македонци даваа поддршка на Србија за време на бомбардирањата на НАТО, дел од етничките Албанци имаа буквално и роднини кои им дојдоа од Косово, значи... а и генерално гледано на Албанците од Косово гледаа како на свои сонародници со кои живееле во иста држава до пред 9 години. Така што, тоа беше голем испит и мислам дека Македонија, со сите негативни страни кои излегоа на виделина тогаш - нормално, меѓутоа дека се снајде многу подобро отколку што се снајде 2001.

ЕР: Ајде кратко да се вратиме на почетокот на ’90, околу тој процес на осамостојување на Македонија. Како лично вие го доживеавте и што всушност мислите дека претставуваше таквиот начин на осамостојување на државата во однос на меѓуетничките односи во државата?

СС: Па, осамостојувањето на Македонија, кое беше изведено онака како што беше изведено. Значи без, речиси без испукан куршум, со договор, со сите негативни придружни елементи на напуштањето на ЈНА на македонската територија, Македонија ја имаше таа среќа да ги избегне вистинските воени дејствија на македонска територија, со за жал оние на жртви на млади државјани на Македонија, тогашна Социјалистичка Република Македонија во униформите на ЈНА. Но, сепак може да се каже дека во однос на една Босна, па и на, делумно во Хрватска, Македонија помина добро. Онолку добро, колку што воопшто можеше во една таква ситуација. Имаше тука и неправди, нормално, при повлекувањето на ЈНА, имаше растурени семејства, имаше лични трагедии, сето тоа нормално се случуваше како пратечки елементи на растурањето на големата држава. Јас, лично, мислев дека ќе се изнајде начин, било каков начин, да се задржи, малку наивно можеби верував тогаш во тоа, но верував на 25 години, дека постои опција да се задржи

25-vjeçare se ekziston opsioni për t'u ruajtur një lloj i bashkimit. Madje edhe me pavarësinë e Sllovenisë, se pjesa tjetër e Jugosllavisë ndoshta do t'ia dalë të bashkëpunojë së paku në planin ekonomik. Se do të dëgjohen rekomandime të caktuara të cilat në atë kohë, mediet publikonin se edhe nga SHBA-të dhe nga Bashkimi Evropian ende arrijnë rekomandime dhe këshilla që të shpëtohet ajo që mund të shpëtohet, dhe të gjitha këto gjëra. Pastaj, kur filloi orteku, duhej të mendohet se si Maqedonia do të mbijetojë vetë dhe të mendohet se në çfarë shteti do të jetojmë dhe në çfarë shteti dëshirojmë të jetojmë. Ndodhën shumë gabime. Normalisht, a po, nga ajo që partia e vetme atëherë e shqiptarëve, ajo për Prosperitet Demokratik (PPD), për shkak të negociatave të pasuksesshme, a po shqiptarët e bojkotuan edhe regjistrimin pastaj dhe u bënë thirrje bashkëkombësve , në njëfarë mënyre madje ua thelluan tezën se shteti i cili nuk përkujdeset për ta, nuk është shtet i tyre. Dhe ky parim i mosbesimit të madh, mosbesimit të ndërsjellë, para së gjithash në fushën politike, vazhdoi të rrijë pezull edhe në marrëdhëniet e përditshme. Jo rrallëherë atëherë komentohej se elita politika shqiptare, Maqedoninë e pavarur dhe sovrane e shikon si një zgjidhje të përkohshme deri te loja e madhe, e cila do të ndodhë më vonë dhe e cila do të thotë, a po, një lloj bashkimi i territoreve në të cilat jetojnë shqiptarët. Ndërsa, do të thotë, faktikisht do të thotë, zvogëlim të atij territori të cilin e kishte atëherë RS e Maqedonisë. Mosbesimi qëndronte pezull vazhdimisht. Në çaste të veçanta ishte, ndoshta më të mira ishin marrëdhëniet, në çaste të caktuara përkeqësoheshin... Por, se elitat politike gjenin gjuhë të përbashkët për të mbetur në pushtet, kjo ishte okej. Kjo funksiononte gjatë tërë kohës. Vëllazërim-bashkimi i RSFJ-së funksiononte në dy nivele: në atë kriminal dhe në atë politik – në kuptimin e pushtetit ekzekutiv. Dhe, pasi u bë e qartë se Maqedonia, nëse dëshiron të mbijetojë, duhet të zhvillohet si shtet, duhet t'i zhvillojë, të punojë në sferën e të drejtave të njeriut, por, gjithashtu, edhe t'i zhvillojë marrëdhëniet ndëretnike deri në nivelin e përmirësimit drastik të besimit të ndërsjellë. Kishte, sipas meje, ndonjëherë përpjekje të suksesshme, ndonjëherë të pasuksesshme, që kjo vërtet të arrihet. Por, nga Marrëveshja e Ohrit e këtej, nga viti 2001 këtej, ne 18 vjet përpiqemi disi nga Maqedonia të bëjmë një shtet të vërtetë qytetar dhe kjo punë po na ec shumë vështirë. Shumë vështirë na shkon sepse sinqerisht mendoj se nuk është e sinqertë, as te politikanët, as madje në sektorin joqeveritar. Se fshihet, se mbahet llogari, ja "patjetër e kemi". Ne ndoshta edhe nuk do të donim, ne ndoshta edhe kur do të merrnim izën nga bashkësia ndërkombëtare dhe sikur të jetë kjo fare disi e realizueshme në planin e gjeografisë, ne ndoshta edhe do të ishim ndarë. Por, s'kemi elita politike dhe e dimë se përpjekjet e tilla për ndarje do të thonë përsëri përplasje. Përndryshe, sinqerisht nuk jam i bindur se të gjitha këto shpërthime, tashmë jo vëllazërim-bashkim, por për të drejtat e njeriut, për barazi të qytetarëve, të cilat i dëgjojmë çdo ditë në

некој вид на заедништво. Дури и со независноста на Словенија, дека остатокот од Југославија можеби ќе успее да соработува барем на економски план, дека ќе се послушаат одредени препораки кои во тоа време, медиумите објавуваа дека и од САД и од Европската Унија стигаат сè уште препораки и совети да се спаси што може да се спаси, и сите тие работи. Потоа кога тргна лавината, требаше да се размислува како Македонија ќе опстане сама и да се размислува во каква држава ќе живееме и во каква држава сакаме да живееме. Се случија многу грешки. Нормално, нели, од тоа што единствената партија тогаш на Албанците, за демократски просперитет (ПДП), заради неуспешните преговори, нели Албанците го бојкотираа и пописот потоа и ги повикаа сонародниците, на некој начин дури им ја продлабочија тезата дека држава која не се грижи за нив, не е нивна држава. И тој принцип на голема недоверба, меѓусебна недоверба пред сè во политичко милје, продолжи да тлее и во секојдневните односи. Неретко тогаш се коментираше дека албанската политичка елита, на независна и суверена Македонија, гледа како на привремено решение до поголемата игра, која ќе се случи подоцна и која ќе значи, нели, некакво си обединување на територии каде што живеат Албанците, а ќе значи, фактички значи намалување на онаа територија која ја имаше тогаш СР Македонија. Недовербата тлееше сето време. Од одредени моменти беше, можеби подобри беа односите, на одредени моменти се влошуваа. Ама дека политичките елити изнаоѓаа јазик заеднички за да останат на власт, тоа беше океј. Тоа функционираше сето време. Братство-единството од СФРЈ функционираше на две нивоа: на криминалното и на политичкото - во смисла на извршната власт. И откако стана јасно дека Македонија, ако сака да опстане мора да се развива како држава, мора да ги развива, да работи на сферата на човековите права, ама исто така и да ги развива меѓуетничките односи до ниво на драстично подобрување на меѓусебната доверба, имаше, според мене некогаш успешни, некогаш неуспешни обиди тоа навистина да се постигне. Меѓутоа од Охридската спогодба навака, од 2001 навака, ние 18 години се трудиме некако од Македонија да направиме вистинска граѓанска држава и тоа многу тешко ни оди. Многу тешко ни оди оти искрено мислам и дека не е искрено, ни кај политичарите, па дури ни во невладиниот сектор. Дека се затскрива, дека се води сметка ете „нужно мораме". Ние можеби и не би сакале, ние можеби и кога би добиле изим од Меѓународната заедница и кога би било тоа воопшто некако изведливо на планот на географија, ние можеби би се и поделиле. Меѓутоа немаме политички елити и знаеме дека таквите обиди за поделба ќе значат повторно судири. Инаку, искрено не сум убеден дека сите овие изливи, сега веќе не братство-единствени, туку за човекови права, за подеднаквост на граѓаните кои ги слушаме секојдневно на политичката сцена, дека добар дел од политичарите тоа навистина и го мислат. Мислам дека се работи за нужно зло: „Не можеме поинаку, па ќе тераме вака. Сега тоа е тоа".

skenën politike, se një pjesë e mirë e politikanëve këtë vërtet e mendojnë. Mendoj se bëhet fjalë për një të keqe të paevitueshme: “Nuk mundemi ndryshe, kështu që do ta çojmë kështu. Tani, kështu qëndron puna”.

ER: Përmendët bojkotin e regjistrimit dhe referendumin. Pse ndodhi kjo, ç’mendoni?

SS: E po, mirë, bojkotin e referendumi e ndiqja në vendngjarje. E tërë kjo dukej shumë naive – në shikim të parë. A po, me ata peshqirët në karrige, kjo gjatë votimit për Iliridën apo për të ashtuquajturën Iliridë. Apo, me mosbesimin se në shtetin e ri udhëheqja e Maqedonisë nuk do ta mbajë Maqedoninë brenda asaj që mbeti nga Jugosllavia apo do ta mbajë nën kontrollin e Serbisë, apo brenda asaj, them, që do të mbetet nga Jugosllavia. Dhe se shqiptarët në një shtet të tillë nuk do të jenë të barabartë, pa dallim të numrit në Maqedoni apo së bashku me Kosovën, në raport me atë pjesën e mbetur të Jugosllavisë dhe ky mosbesim i shqiptarëve u mbindërtua me mosbesimin e maqedonasve etnikë, të cilët, siç thashë, konsideronin se shqiptarët vetëm e presin çastin për të ikur së bashku me territorin. Kështu që, nuk kishte sens mes politikanëve të atëhershëm, nuk kishte as duke shikuar realisht, as që maqedonasit etnikë kishin ndërtuar qartë një program nacional se çfarë shteti dëshirojnë të ndërtojnë dhe në çfarë shteti dëshirojnë të jetojnë. Ndërsa, as shqiptarët etnikë, se çfarë do të ishte roli i tyre në shtetin tashmë të ri. Dhe, ky nivel, një nivel shumë i lartë i mosbesimit, thjesht gjithmonë... Elitat politike luanin në letrën që ta parashikojnë hapin e ardhshëm, sepse gjithmonë thoshin se dikush u punon prapa shpine. Kështu që, nga përkrahja e bashkësisë ndërkombëtare për shqiptarët etnikë, e cila ishte si recitim, një vepër e përsëritur, te një pjesë e rrymave pro-kombëtare në Maqedoni: se shqiptarët e kanë përkrahjen për t’u shkëputur, ndërsa ne nuk mund ta lejojmë këtë dhe kështu me radhë, deri te ajo te ana tjetër, mosbesimi i shqiptarëve në udhëheqjen maqedonase se vërtet dëshirojnë të jetojnë në një shtet sagllam, me respektimin e të drejtave të të gjithë qytetarëve të barabartë. Dhe, këtu ndërthureshin interesa të ndryshme, normalisht, të të gjitha shteteve përreth... dhe përfaqësuesit e të cilëve në këtë shtet apo qytetarë të Maqedonisë të cilët ishin përcaktuar për një nga pro-rrymat përreth. Të gjithë ata, çdonjëri në mënyrën e vet dhe çdonjëri me intensitetin e vet, punonin për dezintegrimin e shtetit të ri. Dhe, prandaj, edhe ne sot e kësaj dite, shteti maqedonas, është goxha disfunksional. Ne edhe sot e kësaj dite bëjmë gjëra karikaturale, a po, në vend që të jenë të kyçur të gjithë qytetarët në mënyrë të barabartë në ndarjen e, nëse fare është, a po, në atë kulaçin e pushtetit, ne kemi, a po, njerëz që rrinë në shtëpi për shkak se elitat e tyre politike elektoratit të vet i kanë dëshmuar se sipas përqindjes kanë punësuar kaq njerëz, që është jashtë logjikës. Marrin rrogë për të qenë një numër në fushatën politike

ЕР: Спомнавте бојкот на попис и на референдум. На што се должеше тоа, што мислите?

СС: Па, добро, референдумскиот бојкот го следев на лице место. Сето тоа делуваше многу наивно - вака на прв поглед. Нели, со оние пешкирчиња на столчиња, тоа при гласањето за Илирида или за таканаречената Илирида или со недовербата дека во новата држава раководството на Македонија нема Македонија да ја задржи во остатокот на Југославија или да ја задржи под контрола на Србија или она, велам, што ќе остане од Југославија и дека Албанците во една таква држава нема да бидат рамноправни, без оглед на бројноста во Македонија или заедно со Косово, во однос на тој остаток на Југославија и таа недоверба на Албанците се надогради на недовербата на етничките Македонци, кои реков веќе, сметаа дека Албанците само чекаат момент за да си заминат сосе територија. Така што, немаше слух меѓу политичарите тогашни, немаше ни реално гледано, ниту етничките Македонци имаа изградена јасно национална програма каква држава сакаат да градат и во каква држава сакаат да живеат, а ниту етничките Албанци, каква би била нивната улога во новата, веќе, држава. И тоа ниво, многу високо ниво на недоверба, едноставно секогаш се... Политичките елити играа на карта да го предвидат следниот чекор, оти секогаш велеа дека некој им работи зад грб. Па, од поддршката на Меѓународната заедница за етничките Албанци, што беше веќе како рецитација повторувано кај дел од про-националните струи во Македонија: дека Албанците имаат поддршка да се отцепат, а ние тоа не може да дозволиме и така натаму, до од друга страна недовербата на Албанците во македонското раководство дека навистина сакаат да живеат во саглам држава, со почитување на права на сите рамноправни граѓани.

И тука се вплеткуваа секакви интереси, нормално на сите околни држави кои... и чии претставници во државава или граѓани на Македонија кои беа определени за една од про-струите наоколу, сите тие, секој на свој начин и секој со свој интензитет, работеа на дезинтеграција на новата држава. И затоа и ние до ден-денес, македонската држава е прилично дисфункционална. Ние и ден-денес правиме карикатурални работи - нели, наместо да бидат вклучени сите граѓани рамноправно во поделбата на, ако воопшто го има - нели, на тој некој колач на власта, ние имаме - нели, луѓе што седат дома заради тоа што нивната политичка елита на својот електорат му докажала дека според процент вработила толку луѓе, што е нонсенс. Добиваат плата за да бидат бројка во нечија политичка кампања, партиска кампања. Навредливо за тие, ама добро, добиваат плата, а, неправедно кон оние кои можеби се подобри од нив и би ја работеле навистина работата во тој секретаријат или како веќе се вика. Не сме, не сме успешни. Ни најавуваат влез во НАТО, еве конечно. ЕУ е далеку многу.

Така што транзицијава стана вечна, сите решенија ни се од друга

të dikujt, fushatën partiake. Është fyese për ta, por, mirë, marrin rrogë, por, e padrejtë për ata të cilët ndoshta janë më të mirë se ta dhe vërtet e kishin punuar punën në atë sekretariat, apo si quhet. Nuk jemi, nuk jemi të suksesshëm. Na paralajmërojnë hyrje në NATO, ja, më në fund. BE-ja është shumë larg.

Kështu që tranzicioni u bë i përhershëm, të gjitha zgjidhjet, nga ana tjetër, i kemi të përkohshme dhe të përshtatura për vetë çastin, por, me intencë menjëherë të ndryshojnë nëse del ndonjë variant i ndryshëm. Domethënë, fare nuk mendohet në shtigje të gjata dhe nuk bëhen strategji afatgjate për atë se si një shtet i vogël dhe i varfër, plus i plaçkitur pamasë nga elita e vet politike, për 20 vjet, do të mbijetojë më tej dhe si do t'ia dalë të ruajë ndonjë të ri, nga 30 tani, të mbetet në këtë shtet.

ER: Të kthehemi shkurtimisht në vitin 2001, më saktë në periudhën para kësaj. Diçka tashmë përfshimë, kështu që më intereson, sipas jush, si u krijuan kushtet për 2001-shin? Nuk flas për përgatitjen teknike për luftë, por për kontekstin shoqëror në këtë kuptim.

SS: Epo, ja, kështu, 2001-shin ne filluam me një javore të re. Në dhjetor të 2000-tës dolëm nga redaksia e deriatëhershme dhe disa nga ne bëmë një javore e cila ishte paramenduar të jetë një javore qytetare, në të cilën do të përpiqemi ta paraqesim vizionin tonë për më tej, nëpërmjet portreteve të njerëzve të suksesshëm në mesin tonë. Ndërsa, me të suksesshëm nënkuptonim ata njerëz të cilët janë të pranueshëm për të dyja palët. Kur them të dyja palët, këto janë ato marrëdhënie maqedonase-shqiptare, sepse marrëdhëniet mes maqedonasve dhe shqiptarëve vendosnin për ardhmërinë e Maqedonisë. Me gjithë respektin për të tjerët, të përmendur apo jo të përmendur në Kushtetutë, qytetarët e përkatësive të tjera etnike. Megjithatë, marrëdhëniet ishin ato të cilat do të vendosnin rreth ardhmërisë së Maqedonisë. Dhe, sinqerisht konsideroj se deri te 2001-shi në Maqedoni nuk duhej të vijë. Absolutisht e konsideroj, sepse në atë vërshim të gënjeshtrave, vërshim të premtimeve të rrejshme, nga paralajmërimet, nga njëra anë: "Mjaft duruam, tani do t'ia dalim më në fund", nga ana tjetër: "Epo, ka ardhur koha tashmë t'i pastrojmë hesapet, edhe ne mjaft duruam kërkesa të tepruara". Atëherë ende përdorej ajo: "Shqiptarët shumë kërkojnë, do t'u japim ose nuk do t'u japim". Domethënë, askush nuk mendonte se ato lojërat rreth universiteteve, ato grevat rreth Fakultetit Pedagogjik, se është shumë më mirë për tërë shtetin, madje edhe për maqedonasit etnikë, bashkëqytetarët e tyre shqiptarë etnikë të jenë sa më mirë të arsimuar. Kjo më vonë u dëshmua me Shtulin se, ja, a po kërkojnë shumë të mësojnë shqip – ja, mësojnë anglisht. Kjo, për fat të keq, nuk e pengoi shpërnguljen, por kjo tani është një rrëfim tjetër. Viti 2001 duhej patjetër të shmangej me pjekurinë e elitave politike. Unë nuk them se një pjesë

страна привремени и прилагодени на самиот момент, ама со интенција веднаш да бидат променети ако испадне некоја поинаква варијанта. Значи воопшто не се размислува на долги патеки и не се прават долгорочни стратегии за тоа како една мала и сиромашна држава, плус без исав ограбувана од сопствената политичка елита, еве 20 години, понатаму ќе опстане и како ќе успее да задржи некој помлад, од 30 сега, да остане во државава.

ЕР: Да се вратиме кратко на 2001, поточно на периодот пред тоа. Нешто веќе и покривме, па ме интересира, според вас, како се створија условите за 2001? Не зборувам за техничко спремање за војна, туку за општествениот контекст во таа
смисла.

СС: Па, еве вака, 2001 ние почнувавме со еден нов неделник. Декември 2000 излеговме од дотогашната редакција и неколкумина направивме нов неделник кој беше замислен да биде убав граѓански неделник во кој ќе се обидеме да ја претставиме нашата визија за понатаму, преку сликите на успешни луѓе во нашата средина. А под успешни, ги подразбиравме оние луѓе кои се прифатливи од обете страни. Кога велам обете страни, тоа се тие македонско-албански односи, оти односите меѓу етничките Македонци и етничките Албанци одлучуваа за иднината на Македонија. Со сета чест и почит на сите останати спомнати или неспомнати во Уставот, граѓани на Македонија од други етнички припадности, сепак овој однос беше тој што ќе пресудеше околу иднината на Македонија. И искрено сметам дека до 2001 во Македонија не смееше да дојде. Апсолутно сметам, оти во таа поплава од лаги, поплава од лажни ветувања, од најави, од, од една страна: „Доста трпевме, сега да се изборите конечно", од друга страна: „Е па ред е веќе да расчистиме, доста и ние трпевме претерани барања". Тогаш уште се користеше она: „Албанците многу бараат, ќе им дадеме или нема да им дадеме". Значи никој не размислуваше дека оние игранки околу универзитетите, оние штрајкови против Педагошкиот факултет, дека е далеку подобро за целата држава, па и за етничките Македонци, нивните сограѓани етнички Албанци да бидат што подобро образовани. Тоа потоа се докажа со Штул дека ете, ако, нели многу бараат на албански да учат - еве учат на англиски. Тоа за жал не го спречи исселувањето, но тоа е сега друга приказна. Двеилјади и првата мораше да се избегне со зрелоста на политичките елити. Јас не велам дека дел од припадниците на ОНА тогашна немаа јасни цели за - што дел од нив и отворено го признаваа, јасни цели кои немаа никаква врска со човековите права. Значи тие луѓе се бореа, дел од нив се бореа за отцепување на територии. За дали тоа ќе се вика Голема Албанија, Големо Косово или како веќе ќе се вика, не е важно, меѓутоа се бореа за нешто што е тотално, целосно спротивно на концептот на граѓанска држава. Исто така, не велам дека дел од

e pjesëtarëve të UÇK-së nuk kishin qëllime të qarta për, të cilën një pjesë e tyre edhe haptazi e pranonin, qëllime të qarta të cilat nuk kishin fare lidhje me të drejtat e njeriut. Domethënë, këta njerëz luftonin, një pjesë e tyre luftonin për shkëputjen e territoreve. Se a do të quhet kjo Shqipëria e Madhe, Kosova e Madhe apo si do të quhet, nuk është me rëndësi, por luftonin për diçka që është totalisht, krejtësisht e kundërt me konceptin e shtetit qytetar. Gjithashtu, nuk them se një pjesë e pjesëtarëve të forcave të sigurimit, një pjesë e vullnetarëve, madje edhe një pjesë e të rekrutuarve, në uniforma policore apo ushtarake, këtë kryengritje të shqiptarëve nuk e shfrytëzonin dhe nuk mendonin në periudha të caktuara, apo vepronin në periudha të caktuara, ashtu sikur të jetë ky shansi i fundit që shqiptarët të disiplinohen. Kjo ka qenë e pranishme dhe çdonjëri që do të thotë se këta kanë qenë luftëtarë për të drejtat e njeriut, ndërsa të tjerët vetëm e kanë mbrojtur rendin kushtetues të Maqedonisë, këtë vështirë se do ta përbijë dikush. Në të dyja anët ka pasur ekstremistë, në të dyja anët ka pasur njerëz që kanë gënjyer dhe i kanë fshehur qëllimet e vërteta. Por, jam i bindur se faji i elitave politike, edhe i maqedonasve edhe i shqiptarëve, për 2001-shin është tejet i madh. Nuk guxonte të derdhej gjak.

Domethënë, nëse shteti ia doli nga viti ’90 deri në vitin 2001, me të gjitha ato, a po, ngjarjet e Gostivarit, me të gjitha ato punë që ndodhnin, të cilat, them ato bojkote të njërës, të tjetrës, e gjithë kjo paraqiste provime dhe jo me nota të larta, por, shteti i dha provimet. Ndodhi viti 2001 dhe u kanos që ta prishë shtetin , disa thoshin: “Do të na prishet shteti për shkak të Haraçinës dhe Llojanit”. Nuk prishej shteti për shkak të Haraçinës dhe Llojanit, por ekzistonte rreziku vërtet të prishet. Nuk besoj se kushdo është i lumtur me mënyrën se si përfundoi kjo, me Marrëveshjen e Ohrit. Por, disi duhej të përfundonte dhe mirë është që përfundoi. Mirë është që pastaj u implementuan disa zgjidhje. Të cilat, a po, janë me të gjitha ato gabime fabrike, me përqindjet, me “a janë 23% apo janë 22%”. Edhe sot e kësaj dite e dëgjojmë këtë, se si të drejtat e njeriut varen nga përqindja. Sikur nëse shqiptarët janë 15% në Maqedoni, nuk duhet njeri t’u japë të drejta. Gjegjësisht... Përsëri unë përdora mosdhënie. Gjegjësisht, të mos i kenë të drejtat e të tjerëve. Kjo me numrat ishte një lojë, e imponuar. Sot e kësaj dite do të çuditemi se ç’të bëjmë. Ja, pas regjistrimit të ardhshëm, kur me siguri, a po, do të dëshmojmë se në këtë shtet nuk ka 2 milionë banorë dhe se nuk ka edhe në listën zgjedhore 1.800.000 banorë dhe se ndoshta edhe nuk ka 23% shqiptarë etnikë. Por, çka me këtë? Po, do të duhet të ndryshojnë këto gjëra, jo nëpër komuna me 23%, dhe do të duhet të fillojë të vlejë Badenteri edhe në nivel lokal, atje ku shqiptarët etnikë janë shumicë. Por, përsëri do të duhet të punojmë në vendosjen, pranimin, e të drejtave të individit. Për të drejtat etnike mund të bisedohet, normalisht, por në një nivel tjetër. Ndërsa, për të drejtat e njeriut, për të cilat zyrtarisht nisi kryengritja 2001-shin, mundej edhe

припадниците на безбедносните сили, дел од доброволците, па и дел од регрутираните, дали во полициска или воена униформа, тој бунт на Албанците не го користеа и не мислеа во одредени периоди или дејствуваа во одредени периоди така како да е тоа последната шанса да се доведат Албанците во ред. Тоа го имало сигурно и секој кој ќе каже дека овие биле борци за човекови права, а другиве само го штителе уставниот поредок на Македонија, тоа тешко кој би го проголтал. На обете страни имало екстремисти, на обете страни имало луѓе што лажеле и ги прикривале вистинските цели. Меѓутоа, убеден сум дека вината на политичките елити, и на Македонците и на Албанците, за 2001 е огромна. Не смееше да се пролее крв.

Значи ако државава издржа од ’90 до 2001 со сите оние - нели, гостиварски настани, со сите оние работи што се случуваа, кои, велам тие бојкоти на едно на друго, сето тоа беа испити и не со високи оценки - меѓутоа државава ги положи. Дојде до 2001 и 2001 и се закани да се растури државата, некои велеа: „Ќе ни се распадне државата заради Арачиново или Лојане“. Не се распаѓаше државата заради Арачиново или Лојане, ама постоеше опасност навистина да се распадне. Не верувам дека било кој е среќен со начинот на кој тоа се заврши, со Охридскиот договор. Меѓутоа некако мораше да се заврши и добро е што се заврши. Добро е што се потоа имплементираа некои решенија. Кои се - нели, со сите оние фабрички грешки, со процентите, со „дали се 23%, дали се 22%“. До ден-денес го слушаме тоа, како човековите права да зависат од процентот. Како да Албанците, ако се 15% во Македонија, не треба човек да им даде права. Односно... Пак јас употребив недавање. Односно да ги немаат правата на останатите. Тоа со бројките беше една игранка, наметната. Ден-денес ќе се чудиме што да правиме. Еве после следниот попис кога веројатно - нели, ќе докажеме дека во државава нема 2 милиони жители и дека нема и на избирачки список 1 800 000 жители и дека можеби и нема 23% етнички Албанци. Но што со тоа? Да, ќе треба да се променат тие работи, не по општина со 23% и ќе мора да почне да важи Бадентер и на локално ниво, таму каде што се етничките Албанци во мнозинство. Но, повторно ќе мора да работиме на востановување, прифаќање, на правата на единката. За етничките права може да се разговара, нормално, меѓутоа на поинакво ниво. А, за човековите права, за кои официјално беше покренат бунтот 2001, можеше и тогаш и да се разговара, не велам преговара, но веројатно тоа ќе беше некој вид преговори, инаку да се разговара да се усвојат, да имаше доволно зрела политичка сила во Македонија која тоа ќе го истуркаше на мускули, ама без крв. Во секој случај, без оружје. Не сум сигурен дека 2001 сме ја завршиле и...

EP: Како мислите?

CC: Па, мислам дека живееме, еве 18 години, во малку, сите нè нервира тој збор - транзиција, ама живееме во исчекување, конечно

atëherë të bisedohet, nuk them të negociohet, por me siguri kjo do të ishte një lloj negocimi, ndryshe të bisedohet, të miratohen, të kishte një fuqi politike mjaft të pjekur në Maqedoni, e cila këtë do ta kryente me muskuj, por pa gjak. Gjithsesi, pa armë. Nuk jam i sigurt se 2001-shin e kemi përfunduar dhe...

ER: Si mendoni?

SS: Epo, mendoj se jetojmë, tashmë 18 vjet, në pak, të gjithëve na nervozon kjo fjalë – tranzicion, por jetojmë në pritje, më në fund të rregullohen punët. Askush askujt nuk mund t'ia mohojë përkatësinë etnike, por, tani, të dilni në një anketë me mikrofon, ja, këtu, kaloni në rrugën "Maqedonia", unë vë bast me ju se nga 10 bashkëbiseduesit tuaj, me 2-3 pyetje, së paku nga pesë prej tyre do ta merrni përgjigje: "Jo, ore, ne nuk bëhemi shtet", pa dallim se a është maqedonas etnik apo shqiptar etnik. Shoqëria, e tillë çfarë është, është këtu, por shteti nuk na funksionon, nuk funksionon nga niveli lokal, deri te niveli më i lartë. Ne ende jemi viktima të allëshveresheve që i bëjnë liderët kombëtarë. Ne ende kemi Përzhina, tubime nate të krerëve kombëtarë në klubin e deputetëve, në vend që të kemi mbledhje të Kuvendit në të cilat sillen vendime. Ende dikush frikësohet nga një njësi zgjedhore. Ende dirigjohen lista partiake për kontroll. Ne do të gulfatemi, nuk mund të sjellim program për ndaljen e ndotjes së ajrit. U gulfatëm. Dhe, a po, çarshia i di të gjitha. Askush asgjë nuk ndërmerr, sepse cilido hap drastik, në cilëndo sferë, në çfarëdo fushe, mund të prekë interesat e dikujt. Këto janë, kryesisht, interesa private, madje edhe kriminale. Por, gjithmonë do të fshihen prapa vellos së të drejtave të këtyre, të drejtave të atyre. Janë etnike, të këtilla janë, të atilla janë, me të cilën gjë, në njëfarë mënyre, rrezikohet edhe definicioni i nocionit të të drejtave të njeriut. Tashmë e shihni se sa reaksione ka për punën e shoqatave joqeveritare. Sa snobizëm ka këtu, se sa projekti bëhet për shkak të grantit, jo për të ndihmuar vërtet dhe për t'u përforcuar vetëdija për një çështje të caktuar. Nuk e di se sa ka, por supozoj se në Maqedoni ka së paku 1.000 organizata joqeveritare. Dhe, sa prej tyre vërtet punojnë në fushën e ndërtimit të shoqërisë qytetare dhe në fushën e të drejtave të njeriut? Në fushën, ja, të largimit të kultit të armës – ende gjuajmë nëpër dasma, nëse asgjë tjetër, a po? E gjithë kjo mbahet në një, në njëfarë... balancohet në njëfarë luhatëseje ndëretnike, por nuk jam i bindur, sinqerisht, nuk jam i bindur. Do të kisha dashur të jem gabim, se së paku deri te këto 2-3 gjenerata pas meje, të rinjtë dhashtë Zoti ndryshe të mendojnë, se është arritur një nivel i pranimit të së ndryshmes. Çfarëdo niveli, qoftë i ulët, por të pranohet e ndryshmja. Të pranohet tjetri për nga gjuha, për nga ngjyra e lëkurës, për nga feja, për nga, ja, përcaktimi seksual qoftë, nuk është me rëndësi. Fare nuk jam i bindur se duke u fshehur prapa tradicionalizmit, prapa fesë, prapa... kush prapa çkaje fshihet, tani shoqëria maqedonase është e gatshme të pranojë ndryshime dhe është

да се средат работите. Никој никому не може да оспорува етничка припадност, ама сега да излезете на анкета со микрофон, еве овде, на улица „Македонија" поминете, јас ќе се обложам со вас дека од 10 ваши соговорника, низ 2-3 прашања, ќе добиете барем од петмина одговор: „Не бе, од нас држава не бива", без оглед дали е етнички Македонец или етнички Албанец. Општеството, такво какво што е, е тука, ама државата не ни функционира и тоа не функционира од локално ниво, па до највисоко ниво. Ние сè уште сме жртви на алашверишите што ги прават национални лидери. Ние сè уште имаме Пржина, вечерни седенки на национални поглавари во домот на пратениците, наместо да имаме собраниски седници на кои се донесуваат одлуки. Сè уште некој се плаши од една изборна единица. Сè уште се диригираат партиски листи за контрола. Ние ќе се погушиме, не можеме да донесеме програма за спречување на аерозагадувањето. Се задушивме. И нели, чаршијата сè знае. Никој ништо не презема, заради тоа што било кој драстичен чекор, во било која сфера, на било кое поле, може да задре во нечии интереси. Тоа се главно приватни, па дури и криминални интереси. Меѓутоа секогаш ќе бидат криени зад превезот на права на овие, права на оние. Етнички ли се, вакви ли се, такви се - со што се, на некој начин, загрозува и дефиницијата на поимот на човековите права. Веќе, гледате колкави реакции има за работењето на невладините организации. Колку шминкерај има тука, колку проект се прави поради грантот, а не заради навистина да се помогне и да се зајакне свеста за одредено прашање. Не знам колку има, меѓутоа претпоставувам дека во Македонија има барем 1 000 невладини организации. И колку од нив навистина работат на полето на градење на граѓанско општество и на полето на човековите права? На полето на, еве, на забаталување на култот на оружјето - уште пукаме по свадби, ако ништо друго, нели? Сето тоа се држи на едно, на некаква, се балансира на некаква меѓуетничка клацкалица – нишалка. Ама не сум убеден, искрено не сум убеден, би сакал да грешам, дека барем до овие 2-3 генерации после мене, за младиве дај Боже поинаку да мислат, дека е постигнато некое ниво на прифаќање на инаквоста. Било какво ниво, нека биде и ниско, ама да се прифаќа поинаквиот. Да се прифаќа другиот по јазик, по боја на кожа, по вероисповест, по еве сексуална определба нека биде, не е битно. Воопшто не сум убеден дека криејќи се зад традиционализмот, зад верата, зад... кој зад што се крие, дека македонското, сега веќе општество, е подготвено да прифати промени и подготвено да го прифати поинаквиот и да се обиде да го разбере.

Мене ми е многу жал што, и тоа белки треба да се истакнува, колку деца останаа сираци од таа 2001. А, велам, убеден сум дека не смееше до неа да дојде. Тие деца, денес треба да им се каже една тешка вистина, дека нема одговор зошто им загинале родителите. И на едната и на другата страна. Тие деца денес веќе се полнолетни. Имаат право да прашаат: „Чекајте бе луѓе, зошто е татко ми закопан онаму? За што всушност се борел татко ми и дали вие тоа го остваривте? Еве

e gatshme ta pranojë të ndryshmin dhe të përpiqet ta kuptojë. Mua më vjen shumë keq që, dhe kjo duhet të theksohet, sa fëmijë mbetën jetimë nga viti 2001. Ndërsa, them, jam i bindur se nuk guxonte të vinte deri te kjo. Këtyre fëmijëve, sot duhet t'u thuhet një e vërtetë e rëndë, se s'ka përgjigje pse u janë vrarë prindërit. Edhe në njërën, edhe në anën tjetër. Këta fëmijë sot janë të rritur. Kanë të drejtë të pyesin: "Pritni, ore, njerëz, pse im atë është varrosur atje? Për çka, në fakt, ka luftuar im atë dhe a e keni përmbushur ju këtë? Ja, im atë është vrarë". Në luftë gjithsesi vritet dikush dhe dikush plagoset dhe mbetet i traumatizuar apo invalid apo... Mirëpo ata të cilët e kanë pasur këtë fat të shpëtojnë dhe të dalin normalë nga kjo luftë, ç'bënë ata? Pa dallim se sa patetike do të tingëllojë kjo: për ata që u vranë, për fëmijët e tyre? Ç'bënë ata që kjo të mos përsëritet? Unë them, dua të besoj se 2001-shi kurrë s'do të përsëritet, por, shumë pak na duhet. Shumë pak na duhet. Dhe, kjo është ajo që frikëson: që ky 2001-shi nuk ishte mësim çfarë duhej të jetë.

ER: I keni ndjekur negociatat për Marrëveshjen Kornizë të Ohrit?

SS: Shumë pak, por... Mendoj unë personalisht nuk raportoja për negociatat, përveç asaj që raportohej si qëndrim zyrtar: "U takuan me ndërmjetësues, erdhën deri këtu, nesër do të vazhdojnë", mendoj, punët e protokollit. Unë thash pak më parë, Marrëveshja e Ohrit... deri te një marrëveshje të Ohrit apo ndonjë tjetër patjetër duhej të arrihet. Sot e kësaj dite, njerëz të cilët ishin pjesëtarë të forcave të sigurisë, konsiderojnë se kjo marrëveshje është kapitullim i Maqedonisë. Kapitullim para, jo aq para shqiptarëve etnikë sesa kapitullim para bashkësisë ndërkombëtare, para, nuk e di, Kosovës, para... sepse për ta Kosova ishte agresori. Në anën tjetër, nuk e di se sa liderët e shqiptarëve etnikë ia dolën vetë shqiptarëve të Maqedonisë t'ua shpjegojnë se a është Marrëveshja e Ohrit fitore dhe ç'ka fituar një shqiptar etnik i zakonshëm në Llojan nga Marrëveshja e Ohrit. Marrëveshja e Ohrit është e kaluar. A po, u implementua ajo që u implementua. Shteti shkon nëpër disa shtigje të shënuara. Deri ku do të arrijë, do ta shohim. Por, ndoshta ja, si një zgjidhje e imponuar, e cila ishte e paevitueshme, një zgjidhje duhej patjetër të ketë. U soll ashtu siç u soll dhe u nënshkrua, si një gjë e pashmangshme pas një periudhe turbulente dhe me përkrahje, ja, edhe nga bashkësia ndërkombëtare. Sa ne, si qytetarë të këtij shteti, e shohim këtë marrëveshje si diçka që duhej të përfundojë, ndoshta më mirë, me një efekt më të mirë përfundimtar, por... apo e shohim si diçka për të cilën kemi qenë të detyruar... Dhe, kjo është ndoshta një temë për një bisedë, kështu, të ulen nja 10 veta, njerëz të mençur, njerëz të cilët kanë sens të mjaftueshëm ta dëgjojnë, së paku ta dëgjojnë deri në fund tjetrin dhe të përpiqen të gjejnë një rezyme të përbashkët, që 2001-shi vërtet të bëhet pjesë e historisë dhe kaq.

татко ми загинал". Во војна мора да загине некој и некој да биде ранет и да остане трауматизиран или инвалид или... Ама оние кои ја имале таа среќа да куртулат и да поминат нормално од таа војна, што тие направија, без оглед колку ова патетично ќе звучи, за оние кои загинаа, за нивните деца? Што тие направија, тоа да не се повтори? Јас велам, сакам да верувам дека 2001 никогаш нема да се повтори, ама многу малку ни треба. Многу малку ни треба. И тоа е она што застрашува: што таа 2001 не ни е лекција каква што требаше да биде.

ЕР: Ги следевте преговорите за Охридскиот рамковен договор?

СС: Многу малку, но... Мислам лично јас не известував за преговорите, освен она што беше соопштувано како официјален став: „Се сретнаа со посредниците, дојдоа до овде, утре ќе продолжат" - мислам, протоколарните работи. Јас кажав пред малку, Охридскиот договор... до Охридски или некаков договор мораше да дојде. Ден-денес луѓе што беа припадници на безбедносните сили, сметаат дека тој договор е капитулација на Македонија. Капитулација пред, не толку етничките Албанци од толку, колку капитулација пред Меѓународната заедница, пред, не знам, Косово, пред... оти за нив Косово беше агресор. Од друга страна, не знам колку лидерите на етничките Албанци успеаа на самите Албанци во Македонија да им објаснат дали Охридскиот договор е победа и што просечен етнички Албанец во Лојане добил од Охридскиот договор. Охридскиот договор е минато. Нели, се имплементираше тоа што се имплементираше. Државава оди по некои зацртани патеки. До кај ќе стигне, ќе видиме. Меѓутоа, можеби, ете, како изнудено решение - кое беше неизбежно, некакво решение мораше да има. Донесен е така како што е донесен и потпишан, како една неминовност после еден турбулентен период и со поддршка, ете и на Меѓународната заедница. Колку ние, како граѓани на оваа држава, гледаме на тој договор како нешто што требаше да се заврши, можеби на подобар, со подобар краен ефект, ама... или гледаме како на нешто на што сме биле присилени... И тоа е можеби тема за еден разговор, е вака, да седнат 10-тина луѓе, умни луѓе, луѓе кои имаат доволно сенс да го послушаат, барем, дослушаат другиот и да се обидат да најдат некое заедничко резиме, за 2001 навистина да стане дел од историјата и толку.

ЕР: Што мислите, што претставува овој мировен договор за помалите заедници?

СС: Охридскиот?

ЕР: Да, Рамковниот. Тие гласови како да ги нема. На пример на Србите.

СС: Па тие гласови ги нема. Не знам, не значи ништо. Значи повторно велам, мораше да се реши тоа прашање меѓу етничките

ER: Ç'mendoni, ç'paraqet kjo marrëveshje paqësore për bashkësitë më të vogla?

SS: E Ohrit?

ER: Po, Marrëveshja Kornizë. Këto zëra sikur nuk ekzistojnë. Për shembull, serbët.

SS: Këto zëra nuk ekzistojnë. Nuk e di, s'do të thotë asgjë. Domethënë, përsëri e them, duhej të zgjidhet kjo çështje mes maqedonasve etnikë dhe shqiptarëve etnikë, të cilët janë me numër më të madh në raport me të tjerët. Me numër shumë më të madh në raport me bashkësitë e tjera etnike, por, kjo s'ka lidhje me të drejtat e njeriut të cilitdo rom, apo serb, apo boshnjak në Maqedoni. Kjo Marrëveshje e Ohrit s'ka lidhje me ta. Domethënë, përderisa bisedojmë në planin e bashkësive etnike, asgjë nuk kemi bërë. Kur do të piqet situata për të biseduar për të drejtat e njeriut të çdo individi në Maqedoni, nuk e di. Sinqerisht, nuk e di. Por, përsëri mbetet të besojmë se - nuk e di, ndoshta mënyra ndryshe në arsim. Ne kemi problem me librat, kemi problem me botëkuptimet e prapambetura, kemi problem me njerëzit të cilët thjesht nuk dëshirojnë ta shohin se bota dhe historia nuk kanë filluar nga Maqedonia, e as që do të përfundojnë me Maqedoninë. Se edhe rreth nesh ekziston jeta dhe bota dhe se ekzistojnë edhe përvoja të tjera, të cilat nuk do të thotë se janë të pranueshme për ne, të cilat s'do të thotë se janë të zbatueshme në këtë periudhë. Ndoshta, thjesht, nuk do t'i pranojë pjesa më e madhe e qytetarëve, por të shpjegohet se këtë ndoshta do ta pranojë një pjesë e popullatës dhe se për këtë nuk duhet ta mbajnë vulën e turpit. Domethënë, për gjithçka duhet patjetër të bisedohet, për gjithçka duhet patjetër të gjendet durim dhe sens i mjaftueshëm. Për këtë çështje nuk shoh, mendoj, nuk e di ç'kisha mundur të përgjigjem. Nuk kanë fituar asgjë bashkësitë më të vogla nga kjo marrëveshje. Disa përmenden, disa nuk përmenden në Kushtetutë, dhe kjo është. Ajo që është më e keqe është se të dyja partitë më të mëdha etnike maqedonase, edhe VMRO edhe LSDM, ia dolën të bëjnë nga të gjitha bashkësitë e vogla parti të vetën. Kështu që, kemi një parti serbe e cila është për VMRO-në dhe një parti serbe që është për LSDM-në. Një parti turke që është për VMRO-në dhe një parti turke që është për LSDM-në. Një parti rome... lojëra. Dhe, gjithmonë ka, a po, ndonjë përfaqësues politik, kjo është demokracia. LSDM-ja i çon të vetët në pushtet, VMRO-ja të vetët, dhe i përfaqëson në eshalonin e dytë, të tretë... lojë klasike.

ER: Ç'mendoni, si u transformua shoqëria pas 2001-shit? Konkretisht, për marrëdhëniet ndëretnike, por edhe raporti ndaj dhe prej institucioneve shtetërore.

SS: Kanë ndryshuar gjërat, me siguri. Janë ndryshuar edhe për të

Македонци и етничките Албанци како најбројни во однос на другите. Далеку побројни во однос на другите етнички заедници, меѓутоа тоа нема врска со човековите права на било кој Ром или Србин или Бошњак во Македонија. Тој Охридски договор нема врска со нив. Значи сè додека разговараме на план на етнички заедници, ништо не сме направиле. Кога ќе созрее ситуацијата да се разговара за човековите права на секоја единка во Македонија, не знам. Искрено не знам. Но, пак останува да веруваме дека - не знам, можеби поинаквиот начин на образование. Ние имаме проблем со учебници, имаме проблем со заостанати сфаќања, имаме проблем со луѓе кои едноставно не сакаат да согледаат дека светот и историјата не почнале од Македонија, ниту ќе завршат со Македонија. Дека и околу нас постои живот и свет и дека постојат и поинакви искуства, кои не мора да се прифатливи за нас, кои не мора ни да се применливи во овој период. Можеби едноставно нема да ги прифати поголемиот дел од граѓаните, меѓутоа да се објаснува дека тоа можеби ќе го прифати еден дел од населението и дека за тоа не треба да носат жиг на срамот. Значи за сè мора да се разговара, за сè мора да се најде трпение и доволно сенс. За ова прашање не гледам, мислам, не знам што би можел да одговорам. Не добиле ништо помалите етнички заедници од тој договор. Некои се спомнати, некои не се спомнати во Уставот и тоа е. Она што е најлошо е што и двете најголеми етнички македонски партии, и ВМРО и СДСМ, успеаа да си направат од сите помали заедници своја партија. Така што имаме српска партија што е за ВМРО и српска партија што е за СДСМ. Турска партија што е за ВМРО и турска партија што е за СДСМ. Ромска партија... игранка. И секогаш има - нели, по некој политички претставник, тоа е демократија. СДСМ ги носи своите на власт, ВМРО своите, и ги застапува во втор, трет ешалон... класична игранка.

ЕР: Што мислите, како се трансформираше општеството после 2001? Конкретно за меѓуетничките односи, но и односот кон и од државните институции.

СС: Се менувале работите сигурно. Се менувале и на подобро. Проблемот не е во прифаќањето на промените, проблемот е што многу често во заживувањето на промените, имавме сериозни дефекти од партиските кадровски вртелешки. Кога рековме дека ќе има, мора да има, логично, зголемен процент на етнички Албанци во одредени министерства, во МВР, во, ете во секторот за евроинтеграции. Тоа го поддржаа, претпоставувам, сите нормални луѓе во државава. Проблемот настанува што тука етничката квалификација се подразбира, меѓутоа не се гледа вистинската, онаа, квалификација, туку се гледа партискиот дрес и партиската униформа. И сега за да му се даде концесиичка некому кој лепел плакати, па добро, еве да речеме и некому кој бил во шума, се борел, нему му се дава функција за која не е способен. Тоа создава, нормално, анимозитет. Наместо државен универзитет

mirë. Problemi nuk është në pranimin e ndryshimeve, problemi është se shumë shpejt në vënien në jetë të ndryshimeve, kishim defekte serioze nga rrotullimet partiake të kuadrove. Kur thamë se do të ketë, patjetër duhet të ketë, logjikisht, një përqindje të shtuar të shqiptarëve etnikë në ministri të caktuara, në MPB, në, ja, sektorin për euro-integrime. Këtë e përkrahën, supozoj, të gjithë njerëzit normalë në këtë shtet. Problemi krijohet sepse këtu kualifikimi etnik nënkuptohet, por, nuk shihet ai kualifikim i vërtetë, por shihet fanella partiake dhe uniforma partiake. Dhe, tani, për t'iu dhënë ndonjë koncesion të vogël dikujt i cili ka ngjitur pllakate, epo mirë, ja të themi edhe dikujt që ka qenë në mal, ka luftuar, atij i jepet një funksion për të cilin është i paaftë. Kjo krijon, normalisht, animozitet. Në vend që nga Universiteti i Tetovës, i Shtulit, të zgjidhen, UKIM (Universiteti Shën Qirili dhe Metodi), në fund të fundit edhe universitetet nëpër Maqedoni, të zgjidhen shqiptarët etnikë më të kualifikuar dhe kështu të ngrihet përqindja e shqiptarëve etnikë në administratën shtetërore. Për shembull, ne shpeshherë ishim dëshmitarë të zgjedhjes së njerëzve nga partia në pushtet. Dhe, supozoj, që të mos ketë, nuk supozoj, jam i sigurt se kjo patjetër inicion reaksion edhe të vetë shqiptarëve etnikë. Sepse këtu tanimë nuk ka treg, nuk ka kualifikime, nuk ka vlerësim të vlerave. Atëherë është se kush më mirë do të futet te udhëheqja partiake dhe të fitojë bukë pa pogaçe.

ER: Ç'mendoni se do të paraqiste një përparim thelbësor sa u përket marrëdhënieve ndëretnike, tani?

SS: Epo, përparimi thelbësor është shumë vështirë të arrihet në çaste kur mbijetesa është qëllimi kryesor. Kur degradimi ekonomik vazhdon dhe kur ne shohim një sasi aq të madhe të urrejtjes mes pjesëtarëve të dy grupeve të tifozëve. Këta fansa, askund në botë nuk janë lule dhe shpërthime të urrejtjes, ka edhe të racizmit, ka edhe nëpër stadiumet e botës. Por, te ne është problemi me këto grupe tifozësh, në të cilat shpeshherë janë të përfshirë pjesëtarë të rinive partiake, në të cilat ka punë nga partitë, ndikime, te ata është më e fuqishme urrejtja ndaj tjetrit, sesa dashuria ndaj ekipit të vet. Tani një hap para... një hap para është pranimi i situatës se ekzistojnë dy botë paralele të cilat shumë pak njihen. Bëhet fjalë, këto 18 vjet, sektori joqeveritar këtu punon edhe kur i shoh njerëzit e rinj në sektorin joqeveritar, në disa shoqata joqeveritare, tekstualisht vepron në mënyrë fenomenale ajo që do ta shohësh. Sallata maqedonase funksionon në vepër. Domethënë, në mikro-plan funksionon. E, tani këtë disi ta ngremë në nivel shoqëror maqedonas. Si me gjithçka, me aq mosbesim dhe urrejtje të arrihet kjo, sinqerisht, nuk e di. Por, është patjetër të fillohet së pari nga familja, nga edukimi i fëmijëve të vet. Nuk është një frazë boshe në frymën e bashkëjetesës kur them, sepse deshe-s'deshe, e kemi patjetër të jetojmë së bashku. Nuk

Тетово, Штул, да се изберат, УКИМ, на крајот на краиштата и другите универзитети низ Македонија, да се изберат најквалификуваните етнички Албанци и така да се крене процентот на етничките Албанци во државната администрација. На пример, ние често бевме сведоци на избор на луѓе од партијата на власт. И претпоставувам, за да нема, не претпоставувам, сигурен сум дека тоа мора да предизвикува реакција и кај самите етнички Албанци. Зашто тука веќе нема пазар, нема квалификации, нема проценка на вредности. Тогаш е кој подобро ќе се бутне кај партиското раководство и да добие леб без погача.

ЕР: Што мислите дека би претставувало некој суштински напредок во однос на меѓуетничките односи, сега?

СС: Па, суштински напредок е многу тешко да се постигне во моменти кога преживувањето е главна цел. Кога економското долносување продолжува и кога ние гледаме толкаво количество на омраза меѓу припадници на две навивачки групи. Тие фановите, никаде во светот не се цвечки и изблици на омраза, има и на расизам, има и по светски стадиони. Меѓутоа кај нас е проблемот со тие навивачките групи, во кои често се инволвирани партиски подмладоци, во кои има работа од партиите, влијанија, кај нив е посилна омразата кон другите, отколку љубовта кон сопствениот тим. Сега исчекор... еден исчекор е признавање на ситуацијата дека постојат два паралелни света кои многу малку се познаваат. Се работи овие 18 години, невладиниот сектор тука работи и кога ги гледам младиве луѓе во невладиниот сектор, во одделни невладини организации, буквално делува феноменално тоа што ќе го видиш. Македонската салата на дело функционира. Значи на мал план функционира. Е, сега тоа некако да го кренеме на ниво на македонско општество. Како со сè уште толкава недоверба и омраза тоа да се постигне искрено не знам. Меѓутоа мора да се почне прво и основно од семејството, од едуцирањето и воспитувањето на сопствените деца. Не е флоскула во духот на соживот кога велам, затоа што сакале или не мора да живееме заедно. Не можат сите да се иселат. Тие што нема да се иселат ќе живеат тука. Треба да изнајдат начин дали ќе живеат како револвераши, плашејќи се и обврнувајќи се некој да не им е зад грб или ќе живеат нормално. А, сега, особено откако се олесни визниот режим, генерациите што живеат во Македонија видоа како е надвор. Видоа дека може поинаку. Видоа дека и луѓе кои не се сакаат, живеат во една држава. Ние прво не се познаваме, тоа е факт. Тука можеби образованието треба да изигра многу поважна улога. Прво да се запознаеме. Запознавањето ќе ја намали недовербата, па потоа да се обидеме на сите начини што покомпактни да бидеме во смисла на едно општество за сите. Ако успееме во тоа, на подолг период, има шанси за нас. Некакви шанси има. Ако не успееме, ќе си останеме два паралелни света. Можеби нема да има 2001 пак, меѓутоа нема да функционираме. Нема да функционираме. Ќе бидеме два света

mund të shpërngulen të gjithë. Ata të cilët nuk do të shpërngulen, do të jetojnë këtu. Duhet ta gjejnë mënyrën se a do të jetojnë si kaubojë, duke u frikësuar dhe duke kthyer kokën mos kanë dikë prapa shpine, apo do të jetojnë normalisht. Ndërsa tani, sidomos pasi u lehtësua regjimi i vizave, gjeneratat të cilat jetojnë në Maqedoni, e panë se si është jashtë. E panë se mundet ndryshe. E panë se edhe njerëzit të cilët nuk duhen mes vete, jetojnë në një shtet. Ne në radhë të parë nuk njihemi, ky është fakt. Këtu, ndoshta, arsimi duhet të luajë një rol më të rëndësishëm. Së pari të njoftohemi. Njoftimi do ta ulë mosbesimin, pastaj të përpiqemi në të gjitha mënyrat të jemi sa më kompaktë në kuptimin e një shoqërie për të gjithë. Nëse ia dalim me këtë, në një periudhë më të gjatë, ka gjasa për ne. Ka disa gjasa. Nëse nuk ia dalim, do të mbetemi dy botë paralele. Ndoshta s'do të ketë 2001 përsëri, por, nuk do të funksionojmë. Nuk do të funksionojmë. Do të jemi dy botë të cilat kanë frikë njëra nga tjetra, të cilave tjetri gjithmonë do t'u shërbejë si argument pse ata nuk e kanë më mirë, sepse "Këta na bezdisin neve, na tërheqin teposhtë..." – nuk është me rëndësi, gjithmonë do të gjendet argumenti tek akuzuesi pse ai tjetri është fajtor dhe do të ngarkohemi kështu, do të çojmë një jetë në një periferi ballkanike të Evropës, dhe kështu është puna. Ndërsa, nëse vazhdon kështu edhe Evropa të na e kthejë shpinën, siç bën disa muajt e fundit, pisk e kemi punën.

ER: Unë ju falënderoj.
SS: Edhe unë.

кои се плашат еден од друг, на кои другиот секогаш ќе им служи како аргумент зошто ним не им е подобро, оти „Овие нас нè тормозат, влечат надолу..." - не е битно, ќе се најде секогаш аргумент кај обвинувачот зошто оној другиот е виновен и ќе си таворите така, ќе си живуркаме во едно балканско преградие на Европа и тоа е тоа. А, ако продолжи вака и Европа да ни го врти грбот, како што прави последниве неколку месеци, маф ни е работата.

ЕР: Јас ви благодарам.
СС: И јас.

Dion van den Berg

Дион ван ден Берг

DION VAN DEN BERG: Po. Pra emri im është Dion van den Berg. Punoj për PAX. PAX është bashkimi i dy organizatave, IKV, Këshilli i Paqes Interchurch, ku unë punoja që nga viti 1980, dhe Pax Christi Netherlands, dhe ato u bashkuan në vitin 2007. Dhe kështu kam punuar në Maqedoni, Maqedoninë e Veriut, për shumë, shumë vite si pjesë e stafit të IKV-së, dhe tani 15 vitet e fundit plus për PAX.

EMRAH REXHEPI: Gëzohem që të kam ty, Dion. Kur kanë qenë kontaktet tuaja të para me, le të themi, kontekstin maqedonas?

DVDB: Epo, më kujtohet shumë mirë që filluam të flisnim për Jugosllavinë e atëhershme ende në vitin 1987. Ishte një konferencë që organizuam me disidentët nga vendet e Paktit të Varshavës. Kështu që kishim njerëz nga Hungaria, Çekosllovakia, Polonia etj., dhe ata flisnin për Jugosllavinë.

Natyrisht, ne lexojmë nëpër gazeta se ekonomia nuk ishte mirë, dhe ka pasur disa probleme politike pas vdekjes së Titos në vitin 1980, por ata thanë, disidentët me të cilët kemi punuar, kanë thënë, Jugosllavia po shkon drejt dhunës, një lufte, ndoshta edhe. Kjo ndodhi në vitin 1987. Dhe pastaj vendosëm të përpiqeshim të bënim një fotografi më të mirë. Filluam të vizitonim, filluam të udhëtonim, të studionim etj., etj., me disa njerëz. Dhe më kujtohet takimi me njerëz nga Maqedonia për herë të parë pak më vonë, sepse në atë kohë, isha duke punuar në disa projekte të tjera. Por më kujtohet që kam takuar njerëz nga Maqedonia në vitin 1991, kur kishim zhvilluar, me shumë të tjerë, meqë ra fjala, njëfarë solidariteti ndërkombëtar me aktivistët e paqes dhe aktivistët e të drejtave të njeriut nga ish-Jugosllavia. Dhe 1991 ishin takimet e para, mendoj se mund të ketë qenë ose Zagrebi ose ndoshta Subotica në Vojvodinë të Serbisë, por ishte në rajon që takuam për herë të parë aktivistë nga Maqedonia.

Vizita ime e parë personale ishte një vit më vonë, afër verës, mendoj afër verës 92. Sigurisht, deri në atë moment tashmë, lufta në Bosnje-Hercegovinë kishte filluar. Dhe të gjithë ishim shumë të shqetësuar për përshkallëzimin e dhunës. Dhe vendosëm të organizoheshim edhe me rrjetin ndërkombëtar të Asamblesë së Qytetarëve të Helsinkit, HCA, vendosëm të ngrinim një konferencë të madhe rajonale. Dhe vizita ime e parë ishte afër verës, sepse kishim vendosur se vendi më i mirë do të ishte në Maqedoni. Për shkak se njerëzit, shpresonim se njerëzit ende mund të udhëtonin nga i gjithë rajoni në Maqedoni. Dhe ne gjithashtu kishim nevojë për pjesëmarrje ndërkombëtare. Kështu që udhëtimi në vende të tjera do të kishte qenë më i vështirë.

ДИОН ВАН ДЕН БЕРГ: Да точно. Пааа, се викам Дион ван ден Берг. Јас работам за Пакс. Пакс всушност е составена од две организации кои се обединиле уште од 1980 година, а тоа се Пакс Кристи Холандија (Pax Christi Netherlands) и Холандскиот меѓуцрковен мировен совет (IKV - ИКВ). А здружувањето е направено во 2007 година. Значи, јас работев во Македонија, Северна Македонија многу години како дел од тимот и во последните 15 години како дел од Пакс.

ЕМРАХ РЕЏЕПИ: Мило ни е што си со нас Дион. Кога беа твоите први контакти со, да речеме македонскиот контекст?

ДВДБ: Па, се сеќавам многу добро дека почнавме да зборуваме за контекстот уште во Југославија во 1987 година. Имаше конференција што ја организиравме со дисидентите од земјите на Варшавскиот пакт. И имавме луѓе од Унгарија, Чехословачка, Полска итн., и тие зборуваа за Југославија. Секако читавме и во весниците дека економијата не одеше добро и имаше некои политички проблеми по смртта на Тито во 1980 година, но дисидентите со коишто работевме, велеа дека Југославија се движи кон ескалација на насилство, па дури и војна. Тоа беше во 1987 година. Тогаш решивме да добиеме подобра слика. Почнавме да правиме теренски посети со мал тим, да патуваме, да учиме и слично. И паметам дека тогаш се среќавав и со луѓе од Македонија, нешто подоцна за прв пат, бидејќи во тој период јас работев на некои други проекти. Но, се сеќавам дека се сретнав со луѓе од Македонија во 1991 година, кога имавме развиено, заедно со многу други, некој тип на солидарна помош со мировни активисти и активисти за човекови права од поранешна Југославија. Во 1991 година беа првите состаноци, мислам тогаш дека бев или во Загреб или во Суботица во Војводина, Србија, но тоа беше дефинитивно во регионот и таму првпат запознав активисти од Македонија.

Мојата прва лична посета беше една година подоцна, летно време, мислам летото 1992 година. Секако до тој момент, војната во Босна и Херцеговина веќе беше започната. И сите бевме загрижени за ескалација на насилството. Одлучивме да организираме и меѓународна мрежа на Хелсиншкиот граѓански совет (HCA) и да организираме голема конференција. И мојата посета беше нешто пред летото, бидејќи решивме дека најдобро место за конференцијата да се организира е Македонија и исто така ни требаше меѓународно учество. Па патувањето во други земји ќе беше покомплицирано.

Бевме и разговаравме многу, тогаш ако добро се сеќавам клучниот партнер во Македонија ни беше Владимир Милчин, господинот со театарска позадина којшто уште е активен мислам, со

Shkuam, biseduam, partneri kryesor në Maqedoni ishte atëherë, më kujtohet mirë, takimi dhe biseda shumë me Vladimir Milçin, tipin me sfondin e teatrit, ende aktiv. Kam lexuar një artikull disa muaj më parë, mendoj, se ai shkroi. Dhe ai ishte personi kryesor i kontaktit, i lidhur mirë në Maqedoni. U takuam para verës. Dhe pastaj një vizitë tjetër, e mbaj mend shumë mirë atë vizitë, ishte fundi i gushtit '92. Dhe ky ishte takimi që takuam edhe me presidentin, me Gligorovin, i cili sapo ishte kthyer nga një nga konferencat e paqes në Londër.

Kështu që u takuam, ai kishte fluturuar për në Shkup dhe kishim probleme me udhëtimin me tren. Kështu që kaluam gjysmë nate në stacionin hekurudhor të Nishit, në jug të Serbisë, para se të udhëtonim me tren. Kështu që ne ishim krejtësisht, disi, ne donim të bënim një dush pas mbërritjes në Shkup. Dhe Vladimiri tha, jo, jo, jo, presidenti po pret, ne duhet të shkojmë. Kështu që ne ishim atje duke udhëtuar për dy ditë, ne nuk ndiheshim rehat të takonim presidentin, disi, ju e dini, ju doni të bëni dush dhe të vishni një këmishë të pastër. Por ai tha, meh, nuk ka asnjë problem.

Dhe folëm për zhvillimet në Maqedoni, folëm për këtë ide për një konferencë të madhe që e patëm. Dhe ai ishte shumë mbështetës. Dhe ai ishte mjaft i hapur rreth negociatave dhe rreth ambicjes së Maqedonisë për t'u bërë anëtare e BE-së. Pra, këto ishin disa nga temat politike që trajtuam edhe ne, kur e takuam, mendoj, 31 gusht. Mund ta shikoj datën e saktë. Por aty u takuam me Gligorovin. Dhe pastaj disa muaj më vonë, tetor, kemi pasur këtë konferencë të madhe në Liqenin e Ohrit. Ne kishim punësuar...

ER: A mund të kthehemi pak para se të fillojmë konferencën. A ju kujtohet se për çfarë ishte konferenca e paqes në Londër, ku mori pjesë Presidenti?

DVDB: Po, mund ta shikosh. Gjithçka ka mbaruar në librat e historisë. Epo, në librat e detajuar të historisë. Ishte një nga këto takime me palët e interesuara, politikanë nga i gjithë rajoni i ish-Jugosllavisë. Natyrisht, bëhej fjalë kryesisht për ngjarjet në Bosnje dhe Herzegovinë në atë moment në kohë. Sepse tashmë një lloj situate ushtarake në Kroaci ishte zgjidhur. Ju e dini, kishte pjesë nën kontrollin serb, Republika Srpska Krajina, kështu që ajo ishte zona Knin, Sllavonia Perëndimore, dhe Sllavonia Lindore, kështu që ai është Osijek, Vukovar. Dhe një lloj ushtrie, situata ishte pak a shumë e vendosur në Kroaci. Por pati luftime të ashpra, pati përshkallëzim, pati spastrim etnik që po bëhej në Bosnje dhe Herzegovinë. Dhe kjo ishte tema kryesore. Dhe ky ishte një nga këto mbledhje ku mori pjesë edhe ai.

него долго разговаравме. Мислам дека прочитав еден напис, пред неколку месеци што тој го има напишано. И тој ни беше клучната личност со добри конекции во Македонија. Се сретнавме пред почетокот на летото. Потоа повторно дојдов, многу добро ја паметам таа посета, беше на крај на август 1992 година. И тогаш се сеќавам дека се сретнавме и со претседателот Глигоров, којшто само што се имаше вратено од една мировна конференција во Лондон.

И се сретнавме, тој имал лет кон Скопје, а ние имавме проблем да патуваме со воз. Па поминавме половина ноќ на железничката станица во Ниш, Јужна Србија, пред да го продолжиме патувањето со воз. И некако бевме навистина кнап со време, сакавме барем да се истушираме по нашето доаѓање во Скопје. Но Владимир рече: „не никако, претседателот нè чека и мора да одиме.“ - По патување од два дена, секако сакавме барем да се пресоблечеме во чиста кошула пред да се сретнете со претседателот. Но тој рече: „ммм, ма нема проблем.“

На состанокот зборувавме за развојот во Македонија, за идејата да се одржи големата конференција. И тој ни даде поддршка. Беше прилично отворен за преговорите и амбицијата Македонија да стане ЕУ членка. И секако ова беа некои од политичките теми кои ги зборувавме кога се сретнавме со него, мислам дека беше на 31 август. Можам да ја побарам точната дата ако треба. Тогаш се сретнавме со Глигоров. А потоа, неколку месеци подоцна во октомври ја одржавме големата конференција покрај Охридското Езеро. Имавме изнајмено...

ЕР: Може ли пред да ми раскажете за конференцијата, накратко да ми кажете дали се сеќавате за што беше мировната конференција на којашто учествувал претседателот во Лондон?

ДВДБ: Да, можам да побарам. Имаме по нашите историски книги. Мислам, детални историски книги. Тоа беше еден од оние состаноци со чинители, политичари од целиот регион на поранешна Југославија. Секако, тогаш главна тема беа настаните во Босна и Херцеговина. Бидејќи тогаш воената состојба во Хрватска се потсмири. Знаете, тогаш постоеја делови под српска контрола, Република Српска Краина, тоа беше регионот на Книн, Западна Славонија и Источна Славонија, односно Осиек и Вуковар. И некако воената состојба во Хрватска беше горе-долу средена. Но имаше страшна борба и ескалација што доведе до етничко чистење во Босна и Херцеговина. И тоа беше темата. Тоа беше еден од овие состаноци на којшто претседателот учествуваше.

ER: A i folët atij për konfliktet dhe dinamikën e brendshme ndër-etnike, si të thuash?

DVDB: Oh po, ai ishte shumë i shqetësuar. Ai ishte shumë i shqetësuar, në pikën e veçantë që tha gjithashtu, ju e dini... Ai nuk ishte cinik. Ai nuk ishte cinik, por kjo ishte disi, tha ai, ne kemi bërë më të mirën që mundëm për të mbajtur dinamikën etnike, epo, disi pa përshkallëzim. Ai tha se arritëm në Maqedoni të shmangim përshkallëzimin e konflikteve etnike deri tani. Dhe nëse nuk do të kishim qenë të suksesshëm, do të kishte shumë më tepër mbështetje ndërkombëtare për Maqedoninë. Kështu që në një farë mënyre, ai tha se ka mungesë mbështetjeje për ne sepse ishim shumë të suksesshëm, jo shumë të suksesshëm, por ai tha se kemi qenë të suksesshëm, dhe për fat të mirë ne ishim të suksesshëm për ta mbajtur atë të gjitha llojet ende nën kontroll. Por pasojat që kishim më pak mbështetje sesa do të kishim pasur po të kishte pasur përshkallëzim.

ER: A ishte ky perceptimi i aktivistëve gjithashtu?

DVDG: Mendoj se ishte. Tani po parafrazoj. Nuk më kujtohet citimi i saktë. Por ne folëm për këtë dhe kjo u mbështet edhe nga aktivistët e asaj kohe. Kishte këtë fokus në sigurimin e situatës ndër-etnike në një mënyrë që ajo të mos shpërthente si në Kroaci dhe Bosnje-Hercegovinë. Natyrisht, ka qenë edhe më parë, vite para dhunës dhe përshkallëzimit në Kosovë. Kosova nuk ishte një vend shumë miqësor për shqiptarët e Kosovës në atë kohë, natyrisht, ende në fillim të viteve 90-të. Por kishte një kuptim të dinamikës politike në Maqedoni, atë që po ndodhte dhe pati një përpjekje reale për t'u përpjekur që komunitetet të bisedonin me njëri-tjetrin për të shmangur përshkallëzimin.

ER: A mund të më kujtoni datën e këtij takimi?

DVDB: Mendoj se mund ta shikoj, por mendoj se ishte 31 gushti i vitit 1992.

ER: Po, më fal. Po përpiqem të kujtoj se kur ishte referendumi për pavarësinë e vendit dhe nuk e mbaj mend fare tani.

DVDB: Mendoj se ishte më herët. Mund të flasim shumë nëse kjo ishte një ide e mirë nga Bashkimi Evropian. Ishte komisioni Badinter që rekomandoi pas pavarësisë së Sllovenisë apo shpalljeve të pavarësisë së Sllovenisë dhe Kroacisë, komisioni Badinter rekomandoi që të gjitha republikat e Jugosllavisë duhet të kenë një mundësi për të vendosur të jenë të pavarura ose jo. Mendoj se kjo ishte para se të fillonte lufta në Bosnje-Hercegovinë. Ju ende mund të diskutoni nëse ky rekomandim

ЕР: Дали зборувавте со него за внатрешните меѓуетнички конфликти и да речам тогашната динамика?

ДВДБ: О да, беше навистина загрижен. Тој беше најмногу загрижен тогаш, и го кажа тоа... воопшто не беше циничен. Не беше циничен, и кажа нешто во смисла дека направиле сè што можело за да се одржат етничките динамики во добра насока, односно да не ескалираат. Дека во Македонија се успеало да се избегне ескалацијата на етничките конфликти и ако тоа не било успешно, ќе имаше повеќе меѓународна поддршка за Македонија. На некој начин тој кажа дека недостасувала поддршка бидејќи биле успешни, односно имале среќа и успех да ги држат под контрола меѓуетничките односи. Но дека последицата на тоа е помалку помош, којашто ќе ја добиеле ако се случеше ескалација.

ЕР: Каква беше перцепцијата на тогашните активисти?

ДВДБ: Мислам дека да. Сега ќе парафразирам. Не се сеќавам на точната изјава. Но кога зборувавме за тоа, тоа беше поддржано и од тогашните активисти. Имаше фокус да се обезбеди меѓуетничката ситуација на начин да не експлодира како што тоа се случи во Хрватска и Босна и Херцеговина. Секако тоа се случуваше години пред насилството и ескалацијата во Косово. Косово не беше многу пријателско место за косовските Албанци тогаш. Секако зборувам за раните деведесетти години. Имаше разбирање за политичката динамика во Македонија, што се случуваше и постоеја реални напори заедниците да се во контакт и да се избегне ескалација.

ЕР: Може да ме потсетиш на датумот од вашата средба?

ДВДГ: Да мислам можам и да проверам, но како што се сеќавам беше 31 август 1992 година.

ЕР: Да, извинете. Се обидував да се сетам кога беше референдумот за независност на земјата, но во моментов не се сеќавам.

ДВДГ: Мислам дека беше порано. Можеме да зборуваме на долго, за тоа дали ова беше добра идеја од Европската Унија. Тогаш имаше Бадентерова комисија којашто предложи по независноста на Словенија или прогласувањето на независност на Словенија и Хрватска, Бадентеровата комисија препорача сите републики во Југославија да имаат можност да се изјаснат за независност или не. Мислам дека тоа беше пред да започне војната во Босна и Херцеговина. И сега може да се дебатира дали оваа препорака од

nga komisioni Badinter ishte i mençur apo nëse ai lloj kontribuoi në përshkallëzimin e nacionalizmit në Bosnje-Hercegovinë në veçanti.

Është e komplikuar sepse është disi, pastaj fillon të zhvillosh skenarë që janë hipotetike sepse ne e dimë se çfarë ka ndodhur historikisht. Ne nuk e dimë se çfarë do të kishte ndodhur nëse BE do të kishte zhvilluar një metodë tjetër. Është absolutisht e qartë se BE dhe shumica e vendeve anëtare të BE-së nuk e kuptuan se çfarë po ndodhte në Jugosllavi. Kjo ndodhi kur e gjithë kjo shkoi keq, Sllovenia, Kroacia, në fund të pranverës 1991. Ky ishte një vit e gjysmë pas rënies së murit të Berlinit. Rënia e murit të Berlinit çoi në këtë shpresë dhe besimin e fortë se Evropa do të ishte e bashkuar, do të ishte e fortë, do të ishte e begatë, do të ishte demokratike. Pastaj papritur ky vend i këndshëm ku udhëtojmë për pushime me të gjitha këto arritje të ndryshme historike dhe popullsitë e ndryshme të gjitha me karakteristika, këtë vend të këndshëm Jugosllavinë. Si ka mundësi që do të kishte një luftë? Pra, kishte një mungesë të kuptimit të historisë së Jugosllavisë. Kishte një mungesë të kuptimit të karakterit shkatërrues të nacionalizmit.

Njerëzit në perëndim të Evropës nuk e kuptonin karakterin shkatërrues të nacionalizmit, përfshirë edhe qeverinë holandeze. U përpoqëm të lobonim qeverinë holandeze për të kuptuar më mirë se çfarë po ndodhte. Dhe sigurisht një pjesë të saj që ne nuk arritëm ta kuptonim atë, politikanët dhe ushtrinë gjithashtu. Mendoj se kjo është një nga arsyet pse patëm genocidin e Srebrenicës apo pse ushtarët hollandezë në Srebrenicë nuk arritën të parandalonin vrasjet masive dhe genocidin. Ne nuk ishim të përgatitur, nuk e kuptonim motivin që nxit nacionalizmin etnik. Kjo është pak si një shënim anësor, por disi është e rëndësishme të kuptohet se vetëm kaq pak pas rënies së Murit të Berlinit, Evropa nuk ishte gati për konfliktin tuaj. Nuk po ju drejtohem tani, edhe ju jeni shumë të rinj, sigurisht, por ne nuk ishim gati për atë që ndodhi në Jugosllavi dhe nuk u përgjigjëm mirë.

ER: A mendoni se Srebrenica ishte një moment që i dha atij lloj mësimi për komunitetin ndërkombëtar dhe për qeverinë tuaj në mënyrë specifike?

DVDB: Wow, kjo është një e madhe, kjo është... Jo, jo, mendoj se nuk ishte, e di, ne, kjo është, ti po hap tani kutinë e Pandorës. Nëse filloj të flas, e di, nuk kemi kohë të mjaftueshme, duhet të bëjmë një takim tjetër. Mendoj se cili duhet të ishte mësimi i Srebrenicës. Nëse ndërhyni me Helmetat Blu të OKB-së në një zonë lufte, atëherë sigurohuni që të keni mjaft çizme në tokë, ushtarake në terren, të stërvitura mirë, të pajisura mirë. Ky duhet të ishte mësimi i Srebrenicës. Mësimi që mori

Бадентеровата комисија беше паметна или на некој начин придонесе за ескалација на национализмот конкретно во Босна и Херцеговина.

Комплицирано е, бидејќи на некој начин, тогаш почнувате да развивате сценарија што се хипотетички, бидејќи знаеме што се случи историски. Не знаеме, што ќе се случеше доколку ЕУ пристапиле поинаку. Јасно е дека ЕУ и најголем дел од членките на ЕУ не разбираа што се случуваше во Југославија. По ова, сè тргна наопаку, Словенија и Хрватска, доцна пролетта, 1991 година. Ова се случи година и пол по падот на Берлинскиот ѕид. Падот на Берлинскиот ѕид доведе до надеж и силна верба дека Европа ќе се обедини, ќе биде силна, просперитетна и демократска. И одеднаш, оваа прекрасна земја во којашто патувавме на одмори и со сите различни историски достигнувања на различните народи со нивните карактеристики, оваа убава земја Југославија. Како се случи да има војна? Така што, сметам дека недостигаше разбирање за историјата на Југославија. Имаше недостиг на разбирање за деструктивниот карактер на национализмот.

Луѓето во Западна Европа не го разбираа деструктивниот карактер на национализмот, вклучувајќи ја тука и холандската влада. Пробавме да лобираме во холандската влада за да разбереме подобро што се случува. И секако, делот што не успеавме да го разбереме беа политичарите и војската. Мислам дека тоа е причината зошто се случи геноцидот во Сребреница или зошто холандските војници во Сребреница не успееја да ги превенираат масовните убиства и геноцидот. Не бевме подготвени, не го разбиравме мотивот што го движи етничкиот национализам. Ова е секако споредна информација, но е важна за да се разбере дека за толку кратко време по падот на Берлинскиот ѕид, Европа не беше подготвена за вашиот конфликт. Не го спомнувам ова кон вас, секако вие сте премлад, но ние не бевме подготвени за тоа што се случи во Југославија и не одговоривме добро.

ЕР: Дали сметаш дека Сребреница беше лекција за меѓународната заедница и за вашата влада конкретно?

ДВДБ: Уф, тоа е големо, тоа е... не, не, сметам дека не беше, знаеш ние, ти со прашањево отвораш Пандорина кутија, ако почнам да зборувам, нема да имаме доволно време, ќе треба да договориме друга средба. Мислам тоа што требаше да биде лекцијата од Сребреница, ако веќе интервенираш со сините шлемови на ОН во воена зона, тогаш треба да си сигурен дека имаш доволно трупи на терен, војска на терен, добро тренирана и опремена. Тоа би

komuniteti ndërkombëtar ishte i dukshëm disa vite më vonë në Kosovë. Është në rregull të ndërhyjmë, por më mirë të mos kemi njerëz në terren.

Pra ajo që ndodhi në vitin '99, në konfliktin mbi Kosovën, se ka pasur bombardime që kanë ndodhur gjatë ditës, në veçanti gjatë mbrëmjes dhe natës, ka pasur shumicën e atentateve. Pra trupat serbe që ishin të përfshirë në spastrimin etnik, sepse vetëm kështu mund ta quash, serbët patën mundësi gjatë ditës të përparojnë, të bëjnë vrasjen e tyre, plaçkitjen, përdhunimin, shkatërrimin, spastrimin etnik, dhe pastaj deri në fund të ditës në muzg, ata do të fshiheshin dhe do t'i mbijetonin bombardimeve, Dhe të nesërmen në mëngjes ata do të vazhdonin spastrimin etnik. Pra, ajo që duhet të kishim bërë, bashkësia ndërkombëtare në Kosovë, është një lloj ndërhyrjeje ushtarake për të mbrojtur njerëzit me më shumë njerëz në terren. Dhe mësimi që mësuan ishte se ne do t'i bombardojmë, por ne nuk dërgojmë ushtri në tokë. Pra, ky është një dështim i madh. Ky është përsëri një dështim i madh, për mendimin tim, i komunitetit ndërkombëtar.

ER: A mendoni se në të dy rastet diplomacia dhe aktivizmi i paqes mund të kishin bërë më shumë?

DVDB: Epo, diplomacia, po, diplomacia me siguri. Unë jam aktivist i paqes gjatë gjithë jetës sime për më shumë se 45 vjet deri tani, dhe jam shumë i angazhuar në punën e paqes, por gjithashtu e kuptoj se ka kufizime në punën që bëjmë. Ju e dini, ne nuk jemi ulur në këto tryeza ku po zhvillohen negociatat. Ne nuk vendosim se cili lloj ndërhyrjeje politike apo ushtarake, në mënyrë që të jemi një zë dhe të përpiqemi të jemi sa më të zëshëm me propozime për të cilat shpresojmë se ato do të sillnin më shumë paqe, dhe do të çonin në shpëtimin e jetëve, sepse ky është çelësi, sigurisht. Ju dërgoni ushtrinë për të shpëtuar jetë, jo për të vrarë njerëz, por për të shpëtuar jetë. Ne lobuam, dhe kjo ishte në vjeshtën e vitit '91.

Le të kthehemi pas në kohë, të biem 91. Kjo ishte kur mizoritë u kryen në Vukovar. Ju e dini, ka krime lufte të dokumentuara mirë të kryera gjatë gjithë vitit '91 në Kroaci, dhe ne filluam një lob, një lob ndërkombëtar, për atë që ne e quajtëm vendosjen parandaluese të helmetave blu në Bosnje-Hercegovinë. Pse? Sepse e kuptuam, dhe partnerët në Bosnje-Hercegovinë, partnerët që kishim në Banja Lukë, në Sarajevë, Tuzla, Mostar, në të gjithë vendin, thanë ata, nëse kjo dhunë nga Kroacia po derdhet në Bosnje-Hercegovinë, do të jetë edhe më keq. Duke pasur parasysh përbërjen etnike të vendit, ajo do të jetë edhe shumë më keq se në Kroaci. Pra, tashmë kishte një marrëveshje për një mision të helmetës blu, misionin e UNPROFOR-it për Kroacinë në

требало да е лекцијата од Сребреница. Лекцијата што меѓународната заедница ја научи, беше неколку години подоцна во Косово. Во ред е да се мешате, но треба да сте сигурни дека немате луѓе на терен.

Па тоа се случи во 1999 година во конфликтот со Косово, тогаш имаше бомбардирања во текот на денот, конкретно навечер, за време на ноќта најчесто беа бомбардирањата. Така што српските трупи кои беа инволвирани во етничкото чистење, бидејќи само така можете тоа да го наречете тоа, Србите имаа можност во текот на денот, да продолжат со убивања, грабежи, силувања и етничкото чистење, и потоа да се скријат во скривници за време на бомбардирањето и да преживеат и следниот ден да продолжат со етничкото чистење. И што требаше да направиме, меѓународната заедница во Косово, тоа беше воена интервенција да се заштитат луѓето со повеќе луѓе на терен. Лекцијата што ја научија беше: ќе ги бомбардираме, но нема да праќаме војска на терен. Според мене, тоа беше голем неуспех на меѓународната заедница.

ЕР: Дали сметате дека во двата случаи дипломатијата и мировните активисти можеа да сторат нешто подобро?

ДВДБ: Па, дипломатијата да, сигурно. Јас сум мировен активист 45 години и сум многу посветен на мировната работа, но исто така разбирам дека има ограничувања за нашата работа. Знаете, ние не седиме на преговарачките маси, каде што се случуваат преговорите. Ние не одлучуваме каков тип на политичка или воена интервенција ќе се случи, па во таа смисла ние сме гласот и се обидуваме да бидеме што погласни со предлози кои се надеваме дека ќе донесат повеќе мир и ќе доведат до спасување на животи, бидејќи тоа е клучно се разбира. Праќаш војска за да се спасат животи, не да убиваш луѓе, но да спасуваш животи. Лобиравме и тоа беше во есента 1991 година.

Ајде да се навратиме на есента 1991 година. Ова беше кога беа извршени злосторства во Вуковар. Знаете, тоа се добро документирани воени злосторства што се случија во 1991 година во Хрватска, тогаш почнавме да лобираме, меѓународно лоби за тоа што го нарекувавме превентивно распоредување на сините шлемови во Босна и Херцеговина. Зошто? Бидејќи разбравме и нашите партнери од Бања Лука, Сараево, Тузла, Мостар и насекаде низ Босна и Херцеговина ни рекоа дека ако ова насилство се прелее во Босна и Херцеговина ќе биде многу полошо отколку во Хрватска. Со оглед на етничкиот состав на земјата, ќе биде полошо отколку во Хрватска. Така, веќе постоеше договор за мисија на сините шлемови на УНПРОФОР за Хрватска есента 1991 година и ние лобиравме во

vjeshtën e vitit '91 dhe ne lobuam në Gjenevë, në Nju Jork, për vendosjen parandaluese të helmetave blu të OKB-së në Bosnje-Hercegovinë.

Diplomatët, të dërguarit e posaçëm, thanë ata, jo, jo, kjo është e gjitha nën kontroll. Kjo nuk do të ndodhë në dhe në Bosnje dhe Herzegovinë. Dhe për fat të keq, ata e kishin gabim. Dhe frika jonë ishte e justifikuar. Kështu që kishim një lob, dhe goxha mbështetje. Por diplomatët, ata nuk e ndanë analizën, nuk i panë rreziqet. Dhe si aktivist i paqes, duhet të jesh realist. Ti je një zë. Provo më të mirën që mundesh. Por ne nuk jemi ata që vendosim se çfarë do të ndodhë dhe çfarë nuk do të ndodhë. Diplomatët mund të kishin qenë, duhej të ishin më aktivë, duhej të ishin informuar më mirë, duhej të kishin përmirësuar të gjithë organizimin e misionit të UNPROFOR-it. Ishte një mision shumë i komplikuar. Në shumë mënyra, partneriteti midis vendeve nuk ishte i mirë. E di, Srebrenica, ne ishim atje, hollandezët ishin atje në Srebrenicë, por ne ishim nën komandën e francezëve, të cilët ishin në Sarajevë. Francezët kishin një përparësi në Sarajevë. Dhe ata nuk kishin vëmendje të mjaftueshme për atë që po ndodhte në Srebrenicë. Dhe ata vetëm thanë, epo, le të merren holandezët me të. Pse duhet ta bëjmë? Pra, kishte shumë probleme.

Mendoj, në Holandë, ende shumë njerëz kritikojnë OKB-në, Francën dhe Mbretërinë e Bashkuar, për gjërat që nuk kanë bërë në këtë periudhë që çuan në rrëzimin e zonës së sigurt të OKB-së dhe në gjenocidin e Srebrenicës. Mendoj se kritikat, shumica e tyre, janë të justifikuara. Ne nuk u mbështetëm. Ushtria holandeze nuk u mbështet ashtu siç duhej të ishte mbështetur. Por përveç kësaj, sigurisht, edhe ne e prishëm. Ne, ushtria holandeze dhe politikanët në Hagë, nuk bëmë atë që duhej të kishim bërë, pavarësisht nga mungesa e mbështetjes nga të tjerët, pavarësisht problemeve brenda OKB-së. Duhet t'i kishim mbrojtur këta njerëz shumë më mirë se ne. Dhe ky është turpi i madh me të cilin ne dhe faji, përgjegjësia me të cilën ne si Holandë duhet të jetojmë.

ER: Çfarë ndjetë ju dhe aktivistët e tjerë për Marrëveshjen e Dejtonit sapo u nënshkrua?

DVDB: Epo, më kujtohet mirë që kishim qasje në disa nga njerëzit që negocionin në Dejton, anëtarë të delegacionit boshnjak, të cilët na informuan. Dhe e mbaj mend mirë mëngjesin që dokumentet e para u publikuan. Dhe ky ishte një moment në kohë, '95, që interneti nuk ishte ende atje. Pra Marrëveshja e Paqes e Dejtonit, është 100 faqe më shumë. Kështu që po prisnim nga makina e faksit që dikush në Dejton

Женева, Њујорк за превентивно распоредување на сините шлемови на ОН во Босна и Херцеговина.

Дипломатите, специјалните претставници, велеа: „не, не, сè е под контрола. Ова нема да се случи во Босна и Херцеговина“. - Но за жал, тие не беа во право. И нашиот страв беше оправдан. Имавме лоби и доволна поддршка. Но дипломатите, тие не ги споделија анализите и не ги видоа ризиците. И како мировен активист, мора да сте реален. Вие сте гласот. Вие го правите тоа на најдобар начин што умеете. Но ние не сме тие што одлучуваат за тоа што ќе се случи и тоа што нема да се случи. Дипломатите можеа да бидат поактивни, да бидат подобро информирани, можеа да ја подобрат целата организација на мисијата на УНПРОФОР. Тоа беше многу комплицирана мисија. Во секоја смисла, соработката меѓу државите не беше добра. Знаете, Сребреница, ние бевме таму, Холанѓаните беа таму во Сребреница, но бевме под команда на Французите кои беа во Сараево. Французите имаа приоритет во Сараево. И не внимаваа доволно што се случува во Сребреница. И тие само рекоа, оставете ги Холанѓаните да се справат со тоа. Зошто би требало ние? Значи имаше многу проблеми.

Мислам дека во Холандија, сè уште многу луѓе ги критикуваат ОН, Франција и Велика Британија за работите што не ги направија во овој период и што доведе да се случи колапс во безбедносните појаси на ОН и до геноцидот во Сребреница. Мислам дека најголем дел од критиките се оправдани. Ние немавме поддршка. Холандската војска не беше поддржана на начинот како што требаше да биде поддржана. Но, настрана од тоа, секако, ние ја заебавме работата. Ние, холандската војска и политичарите во Хаг, не го направивме тоа што требаше да го направиме, без разлика на тоа што немавме поддршка од другите, без разлика на проблемите во ОН. Требаше да ги заштитиме овие луѓе подобро од тоа што го направивме. И тоа е големиот срам, вина и одговорност со коишто ние како Холандија треба да живееме.

ЕР: Што вие и другите активисти чувствувавте за Дејтонскиот договор кога тој се потпиша?

ДВДБ: Па, се сеќавам добро дека требаше да сме во контакт со дел од луѓето што преговараа во Дејтон, членови на босанската делегација, и тие нè информираа. И добро се сеќавам на утрото кога првите документи се објавија. Тоа беше време во кое немаше интернет, 1995 година. Така што Дејтонскиот мировен договор беше нешто над 100 страници. И чекавме некој од Дејтон да ни ги испрати преку телефакс. И така имавме документ преку факс од 100 страни и

të transferonte, t'i dërgonte të gjitha këto faqe përmes faksit. Kështu që kishim një dokument faksi prej 100 faqesh dhe filluam të lexonim.

Dhe u tronditëm. U tronditëm menjëherë kur lexuam se si nacionalizmi etnik u përfshi në strukturën shtetërore të Bosnje-Hercegovinës. Dhe menjëherë menduam se ky ishte vazhdimi i konfliktit, jo me mjete ushtarake, me shpresë. Sigurisht, në atë moment, ende mund të kishte pasur gjithashtu, ju e dini, nuk do të kishte qenë dokumenti i parë i paqes që nuk do të kishte pasur asnjë ndikim në luftimet. Kështu që shpresonim, sigurisht, se Marrëveshja e Paqes e Dejtonit do t'i ndalonte luftimet. Dhe kjo është ajo që bëri. Por ajo krijoi një strukturë shtetërore për të cilën thamë menjëherë, kjo është zgjatja e konfliktit etnik në Bosnje dhe Herzegovinë. Dhe kjo do t'u japë nacionalistëve pozita të forta të legjitimuara në ndërtimin e organeve shtetërore. Dhe kjo nuk është zgjidhja qytetare që ju duhet. Të duhet shtetësia. Duhet të largohesh nga organizimi etnik i politikës së shtetit. Kështu që u alarmuam menjëherë.

Dhe më kujtohet që organizuam mbledhje. Dhe ne i quanim seminare "Dejton vazhdoi" që organizuam në Bosnje-Hercegovinë dhe disa vende të tjera, duke kritikuar Dejtonin. Por mendoj se kjo nuk po zgjidh çështjet me të cilat po lufton vendi. Diplomatët ishin shumë të zemëruar se ne ishim tepër kritikë. Dejtoni e ndali luftën. Ne thamë, po, por kjo gjithashtu zgjat konfliktin. Dhe përsëri, mendoj, nuk dua të jem arrogant, jam vetëm i angazhuar, mendoj, për paqen, demokracinë dhe të drejtat e njeriut. Përsëri, kishim të drejtë. Dhe ata e kishin gabim.

Shumë nga problemet tani në Bosnje dhe Herzegovinë kthehen menjëherë në këtë arkitekturë shtetërore të Marrëveshjeve të Paqes të Dejtonit. Dhe ne duhet të përmirësohemi me qëllim që të zgjidhim problemet në Bosnje dhe Herzegovinë. Ajo duhet të shkojë përtej logjikës së organizatave etnike apo organizimit etnik të organeve shtetërore. Tre presidentë, të gjitha institucionet e mëdha kanë tre drejtorë. Është nacionalizëm i organizuar. Dhe nëse nuk ndodh të jesh serb boshnjak, kroat boshnjak apo boshnjak, nuk mund të jesh as anëtar i presidencës. Dhe sigurisht, ka shumë, shumë vendime nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe të gjitha këto. Nuk ka vullnet politik në Bosnje-Hercegovinë, sepse shumica e partive politike e kanë këtë logjikë etnike si bazë të tyre. Dhe ka mungesë të reve në komunitetin ndërkombëtar për të bërë me të vërtetë, me të vërtetë një pikë të fortë për të përmirësuar arkitekturën shtetërore të Bosnje-Hercegovinës.

Kështu që ndoshta duhet bërë poshtë-lart. Qytetarët duhet të thonë, ne do të punojmë mbi interesin e përbashkët, pavarësisht nëse jemi katolikë apo ortodoksë apo muslimanë, apo nëse jemi serbë apo

почнавме да го читаме.

И ние бевме шокирани. Бевме шокирани колку етнонационализмот беше присутен во државните структури во Босна и Херцеговина. И веднаш почувствувавме дека ова е само продолжување на конфликтот, но не со воени средства, се надевам. Секако, во тој момент. Се разбира, во тој момент, сепак можеше да има, знаете, тоа немаше да биде првиот мировен документ што немаше да има никакво влијание врз борбите. Така што, се надевавме, се разбира, дека Дејтонскиот мировен договор ќе ги запре борбите.

И тоа се случи. Но се креираа државни структури за коишто веднаш рековме: ова е продолжување на етничкиот конфликт во Босна и Херцеговина. И ќе им овозможи на националистите силни легитимни позиции во градење на државните органи. И тоа не е граѓанското решение што беше потребно. Ви треба државјанство. Треба да се оттргнете од етничката организација на политиката во државата. Затоа веднаш се вознемиривме.

И се сеќавам организиравме состаноци. Ги нарековме семинари „Продолжен Дејтон“ што ги организиравме во Босна и Херцеговина и некои други земји, критикувајќи го Дејтон. Но мислам дека ова не ги решаваше проблемите на државата со коишто се соочуваше. Дипломатите беа многу лути што бевме многу критични. Дејтон ја запре војната. Велевме да, но исто така го пролонгира конфликтот. И повторно, мислам, не сакам да бидам арогантен, но сум само посветен на мирот, демократијата и човековите права, повторно бевме во право, а тие погрешија.

Многу од проблемите сега во Босна и Херцеговина повторно потекнуваат од оваа архитектура создадена со Дејтонскиот мировен договор. И тоа треба да се подобри со цел да се решат проблемите во Босна и Херцеговина. Потребно е да се издигнат прашањата над логиката на етничките организации и етничките државни органи. Три претседатели, секоја поголема институција има три директори. Тоа е организиран национализам. И доколку не сте босански Србин, Босански Хрват или Бошњак, тогаш не можете да бидете дел од претседателството. И секако, има многу, многу пресуди од Европскиот суд за човекови права и многу други работи. Не постои политичка волја во Босна и Херцеговина, бидејќи најголемиот број на политички партии веќе имаат етничка логика во нивната основа. И постои недостиг на обединетост во меѓународната заедница за навистина да се направи точка на подобрување на државната архитектура на Босна и Херцеговина.

Па најверојатно треба тоа да се случи од долу нагоре. Граѓаните треба да кажат, треба да се работи на заеднички интереси, без разлика

kroatë apo boshnjakë apo turq apo italianë apo sllovenë apo ruthenianë apo romë apo hebrenj apo çfarëdo. Ne kemi nevojë për shtetësinë si zgjidhje kyçe për të promovuar të drejtat e njeriut dhe demokracinë në Bosnje dhe Hercegovinë.

ER: A mund të flasim tani për konferencën që përmendët më parë? Çfarë mund të më thuash për këtë?

DVDB: U quajt Konferenca e Paqes e Qytetarëve dhe Komunave për ish-Jugosllavinë. Ky është titulli i plotë. 450 njerëz. Dhe në thelb kishim dy konferenca. Pra, patëm një hapje plenare me 450 vetë. Pastaj patëm Konferencën Komunale të Paqes me qeveritë lokale, përfaqësues të pushtetit lokal. 175 njerëz erdhën nga e gjithë bota. Shumë kryebashkiakë të rëndësishëm erdhën nga e gjithë bota. Dhe patëm Konferencën e Paqes së Qytetarëve me 275 njerëz.

Dhe kështu plenare së bashku, pastaj dy ditë programim të veçantë, dhe përsëri, një sesion të bashkuar përmbyllës. Mendoj se ishte shumë intensive. Ne filluam konferencën dhe kjo ndodhi vetëm pak pas shkatërrimit të bashkisë së Sarajevës, ku Muzeu i Sarajevës ishte bombarduar dhe shkatërruar nga serbët boshnjakë. Një arkiv kulturor kyç për të gjithë rajonin. Pra, kishte zemërim, kishte zhgënjim. Kishte gjithashtu motivim për të përmirësuar punën e paqes me qëllim që të shpëtonin jetë dhe të shpëtonin dhe të ruanin karakterin shumë-etnik të rajonit.

Mendoj se shumë projekte erdhën nga konferenca në Osijek, më fal, në Ohër. Kështu që ishte e suksesshme. Ajo u mbështet nga Bashkimi Evropian, gjithashtu me disa para nga Këshilli i Evropës. Pra, kishim njerëz që përfaqësonin Komisionin Evropian. Kishim disa anëtarë të Parlamentit Evropian. Kishte njerëz nga Këshilli i Evropës. Pra, pati një pjesëmarrje të vërtetë të nivelit të lartë në atë konferencë të veçantë. Dhe ishte e suksesshme.

ER: A ishte IKV organizatori i vetëm?

DVDB: Jo, jo, jo. Ne e bëmë, sigurisht, me, përmenda, këtë rrjet të Asamblesë së Qytetarëve të Helsinkit në rrjetin ndërkombëtar, HEA. Dhe sigurisht, ne kishim partnerët lokalë nga Maqedonia. Mendoj se edhe Vladimir Milçini e kishte ngritur këtë HEA në Maqedoni në atë moment në kohë. Pra, natyrisht, nuk mund ta kishim bërë pa mbështetje të fortë nga brenda Maqedonisë. Mendoj se mund ta shikoj, programin. Sigurisht, e di që kryetarja e Parlamentit iu drejtua dhe erdhi.

Në të njëjtën kohë, në atë pikë, pati një rritje të tensioneve etnike në Maqedoni. Kështu që mbaj mend se në rajonin e Shkupit kishte

дали се работи за католици, православни или муслимани, или дали сме Срби, Хрвати или Бошњаци, Турци, Италијанци, Словенци или Рутенијанци, Роми или Евреи или било што.

Ни треба државјанството како клучно решение за промовирање на човековите права и демократијата во Босна и Херцеговина.

ЕР: Може да позборуваме сега за конференцијата што ми ја спомнавте претходно? Може ли да ми кажете нешто за неа?

ДВДБ: Беше наречена, „Граѓанска и општинска мировна конференција за поранешна Југославија“. Тоа беше целосниот наслов. Вкупно 450 луѓе. Всушност се работеше за две конференции. Имавме пленарно отворање со 450 луѓе. А потоа имавме Општинска мировна конференција со локални самоуправи и претставници. 175 луѓе дојдоа од секаде. Многу важни градоначалници од секаде. А потоа имавме се случи Граѓанска мировна конференција со 275 учесници.

Пленарните делови беа заеднички, потоа два дена посебна програма и повторно заедничка завршна сесија. Мислам дека беше многу напната. Ја почнавме конференцијата, а тоа беше веднаш по уништувањето на градското собрание во Сараево. Каде што Музејот на Сараево беше гранатиран и уништен од босанските Срби. Клучна културна архива за целиот регион. Така што, имаше гнев, имаше фрустрација. Имаше и мотивација да се подобри мировната работа со цел да се спасат животи и да се спаси и одржи мултиетничкиот карактер на регионот. Мислам дека многу проекти започнаа по конференцијата во Осиек, извинете во Охрид. Па, беше успешна. Беше поддржана од Европската Унија, со некое учество од Советот на Европа. Имавме и учесници што ја претставуваа Европската комисија. Имавме и неколку претставници на Европскиот парламент. Тие беа луѓе од Советот на Европа. Па имаше високи претставници на таа конференција. И беше успешна.

ЕР: Дали ИКВ беше единствениот организатор?

ДВДБ: Не, не не. Ја организиравме се разбира со меѓународната мрежа на Хелсиншкиот комитет, ХЕА. Секако ги имавме и нашите локални партнери од Македонија. Тука мислам на Владимир Милчин што ја постави ХЕА во Македонија во тоа време. Немаше да успееме во организацијата да ја немавме силната поддршка од Македонија. Мислам дека можам да ја најдам и програмата. Сигурен сум дека дојде и се обрати претседателот на Собранието.

Во исто време, во тој период имаше растечки етнички тензии во Македонија. И се сеќавам дека имаше блокади во скопскиот регион,

pasur postblloqe, sepse kishin luftuar me nivel të ulët, por gjithsesi ekzistonte rreziku i përshkallëzimit. Dhe më kujtohet që u ktheva nga shtëpia, qëndrova një ditë më shumë për të mbledhur të gjitha gjërat që duheshin trajtuar pas konferencës. Më kujtohet që u ktheva në Shkup se duhej të bënim një devijim, sepse disa nga rrugët nuk ishin të arritshme. Sepse ekzistonte frika e njerëzve që udhëtonin për në Shkup për t'u përfshirë në trazira, etj.

Dhe sigurisht, ne e trajtuam çështjen. Ne patëm vëmendje të veçantë për situatën në Maqedoni gjatë konferencës. Ne nuk folëm vetëm për situatën në Bosnje dhe Herzegovinë dhe të tjerë. Kështu që edhe u përpoqëm të kemi seanca me popullin shqiptar nga Maqedonia, popullsinë sllave të Maqedonisë. Nuk e di se çfarë është një formulim i duhur tani.

ER: Maqedonasit.

DVDB: Po, i kishim të gjithë në sesione që përpiqeshin të gjenin se si ky vend nuk duhet të ndjekë këtë rrugë dhune që kemi parë në Kroaci dhe në Bosnje-Hercegovinë. Çfarë mund të bëjmë? Si ta shmangim këtë? Pati shumë diskutime.

ER: A mendonit se disa nga njerëzit që ishin atje ose ndonjë nga njerëzit që ishin atje kishin një kuptueshmëri disi më të thellë për ankesat e të tjerëve? Po flas për dinamikën ndër-etnike për Maqedoninë në mënyrë specifike.

DVDB: Po, kishte disa njerëz. Por mund të shihnim qartë edhe se njerëzit po luftonin për të kuptuar të tjerët. Pra, kishte një tendencë për të parë dinamikën e konfliktit nga pozicioni i prejardhjes suaj etnike. Vura re se ishte e fortë pavarësisht vullnetit të njerëzve për t'u takuar dhe për t'u përpjekur të hartonin nisma të përbashkëta. Vura re se kjo ishte e vështirë dhe se njerëzit gjithashtu kishin frikë se të tjerët nga komuniteti i tyre nuk do ta kuptonin këtë. Ndodh shumë nëse përfshihesh në dialog kur tensionet po rriten që njerëzit të fajësojnë se je tradhtar etj. Pra, kjo ishte situata në atë kohë.

ER: Çfarë ndodhi sapo mbaroi konferenca? U ktheve në Utrecht?

DVDB: Po, u ktheva. Të tjerë nga Holanda që kishin ardhur me makinë më sollën një kuti të bukur me verëra maqedonase. Unë jam një tifoz i madh i të fortëve, në veçanti, verës së kuqe nga Maqedonia. Ata morën një kuti me verë të mirë maqedonase për mua përsëri në Hollandë.

Vazhduam të punonim. Sigurisht, fokusi kryesor ishte përsëri në

бидејќи тие се бореа на пониско ниво, но сепак постоеше ризик од ескалација. И се сеќавам кога се враќав од конференцијата каде што останав еден ден повеќе за да ги финализираме сите работи после конференцијата. Се сеќавам, враќајќи се накај Скопје дека требаше да направиме заобиколување бидејќи патиштата беа блокирани. Затоа што имаше страв луѓето што патуваат кон Скопје да бидат зафатени во немири и сл. И секако го адресиравме ова прашање. Имавме посебно внимание за состојбата во Македонија и за време на конференцијата. Не зборувавме само за ситуацијата во Босна и Херцеговина и другите места. Па се обидовме да имаме сесии и со албанското население од Македонија, словенското население од Македонија. Сега не знам кој би бил соодветниот термин.

ЕР: Македонци.

ДВДБ: Да, сите нив ги имавме на сесиите и пробавме да дојдеме до решението за тоа како оваа земја не треба да го следи патот на насилството што го видовме во Хрватска и Босна и Херцеговина. Што можевме да правиме? Како може да го избегнеме тоа? Имавме многу дискусии.

ЕР: Дали чувствувавте дека некои од луѓето што беа таму имаа малку подлабоко разбирање за поплаките што доаѓаа од другите? Зборувам за меѓуетничката динамика конкретно за Македонија.

ДВДБ: Да, имаше неколку луѓе. Но исто така можевме да видиме дека луѓето се мачеа да ги разберат другите. Така што постоеше една тенденција да се гледа на конфликтната динамика од позиција на сопствена етничка позадина. Забележав дека е силна и покрај волјата на луѓето да се сретнат и да изнајдат заеднички иницијативи. Забележав дека ова беше тешко и дека луѓето се плашеа дека другите од нивните заедници нема да го разберат тоа. Се случува често кога ќе влезете во дијалог, да се зголемат тензиите кај луѓето и да те обвинат дека си предавник и сл. И таква беше ситуацијата тогаш.

ЕР: Што се случи откако заврши конференцијата? Дали се вративте во Утрехт?

ДВДБ: Да, се вратив. Другите од Холандија со коишто дојдов со кола ми донесоа убава кутија со македонски вина. Голем обожавател сум на силно, црвено вино од Македонија. И тие ми донесоа убава кутија со добро македонско вино во Холандија.

Продолживме да работиме. Се разбира, во главен фокус ни остана Босна и Херцеговина. Но во регионалните динамики, исто така ја продолживме врската со нашите партнери во Македонија.

Bosnje dhe Herzegovinë. Por në dinamikën rajonale, ne gjithashtu e mbajtëm atë lidhje me partnerët në Maqedoni.

ER: Kur PAX apo IKV në atë kohë vendosën të zbatojnë projekte në vend? A ishte kjo konferencë ajo që luajti rolin e madh për të marrë këtë vendim apo ishte më shumë se kaq?

DVDB: Mendoj se në atë moment, kjo është ende gjysma e parë e viteve '90, por ne e pamë konferencën si një projekt. Si e përcaktoni një projekt? Nëse shikoni gjërat që do të bënim më vonë, flisni me Albert van Halin, atë që bëri me partnerët në Gostivar dhe Tetovë, rajon. Këto janë projekte me rrënjë lokale ku ju fitoni njohuri të thella dhe keni një angazhim me shumë nisma qytetarësh dhe qytetarësh.

Konferenca jonë, sigurisht, është e një lloji tjetër, por konferencat, veprimtaria lobuese, disa nga botimet, kishte shumë shkrime që bëheshin. Kjo ishte gjithashtu pjesë e projektit. Ne e pamë këtë si projekte gjithashtu. Projektet lokale si ato në Gostivar dhe ato që u përpoqëm të bënim edhe në Kumanovë, që erdhën pak më vonë, disa vite më vonë.

ER: Pasi u larguat pas konferencës, kur u kthyet përsëri në Maqedoni?

DVDB: Kjo është një pyetje e mirë. Do të më duhej të kontrolloja axhendën time. Më kujtohet që kam takuar përsëri njerëz nga Maqedonia, por pastaj jo domosdoshmërisht brenda. Patëm një konferencë të madhe në Tuzla në vitin 1994 gjatë luftës dhe një konferencë edhe më të madhe në vitin 1995. Kishte edhe njerëz nga Maqedonia që udhëtonin për në Tuzla. Ky ishte gjithashtu një grumbullim i madh me 350 ose 400 njerëz. Kishte edhe njerëz nga Maqedonia. Vizita ime e parë pastaj përsëri në Maqedoni, është disa vjet pas konferencës që përmenda të vitit 1992. Mund ta shikoj. Kemi pasur takime në përgatitje të projektit në Gostivar.

Sigurisht, patëm një mundësi me para nga një organizatë partnere më e madhe në Holandë. Patëm mundësi të zhvillonim një program për rajonin e Ballkanit Perëndimor. Kjo është kur vendosëm se duhet të përpiqemi të ngremë disa projekte gjithashtu në Maqedoni. Pjesa më e madhe e vëmendjes ishte për Bosnje-Hercegovinën, por vendosëm të kishim edhe një pjesë të kësaj. Ishte një projekt mjaft i madh apo një program i madh. Ne donim që të paktën një pjesë e saj të ishte edhe në Maqedoni. Kjo duhet të ketë qenë '97, '98, mendoj, por unë mund ta shikoj atë. Këto janë vizita pune.

Kjo është gjithashtu koha që ne u përfshimë në dhënien e

ЕР: **Кога Пакс и ИКВ во тоа време решија да ги имплементираат проектите во земјата? Дали оваа конференција ја одигра големата улога со цел да се направат тие одлуки или беше повеќе од тоа?**

ДВДБ: Мислам тоа беше поентата за тоа време. Сепак бевме во првата половина на 90-те години, но ја гледавме конференцијата како проект. Како дефинирате проект? Ако ги видите работите што ги направивме потоа, разговарате со Алберт ван Хал, што работеше со партнерите во регионот на Гостивар и Тетово. Станува збор за локално вкоренети проекти каде стекнувате продлабочено знаење и имате ангажман со многу граѓани и граѓански иницијативи.

Нашата конференција, се разбира беше од поинаков тип, од другите конференции, лобирачката активност, некои од публикациите, имаше многу пишување тогаш. Тоа исто беше дел од проектот. И тој дел го гледавме како проект. Пробавме локални проекти и во Куманово како што беа тие во Гостивар неколку години подоцна.

ЕР: Откако си заминавте по конференцијата, дали повторно се вративте во Македонија?

ДВДБ: Тоа е добро прашање. Ќе морам да ја проверам мојата агенда. Се сеќавам дека среќавав луѓе повторно од Македонија, но не беше тоа во земјата. Имавме голема конференција во Тузла во 1994 година за време на војната и уште поголема во 1995 година. Имаше и учесници од Македонија што патуваа за Тузла. И таа конференција беше голема и обедини 350 до 400 луѓе. И тогаш имаше луѓе од Македонија. Мојата прва посета повторно во Македонија се случи неколку години по конференцијата во Охрид во 1992 година. Можам да проверам. Имавме подготвителни состаноци за проектот во Гостивар.

Се разбира, имавме можности со пари од една од поголемите партнерски организации во Холандија. Имавме можност да развиеме програма во регионот на Западен Балкан.

Тогаш и одлучивме дека треба да се обидеме и да започнеме неколку проекти во Македонија. Најголемото внимание беше за Босна и Херцеговина, но одлучивме да има и дел за ова. Беше навистина голем проект, односно програма. Сакавме дел од неа да биде и во Македонија. Ова е некаде 1997, 1998 година мислам, можам да проверам. И овие беа работни посети.

Тоа е исто времето кога почнавме да ги советуваме пратениците и црковните совети во Македонија. Имаше консултативна структура за да помогне во дефинирањето на суштинските прашања за законот, националниот македонски закон за слобода на вероисповед. Имавме

këshillave ligjvënësve dhe këshillit të kishave në Maqedoni. Ekzistonte një strukturë konsultative për të ndihmuar në përcaktimin e çështjeve thelbësore për ligjin, ligjin kombëtar maqedonas për lirinë e fesë. Kishim disa njerëz nga Holanda me ekspertizë në atë temë të veçantë të lirisë së fesë. Disa prej tyre udhëtuan në Maqedoni, biseduan me ligjvënësit dhe biseduan gjithashtu me udhëheqësit fetarë si pjesë e procesit për të pasur një këshillë të fortë dhe një ligj të fortë mbi lirinë e fesë në Maqedoni. Kjo ishte pak a shumë e njëjta periudhë.

ER: Po. Si të dukej Maqedonia në atë kohë?

DVDB: Epo, më kujtohet hera e parë që fluturuam për në Shkup, duke u ulur në aeroport, që ishte vetëm, nuk dua të jem i pasjellshëm, por Shkupi tani, aeroporti, është natyrisht krejtësisht ndryshe nga ai që ishte 30 plus vite më parë. Ishte një sallë e madhe si një kokë fermeri, por shumë më e madhe. Ishte e vogël, por funksionale. Sigurisht, vendi, kur udhëton në Shkup, pavarësisht tërmetit etj., Shkupi kishte një atmosferë që na pëlqente shumë. Kur fillon të udhëtosh, dhe ne udhëtuam në vende, shkuam në Ohër, dhe shkuam në Tetovë dhe tjetrën. Është një vend i mrekullueshëm, është një vend i bukur. Gjithmonë na pëlqente të udhëtonim dhe të udhëtonim në Maqedoni. Ne mendonim se pavarësisht konflikteve, dinamikës, tensionit midis grupeve etnike, megjithatë, ne mendonim fort se ende një përshkallëzim, ashtu si në Bosnje-Hercegovinë, mund të parandalohej.

Ne e mbështetëm procesin që çoi në Marrëveshjen e Ohrit. Gjithashtu u përpoqëm të përfshiheshim pak. Ka qenë një nga elementet kyçe që ne mbështetëm në Marrëveshjen e Paqes të Ohrit, ishte parimi i Decentralizimit. Ne kishim punuar, siç e përmenda, kishim në Ohër edhe konferencën komunale të paqes. Ne punuam shumë me qeveritë lokale si të rëndësishme për të nxitur paqen dhe demokracinë, të drejtat e njeriut në komunitetet lokale. Ne gjithmonë mbështetnim modalitetet e decentralizimit.

Më kujtohet udhëtimi në Maqedoni dhe në Maqedoni pas Marrëveshjes së Paqes së Ohrit, duke pyetur edhe BE-në, çfarë po ndodh? Si i ndihmoni njerëzit në Maqedoni të zbatojnë decentralizimin? Kishte pak përgjigje. E pra, kjo varet nga ligjvënësit në Maqedoni, kjo varet nga parlamenti, kjo varet nga ministria. Por unë thashë, ata nuk e kuptojnë. Epo, e di, decentralizimi është kompleks. Duhet të sjellim ekspertizën. Ne duhet t'i ndihmojmë ata të gjejnë rrugën e tyre në proceset e vështira të decentralizimit.

Pra, edhe pse decentralizimi në Marrëveshjen e Paqes së Ohrit ishte me të drejtë kaq i inkorporuar, nuk pati vijimësi. Duhet të kishte

неколку луѓе од Холандија со експертиза за таа конкретна тема за слободата на вероисповед. Некои од нив отпатуваа во Македонија, разговараа со пратеници, а исто така разговараа и со верските лидери како дел од процесот за да имаат силен совет и силен закон за слободата на вероисповед во Македонија. Тоа беше горе-долу истиот период.

ЕР: Да. Како ви изгледаше вам Македонија во тој период?

ДВДБ: Па, се сеќавам дека кога првпат слетав во Скопје, гледајќи го аеродромот, што беше, сега не сакам да сум некултурен, но сепак Скопје, сега има аеродром што личи сосема поинаку од тоа што личеше пред 30 години. Беше една голема сала што потсетуваше на фарма, само поголема. Беше мал, но функционален. Секако земјата, кога прво патувате во Скопје, освен земјотресот итн. Скопје имаше една атмосфера што многу ми се допаѓаше. Но кога ќе почнете да патувате, а ние патувавме доста, бевме до Охрид, Тетово и други места. Беше прекрасно, навистина убава земја. Секогаш уживавме да патуваме до и низ Македонија. Чувствувавме дека и покрај сите конфликти, динамиката, тензиите меѓу етничките групи, сепак, силно чувствувавме дека ескалација како таа што се случи во Босна и Херцеговина може да се превенира.

Ние поддржавме процеси што доведоа до Охридскиот договор. Ние исто така пробавме да бидеме и вклучени во тој процес. Имаше еден клучен елемент што го поддржа Охридскиот мировен договор, а тоа беше принципот на децентрализацијата. Работевме, како што спомнав, имавме во Охрид, мировна конференција на општинско ниво. Работевме многу со локалните самоуправи кои беа важни во промовирање на мирот и демократијата и човековите права во локалните заедници. Ние секогаш поддржувавме модалитети на децентрализација.

Се сеќавам кога патував до Македонија и во Македонија по Охридскиот мировен договор, исто прашувајќи ја ЕУ, што се случува? Како може да им се помогне на луѓето во Македонија да ја имплементираат децентрализацијата? Имаше малку одговори. Па тоа останува на пратениците во Македонија, тоа е до Парламентот и до министерствата. Но јас реков, па тие не разбираат. Па, знаете, децентрализацијата е комплексна. Треба да донесеме експертиза. Треба да им помогнеме додека го најдат патот во овие тешки процеси на децентрализација. Значи, иако децентрализацијата во Охридскиот мировен договор со право беше така инкорпорирана, немаше никакво продолжение. Требаше да има програми за помош

pasur programe për të ndihmuar qeveritë lokale. Mbaj mend të udhëtoja, të flisja me njerëzit, qeveritë lokale, kryebashkiakët dhe ata nuk e kishin idenë se si të punonin për këtë dhe nuk dinin si të punonin në këto mandate të reja. Ata kishin mandate të reja si qeveri lokale. Ata nuk dinin si të merreshin me të. Jo sepse ishin budallenj. Sigurisht, ata nuk ishin budallenj. Njerëzit nuk janë budallenj në Maqedoni. Ata janë të arsimuar mirë, ju e dini, të gjitha në rregull. Por nëse nuk je rritur kurrë, nëse nuk je rritur në një sistem ku pushteti i decentralizuar është logjikë, atëherë duhet të shohësh se si e organizon më së miri këtë. Si e strukturoni një asamble komunale që ka një mandat më të fortë? Dhe për fat të keq, sigurisht, jo gjithmonë më shumë para. Ky është edhe një problem. Nëse u jep mandate më të forta pushtetit vendor, duhet të sjellësh edhe burimet, paratë nga ministritë, nga niveli kombëtar. Gjithashtu, kjo nuk u bë.

Pra, Ohri ishte mirë. Zbatimi mund të kishte qenë dhe duhej të ishte shumë më i mirë nga pala jonë, nga ana ndërkombëtare.

ER: Ndoshta, ne kemi ende të njëjtën mënyrë. Ne kemi ende çështjen me decentralizimin dhe nevojën që ai të shpejtohet dhe të bëhet siç duhet.

DVDB: Është ora tre. Kam një takim tjetër. Sigurisht, unë flas shumë. Kjo është e tmerrshme. Duhet të bëjmë një takim tjetër.

ER: Po, nëse nuk e ke problem, le ta bëjmë edhe një herë tjetër.

DVDB: Nuk e kam problem. Më pëlqen të flas. Më ndihmon të kuptoj edhe gjërat që bëmë vetë.

ER: Gëzohem që të kam kthyer Dion.

DVDB: Po ashtu, po.

ER: Kjo është pjesa e dytë e intervistës pasi na mbaroi koha gjatë pjesës së parë, në një pikë kur po flisnim për Marrëveshjen Kornizë të Ohrit. Ju përmendët decentralizimin dhe se si ishte diçka e theksuar si nevojë, edhe gjatë konferencës suaj të paqes në vitet 90, dhe atë edhe pas nënshkrimit të marrëveshjes në vitin 2001. A mendoni se politikat dhe përpjekjet e duhura të decentralizimit në vitet '90 mund të kishin parandaluar ndodhitë në vitin 2001? Dhe si do ta përkufizonit gjerësisht decentralizimin, nëse nuk e keni problem?

DVDB: Epo, le të fillojmë me përkufizimin. Dhe ne nuk do ta bëjmë këtë tepër teknike, por lëvizja bazë me decentralizim është që ju të sillni mandatet qeveritare nga niveli kombëtar në nivelet lokale. Mund të

на локалните самоуправи. Се сеќавам дека патував, разговарав со луѓе, локални власти, градоначалници, а тие немаа поим како да работат на ова и не знаеја како да работат на овие нови мандати. Имаа нови мандати како локални самоуправи. Не знаеја како да се справат, не дека беа глупави. Секако дека не беа глупави. Луѓето не се глупави во Македонија. Тие се добро едуцирани и се ОК. Но ако не сте пораснале во систем каде што моќта е со логика на децентрализација тогаш треба да видите како најдобро го да го организирате тоа. Како да го структурираат општинското собрание кое има посилен мандат и за жал, не секогаш повеќе пари? И тоа е проблем. Ако им дадете посилни мандати на локалните самоуправи треба да ги внесете и ресурсите, парите од министерствата од национално ниво. Исто така, тоа не беше направено. Значи Охридскиот договор беше добар. Имплементацијата можеше и требаше да биде многу подобра од наша односно од меѓународна страна.

ЕР: Веројатно, сè уште го имаме истиот начин. Сè уште го имаме прашањето со децентрализацијата и потребата таа да се развие и подобри.

ДВДБ: Веќе е три часот. Имам друг состанок. Се разбира, јас зборувам премногу. Тоа е катастрофа. Ќе треба да направиме друг состанок.

ЕР: Да, тоа нема да смета, може да продолжиме друг пат.

ДВДБ: Не ми смета. Сакам да зборувам. Ми помага да ги разберам и работите што ние ги направивме.

ЕР: Мило ми е што си повторно со нас Дион.

ДВДБ: Ти благодарам, исто така.

ЕР: Ова е вториот дел од нашето интервју откако ни снема време во првиот дел, кога зборувавме за Охридскиот рамковен договор. Ја споменавте децентрализацијата и како таа беше нагласена како потреба, дури и за време на вашата мировна конференција во 90-те, а тоа и по потпишувањето на Договорот во 2001 година. Дали мислите дека правилните политики и напори за децентрализација во 90-те можеа да спречат случувањата во 2001 година? И како општо би ја дефинирале децентрализацијата, ако не е ви е проблем?

ДВДБ: Па, ајде ќе започнам со дефиницијата. И нема да го направам тоа премногу технички, но главното движење на

jenë provincat, kantonet ose rrethet, dhe pastaj ju shkoni në qeveritë lokale. Dhe gjithçka që organizohet në nivelin më të ulët të sistemeve të qeverisjes. Pra, ky është parimi i asaj që quhet subsidiaritet. Ju përpiqeni të merreni me çështjet në nivelin më të ulët të mundshëm. Sigurisht, logjika është se sa më afër njerëzve t'i afrohen problemit, aq më mirë e kuptojnë se si ta zgjidhin atë. Sa më shumë ide të kenë si ta zgjidhin. Pra, ju përdorni kapacitetet e komuniteteve lokale për t'u marrë me çështjet lokale. Ju nuk përfshini dhe ndërhyni gjatë gjithë kohës nga nivelet më të larta në kontroll, në manipulim, etj. Pra, ky është parimi i subsidiaritetit. Dhe decentralizimi është vendimtar.

Ka disa elemente të rëndësishme në lidhje me decentralizimin. Duhet të jetë shumë e qartë. Pra, ju duhen ligje dhe rregulla që theksojnë se cilat mandate të veçanta u jepen kujt, në mënyrë që të mos merrni ndonjë konfuzion se kush është në krye të kësaj përgjegjësie të veçantë. Të duhen kapacitete. Pra, kur angazhohesh nga një kontekst pa decentralizim apo me më pak decentralizim në më shumë decentralizim, duhet të sigurohesh që të kesh njerëzit që e kuptojnë se çfarë duhet të japë struktura e re dhe si duhet të organizohet. Pra, ju duhet ngritja e kapaciteteve në proces. Dhe sigurisht, dhe kjo është vendimtare, ju duhen burimet edhe financiarisht. Ajo që shohim në të gjithë vendin, duke përfshirë Hollandën, është se nga niveli qendror në Hagë, ne kemi vendin e qeverisë, ata u japin mandate qeverive lokale dhe thonë, meqë ra fjala, ne do të kemi një shkurtim buxheti prej 20% sepse ju jeni më efikas se ne. Pra, merreni me të. Sigurisht, ka një problem atje. Ne shohim shumë probleme në Holandë, në të gjithë vendin. Nëse decentralizoheni pa burime financiare, atëherë përfundoni duke krijuar probleme ose duke pasur më shumë probleme madje. Pra, ky është pak a shumë koncepti.

Ka një koncept tjetër i cili ndonjëherë keqkuptohet, që është de-përqendrimi. De-përqendrimi është kur u jep detyra të veçanta qeverive lokale, por nuk u jep qeverive lokale mandatin për të bërë politikat e tyre. Më lejoni t'ju jap një shembull nga Holanda, një shembull shumë praktik. Qeveritë lokale janë përgjegjëse për organizimin e përfitimeve sociale. Pra, njerëzit bëhen të papunë, ka një ligj, por ligji natyrisht është vendosur në parlament dhe pastaj qeveritë lokale duhet të luajnë rolin e tyre në zbatimin e asaj politike kombëtare, por ata nuk mund ta ndryshojnë politikën. Pra, një qeveri lokale nuk mund të thotë, ne do të dyfishojmë sasinë që do të marrin njerëzit që janë të papunë. Ne si qeveri lokale do të vendosim se do të jetë më shumë ose do të jetë më pak sepse kjo është e fiksuar nga ligji kombëtar.

Pra, nëse e çoni mandatin në nivelet lokale me decentralizimin

децентрализацијата е тоа што пренесувате моќ од државно ниво кон локално ниво. Може тоа да се провинции, кантони или дистрикти, и потоа одите со локалните самоуправи. И сите тела што постојат на најниско ниво на управување. Значи, ова е принципот на она што се нарекува супсидијарност. Се обидувате да се справите со прашањата на најниско можно ниво. Се разбира, логиката е дека колку луѓето се поблиску до проблемот, толку подобро разбираат како да го решат. Колку повеќе идеи имаат како да го решат. Значи, ги користите капацитетите на локалните заедници за справување со локални прашања. Не се вклучувате и интервенирате цело време од повисоките нивоа за контрола, манипулирање итн. Значи, тоа е принципот на супсидијарност. А децентрализацијата е клучна.

Има неколку важни елементи во врска со децентрализацијата. Мора да биде многу јасна. Значи, потребни се закони и прописи кои нагласуваат кои конкретни надлежности кому се дадени, за да нема забуни кој е надлежен за таа конкретна одговорност. Ви требаат капацитети. Значи, кога ќе се вклучите од контекст без децентрализација или со помала децентрализација кон поголема децентрализација, мора да бидете сигурни дека имате луѓе кои разбираат што треба да даде новата структура и како треба да се организира. Значи, ви треба градење капацитет во процесот. И, се разбира, и ова е клучно, ви требаат и финансиски ресурси. Она што го гледаме насекаде, вклучително и во Холандија, е дека од централно ниво во Хаг каде ги имаме владините структури, тие даваат надлежност на локалните власти и велат: ќе имаме 20% кратење на буџетот бидејќи вие сте поефикасни од нас. Па снајдете се. Секако тоа е проблем. Гледаме многу проблеми во Холандија, и насекаде низ земјата. Ако направите децентрализација без финансиски ресурси, тогаш креирате уште поголеми проблеми од тоа што постојат. Па тоа е горе-долу концептот.

Има уште еден концепт кој понекогаш е погрешно разбран, а тоа е деконцентрација. Деконцентрација е кога им давате одредени задачи на локалните самоуправи, но не им давате мандат на локалните самоуправи да прават свои политики. Да ти дадам пример од Холандија, многу практичен пример. Локалните самоуправи се одговорни за организацијата на социјалните бенефити. Значи, луѓето остануваат невработени, постои закон, но законот се разбира е донесен во парламентот и потоа локалните власти треба да ја играат својата улога во спроведувањето на таа национална политика, но тие не можат да ја променат политиката. Значи, една локална власт не може да каже: ќе ја удвоиме сумата што ќе ја добијат луѓето кои

e duhur, ju gjithashtu i jepni mandatin e krijimit të politikave qeverive lokale në mënyrë që ata të kenë një hapësirë manovrimi për të sajuar, për të bërë politikat e tyre. Tani, decentralizimi është i rëndësishëm edhe në kohë konfliktesh sepse në shumë, shumë konflikte, kjo ka të bëjë me autonominë. Njerëzit duan autonomi, komunitetet duan autonomi, duan të vendosin vetë.

Pra, çështja kryesore është në shumë, shumë konflikte, duke përfshirë ato në Maqedoni dhe në pjesën tjetër të ish-Jugosllavisë, si mund t'u jepni më shumë autonomi komuniteteve lokale, njerëzve pa dëmtuar një nivel të veçantë të unitetit kombëtar? Nëse u jepni mandate lokale komuniteteve që do ta përdornin atë për t'u përgatitur për ndarje nga strukturat shtetërore, ne do të bëhemi të pavarur. Sido që të jetë, atëherë, sigurisht, ka një problem sepse atëherë ju do të mbështesnit segregacionin dhe do të dëmtonit integritetin territorial, siç quhet. Pra, ju duhet të gjeni këtë ekuilibër ku ju i jepni autonomi komuniteteve dhe në të njëjtën kohë, struktura e përgjithshme shtetërore duhet të jetë mjaft e fortë për ta bërë atë punë dhe për ta bërë atë punë gjithashtu në një mënyrë që ajo nuk krijon më shumë probleme sepse ndonjëherë e bën.

Ndonjëherë, nëse dorëzon mandate të veçanta, kjo po dëmton. Më lejoni të jap një shembull nga Bosnja dhe Hercegovina. E di, Marrëveshja e Paqes e Dejtonit krijoi dy njësi, Federatën e Bosnje-Hercegovinës dhe Republikën Sërbska. Mandati policor iu dha nivelit të njësive. Pra, atëherë ju minoni logjikën e një politike policore kombëtare duke krijuar mandate politikash mbi çështjet policore, sigurinë e brendshme, etj. në nivelet e njësive. Ata do të krijojnë akademitë e tyre, do të fillojnë të blejnë lloje të ndryshme armësh, pajisjesh dhe uniformash. Pastaj, ato krijojnë pak a shumë, ka një rrezik që ju të shihni se këto forca të sigurisë përfundojnë të jenë milici njësish dhe jo pjesë e një sistemi të mirëqeverisur të sigurisë boshnjake në nivel shtetëror. Kjo është pikërisht ajo që pamë për një numër vitesh në Bosnje dhe Herzegovinë, shumë probleme me policinë. Pra, ka mandate që ju nuk duhet të decentralizoni.

Kjo është mjaft e komplikuar, natyrisht, në një kontekst të veçantë, por kjo është ideja shumë bazë e decentralizimit, që ju t'u jepni mandate niveleve lokale dhe njerëzit mendojnë se kanë mundësinë të qeverisin veten dhe kjo është e nevojshme. Njerëzit duan të jenë në krye. Ata nuk duan të ndërhyjnë gjatë gjithë kohës nga qeveritë nga lart sepse kjo në shumë raste krijon shkëputje dhe kjo krijon probleme.

се невработени. Ние како локална самоуправа ќе одлучиме да биде повеќе или помалку бидејќи тоа е одлучено со закон на национално ниво.

Значи, ако давате надлежност на локалните нивоа со соодветна децентрализација, им давате и надлежност за креирање политики на локалните самоуправи за да имаат простор за маневрирање и да направат, да креираат свои политики. Сега, децентрализацијата е важна и во време на конфликт, бидејќи во многу, многу конфликти, се работи за автономија. Луѓето сакаат автономија, заедниците сакаат автономија, тие сакаат сами да одлучуваат.

Значи, клучното прашање во многу, многу конфликти, вклучително и оние во Македонија и остатокот од поранешна Југославија, е како можете да им дадете поголема автономија на локалните заедници, на луѓето без да го поткопаме нивото на државно единство? Ако им дадете локални надлежности на заедниците кои би ги искористиле за да се подготват за сегрегација од државните структури, ние ќе станеме независни, што и да е, тогаш, секако, има проблем затоа што тогаш ќе ја поддржите сегрегацијата и ќе го нарушите територијалниот интегритет, како што се нарекува. Значи, треба да ја пронајдете оваа рамнотежа каде што ќе им дадете автономија на заедниците, а во исто време, целокупната државна структура треба да биде доволно силна за тоа да функционира и да функционира на начин што не создава повеќе проблеми бидејќи понекогаш тоа прави.

Понекогаш, ако предадете одредени надлежности, тоа е поткопување (на државата). Да дадам пример од Босна и Херцеговина. Знаете, Дејтонскиот мировен договор создаде два ентитета, Федерацијата Босна и Херцеговина и Република Српска. Полициските надлежности се на ниво на ентитети. Значи, тогаш ја поткопувате логиката на државна политика за внатрешни работи со предавање надлежности за полициски прашања, внатрешна безбедност итн. на нивоа на ентитетите. Ќе создадат свои академии, ќе почнат да купуваат различни видови оружје и опрема и униформи. Потоа, тие создаваат повеќе или помалку, постои ризик да видите дека овие безбедносни сили завршуваат како милиции на ентитетите, а не дел од добро управуван босански безбедносен систем на државно ниво. Токму тоа го гледавме неколку години во Босна и Херцеговина, многу проблеми со полицијата. Значи, има надлежности кои не треба да се децентрализираат.

Ова е доста комплицирано, се разбира, во одреден контекст, но тоа е основната идеја на децентрализацијата, да им дадете

ER: Po, në një mënyrë për të modeluar jetën e tyre dhe komunitetet e tyre.

DVDB: Për të formësuar jetën e tyre. Në rastin e veçantë të Maqedonisë, natyrisht, arsimi ishte vendimtar. Mungesa e arsimimit për shumë dekada për njerëzit shqipfolës në nivel universitar, e vetmja gjuhë e lejuar ishte maqedonishtja, ishte natyrisht një problem. Pra, ky është një nivel i rëndësishëm. Ju keni nevojë për legjislacion kombëtar mbi arsimin, por duke i dhënë disa mandate decentralizimi brenda arsimit në nivele më lokale, ju krijoni pronësi dhe kjo u jep njerëzve një ndjenjë përkatësie. Këtu jetojmë, këtu qeverisim veten, ku kemi një mundësi reale për të vendosur për kushtet tona të jetesës dhe kjo nuk bëhet nga dikush tjetër apo nga të tjerët.

ER: A mendoni se decentralizimi i bërë në mënyrën e duhur do ta kishte penguar vitin 2001?

DVDB: Mungesa e decentralizimit ishte një problem i madh në Jugosllavi. Dhe kështu... Demokracia nuk është vetëm një kushtetutë dhe numri i ligjeve. Demokracia është një sistem ku njerëzit e dinë dhe kanë një gatishmëri për të vepruar si qytetarë të përgjegjshëm. Kjo nuk është diçka që vendoset me ligj, kjo është diçka që mësohet në praktikë, e mbështetur nga ligjet, natyrisht, e mbështetur nga ligjet. Ju keni nevojë për ligje, por ju keni nevojë për njerëz për të praktikuar demokracinë dhe kjo kërkon kohë. Në mënyrë të pashmangshme, kjo kërkon shumë kohë. Njerëzit duhet të kuptojnë parimet, duhet të kuptojnë parimet e qeverisjes së mirë. Çfarë do të thotë barazia dhe barazia? Çfarë do të thotë solidaritet? Cilat janë të drejtat e njeriut? Si të përballemi me pozicionet e pakicave? Si të merren parasysh interesat e grupeve të ndryshme që jetojnë brenda një njësie administrative? Sepse edhe nëse ke një shumicë të qartë, si në Gostivar, Tetovë, kudo, atëherë ka gjithmonë pakica që jetojnë atje. Thjesht i shpërfill? Epo, kjo është demokraci. Ne kemi shumicën, kështu që ne vendosim se kjo është demokraci. Sigurisht, kjo nuk është demokraci. Demokracia është më e komplikuar. Pra, duhet të mësosh, duhet të praktikosh. Duhet kohë dhe duhen disa breza.

Mund t'ju dërgoj linkun e një eseje vërtet interesante të shkruar nga Rolf Dahrendorf, një filozof akademik gjermano-britanik, i cili gjithashtu hyri në politikë. Dhe ai shkroi gjysmë viti pas rënies së Murit të Berlinit, kështu që ishte pranvera e vitit 1990, ai shkroi një ese të bukur, Reflections on the Revolutions in Europe. Dhe ai thotë, ju mund të shkruani një kushtetutë brenda pak muajsh dhe mund të shtoni ligje vendimtare, ligj mbi zgjedhjet, ligje taksash, çfarëdo. Kjo është

надлежности на локалните нивоа и луѓето да чувствуваат дека имаат можност сами да управуваат и тоа е потребно. Луѓето сакаат да бидат главни. Тие не сакаат постојано да бидат контролирани од владите од повисоко ниво, бидејќи тоа во многу случаи создава исклучување и создава проблеми.

ЕР: Да, на некој начин влијае во начинот на нивните животи и нивните заедници.

ДВДБ: Во контекстот на Македонија, каков начин на живот ќе има е поврзано главно со образованието. Недостигот на универзитетско образование повеќе декади особено кај населението што зборува на албански јазик, секако беше проблем ако тоа се одвиваше само на македонски јазик. Затоа ова е важно. Потребна е национална легислатива за образование, но притоа давајќи повеќе децентрализација и надлежности на локално ниво, креирање чувство на сопственост и тоа им дава на луѓето чувство за припадност. Тука живееме, тука раководиме и имаме можност да одлучуваме за нашите животни услови и ова не го прави некој друг или другите.

ЕР: Сметаш ли дека доколку се спроведеше децентрализацијата на правилен начин ќе се избегнеше 2001.?

ДВДБ: Недостигот на децентрализација беше голем проблем во Југославија. Па така, демократијата не претставува само Устав и одреден број на закони. Демократијата е систем каде луѓето знаат и имаат волја да бидат одговорни граѓани. Тоа не е нешто што се одлучува со закон, тоа е нешто што се учи од практика, се разбира со поддршка на законите. Ви требаат закони, но ви требаат луѓе да практикуваат демократија и за тоа треба време. За тоа да се случи, потребно е многу време. Луѓето треба да ги разберат принципите на добро владеење. Што значи еднаквост и капитал? Што значи солидарност? Кои се човековите права? Како да се справите со позициите на малцинствата? Како да ги земете предвид интересите на различни групи што живеат во една административна единица? Бидејќи дури и кога имате јасно мнозинство во Гостивар, Тетово, каде и да е, таму сепак живеат малцинства. Дали нив нема да ги почитувате? Па, тоа е демократија. Имаме мнозинство и ќе одлучуваме, тоа е демократија? Па секако дека тоа не е демократија. Демократијата е многу покомплицирана. Па, сметам дека тоа треба да го научите со практика. И за тоа е потребно време, треба да поминат неколку генерации.

Можам да ви испратам линк со многу интересен есеј напишан од Ралф Дахрендорф, германско-британски академски филозоф, којшто

puna teknike. Mund ta bësh këtë. Nuk të duhet shumë kohë. Duhet të riorganizosh ekonominë. Ju duhen disa vjet, disa vjet për t'u përshtatur nga një sistem ekonomik i mbyllur, sepse Pakti i Varshavës ishte një sistem ekonomik i mbyllur, në një ekonomi tregu të hapur. Pra, disa muaj për ligjet, disa vite për ekonominë, dhe për të pasur një demokraci që funksionon siç duhet bazuar në qytetari, ndoshta na duhen disa breza. Mendoj se kjo është e vërtetë. Dhe pastaj shkruan fjalë për fjalë, ora e avokatit dhe politikanit do të thotë pak pa orën e qytetarit. Pra, qytetari është çelësi për demokracinë. Dhe kjo duhet të zhvillohet. Dhe ajo duhet të zhvillohet në të gjitha nivelet, por kjo përfshin, ajo duhet të zhvillohet poshtë-lart. Pra, në komunitetet lokale, ju filloni të praktikoni demokracinë, duke mësuar duke bërë.

Pra, duke iu kthyer pyetjes atëherë, a mund të duhet kjo për të parandaluar atë që ndodhi në vitin 2001? Po, ndoshta. Po të kishte qenë, nëse do të kishte pasur një vullnet politik për t'u përpjekur dhe nëse kjo do të mbështetej ndërkombëtarisht. Shiko se çfarë ka tani. Sot është 7 janari, e martë, 7 janar 2025. Çfarë do të bëjmë në Siri, si një komunitet ndërkombëtar? A do të kërkojmë rezerva nafte? E di, ka shumë naftë. Ne duam të kemi naftën për përfitimet tona, kështu që, ne do të shtyjmë qeveritë e reja në mënyrë që të kemi qasje të lehtë në naftë të lirë. Dhe ne kemi interesa sigurie. Pra, a do t'i ndihmojmë turqit të godasin kurdët në Verilindje? E di, a do ta shohim vetëm nga një kënd sigurie sepse rusët kanë ende bazat e tyre ushtarake në Siri? A flasim për gjeopolitikë? Ne duam ta nxjerrim Iranin nga Siria sepse duam të dobësojmë të gjithë armiqtë e Izraelit, sido që të jetë. Apo udhëtojmë atje, dëgjojmë me kujdes, flasim me shumë njerëz dhe a angazhohemi në mbështetjen e poshtme të njerëzve që janë të gatshëm dhe shumë të motivuar për të ndihmuar në rindërtimin e demokracisë, poshtë-lart? Kjo është një nga pyetjet kryesore.

Kur ekzistonte ky koalicion për çlirimin e Irakut nga Sadam Huseini, kishte disa plane për të fituar kontrollin mbi prodhimin e naftës. Por nuk kishte plane se si të riorganizohej arsimi, si të mbaje sistemin shëndetësor në funksionim. Nuk kishte plane për demokraci lokale sepse ky koalicion kishte pjesërisht një politik, por edhe shumë, SHBA dhe të tjerë, kishin interesa ekonomike. Pra, duhet të ketë mbështetje domethënëse për programet që bazohen në dëshirat e vetë njerëzve.

Dhe kjo do të jetë një nga pyetjet kryesore tani edhe për Sirinë. Nëse do të mbështetesh, oh, le të shohim, a mund t'u besohet atyre? A është kjo Al-Kaeda? A është ky Shteti Islamik? Çfarë duan ata? Le të presim dhe të shohim. Ky është një pozicion i keq. Sa herë që ka një mundësi për përparim, dhe mendoj se ka një mundësi, çdo gjë është

бил и политичар. И тој половина година по падот на Берлинскиот ѕид го напишал овој убав есеј „Рефлексии за револуцијата во Европа“, тоа е пролетта 1990 година.

И таму вели, може да напишете устав за неколку месеци и може да ги донесете основните закони, закон за избори, даноци и сл. Тоа е техничката работа. Сето тоа можете да го направите. За тоа не ви треба многу време. Треба да направите реорганизирање на економијата. Ви требаат одреден број години и неколку години да се прилагодите од затворен економски систем, бидејќи Варшавскиот пакт беше затворен економски систем, кон отворена пазарна економија. Значи, неколку месеци за законите, неколку години за економскиот систем кон отворена пазарна економија, додека за функционална демократија заснована на граѓанство, за тоа ви се потребни неколку генерации. И мислам дека ова е вистина. И тогаш буквално пишува дека дневницата на адвокатот и на политичарот не значат многу без граѓаните. Значи граѓаните се клучот за демократијата. И таа треба да се развие. И треба да се развие на сите нивоа, тоа вклучува пристап од долу нагоре. Па така, локалните заедници почнуваат да практикуваат демократија преку принципот на учење, преку практика.

Да се навратам на вашето прашање, дали ова можеше да ги спречи настаните од 2001.? Да, веројатно. Доколку имаше и малку политичка волја за да се направи и доколку тоа беше меѓународно поддржано. Види сега сме 7 јануари, вторник 2025 година. Што ќе правиме со Сирија, со нејзиното меѓународно раселено население? Ќе бараме ли нафтени резерви? Знаете има многу нафта. Сакаме да ја имаме нафтата за наша корист, па ќе ги натераме новите влади за да имаме лесен пристап до нафта. Но имаме безбедносни интереси. Па затоа ќе им помогнеме на Турците да ги разбијат Курдите на североисток? Дали ќе ги гледаме само од безбедносен аспект бидејќи Русите сè уште имаат бази во Сирија? Ќе зборуваме ли за геополитиката? Сакаме да го тргнеме Иран од Сирија бидејќи сакаме сите непријатели на Израел да ги ослабиме и слично. Или пак ќе патуваме таму, ќе слушаме внимателно, ќе зборуваме со многу луѓе и ќе се вклучиме во поддршка од долу нагоре со луѓе што сакаат и се мотивирани да се изгради демократијата од долу нагоре? Тоа е едно од клучните прашања.

Кога постоеше коалицијата за ослободување на Ирак од Садам Хусеин, имаше одредени планови за воспоставување на контрола врз производството на нафта. Но немаше планови како да се реорганизира образованието, како да функционира системот за здравствена заштита. Не постоеја планови за локална демократија бидејќи во оваа

më e mirë se Asadi. Djali, shumë njerëz u vranë në Siri. Shumica e njerëzve të vrarë në Siri nuk u vranë nga Shteti Islamik apo Daesh, ata nuk u vranë nga kurdët, jo nga Turqia. Ata u vranë nga Asadi dhe aparati i tij i sigurisë. Pra, ai tipi ka ikur. Falë Zotit, ai iku. Dhe tani nuk mbështetesh, angazhohesh, por jo duke kontrolluar, marrë përsipër, sjellë gjeopolitikën, por duke mbështetur popullin për t'u riorganizuar në bazë të dëshirave të veta.

Nëse kjo do të ishte bërë, nëse kjo do të ishte bërë edhe në Evropën Juglindore, Ballkanin Perëndimor, çfarëdo që ju dëshironi ta quani këtë, ish-Jugosllavi, atëherë disa nga këto probleme mund të ishin parandaluar.

ER: A mendoni se... E pra, për mua duket sikur është vetëm një çështje e përparësive dhe interesave disi egoiste. Por, a mendoni se komuniteti ndërkombëtar nuk arriti të ndihmojë vendin tonë, i vetmi që u shkëput nga Jugosllavia në mënyrë paqësore, në një farë mënyre, për t'u ngritur siç duhet në një mënyrë demokratike dhe siç duhet përfaqësuese dhe funksionale?

DVDB: Po, po, mendoj se komuniteti ndërkombëtar dështoi. Kjo nuk do të thotë se komuniteti ndërkombëtar është përgjegjës për atë që ndodhi. Ju e dini, ka, sigurisht, shumë gjithashtu në vendin tuaj dhe në rajon që thonë, e pra, kjo është e gjitha për shkak të Papës dhe Mossadit dhe SHBA dhe çfarëdo. Le t'i harrojmë të gjitha këto budallallëqe. Nuk është e vërtetë. E gjithë kjo nuk është e vërtetë. Ne, komuniteti ndërkombëtar, nuk jemi përgjegjës që Jugosllavia të shkatërrohet, por ajo është përgjegjëse për të mos iu përgjigjur mirë ngjarjeve. Kjo është një përgjegjësi.

Nuk e bëmë, dhe folëm, mendoj se folëm për këtë në intervistën e parë. Nuk e kuptonim se çfarë po ndodhte. E di, e gjithë Lufta e Ftohtë kishte të bënte me këtë konflikt midis blloqeve të mëdha ideologjike politike, dhe kjo nuk kishte të bënte me identitetin kombëtar apo etnik. Ne, në atë kohë, ne, bashkësia ndërkombëtare, nuk e kuptonim nacionalizmin etnik dhe nuk e kuptonim dinamikën dhe nuk e kuptonim karakterin shkatërrues të atij lloji të veçantë të nacionalizmit etnik. Dhe na u deshën shumë, shumë, vite, dhe prapë, mendoj se nuk arrijmë ta kuptojmë. Mund të flasim pak më vonë për këtë. Strategjia e pranimit në BE, përsëri, vazhdon të dështojë dhe kjo është pjesërisht për shkak të faktit se ne ende nuk e kuptojmë se si shoqëritë mund të paralizohen nga logjikat etnike dhe ajo që ju duhet për të kundërshtuar nacionalizmin etnik është shtetësia, është organizimi i shoqërisë mbi bazën e interesave

коалиција беа политички партии, но и многу економски интереси од САД и други. И тоа е тоа, мора да постои поддршка за програми што ќе имаат смисла за изградба на потребите и желбите на луѓето.

И тоа ќе биде едно од клучните прашања сега за Сирија исто така. Ако се навратите ќе речете: ох, ајде да видиме, дали може да им се верува? Дали е ова Алкаеда? Дали е Исламската Држава? Што сакаат тие? Ајде да почекаме и да видиме. Тоа е лоша позиција во секој случај. Кога и да постои можност за прогрес, а јас сметам дека има можност, сè е подобро од Асад. Многу луѓе беа убиени во Сирија, мнозинството од нив не беа убиени од Исламската Држава на Даеш, тие не беа убиени од Курдите, ниту од Турција. Тие беа убиени од Асад и неговиот државен безбедносен апарат. И типот го нема. Фала му на Бога што го нема. И сега не се повлекувате, туку се вклучувате, не со контролирање или преземање со воведување во геополитика, туку со поддршка на луѓето да се реорганизираат според нивните желби.

Ако тоа се направело, ако тоа се направеше исто во Југоисточна Европа, Западен Балкан, како и да сакате да го наречете, поранешна Југославија, тогаш дел од овие проблеми ќе се спречеа.

ЕР: Дали мислите, дека, мене на пример ми звучи како да станува збор за приоритети и себични интереси на некој начин. Но дали мислите дека меѓународната заедница потфрли во помагањето на нашата земја, единствената која се отцепи од Југославија по пат на мир, во делот да се позиционира како демократска земја и да биде функционална?

ДВДБ: Да, да, мислам дека меѓународната заедница потфрли. Тоа не значи дека меѓународната заедница е одговорна за тоа што се случи. Знаете, секако дека постојат луѓе во земјата или во регионот што ќе речат тоа се случи поради папата, Мосад, САД или што сè не. Но, ајде да заборавиме на сите тие глупости. Тоа не е вистина. Сето тоа не е вистина. Ние, меѓународната заедница не сме виновни за тоа што се распадна Југославија, но сме одговорни за лошото реагирање кон настаните. Тоа е нашата одговорност.

Ние не разбиравме што се случува. Зборувавме за ова во претходното интервју. Знаете, Студената војна беше конфликт меѓу два идеолошки блока, не беше за национален и етнички идентитет. Ние тогаш, меѓународната заедница не го разбиравме етнонационализмот, и не ја разбиравме динамиката и деструктивниот карактер на етнонационализмот. И иако поминаа толку многу години, мислам дека уште не успеваме да го разбереме. Може за тоа да позборуваме подоцна. Стратегијата на ЕУ интеграција, повторно е

të përbashkëta. Ky është procesi kyç. Kjo është strategjia afat-gjatë e ndërtimit të paqes.

ER: Ne folëm, bisedova me Albertin për Projektin e Dialogut Ndëretnik në Gostivar, dhe si shkuan gjërat atje, dhe ju të dy përmendët se diçka e ngjashme u gjykua në Kumanovë. Mund të më tregosh më shumë për këtë?

DVDB: Po, po mendoja për këtë. Si shkoi kjo? Me sa mbaj mend, dhe mund të më duhet pak kohë për ta parë dhe për të shkuar në arkiva, u përpoqëm, ngritëm disa struktura, por nuk kishim burime për të vazhduar. Mendoj, mesa e mbaj mend këtë, sigurisht, Shqiperia është një vend mjaft i komplikuar. Kishte tension, kishte luftime, kishte vrasje. Nuk e di, ti e di më mirë se unë, dhe ne... Kështu që na u desh të lëviznim me kujdes, sigurisht, për shkak të mundësisë, ju e dini, ju nuk doni ta përkeqësoni dinamikën. Duhet të jesh shumë i kujdesshëm kur ndërhyn, kur përfshihesh në një situatë të paqëndrueshme. Duhet të sigurohesh që të mos i përkeqësosh gjërat. Kjo mund të bëhet lehtësisht, kështu që na u desh të lëviznim me kujdes dhe nuk i siguruam paratë për të vazhduar operacionin. Mendoj se ishte në fund të fundit, me sa mbaj mend, kryesisht për mungesën e parave për të filluar dhe financuar me të vërtetë llojin e aktiviteteve lokale që do të tregonin një alternativë për njerëzit, sepse kjo është shpesh ajo që duhet të bëni. Njerëzit nuk besojnë se mund të organizohen, mund të kenë një ndikim, mund të përmirësohen, mund të angazhohen në dialog, mund t'i paraqesin propozime pushtetit lokal apo kombëtare. Ata nuk e shohin mundësinë, kështu që ndonjëherë ju duhet vërtet të organizoni këto projekte që mund t'i ndihmojnë njerëzit të kuptojnë fuqinë që kanë nëse bashkohen dhe paraqesin ide të mira dhe punojnë në projekte të mira. Mendoj se ishte në fund, ishte kryesisht për mungesën e parave.

ER: Jam kurioz, si i referoheni asaj që ndodhi në vitin 2001? A i referoheni asaj si një luftë apo një konflikt i armatosur, apo si e përcaktoni atë? Sepse, siç e dini, disa njerëz i referohen ekskluzivisht si njëri apo tjetri, dhe shumë pak njerëz i përdorin të dyja, por është një çështje ndarjeje, le të themi.

DVDB: Po, nuk jam aq i interesuar për këto lloj përkufizimesh. E di, nëse ke një përkufizim që të lejon ta quash luftë, dua të them, sigurisht që ka interes politik t'i quash gjërat luftë, ose nëse, dua të them, nuk është vetëm çështje përkufizimesh, ka dimensione, dimensione politike gjithashtu.

Edhe nëse do ta quaje luftë, personazhi dhe të thuash ndikimi,

неуспешна, и тоа е поради фактот што ние сè уште не разбираме како општествата се парализираат со етничка логика и што е потребно за да се спротивставите на етничкиот национализам со граѓанство, и дали организирањето на општеството се темели на заеднички вредности. Тоа е клучниот процес. Тоа е стратегија за долгорочна изградба на мир.

ЕР: Зборувавме и со Алберт (ван Хал) за меѓуетничкиот проект за дијалог во Гостивар и како работите се одвиваа тогаш и двајцата споменавте дека слично нешто сте почнале и во Куманово. Дали може да ми кажеш нешто повеќе за тоа?

ДВДБ: Секако, баш мислев на тоа. За тоа како помина? Како што се сеќавам, можеби ќе ми треба некое време да се потсетам и да разгледам по архивите, ние се обидовме, да поставиме некои структури, но немавме ресурси за да продолжиме. Мислам, како што се сеќавам, дека Куманово беше прилично комплицирано место. Имаше тензии, имаше борби, имаше убивање. Не знам, ти знаеш подобро од мене, од нас... па затоа работите ги правевме многу внимателно, секако поради фактот дека не сакавме да ја влошиме динамиката.

Мора да бидете многу внимателни, кога интервенирате или се вклучувате во нестабилна ситуација. Треба да се осигурите дека не ги правите работите полоши. Тоа лесно може да се направи, па затоа постапувавме внимателно, но не обезбедивме пари за да продолжиме со мисијата. Мислам дека беше на крај, ако добро се сеќавам, недостигаа средства за започнување и финансирање на локални активности како алтернатива на луѓето, бидејќи тоа е нешто што треба да го правите. Луѓето често не веруваат дека можат да се организираат самите и затоа требаше да имаат влијание, да се подобрат, да се вклучат во дијалог, да направат предлози до локалната самоуправа или до владата. Некогаш не ги гледаа можностите, па некогаш навистина треба да ги поставите овие проекти преку кои луѓето ќе можат да разберат дека имаат моќ ако се обединат и презентираат добри идеи и ако работат на добри проекти. Мислам дека на крај престанавме поради недостигот на средства.

ЕР: Ме интересира, како зборувате за 2001 година? Дали го именувате како вооружен конфликт или како војна, како го дефинирате? Бидејќи како што знаете некои луѓе исклучиво користат еден или друг терми, мал дел ги користат двата термини, но сепак е прашање на поделби.

natyrisht, është shumë më pak se sa në krahasim me atë që ndodhi në Bosnje-Hercegovinë dhe në Kroaci, dhe në '99-ën në Kosovë. Pra, mendoj se do të preferoja ta shihja këtë si një konflikt të armatosur, jo për ta bërë më të madh. Dua të them, sigurisht, ishte e tmerrshme, kishte shumë tensione, por kjo nuk ndikoi në të vërtetë në vendin në tërësi. Dua të them, kishte ende shumë vende me sigurinë relative. Luftimet mbetën krejtësisht të kufizuara për sa i përket viktimave dhe madhësisë së grupeve të armatosura, etj. Dhe kështu, unë do të thosha se ndjenja ime personale e zorrëve do të ishte, ju e dini, le ta trajtojmë këtë, ta shohim këtë si një konflikt të armatosur, i cili kishte shumë rrënjë, që ende është, në një farë mënyre, nuk është zgjidhur. Problemet nuk zgjidhen për vendin, por të mos ia dalim, të mos e bëjmë verbalisht këtë më të madhe se ç'ishte dhe është.

ER: Nga kjo distancë, folëm pak për komunitetin ndërkombëtar. Nga kjo distancë, çfarë mendoni se duhet të ishte bërë ndryshe nga njerëzit në vend dhe përfaqësuesit politikë?

DVDB: Epo, nëse ktheheni në fillim të viteve '90, nëse do të kishte qenë e mundur që komunitetet dhe partitë politike në Maqedoni të kuptonin mundësinë që kishin për të bërë përparim pa dhunë. Nëse kjo do të ishte mbështetur nga qytetarët dhe nëse kjo do të ishte mbështetur nga komuniteti ndërkombëtar, atëherë ndoshta situata që ndodhi në vitin 2001 mund të ishte parandaluar.

Kur folëm për takimin që pata me kolegun tim Minchel Favre me Gligorovin në vitin 1992, mendoj se është... Dhe ai ishte i frustruar dhe tha, nëse do të kishte pasur dhunë, do të kishte patur më shumë vëmendje nga komuniteti ndërkombëtar. Unë e kuptoj plotësisht këtë, ju e dini, kështu që ju u përpoq për të shmangur, dhe pastaj ju shpresoni se do të ketë më shumë mbështetje për këtë alternativë, dhe pastaj kjo nuk ndodh. Ky është një zhgënjim i madh.

Pra, ka gjëra që komuniteti ndërkombëtar duhet t'i kishte bërë. Mendoj se Bashkimi Evropian duhet të kishte qenë shumë më kritik ndaj Greqisë. Mendoj se Bashkimi Evropian tani duhet të jetë shumë më kritik ndaj Bullgarisë. Dua të them, ne nuk duhet të pranojmë mënyrën se si politika kombëtare u fut në rrugën e interesave më të mëdha të paqes, demokracisë, përparimit dhe prosperitetit, etj., në atë pjesë të Evropës dhe është, natyrisht, që po vazhdon me Kroacinë, Bullgarinë, etj. Dua të them, ka ende shumë interesa kombëtare që pengojnë interesat e BE-së dhe ne duhet të kthehemi atëherë, sigurisht, dhe megjithatë, ne nuk duhet, nga Parlamenti Evropian dhe Komisioni Evropian, të jemi më kritikë se si proceset rrëmbehen nga interesat kombëtare, sesa nga

ДВДБ: Да, не сум толку заинтересиран со ваков тип на дефиниции. Знаете, ако имате дефиниција што ти овозможува да ја наречете војна, мислам секако постои политички интерес да се нарекуваат работите војна, но мислам не се работи само за дефиниции, тука постојат и политички димензии.

Дури и ако ја нарекувате војна, карактерот и влијанието, секако е многу помал споредено со тоа што се случи во Босна и Херцеговина и Хрватска и во 1999 година во Косово. Па лично јас преферирам да го наречам вооружен конфликт, за да не се прави поголем од тоа. Мислам, секако дека беше ужасно, имаше тензии, но не влијаеше на земјата како целина. Имаше доста места со релативна безбедност. Борбите останаа ограничени во смисла на последици и територија на вооружени групи и сл. И мојот личен став и внатрешно чувство по ова е дека треба да се третира и гледа како вооружен конфликт, којшто имаше многу корени и кој сè уште, на некој начин не е решен. Проблемите не се решени за земјата, но ајде сега да не ги правиме вербално работите поголеми од тоа што беше и што е во моментов.

ЕР: Од оваа дистанца, зборувавте доста за меѓународната заедница. Што мислите дека требаше да се направи поинаку од луѓето во земјата и политичките претставници?

ДВДБ: Па, ако се навратиме на почетокот на 90-те, ќе беше добро ако политичките партии и заедниците во Македонија разбереа дека прогрес е возможен и без насилство. Ако тоа беше поддржано од граѓаните, и ако тоа беше поддржано од меѓународната заедница, тогаш веројатно ситуацијата што настана во 2001 година ќе се спречеше. Кога зборувавме за состанокот што го имавме со мојот колега Минкел Фавре со Глигоров во 1992 година, мислам тој беше фрустриран и кажа: „Ако имаше насилство тогаш ќе имавме поголемо внимание од меѓународната заедница“. - Јас го разбирам тоа целосно, знаеш, се обидовте да го избегнете насилството, се надевавте дека ќе има поголема поддршка за оваа алтернатива, а потоа тоа не се случува. Тоа е големо разочарување.

Па, имаше работи кои меѓународната заедница можеше да ги направи. Мислам дека Европската Унија требаше да биде покритична кон Грција. Мислам дека Европската Унија требаше да биде покритична кон Бугарија. Мислам, не треба да го прифатиме начинот на кој националната политика им пречеше на поголемите интереси на мирот, демократијата, напредокот и просперитетот итн., во тој дел од Европа, и секако тоа продолжува со Хрватска и Бугарија итн. Мислам, сè уште има многу државни интереси кои

interesat evropiane. Pra, kjo është një dobësi që është në vazhdim, dhe ajo ka, ne kemi nevojë për të trajtuar atë.

Por mendoj se do të kishte pasur mundësi që njerëzit, politikanët, organizatat në Maqedoni të përmirësoheshin dhe komuniteti ndërkombëtar duhet të kishte bërë më mirë gjithashtu. Pra, mendoj se ka shumë dështime.

ER: A mund të mbani mend ndonjë gjë veçanërisht të vështirë për t'u kuptuar në atë kohë?

DVDB: Epo, ju e dini, kjo është, a i përmendëm këto rekomandime nga Komisioni, Komisioni Badinter? A folëm për këtë?

ER: Ju i përmendët, po.

DVDB: Pra, ky ishte një moment kyç që ky Komision Badinter, i quajtur sipas presidentit të tij, Badinter, djali vdiq dy vjet më parë, ose vitin e kaluar, rekomandoi që anëtarët e Bashkimit Evropian të njohin pavarësinë e Maqedonisë, dhe kjo u bllokua nga Greqia. Dhe vendet e tjera anëtare të BE-së duhet të kishin udhëtuar kolektivisht në Athinë dhe të thoshin, dëgjoni, ne i kuptojmë çështjet tuaja, dhe ne do të shqyrtojmë këto çështje, por ne nuk jemi, ju nuk do ta bllokoni BE-në nga njohja e pavarësisë së Maqedonisë. E pamundur. Ne duhet ta kishim shtyrë Greqinë në pranimin e pavarësisë.

Dhe sigurisht, anasjelltas, ishte propozimi tjetër mbi Kroacinë, që Komisioni Badinter e njohu, jo ende për të njohur pavarësinë e Kroacisë, dhe pastaj Gjermania tha, epo, ne do ta bëjmë gjithsesi. Pra, pavarësisht se çfarë bëni ju, vendet e tjera anëtare të BE-së, ne kemi kundër jush, në atë kohë ministri i jashtëm, ne do ta njohim Kroacinë. Dhe pastaj, dhe disi, dhe ne, BE kishim shumë frikë nga ajo që u quajt Alleingang i Gjermanisë, fjala gjermane Alleingang, lloj i Gjermanisë duke shkuar në rrugën e vet. Pas ribashkimit, Gjermania ishte e madhe. Njerëzit ishin, në kontekstin e Evropës Perëndimore, mjaft të frikësuar se si do të sillej Gjermania e madhe. Dhe pastaj ka një test. Është pavarësia e Kroacisë. Dhe njerëzit në Berlin thonë, ne do të njohim pavarësinë, çfarë të doni. Do ta bëjmë në mënyrë të njëanshme. Dhe pastaj të tjerët u bashkuan me Gjermaninë për të njohur Kroacinë, sepse mendonin se do të ishte një rrezik i madh, nëse do të ishte vetëm Gjermania. Pra, këto janë momente të qarta ku sheh se mungesa e unitetit dhe mungesa e të menduarit të zgjuar kanë luajtur një rol në nivelin e BE-së.

ER: Vetëm një sekondë... Si i shihni gjërat duke përparuar në të ardhmen?

се попречуваат со интересите на ЕУ, и тогаш, ние од Европскиот парламент и Европската комисија, треба да бидеме покритични за тоа како процесите се киднапирани од националните интереси, а не од европските интереси. Значи, тоа е слабост што е во тек, и ја има - треба да се справиме со неа.

Но мислам дека ќе имаше можности за луѓето, политичарите и за организациите во Македонија да се подобрат и требаше меѓународната заедница да се вклучи подобро. Така што сметам дека има тука голем неуспех.

ЕР: Дали се сеќавате на нешто што ви беше тешко да го разберете тогаш?

ДВДБ: Па, знаете, тоа беше, дали ги спомнавме препораките од Комисијата поврзани со Бадентер? Дали зборувавме за тоа?

ЕР: Да ги споменавте, да.

ДВДБ: Па, тоа беше клучниот момент кога Бадентеровата комисија, именувана по Бадентер, човекот почина пред две години, или лани, им препорача на членките на Европската Унија да ја препознаат независноста на Македонија и тогаш ова се блокираше од Грција, другите ЕУ членки требаше колективно да отпатуваат во Атина и да речат: слушајте ние го разбираме вашето прашање и мислам дека треба да се разгледуваат овие прашања, но нема да ја блокирате ЕУ од признавање на независноста на Македонија. Никако. Требаше да ја притиснеме Грција да ја прифати независноста на Македонија.

И секако, и обратно, другиот предлог беше за Хрватска, дека Бадентеровата комисија препорача да не се признае независноста на Хрватска и тогаш Германија рече: па ние ќе ја признаеме во секој случај. Така што, без разлика на тоа што другите ЕУ земји членки ќе направат: ние ќе ја признаеме Хрватска. И тогаш ние, ЕУ беше многу загрижена дека Германија ќе си прави по свое ила на германски Alleingang на Германија, односно Германија си тера по свое. По обединувањето, Германија беше огромна. Луѓето во западно европски контекст, беа прилично загрижени како големата Германија ќе се однесува. И тогаш дојде тест. Тоа беше независноста на Хрватска. И луѓето во Берлин велеа: ние ќе ја признаеме независноста, без разлика на тоа што сакате вие. Ќе го направиме тоа унилатерално. И тогаш другите се придружија кон Хрватска, бидејќи сметаа дека тоа ќе биде голем ризик ако тоа го стореше само Германија. И ова се тие јасни моменти кога гледате дека недостигот на обединетост и недостигот на паметно размислување одиграле некоја улога на ниво на ЕУ.

DVDB: Po, kjo është një pyetje e mirë. Mendoj se ka përparim. Mendoj se ka përparim tani në vend. Tani e them vendin, sepse ndihet pak e çuditshme të përmendësh Maqedoninë e Veriut, sepse sigurisht, është Maqedonia e Veriut. Por disi, megjithatë, ndjeva fort se duhet ta kishim njohur Maqedoninë si Maqedoni. Dhe prapë, Maqedonia e Veriut ndihet pak e sikletshme për mua. Sepse emri në vetvete është pjesë e dështimit të BE-së. Kështu e shoh unë. Mirë, folëm për këtë. Kështu që tani do të flas për Maqedoninë e Veriut. Edhe pse e di që shumë prej jush nuk e pëlqejnë emrin, gjithashtu.

Por në rregull, kështu që. Mirë, kështu që unë mendoj se ka përparim. Dua të them, ka njerëz që me të vërtetë kanë investuar shumë në zhvillimin e vendit, në ndihmën e njerëzve për t'u pajtuar me atë që ndodhi gjatë dekadave të fundit. Megjithatë, politikisht, sigurisht, nuk është e qëndrueshme. Dua të them, është disi, ka shumë pasiguri. Ekziston ende rreziku që logjika etnike të marrë përsipër kuptimin e përbashkët të mbajtjes së vendit së bashku dhe rindërtimit dhe ndërtimit të vendit së bashku.

Por në përgjithësi, mendoj se ka mundësi të mira. Mendoj se Bashkimi Evropian, përsëri, le të flasim për BE-në, duhet të jetë më aktiv në mbështetjen e hapave pozitivë që shohim se po ndodhin në Maqedoninë e Veriut. Duhet të jemi më aktivë, e di. Duhet të ketë më shumë, si ta themi këtë... Ne duhet të mbështesim vendin, popullin, duke mbështetur më aktivisht zhvillimet pozitive dhe duke lejuar Maqedoninë e Veriut të bëjë një ndryshim në krahasim me disa nga vendet e tjera të rajonit që janë ende, në një farë mënyre, duke mbetur prapa. Kështu që mendoj se duhet të jemi më aktivë në mbështetjen e zhvillimeve pozitive në Maqedoninë e Veriut.

Në përgjithësi, unë mendoj se strategjia e BE-së është shumë e synuar në nivelin e qeverive kombëtare, ju e dini. Dhe shumë shpesh, njerëzit në nivelin e qeverive kombëtare nuk janë vërtet të motivuar për të punuar mbi të drejtat e njeriut dhe demokracinë, sepse kjo dëmton pozitën e tyre të pushtetit. Nëse kam një parti politike që bazohet në identitetin etnik, atëherë demokracia nuk është në interesin tim. Sepse demokracia nuk ndjek, nëse është e mirëorganizuar dhe mirëfunksionuese, ajo nuk ndjek logjikën e mendimit etnik, por ndjek logjikën e një diskutimi rreth rekomandimeve të politikave, ideve, si të ecim përpara kolektivisht.

Tani, një demokraci e përshtatshme mishëron dhe mbështet shtetësinë. Dhe partitë politike që bazohen në përkufizimet dhe përkatësitë etnike nuk e vënë shtetësinë qendrore në programimin e tyre, por identitetin etnik dhe logjikën e organizimit etnik të shoqërisë,

ЕР: Во таа насока, што мислите како би се одвивале работите во иднина?

ДВДБ: Да, тоа е добро прашање. Мислам дека постои прогрес. Мислам дека има прогрес сега во земјата. Употребувам земјата, бидејќи ми е малку чудно да велам Северна Македонија, иако сега е Северна Македонија. Но некако, сепак силно чувствувам дека требаше да ја признаеме Македонија како Македонија. И сè уште Северна Македонија ми е чудно. Затоа што името само по себе е дел од неуспехот на ЕУ. Така гледам на тоа. ОК, зборувавме за тоа. И сега ќе зборувам за Северна Македонија. Иако знам дека многу од вас, не го сакаат ова име исто така.

Но во ред, значи сметам дека има напредок. Мислам има луѓе кои навистина инвестираа многу во развојот на земјата, помагајќи им на луѓето да се помират со тоа што се случило во последните декади. Сепак, политички, сè уште е нестабилна. Мислам, постојат толку многу несигурности. Постои ризикот на етничкото размислување наспрема размислувањата земјата да се гради и обновува заеднички.

Но општо земено, сметам дека постојат добри можности. Европската Унија повторно, ајде да зборуваме за ЕУ, треба да биде поактивна во поддржување на позитивните чекори што се преземаат во Северна Македонија. Треба да сме поактивни. Треба да има поддршка на земјата и луѓето што поддржуваат позитивни промени и развој во Северна Македонија за да се направи разлика меѓу земјата и другите земји што заостануваат во регионот. Затоа сметам дека мора да сме поактивни во поддршката на позитивниот развој во Северна Македонија.

Општо земено, чувствувам дека ЕУ стратегијата е премногу насочена на ниво на национални влади. И многу често, луѓето од владите не се мотивирани да работат на темите поврзани со човекови права и демократија бидејќи тоа ја поткопува нивната позиција на моќ. Ако јас имам политичка партија која се базира на етнички идентитет, тогаш демократијата не ми е од интерес. Бидејќи демократијата, ако е добро организирана и функционална, не ја следи етничката логика, туку таа ја следи логиката на дискусија за политики, идеи и како да се напредува заеднички.

Оттука, соодветната демократија се темели на граѓанска поддршка. И политичките партии кои се базираат на етнички дефиниции и припадности, не го поставуваат граѓанското во фокусот на нивните програми, туку го ставаат етничкиот идентитет и логиката на етничко организирано општество, спортски клубови, култура, бизнис-заедница и слично. Така што Брисел и ЕУ работат со луѓе што

klubeve sportive, kulturës, komunitetit të biznesit, çfarëdo qoftë. Pra Brukseli, BE po punon me njerëz që nuk janë të interesuar për gjërat që duhen bërë. Ka shumë njerëz në Maqedoninë e Veriut, dhe gjithashtu në Serbi, Bosnje-Hercegovinë, në të gjithë vendin, Shqipëri. Ka shumë njerëz që e kuptojnë se si duhet ndërtuar shoqëria nga poshtë. Dhe ne duhet, bazuar në shtetësinë dhe BE duhet të gjejë mënyra për të mbështetur popullin dhe nismat dhe organizatat që e shohin shtetësinë dhe interesat kolektive si bazë për zhvillimin. Kështu që duhet të gjejmë mënyra më të zgjuara për të mbështetur motorët për ndryshim në vend.

ER: Po. Në një mënyrë për të lëvizur nga ky sens apo dëshirë e pronësisë së shtetit bazuar në identitetin etnik dhe për ta çuar atë drejt më shumë pronësisë së një lloj shtetësie.

DVDB: Po, sepse sigurisht, të gjithë kanë nevojë për arsimim të duhur. Të gjithë kanë nevojë për kujdes shëndetësor. Të gjithë kanë nevojë për rrugë të përshtatshme për të sjellë produkte nga toka, prodhime bujqësore në qendrat e qytetit, ju e dini. Dhe ju duhet infrastrukturë për të sjellë produkte nga fabrikat në vendet ku jetojnë njerëzit, ku njerëzit duan të blejnë këto produkte. Dhe e gjithë kjo nuk është, pse duhet të ketë një logjikë etnike në të? Ju duhet të organizoni shoqërinë në bazë të këtyre interesave të përbashkëta. Dhe kjo është mjaft e komplikuar, sepse ka çështje nga e kaluara dhe nga e tashmja. Por, ju e dini, ky bashkëpunim është shumë i nevojshëm për të bërë përparim të vërtetë.

ER: Veçanërisht duke pasur parasysh se jemi të ndërlidhur dhe të ndërvarur në nivelin që jemi.

DVDB: Po. Po.

ER: Pyetja ime e fundit është: çfarë duhet të kujtojmë? Përgjithësisht, por edhe nga kujtimet tuaja personale, përvojat etj.

DVDB: Mendoj se njerëzit që nuk kanë jetuar në kohë lufte apo kontekste lufte apo konfliktesh të dhunshme, shumica e tyre nuk e kuptojnë ndikimin e dhunës. Nëse jeni detyruar të ikni dhe të largoheni nga shtëpia, vendi juaj i lindjes, nëse humbni anëtarë të familjes ose miq për shkak të luftës dhe konfliktit, atëherë mjaft shpesh kjo ka një ndikim të madh.

Dhe unë mendoj se kjo është ajo që ju tani shihni duke ndodhur në vendet ku nëse njerëzit flasin për luftën, ata automatikisht flasin për Luftën e Dytë Botërore, sepse është lufta e fundit që ata patën, si në Holandë. Dhe kur flet për paqen, të rinjtë nuk do të ishin të interesuar. Epo, gjysh, ti flet për paqen. Ne kemi nevoja dhe interesa të tjera. Dhe

не се заинтересирани работите да се прават како што треба. Има многу луѓе во Македонија и во Србија, Босна и Херцеговина, секаде низ регионот, Албанија, има многу луѓе што разбираат како треба да се гради општеството оддолу нагоре. Базирано на граѓанство, ЕУ треба да најде начини за поддршка на овие луѓе и иницијативи кои ги гледаат граѓанските интереси и колективните интереси како основа за развој. Затоа мора да се изнајдат попаметни решенија за поддршка на моторот на промена во земјата.

ЕР: Да. На некој начин да се премине од држава базирана на етничка припадност кон граѓанска припадност.

ДВДБ: Да, бидејќи секако, сите имаат потреба од добро образование. Секој има потреба од здравствена грижа. Секој има потреба од соодветни патишта за да се донесат продуктите од земјоделските посеви во градските центри. И сето тоа не треба да биде со етничка логика, нели? Треба да се организира општеството врз основа на овие заеднички интереси. И тоа е доволно комплицирано, бидејќи има прашања од минатото и од сегашноста. Но оваа соработка е многу потребна за да се направи вистински прогрес.

ЕР: Особено имајќи предвид дека ние сме меѓусебно поврзани и меѓузависни на нивото на коешто се наоѓаме.

ДВДБ: Да, да.

ЕР: Моето последно прашање е: што треба да запомниме? Генерално, но секако и од твоите лични сеќавања, искуства и слично?

ДВДБ: Мислам дека луѓе кои не живееле во војна или воен контекст или насилни конфликти, не го разбираат влијанието на насилството. Ако си бил принуден да се отселиш и да ја напуштиш својата куќа и место на раѓање, ако си изгубил членови од семејството или пријатели поради војната и конфликтот, тогаш тоа е огромно влијание.

И ова е нешто што го гледате дека се случува во земјите каде кога луѓето зборуваат за војна, тие автоматски зборуваат за Втората светска војна, бидејќи таа била последната војна што ја имале, како во Холандија на пример. И кога зборувате за мир, младите луѓе генерално не се заинтересирани. Па, дедо, ти зборуваш за мир. Ние имаме други потреби и интереси. И тие го земаат мирот здраво за готово. И тоа е ризик, бидејќи ако го земаш мирот здраво за готово, тогаш може да прифаќаш одредени политики што ќе го поткопуваат

kështu ata e marrin paqen si diçka të zakonshme. Dhe ky është një rrezik, sepse nëse e merrni paqen si të mirëqenë, atëherë mund të pranoni disa politika që mund të dëmtojnë paqen. Ju duhet të jeni të vetëdijshëm për rreziqet për paqen dhe demokracinë, dhe ata janë gjithmonë përreth. Dhe atje, mendoj se të kuptuarit e ndikimit të luftës dhe konfliktit është vendimtar.

Pra një kulturë kujtimi, një kulturë edukimi, një kuptim se përse gjërat shkuan keq dhe si, të mësojnë nga këto mësime dhe të përmirësojnë organizimin e politikës dhe shoqërisë, etj. Mendoj se ky është çelësi. Sepse përndryshe, ekziston rreziku i një lloj rikthimi të lehtë në dinamikën shkatërruese. Dhe ne duhet ta shmangim këtë që të mos ndodhë.

Pra... Dhe pastaj, le të shohim, ju e dini, sepse ka... Përkujtimi, përkujtimet mund të bëhen në shumë, shumë mënyra. Dhe shumë shpesh, sigurisht, monumentet e luftës do të ishin monumentet për viktimat e një komuniteti të veçantë. Nëse udhëton në vend, apo vende, e di, ka viktima, dhe kush janë viktimat, përcaktohet mjaft shpesh nga politikanët. Dhe ata vendosin, epo, këto janë viktimat, dhe këta janë keqbërësit. Dhe keqbërësit fare mirë mund ta shohin këtë anasjelltas, sepse ata ishin viktimat, dhe ju ishit autori i krimit. Pra, ka këtë, ju duhet, ne kemi nevojë, është shumë në rregull nëse njerëzit kujtojnë ato që humbën nga komuniteti i tyre, por ne duhet të ndërtojmë një kuptim se si njerëzit nga shumë komunitete ranë viktimë e konfliktit. Ne duhet të zhvillojmë një viktimë, një qasje ndaj konfliktit që është më përfshirëse.

Ka një shembull të fundit, kjo është interesante. Sigurisht, pati shumë luftime shumë të tmerrshme në Luftën e Parë Botërore, ndër të tjera, në këtë zonë, lloj zone kufitare midis Belgjikës dhe Francës, në veri të Francës dhe Belgjikës. Ka një muze në qytetin Ypres, një muze shumë i bukur. Ka një vitrina, nëse shkon, ka, është me të vërtetë interesante. Ju keni kohë, nëse vizitoni Belgjikën, përpiquni të udhëtoni atje, dhe vizitoni këtë muze. Bëhet fjalë për Luftën e Parë Botërore. Dhe dallimi midis këtyre ushtrive luftarake nuk është më i dukshëm në një pjesë të ekspozitës.

Pra, ka një vitrinë, vitrina, me letra që ushtarët u dërguan familjeve të tyre, se si po bënin. Kjo është mjerim, ne nuk hamë, ju e dini, është ftohtë. Ka shumë probleme shëndetësore. Kishte armë kimike, etj. Pra, këta ushtarë po i kthejnë letrat. Tani, sigurisht, ushtarët ishin ose të mirë ose të këqij. Kështu e shohim këtë, gjermanët ishin të këqinj, të tjerët ishin të mirë. Në këtë vitrinë, ky ndryshim bie, sepse ka edhe letrat e ushtarëve gjermanë. [FJALIA NË GJERMANISHT]E dashur nënë, nuk jam mirë. Ju e dini, kështu që ushtarët kishin të njëjtën përvojë mjerimi,

мирот. Треба да си свесен за ризиците по мирот и демократијата, а тие се постојано тука. И во таа смисла, сметам дека разбирањето на влијанието од војната и конфликтот се клучни.

Културата на сеќавање, културата на едукација, разбирањето за тоа зошто работите се влошија, учењето од овие лекции и подобрувањето на организацијата на политиката и општеството итн. Мислам дека тоа е клучот. Бидејќи во спротивно, постои ризик на некој начин да потпаднеме кон деструктивната динамика. А тоа секако треба да го избегнеме и да не дозволиме да се случи.

И потоа, како што знаете има и сеќавање, комеморации може да се прават на различни начини. И најчесто, спомениците од војната се споменици за жртвите од една заедница. Ако патувате од земја во земја, знаете има жртви, а кои се тие жртви, тоа често го одредуваат политичарите. И тие одлучуваат, па, ова се жртвите, а тоа се насилниците. А сторителите можеби ќе гледаат на ова обратно, односно дека тие биле жртвите, а вие бевте сторителот.

Па затоа, вие треба, ние треба... во ред е луѓето да се сеќаваат на оние кои ги загубиле од својата заедница, но треба да градиме и разбирање за тоа како луѓето од повеќе заедници биле жртви во конфликтот. Треба да се развие чувство за жртвата како инклузивен приод кон конфликтот.

Има уште еден пример, што е многу интересен. Секако дека имаше многу ужасни борби во Првата светска војна, во овој регион, којшто беше гранична територија меѓу Белгија и Франција, Северна Франција и Белгија. Има музеј во градот Ипер, многу убав музеј. Ако отидете во него, има една многу интересна витрина. Ако имате време, кога ќе ја посетите Белгија, одете во овој музеј. Тој е посветен на Првата светска војна. И разликата меѓу завојуваните страни не е видлива во дел од поставката.

Таму изложените предмети во витрината, кои се писма што војниците ги праќале до своите семејства, за тоа како се снаоѓаат. Тие биле многу мизерни и јадни, и пишуваат: „немаме храна, ни студи...“. Пишуваат за многу здравствени прашања. Имаше хемиско оружје итн. И овие војници ги испраќаат писмата до своите семејства. Секако војниците се на страната на лошите или добрите. Така ние гледаме на работите, Германците беа лошите, другите беа добрите. Во оваа изложба разликата паѓа во вода, бидејќи поставени се и писма од германските војници. „Драга мамо, не сум добар“. - Во таа смисла војниците имале исто искуство на мизерија, на изгубеност, чувство на страв дека ќе ги изгубат своите другари, дека ќе ги изгубат екстремитетите поради мразот и ладната зима итн. Нема разлика во

të humbur, të frikës, të humbjes së shokëve të tyre, të humbjes së gjymtyrëve, sepse ishte ngrirje e ftohtë në kohën e dimrit, etj. Nuk ka ndryshim në vuajtje. Nëse je i mirë, apo nëse je i keq si ushtar.

Dhe kjo është interesante. Koha i lejoi njerëzit që bënin këtë ekspozitë të tregonin këtë përvojë të përbashkët ushtarësh, vuajtjesh individuale dhe familjesh në shtëpi, duke shpresuar se do të mbijetonin. Pastaj nuk ka asnjë ndryshim midis një ushtari francez, belg, skocez ose gjerman. Përvojat janë të njëjta. Nëse tani e transportoni atë në Evropën Juglindore, ish-Jugosllavi, çfarëdo qoftë, atëherë sigurisht, gjithsesi, kjo do të jetë shumë e komplikuar, sepse ne jemi ende shumë pranë ngjarjeve. Ende duhet të sigurohemi që njerëzit të kuptojnë, mirë, por ai e kishte gabim, dhe ne kishim të drejtë. Nuk kemi ende distancë në kohë për të kuptuar përvojat e përbashkëta të ngjarjeve. Kjo është ajo që ne, që është e nevojshme, që të përpiqemi të ndërtojmë narrativë më të përbashkët gjatë rrugës, hap pas hapi, për të kuptuar ndikimin e luftës, dhe se sa e tmerrshme ndikon lufta, mirë, jeta e individit, familjes, komuniteteve lokale, etj.

ER: Faleminderit shumë për këtë intervistë, Dion.

DVDB: Epo, i lumtur që mund të flisja përsëri për çështje të rëndësishme. Faleminderit.

страдањето. Без разлика дали си добар или лош како војник.

И тоа е интересно. Времето им дозволи на луѓето што ја направија оваа изложба да го покажат ова заедничко искуство на војниците, индивидуалните страдања и семејствата дома, надевајќи се дека ќе преживеат. Тогаш нема разлика помеѓу Французин, Белгиец, Шкотланѓанец или германски војник. Искуствата се исти.

Ако сега тоа го пренесете во Југоисточна Европа, поранешна Југославија, или слично, тогаш секако дека тоа ќе биде многу комплицирано, бидејќи сè уште сме премногу блиску до настаните. Сè уште треба да се погрижиме луѓето да разберат, добро, тој не беше во право, а ние бевме во право. Сè уште нема доволна временска дистанца за да ги разбереме заедничките искуства од настаните. Тоа е она што ни е потребно, да се обидеме да изградиме заеднички наратив на патот, чекор по чекор, да го разбереме влијанието на војната и како страшното влијание на војната, влијаеше на животот на поединецот, семејството, локалните заедници итн.

ЕР: Ви благодарам многу за ова интервју Дион.

ДВДБ: Среќен сум што можев повторно да зборувам за овие важни прашања. Ви благодарам и вам.

Për "Aksionin Paqësor"

За „Мировна акција“

Për “Aksionin Paqësor”

Shoqata "Aksioni Paqësor" është organizatë jofitimprurëse e përbërë nga aktivistë dhe aktiviste të cilët punojnë në mënyrë aktive në ndërtimin e paqes dhe promovimin e kulturës së jodhunës nëpërmjet: inicimit dhe kultivimit të dialogut dhe përballjes konstruktive me të kaluarën, arsimit të integruar dhe bashkëpunimit rajonal. Shoqata u formua në vitin 2001 dhe punon me një zyrë në Prilep.

Programi për ballafaqimin me të kaluarën filloi në vitin 2008 dhe përfshin: mbledhjen e rrëfimeve jetësore nga njerëzit për luftën në Maqedoni në vitin 2001, publikimin e librave me rrëfime jetësore, të revistave lidhur me këtë temë, mbledhjen e librave, revistave dhe materialeve të tjera për luftën në vitin 2001 në Maqedoni, si dhe mbajtjen e trajnimeve për ballafaqimin me të kaluarën dhe ndërtimin e paqes me pjesëtarët në rajonet e krizës në vitin 2001. Këtu përfshihet edhe vendosja dhe mirëmbajtja e portalit "2001.mk", i cili paraqet një qendër resursi për luftën në vitin 2001.

Ky publikim është pjesë e programit Ballafaqimi me të Kaluarën të “Aksionit Paqësor”, në bashkëpunim dhe me përkrahje të organizatës "KurveVustrou" nga Gjermania, e financuar nga Ministria për Bashkëpunim Ekonomik dhe Zhvillim e RF të Gjermanisë.

За „Мировна акција“

Здружението „Мировна Акција“ е непрофитна организација од активист(к)и кои активно работат за изградба на мир и промоција на култура на ненасилство преку: иницирање и негување на дијалог и конструктивно соочување со минатото, интегрирано образование и регионална соработка. Здружението е оформено во 2001 година и работи со канцеларија во Прилеп.

Програмата за соочување со минатото започна во 2008 година и опфаќа: собирање на животни приказни од луѓе за војната во Македонија во 2001 година, публикување книги со животни приказни, списанија поврзани со темата, собирање на книги, списанија и друг материјал за војната во 2001 во Македонија, како и одржување на тренинзи за соочување со минатото и изградба на мир со учесници од кризните региони во 2001 година. Тука спаѓа и воспоставување и одржувањето на порталот „2001.мк“, кој претставува ресурсен центар за војната во 2001 година.

Оваа публикација е дел од програмата Соочување со минатото на Мировна акција, во соработка и со поддршка на организацијата „Курве Вустроу“ од Германија, финансирана од страна на Министерството за економска соработка и развој на СР Германија.

ЗА МИР | PËR PAQE

www.mirovnaakcija.org www.2001.mk